

35
AUM

25
USPEE
CONSTANTIN STERE

ISSN 1811-0770

E-ISSN 2587-411X

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 1 (247), anul 23 (2022)

DOMENII DE CERCETARE:

- ♦ *Științe juridice*

CHIȘINĂU - 2022

**Agenția Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare**

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 011

Revista Națională de Drept

ISSN 1811-0770

Fondatori: Uniunea Juriștilor din Moldova
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profil: Științe juridice

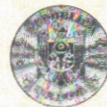
În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității
în Educație și Cercetare nr. 19 din 06 decembrie 2019, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte

Andrei CHICIUC

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 1 (247), anul 23 (2022)

Certificatul de înregistrare: nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Accreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 19 din 06.12.2019

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ Uniunea Juriștilor din Moldova
- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
- ✓ Universitatea de Stat din Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova

REDACTOR-ŞEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*; Redactare în engleză: *Lorina AVORNIC*; Redactare în franceză: *Anișoara DUBCOVEȚCHI*;
Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, președinte, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

COLEGIUL DE REDACȚIE

Elena ARAMĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Grigore ARDELEAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, Republica Moldova

Victoria ARHILIUȚ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Flavius-Antoniu BALAS, doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății de Drept, Universitatea din București, România

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Academia de Administrare Publică, Republica Moldova

Cătălin BORDEIANU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Valeriu BUJOR, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Gheorghe CHIBAC, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Valentina COPTILEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, prorector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România

Andrian CREȚU, doctor în drept, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Bogdan CUZA, doctor în economie, doctorand în drept, Germania

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, România

Marin DOMENTE, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Alexandru MARIȚ, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C. Stere”, Republica Moldova

Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Nicolae SADOVEI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Diana SCOBIALĂ (SÎRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, director executiv, Institutul Național al Justiției, Republica Moldova

Tzyetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria

Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Victor SPINEI, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română

Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, decan al Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Alexandru SURDŪ, doctor în filozofie, academician, director, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Academia Română

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, președinte, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

Alexandru TICLEA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Ecologică din București, România

Alexandru VOICU, doctor în drept, profesor universitar, România

Iurii VOLOŠIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, decan al Facultății de Relații Internaționale, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Indexul PM 31536

Versiunea electronică: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Pagina web: www.rnd.revistestiintifice.md

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

NATIONAL LAW JOURNAL
Periodical scientific-practical publication

No. 1 (247), year 23 (2022)

Registration certificate: No. 1003600061124 of 27 September 2000

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 19 of 06.12.2019

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Romanian and Russian editing: *Tudor SOROCEANU*; English editing: *Lorina AVORNIC*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Romanian Academic Research Institute

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD. Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, Rector, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia

EDITORIAL BOARD

Elena ARAMA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Grigore ARDELEAN, PhD in law, associate professor, Academy „Ștefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs, Republic of Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Flavius-Antoni BAIAS, PhD in law, associate professor, Dean of the Faculty of Law, University of Bucharest, Romania

Oleg BALAN, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, Academy of Public Administration, Republic of Moldova

Catalin BORDEIANU, PhD in law, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Valeriu BUJOR, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Gheorghe CHIBAC, PhD in law, university professor, State University of Moldova

Valentina COPTILET, PhD in law, associate professor, Vice-rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion CRAIOVAN, PhD in law, university professor, Romania

Andrian CRETU, Doctor of Law, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Bogdan CUZA, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Lucian DUNDIRICA, PhD in history, associate professor, Romania

Marin DOMENTE, PhD in law, associate professor, American University of Moldova

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Legal Research Institute, Romania a Academy

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

Raisa GRECU, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitatus in law, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Ioan HUMA, PhD in law, university professor, Romania

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Alexandru MARIT, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Iurie MIHALACHE, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, university professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitatus in law, associate professor, Free International University of Moldova

Elena RAILEAN, PhD in pedagogy, associate professor, American University of Moldova

Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Nicolae SADOVEI, PhD in law, associate professor, State University of Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), doctor habilitatus in law, university professor, Executive Director, National Institute of Justice, Republic of Moldova

Tzvetan SIVKOV, PhD in law, university professor, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Victor SPINEI, PhD, university professor, academician, Romanian Academy

Florin STRETEANU, PhD in law, university professor, Dean of the Faculty of Law, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Alexandru SURDU, PhD in philosophy, academician, Director, Institute for Socio-Human Research, Romanian Academy

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, Rector, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, President, International Union of Jurists, Russia

Alexandru TICLEA, PhD in law, university professor, Ecological University of Bucharest, Romania

Bucharest VOICU, PhD in law, university professor, Romania

Yuri VOLOSHIN, doctor habilitatus in law, university professor, Dean of the Faculty of International Relations, National Aviation University, Kiev, Ukraine

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536

Electronic version: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrepr@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2022

REVUE NATIONAL DE DROIT
Publication périodique scientifique et pratique

N° 1 (247), année 23 (2022)

Certificat d'inscription: N° 1003600061124 du 27 Septembre 2000

Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par
la décision N° 19 du 06.12.2019

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova*
- ✓ *Université d'État de Moldova*
- ✓ *Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: *Tudor SOROCEANU*; Rédaction en anglais: *Lorina AVORNIC*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*;
Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'État de Moldova
Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Universitaire, Roumanie

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne
Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie
Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie

COMITE DE REDACTION

Elena ARAMA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Grigore ARDELEAN, docteur en droit, professeur agrégé, Académie „Stefan cel Mare” du Ministère des affaires internes, République de Moldova
Victoria ARHILIUC, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Flavius-Antoni BAIAS, docteur, professeur agrégé, doyen de la Faculté de droit, Université de Bucarest, Roumanie
Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Académie d'Administration Publique, République de Moldova
Catalin BORDEIANU, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
Valeriu BUJOR, docteur en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Gheorghe CHIBAC, docteur en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Valentina COPILET, docteur en droit, professeur agrégé, vice-recteur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie
Andrian CRETU, docteur en droit, Université des Sciences Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Bogdan CUZA, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne
Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie
Lucian DINDIRICA, docteur, professeur agrégé, Roumanie
Marin DOMENTE, docteur en droit, professeur agrégé, Université Américaine de Moldova
Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Juridique de l'Académie Roumaine
Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne
Alexandru MARIT, docteur en droit, professeur, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Iurie MIHALACHE, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova
Vytautas NEKROSIUS, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie
Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université Internationale Libre de Moldova
Elena RAILEANU, docteur en pédagogie, professeur agrégé, Université Américaine de Moldova
Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova
Nicolae SADOVEI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, directeur exécutif, Institut National pour la Justice, République de Moldova
Tzvetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie
Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova
Victor SPINEI, docteur, professeur, académicien, Académie Roumaine
Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, doyen de la Faculté de droit, Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca, Roumanie
Alexandru SURDU, docteur en philosophie, académicien, Académie Roumaine
Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie
Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, président, Union Internationale des Juristes, Russie
Alexandru TICLEA, docteur en droit, Université Ecologique de Bucarest, Roumanie
Alexandru VOICU, docteur en droit, professeur, Roumanie
Yuri VOLOSHIN, docteur habilité, professeur, doyen de la faculté des relations internationales, Université Nationale de l'Aviation, Kiev, Ukraine

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536.

Version électronique: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistad rept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ ПРАВА
Научно-практическое периодическое издание

№ 1 (247), год 23 (2022)

Регистрационное свидетельство: № 1003600061124 от 27 сентября 2000 г.

Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях
по решению № 19 от 06.12.2019

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет Молдовы*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георге АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском языках: *Тудор СОРОЧАНУ*; Редактирование на английском языке: *Лорина АВОРНИК*; Редактирование на французском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виолета КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция
Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, президент, Международный Союз Юристов, Россия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Елена АРАМЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Григоре АРДЕЛЯН, доктор юридических наук, доцент, Академия «Штефан чел Маре» Министерства внутренних дел, Республика Молдова

Викториа АРХИЛЮК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Флавиус-Антониу БАИАС, доктор юридических наук, доцент, декан юридического факультета, Бухарестский Университет, Румыния

Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Академия публичного управления, Республика Молдова

Кэтрин БОРДЕЯНУ, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Валериу БУЖОР, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Георге КИБАК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор юридических наук, доцент, проректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион КРАЙОВАН, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Андреан КРЕЦУ, доктор права, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Бодан КУЗА, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия
Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная академия «Михай Еминеску», Румыния

Луцан ДИНДИРИКА, доктор исторических наук, доцент, Румыния

Марин ДОМЕНТЕ, доктор юридических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион ГУЧАР, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Иоан ХУМЭ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Александру МАРИЦ, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Юрие МИХАЛАКЕ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы

Витаутас НЕКРОСИУС, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва

Михай ПОАЛЕЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Международный Свободный Университет Молдовы

Елена РАЙЛЯН, доктор педагогических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Николае САДОВЕЙ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Молдавский Государственный Университет

Диана СКОБИОАЛЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, исполнительный директор, Национальный институт юстиции, Республика Молдова

Цветан СИВКОВ, доктор юридических наук, профессор, Болгария

Андрей СМОКИНЭ, доктор юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Виктор СПИНЕЙ, доктор исторических наук, профессор, академик, Румынская академия

Флорин СТРЕТЯНУ, доктор юридических наук, профессор, декан юридического факультета, Университет Бабеш-Болайи, Клуж-Напока, Румыния

Александру СУРДУ, доктор философских наук, академик, директор, Институт социально-гуманитарных исследований, Румынская академия

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, ректор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, президент, Международный Союз Юристов, Россия

Александру ЦИКЛЕА, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский экологический университет, Румыния

Александру ВОЙКУ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Юрий ВОЛОШИН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, декан факультета международных отношений, Национальный авиационный университет, Киев, Украина

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел./факс. (022) 241207. Индекс PM 31536.

Электронная версия: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadreprt@yahoo.com. Сайт: www.rnd.revistestiintifice.md

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

<i>Valentin MARGINEANU, Rodica CIOBANU</i>	
Valențele gândirii juridice interbelice în construcția statului de drept contemporan	12
<i>Serghei ȚURCAN, Iulian RUSANOVSKI</i>	
Contestarea încheierii de respingere a cererii de ridicare a excepției de neconstituționalitate: atitudinea Curții Constituționale	21
<i>Boris GLAVAN</i>	
Reflecții privind conceptul respectării drepturilor și libertăților persoanei în activitatea specială de investigații	30
<i>Vladlena LISENCO</i>	
Protecția onoarei, demnității și reputației de afaceri a cetățenilor în dreptul internațional	44
<i>Victoria DARI</i>	
Garanții de guvernare ale dreptului la naționalitate în statele de drept continental	56
<i>Andrian CREȚU</i>	
Aspecte teoretico-conceptuale cu privire la intitularea domeniului juridic preocupat de protecția factorilor de mediu	67
<i>Ianus ERHAN</i>	
Protecția drepturilor și libertăților omului de către poliție	76
<i>Florin PROCA</i>	
Accesul la educație din detenție. Experiența statelor europene	90
<i>Vadim SUHOV</i>	
Criterii pentru oferirea asistenței juridice gratuite: aspecte legale internaționale	99
<i>Andrei SMOCHINĂ, Eugeniu TROCIN</i>	
Aspecte privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție	112
<i>Irina PAVEL-GUZUN</i>	
Considerente privind aplicarea procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale	125
<i>Alexandr CRUDU</i>	
Clasificarea și repartizarea condamnaților în cadrul unui sistem progresiv de executare a pedepsei	136

SUMMARY

<i>Valentin MARGINEANU, Rodica CIOBANU</i>	
The highlights of the interwar legal thinking in the construction of the contemporary rule of law state	12
<i>Serghei TURCAN, Iulian RUSANOVSKI</i>	
Contesting the conclusion of the rejection of the application for lifting the exception of unconstitutionality: the attitude of the Constitutional Court	21
<i>Boris GLAVAN</i>	
Reflections on the concept of respect for the rights and freedoms of the person in the special investigation activity	30
<i>Vladlena LISENCO</i>	
Protection of honor, dignity and business reputation of citizens in international law	44
<i>Victoria DARI</i>	
Guarantees of governance of the right to nationality in states of continental law	56
<i>Andrian CREȚU</i>	
Theoretical-conceptual aspects regarding the entitlement of the legal field concerned by the protection of environmental factors	67
<i>Ianus ERHAN</i>	
Protection of human rights and freedoms by the police	76
<i>Florin PROCA</i>	
Access to education from detention. The experience of European states	90
<i>Vadim SUHOV</i>	
Criteria for providing free legal assistance: international legal aspects	99
<i>Andrei SMOCHINA, Eugeniu TROCIN</i>	
Aspects regarding the evolution and recognition of the right to free access to justice	112
<i>Irina PAVEL-GUZUN</i>	
Considerations on the application of the procedure for conditional suspension of the criminal prosecution	125
<i>Alexandr CRUDU</i>	
Classification and distribution of convicted people in a progressive system of execution of the sentence	136

<i>Victor FRUMUSACHI</i>		<i>Victor FRUMUSACHI</i>	
Standarde europene privind migrația și particularități specifice Republicii Moldova	145	European standards on migration and peculiarities specific to the Republic of Moldova	
<i>Victoria DARI, Veaceslav ZAPOROJAN</i>		<i>Victoria DARI, Veaceslav ZAPOROJAN</i>	
Aspecte de problematizare juridică și sociologică a instituției cetățeniei	165	Aspects of legal and sociological problems of the citizenship institution	
<i>Mihai MIZDRAN, Cristina BĂLOI</i>		<i>Mihai MIZDRAN, Cristina BALOI</i>	
Familia și factorii criminogeni: desocializarea familială și conflictul familial	177	Family and criminogenic factors: family desocialization and family conflict	
<i>Igor SOROCEANU</i>		<i>Igor SOROCEANU</i>	
Analiza juridico-penală a infracțiunii privind activitatea mercenarilor	191	Legal-criminal analysis of the crime regarding the activity of mercenaries	
<i>Grigore ARDELEAN, Andrian CREȚU</i>		<i>Grigore ARDELEAN, Andrian CRETU</i>	
Conceptul terminologic al raporturilor de locațiune	199	The terminological concept of rental reports	
<i>Alexandru BURIAN, Vladlena LISENCO</i>		<i>Alexandru BURIAN, Vladlena LISENCO</i>	
ONG-urile internaționale și economia socială: reglementare legală internațională și națională	207	INGOs and social economy: international and national legal regulation	
<i>Silvia STICI</i>		<i>Silvia STICI</i>	
Noțiunea, natura juridică și importanța contractelor de furnizare a serviciilor în domeniul energetic	221	The notion, the legal nature and the importance of the contracts for the provision of services in the energy field	
<i>Boris GLAVAN</i>		<i>Boris GLAVAN</i>	
Evoluția activității speciale de investigații în raport cu procesul penal și drepturile omului	233	Development of special investigation activities in relation to criminal process and human rights	
<i>Ianuș ERHAN</i>		<i>Ianus ERHAN</i>	
Esența poliției prin prisma competențelor de ordine și securitate publică	247	The essence of the police in terms of public order and security competencies	
<i>Constantin BUJOR, Alexandru MARIȚ</i>		<i>Constantin BUJOR, Alexandru MARIT</i>	
Istoria consumului de alcool și a incriminării faptelor săvârșite în stare de ebrietate	261	History of alcohol use and criminalization of acts committed under its influence	
<i>Valentin CHIRIȚA, Sofia PILAT</i>		<i>Valentin CHIRITA, Sofia PILAT</i>	
Delimitarea vandalismului de infracțiunea de deteriorare sau distrugere a bunurilor patrimoniului cultural	271	Delimitation of vandalism from the crime of deterioration or destruction of cultural heritage goods	
<i>Andrian CREȚU</i>		<i>Andrian CRETU</i>	
Raportul juridic de drept procesual contravențional	279	Legal report of procedural contraventional law	
<i>Anișoara DUBCOVEȚCHI</i>		<i>Anisoara DUBCOVETCHI</i>	
Traducerea limbajului juridic și problema echivalenței	287	Translation of legal language and the problem of equivalence	
<i>Bogdan CUZA</i>		<i>Bogdan CUZA</i>	
Cunoașterea juridică prin prisma unui nou orizont metodologic	297	Legal knowledge through the prism of a new methodological horizon	

TABLE DES MATIÈRES

Valentin MARGINEANU, Rodica CIOBANU
Les valences de la pensée juridique de l'entre-guerre dans la construction de l'état de droit contemporain

Serghei TURCAN, Iulian RUSANOVSKI
Contestation de la conclusion du rejet de la demande de levée de l'exception d'inconstitutionnalité: l'attitude de la Cour constitutionnelle

Boris GLAVAN
Réflexions sur le concept de respect des droits et libertés de la personne dans l'activité d'enquête spéciale

Vladlena LISENKO
Protection de l'honneur, de la dignité et de la réputation en affaires des citoyens en droit international

Victoria DARI
Les garanties de gouvernance du droit à la nationalité dans les états de droit continental

Andrian CRETU
Aspects théorique-conceptuels concernant le droit du domaine juridique lié à la protection des facteurs environnementaux

Ianus ERHAN
Protection des droits et des libertés de l'homme par la police

Florin PROCA
Accès à l'éducation de la détention. L'expérience des états européens

Vadim SUHOV
Critères d'octroi d'une aide juridique gratuite: aspects juridiques internationales

Andrei SMOCHINA, Eugeniu TROCIN
Aspects concernant l'évolution et la consécration du droit au libre accès à la justice

Irina PAVEL-GUZUN
Considérations sur l'application de la procédure de suspension conditionnelle de la poursuite pénale

Alexandr CRUDU
Classification et répartition des condamnés selon un système progressif d'exécution de la peine

Victor FRUMUSACHI
Normes européennes sur la migration et particularités spécifiques de la République de Moldova

ОГЛАВЛЕНИЕ

Валентин МАРЖИНЯНУ, Родика ЧОБАНУ
Валентность юридической мысли межвоенного периода в строительстве современного правового государства

12 *Сергей ЦУРКАН, Юлиан РУСАНОВСКИ*
Опровержение решения об отклонении заявления об исключении неконституционности: позиция Конституционного суда

21 *Борис ГЛАВАН*
Размышления о концепции уважения прав и свобод человека в специальной оперативно-розыскной деятельности

30 *Владлена ЛЫСЕНКО*
Защита чести, достоинства и деловой репутации граждан в международном праве

44 *Виктория ДАРИ*
Гарантии регулирования права на гражданство в государствах континентального права

56 *Андреан КРЕЦУ*
Теоретико-концептуальные аспекты относительно предмета правового поля, связанного с защитой факторов окружающей среды

67 *Януш ЕРХАН*
Защита полицией прав и свобод человека

76 *Флорин ПРОКА*
Доступ к образованию из заключения. Опыт европейских стран

90 *Вадим СУХОВ*
Критерии предоставления бесплатной юридической помощи: международно-правовые аспекты

99 *Андрей СМОКИНЭ, Еужену ТРОЧИН*
Аспекты, касающиеся эволюции и закрепления права на свободный доступ к правосудию

112 *Ирина ПАВЕЛ-ГУЗУН*
Размышления о применении процедуры условного приостановления уголовного преследования

125 *Алесандр КРУДУ*
Классификация и распределение осужденных в прогрессивной системе отбывания наказания

136 *Виктор ФРУМУСАКИ*
Европейские стандарты в области миграции и характерные особенности Республики Молдова

145

10

<i>Victoria DARI, Veaceslav ZAPOROJAN</i>	<i>Виктория ДАРИ, Вячеслав ЗАПОРОЖАН</i>
Aspects de problématisation juridique et sociologique de l'institution de la citoyenneté	Аспекты правовой и социологической проблематики
<i>Mihai MIZDRAN, Cristina BALOI</i>	165 института гражданства
Facteurs familiaux et criminogènes: désocialisation familiale et conflit familial	<i>Михай МИЗДРАН, Кристина БЭЛОЙ</i>
<i>Igor SOROCEANU</i>	177 Семья и криминогенные факторы: семейная десоциализация и семейный конфликт
Analyse juridico-pénale du crime sur l'activité des mercenaires	<i>Игор СОРОЧАНУ</i>
<i>Grigore ARDELEAN, Andrian CRETU</i>	191 Уголовно-правовой анализ преступления, связанного с деятельностью наемников
Le concept terminologique des rapports de location	<i>Григоре АРДЕЛЯН, Андриан КРЕЦУ</i>
<i>Alexandru BURIAN, Vladlena LISENCO</i>	199 Терминологическая концепция арендных отношений
Les ONG internationales et l'économie sociale: réglementation juridique internationale et nationale	<i>Александру БУРИЯН, Владлена ЛЫСЕНКО</i>
<i>Silvia STICI</i>	207 Международные НПО и социальная экономика: международное и национальное правовое регулирование
Le concept, la nature juridique et l'importance des contrats de prestation de services dans le domaine de l'énergie	<i>Силвиа СТИЧ</i>
<i>Boris GLAVAN</i>	221 Понятие, правовая природа и значение договоров об оказании услуг в сфере энергетики
Développement d'activités d'enquête spéciale en relation avec la procédure pénale et les droits de l'homme	<i>Борис ГЛАВАН</i>
<i>Ianus ERHAN</i>	233 Развитие специальной оперативно-следственной деятельности в связи с уголовным процессом и правами человека
La police en terme des compétences d'ordre public et de sécurité	<i>Януш ЕРХАН</i>
<i>Constantin BUJOR, Alexandru MARIT</i>	247 Сущность полиции сквозь призму полномочий по защите общественного порядка и безопасности
Antécédents de consommation d'alcool et criminalisation des actes commis en état d'ébriété	<i>Константин БУЖОР, Александру МАРИЦ</i>
<i>Valentin CHIRITA, Sofia PILAT</i>	261 История употребления алкоголя и регламентирование криминализации деяний, совершенных в состоянии алкогольного опьянения
Délimitation du vandalisme du crime de détérioration ou de destruction des biens du patrimoine culturel	<i>Валентин КИРИЦА, София ПИЛАТ</i>
<i>Andrian CRETU</i>	271 Разграничение вандализма от преступления по повреждению или уничтожению объектов культурного наследия
Rapport juridique de droit processuel contraventional	<i>Андриан КРЕЦУ</i>
<i>Anisoara DUBCOVETCHI</i>	279 Правовые отношения в производстве по делам о правонарушениях
Traduction du langage juridique et le problème de l'équivalence	<i>Анишоара ДУБКОВЕЦКИ</i>
<i>Bogdan CUZA</i>	287 Перевод юридического языка и проблема эквивалентности
La connaissance juridique à travers le prisme d'un nouvel horizon méthodologique	<i>Богдан КУЗА</i>
	297 Юридическое знание сквозь призму нового методологического горизонта

THE HIGHLIGHTS OF THE INTERWAR LEGAL THINKING IN THE CONSTRUCTION OF THE CONTEMPORARY RULE OF LAW STATE

Valentin MARGINEANU

Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: vmargineanu70@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4223-5890>

Rodica CIOBANU

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: rod.ciobanu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6071-8178>

Lately, the need to re-evaluate the axiological dimension of law and to reconsider the idea of the rule of law and democratic values has been increasingly emphasized, not only in the conditions of states with young democracies such as the Republic of Moldova. The radical transformations that post-Soviet states entered towards the end of the 20th century made them aspire to the establishment of societies in which the principles of the rule of law are not only enshrined in normative acts, but are also practiced. Thus, given the diversity of challenges facing contemporary states, the processes and crises that increasingly challenge democracy and the rule of law, we consider it appropriate to return to philosophical and legal thinking and to the determination of its valences in building the contemporary rule of law, highlighting its particular, specific and original character, which determines its place in the universal philosophical-legal thinking.

Keywords: rule of law state, natural law, positive law, philosophical-legal thinking, fundamental values.

VALENȚELE GÂNDIRII JURIDICE INTERBELICE ÎN CONSTRUCȚIA STATULUI DE DREPT CONTEMPORAN

În ultimul timp tot mai mult s-a accentuat necesitatea reevaluării dimensiunii axiologice a dreptului și a reconsiderării ideii statului de drept și a valorilor democratice nu doar în condițiile unor state cu democrații tinere precum cea a Republicii Moldova. Transformările radicale în care au intrat statele post-sovietice spre sfârșitul secolului XX au făcut ca acestea să aspire spre constituirea unor societăți în care principiile statului de drept nu doar sunt consfințite la nivel de acte normative, dar și sunt practicate. Astfel, ținând cont de diversitatea provocărilor la care sunt supuse statele contemporane, de procesele și crizele care tot mai frecvent pun la încercare democrația și statul de drept, considerăm oportună revenirea la gândirea filosofico-juridică și determinarea valențelor acesteia în construcția statului de drept contemporan, prin evidențierea caracterului particular, specific și original al acesteia, ceea ce-i determină și locul în cadrul gândirii filosofico-juridice universale.

Cuvinte-cheie: stat de drept, drept natural, drept pozitiv, gândirea filosofico-juridică, valori fundamentale

LES VALENCES DE LA PENSÉE JURIDIQUE DE L'ENTRE-GUERRE DANS LA CONSTRUCTION DE L'ÉTAT DE DROIT CONTEMPORAIN

Dernièrement, la nécessité de réévaluer la dimension axiologique du droit et de reconsidérer l'idée de l'État de droit et des valeurs démocratiques a été de plus en plus soulignée, non seulement dans les conditions des États avec des jeunes démocraties telles que la République de Moldavie. Les transformations radicales dans lesquelles les États post-soviétiques sont entrés vers la fin du XXe siècle les ont fait aspirer à l'établissement de sociétés dans lesquelles les principes de l'État de droit ne sont pas seulement inscrits dans des actes normatifs, mais sont également pratiqués. Ainsi, compte tenu de la diversité des défis auxquels sont confrontés les États contemporains, des processus et des crises qui mettent de plus en plus à l'épreuve la démocratie et l'État de droit, nous jugeons opportun de revenir à la pensée philosophique et juridique et de déterminer ses valences dans la construction de l'État de droit contemporain, en soulignant son caractère particulier, spécifique et original, qui détermine également sa place dans la pensée philosophico-juridique universelle.

Mots-clés: état de droit, droit naturel, droit positif, pensée philosophique et juridique, valeurs fondamentales.

ВАЛЕНТНОСТЬ ЮРИДИЧЕСКОЙ МЫСЛИ МЕЖВОЕННОГО ПЕРИОДА В СТРОИТЕЛЬСТВЕ СОВРЕМЕННОГО ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА

В последнее время все чаще подчеркивается необходимость переоценки аксиологического измерения права и пересмотра представления о правовом государстве и демократических ценностях не только в условиях государств с молодыми демократиями, таких как Республика Молдова. Радикальные преобразования, в которые постсоветские государства вступили к концу XX века, обусловили их стремление к созданию обществ, в которых принципы правового государства не только закрепляются в нормативных актах, но и реализуются на практике. Таким образом, учитывая многообразие вызовов, стоящих перед современными государствами, процессы и кризисы, все более подвергающие испытаниям демократию и правовое государство, считаем целесообразным вернуться к философско-правовому мышлению и определению её валентности в построении современного правового государства, выделяя её особенный, специфический и самобытный характер, что и определяет её место в общемировом философско-правовом мышлении.

Ключевые слова: правовое государство, естественное право, позитивное право, философско-правовая мысль, фундаментальные ценности.

Introduction

The axiological dimension of law, increasingly, seems to be under a rising need of reassessment, and under the need to reconsider the idea of the rule of law and democratic values, and not only in countries with young democracies, such as the Republic of Moldova. As a result of radical transformations in the post-Soviet states towards the end of the XXth century, these countries aspired to create a society in which the rule of law principles are defined and practised. Therefore, given the diversity of challenges faced by contemporary states, the processes and crises that increasingly challenge democracy

and the rule of law, we consider it necessary to review legal-philosophical thinking and define its value in the construction of the contemporary rule of law, highlighting its particular, specific and original character, which also determines its place in the framework of universal legal-philosophical thinking. As C. A. Dumitrescu [1, p. 7-12] argues, the establishment of the rule of law remains a fundamental objective not only for the legal science, but also for the social philosophy and philosophy of law, given the fact that the definition and identification of the axiological dimension which will be considered for centuries as the foundation of the

state-social organization, has been and remains a challenge for the human kind.

Along these lines, Mircea Djuvara claims that the state is „the strongest and most interesting (...) reality of law, and the most exciting to study” [2, p. 67]. Determining the dependency relationship between the *state* and *law* produced a notable concept, causing continuous debates over several centuries, and it remains an ongoing and constant subject of debate, not only in academic, but also in daily life, which has not been totally resolved by now, but perhaps it has been updated. Even though, over time, many scholars made significant scientific progress in the study of the *rule of law*, the concept was more often associated with human desire than with reality, and this is why the debates surrounding its establishment have been an increasingly topical imperative aimed at identifying a model of social organisation based on fundamental values, considered by professor C. A. Dumitrescu [1, p. 8] to be socio-legal meta-values. At the same time, the intellectual exercise to identify the axiological foundations of the societies’ organisation in accordance with the rule of law ideal underlines that we must also attempt to document the socio-legal practices implemented to redirect and define other ways to achieve the rule of law. Thus, the concept of the rule of law must not remain only an aspiration or an ideal, but it must become a solid foundation for and on behalf of which the society is established and which offers fair opportunities for all its members.

Defining the concept and applied areas

The concept of the *rule of law* emerged alongside the debate on the relationship between the state and law in order to safeguard the individual’s rights and to prevent state abuses, including abuses from those in power. Originally it was formulated within the philosophy of law, but since then it gained considerable scientific interest and has been a constant

subject of research for various social sciences and, naturally, first and foremost for the legal sciences.

For several centuries it has been an ongoing research concern, but it seems that today, the concept of the *rule of law* has spread to many fields, such as politics, and it is frequently used in a simplified or a stereotypical format. Frequently, we witness the populist use of the *rule of law* concept, which is justified by a noble will to build, strengthen, enhance and promote the *rule of law*, ultimately ending with the profanation of the concept. In this way, it distorts, neglects and forgets the substance and fundamental idea of this concept, as it was envisaged by the doctrinaires that carefully and consistently developed it. This reality reinforces our conviction that, despite the remarkable achievements in the field, this subject is far away from being exhausted. The undeniable relevance of the subject derives, on the one hand, from the need to identify concrete means and mechanisms to put the concept into practice and, on the other hand, from the need to redefine it and return to its original founding essence.

Therefore, the concept of the *rule of law* has emerged as a driving force behind the individual promotion of the rights and freedoms, and limiting the power and scope of the state, representing the mechanism to guarantee the supremacy of law over politics. The development of this concept unequivocally shows that ensuring efficiency and effectiveness requires a return to the origins, to the basis of what was originally thought - to ensure peace in society. As G. Pohoța argues [3] with reference to the state’s goal in Imm. Kant’s view „it means only the protection of rights; and the state must guarantee to its citizens the possibility to enjoy their rights, but it must not interfere in individual activities, nor must it take care of individual activities. The state has fulfilled its function when it has safeguarded the freedom of all; to this end the state must be a

state based on the rule of law". Therefore, the peace cannot be achieved without a real protection of individuals from possible abuses and excisions of power, a fact that unquestionably leads us to agree with the opinion of Professor G. Pohoățã [3], who points out how relevant are the ideas of the „eternal peace” project proposed by Imm. Kant, and that intended to ensure a world order in which wars and their consequences are avoided, and the rule of law set up. In other words, social peace can only exist in a society where justice, reason, fairness, equity and the common good prevail, all of them being also the prerequisites for *the rule of law*.

Most frequently, the concept of the *rule of law* is attributed to Imm. Kant. Although the author does not explicitly use the mentioned concept, in the direction of the development of this concept the essence of Kantian doctrine seems to be embodied, and according to which the purpose of the state is only to protect the rights and guarantee the rights and freedoms of individuals. According to Giorgio del Vecchio, there is some truth in the Kantian theory „namely that the state must acknowledge the value of the human being and limit its actions wherever it would destroy this value, that represents a right as well” [4, p. 292]. However, Giorgio del Vecchio concludes that „it does not mean that the State is by its nature indifferent or alien to public economic problems, to culture and to moral life, and that it must abandon the promotion of the public good” [4, p. 292]. Nowadays, the understanding of the term “*rule of law*” has evolved in the direction of assimilation and diversification of its meanings, and we can see a great diversity of interpretations and definitions formulated by many scholars. Despite this diversity, some common elements can be identified, such as: - the guarantee of fundamental human rights and freedoms; - the primacy of the law over the authority of the state; - the authority of the courts, first and foremost to safeguard the fun-

damental rights and freedoms, etc. To this end, the liberal concept to restrict the activity of the state, minimising its involvement in private life and encouraging individual initiative, must be revised. Therefore, the state must include in its activity any area of human activity, but only within the limits of the law, since the law is the expression of justice and justice is an outcome of human nature.

Researchers aiming to address the topics of social organisation, state, law, etc. through a distinct and profound approach focus the scientific debate on the existence or non-existence of the link between the *rule of law* and natural law. Exploring these debates, sometimes, one can argue that they are not without substance, but in our opinion this solution is superficial and obvious. It is practically widely accepted that one of the fundamental principles of the *rule of law* is the guarantee of fundamental human rights and freedoms. However, fundamental human rights and freedoms have their origin in those natural rights that philosophical and legal thought have identified, promoted and imposed over hundreds and even thousands of years. Even Im. Kant, through his doctrine „did nothing else than to concretize and clarify, through a more thorough method, the earlier ideas of the school of natural law (...) through Kant, the school of natural law ends and the school of rational law begins.” [4, p. 106-107] Starting from this observation, we also endorse the view that „the idea of the rule of law (...) has its ancient origins in natural law” [5, p. 108], and „the rule of law cannot be anything else than the rule of natural law of a nation” [6, p. 120].

Indeed, as stated earlier, it is crucial to return to the original content that framed the concept of the *rule of law*. Accordingly, it would be useful to recall the scholars who developed this concept, who promoted the inherent human rights, who laid the foundations for a democratic political re-

gime, a system which cannot be designed without the *rule of law*, without human rights, without the guarantee and effective implementation of human rights, without a reasonable basis of relations between the state and the individual. These criteria are also successfully met by the Romanian thinkers from the interwar period, whose ideas are still relevant nowadays and can be emphasized from several perspectives. Here we refer to „authors such as Dumitru Drăghicesu, Nicolae Titulescu, Constantin Stere, Valeriu Iordăchescu, the philosophical-legal thought of Eugeniu Speranția and Mircea Djuvara, Mircea Vulcănescu, etc. Therefore, the study and exploitation of their philosophical-legal ideas is a must to ensure the theoretical foundations for the continuous evolution of the law, which should be founded on spiritual values, such as equity, justice, freedom, justice” [7, p. 293-294]. With a view to erase any doubts, the author Rodica Ciobanu poses some rhetorical questions: „Is it possible that the rational character of law, for which Drăghicescu opted, is no longer relevant? Is it possible that the break between law and morality to be so huge that there is no need to return to the analysis of the relationship between these two normative domains? Or perhaps, there is no more confusion in the analysis of the nature and dynamics of law? Has the problem of the interpretation of law been solved? Or perhaps, there isn't any evolution in the methodology of law? Which is the role of human beings as subject of law, and yet as an object? Or perhaps, does it any more exist a common understanding between life, reason and society?” [7, p. 294]. These questions relate directly to the concept of the *rule of law*.

Valeriu Iordachescu: The rule of law and natural law

Naturally, this article might not be understood if we seek to highlight in a superficial or even gen-

eralizing way the major contributions made by all the representatives of the interwar period. For this reason, instead, we choose to highlight the ideas of an influential interwar thinker, less known today and even back then, the priest **Valeriu Iordăchescu** (1885-1975). There is no doubt that the questions addressed by V. Iordăchescu have an interdisciplinary character and are not alien to contemporary time, just mentioning, for example, those linked to the exploitation of the social-normative system - deadlock situations for society, social crises, absence of a system of norms, values, principles [8, p. 28].

V. Iordăchescu, though a retrospective overview, summarizes the historical concepts of law and discovers an extremely wide variation in them. Analysing the various law definitions of different authors throughout history, V. Iordăchescu classifies them into two opposing categories: a) the conception of law as power; b) the moral notion of law. Following this analysis, V. Iordăchescu notes that the first conception equates law with physical power, which directly acts through force, while the second one places law in a perspective of an ideal power that does not act directly through physical force of the body, but with reason. Thus, since the first conception confuses the law with power and ultimately leads to the claim that the state is the sole source of law, it cannot be a feasible and acceptable one in the author's view. Instead, V. Iordăchescu, accepts the second one that „claims that the law is the main focus of justice, which is the natural moral virtue by social excellence” [9, p. 12] and the law understood as moral or rational power is called by V. Iordăchescu natural law. [9, p. 14] Taking into account the retrospective benchmarks, we will draw attention to several aspects, which in our opinion frame and emphasize the best V. Iordăchescu contributions.

First of all, we want to discuss the **relationship between law and morality**, which is also present

in the works of outstanding philosophers (such as Kant). V.Iordăchescu, through an exploration on how this subject is addressed, rejects the opinions of those who support or promote the separation of law from morality (empiricists, positivists, neo-Kantians). [10, p. 118] Rather, he states that the law, along with good and virtue, constitutes a major building block of morality. [10, p. 117] However, in order to fully understand the essence and nature of law we need to know the meaning of justice, an indispensable part of a modern understanding and definition of law. Only by drawing on the meanings of this notion is it possible to understand the nature of law, from the point of view of its theoretical and practical relevance. According to V.Iordăchescu, justice has two meanings: - a subjective meaning; - and an objective meaning. The subjective justice is a fundamental moral virtue „which lies in the human being’s will to practice objective justice”. [10, p. 117] While objective justice means „the quality of what is right”. [10, p. 118] The latter alone establishes what is right in each particular case and thus determines the essence of morality in the society. According to the author, this category of justice has three fundamental characteristics: **objectivity, universality and sovereignty**.

Through the perspective of a correlative approach, V.Iordăchescu also presents different forms of objective justice, referring to certain criteria cited or formulated by the author. Accordingly, he operates with natural justice and positive justice. The first one derives from human nature and the second one - from positive human determinations.

Another point of view, in his work, refers to how V.Iordăchescu uses the same perspective of approach with reference to the clarification of law, **delimiting between objective law and subjective law**, but at the same time, connecting it with justice. Both forms are portrayed as indispensable to objective justice. „Subjective right is the moral power

that a human being has in order to claim what is just and according to objective justice” [10, p. 120].

For the objective law, it is mandatory to comply with the objective justice and is defined by V.Iordăchescu as „a just interest or function” [10, p. 121]. From this compulsory correlation, the author draws the following characteristic features of the objective law: demanding, inviolability and not subject to prescription.

Therefore, starting from the classification of justice into natural and positive, V. Iordăchescu also distinguishes between natural law and positive law, giving priority to natural law. Looking for an explanation of what natural law means, V.Iordăchescu states „natural law means the legal order, based on nature, known only through reason and independent of positive law” [9, p. 16]. While some natural rights are embodied and sanctioned by positive law, nevertheless these rights maintain their unwritten and universal character, ultimately, positive being only the penalty.

V.Iordăchescu also analyses the real foundations of the concept of natural law. He tries to identify whether there is a legal order based on nature, i.e. natural law. The answer is affirmative, considering for example that there are inviolable rights, regardless of whether positive law enshrines them or not (right to life, right to freedom, etc.). Furthermore, even within the society itself, the individual conscience raises its voice against unjust positive rules, conceiving certain changes to the positive law, in other words, the idea of what these rules should be emerges. In this way, the tendency towards an ideal, natural law arises, derived with the help of human reason.

In order to prove the existence and usefulness of natural law, V.Iordăchescu points out some senseless consequences of its denial:

- Any positive law, by the fact that it exists, should be considered just.

- The human person could have no other rights than those recognized by the positive law.
- There would be no international law unless an international force that imposes it.
- The binding nature of positive law, when the individual can avoid the force, disappears. [9, p. 23]

A relevant dimension in the work of V. Iordăchescu is the need to discover the *foundations of the law based on justice*, which is supported by the fact that justice is what defines and precedes the law. Considering that objective justice represents one of the objective moral values, V. Iordăchescu argues that „justice, law (...) is the moral good, applied in the social life of human beings” [10, p. 122].

Considering the questionable nature of the foundations of law, V. Iordăchescu denies the biologist solution, the solution of private utilitarianism, the solution of social and state utilitarianism, and accepts, supports and fully defends the rationalist solution, according to which „the nature and moral person of the human being is the foundation of law and gives to it the quality of an objective moral value” [10, p. 126]. Accordingly, natural rights are made by the life and development needs of a moral person.

Special attention should be paid to the way V. Iordăchescu prioritizes natural rights according to the interests and functions that they represent. On a higher position are placed the natural rights of the conscience, which meet the needs of the moral person. These are absolute and sovereign, they cannot be abolished, curtailed or suspended. Close to them are the rights of society, to which the rights of the empirical person are subordinated. At the bottom of the hierarchy are the rights of the lower society (the family), which are subordinated to the rights of the higher society (the nation) [10, p. 128]. This hierarchy, according to the author, is a natural one

and involves not only the subordination of lower rights to higher ones, but also their horizontal coordination within the same category. V. Iordăchescu argues that only this natural hierarchy of rights does not allow a particular right to suppress the others, each preserving their sovereignty.

Once the relationship between law and morality is established, the hierarchy is set up, it is necessary to highlight the fundamental principles of law and the relationship between natural law and positive law. With reference to the principles, in the foreground appears the principle of equality of all human beings. However, V. Iordăchescu rejects the idea of absolute equality and affirms the essential equality and individual inequality of human beings [11, p. 71]. With reference to the second topic, of the relationship between natural law and positive law, this is explained by the fact that positive rights are necessary in the changing conditions of social life, and are also pragmatic implementations of natural rights, without affecting the essential immutability of the latter. There is therefore a material agreement between natural rights and positive rights, rather than opposition. Consequently, the state does not create the right, but rather determines the natural right, brings the sanction of social force, and places power at the service of the law. This conclusion, V. Iordăchescu argues, is also based on the fact that any positive right that contradicts natural right is unjust, and moral conscience does not recognise it as a right and therefore protests against it in the name of justice and natural right. After analysing the relationship between natural law and positive law, V. Iordăchescu notes a historical, but not essential, relativity of law and justice, determined by two factors: - the differences between human intelligence in terms of knowledge of law and justice; - the differences resulting from the application of natural law to different conditions of social life, depending on time and space. [10, p. 130] The legal

phenomenon is ruled by two factors: - one internal, dynamic, permanent and in constant continuity, which is identified with the natural sense of justice; - another factor is external, varying in time and space, and in its form, found in positive law, but not as a product of power, but rather of the natural law.

Furthermore, the author emphasised the rational basis of the principles of natural law, which allows the transformation of natural law from a purely theoretical, speculative, idealistic concept into a practical concept that can be realised, even in the long term. V. Iordăchescu expressly states that the concept of natural law does not exclude that of positive law, but gives it a different content. The positive law is not a blind manifestation of power, but a totality of consequences of natural law, applied to the changing conditions of social life. Thus, natural law is subject to evolution, to accidental variations, while preserving its essential immutability.

Conclusions

Drawing on the subject and conclusions of national and foreign doctrines, V. Iordăchescu has been constantly concerned with the nature of the just law and has reassessed the concept of the positive law, the natural law and the relationship between them. The formulas of analysis and conclusions drawn by V. Iordăchescu point to certain similarities and challenges that are placed in relation to the law's effectiveness in the current formula of the rule of law. When the author observes that the society, including the law, is going through a crisis, which represents a serious threat to its future, it must be noted that this threat is also evident nowadays as societies are frequently subject to the various forms of crises. In these context, V. Iordăchescu's argument that the main cause of the dysfunctional nature of law is the lack of a concept, a definition of law, accepted by all members of society, or at least

by its leaders, is also valid [9, p. 10], perhaps a better understanding of the importance and need for a unified vision on priorities in promoting the fundamental values of society organised according to the rule of law would be an important step towards redressing the situation.

The belief of V. Iordăchescu in the fact that the society can only be saved by a rational law and his regret that, especially in the 19th-20th century, the concept of powerful law prevails, highlights once again the role of the individual as a rational and moral being in the practical implementation of the concept of the rule of law. However, the fundamental principles of the legal order are rules of reason, states V. Iordăchescu, since the reason shows that these things are favourable to the existence of the individual within the society where he belongs. From this last point, we conclude that the greatest achievement of V. Iordăchescu, who tried to restore the value of the concept of natural law, is perhaps rather a return to moral and rational human nature, in a time when they were neglected and in the context of the revival of debates on the essence of the state and law in today's society.

References

1. DUMITRESCU, C. A. *Achieving the rule of law-a fundamental objective, both for the philosophy of law and for social philosophy*, Cogito. Multidisciplinary Research Journal, Bucharest, Pro Universitaria Publishing House, vol. XI/4, 2019.
2. DJUVARA, M. *General theory of law. Rational law, sources of positive law*, ALL BECK, București, 1999.
3. POHOAȚĂ, G. *Immanuel Kant or on "The international peace project"*, Cogito. Multidisciplinary Research Journal, Bucharest, Pro Universitaria Publishing House, vol. II, 2010.
4. DEL VECCHIO, G. *Legal philosophy lessons*, Europa Nova, București, 1994.

5. DELEANU, T. *Constitutional law and political institutions*, Europa Nova, București, 1996.

6. MOTICĂ, R., MIHAI, Gh. *Philosophy of Law*, Editura Almanahul Banatului, Timișoara, 1995.

7. CIOBANU, R. The model of rational legal culture in the interwar period, În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3(181), 2019.

8. CIOBANU, R. Interdisciplinary approaches to the value of social normative system in the works of V.

Iordăchescu, În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 2 (162), 2014.

9. IORDĂCHESCU, V. *Strength of right*, Union of Orthodox Clerics of Bessarabia, Chisinau, 1933.

10. IORDĂCHESCU, V. *Moral philosophy*, Institute of Graphic Arts 'A. Terec', Iasi, 1939.

11. IORDĂCHESCU, V. *Christianity and communism*, Institute of Graphic Arts 'A. Terec', Iasi, 1938.

**CONTESTAREA ÎNCHEIERII DE RESPINGERE A CERERII
DE RIDICARE A EXCEPȚIEI DE NECONSTITUȚIONALITATE:
ATITUDINEA CURȚII CONSTITUȚIONALE**

Serghei ȚURCAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Molodova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: sergheiturcan@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-1786-9197>

Iulian RUSANOVSCI

Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Molodova,
Chișinău, Republica Moldova
email: rusanovschi_iulian@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-6066-1762>

Inițial, prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 09.02.2016 s-a stabilit că excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în fața instanței de judecată de către oricare dintre părți sau reprezentantul acesteia, precum și de către instanța de judecată din oficiu. Concomitent, Curtea Constituțională a observat că, încheierea instanței de judecată prin care se respinge ridicarea excepției de neconstituționalitate nu era susceptibilă de recurs, fapt ce leza principiul celerității procesului. În consecință, Curtea a fost de părere că părțile trebuie să aibă posibilitatea procesuală de a contesta separat cu recurs încheierea judecătorului de respingere a cererii de ridicare a excepției. Este interesant faptul că pe parcursul ultimilor 5 ani Curtea Constituțională și-a abandonat propria viziune asupra instituirii căii de atac recursul împotriva unor încheieri de respingere a cererilor de ridicare a excepției de neconstituționalitate. Folosind practice aceleași argumente ca în Hotărârea din 09.02.2016, ulterior Curtea Constituțională a considerat că art. 7) alin. 3²) din CPP este adoptat prin Legea nr. 99/2020 în spiritul Constituției, iar părțile în proces pot contesta poziția/încheierea instanței de fond prin care s-a respins cererea privind ridicarea excepției de neconstituționalitate, odată cu fondul cauzei.

***Cuvinte-cheie:** lege, Constituție, cale de atac, excepție de neconstituționalitate, încheiere, instanță de judecată, măsură preventivă.*

**CONTESTING THE CONCLUSION OF THE REJECTION OF THE APPLICATION FOR LIFTING THE
EXCEPTION OF UNCONSTITUTIONALITY: THE ATTITUDE OF THE CONSTITUTIONAL COURT**

Initially, by the Decision of the Constitutional Court no. 2 of 09.02.2016, it was established that the exception of unconstitutionality may be raised before the court by any of the parties or its representative, as well as by the court ex officio. At the same time, the Constitutional Court observed that the conclusion of the court rejecting the objection of unconstitutionality was not subject to appeal, which violated the principle of the speed of trial. Consequently, the Court thought that the parties should have the opportunity to appeal separately the decision of the judge rejecting the request to lift the exception. Interestingly during the last 5 years, the Constitutional Court has abandoned its vision on the establishment

of the appeal, the appeal against some decisions rejecting the requests to lift the exception of unconstitutionality. Using practically the same arguments as in the Judgment of 09.02.2016, the Constitutional Court subsequently considered that art. 7) para. 32) of the CPC is adopted by Law no. 99/2020 in the spirit of the Constitution, and the parties in the process may challenge the position, the conclusion of the court of the first instance by which the request regarding the lifting of the exception of unconstitutionality was rejected, together with the merits of the case.

Keywords: law, Constitution, appeal, exception of unconstitutionality, conclusion, court, precautionary measure.

CONTESTATION DE LA CONCLUSION DU REJET DE LA DEMANDE DE LEVÉE DE L'EXCEPTION D'INCONSTITUTIONNALITÉ: L'ATTITUDE DE LA COUR CONSTITUTIONNELLE

Initialement, par la décision de la Cour constitutionnelle nr 2 du 09.02.2016, il a été établi que l'exception d'inconstitutionnalité peut être soulevée devant la cour par l'une des parties ou son représentant, ainsi que par la cour d'office. Dans le même temps, la Cour constitutionnelle a observé que la conclusion du tribunal de première instance rejetant la levée de l'exception d'inconstitutionnalité n'était pas susceptible de recours, ce qui portait atteinte au principe de célérité de la procédure. Par conséquent, la cour a estimé que les parties devraient avoir la possibilité procédurale de contester séparément avec appel la conclusion du juge rejetant la demande de levée de l'exception. Il est intéressant de noter qu'au cours des 5 dernières années, la Cour constitutionnelle a abandonné sa propre vision sur l'établissement du recours contre certaines conclusions rejetant les demandes de levée de l'exception d'inconstitutionnalité. En utilisant pratiquement les mêmes arguments que dans l'arrêt du 09.02.2016, la Cour constitutionnelle a par la suite estimé que l'art. 7) par. 32) du CPP est adopté par la loi nr 99/2020 dans l'esprit de la Constitution, et les parties au processus peuvent contester la position/conclusion du tribunal de première instance par laquelle la demande de levée de l'exception d'inconstitutionnalité a été rejetée, ainsi que le fond de l'affaire

Mots-clés: loi, Constitution, appel, exception d'inconstitutionnalité, tribunal, mesure préventive.

ОПРОВЕРЖЕНИЕ РЕШЕНИЯ ОБ ОТКЛОНЕНИИ ЗАЯВЛЕНИЯ ОБ ИСКЛЮЧЕНИИ НЕКОНСТИТУЦИОННОСТИ: ПОЗИЦИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА

Первоначально Постановлением Конституционного суда №. 2 от 09.02.2016 установлено, что заявление о неконституционности может быть заявлено в суде любой из сторон или ее представителем, а также судом первой инстанции. В то же время, Конституционный Суд отметил, что вывод суда об отклонении возражения о неконституционности обжалованию не подлежит, что нарушает принцип быстроты судебного разбирательства. Следовательно, Суд счел, что стороны должны иметь процессуальную возможность отдельно обжаловать апелляцию на решение судьи об отклонении ходатайства об отмене исключения. Интересно, что в течение последних 5 лет Конституционный суд отказался от собственного видения установления обжалования некоторых решений, отклоняющих ходатайства о вынесении исключения о неконституционности. Приводя практически те же доводы, что и в Постановлении от 09.02.2016, впоследствии Конституционный Суд счел, что ст. 7) абз. 32) ГПК принята Законом №. 99/2020 в духе Конституции, а стороны в процессе могут оспорить позицию/заклучение суда первой инстанции, которым было отклонено ходатайство об отмене исключения о неконституционности, вместе с существом дела.

Ключевые слова: закон, Конституция, обращение, исключение неконституционности, заключение, суд, мера пресечения.

Introducere

Dreptul Curții Constituționale de a examina constituționalitatea legilor se întemeiază pe respectul

datorat Constituției de cele trei puteri în stat. Acestea sunt obligate să respecte Constituția „cu sfințenie și să nu încalce textul și spiritul pactului fundamen-

tal al statului” [1]. Din punct de vedere al dreptului constituțional, prioritatea normelor constituționale „față de orice alte reglementări legislative existente în stat, ca și ascendența morală, politică și juridică a principiilor constituționale, implică asigurarea controlului constituțional al legilor și organizarea acestuia pe o bază eficientă” [2]. Justiția constituțională reprezintă ansamblul instituțiilor și tehnicilor prin intermediul cărora este asigurată supremația Constituției [3]. Curtea Constituțională este văzută ca un generator al ideologiei constituționale, creator al unei noi culturi constituționale. Excepția de neconstituționalitate reprezintă un „mijloc procedural pentru realizarea accesului cetățeanului, ca titular al drepturilor și libertăților sale fundamentale, la controlul constituționalității legilor, iar soluționarea acesteia constituie unicul aspect propriu-zis judiciar în competența Curții Constituționale a R. Moldova” [4]. Soluționarea unui litigiu de judecată nu poate implica aplicarea unui drept cu ajutorul unor norme neconstituționale.

Orice instanță de judecată competentă să soluționeze un litigiu, în situația unei incertitudini cu privire la constituționalitatea unei norme de drept, deține atât puterea, cât și obligația de a sesiza Curtea Constituțională. Concomitent, în temeiul art. 135 alin. (1) lit. a) și lit. g) din Constituție: „*sesizarea privind controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze se prezintă direct Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza*” [5].

La 28.02.2018 în privința lui *I. R.* a fost aplicată măsura preventivă – obligarea de a nu părăsi țara – iar la 28 martie 2018 această măsură a fost prelungită prin ordonanța procurorului *M. I.* pe un termen de 30 de zile și anume până la data de 27 aprilie 2018 (zi de vineri). Abia la 02 mai 2018, la o distanță de 5 zile după expirarea măsurii preventive, procurorul a prelungit măsura prin emiterea unei ordonanțe an-

tedată și anume – cu 27.04.2018 – deși i-a adus-o la cunoștință învinuitului sub semnătură abia la 02.05.2018.

Respectiv, timp de 5 zile *I. R.* nu a cunoscut despre faptul că în privința lui a fost prelungită măsura preventivă, deoarece nu a fost înștiințat de organul de urmărire penală în privința intenției acuzatorului de stat privitor la prelungirea măsurii. Mai mult ca atât, ordonanța din 27.04.2018 urma a fi adusă la cunoștința lui *I. R.* până la expirarea măsurii preventive anterioare, asigurându-i acestuia dreptul constituțional de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle sale. Ulterior, procurorul a respins cererea lui *I. R.* cu privire la permisiunea de a părăsi teritoriul Rep. Moldova în perioada 14-18 mai 2018 și 05-08 iunie 2018, cu scopul de a se deplasa în Franța la două conferințe internaționale.

Examinând conținutul art. 178 CPP [6], am constatat că acesta contravine prevederilor Constituției R. Moldova din cauza faptului că nu reglementează prin omisiune, termenul în interiorul căruia bănuțului/învinuitului urmează ai fi adusă la cunoștință ordonanța de prelungire a măsurii preventive *obligăția de a nu părăsi țara.*

Plângerea împotriva ordonanței de prelungire a măsurii preventive din 02 mai 2018 a fost depusă în instanța de judecată, iar pentru examinarea ei, a fost ridicată excepția de neconstituționalitate, pentru a verifica dacă articolul 178 CPP corespunde cu art. 4, 7, 8, 16, 21, 23, 25, 27 din Constituția R. Moldova.

Prin încheierea din 22.05.2019, Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani a respins cererea mea prin care a fost solicitată ridicarea excepției de neconstituționalitate pentru verificarea constituționalității articolului 178 alin. 3) Cod de Procedură Penală, sub motivul că *ridicarea excepției nu este actuală* în pofida faptului că judecătorul ordinar nu este în drept să se pronunțe asupra temeiniciei sesizării sau conformității normelor procesuale cu textul Constituției.

La data de 27.05.2019 această încheiere a fost contestată cu recurs, cerere depusă sub numărul 6426/2, fără ca normele procesual penale să reglementeze în mod expres posibilitatea recurării unor astfel de încheieri și în condițiile în care la subsolul încheierii, instanța de judecată menționase expres faptul că: *această încheiere poate fi contestată cu recurs...*

Este de precizat faptul că, instanțele de judecată își încalcă de multe ori rolul de filtru și resping cererile de sesizare a Curții Constituționale pentru alte cauze decât cele prevăzute de *Regulamentul privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională*. În consecință, în lipsa recunoașterii recursului împotriva încheierii de respingere a ridicării excepției de neconstituționalitate, se ajunge la încălcarea art. 119 din Constituție și a art. 13 din CEDO. Iată de ce, în urma adoptării Hotărârii nr. 2 din 09.02.2016, Curtea Constituțională a R.M. a înaintat o adresă Parlamentului prin care solicita acestuia operarea unor modificări în codurile de procedură civilă și penale pentru a se reglementată procedura de contestare a acestei încheieri după cum urmează: „... ținând cont de raționamentele enunțate în hotărâre, normele procesuale civile și penale urmează să cuprindă următoarele reglementări:

La ridicarea excepției de neconstituționalitate și sesizarea Curții Constituționale judecătorul nu poate să se pronunțe asupra temeiniciei sesizării sau asupra conformității cu Constituția a normelor contestate. Acesta urmează să verifice și să indice doar dacă:

1) *obiectul excepției intră în categoria actelor cuprinse la articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție;*

2) *excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia (în cazul în care nu este ridicată de către instanța de judecată din oficiu);*

3) *prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;*

4) *nu există o hotărâre anterioară a Curții având ca obiect prevederile contestate.*

Încheierea de refuz a ridicării excepției de neconstituționalitate poate fi contestată separat cu recurs” [7].

Revenind la speța noastră, subliniez că aceste cerințe au fost întrunite în momentul depunerii cererii cu privire la ridicarea excepției de neconstituționalitate, însă instanța de fond eronat a respins solicitarea privind ridicarea excepției, bazându-se pe unele argumente arbitrare și ilegale.

Prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 09.02.2016 s-a stabilit că „excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în fața instanței de judecată (instanța de fond, curtea de apel, Curtea Supremă de Justiție) de către oricare dintre părți sau reprezentantul acesteia, precum și de către instanța de judecată din oficiu” [8]. Încheierea instanței de judecată prin care se ridică excepția de neconstituționalitate nu este susceptibilă de recurs. Concomitent, Curtea Constituțională a observat că, încheierea instanței de judecată prin care se respinge ridicarea excepției de neconstituționalitate nu era susceptibilă de recurs, fapt ce lezează principiul celerității procesului. În consecință, Curtea a fost de părere că: „părțile trebuie să aibă posibilitatea procesuală de a contesta separat cu recurs încheierea judecătorului ordinar de respingere a cererii de ridicare a excepției” [9].

În urma adoptării Hotărârii nr. 2 din 09.02.2016, Curtea Constituțională a expediat Parlamentului R. Moldova o adresă prin care sesiza necesitatea operării unor modificări în codurile de procedură civilă și penală, după cum urmează: „*la ridicarea excepției de neconstituționalitate și sesizarea Curții Constituționale judecătorul nu poate să se pronunțe asupra temeiniciei sesizării sau asupra conformității cu Constituția a normelor contestate. Acesta urmează să verifice și să indice doar dacă:*

1) *obiectul excepției intră în categoria acte-*

lor cuprinse la articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție;

2) excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia (în cazul în care nu este ridicată de către instanța de judecată din oficiu);

3) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;

4) nu există o hotărâre anterioară a Curții având ca obiect prevederile contestate.

Încheierea de refuz a ridicării excepției de neconstituționalitate poate fi contestată separat cu recurs.”

La data de 03.10.2020 Codul de Procedură Penală articolul 7 a fost completat cu alin. 3² care stipulează că: „*ridicarea excepției de neconstituționalitate se dispune prin încheiere care nu se supune niciuneii căi de atac și care nu afectează examinarea în continuare a cauzei, însă, până la pronunțarea Curții Constituționale asupra excepției de neconstituționalitate, dezbaterile judiciare se suspendă.”*

Legea nr. 99 din 11.06.2020 prin care s-a modificat acest articol din Codul de Procedură Penală, contrar cerințelor Curții Constituționale din 09.02.2016, nu conține nici un argument sau motiv pentru care s-a renunțat la reglementarea recursului împotriva încheierilor de respingere a cererilor de ridicare a excepției de neconstituționalitate. Legislatorul a desconsiderat poziția și rațiunile Curții Constituționale înserate în Hotărârea nr. 2 din 09.02.2016 și a prevăzut în Legea nr. 99 din 11.06.2020 de modificare a Codului de Procedură Penală faptul că „*ridicarea excepției de neconstituționalitate se dispune prin încheiere care nu se supune niciuneii căi de atac.”* Deși obiectul acestei legi, conform avizului Direcției Generale Juridică a Parlamentului, îl reprezenta executarea Hotărârii Curții Constituționale nr. 2 din 09.02.2016, ea elimină recursul împotriva încheierilor de respingere a cererilor de ridicare a excepției de neconstituționalitate, contrar punctului

88 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 2/2016 și a Adresei nr. PCC-01/55b din 09.02.2016 înaintate Parlamentului de către Curtea Constituțională în vederea reglementării procedurii de ridicare a excepției de neconstituționalitate, unde se menționa expres că „*încheierea de refuz a ridicării excepției de neconstituționalitate poate fi contestată separat cu recurs.”*

Este surprinzător și faptul că, nici un aviz și nici un raport prezentat asupra proiectului de Lege nr. 131/2020 (adoptat ulterior ca Legea nr. 99/2020) nu sesizează această disconcordanță gravă între textul pct. 88 din Hotărârea CC nr. 2/2016, Adresa nr. PCC-01/55b din 09.02.2016 și redacția finală a Legii nr. 99/2020 prin care s-a completat Codul de Procedură Penală cu reglementarea care prevede că „*încheierea de refuz a ridicării excepției de neconstituționalitate poate fi contestată separat cu recurs”* [10].

În speță, încheierea contestată a fost emisă la 22.05.2019 sub auspiciile Hotărârii Curții Constituționale nr. 2 din 09.02.2016, care permitea și susținea recurarea unor astfel de încheieri, însă recursul împotriva încheierii din 22.05.2019, înaintat spre examinare Curții de Apel Chișinău, a fost examinării după ce în Codul de Procedură Penală a fost inclus art. 7, alin. 3² care obstrucționează dreptul la un remediu efectiv împotriva abuzurilor instanței de fond prin care se resping cererile de ridicare a excepției de neconstituționalitate. Respectiv, în condițiile în care art. 3 din CPP prevede că: „*în desfășurarea procesului penal se aplică legea care este în vigoare în timpul urmării penale sau al judecării cauzei în instanța judecătorească*”, era de la sine înțeles că acest recurs nu va putea fi examinat de către Curtea de Apel deoarece legea procesuală nu l-a instituit ca atare.

Chemarea justiției este de a da legii, în aplicarea ei, un sens constituțional, iar Curtea Constituțională și-a exprimat poziția în favoarea instituirii căii de atac recursul la 09.02.2016, împotriva încheierilor

instanțelor de judecată prin care s-au respins cererile de ridicare a excepției de neconstituționalitate, viziune distorsionată de către puterea legislativă prin modificările ulterioare aduse codurilor de procedură.

La 20 decembrie 2021, în vederea examinării cererii de recurs depuse împotriva încheierii din 22.05.2019, a fost ridicată excepția neconstituționalitate a articolului 7 alin. (3²) din Codul de Procedură Penală, adoptat prin Legea nr. 122 din 14 martie 2003 [11], care stabilește că „*ridicarea excepției de neconstituționalitate se dispune prin încheiere care nu se supune niciunei căi de atac*” și care nu afectează examinarea în continuare a cauzei, însă, până la pronunțarea Curții Constituționale asupra excepției de neconstituționalitate, dezbaterile judiciare se suspendă.

Excepția de neconstituționalitate este un mijloc de apărare împotriva unei norme neconstituționale, iar respingerea ridicării acestei excepții prin încheiere, din alte motive decât cele stabilite de lege, poate leza grav dreptul împricinatului la apărare și inclusiv accesul liber la justiție.

În cauza *Ivanciuc v. Romania* (decizia nr.18624/03), fiind invocat refuzul instanței de judecată de a sesiza Curtea Constituțională cu o excepție de neconstituționalitate, Curtea Europeană a menționat: „*este conform funcționării unui asemenea mecanism faptul că judecătorul verifică dacă poate sau trebuie să depună o cerere preliminară, asigurându-se că aceasta trebuie să fie rezolvată pentru a permite să se soluționeze litigiul pe care este chemat să-l cunoască*” [12].

De asemenea, nu este exclus ca, în unele circumstanțe, refuzul exprimat de o instanță națională, chemată să se pronunțe în ultimă instanță, ar putea aduce atingere principiului echității procedurii, așa cum este enunțat la articolul 6 § 1 al Convenției, în special atunci când un asemenea refuz este atins de arbitrar (Coëme și alții v. Belgia, nr. 32492/96, 32547/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 și 33210/96, § 114,

CEDO 2000-VII și Wynen v. Belgia, nr. 32576/96, § 41, CEDO 2002-VIII).

Iată de ce, în Hotărârea nr. 2 din 09.02.2016 *Curtea Constituțională* a stabilit la punctul 88 că: „*în vederea asigurării celerității procesului, părțile trebuie să aibă posibilitatea procesuală de a contesta separat cu recurs încheierea judecătorului ordinar de respingere a cererii de ridicare a excepției.*” În cauza *CtEDO Xero Flor x Polsce versus Polonia* [13], Curtea Europeană a constatat o încălcare a art. 6 par. 1 din Convenție, pentru că tribunalele naționale nu au furnizat suficiente motive pentru a justifica refuzul de a sesiza Curtea Constituțională. Pe aceste rațiuni și argumente și-a bazat Curtea Constituțională și Hotărârea nr. 2 din 09.02.2016 prin care a oferit împricinaților accesul la ridicarea excepțiilor de neconstituționalitate și a solicitat Parlamentului reglementarea și instituirea recursului împotriva încheierilor instanțelor de judecată care resping astfel de cereri înaintate de părțile în proces.

Prin ignorarea excepției de neconstituționalitate și rezolvarea litigiului fără soluționarea prealabilă a excepției de către instanța de contencios constituțional, judecătorul ordinar ar dobândi prerogative improprii instanței judecătorești. Orice instanță de judecată chemată să soluționeze un litigiu, în ipoteza unei îndoieli cu privire la constituționalitatea unei dispoziții, are atât puterea, cât și obligația să se adreseze Curții Constituționale. Desconsiderarea acestei obligații și refuzul de sesizare a Curții Constituționale limitează persoanele cointeresate în dreptul de acces la justiție cu consecințe grave și definitive pentru împricinat. *Considerăm că eliminarea controlului judiciar asupra hotărârii pronunțate în procesele penale și/sau civile, aduce atingere principiului constituțional privind accesul la justiție și dreptului la apărare, după cum este reglementat în art. 20 și 26 din Constituție, golind de conținut dispozițiile art. 119 din Constituție.* Semnificația

sintagmei *în condițiile legii* cuprinsă în dispozițiile art. 119 din Constituție, considerăm că se referă la condițiile procedurale de exercitare a căilor de atac și nu are în vedere imposibilitatea exercitării oricărei căi de atac împotriva hotărârilor judecătorești prin care se soluționează fondul cauzei. În caz contrar, există pericolul ca împricinații să piardă orice respect față de normele de drept.

Articolul 20 din Constituție prevede clar că „*orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție*” [14].

În pofida tuturor argumentelor, Curtea Constituțională a declarat inadmisibilă sesizarea cu privire la verificarea neconstituționalității art. 7³ din CPP și a pronunțat la 24.03.2022 Decizia de inadmisibilitate nr. 38 prin care a declarat inadmisibilă sesizarea nr. 280g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 7 alin. (3²) din Codul de Procedură Penală (recursul formulat împotriva încheierii prin care se respinge ridicarea excepției de neconstituționalitate). Astfel, pe de o parte Curtea a reținut că, „în cazul în care dreptul național stabilește un mecanism de trimitere preliminară, refuzul unei instanțe naționale de a admite o cerere pentru o astfel de sesizare poate, în anumite circumstanțe, să încalce caracterul echitabil al procedurilor. Concluzia este valabilă pentru cazul în care refuzul se dovedește a fi arbitrar, adică atunci când se refuză trimiterea preliminară în timp ce legea nu prevede nicio excepție care ar justifica refuzul, atunci când refuzul se bazează pe alte motive decât cele care sunt prevăzute de lege și atunci când refuzul nu este motivat în modul corespunzător (a se vedea Ullens de Schooten și Rezabek v. Belgia, 20 septembrie 2011, § 59). Spre exemplu, în cauza Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Polonia, 7 mai 2021, § 173, Curtea Europeană a constatat

o încălcare a articolului 6 § 1 din Convenție pentru că tribunalele naționale nu au furnizat suficiente motive pentru a justifica refuzul de a sesiza Curtea Constituțională.”

De cealaltă parte, Curtea Constituțională a reținut că: „*prevederile Codului de procedură penală nu împiedică persoanele interesate să invoce dezacordul referitor la refuzul de a admite ridicarea excepției de neconstituționalitate în apel sau, după caz, în recurs. În același timp, Curtea a menționat că persoanele interesate dețin dreptul să ridice aceeași excepție de neconstituționalitate din nou, în căile de atac formulate împotriva fondului cauzei.*”

Un alt argument pe care și-a întemeiat Curtea Constituțională Decizia de inadmisibilitate nr. 38 din 24.03.2022 constă în faptul că „*argumentele autorului excepției care se referă la pretinsa încălcare a articolelor 20 și 26 din Constituție sunt repetate și nu justifică reconsiderarea jurisprudenței Curții.*”

Considerăm că acest argument nu este dublat de împrejurări reale deoarece prin decizia de inadmisibilitate nr. 85 din 08 iunie 2021, prin care a stabilit că art. 7³ din CPP, (care prevede că *încheierea instanței de judecată prin care se refuză ridicarea excepției este definitivă*) nu contravine art. 20 din Constituție care garantează dreptul la un proces echitabil, în condițiile în care excepția de neconstituționalitate ar putea fi ridicată în mod repetat odată cu contestarea fondului cauzei în ordine de apel sau recurs, Curtea verificase constituționalitatea acestei norme doar prin prisma dreptului la un proces echitabil. Totuși, în sesizarea nr. 280g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 7 alin. (3²) din Codul de Procedură Penală se solicita verificarea constituționalității acestei norme în raport cu prevederile art. 20, 26 și 119 din Constituție (dreptul la apărare și accesul liber la justiție).

Schimbarea jurisprudenței Curții Constituționale se datorează tendinței de evitare a unor proceduri care ar putea oferi împricinaților posibilita-

tea tergiversării examinării cauzelor aflate pe rolul instanțelor de judecată. Totuși, această viziune a Curții Constituționale este destul de riscantă și chiar regretabilă, deoarece încurajează adoptarea unor încheieri arbitrare de respingere a cererilor privind ridicarea excepției de neconstituționalitate, încheieri ce nu pot fi supuse niciunei căi de atac decât odată cu fondul cauzei.

De asemenea, aceste situații pot crea precedente periculoase prin care Republica Moldova să fie obligată la plata daunelor interese. Spre exemplu, dacă instanța de fond nu ar fi admis cererea de ridicarea a excepției de neconstituționalitate a prevederilor articolului 287 alin. (1) din Codul penal (care a determinat Curtea să adopte Hotărârea nr. 25 din 12.08.2021 de declarare a neconstituționalității cuvântului „grosolan” și textul „cinism sau” din articolul 287 alin. (1) din Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985 din 18 aprilie 2002) [15], inculpatul putea fi condamnat în mod ilegal în temeiul unei norme penale vădit neconstituționale, deoarece o eventuală încheiere de respingere a cererii de ridicare a excepției de neconstituționalitate nu poate fi contestată cu recurs. În absența acestei căi de atac, inculpatul și-ar fi putut apăra drepturile sale constituționale abia odată cu atacarea hotărârii prin care instanța ar fi tranșat fondul cauzei, în speranța că abia în fața instanței de apel ar fi putut solicita în mod repetat ridicarea excepției de neconstituționalitate, sau poate în fața Curții Supreme de Justiție. Aici însă, trebuie luată în considerație posibilitatea ca statul să compenseze financiar prejudiciile eventuale aduse inculpatului în urma condamnării sale ilegale și executarea unei pedepse privative de libertate până la data la care ar fi avut posibilitatea ridicării excepției de neconstituționalitate prin intermediul instanței de apel și/sau cea de recurs.

Luând în considerație prevederile articolului 119 din Constituție prin care se reglementează că: „*îm-*

potriva hotărârilor judecătorești, părțile interesate și organele de stat competente pot exercita căile de atac, în condițiile legii” suntem de părere că semnificația sintagmei „*în condițiile legii*” se referă la condițiile procedurale de exercitare a căilor de atac și nu are în vedere imposibilitatea exercitării oricărei căi de atac împotriva hotărârilor și încheierilor judecătorești. Dacă și Curtea Constituțională ar rata această reglementare fundamentală ca atare, atunci orice arbitrar al instanțelor de judecată sau ale legiuitorului național ar fi excluse ca fiind contrare cu spiritul articolului 119 din Constituție.

Concluzii

Rezumând asupra constatărilor desprinse în rândurile de mai sus, observăm că practica recentă a Curții Constituționale față de posibilitatea recurării încheierilor de respingere a cererilor privind ridicarea excepțiilor de neconstituționalitate s-a modificat în direcția obstrucționării posibilității recurării unor astfel de încheieri. Considerăm că ultimele Decizii de inadmisibilitate pronunțate de Curte pe marginea constituționalității art. 7) alin. 3²) CPP nu au fost adoptate în spiritul art. 119 din Constituție, iar sintagma *în condițiile legii* se referă la condițiile procedurale de exercitare a căilor de atac și nu are în vedere imposibilitatea exercitării oricărei căi de atac împotriva hotărârilor judecătorești prin care se soluționează fondul cauzei sau unele cereri care sunt menite să asigure participanților la proces dreptul constituțional de acces la justiție.

În cazul în care nu se va identifica o soluție prin care să se instituie expres recursul împotriva încheierilor de respingere arbitrară a cererilor privind ridicarea excepțiilor de neconstituționalitate, R. Moldova este pusă în fața riscului iminent de condamnare la plata daunelor interese față de persoanele care au de suferit în urma condamnării în baza unor materiale și procesual penale neconstituționale.

Referințe bibliografice

1. RARINCESCU, C., ș.a. *Pandectele Săptămânale*. București: Universul, 1939. 145 p.
2. ARSENI A. *Interdependența dintre jurisdicția constituțională și justiția de drept comun în domeniul asigurării legalității*. În: Revista Națională de drept, 2014, nr. 3. 9 p.
3. SPĂNU, I., LUPU, C. *Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept*, În: Legea și Viața, 2017, nr. 3. 15 p.
4. BUGA, L. *Controlul de constituționalitate prin intermediul excepției de neconstituționalitate ca mijloc de apărarea a drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova*. În: Jurnalul Juridic Național, 2017, nr. 6. 13 p.
5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.94. Republicat: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016.
6. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. Publicat: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 104-110 din 07.06.2003.

7. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=adrese&docid=88> (accesat la 05.11.2021)
8. Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit.a) și g) din Constituția Republicii Moldova (excepția de neconstituționalitate). În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr. 55-58 din 11.03.2016.
9. Idem.
10. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122016&lang=ro (accesat la 06.12.2011)
11. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_38_2022_280g_2021_rou.pdf (accesat la 06.12.2021)
12. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Ivanciuc-impotriva-Romaniei.pdf> (accesat la 07.01.2022)
13. <https://laweuro.com/?p=10161> (accesat la 07.01.2022)
14. <https://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat la 06.12.2021)
15. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_25_2021_208g_2020_rou.pdf (accesat la 06.12.2021)

REFLECȚII PRIVIND CONCEPTUL RESPECTĂRII DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR PERSOANEI ÎN ACTIVITATEA SPECIALĂ DE INVESTIGAȚII ¹⁾

Boris GLAVAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: boris.glavan@mai.gov.md

<https://orcid.org/0000-0002-3838-4308>

Prezentul articol este consacrat elucidării uneia dintre cele mai controversate probleme ale activității speciale de investigație legată de conținutul conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei. Incertitudinea care a inițiat această cercetare pleacă de la întrebarea banală: ce trebuie să înțelegem prin respectarea drepturilor și libertăților persoanei, principiu fundamental al activității speciale de investigație, în condițiile în care, pe de o parte, măsurile specifice acestui gen de activitate, prin natura lor, interferează cu drepturile și libertățile persoanei și, pe de altă parte, legiuitorul național distinge între noțiunea de respect a drepturilor și libertăților persoanei și cea de restrângere autorizată a acestor drepturi și libertăți? În același timp, datele de fapt obținute prin Activitatea Specială de Investigații (ASI) cad în dizgrația legii dacă drepturile și libertățile persoanei nu sunt respectate. Toate aceste neclarități împreună fac obiectul acestui studiu.

Cuvinte-cheie: *activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, respectarea drepturilor persoanei, restrângerea drepturilor persoanei, libertățile persoanei.*

REFLECTIONS ON THE CONCEPT OF RESPECT FOR THE RIGHTS AND FREEDOMS OF THE PERSON IN THE SPECIAL INVESTIGATION ACTIVITY

The paper is dedicated to elucidating one of the most controversial issues of the special investigation activity related to the content of the concept of respect for the rights and freedoms of the person. The uncertainty that initiated this research starts from the trivial question: what should be understood by respecting the rights and freedoms of the person, fundamental principle of the special investigation activity, given that, on the one hand, the measures specific to this type of activity, by their nature, do they interfere with the rights and freedoms of the person, and on the other hand, does the national legislature distinguish between the notion of respect for the rights and freedoms of the person and that of the authorized restriction of those rights and freedoms? At the same time, the factual data obtained through the special activity of investigations fall into the disgrace of the law if the rights and freedoms of the person are not respected. All these ambiguities together are the subject of this study.

Keywords: *special investigation activity, special investigation measures, respect for human rights, restriction of human rights, freedoms of the person.*

RÉFLEXIONS SUR LE CONCEPT DE RESPECT DES DROITS ET LIBERTÉS DE LA PERSONNE DANS L'ACTIVITÉ D'ENQUÊTE SPÉCIALE

Le document se consacre à élucider l'une des questions les plus controversées de l'activité d'enquête spéciale liée au contenu du concept de respect des droits et libertés de la personne. L'incertitude qui a initié cette recherche part de la

¹⁾ Lucrarea este elaborată în cadrul Proiectului de cercetare „Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în condițiile statului de drept”, cifra 22.00208.8007.07/PD I, susținut din bugetul de stat.

question triviale: que faut-il entendre par respect des droits et libertés de la personne, principe fondamental de l'activité spéciale d'enquête, étant donné que, d'une part, les mesures propres à ce type d'activité, par leur nature, portent-elles atteinte aux droits et libertés de la personne et, d'autre part, le législateur national distingue-t-il la notion de respect des droits et libertés de la personne de celle de restriction autorisée de ces droits et libertés? En même temps, les données factuelles obtenues grâce à l'activité spéciale d'enquêtes tombent dans la disgrâce de la loi si les droits et libertés de la personne ne sont pas respectés. Toutes ces ambiguïtés réunies font l'objet de cette étude.

Mots-clés: *activité spéciale d'enquête, mesures spéciales d'enquête, respect des droits de l'homme, restriction des droits de l'homme, libertés de la personne.*

РАЗМЫШЛЕНИЯ О КОНЦЕПЦИИ УВАЖЕНИЯ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В СПЕЦИАЛЬНОЙ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Данная статья посвящена освещению одного из наиболее дискуссионных вопросов оперативно-розыскной деятельности, связанного с содержанием понятия уважения прав и свобод человека. Неопределенность, положившая начало данному исследованию, начинается с тривиального вопроса: что следует понимать под соблюдением прав и свобод человека, законный принцип оперативно-розыскной деятельности, учитывая, что, с одной стороны, мероприятия, характерные для данного вида деятельности, ограничивают по своему характеру права и свободы личности и, с другой стороны, различает ли национальное законодательство понятие уважения прав и свобод человека и понятие санкционированного ограничения этих прав и свобод? Наряду с этим, факты, полученные в результате специальной оперативно-розыскной деятельности, противоречат закону, если не соблюдаются права и свободы человека. Все эти неопределенности в совокупности своей и составляют предмет настоящего исследования.

Ключевые слова: *оперативно-розыскная деятельность, специальные следственные мероприятия, соблюдение прав человека, ограничение прав человека, свободы человека.*

Introducere

Deși rădăcinile drepturilor și libertăților persoanei se întind până în adâncurile timpului, omenirea a început să le cunoască și să le înțeleagă abia acum, în ultimele două secole, mai exact după 1789, an care a marcat nu doar revoluția franceză, ci și începutul extinderii conceptului de drepturi și libertăți ale omului. De atunci, dar mai cu seamă, după cel de al Doilea război mondial și până în prezent acest concept s-a răspândit în întreaga lume și s-a dezvoltat enorm de mult, fiind adoptate un șir de acte internaționale dar și naționale prin care sunt promovate și elogiate drepturile și libertățile persoanei. Astăzi este de neconceput ca un stat să se considere „de drept” fără să valorifice la nivel constituțional drepturile și libertățile omului și, în acest context, Republica Moldova se proclamă a fi un stat de drept

în care drepturile și libertățile persoanei sunt garantate (art.1 de Constituția RM) [1].

Aceste garanții riscă să rămână simple declarații în lipsa unui mecanism viabil de protejare și securitate a respectivelor drepturi și libertăți. La rândul său, un astfel de mecanism este alcătuit din mai multe componente (componentul de dezaprobare și incriminare a faptelor care atentează la valorile constituționale; componentul de procedură penală - menit să stabilească ordinea de punere în aplicare a componentei de incriminare, etc.) printre care un rol deosebit îi revine activității speciale de investigații (ASI) a cărei menire constă în protejarea și asigurarea drepturilor și libertăților persoanei (art.1 Legea nr.59/2012) [2] prin relevarea, identificarea și curmarea faptelor incriminate penal, precum și a celor care prezintă amenințări la adresa securității naționale (art.2 Legea nr.59/2012).

Nu vom exagera spunând că procedeele și metodele ASI sunt instrumente vitale [3, p. 3] în activitatea de protejare a drepturilor și libertăților omului împotriva infracționalității și a altor forme de amenințări. Totodată, trebuie menționat și faptul că ASI, prin natura sa, prin tehnicile și metodele sale de realizare a scopului și sarcinilor stabilite, de obicei restricționează drepturile constituționale ale persoanei. Pe de altă parte, implementarea acestei activități este posibilă doar în baza unor principii legale formulate în conformitate cu prevederile constituționale, printre acestea fiind și cel ce se referă la respectarea drepturilor și libertăților persoanei, fără realizarea căruia activitatea specială de investigație nu poate fi considerată legală (art.3 Legea nr.59/2012).

Acestea fiind spuse, pare cam complicată problema elucidării conținutului conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei în ASI, mai ales că fiecare măsură specială de investigație prevăzută în art.18 Legea nr.59/2012 și în art.132² CPP [4] constituie o ingerință la adresa drepturilor și libertăților persoanei. Se pare că problema se complică și mai mult dacă adăugăm și faptul că legiuitorul național, în contextul explicațiilor oferite cu privire la admisibilitatea rezultatelor ASI în calitate de probe în procesul penal, a făcut distincție între expresiile „respectarea drepturilor și libertăților persoanei” și „restricția unor drepturi și libertăți autorizată de către instanța de judecată” [5].

Admițând situația că *restricționarea unor drepturi și libertăți autorizată de către instanța de judecată* nu ar face parte din conținutul conceptului de *respectare a drepturilor și libertăților persoanei*, ar trebui să admitem că nici restrângerea respectivelor drepturi și libertăți autorizată de procuror tot nu face parte din conținutul conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei. În același context, devine neclarificată nu doar valoarea probatorie a datelor de fapt obținute în urma efectuării măsurilor speciale de investigații autorizate de procuror

și de conducătorul subdiviziunii specializate, ci și corespunderea principiului menționat a întregului spectru de măsuri speciale de investigații care de fapt constituie forme de restrângere a drepturilor și libertăților persoanei.

Anume rezolvarea acestor probleme au impulsivat inițierea acestui studiu, actualitatea și importanța căruia este determinată de valoarea *respectării drepturilor și libertăților persoanei* în calitate de principiu al ASI (art.3 Legea nr.59/2012), în calitate de criteriu de apreciere a nulității informațiilor obținute prin efectuarea măsurilor speciale de investigații (alin.(5) art.4 Legea nr.59/2012), precum și în calitate de criteriu de admisibilitate a datelor de fapt obținute prin ASI în calitate de probe în procesul penal (alin.(4) art.93 CPP).

Metodologia studiului cuprinde metodele tradiționale de cercetare: logică, gramaticală, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație.

Rezultate obținute și discuții

Legislația națională cu privire la ASI nu oferă definiția și nu descoperă conținutul conceptului de „respectare a drepturilor și libertăților persoanei” deși aceasta, așa cum s-a arătat mai sus, este de o importanță deosebită pentru acest domeniu de activitate. Prin urmare, științei îi revine sarcina să cunoască esența acestui fenomen și să formuleze conceptul acesteia.

Având în vedere că ASI este reglementată nu doar de Legea nr.59/2012, ci și de Codul de procedură penală, ar fi corect să spunem că noțiunea de respectare a drepturilor și libertăților persoanei în ASI are aceeași esență și același conținut indiferent de contextul în care este folosită: fie în calitate de principiu al ASI, fie în calitate de condiție pentru admiterea ca probe în procesul penal a datelor de fapt obținute prin ASI. În plus, este de reținut că și la baza procesului penal stă același principiu, doar că pe lângă formula „respectarea drepturilor și libertăților

persoanei” mai prevede și „respectarea demnității umane” (art.10 CPP). Interesant detaliu, de parcă în activitatea specială de investigație nu s-ar cere respectarea demnității umane.

La drept vorbind, conceptul respectării drepturilor și libertăților persoanei și-a găsit reflectare în calitate de principiu și în alte legi naționale ca de exemplu: Legea RM nr.320/2012 [6] cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului (art.4); Legea RM nr.50/2012 [7] privind prevenirea și combaterea criminalității organizate (art.4); Legea RM nr. 753/1999 [8] privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova (art.3) etc. Observăm că legiuitorul și de această dată a omis expresia „respectarea demnității umane”.

Totodată, este de remarcat și faptul că respectarea drepturilor și libertăților persoanei în calitate de principiu al ASI nu este specific doar legislației naționale, acesta regăsindu-se și în legile altor state, în special, a celor din spațiul ex-sovietic, sursă importantă de inspirație sub aspect de drept comparat, mai ales că un număr impunător de cercetători s-au implicat activ în elucidarea conținutului conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei în ASI, fapt pentru care le suntem recunoscători.

Istoric vorbind, respectarea drepturilor și libertăților persoanei în activitatea specială/operativă de investigații a fost pentru prima dată legalizată în calitate de principiu după destrămarea fostei Uniuni Sovietice, odată cu adoptarea la începutul anilor '90 ai secolului trecut a unei legi speciale cu privire la activitatea operativă de investigații atât în țara noastră [9], cât și în restul republicilor ex-sovietice. Anterior, respectarea drepturilor și libertăților persoanei în activitatea operativă de investigații făcea parte din conținutul principiului legalității, presupunând inadmisibilitatea încălcării drepturilor și intereselor cetățenilor atât ale celor neimplicați în infracțiune, precum și ale celor supuși verificărilor. Investigarea

operativă a persoanelor oneste era strict interzisă (Atmazhitov V. M. - 1986).

Adoptarea în 1994 a Constituției Republicii Moldova, la scurt timp după adoptarea Legii nr.45/1994 cu privire la activitatea operativă de investigații, a făcut posibilă cunoașterea întregului spectru de drepturi și libertăți ale persoanei, care din perspectiva ASI, pe de o parte, necesită să fie apărate, iar pe de altă parte, necesită să fie respectate în procesul de efectuare a măsurilor operative de investigații în vederea realizării sarcinilor ce îi revin.

Analiza drepturilor și libertăților persoanei incluse în legea supremă a țării noastre ne permite să înțelegem că acestea pot fi divizate în două categorii: absolute și relative. Deosebirea esențială dintre aceste două grupuri este că drepturile și libertățile din primul grup nu pot fi restricționate, iar cele din grupul al doilea ar putea, în anumite condiții, să fie restrânse. Din primul grup fac parte: accesul liber la justiție (art.20); prezumția nevinovăției (art.21); dreptul de a nu fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos (art.22); dreptul fiecăruia de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art.23); dreptul la viață și la integritate fizică și psihică (art.24). La cel de al doilea grup se atribuie restul drepturilor constituționale, printre acestea făcând parte: dreptul la apărare (art.26); dreptul la libera circulație (art.27); dreptul la viața intimă, familială și privată (art.28); dreptul la inviolabilitatea domiciliului (art.29); dreptul la secretul corespondenței (art.30) etc.

Conform prevederilor constituționale (art.54) drepturile din grupul al doilea ar putea să fie restrânse doar dacă o astfel de restrângere: este prevăzută de lege; este necesară intereselor securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării și ordinii publice; urmărește scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării

autorității și imparțialității justiției; este proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Din acest punct de vedere, se poate spune că restrângerea drepturilor și libertăților persoanei prin efectuarea măsurilor speciale de investigație se înscrie perfect rigorilor constituționale, dat fiind faptul că aceste măsuri sunt prevăzute de lege (art.18 Legea nr.59/2012 și art.132² CPP), sunt necesare intereselor securității naționale și ordinii publice (art.1 Legea nr.59/2012), urmăresc scopul prevenirii infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane (art.1 și 2 Legea nr.59/2012 și art.1 CPP) și se aplică proporțional cu situația care le determină (art.11 Legea nr.59/2012).

De menționat că prin efectuarea măsurilor speciale de investigație nu se restrânge întreg spectrul de drepturi și libertăți din cel de al doilea grup, în fapt restrângerii sunt supuse doar unele dintre acestea, în special fiind vorba despre dreptul la viața intimă, familială și privată, dreptul la inviolabilitatea domiciliului și dreptul la secretul corespondenței.

Pe lângă condițiile constituționale de restrângere a drepturilor persoanei, există și anumite limite mai specifice derivate din categoriile constituționale de necesitate și proporționalitate care marchează hotarul dintre ceea ce este permis și ceea ce este interzis. Astfel, una dintre aceste limite are în vedere durata de timp pentru care sunt admise măsurile speciale de investigații stabilită în zile și luni (ex.: 30 de zile, șase luni). O altă limită se referă la categoriile de infracțiuni în vederea investigării cărora măsurile sunt autorizate (ex.: pentru investigarea infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave). A treia limită ține de competența organului în drept să autorizeze unele sau alte măsuri (ex.: măsuri autorizate de judecătorul de instrucție, măsuri autorizate de procuror și măsuri autorizate de conducătorul subdiviziunii specializate). Următoarea limită se referă la categoriile de persoane în privința cărora sunt îndrep-

tate măsurile speciale de investigații (ex.: persoana dispărută fără urmă, sau care se ascunde de organele de urmărire penală sau de instanța de judecată, ori care se eschivează de la executarea pedepsei).

Șirul limitărilor efectuării măsurilor speciale de investigații poate continua, el fiind destul de mare. Mai important pentru această analiză este să menționăm că acestea în cumul stabilesc linia de demarcație între legal și ilegal.

Prin urmare, ofițerii de investigații în competența cărora este pusă sarcina efectuării măsurilor speciale de investigații ar trebui să cunoască foarte bine întreg setul acestor limitări pentru a se conduce de ele, astfel, ca acțiunile lor să rămână în permanență în spațiul legal. Desigur că nu doar ofițerii de investigații ar trebui să cunoască unde se află acest hotar. Este la fel de important ca și judecătorul de instrucție, dar și procurorul în calitate de organ care autorizează, verifică și apreciază legalitatea efectuării măsurilor speciale de investigații să stăpânească bine aceste cunoștințe.

Orice intersecție intenționată a acestui hotar va constitui o încălcare, o ilegalitate, o ingerință nejustificată în drepturile și libertățile persoanei, fapt care va conduce nu doar la nulitatea datelor de fapt obținute prin efectuarea măsurilor speciale de investigații, ci va servi și ca temei pentru tragerea la răspundere disciplinară, civilă, contravențională și chiar penală a celor vinovați.

Referitor la răspunderea penală, merită să atragem atenția asupra formulării normelor de incriminare a faptelor care atentează la drepturile constituționale ale persoanei. Legiuitorul, incriminând acțiunile de violare de domiciliu, a folosit expresia „Pătrunderea sau rămânerea ilegală în domiciliul sau în reședința unei persoane ...” (art.179 CP) [10] ceea ce înseamnă că doar faptele ilegale sunt considerate infracțiuni, celelalte, adică faptele legale, nu sunt considerate ca atare. Similar sunt formulate și prevederile de incriminare a violării dreptului la viața personală (art.177

CP) și a violării dreptului la secretul corespondenței (178 CP).

Prin urmare, observăm că ambele legi, Legea nr.59/2012 și CPP, sunt în consonanță perfectă cu prevederile Codului penal, primele legi stabilind legalitatea restrângerii drepturilor și libertăților persoanelor la efectuarea măsurilor speciale de investigații, iar cea din urmă incriminând ilegalitatea ingerințelor în drepturile persoanei. Prin urmare, persoana supravegheată prin măsuri speciale de investigații nu poate pretinde că i s-au încălcat drepturile atâta timp cât s-au respectat limitele legale stabilite de legiuitor la efectuarea respectivelor măsuri. Drepturile persoanei se întind până în punctul în care statul și-a rezervat dreptul să le restrângă.

În acest context găsim oportun să distingem între noțiunile de restrângere a drepturilor și libertăților persoanei și încălcarea acestora, ceea ce ar ajuta, în viziunea noastră, la rezolvarea mai reușită a problemelor analizate. Astfel, considerăm că restrângerea drepturilor și libertăților persoanei este o acțiune doar legală, în timp ce încălcarea drepturilor și libertăților persoanei este în permanență o faptă ilegală. Deși, s-ar părea foarte evidentă această distincție, trebuie să spunem că deseori în limbajul cotidian, mai rar în cel academic, acești doi termeni sunt folosiți în calitate de noțiuni sinonime.

Antonimul verbului „a încălca” este „a respecta” [11], ceea ce înseamnă că respectarea drepturilor și libertăților persoanei este opusul încălcării respectivelor drepturi, dar nu al restrângerii lor. Restrângerea drepturilor și libertăților persoanei ca și respectarea acestora se află în opoziție cu încălcarea lor, între ele fiind hotarul, despre care vorbeam anterior, ce desparte acțiunile legale de cele ilegale. Problema care se impune a fi rezolvată în acest moment se referă la raportul dintre respectarea drepturilor și libertăților persoanei și restrângerea acestora. Sunt aceste noțiuni sinonime, independente sau se raportează ca parte a unui întreg?

Mai sus am arătat că legiuitorul în prevederile alin.(4) al art.93 CPP desparte aceste două noțiuni prin conjuncția „sau”, ceea ce creează impresia că ar fi vorba de două noțiuni alternative, chiar dacă în ambele cazuri se au în vedere date de fapt obținute legal. Prin analiza aceluiași prevederi observăm că sunt acceptate ca probe doar datele de fapt obținute prin restrângerea drepturilor și libertăților persoanei autorizată doar de judecător, nu însă și de procuror. Aceasta nicidecum nu poate să însemne că măsurile speciale de investigații autorizate de procuror nu ar restrânge drepturile și libertățile persoanei. Ele fac parte din categoria restrângerilor drepturilor și libertăților persoanei, doar că, din anumite considerente, datele de fapt obținute prin acestea nu sunt admise ca probe deși, în activitatea practică, ele sunt admise.

Acestea fiind spuse, cineva ar putea să creadă că toate măsurile speciale de investigații, indiferent de organul care le autorizează și indiferent de faptul că sunt prevăzute de lege, adică chiar dacă acestea corespund principiului legalității, contravin principiului respectării drepturilor și libertăților persoanei, fiindcă prin natura lor acestea sunt acțiuni ce presupun restrângerea respectivelor drepturi și libertăți. Prin urmare, cei care vor crede astfel ar putea să propună interzicerea măsurilor speciale de investigații și excluderea lor din lege, iar ofițerii de investigații și în general organele de ocrotire a normelor de drept să fie lipsite de posibilitatea de a efectua măsuri speciale de investigații în privința persoanelor care pregătesc, comit sau au comis infracțiuni. Din acest punct de vedere se atestă că respectarea drepturilor și libertăților persoanei este ceva diferit de restrângerea legală a acestor drepturi, respectiv prima noțiune nu o cuprinde pe cea de a doua.

Pe de altă parte, dacă admitem ipoteza conform căreia măsurile speciale de investigații sunt de două tipuri [12, p. 194-195], măsuri speciale de investigații care restricționează și măsuri care nu

restricționează drepturile fundamentale ale persoanei [13, p. 45], atunci delimitarea noțiunilor de respectare și restricționare a drepturilor persoanei, prevăzută în alin.(4) art.93 CPP, ar avea sens. Doar că, în acest caz, iarăși ne întoarcem la întrebarea: cum explicăm corespunderea măsurilor speciale de investigații care totuși restricționează drepturile fundamentale ale persoanei cu principiul respectării drepturilor și libertăților persoanei ce stă la baza ASI (art.3 Legea nr.59/2012)?

Excluderea ipotetică din legislație a măsurilor speciale de investigații care restrâng drepturile și libertățile persoanei, în viziunea cercetătorilor, va atrage în mod obiectiv „deprecierea” întregii ASI, care în prezent este singurul instrument real și eficient pentru relevarea, prevenirea și curmarea la timp a infracțiunilor, identificarea faptuitorilor, descoperirea și cercetarea acestora [14, p. 88].

În același context, se afirmă și faptul că în situația în care organele de ocrotire a normelor de drept ar fi lipsite de posibilitatea legală de restrângere a drepturilor și libertăților persoanei aceasta ar da naștere la o dilemă juridică foarte complicată. Pe de o parte, în procesul de apărare a drepturilor și libertăților persoanei vătămate, organele speciale de investigații sunt nevoite să se amestece semnificativ în sfera drepturilor și libertăților constituționale ale altor persoane (restricționând în esență inviolabilitatea acestora) care, mai mult sau mai puțin, sunt implicate în infracțiuni în curs de săvârșire sau comise deja. Pe de altă parte, respectarea strictă și inviolabilitatea absolută a drepturilor și libertăților persoanelor care comit sau au săvârșit infracțiuni nu va permite organelor de drept să asigure siguranța și protecția drepturilor celorlalți cetățeni și ale societății în ansamblu [15, p. 11].

Desigur, statul de drept și societatea democratică ar trebui să se concentreze în mod conștient pe protecția omului ca valoare supremă, întrucât o astfel de orientare ar evita exagerarea rolului colecti-

vului asupra individului și, în consecință, formarea unui sistem statal totalitar. În același timp, protecția unei persoane, a drepturilor și libertăților sale impune statului să întreprindă acțiuni active și să îi asigure acestuia drepturi corespunzătoare în cazul unor eventuale încălcări ale drepturilor și libertăților omului în viața de zi cu zi [16].

Este cunoscut faptul că prin săvârșirea infracțiunilor se încalcă anumite drepturi ale persoanelor la viață, sănătate, proprietate etc. Statul, ca și garant al acestor drepturi, prin reprezentanții organelor de ocrotire a normelor de drept, este obligat să le protejeze și să le restabilească dacă sunt încălcate în timpul realizării sarcinilor privind relevarea atentatelor criminale, identificarea persoanelor care pregătesc infracțiuni, prevenirea și curmarea infracțiunilor în curs de desfășurare, identificarea celor care au reușit să comită infracțiuni, acumularea probelor care să permită tragerea vinovaților la răspundere penală, căutarea celor care se eschivează de la urmărirea penală și executarea pedepsei etc.

În cazul infracțiunilor latente este extrem de complicat sau chiar imposibil să le descoperi și să le cercetezi doar prin acțiuni publice de urmărire penală. Anume aceasta este rațiunea logică ce stă la baza prevederilor ce se referă la efectuarea unor activități speciale de investigații care restricționează drepturile și libertățile unei persoane în interesul întregii societăți. Dacă posibilitățile organelor de drept în domeniul ASI ar fi interzise sau chiar limitate semnificativ se va crea o situație paradoxală: statul nu ar putea îngădi drepturile și libertățile unui infractor care, la rândul său, a încălcat drepturile și libertățile victimei garantate de Constituție.

De remarcat că acest conflict de interese ale individului și societății are propria soluție, atât din punct de vedere moral, cât și din punct de vedere juridic. Orice persoană, având un anumit set de drepturi și libertăți, este înzestrată și cu o listă stabilită de îndatoriri în raport cu societatea în care trăiește.

Principiul combinării drepturilor și obligațiilor persoanei este reflectat în Declarația Universală a Drepturilor Omului [17] care prevede că „Individul are îndatoriri față de colectivitate, numai în cadrul acesteia fiind posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității sale. În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare persoană este supusă numai îngrădirilor stabilite de lege în scopul exclusiv al asigurării recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților celorlalți și în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale, într-o societate democratică. Aceste drepturi și libertăți nu vor putea, în nici un caz, să fie exercitate contrar scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite” (art. 29).

Pactul internațional „Cu privire la drepturile civile și politice” de asemenea precizează că „individul are îndatoriri față de semenii săi și față de colectivitatea căreia îi aparține și este dator să se străduie să promoveze și să respecte drepturile recunoscute în prezenta Convenție” (Preambul) [18].

Fără îndoială, îndeplinirea conștientă a propriilor obligații față de societate și respectarea drepturilor celorlalți membri ai acesteia este o condiție necesară pentru exercitarea de către individ a drepturilor sale fundamentale. La rândul său, problema cedării drepturilor și libertăților individuale în favoarea apărării interesului public se datorează necesității de asigurare și protejare a drepturilor și libertăților garantate constituțional, și nu a unei persoane concrete, ci a unui grup nedeterminat de persoane [19].

Aname din aceste considerente, interpretarea categorică și fără compromisuri a prevederii Constituționale cu privire la cea mai înaltă valoare și prioritate absolută a drepturilor și libertăților omului față de interesele societății, care poate fi găsită în literatura juridică, provoacă o oarecare nedumerire. După cum remarcă pe bună dreptate profesorul în drept constituțional S. A. Avakyan: „În locul valorilor constituționale apare problema opoziției inutile

între individ și stat. De fapt, nu există nici o „prioritate” a individului în fața statului și nici nu poate fi. La urma urmei, un stat este o organizație a tuturor cetățenilor unei anumite țări. Statul este singurul organism politic care ne reprezintă pe toți. Respectul pentru o anumită persoană, desigur, ar trebui să fie. Dar nu este clar de ce un individ ar trebui să aibă „prioritate” față de o colectivitate a cetățenilor reprezentați de stat” [20].

Fără ASI, mai ales dacă vorbim de combaterea crimei organizate și a corupției, activitățile oricărui fel de organe de ocrotire a normelor de drept nu vor fi eficiente. Metodele și mijloacele ne transparente, secrete, pe alocuri amorale și neagreate de societate sunt date unor organe de ocrotire a normelor de drept (subdiviziuni specializate în investigații speciale) pentru a atinge scopuri mărețe, deoarece, după cum a remarcat celebrul avocat american C. B. Klokars [21, p. 87, 89], cele mai profunde aspirații ale culturii noastre și cele mai nobile instituții ale sale nu conțin mijloace moral impecabile pentru a atinge scopuri bune, ele fiind necesare asigurării supraviețuirii acestora. În esență, datorită faptului că nu întotdeauna se poate conta pe mijloace decente și oneste, societatea are o poliție.

Trebuie subliniat și faptul că recunoașterea drepturilor și libertăților omului ca cea mai înaltă valoare socială este o normă fundamentală a statului de drept care formează baza protecției juridice atât pentru întreaga societate, cât și pentru o singură persoană. Considerăm foarte reușită remarcă expusă în literatura juridică precum că principiul respectării drepturilor și libertăților omului ca cea mai înaltă valoare ar trebui să aibă o influență decisivă asupra tuturor activităților unui stat democratic, asupra competenței și potențialului acestuia [22].

Prin urmare, toate drepturile și libertățile constituționale ale persoanei, a căror respectare și ocrotire este fixată în legile speciale, au o legătură strânsă și directă cu recunoașterea unei persoane, a

drepturilor și libertăților acesteia ca cea mai înaltă valoare. De aceea, autoritățile publice sunt obligate să se ghideze în activitățile lor de actele normative care cuprind principiul respectării drepturilor și libertăților persoanei.

În acest context, considerăm că legiuitorul foarte corect a evidențiat respectarea drepturilor și obligațiilor persoanei în art. 3 al Legii nr.59/2012 ca principiul separat față de cel al legalității. Evidențierea drepturilor și libertăților persoanei înseamnă în esență respectul față de ființa umană, față de libertatea și independența ei de a-și alege propria dezvoltare și folosire a drepturilor inalienabile care îi aparțin încă de la naștere, întrucât respectul presupune în primul rând o atitudine respectuoasă bazată pe recunoașterea meritelor cuiva [23].

Pe baza principiului respectării drepturilor și libertăților persoanei în ASI ar trebui construite, modificate și perfecționate normele legislative care ar asigura respectarea acestor valori. Totodată, acest principiu servește drept ghid pentru ofițerii de investigații în alegerea comportamentului său atunci când anumite situații din activitatea practică nu au o reglementare expres prevăzută în lege. Astfel, observăm că principiul respectării drepturilor și libertăților persoanei s-ar poziționa în fața principiului legalității, legea fiind gândită, construită în baza respectării drepturilor și libertăților persoanei nu invers.

Revenind la conținutul noțiunii de „respectare a drepturilor și libertăților persoanei” trebuie menționat că în literatura de specialitate se discută caracterul acțiunilor pe care aceasta le include. Pe de o parte, există viziunea conform căreia acest principiu s-ar referi nu la acțiuni active ale organelor care desfășoară ASI, ci, dimpotrivă, la neadmiterea acțiunilor care pot duce la încălcarea drepturilor și libertăților persoanei [24, p. 52], cu alte cuvinte aceasta ar fi o formă pasivă de comportament a organelor de ocrotire a normelor de drept [25, p. 37]. Pe de altă parte, se

atrage atenția că „a respecta” nu înseamnă a observa pasiv evoluția evenimentelor pentru a preveni încălcarea drepturilor și libertăților persoanei, ci efectuarea de către autoritățile care desfășoară activități de investigații și funcționarii acestora a unor acțiuni active (de exemplu, informarea persoanei despre faptul că în privința ei s-au cules informații), sau inacțiuni (de exemplu, încetarea unei măsuri speciale de investigații care restrânge drepturile persoanei, atunci când se stabilește inexistența temeiurilor și condițiilor adecvate pentru efectuarea acesteia). În esență, cerința respectării drepturilor și libertăților persoanei este concretizată în sistemul de norme legale care asigură aspectul procedural de realizare a funcției statului de combatere a criminalității [26, p. 10].

În opinia noastră, această ultimă viziune are mai multă forță de convingere, dat fiind faptul că însăși caracterul ASI este unul activ, nemaivorbind de faptul că măsurile speciale de investigații prin natura lor sunt acțiuni active și nu au cum să fie efectuate în mod pasiv. Anume înțelegerea eronată a caracterului specific al acestui gen de activitate a condus la înlocuirea principiului ofensivității (Legea nr.45/1994) [27], care în interpretarea doctrinară presupune direcționarea măsurilor speciale de investigare pentru culegerea informațiilor privind semnele activității infracționale și identificarea persoanelor necunoscute anterior ce intenționează să comită infracțiuni [28, p. 36], cu principiul inofensivității (Legea nr.59/2012) care presupune opusul ofensivității, ceea ce înseamnă de fapt pasivitate, lipsă de inițiativă în identificarea, descoperirea și cercetarea infracțiunilor [29].

Referitor la esența conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei în ASI trebuie menționat că și sub acest aspect există opinii diferite. Cercetătorii autohtoni V. Rusu și I. Covalciuc consideră că „acest principiu este realizat prin intermediul garantării legalității în efectuarea măsurilor speciale

de investigații, precum și prin intermediul mecanismului protejării cetățenilor de acțiunile ilegale din partea organelor care efectuează măsuri speciale de investigații” [30, p. 52]. Un al doilea punct de vedere consideră respectarea drept „obligația autorităților care desfășoară activitate specială de investigații și a funcționarilor acestora de a se abține de la încălcarea prevederilor legale” [31, p. 46; 32, p. 128]. Un alt punct de vedere apreciază respectarea drept „obligația urmării stricte a temeiurilor și condițiilor realizării măsurilor speciale de investigații, precum și necesitatea utilizării mijloacelor care exclud limitarea neîntemeiată a acestor drepturi” [33, p. 43]. Exisă și opinia conform căreia acest principiu ar presupune „cerința aplicării exacte a legislației privind ASI” [34, p. 60].

Analiza acestor opinii ne permite să constatăm că, de facto, conceptul analizat se rezumă la cerința de respectare a prevederilor legale, care în esență conduce la îmbinarea acestuia cu principiul legalității.

Alți cercetători încearcă să găsească o altă explicație a esenței respectivului concept considerând că acesta presupune „obligația autorităților care desfășoară activitate specială de investigații să urmeze întocmai prevederile constituționale care garantează drepturile și libertățile persoanei și protejează interesele ei legitime” [35, p. 68]; „protecția prin lege a drepturilor și libertăților constituționale fundamentale împotriva încălcărilor legate de acțiunile serviciilor operative/speciale de investigare” [36, p. 58]; „aprecierea normelor constituționale care au consacrat standardele internaționale în domeniul drepturilor omului” [37, p. 62].

Din acest punct de vedere lucrurile par mai clare, în primul rând, pentru că nu se mai confundă cele două principii, al legalității și cel al respectării drepturilor și libertăților persoanei, și în al doilea rând, pentru că restrângerea drepturilor și libertăților persoanei este văzută ca parte componentă a respectării acestor drepturi și libertăți.

Analiza prevederilor art.10 din CPP consacrate principiului abordat ne permite să confirmăm ipoteza că respectarea drepturilor și libertăților persoanei include și restrângerea acestor drepturi și libertăți. Ori nu întâmplător în cadrul aceluiași articol se menționează admisibilitatea și condițiile de restrângere a drepturilor și libertăților persoanei (alin.(2)). Mai sus am atras atenția asupra faptului că titlul acestui articol se referă nu doar la respectarea drepturilor și libertăților persoanei, ci și la respectarea demnității umane. Totodată, este de observat și faptul că restrângerii pot fi supuse doar anumite drepturi și libertăți ale persoanei, nu și demnitatea umană.

Respectarea demnității umane ar trebui văzută ca un principiu separat care presupune interzicerea efectuării acțiunilor și adoptării deciziilor care denigrează onoarea unui participant la procesul penal, precum și tratamentul care îi denigrează demnitatea umană sau creează un pericol pentru viața și sănătatea acestuia, precum și interzicerea violenței, torturii, alte tratamente crude sau degradante (alin.(3) art.10 CPP).

Termenul tortură, în interpretarea Convenției împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente cu cruzime (art.1), cuprinde orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferință puternică, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane [38].

Prin tratament degradant, de obicei, se înțelege tratamentul față de o persoană care generează „sentimente de teamă, anxietate și inferioritate, capabile să o umilească, să o coboare la o stare animală și, în cele din urmă, să-i rupă rezistența fizică și psihică”, precum și „măsuri care diminuează statutul social sau reputația unei persoane”, „discriminare pe criteriile de rasă” [39, p. 31].

La comportamentul degradant doctrina mai atribuie și adresarea „jignitoare, arogantă, disprețuitoare și furioasă” la adresa persoanelor, indiferent cât de gravă și rușinoasă ar fi infracțiunea care i se impută [40]. Comportament degradant este și „înșelăciunea, amenințarea, presiunea psihologică, efectuarea unui interogatoriu lung în condiții în care starea fizică a interogatului nu permite acest lucru” [41]; „obligarea de a depune mărturie sub amenințarea detenției sau reținerii”, precum și „folosirea de către organul de urmărire penală în timpul interogatoriului a expresiilor jignitoare și obscene” [42, p. 71], etc.

Cele menționate dovedesc faptul că lista formelor și tipurilor de manifestări ale atitudinii lipsite de respect față de demnitatea umană în domeniul procesului penal este destul de extinsă și, prin urmare, conceptul de „respectare a demnității umane” trebuie înțeles ca excluzând acest tip de comportament. Totodată, este de menționat că respectarea demnității umane nu poate fi atribuită în mod exclusiv procesului penal, ea fiind o cerință universală valabilă tuturor sferelor relațiilor sociale dintre organul statului, pe de o parte, și persoană, pe de altă parte. Prin urmare, această cerință are legătură directă cu ASI, context în care considerăm oportun ca în lista principiilor ASI prevăzută în art.3 Legea nr.59/2012 să fie introdus principiul respectării demnității umane.

Respectarea demnității umane nu este un subiect nou pentru ASI. În literatura de specialitate acesta este descoperit prin prisma analizei principiului respectării drepturilor și libertăților persoanei [43, p. 177], lucru, am spune, firesc în condițiile în care actualul

sistem de principii al ASI nu face nici o mențiune referitor la respectarea demnității umane. Considerăm totuși ca mai indicat ar fi dacă acest principiu va fi introdus în sistemul principiilor ASI separat față de principiul respectării drepturilor și libertăților persoanei, anume pentru a nu crea impedimente de percepție cu privire la restrângerea unor drepturi și libertăți. Însăși Legea supremă face diferență între demnitatea umană și drepturile și libertățile persoanei (art.1) și tot în Constituție se vorbește doar despre restrângerea drepturilor și libertăților persoanei nu însă și a demnității umane (art.54), aceasta fiind o valoare supremă care nu poate fi supusă restrângerii.

Concluzii

Rezumând cele relatate în această lucrare vom evidenția câteva teze esențiale.

Conceptul respectării drepturilor și libertăților persoanei are un rol extrem de important pentru ASI – formă foarte eficientă și chiar vitală de îndeplinire a obligațiunii asumate de către stat în vederea garantării, apărării și protejării valorilor constituționale împotriva celor mai grave pericole generate de factorul uman, inclusiv a celor care îmbracă forma unor infracțiuni prevăzute de legea penală.

Esența respectării drepturilor și libertăților persoanei constă în neîncălcarea prevederilor constituționale și a actelor internaționale cu privire la drepturile și libertățile persoanei. Conform Constituției Republicii Moldova dispozițiile privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte (art.4). De asemenea se menționează că dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale. Respectul față de drepturile și libertățile omului presupune recunoașterea (aprecie-

rea) de către legiuitor a acestui principiu ca prioritar în raport cu alte valori sociale.

Acest concept practic se regăsește în fiecare prevedere a sistemului juridic menit să reglementeze totalitatea întrebărilor legate de efectuarea ASI. Caracterul specific al acestui gen de activitate face ca în anumite condiții unele drepturi și libertăți individuale să fie temporar restricționate. Restrângerea legală a drepturilor nu echivalează cu încălcarea acestora și nici cu nerespectarea lor. Există un cumul de reguli care stabilesc hotarul ce le desparte, pe de o parte regăsindu-se respectarea, inclusiv restrângerea drepturilor și libertățile persoanei, iar de cealaltă parte – încălcarea sau nerespectarea respectivelor drepturi și libertăți. În ASI nu se admite restrângerea drepturilor și libertăților celor care se conformează legislației naționale și nu sunt suspectați că o încălcă.

Respectarea drepturilor și libertăților persoanei în domeniul ASI include nu numai abținerea pasivă de la acțiuni care ar putea duce la încălcarea acestor drepturi și libertăți, ci și la adoptarea de măsuri active care vizează restrângerea rezonabilă a acestora pentru rezolvarea sarcinilor activității speciale de investigație.

Nu interzicerea efectuării măsurilor speciale de investigații ar fi soluția care ar duce la respectarea drepturilor și libertăților persoanei, ci fixarea în lege a unor temeuri și condiții clare ce ar satisface necesitatea și proporționalitatea restrângerii acestor drepturi și libertăți, prin luarea deciziei de efectuare a măsurilor numai atunci când există temeuri suficiente și sunt întrunite condițiile stabilite de lege, prin argumentarea necesității restrângerii drepturilor constituționale în fața instanței de judecată pentru autorizarea măsurilor, prin stabilirea în încheierea judecătorului a unei durate de timp rezonabile de efectuare a măsurilor, prin crearea condițiilor de păstrare a informațiilor obținute, prin excluderea posibilității de accesare a respectivelor informații de către per-

soane neautorizate, prin distrugerea după expirarea perioadei de păstrare a informațiilor ce vizează persoane în privința cărora nu s-a inițiat urmărirea penală, prin reglementarea procedurilor de restabilire a drepturilor (încălcate) limitate etc.

În contextul celor relatate, găsim nereușită folosirea conjuncției „sau” între noțiunile „respectarea drepturilor și libertăților persoanei” și „restricția unor drepturi și libertăți autorizată de către instanța de judecată” din alin.(4) art.93 CPP. Probabil că legiuitorul ar trebui să revadă în fond prevederile acestui alineat fiindcă se creează impresia că dobândirea și verificarea datelor de fapt în conformitate cu prevederile legii procesuale nu ar presupune și respectarea drepturilor și libertăților persoanei, ori respectarea drepturilor și libertăților persoanei este principiul care stă la baza întregului proces penal.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1, p. 5-32.
2. Legea Republicii Moldova nr.59 din 29.03.2012 privind ASI. Monitorul Oficial nr. 113-118/373 din 08.06.2012, p. 6-12.
3. UDROIU, M., SLĂVOIU, R., PREDESCU, O. *Tehnici speciale de investigare în justiția penală*. Editura C.H.Beck, București 2009.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003, p. 4-208.
5. „Datele de fapt obținute prin ASI pot fi admise ca probe numai în cazurile în care ele au fost administrate și verificate prin intermediul mijloacelor prevăzute la alin.(2), în conformitate cu prevederile legii procesuale, cu respectarea drepturilor și libertăților persoanei sau cu restricția unor drepturi și libertăți autorizată de către instanța de judecată” (alin.(4) art.93 CPP).
6. Legea RM nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la ac-

tivitatea Poliției și statutul polițistului. Monitorul Oficial nr. 42-47/145 din 01.03.2013, p. 5-19.

7. Legea RM nr. 50 din 22.03.2012 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate. Monitorul Oficial 103/343 din 29.05.2012.

8. Legea RM Nr. 753 din 23.12.1999 privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Monitorul Oficial Nr. 156 din 31-12-1999 art. 764.

9. Legea RM nr.45/1994 cu privire la activitatea operativă de investigații (abrogată).

10. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12 iunie 2003, p. 2-63.

11. Dicționar de antonime [Accesat 26.04.2022] Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie-antonime/a%20%C3%AEnc%C4%83lca>

12. ШУМИЛОВ, А. Ю. *Курс основ оперативно – розыскной деятельности*: учебник для вузов / А.Ю. Шумилов. 2-е изд., доп. и перераб. М.: Издательский дом Шумиловой И.И., 2008.

13. SICALA, A. ASI: *Reprezentări schematice și definiții*: Suport de curs. Chișinău: Departamentul Poligrafic al Academiei ”Ștefan cel Mare”, 2021.

14. ВАГИН, О. А. *Международно-правовые нормы о борьбе с преступностью и проблемы совершенствования законодательного обеспечения оперативно-розыскной деятельности* // Полицейское право. 2006. № 4.

15. ГУСЕВ, В. А. *Соблюдение прав и свобод человека и гражданина при осуществлении оперативно-розыскной деятельности: вопросы теории и практики: препринт*. – Хабаровск: Дальневосточный юридический институт МВД России, 2011.

16. КОЗЛОВА, Е. И., КУТАФИН, О. Е. *Конституционное право России*: учебник. 3-е издание, переработанное и дополненное. «Юристъ», 2004. // СПС Консультант Плюс.

17. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU în 1948.

18. Pactul internațional din 16.12.1966 „Cu privire la drepturile civile și politice”

19. ПРЕСНЯКОВ, М. В. *Конституционная концепция принципа справедливости* / под ред. Г.Н. Комковой. М.: ДМК Пресс, 2009 [Accesat 23.04.2022] Disponibil: <https://studfile.net/preview/15497799/>

20. АВАКЪЯН, С. А. *Глобализация, общие конституционные ценности и национальное регулирование* // Национальные интересы. 2001. № 4. [Accesat 25.04.2022] Disponibil: <http://viperson.ru/articles/globalizatsiya-obschie-konstitutsionnye-tsennosti-i-natsionalnoe-regulirovanie>

21. KLOCKARS, C. B. *The Idea of Police (Law and criminal justice series; v. 3)*. Sage Publications Beverly Hills, London, New Delhi, 1985.

22. КОЗЛОВА, Е. И., КУТАФИН, О. Е. *Конституционное право России*: учебник. 3-е издание, переработанное и дополненное. «Юристъ», 2004. // СПС КонсультантПлюс.

23. DEX [Accesat 26.04.2022] Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/a%20respecta>

24. ТЯМКИН, А. В. *Соблюдение прав личности при проведении оперативно-розыскных мероприятий (правоохранительный аспект)* // Оперативно-розыскные мероприятия: актуальные вопросы теории и практики: материалы научно-практического семинара / отв. ред. В.М. Аتماжитов. М.: Академия управления МВД России, 2005.

25. РОСТОВЩИКОВ, И. В. *Права личности в России: их обеспечение и защита органами внутренних дел*. Волгоград, 1997. С. 175.; Киселев А.П. Комментарий к Федеральному закону от 12 августа 1995 г. № 144-ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности» (Постатейный) / Киселев А.П.. – Москва: Ось-89, 2009. – 171 с. – ISBN 978-5-9957-0143-9. [Accesat 26.04.2022] Disponibil: <https://www.iprbookshop.ru/1171.html>

26. ГУСЕВ, В. А. *Соблюдение прав и свобод человека и гражданина при осуществлении оперативно-розыскной деятельности: вопросы теории и практики: препринт*. – Хабаровск: Дальневосточный юридический институт МВД России, 2011.

27. Legea nr.45 din 12.04.1994 cu privire la activitatea operativă de investigații (abrogată).

28. АЛФЕРОВ, В. Ю., ГРИШИН, А. И., ИЛЬИН, Н. И. *Правовые основы оперативно-розыскной деятельности*: учеб. пособие для студентов, обучающихся по специальности 40.05.01 «Правовое обеспечение национальной безопасности» (специализация «Уголовно-правовая») и специальности 40.05.02

«Правоохранительная деятельность» (специализация «Административная деятельность») / В.Ю. Алферов, А.И. Гришин, Н.И. Ильин ; под общ. ред. В.В. Степанова. – 3-е изд., испр. и доп. – Саратов: Саратовский социально-экономический институт (филиал) РЭУ им. Г.В. Плеханова, 2016.

29. ГАРМАЕВ, Ю. П. *Принцип наступательности в раскрытии и расследовании преступлений: доктрина и современная судебно-следственная практика.* [Accesat 26.04.2022] Disponibil: <https://www.iuaj.net/node/1911>

30. RUSU, V., COVALCIUC, I. *Unele reflecții asupra sistemului și conținutului principiilor ASI.* Revista Națională de Drept, nr. 8, 2015.

31. ШУМИЛОВ, А. Ю. *Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности».* С постатейным приложением нормативных правовых актов и документов. 6е изд., испр. и доп. М., 2004.

32. ДУБОНОСОВ, Е. С. *Оперативно-розыскная деятельность: учебник для вузов / Е. С. Дубонос.* – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2014.

33. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности»: научно-практический комментарий / под ред. А.С. Бахты. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2014.

34. РИВМАН, Д. В. *Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности».* СПб., 2003.

35. СУРКОВ, К. В., КВАША, Ю. Ф. *Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел: курс*

лекций. Общая часть. Введение в курс оперативно-розыскной деятельности. СПб., 1997.

36. Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности» / под ред. А.И. Алексеева, В.С. Овчинского. М., 2011.

37. КОВАЛЕВ, О. Г., ВАГИН, О. А., ЮДИН, Е. Г. *Оперативно-розыскная деятельность: содержание, развитие, особенности: учебное пособие.* М., 2006.

38. Convenție împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la New York la 10 decembrie 1984.

39. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения / под общ. ред. В.А. Туманова и Л.М. Энтина. М., 2002.

40. БЕЗЛЕПКИН, Б. Т. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный).* 14-е изд., перераб. и доп. М., 2017 [Электронный ресурс]. Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».

41. Научно-практический комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РФ / В. М. ЛЕБЕДЕВ [и др.]; под общей редакцией В.М. Лебедева, В.П. Божьева. – 9-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2014.

42. СМИРНОВ, А. В., КАЛИНОВСКИЙ, К. Б. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / под ред. А.В. Смирнова.* 5-е изд., перераб. и доп. М., 2009.

43. DIDÂC, V., CĂPĂȚICI, M., CUȘNIR, V., MORARU, V. *Tactica criminalistică. Activitatea operativă de investigații.* Elan Poligraf. Chișinău, 2009.

ЗАЩИТА ЧЕСТИ, ДОСТОИНСТВА И ДЕЛОВОЙ РЕПУТАЦИИ ГРАЖДАН В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Владлена ЛЫСЕНКО

Doctor în drept, cercetător, Universitatea de Studii Europene din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: vlada.lisenco@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9846-2750>

Честь, достоинство и деловая репутация представляют собой морально-правовые категории, так или иначе отражающие оценку нравственных и иных качеств личности. В статье автор освещает исторический, правовой и международный аспект института чести, достоинства и деловой репутации лиц, дает характеристику этих категорий как объектам правовой защиты, рассматривает способы защиты нарушенных прав человека, а также освещает некоторые проблемы, возникающие в связи с данной защитой. Важная роль в исследовании уделяется международным неправительственным организациям, созданным в целях содействия международному сотрудничеству в области защиты прав и свобод человека и гражданина. Особая специфика такой деятельности МНПО заключается в наличии смежной области деятельности с государственными и наднациональными правительственными структурами. Помимо этого, подчеркивается ее неразрывная связь с политикой в рамках существующего международного правового порядка.

Ключевые слова: права человека, правозащитная деятельность, МНПО, честь, достоинство, деловая репутация, международная защита.

PROTECȚIA ONOAREI, DEMNITĂȚII ȘI REPUTATIEI DE AFACERI A CETĂȚENILOR ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

Onoarea, demnitatea și reputația în afaceri sunt categorii morale și juridice, reflectând într-un fel sau altul evaluarea calităților morale și a altor calități ale unei persoane. În prezentul articol, autorul evidențiază aspectul istoric, juridic și internațional al instituției onoarei, demnității și reputației de afaceri a persoanelor; caracterizează aceste categorii ca obiecte de protecție juridică; ia în considerare modalități de a proteja drepturile omului încălcate și, de asemenea, evidențiază unele dintre problemele care apar în legătură cu această protecție. Un rol important în cadrul studiului este acordat organizațiilor internaționale neguvernamentale create pentru a promova cooperarea internațională în domeniul apărării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Un specific deosebit a unor astfel de activități ale OING-urilor constă în prezența unei zone adiacente de activități cu structuri guvernamentale de stat și supranaționale. În plus, subliniază legătura sa indispensabilă cu politica în cadrul ordinii juridice internaționale existente.

Cuvinte-cheie: drepturile omului, protecția drepturilor omului, OING, onoare, demnitate, reputație de afaceri, protecție internațională.

PROTECTION OF HONOR, DIGNITY AND BUSINESS REPUTATION OF CITIZENS IN INTERNATIONAL LAW

Honor, dignity and business reputation are moral and legal categories that, in one way or another, reflect the assessment of moral and other qualities of a person. In the article, the author highlights the historical, legal and international aspect of the

institution of honor, dignity and business reputation of persons, characterizes these categories as objects of legal protection; considers ways to protect violated human rights, as well as highlights some of the problems that arise in connection with this protection. An important role in the study is given to international non-governmental organizations established to promote international cooperation in the field of protecting the rights and freedoms of a person and a citizen. A special specificity of such activities of INGOs is the presence of a related area of activities with state and supranational government structures. Moreover, its inextricable link with politics within the existing international legal order is emphasized.

Keywords: *human rights, human rights advocacy, INGO, honor, dignity, business reputation, international protection.*

PROTECTION DE L'HONNEUR, DE LA DIGNITÉ ET DE LA RÉPUTATION EN AFFAIRES DES CITOYENS EN DROIT INTERNATIONAL

L'honneur, la dignité et la réputation dans les affaires sont des catégories morales et juridiques, reflétant d'une manière l'évaluation des qualités morales et autres d'une personne. Dans cet article, l'auteur met en évidence l'aspect historique, juridique et international de l'institution de l'honneur, de la dignité et de la réputation en affaires des individus, caractérise ces catégories comme des objets de protection juridique; examine les moyens de protéger les droits de l'homme violés, et met également en évidence certains des problèmes qui se posent en relation avec cette protection. Un rôle important dans l'étude est donné aux organisations non gouvernementales internationales créées pour promouvoir la coopération internationale dans le domaine de la défense des droits et libertés de l'homme et du citoyen. Une spécificité particulière de ces activités de l'OINGs réside dans la présence d'une zone adjacente d'activités avec des structures gouvernementales étatiques et supranationales. En outre, il souligne son lien indispensable avec la politique dans le cadre de l'ordre juridique international existant.

Mots-clés: *droits de l'homme, protection des droits de l'homme, OING, honneur, dignité, réputation en affaires, protection internationale.*

Введение

Взаимодействие международного и внутригосударственного права в области защиты прав человека представляет собой актуальный вопрос соотношения науки и практики. Проблема прав человека сложна и многопланова. Для нее характерны международно-правовые, политические, экономические, социальные, культурные, юридические и другие аспекты.

Возникнув в глубокой древности, права человека приобретают универсальное значение лишь в буржуазную эпоху, с момента утверждения в обществе принципов свободы и юридического равенства. Их дальнейшая эволюция совпадает с тремя эпохами новой и новейшей истории, которые определили характер понимания прав человека, важности и степени их уни-

версальности, а также механизмы реализации и защиты.

Проблема прав человека, имеющая не только правовой, но также политический и этический характер, становится, таким образом, одним из важных разделов международных отношений. Она имеет непосредственную цель закрепления в идеологии концепции прав человека. Актуальность темы непосредственно выражается и в том, что на данном этапе нашей жизни существует достаточно большое количество проблем и трудностей, связанных с осуществлением некоторых способов защиты чести, достоинства и деловой репутации граждан.

Используемая методология исследования

Методологическая основа исследования представляет собой использование в работе диалек-

тического метода познания; также общенаучных методов, таких как: анализ, синтез, обобщение, аналогия и сравнение; специальных методов: исторического и статистического; частнонаучного – сравнительно-правового метода и др. Нормативной основой исследования являются некоторые международные договоры в области прав человека, нормативные акты некоторых зарубежных стран. Теоретическая основа исследовательской работы построена на основе трудов таких ученых, как: Анисимов А. Л., Белявский А. В., Безроднова К. В., Власова О. В., Ковалев А. А., Кузнецова О. В., Морозов С. Ю., Суханов Е. А., Терновая Л. О., Чигир В. Ф. и др.

Защита прав и свобод человека и гражданина: исторический и современный подход

Защита прав, свобод и законных интересов человека и гражданина является прямой обязанностью государства. Все эти понятия являются не только философско-правовыми, но и подпадают под морально-нравственные категории. К тому же, указанные категории тесно связаны не только с самооценкой человека, но и с его положением в обществе, его мироощущением в целом.

На данный момент времени честь, достоинство и деловая репутация представляют собой морально-правовые категории, так или иначе отражающие оценку нравственных и иных качеств личности. Еще на первоначальном этапе человеческого развития стали формироваться такие понятия, как «честь» и «достоинство». Однако стоит отметить, что в древнем мире понятие «честь» предполагало деление друг друга по критерию социальной значимости. Именно поэтому во всем мире в разных проявлениях существовали высшие слои общества, уважаемые и почитаемые, и низшие слои, которые включали в себя рабов и угнетаемый класс.

Понятие «честь и достоинства» отличалось друг от друга в зависимости от локации определенных цивилизаций. Представители науки и философии в Древнем Риме и в Древней Греции были одними из первых, кто стал писать об идеях ценности личности в своих трудах. В этих античных странах понятия чести и достоинства приравнивались к уважению к личности, соотносились с моралью и правом [2, с. 45].

И несмотря на то, что на тот период времени в Древней Греции и Риме ценность и достоинство человека исходило, в основном, из состояния его гражданства, это уже стало большим шагом на пути к формированию более трепетного отношения к достоинству человека. Впоследствии в нравственном сознании людей всё сильнее начали сформировываться идеи достоинства как нравственной ценности [14, с. 21].

В эпоху средневекового Возрождения в общественном сознании начали появляться признаки серьезного отношения к человеческой индивидуальности, отражением чего было утверждение достоинства как самостоятельной ценности [1, с. 7].

Так, например, огромный вклад в разработку проблемы человеческого достоинства внёс Дж. Пико Дела Мирандолла. В своей работе «Речь о достоинстве человека» мыслитель пишет: «Тогда принял Бог человека как творение неопределенного образа и, поставив его в центре мира, сказал: ... Я не сделал тебя ни небесным, ни земным, ни смертным, ни бессмертным, чтобы ты сам, свободный и славный мастер, сформировал себя в образе, который ты предпочтешь. Ты можешь переродиться в низшие, неразумные существа, но можешь переродиться по велению своей души и в высшие божественные» [6, с. 506-514].

Мышление подобного уровня на тот период времени считалось очень прогрессивным, поскольку автор трактата представил на тот момент

совершенно новое ценностное представление о достоинстве человека. Далее, в период уже Нового времени, идея человека и его достоинства как высшей ценности была затронута в сочинении «Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского» Т. Гоббса, где он рассуждает о публичной или общественной ценности человека, определяемой ценой, которая дается ему государством и называется достоинством [4, с. 69].

Права человека в законодательствах европейских стран

На сегодняшний день практически во всех правовых семьях честь, достоинство и деловая репутация защищаются государством и законом, поскольку данные блага составляют важную составную часть правового статуса физических и юридических лиц.

Однако, данная тенденция появилась не так давно, начав формировать свой привычный для нас вид примерно в середине двадцатого века. До этого же достаточно долгое время тому, что чьи-то жестокие высказывания или ложные обвинения могут причинить вред достоинству человека или репутации юридического лица, придавали не самое большое значение.

Деловая репутация, а также честь и человеческое достоинство являются правами лица, тесно связанными друг с другом. Различные правовые системы защищают эти права по-разному. Некоторые системы проводят различие между ними и рассматривают каждое из этих благ независимо друг от друга, другие же – рассматривают их как составные части одного целого.

Говоря о защите чести, достоинства и деловой репутации в Европе, стоит отметить, что в этих странах рассматриваемые блага защищаются разными отраслями и областями права. Так, для всех европейских правовых систем характерна

защита чести и достоинства физических лиц, а также деловая репутация юридических лиц как гражданским, так и уголовным законодательством.

В Англии и Ирландии, например, для разрешения споров по данной категории дел разработаны специальные законы о диффамации, и сами споры рассматриваются в судебном порядке. Не так давно положения об уголовной ответственности за клевету были аннулированы во многих странах Европы, таких как Англия, Ирландия, Румыния, Эстония, Латвия, Кипр. В новом Эстонском уголовном кодексе от 2001 года, к примеру, отсутствуют общие положения о клевете, однако предусмотрены особые случаи, такие как: «клевета в отношении государства, правоохранительных органов и судов», за что данным Кодексом в особом порядке налагается уголовная ответственность.

9 декабря 2009 года в Уголовный кодекс Латвии также была внесена поправка, заключающаяся в отмене наложения уголовной ответственности за клевету, и на сегодняшний день данный закон предусматривает лишь ответственность за «доведение до позора», путем высказывания заведомо ложных обвинений. Также стоит отметить, что в европейских странах особое внимание защите чести, достоинства и деловой репутации граждан уделяется в специальном законодательстве о СМИ.

Так, французский закон о печати устанавливает общие (уголовно-правового типа) предписания для всех СМИ. В соответствии со статьей 29 данного закона, диффамация определяется как «любое утверждение или вменение факта, нарушающего честь или репутацию лица». Франция рассматривает данное нарушение в качестве уголовного преступления, совершаемое прессой.

Люксембургский закон о свободе выражения мнений также запрещает диффамацию во всех

СМИ. В соответствии с данным законом, необходимо всегда соблюдать запрет на диффамацию и посягательство на добрую репутацию («droit au respect de son honneur et de sa reputation»).

На Мальте законодательство квалифицирует в качестве преступления, наказуемого штрафом, клевету на какое-либо лицо посредством публикации или распространения на Мальте печатных материалов.

Также важно отметить роль европейских судов, играющих фактическую или, иначе говоря, квази-законодательную роль судов в рамках защиты рассматриваемых благ.

Международные стандарты в области защиты прав человека

Международные договоры сегодня представляют собой один из центральных средств развития международного сотрудничества, а также активно способствуют расширению международных связей с участием государственных и негосударственных организаций и физических лиц.

В сфере защиты прав, свобод и законных интересов человека, международным договорам также принадлежит важнейшая, ключевая роль. Именно нормы международного права в сфере правовой защиты человека являются фундаментом для построения законодательства в этой сфере во многих странах мира.

Очень важную роль в области закрепления в сознании людей, какую значимость представляет собой честь и достоинство человека, сыграло создание Всеобщей декларации прав человека в 1948 году (принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 г.). Согласно её положениям, «честь и достоинство человека является наивысшей ценностью общества и государства [3]», а «все люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве и правах, а также никто не

должен подвергаться пыткам или жестоким, бесчеловечным или унижающим его достоинство обращению и наказанию».

Ещё двумя немаловажными документами для укрепления понятия о чести и достоинстве человека стали Международный пакт об экономических, социальных и культурных [10] правах (принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года), а также Международный пакт о гражданских и политических правах (принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 г.) [11], в которых о достоинстве говорится как об источнике всех прав человеческой личности.

Помимо Всеобщей декларации о правах человека, а также Международного пакта о гражданских и политических правах, которые были отмечены ранее, следует сказать о важности и такого важнейшего международного акта, как Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Данная конвенция содержит положения, которые напрямую направлены на защиту чести, достоинства и деловой репутации лица, и в ст. 3 она закрепляет, что никто не должен подвергаться ни пыткам, ни бесчеловечному или унижающему достоинство обращению, или наказанию [8].

В рамках данной Конвенции был создан особый механизм контроля за соблюдением ее положений государствами-членами, реализуемый Европейским судом по правам человека. Европейский суд наделен правом толковать нормы Конвенции, и его практика признается государствами-членами универсальной, рассчитанной на многократное применение в ситуациях, аналогичных однажды разрешенному Судом конфликту. Благодаря постоянно пополняемой прецедентной базе Конвенция являет собой пример эффективного живого организма, способного к росту наравне с развитием общества и появле-

нием новых общепризнанных международных стандартов.

Конвенция позволяет реально защищать гражданские права и свободы, и, в частности, право на свободу выражения. Этому способствует подробное толкование статьи 10, а также выработанные Европейским судом критерии, позволяющие определять пределы этой свободы.

Также невозможно не отметить, что согласно ст. 3 Декларации о защите всех лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, никакое государство не может разрешить или терпимо относиться к пыткам или другим жестоким, бесчеловечным или унижающим достоинство видам обращения и наказания. Исключительные обстоятельства (к примеру, состояние войны, угроза войны, внутренняя политическая нестабильность или любое иное чрезвычайное положение) не могут служить оправданием для пыток или других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания [5].

Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания была принята 10 декабря 1984 года. Согласно ст. 16 данной конвенции, каждое Государство-участник обязуется предотвращать на любой территории, находящейся под его юрисдикцией, акты жестокого, бесчеловечного или унижающего достоинство обращения и наказания, когда такие акты совершаются государственным должностным лицом или иным лицом, выступающим в официальном качестве, или по их подстрекательству, или с их ведома или молчаливого согласия [9].

Ещё одним немаловажным документом является Конвенция по предупреждению пыток и бесчеловечного, и унижающего достоинство обращения или наказания от 26 ноября 1987 года.

Статья 3 данной Конвенции закрепляет, что никто не должен подвергаться пыткам и бесчеловечному, или унижающему достоинство обращению или наказанию [7].

Создание норм подобного содержания и придание им международного значения свидетельствуют о серьёзном цивилизационном скачке за последние семьдесят лет, а также о возвышении человеческой ценности.

Рассмотрим и некоторые другие, более конкретные аспекты, которые демонстрируют внимательный, акцентный подход к защите чести, достоинства и деловой репутации на международном уровне. Так, говоря о международно-правовой защите, следует отметить, что в соответствии с международным правом, гражданское население и гражданские лица пользуются общей и специальной защитой. Общая защита предполагает под собой обеспечением гражданскому населению того, что они не могут быть объектами нападения. Также международным правом запрещены любое проявление насилия или угрозы насилия, которые имеют цель терроризировать гражданское население. Специальная защита предполагает дополнение к общей и предоставляется особо уязвимой категории населения, а именно: женщинам и детям, а также журналистам. Более того, женщинам гарантирована защита от всяких посягательств на их честь или на их нравственность в любой форме [12, с. 356-357].

Также стоит отметить, что международной защите подлежат и те лица, которые не принимают непосредственного участия в вооруженном конфликте, включая тех лиц, которые сложили оружие, а также лиц, прекративших принимать участие в военных действиях вследствие болезни, ранения или по иной причине. В отношении этих лиц запрещается посягательство на человеческое достоинство [13, с.136].

Таким образом, можно констатировать, что международные договоры стали одним из важнейших средств развития международного сотрудничества, а одним из основополагающих актов международного права на сегодняшний день является Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод.

Международно-правовая защита прав человека и гражданина активно разрослась за последние семьдесят лет, увеличила свои масштабы и стала наиболее трепетно относиться к ценности человека, как основы общества, а необходимость анализа различных подходов к решению проблем защиты чести, достоинства и деловой репутации определяется сравнительной молодостью института защиты чести, достоинства и деловой репутации.

На сегодняшний день в рамках защиты прав и основных свобод человека, в том числе прав на честь, достоинство и деловую репутацию, действуют такие международно-правовые механизмы, как:

1) Верховный комиссар ООН по правам человека – отвечающий за поощрение, защиту и осуществление всеми людьми гражданских, экономических, социальных, политических и культурных прав;

2) Управление Верховного комиссара ООН по правам человека – являющееся агентством ООН, целью которого является слежение за соблюдением и защитой прав человека, гарантируемых Всеобщей декларацией прав человека;

3) Совет по правам человека (СПЧ) – имеющий своей целью обращать внимание международного сообщества на нарушения свобод граждан во всех странах мира;

4) Европейский суд по правам человека (ЕСПЧ) – созданный с целью обеспечения уважения обязательств, вытекающих из Конвенции для государств, являющихся ее участниками и

сделавших специальные заявления о признании для них в качестве обязательной юрисдикции Европейского суда по правам человека по всем вопросам, касающимся толкования и применения Конвенции;

5) Бюро демократических институтов и прав человека Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (БДИПЧ ОБСЕ) – которое занимается в странах, расположенных в Европе, Центральной Азии и Северной Америке, защитой прав человека, уделяя особое внимание вопросам свободы передвижения и вероисповедания, а также предотвращению пыток и торговли людьми;

7) Африканский суд по правам человека и народов – созданный с целью рассмотрения жалоб на нарушения прав человека и народов, направляемый Комиссией, государствами-членами, а также африканскими межправительственными организациями;

8) Специальный докладчик ООН по вопросу о положении правозащитников – утверждаемый Советом ООН по правам человека докладчик, целью которого является поддержка и защита прав правозащитников в рамках их деятельности [17, с. 87-97];

9) Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе – крупнейшая в мире региональная организация, объединяющая в себе 57 стран. Это не просто организация, а «общность ценностей», и эту связь отражает и активная приверженность верховенству закона и сама его формулировка: концепция, основанная на достоинстве человеческой личности и системе прав, реализуемых через законы и судебные-правовые структуры [15, с. 20] и др.

Особенно важным и значимым международно-правовым механизмом защиты чести и достоинства граждан является именно Европейский суд по правам человека. Он является международным

судебным органом, компетентным в вынесении постановлений в отношении жалоб, поданных индивидуальными заявителями или государствами, касающихся нарушений гражданских и политических прав, которые изложены в Европейской Конвенции о защите прав человека.

Данная Конвенция, совместно с Хартией Европейского союза об Основных правах, являются наиболее значимыми международными документами в сфере защиты чести и достоинства человека.

Ещё одним важным документом, занимающим особое место в системе защиты прав человека, в том числе на честь, достоинство и деловую репутацию, является Хартия Европейского союза об Основных правах. Она была разработана в 2000 году специальным Конвентом и принята Европейским парламентом, Советом Европейского союза и Европейской комиссией в Ницце 7 декабря 2000 года. Предпосылками её создания стало приобретение все большего значения вопроса защиты прав человека, от решения которого зависел имидж конкретных государств. Права человека в начале двадцать первого века стали первостепенным компонентом евроинтеграции во многом благодаря Европейской конвенции по правам человека и функционированию Европейского суда по правам человека.

На сегодняшний день, Хартия представляет собой результат систематизации правоприменительной практики Европейского суда и конституционных традиций государств-членов в области основных прав и свобод человека. Данный документ также закрепляет основные достижения Европейского союза в этой сфере, подтверждая при этом права, которые вытекают из Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г.

Структура Хартии Европейского союза об Основных правах строится на основе нескольких

главствующих принципов, таких как: человеческое достоинство, основные свободы, гражданство, равенство, солидарность, правосудие.

Отличительной особенностью Хартии является ее уникальный способ классификации основных прав и свобод. Хартия систематизировала основные права человека и гражданина, но основанием классификации выступают не предмет субъективного права (права личные, политические, экономические и т. д.), а ценности, на защиту которых они направлены: человеческое достоинство, свобода, равенство, солидарность (абз. 2 преамбулы); права граждан, правосудие, общие положения, регулирующие толкование и применение Хартии.

Так, данный документ является своего рода «Биллем о правах», подводя итог всему предшествовавшему развитию идей прав человека в конституционном и международном праве не только в Европе, но и во всем мире.

Вместе с тем, нельзя не отметить, что в своей деятельности Европейский союз использует определенные законодательные инструменты, именуемые директивами. Целью данных видов законодательных актов является обязать государства-члены Европейского союза принять меры для достижения целей, указанных в директиве. В некоторых из них также можно встретить положения, закрепляющие принцип уважения человеческого достоинства.

Так, например, Директивой № 2000/43/ЕС СОВЕТА ЕС, имплементирующей принцип равного обращения с людьми, независимо от их расового или этнического происхождения, устанавливается принцип равного обращения, означающий, что никто не должен подвергаться прямой или косвенной дискриминации, основанной на расовом или этническом происхождении. Причем в п. 3 ст. 2 данной Директивы дается разъяснение, что «в качестве дискриминации здесь может рас-

смагиваться унижение человеческого достоинства».

Также, к примеру, Директива № 2000/31/ЕС Европейского парламента и Совета Европейского Союза «О некоторых правовых аспектах информационных услуг на внутреннем рынке, в частности, об электронной коммерции (Директива об электронной коммерции)» в п. 10) устанавливает, что «данная директива должна обеспечить высокий уровень защиты целей, которые представляют общий интерес, в частности, в сфере защиты прав несовершеннолетних и человеческого достоинства, защиты прав потребителя и здоровья граждан».

Ещё одним примером документов Европейского союза, закрепляющим уважение достоинства, является Шенгенский кодекс о границах, который в ст. 6 устанавливает «уважение человеческого достоинства как одну из основных функций пограничного контроля».

Таким образом, подводя итог всему вышесказанному, можно сделать вывод, что в зарубежных странах нарушение чести, достоинства или деловой репутации существует как гражданско-правовой, так и уголовно-правовой деликт, однако интенсивность применения этих норм на практике может существенно различаться. Особую роль в сфере защиты чести, достоинства и деловой репутации в Европе играют такие важнейшие документы международного уровня, как Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, а также Хартия Европейского союза об основных правах, которая во многом структурировала и подчеркнула основные положения Конвенции. Вместе с тем, важнейшее значение в разрешении споров по рассматриваемой категории дел имеет Европейский суд по правам человека, вырабатывающий стандарты защиты прав человека, воздействующие на правовые системы практически всех государств Европы, а

также оказывающий свое влияние на национальное законодательство и практику в самых различных сферах права.

Международные НПО и права человека

Нельзя не отметить значение международных неправительственных правозащитных организаций (далее по тексту – МНПО), которые также играют достаточно весомую роль в защите и продвижении прав человека во всем мире. Признанные неотъемлемой частью внутренней, региональной и международной политической, социальной и правовой среды, МНПО играют важную роль в продвижении в массы идеи о том, что каждый человек обладает неотъемлемыми правами, которые необходимо защищать.

На сегодняшний день в мире существует немалое количество активно функционирующих МНПО, среди которых есть, как и довольно крупные и известные организации в области защиты прав человека, например, такие, как «Human Rights First», «Amnesty International» и «Human Rights Watch», но также и совсем небольшие, малоизвестные.

Тем не менее, у каждой из существующих МНПО есть определенный пакет обязанностей, чьей основной самопровозглашенной миссией является защита и поощрение международных прав человека. Совокупность данных обязанностей определяется с учетом таких факторов, как размер организации, ключевые направления деятельности МНПО, ее структура, виды деятельности, которые она осуществляет и политический контекст, в котором она работает. Так, ключевыми принципами построения деятельности МНПО в области защиты прав человека являются такие как: уважение человеческого достоинства, недискриминация и универсальность.

На сегодняшний день одной из крупных МНПО, реализующей свою деятельность в об-

ласти прав человека, является Международная амнистия («Amnesty International»). Заявленной миссией данной организации является проведение кампании «мир, в котором каждый человек пользуется всеми правами человека, закрепленными во Всеобщей декларации прав человека и других международных документах по правам человека». В 1977 году Международная амнистия (МА) была удостоена Нобелевской премии мира за «защиту человеческого достоинства от пыток» и Премией ООН в области прав человека в 1998 году.

Ещё одной хорошо зарекомендовавшей себя точностью мониторинга и составления докладов НПО в сфере защиты прав человека является Международный комитет Красного Креста (МККК). И МА, и МККК имеют авторитет не только среди широкой публики, но и в ООН, где их доклады рассматриваются как часть официального мониторинга деятельности правительств, которые согласились считать себя связанными условиями международных соглашений [16].

В условиях современного мира существует и функционирует довольно большое количество самых разнообразных, разноплановых механизмов международно-правовой защиты в области прав человека, в том числе, на честь, достоинство и деловую репутацию. Важность прав человека все шире признается в документах международного уровня, обеспечивающих защиту прав человека. Международные договоры и соглашения устанавливают объективные стандарты поведения для государств, возлагая на них определенные обязательства по отношению к лицам, проживающим на территории их стран. Защита чести, достоинства и деловой репутации лиц является объектом защиты международного, регионального и национального права, а также многих МНПО, осуществляющих свою деятельность в области защиты прав человека.

Выводы

На основании вышеизложенного, можно сделать вывод, что честь и достоинство граждан, это не только философско-нравственные, но и морально-правовые категории, которые так или иначе отражают оценку нравственных и иных качеств личности.

Глобальные процессы интеграции международного сообщества подтверждают возрастающую роль международной системы защиты прав человека. Сегодня имеются достаточные основания говорить о ее возможной перестройке.

В современном законодательстве многих демократических, правовых стран общепризнанные принципы и нормы международного права, а также международные договоры являются составной частью правовой системы страны. Однако, права и свободы человека уже давно перестали быть только внутренним делом государства, и теперь они представляют собой объект внимания всего международного сообщества. Международно-правовые документы устанавливают общеправовые стандарты прав и свобод личности, определяющие тот уровень, которому должны следовать государства, подписавшие эти документы.

Во многих государствах мирового сообщества честь, достоинство и деловая репутация являются важнейшими права человека, представляя собой неотъемлемые нематериальные блага, принадлежащие каждому лицу от рождения (а в случае с деловой репутацией юридических лиц – от момента их создания), а также обладают немущественным характером и порождают личные немущественные отношения. Во многом этому способствуют различные международно-правовые документы, устанавливающие общеправовые стандарты прав и свобод личности, а также определяющие тот уровень, к которому должны следовать государства.

На сегодняшний день вопросами защиты прав человека, в том числе, на честь и достоинство человека, на международном уровне занимается огромное множество различных органов и организаций. Так, к их числу можно отнести такие, как: Верховный комиссар ООН по правам человека, Совет по правам человека, Европейский суд по правам человека, Бюро демократических институтов и прав человека Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе, Бюро Государственного департамента США по демократии, правам человека и труду, Африканский суд по правам человека и народов, Специальный докладчик ООН по вопросу о положении правозащитников, Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе и многие другие.

Также важную роль в защите и продвижении прав человека во всем мире играют МНПО. Их главной миссией является продвижение в массы идеи о том, что каждый человек обладает неотъемлемыми правами, которые необходимо защищать. Среди них особенно значимыми являются такие НПО, как «Human Rights First», «Amnesty International» и «Human Rights Watch».

Однако, особенно важным и значимым международно-правовым механизмом защиты чести и достоинства граждан является именно Европейский суд по правам человека. Он является международным судебным органом, компетентным в вынесении постановлений в отношении жалоб, поданных индивидуальными заявителями или государствами, касающихся нарушений гражданских и политических прав, которые изложены в Европейской Конвенции о защите прав человека.

Библиографические ссылки

1. БЕЗРОДНОВА, К. В. *К вопросу о развитии представлений о категориях чести и достоинства:*

историко-правовой аспект. // Вестник ЮУрГУ. Серия: Право. – 2012. – № 43 (302).

2. ВЛАСОВА, О. В. *Формирование представлений о чести и достоинстве личности в истории развития общества: эволюционно-правовое измерение.* // Вестник ПАГС. – 2011. – № 3.

3. Всеобщая Декларация прав человека 1948 г. Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года.

4. ГОББС, Т. *Сочинения: в 2-х томах.* – М., 1991. – Т. 2.

5. Декларация о защите всех лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, принята Резолюцией 3452 (XXX) Генеральной Ассамблеи ООН 9 декабря 1975 года.

6. ПИКО ДЕЛЛА МИРАНДОЛА, Дж. *Речь о достоинстве человека.* Перевод Л. Брагиной. – История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли в 5-и тт. – Т.1.

7. Европейская Конвенция по предупреждению пыток и бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания ETS N 126 (Страсбург, 26 ноября 1987 г.).

8. Конвенция о защите прав человека и основных свобод (Заключена в г. Риме 04.11.1950) (с изм. от 24.06.2013) (вместе с «Протоколом [N 1]» (Подписан в г. Париже 20.03.1952), «Протоколом N 4 об обеспечении некоторых прав и свобод помимо тех, которые уже включены в Конвенцию и первый Протокол к ней» (Подписан в г. Страсбурге 16.09.1963), «Протоколом N 7» (Подписан в г. Страсбурге 22.11.1984)).

9. Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания (принята Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 39/46 от 10 декабря 1984 г.).

10. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года).

11. Международный пакт о гражданских и поли-

тических правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 года.

12. *Международное право*: Учебник для бакалавров / Отв. ред. Р.М. Валеев, Г.И. Курдюков. – М.: Статут, 2017.

13. *Международное право*. Учебное пособие / Под ред. П. Н. Бирюкова. – М.: Юристъ, 1998.

14. *Очерк истории этики* / под ред. Б.А. Чагина, М.И. Шахновича, З.Н. Мелешенко. – М., 1969.

15. Обязательства ОБСЕ в области человеческого измерения. – Сборник документов в тематическом порядке, Т.1, 3-е издание.

16. Правозащитный активизм и роль НПО. Портал Совета Европы. // URL: <https://www.coe.int/web/portal/home/>

17. ТЕРНОВАЯ, Л. О., ГОЛЬДИН, Г. Г., ДОМБРОВСКИЙ, Ю. Е. *Проблемы защиты в международном праве*: Инновационный учебник. – М.: Международный издательский центр «Этносоциум», 2015. – С. 87-97.

GARANȚII DE GUVERNARE ALE DREPTULUI LA NAȚIONALITATE ÎN STATELE DE DREPT CONTINENTAL

Victoria DARI

Doctorand, Școala doctorală în drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: pozitiv13@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-4318-9187>

Cetățenia reprezintă un drept fundamental, o situație juridică, o calitate, un statut juridic. Prin urmare, drepturile fundamentale sunt consacrate în constituții și sunt determinate pentru statutul juridic al cetățeanului, acestea fiind esențiale pentru cetățeni, pentru viață, libertate și dezvoltarea personalității. Aceste drepturi au un caracter esențial doar în raport cu o societate. Dreptul fundamental, la cetățenie, este un drept subiectiv al cetățenilor unui stat, un drept esențial pentru viață, libertate și demnitatea acestora, indispensabil pentru dezvoltarea personalității umane, drept stabilit prin Constituție și garantat de Constituție. Prezentul articol cuprinde analiza garanțiilor dreptului la cetățenie în sistemele de drept analizate comparativ: dreptul continental și cel anglo-saxon. Autorii consideră oportun să fie efectuată mai întâi o caracterizare succintă a sistemelor de drept menționate, reliefând trăsăturile principale care le apropie sau le deosebesc. Statele din ambele sisteme de drept analizate prevăd în legislația sa posibilitatea naturalizării pentru persoanele care domiciliază legal pe teritoriile sale.

Cuvinte-cheie: dreptul la cetățenie, dreptul la cetățenie continental, dreptul la cetățenie anglo-saxon, *ius sanguinis*, *ius soli*.

GUARANTEES OF GOVERNANCE OF THE RIGHT TO NATIONALITY IN STATES OF CONTINENTAL LAW

Citizenship is a fundamental right, a legal situation, a quality, a legal status. Therefore, fundamental rights are enshrined in constitutions and are determined by the legal status of the citizen, which are essential for citizens, for life, liberty and the development of their personality. These rights are essential only in relation to a company. The fundamental right - the right to citizenship, is a subjective right of citizens of a state, an essential right to life, liberty and dignity, indispensable for the development of human personality, a right established by the Constitution and guaranteed by the Constitution. The article includes the analysis of the guarantees of the right to citizenship in the legal systems analyzed comparatively: continental and Anglo-Saxon law. The authors consider it opportune to first make a brief characterization of the mentioned legal systems, highlighting the main features that bring them closer or distinguish them. The states in both legal systems under review provide in its legislation the possibility of naturalization for persons legally residing in its territories.

Keywords: citizenship, right to citizenship, right to continental citizenship, right to Anglo-Saxon citizenship, *ius sanguinis*, *ius soli*.

LES GARANTIES DE GOUVERNANCE DU DROIT À LA NATIONALITÉ DANS LES ÉTATS DE DROIT CONTINENTAL

La citoyenneté est un droit fondamental, une situation juridique, une qualité, un statut juridique. Par conséquent, les droits fondamentaux sont inscrits dans les constitutions et sont déterminés pour le statut juridique du citoyen, ils sont essentiels pour les citoyens, pour la vie, la liberté et le développement de leur personnalité. Ces droits ne sont essentiels que par rapport à une société. Le droit fondamental - le droit à la citoyenneté - est un droit subjectif des citoyens d'un état, un droit essentiel pour leur vie, leur liberté et leur dignité, indispensable au développement de la personnalité humaine, un droit établi par la Constitution et garanti par la Constitution. L'article comprend l'analyse des garanties du droit à la citoyenneté dans les systèmes juridiques analysés comparatifs: droit continental et droit anglo-saxon. Les auteurs jugent opportun de procéder d'abord à une brève caractérisation des systèmes juridiques mentionnés, en soulignant les principales caractéristiques qui les rapprochent ou les distinguent. Les états des deux systèmes de droit considérés prévoient dans leur législation la possibilité de naturaliser les personnes résidant légalement sur leurs territoires.

Mots-clés: *citoyenneté, droit à la citoyenneté, droit à la citoyenneté continental, droit à la citoyenneté anglo-saxonne, ius sanguinis, ius soli.*

ГАРАНТИИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВА НА ГРАЖДАНСТВО В ГОСУДАРСТВАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА

Гражданство – это основное право, правовое положение, качество, правовой статус. Поэтому основные права закреплены в конституциях и определяются правовым положением гражданина, которые необходимы для граждан, для их жизни, свободы и развития личности. Эти права существенны только по отношению к обществу. Основное право - право на гражданство, является субъективным правом граждан государства, неотъемлемым правом на жизнь, свободу и достоинство, необходимым для развития человеческой личности, правом, установленным и гарантированным Конституцией. Данная статья включает анализ гарантий права на гражданство в анализируемых системах права в сравнительном аспекте: континентальном и англосаксонском. Автор считает целесообразным сначала дать краткую характеристику упомянутым правовым системам, выделив основные черты, которые их сближают или отличают. Государства обеих проанализированных правовых систем предусматривают в своем законодательстве возможность натурализации для лиц, законно проживающих на их территориях.

Ключевые слова: *право на гражданство, континентальное право на гражданство, англосаксонское право на гражданство, ius sanguinis, ius soli.*

Introducere

Cetățenia reprezintă un drept fundamental, o situație juridică, o calitate, un statut juridic. Prin urmare, drepturile fundamentale sunt consacrate în constituții și sunt determinate pentru statutul juridic al cetățeanului, acestea fiind esențiale pentru cetățeni, pentru viață, libertate și dezvoltarea personalității lor. Aceste drepturi au un caracter esențial doar în raport cu o societate. Datorită importanței dreptului la cetățenie, aceasta este înscrisă în Constituții, ce le oferă caracterul unui drept fundamental, cu stabilirea

garanțiilor pentru exercitarea acestuia. Dreptul fundamental – dreptul la cetățenie, este un drept subiectiv al cetățenilor unui stat, un drept esențial pentru viață, libertate și demnitatea acestora, indispensabil pentru dezvoltarea personalității umane, drept stabilit prin Constituție și garantat de Constituție. Este un drept fundamental investit prin garanții juridice speciale care se ridică prin forța sa juridică, fiind plasat primordial deasupra unor alte drepturi subiective.

Prin analiză se statuează, că evoluția dreptului la cetățenie, de la origine și până în prezent, s-a

dezvoltat încadrându-se perfect în reglementările internaționale privind cetățenia. Acest fapt conturează, deseori, necesitatea de racordare a legislației naționale la standardele internaționale, constatându-se realitatea că, de fapt, cetățenia rămâne a fi o problemă de viață în schimbare și solicită mereu îmbogățiri și adaptări la noile provocări.

Idei principale ale cercetării

În general, doctrinarii consideră că divizarea sistemelor de drept conține o notă subiectivistă, totuși împărțirea clasică divizează sistemele de drept în patru categorii: sistemul anglo-saxon (*Common Law*), sistemul continental (romano-germanic), sistemul comunist și sistemul religios. Observăm că la baza acestei clasificări se află nu doar criteriile tehnice, dar și cele ideologice.

Sistemul de drept continental, poate fi considerat ca unul cel mai răspândit în lume, incluzând nu doar majoritatea țărilor europene, dar și țările Americii Latine și chiar unele țări din Orientul Apropiat și Africa. Sistemul continental de drept are la bază izvoarele dreptului roman la care s-au adăugat și cunoscutele germane, de aceea dreptul continental se mai numește dreptul romano-germanic. Dat fiind acestui fapt, dreptul continental are două orientări: cea franceză și cea germană. Țările care fac parte din sistemul de drept continental de orientare franceză sunt: Franța, Italia, Spania, Portugalia, Belgia, România etc.; pe când cele de orientare germană sunt: Germania, Austria, Scandinavia, Elveția etc. Este important de menționat că sistemul de drept continental de orientare franceză are la bază Codul Francez civil din 1804, iar cel de orientare germană, respectiv, Codul civil german din 1896.

Sistemul de drept romano-germanic sau continental a parcurs o lungă cale de dezvoltare, menționăm aici ca un moment de referință și un rol important în dezvoltarea acestui sistem elaborarea și adoptarea Codului civil al lui Napoleon, cel mai răspândit act

normativ aflat în vigoare în lumea modernă (1804). Forma finală a acestui cod cuprindea 2281 de articole, înlăturând vestigiile orânduirii feudale și proclamând dreptul de proprietate ca pe un drept sacru și inviolabil, promovând constant principiile de libertate, egalitate și fraternitate promovate de Revoluția Franceză.

Privind cel de-al doilea pilon al dreptului continental – sistemul juridic german, este important de notat codificarea realizată în Prusia în anul 1794, care cuprindea reglementări de drept privat, constituțional, administrativ, penal și canonic, precum și Codul civil promulgat în 1869 și intrat în vigoare la 1 ianuarie 1900. Codul civil german se caracterizează printr-un limbaj tehnicist și structură originală.

Trăsăturile principale ale sistemului de drept continental sunt: preponderența legii scrise, existența codurilor civile și comerciale, sistematizare și rigoare în conturarea ramurilor de drept, adică divizarea în ramuri de drept precum și divizarea dreptului în dreptul privat și dreptul public. În toate țările care fac parte din familia dreptului continental există constituții scrise, normele cărora au o autoritate juridică superioară și care asigură controlul judiciar al constituționalității legilor ordinare.

Sistemul anglo-saxon sau Common-Law a apărut în Anglia ca un sistem jurisprudențial și s-a extins în SUA, Australia, Noua Zeelandă, Canada etc. Caracteristic pentru acest sistem de drept este, că acesta nu se regăsește într-un sistem de legi statuat de organul legiuitor, iar judecătorii utilizează experiența trecutului, uzanțele, precedentele. Astfel, spre deosebire de dreptul continental, acest sistem de drept se bazează pe precedentul judiciar, un loc important atribuindu-se instanțelor judecătorești. Din aceste considerente, evidențiem faptul că sistemul de drept anglo-saxon este greu accesibil juriștilor continentali, atât pentru diversitatea izvoarelor judiciare, cât și pentru tehnica sa.

Dreptul la cetățenie în statele sistemului de drept continental se legiferează prin legislația internă și prin numeroase convenții internaționale. Este de notat că în constituțiile multor țări din sistemul de drept continental, convențiile internaționale au o putere juridică mai mare decât legile naționale. În statele sistemului de drept continental se aplică două modalități de bază de dobândire a cetățeniei: în virtutea originii (nașterii) și în virtutea naturalizării. Cetățenia în virtutea originii se dobândește prin naștere, automat, indiferent de voința individului. La dobândirea cetățeniei în virtutea nașterii se aplică cele două principii – *ius sanguinis* și *ius soli*, în unele țări ale sistemului de drept continental acestea se aplică în formă pură, iar în altele în formă combinată. Cât privește dobândirea cetățeniei prin naturalizare, de la un stat la altul condițiile diferă, de aceea, în continuare vom analiza practica unor state privind reglementarea instituției cetățeniei, care fac parte din sistemul de drept continental.

Regimul juridic al cetățeniei în Germania. Normele care reglementează instituția cetățeniei în Republica Federală Germania se regăsesc în Constituția Germaniei și Legea Germaniei despre cetățenie din 22 iulie 1913, ultima dată aceasta fiind modificată în 23 iulie 1999, cu intrarea în vigoare a modificărilor la 1 ianuarie 2000.

Dat fiind faptul, că Germania este un stat federal, Constituția prevede expres dreptul de a legifera, Federației și Landurilor, astfel, în art. 70 al Legii fundamentale competențele Federației și a Landurilor se determină prin legislația exclusivă și legislația concurentă [1], ceea ce înseamnă că legiferarea exclusivă aparține numai Federației, iar art. 73 enumeră concret problemele ce se pot legifera doar de Federație, printre care, în pct. 1, subpct. 2 se stipulează, că „Federația are competența legislativă exclusivă cu privire la obținerea cetățeniei în cadrul Federației” [2]. Din cele relatate remarcăm că dreptul la cetățenie este reglementat de legislația Federației,

actele principale în care se regăsesc normele privind cetățenia regăsindu-se în Legea Fundamentală (Constituția) și Legea Germaniei despre cetățenie.

Constituția Republicii Federale Germania reglementează unele raporturi referitoare la cetățenie, dar nu conține norme care ar stipula cine poate sau nu poate fi cetățean al Federației, aceste norme se regăsesc în Legea cetățeniei Germaniei, legea fundamentală conține numai câteva norme privind poporul german și extrădarea sau redobândirea cetățeniei pierdute fără voia persoanei. Astfel, art. 16 din Constituția Germaniei intitulat „Cetățenie – extrădare” prevede în aliniatul (1), că „Cetățenia germană nu poate fi retrasă. Cetățenia se poate pierde doar în baza legii, iar, împotriva voinței persoanei afectate, doar dacă aceasta nu devine apatridă ca urmare a acestui fapt”; iar în aliniatul (2) din legea fundamentală dispune că „Nici un cetățean german nu poate fi extrădat într-o țară străină. Legea poate conține prevederi contrare în privința extrădării într-un stat membru al Uniunii Europene sau o instanță internațională, cu condiția respectării statului de drept” [3].

Cât privește normele referitoare la pierderea și redobândirea cetățeniei germane, acestea se regăsesc în art. 116 al Constituției, care consfințește: „(1) Cu excepția altor prevederi contrare ale legii, este german, în sensul prezentei Legi fundamentale, persoana care posedă cetățenie germană sau care a fost primită pe teritoriul Reich-ului german până la 31 decembrie 1937, în calitate de refugiat sau de expulzat, de origine etnică germană, sau în calitate de soț sau descendent al unei asemenea persoane. 2. Foștilor cetățeni germani, care între 30 ianuarie 1933 și 8 mai 1945 au fost privați de cetățenia lor din motive politice, rasiale sau religioase, și descendenților acestora li se restabilește cetățenia, la cerere. Se consideră că aceștia nu și-au pierdut niciodată cetățenia, dacă și-au stabilit domiciliul în Germania după 8 mai 1945 și dacă nu și-au exprimat o intenție contrară” [4].

Legea Germaniei privind cetățenia din 22 iulie 1913, cu modificările și completările operate la 23 iulie 1999 și puse în vigoare din 1 ianuarie 2000, în secțiunea 1: „Un german este orice persoană care posedă cetățenia într-un stat federal (Bundestag) (secțiunile 3-32) sau cetățenia directă a Reich-ului (secțiunile 33-35)”. Totodată, secțiunea (articolul) 13 al legii spune: „Un fost german care nu s-a stabilit pe teritoriul național poate fi naturalizat, la cererea sa, de către statul federal al căruia a fost anterior cetățean, dacă îndeplinește cerințele secțiunii 8 subsecțiunea 1 nr. echivalent cu un fost german este orice persoană care este descendentă sau a fost adoptată de un fost german. Înainte de naturalizare, de cancelarul Reich-ului (Ministrul Federal de Interne n.a.) sunt informați; naturalizarea nu are loc în cazul în care cancelarul Reich-ului își exprimă rezervele” [5].

Astfel, analizând legislația Republicii Federale Germania constatăm că cetățenia germană se bazează în primul rând pe principiul de *ius sanguinis*, adică acela al legăturii de sânge sau dreptul strămoșesc. Ceea ce înseamnă, că indiferent de locul nașterii, dacă unul dintre părinți este cetățean german, copilul devine cetățean german. Regula aceasta în Germania se respectă încă de pe timpurile apariției statului prusac, iar începând cu anul 1913 s-a generalizat pe tot teritoriul Germaniei de astăzi. Însă, dat fiind faptul, că Germania s-a dezvoltat și se dezvoltă admițând forța străină de muncă, statul german s-a impus să accepte o politică mai permisivă rezidenților străini, care muncesc și locuiesc pe teritoriul statului german, fapt ce a condus la operarea unor modificări legislative în materia cetățeniei. Astfel, la 1 ianuarie 2000 au intrat în vigoare modificările operate în Legea cetățeniei Germaniei, în conformitate cu care, și cei care nu aveau sânge german puteau deveni cetățeni germani, iar naturalizarea adulților non-germani a devenit mai facilă. În conformitate cu noile reglementări intrate în vigoare la 1 ianuarie

2000, copilul născut pe teritoriul Germaniei, dintre un părinte cetățean străin și un părinte german este cetățean german; copilul care s-a născut pe teritoriul Germaniei din părinți cetățeni străini va fi recunoscut cetățean german, dacă cel puțin un părinte are permis de ședere permanentă și locuiește permanent pe teritoriul Germaniei cel puțin 8 ani. Notăm deci că, începând cu anul 2000 Germania aplică parțial și principiul *ius soli*.

În aceste cazuri, procedura este următoarea: copiii care se nasc pe teritoriul Germaniei și care întrunesc condițiile menționate mai sus, devin cetățeni ai Germaniei, menținând acest statut până la majorat, urmând ca acesta să decidă singur în continuare dacă își va păstra cetățenia germană. Legiuitorul german pornește de la ideea că ajuns la majorat, acest copil poate deține și cetățenia de origine a părinților săi, dacă provine dintr-un stat, care acordă cetățenia cu aplicarea principiului *ius sanguinis* (de exemplu, România). Dat fiind faptul că copilul a primit ambele cetățenii la naștere, atunci când nu era în stare să aleagă, la majorat, statul german îl pune în situația să facă alegerea. Din cele relatate, observăm, că cetățenia germană a copilului născut pe teritoriul Germaniei din părinți străini, se pierde la majorat, iar cel care va opta pentru menținerea cetățeniei germane, va trebui să o obțină prin naturalizare, la cerere.

Situația copiilor născuți în Germania de o mamă străină și un tată german, dar necăsătoriți este că aceștia pot obține statutul de cetățean german la 23 de ani doar dacă tatăl îl va recunoaște la naștere sau mai târziu.

Adopția unui copil de un cetățean german care are o vârstă mai mică de 18 ani îi conferă automat calitatea de cetățean german.

Dobândirea cetățeniei germane este posibilă și prin repatriere. Potrivit capitolului 7 al Legii naționalității, „Repatriții de origine germană și membrii familiei lor incluși notificarea de admitere va dobândi cetățenia germană atunci când li se eli-

berează certificat de repatriere în conformitate cu secțiunea 15, subsecțiunea 1 sau 2 din Actul privind reședința, activitatea economică și integrarea străinilor în teritoriul federal,, [6].

Naturalizarea înseamnă acordarea statutului de cetățean străinului care locuiește în statul respectiv. În conformitate cu legislația Germaniei, persoanele străine au dreptul la dobândirea cetățeniei germane după opt ani de rezidență permanentă în țară, cu condiția că acestea îndeplinesc cerințe relevante: cazier judiciar fără înscrisuri, cunoașterea limbii germane, recunoașterea principiilor statului de drept, contract de muncă pe perioadă nedeterminată sau dovada unei surse de venit. În acest context, subliniem faptul că cetățenii UE nu sunt obligați să renunțe la cetățenia sa de origine în cazul când doresc să dobândească și cetățenia germană, deși, și Germania, precum alte țări, este orientată spre evitarea multiplelor cetățenii.

În mod obișnuit, persoanele care aplică pentru cetățenia germană, trebuie să renunțe la cetățenia originară. Cu toate acestea, spre deosebire de legislația precedentă, există excepții care permit păstrarea cetățeniei anterioare: cazul persoanelor vârstnice și victimelor persecuției politice; aplicantul poate păstra cetățenia anterioară, dacă renunțarea la acesta este imposibilă din punct de vedere legislativ sau din alte motive, cum ar fi costul excesiv al procedurii de renunțare sau aplicarea procedurilor degradante; cazul cetățenilor țărilor UE.

Cetățenii străini care locuiesc în afara Germaniei, la fel, pot obține cetățenie germană, dacă prezintă dovada justificată a legăturilor speciale cu Germania [7].

După modificările menționate, operate în legislația germană, pentru germanii, care au obținut cetățenia altei țări, a devenit mai ușor să-și păstreze cetățenia germană. Astfel, conform art. 25 alin. (2) al Legii cu privire la cetățenie, în procesul de luare a deciziei de a păstra cetățenia germană trebuie să

fie luate în vedere atât interesele publice, cât și cele private. Operând această modificare, legiuitorul german a mers pe ideea, că cetățenii germani aflați peste hotarele țării și care au obținut cetățenia altui stat să păstreze legăturile cu Germania, cu rudele apropiate și cu proprietatea din țară, în acest context, notăm, că permisiunea de a-și păstra cetățenia germană trebuie obținută înainte de dobândirea cetățeniei străine.

În concluzie notăm, că dreptul la cetățenie este garantat de Constituția Germaniei, constituie un drept fundamental, care nu poate fi retras. Cetățenia în Germania se obține automat la naștere în baza principiului *ius sanguinis*, parțial se aplică *ius soli* pentru copii născuți pe teritoriul statului german din părinți străini, dar rezidenți, prin naturalizare și adopție. Cetățenii statelor UE care solicită cetățenia Germaniei prin naturalizare nu mai sunt obligați să renunțe la cetățenia sa de origine, în atare mod Germania a acceptat o politică mai permisivă față de dubla sau tripla cetățenie, deși Constituția și legislația Republicii Federale a Germaniei nu prevăd în mod expres posibilitatea dublei sau multiplei cetățenii. Reforma legislației cu privire la cetățenie operată în anul 2000, deși menține principiul tradițional de dobândire al cetățeniei prin naștere bazându-se pe principiul *ius sanguinis*, totuși creează oportunități de integrare a copiilor născuți în Germania din părinți străini și identificarea acestora cu țara de origine Germania.

Regimul juridic al cetățeniei în România. Prin origine, evoluție și trăsăturile sale dreptul românesc se înscrie categoric în dreptul romano-germanic, iar după dispariția dreptului socialist, sistemul de drept din România și-a reluat locul său în familia de drept continental.

Normele juridice privind dreptul la cetățenie aparțin dreptului constituțional român, iar izvoarele juridice ale instituției cetățeniei sunt Constituția României (art. 3) și Legea cetățeniei române, la care se adaugă normele Legii nr. 32/2002 privind ratifi-

carea Convenției europene privind cetățenia adoptată la Strasbourg la 6 noiembrie 1997, care conform articolului 11 din Constituția României, odată ce a fost ratificată, face parte din dreptul intern al statului român.

Cunoaștem faptul, că în aspect terminologic, cetățenia inițial era desemnată prin termenul de naționalitate, termen aplicat, inclusiv și în România, remarcăm faptul că și azi acest termen se regăsește în Constituția Franței. Așa dar, urmărind în continuare evoluția dreptului la cetățenie în aspect normative din România, observăm utilizarea în aspect terminologic și a termenului – naționalitate, după cum urmează:

„În 1877 a fost adoptată legea pentru acordarea cetățeniei române ofițerilor de origine română care au efectuat serviciul în armate străine (M.O. nr. 117 din 26 mai 1877);

În 1924 a fost adoptată legea privind dobândirea și pierderea naționalității române (M.O. nr. 41 din 24 februarie 1924);

În 1939 a fost adoptată legea privind dobândirea și pierderea naționalității române (M.O. nr. 16 din 19 ianuarie 1939);

După 1948 legile s-au referit la cetățenia română: Decretul nr. 125/1948, Decretul nr. 33/1952 Legea nr. 24/1971, Legea nr. 21/1991 s-au referit numai la noțiunea de cetățenie română [9, pag.396].”

După cum afirmă cercetătorul român Ioan Murianu, „renunțarea la termenul de naționalitate se explică prin faptul că prin acesta se desemnează apartenența la o națiune și reprezintă o categorie politică, pe când termenul de cetățenie indică un statut juridic al persoanei” [10, pag.213].

În dreptul român a fost adoptat principiul *ius sanguinis*, care se consideră drept expresia legăturii dintre părinți și copii, a continuității neîntrerupte pe pământul strămoșesc a generațiilor care au luptat pentru împlinirea idealurilor de libertate socială și națională [11, pag.123].

Așa dar, aplicând principiul *ius sanguinis*, Legea cetățeniei române stabilește, că este cetățean român copilul care se naște din părinți cetățeni români, sau numai un părinte este cetățean român, indiferent de locul unde s-a născut copilul, pe ce teritoriu.

Instituția cetățeniei în România prezintă următoarele caracteristici: toți cetățenii români sunt egali în drepturi și îndatoriri, cetățenia este o chestiune exclusivă a statului, numai statul decide cine sunt cetățenii săi și stabilește drepturile și obligațiile acestora. Căsătoria nu produce efecte juridice asupra cetățeniei soților. Totodată, este de subliniat, că nici schimbarea cetățeniei soților nu produce efecte asupra cetățeniei unui sau altuia dintre soți.

Drepturile înscrise în Constituție și legile țării, care aparțin doar cetățenilor români, sunt: drepturile politice (dreptul la vot și dreptul de a fi ales); dreptul de a domicilia pe teritoriul României și a se deplasa nestingherit (cetățenii străini și apatrizii pot circula în condiții particulare care sunt stabilite prin legea străinilor sau prin reglementarea liberei circulații pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale UE); dreptul de a fi angajat în funcție de demnitar public (spre exemplu, pentru ocuparea funcției de judecător, persoana trebuie să aibă calitatea de cetățean român; redactările ulterioare ale legii fundamentale în materia vizată, stipulează, că pentru unele funcții publice numai este necesară în exclusivitate cetățenia română, ci se admite și cetățenia dublă, tot aici, subliniem faptul că statul român garantează egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru ocuparea funcțiilor publice); dreptul de a nu fi extrădat sau expulzat din România.

Cât privește expulzarea, trebuie de menționat că statele, în general, nu acceptă extrădarea sau expulzarea cetățenilor săi. Însă, statele pot încheia convenții reciproce, care să permită extrădarea, de exemplu SUA și Marea Britanie au acceptat extrădarea reciprocă a propriilor cetățeni în scopul cooperării penale internaționale. La nivelul Uniunii Euro-

pene cooperarea în materie judiciară a atins un grad mare de uniformizare, iar sistemele judecătorești din statele membre dispun de un instrument comun de realizare a politicii penale comune europene – mandatul european de arestare. Astfel, între statele membre ale Uniunii Europene, cu excepție de la regula generală, este posibilă extrădarea cetățenilor europeni. În această ordine de idei, constatăm, că și în România, după aderarea la UE, extrădarea în statele membre a UE este posibilă. Această normă se înscrie în Constituția României, revizuită în 2003, art. 19 alin. (2) în conformitate cu care cetățenii români vor putea fi extrădați în baza convențiilor internaționale la care România este parte, numai pe bază de reciprocitate și în condiții care urmează a fi precizate printr-o lege [12, pag. 121].

Dobândirea cetățeniei române prin naștere este o regulă, făcându-se aplicarea principiului *ius sanguinis*. Iar teritoriul pe care domiciliază părinții nu influențează în nici un fel cetățenia copilului. *Ius soli* se aplică doar în cazul copiilor născuți pe teritoriul. Alături de principiul *ius sanguinis*, Legea cetățeniei române stabilește și alte moduri derivate de dobândire a cetățeniei: prin adopție, redobândire și acordarea la cerere (naturalizarea).

Analizând evoluția instituției cetățeniei în dreptul românesc nu putem să trecem cu vedere fenomenul redobândirii cetățeniei române. Această modalitate de dobândire a cetățeniei române se referă la două situații: 1) o primă situație se referă la persoanele care au pierdut cetățenia română și cer redobândirea ei, în acest caz se înscriu și descendenții acestor persoane până la gradul doi inclusiv. 2) în cea de-a doua situație se înscriu persoanele care au pierdut cetățenia sau căroră această calitate le-a fost retrasă din motive neimputabile lor. Persoanele care se încadrează în această situație, precum și descendenții lor până la gradul trei inclusiv, pot solicita redobândirea cetățeniei române. Subliniem însă, că persoanele despre care s-a vorbit mai sus pot dobândi cetățenia

română la cerere și trebuie neapărat să întrunească condițiile prevăzute de legea cetățeniei române indicate la art. 8, alin. (1), lit.: b), c), e) [13].

Pluralitatea de cetățenii. În general, țările nu agreează pluralitatea de cetățenii, deoarece această situație creează multiple probleme. Însă, legislația română legiferează dubla cetățenie, deși indirect, motivată istoricește. În perioada 1944-1989 mulți români au fost nevoiți să locuiască în afara granițelor țării, ca rezultat au pierdut cetățenia română. Iată de ce, statul român a stabilit că foștii cetățeni români care până la 22 decembrie 1989 au pierdut cetățenia din diferite motive, o pot redobândi prin cerere, în baza unei declarații autentificate, această situație fiind legiferată prin Decretul-lege nr. 137/1990. Aceste dispoziții se regăsesc în art. 11 alin. (1) al legii române privind cetățenia:

Persoanele care au dobândit cetățenia română prin naștere sau prin adopție și care au pierdut-o din motive neimputabile lor, sau această cetățenie le-a fost ridicată fără voia lor, precum și descendenții acestora până la gradul III, la cerere, pot redobândi sau li se poate acorda cetățenia română, cu posibilitatea păstrării cetățeniei străine și stabilirea domiciliului în țară sau cu menținerea acestuia în străinătate, dacă îndeplinesc condițiile prevăzute la art. 8 alin. (1) lit. b), c) și e) [14].

Prin urmare, este evidentă permisiunea posesiei dublei cetățenii la aceste categorii de persoane, iar faptul, că în textul legii nu întâlnim o interdicere a pluralității de cetățenii, ne permite să trasăm concluzia că pluralitatea de cetățenii se permite, astfel concluzionăm, că legislațiile României și Germaniei în acest sens se aseamănă.

Însă, spre deosebire de legislația Germaniei privind cetățenia, cea română nu acordă statutul de cetățean român copiilor născuți în România din părinți străini, aplicând *ius soli* numai în cazul copiilor găsiți pe teritoriul statului român, iar părinții sunt necunoscuți. Ca și legislația germană, cea română prevede modul

de dobândire al cetățeniei prin repatriere sau acordarea cetățeniei persoanelor care în condiții istorice au pierdut acest statut și descendenților acestora până la gradul III. O trăsătură comună a legislațiilor ambelor țări analizate în materie de cetățenie, este că acestea acceptă pluralitatea de cetățenii.

Regimul juridic al cetățeniei în Franța. Legea privind naționalitatea franceză istoricește s-a dezvoltat având la bază principiul *ius soli*, spre deosebire de Germania, care s-a bazat pe principiul *ius sanguinis*. Principiile care guvernează astăzi întreaga materie a cetățeniei în Franța pot fi considerate următoarele: egalitatea între cetățeni și neadmiterea oricărui criterii discriminatorii, statul este același pentru toți cetățenii săi.

Instituția cetățeniei este reglementată prin capitolul doi din Codul civil al Franței, acesta ultima dată fiind modificat la 2 martie 2017 [15].

Cetățenia franceză se dobândește ca efect al legăturii de sânge (*ius sanguinis*). Este considerat francez oricare cetățean care se naște într-o familie unde cel puțin unul dintre părinți este cetățean francez sau pe cale să devină francez.

În Franța se aplică și *ius soli* - orice copil care se naște pe teritoriul Franței obține automat cetățenia franceză. În cazul în care copilul provine din părinți cu cetățenie străină, naționalitatea franceză revine de drept la împlinirea vârstei de 18 ani.

Condițiile de aplicare a principiului *ius soli* în Franța la acordarea cetățeniei franceze pentru copiii născuți pe teritoriul Franței din părinți străini sunt următoarele:

„La naștere, dacă părinții sunt apatrizi;

La 18 ani, dacă copilul locuiește în Franța nu mai puțin de 5 ani, de la vârsta de 11 ani;

Copiii cu vârsta cuprinsă între 13-16 ani pot dobândi cetățenia franceză la cererea părinților, dacă locuiește pe teritoriul statului de la vârsta de 8 ani;

La naștere, dacă s-a născut în Franța până la 1 ianuarie 1994;

La 18 ani, dacă s-a născut în Franța după 1 ianuarie 1994” [16].

Cetățenia franceză se poate obține prin naturalizare, astfel, un străin major, care are rezidența în Franța de cel puțin 5 ani, poate cere să fie naturalizat. Această perioadă poate fi redusă la doi ani, în cazul în care candidatul a absolvit o instituție de învățământ superior din Franța sau dacă a adus „servicii importante Franței”. O condiție indispensabilă de obținere a cetățeniei prin naturalizare este cunoașterea foarte bună a limbii și culturii franceze. Pentru persoanele care au cazier nu se poate obține cetățenia franceză. Copiii rezidenților care dobândesc cetățenia franceză devin și ei francezi cu drepturi depline dacă au aceeași reședință cu părinții săi.

Căsătoria nu este o modalitate de a obține cetățenia franceză, însă, poate influența obținerea acestui statut. Astfel, pentru a limita cazurile de fraudă, legislația prevede o anchetă riguroasă asupra cuplului. Se vor verifica nivelul de afectivitate dintre cei doi soți, nivelul de cunoaștere al limbii franceze, gradul de asimilare în cadrul comunității, aprecierea comportamentului și a loialității. Dosarul poate fi depus începând cu cel de-al doilea an de mariaj. De obicei, cetățenia este acordată partenerului după 4-5 ani de căsătorie, dacă au fost îndeplinite toate cerințele.

Așadar, dreptul la cetățenie în Franța are la bază două principii: *ius sanguinis* și *ius soli*, ultimul aplicându-se cu condiția de a locui în Franța.

Franța permite dubla cetățenie începând cu anul 2009. Din punct de vedere istoric, cetățenia dublă a fost recunoscută oficial atât pentru bărbați, cât și pentru femei, la 9 ianuarie 1973, de atunci, deținerea mai multor cetățenii nu afectează naționalitatea franceză. De menționat că, în perioada cuprinsă între 9 aprilie 1954 până la 8 ianuarie 1973, numai bărbații francezi mai tineri de 50 de ani aveau dreptul de a avea dublă cetățenie, în timp ce o femeie își pierdea cetățenia franceză după dobândirea unei cetățenii

străine. Mai târziu, Franța a denunțat capitolul I al Convenției Consiliului Europei privind reducerea cazurilor de cetățenie multiplă și obligațiile militare în cazul cetățeniei multiple, din 6 mai 1963, care a intrat în vigoare la 5 martie 2009.

Din cele relatate, pornind de la exemplele analizate, putem conchide următoarele: în țările sistemului de drept continental cetățenia se dobândește în virtutea originii, la naștere cu aplicarea celor două principii: *ius sanguinis*, ca regulă generală și *ius soli*, reguli ce se iau în vedere la dobândirea cetățeniei prin naturalizare. În legislațiile țărilor analizate cetățenia în baza lui *ius sanguinis* se acordă automat, pe când acordarea cetățeniei în baza principiului *ius soli* prin naturalizare diferă de la o țară la alta, se are în vedere că condițiile de naturalizare diferă. Totuși o normă comună există în legislația țărilor analizate: copiii născuți pe teritoriul acestor state din părinți necunoscuți sunt considerați cetățeni ai statului respectiv.

În legislația României și a Germaniei există norme care prevăd redobândirea cetățeniei cetățenilor care au pierdut-o din diverse motive istorice, care nu au depins de aceste persoane, iar devenind din nou cetățeni ai acestor state ei nu sunt obligați să locuiască în statele respective. O normă comună a dreptului la cetățenie în statele analizate este că copilul minor adoptat de cetățenii statelor respective dobândește automat cetățenia țării respective.

Legislația țărilor sistemului de drept continental analizate recunosc multipla cetățenie în limitele legislației proprii și reieșind din principiile Convenției europene privind cetățenia de la Strasbourg, 6 noiembrie 1997.

Concluzii

Condițiile și procedurile diverse în materia cetățeniei din țările membre ale UE impun necesități de a armoniza condițiile de obținere a cetățeniei fie prin competența UE de reglementare, fie prin promovarea

coordonării orizontale, respectând interesele statelor membre și normele democratice.

Statele europene în care este acceptat de regulă generală principiul *ius sanguinis* au proceduri mai riguroase privind dobândirea cetățeniei. Acestea sunt mai rezervate în ceea ce privește pluralitatea de cetățenii. Redobândirea cetățeniei are la bază principiul *ius soli* în legislațiile statelor europene, prin acest proces firesc statele încearcă să repare greșelile istorice, cazul conaționalilor care în urma diferitor evenimente istorice s-au trezit integrați în alte formațiuni statale.

În rezultatul analizei legislației privind dreptul la cetățenie a statelor sistemului de drept continental s-a observat o tendință de liberalizare a reglementărilor juridice în materia cetățeniei, ca urmare obținerea cetățeniei fiind condiționată de accesul legal pe teritoriul statului, dreptul de a accede în acest teritoriu, șederea legală, dreptul de a munci.

În linii generale concluzionăm că în legislațiile naționale în materie de cetățenie se aplică principiul că fiecare persoană trebuie să aibă o cetățenie, că apatridia trebuie evitată, iar cazurile de multiplă cetățenie trebuie minimizeate.

Referințe bibliografice

1. Constituția Germaniei, art. 70. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/01/legea-fundamentala-pentru-republica-federala-germania/> (accesat la 16.12.20).
2. Constituția Germaniei, art. 73. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/01/legea-fundamentala-pentru-republica-federala-germania/> (accesat la 16.12.20).
3. Constituția Germaniei, art. 16. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/01/legea-fundamentala-pentru-republica-federala-germania/> (accesat la 16.12.20).
4. Constituția Germaniei, art. 116. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/01/>

legea-fundamentala-pentru-republica-federala-germania/ (accesat la 16.12.20).

5. Legea Germaniei despre cetățenie, art. 13. Disponibil: <http://www.legislationline.org/documents/id/4382> (accesat la 15.12.20).

6. Legea naționalității (1913, modificată în 2014), art. 15. Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/6544/file/Germany_residence_act_2014_am2016_en.pdf (accesat la 15.12.20).

7. Legea Germaniei cu privire la cetățenie. Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/5921/file/Germany_Nationality_act_am2014_en.pdf (accesat la 16.12.20).

8. Legea Germaniei cu privire la cetățenie, cap. 25. Disponibil: https://www.legislationline.org/download/id/5921/file/Germany_Nationality_act_am2014_en.pdf (accesat la 16.12.20).

9. ANDREESCU, M., PURAN, A. *Drept constituțional. Teoria generală și instituții constituționale*. București: C. H. Beck, 2017, 396 p. ISBN / ISSN:978-606-18-0714-7

10. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E. *Drept constituțional și instituții politice*, Vol. 1. București: C. H. Beck, 2016, 213 p. ISBN/ISSN:978-606-18-0600-3

11. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E. *Drept constituțional și instituții politice*, Vol. 1. București: C. H. Beck, 2016, 123 p. ISBN/ISSN:978-606-18-0600-3

12. MURARU, I., TĂNĂSESCU, E. *Drept constituțional și instituții politice*, Vol. 1. București: C. H. Beck, 2016, 121 p. ISBN/ISSN:978-606-18-0600-3

13. Legea cetățeniei române 21/1991, art. 8. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/121439> (accesat la 15.12.20).

14. Legea cetățeniei române 21/1991, art. 11. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/121439> (accesat la 15.12.20).

15. Cod civil, versiunea 2018. Disponibil: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/17992> (accesat la 15.12.20).

16. Codul civil francez din 2013. Disponibil: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/20111> (accesat la 10.12.20).

ASPECTE TEORETICO-CONCEPTUALE CU PRIVIRE LA INTITULAREA DOMENIULUI JURIDIC PREOCUPAT DE PROTECȚIA FACTORILOR DE MEDIU

Andrian CREȚU

Doctor în drept, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: andrian.cretu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8144-5233>

Cunoașterea cu precizie a sferei de cuprindere ce aparține unui domeniu sau ramuri de drept este o condiție indispensabilă evoluției oricărei ramuri din sistemul dreptului. Este și cazul dreptului mediului. În pofida diferitelor dezbateri asupra denumirii corecte a ramurii preocupate de protecția factorilor de mediu, lansate în spațiul doctrinar încă din momentul apariției sale, astăzi tot mai mulți specialiști dedicați domeniului utilizează sintagma „dreptul mediului” atunci când se referă la relațiile juridice constituite cu ocazia protecției juridice a mediului, dezvoltării, conservării și folosirii raționale a tuturor componentelor de mediu, inclusiv și cele antropice. Cu toate acestea, actualmente mai există unele controverse în privința certitudinii segmentului juridic de preocupare a ramurii de drept a mediului, fiind adesea confundat cu cel al științei ecologia, suprapus chiar la nivel de abordare științifică și didactică. Din respectivul considerent, am decis ca prin studiului de față să punem capăt discuțiilor ce complică și mai mult lucrurile, încercând a arăta că ecologia și mediul, respectiv, dreptul mediului sunt domenii distincte, deși foarte apropiate, corelate și coexistente în sistemul dreptului.

Cuvinte-cheie: mediu, ecologie, factori de mediu, componente antropice, geologie, biologie.

THEORETICAL-CONCEPTUAL ASPECTS REGARDING THE ENTITLEMENT OF THE LEGAL FIELD CONCERNED BY THE PROTECTION OF ENVIRONMENTAL FACTORS

Accurate knowledge of the scope of a field or branches of law is an indispensable condition for the evolution of any branch of the legal system. This is also the case with environmental law. Despite the various debates on the correct name of the branch concerned with the protection of environmental factors, launched in the doctrinal space since its inception, today more and more specialists in the field use the phrase “environmental law” when referring to legal relations established during protection environmental protection, development, conservation and rational use of all environmental components, including anthropogenic ones. However, there is currently some controversy regarding the certainty of the legal segment of concern for the field of environmental law, often being confused with that of ecology science, superimposed even at the level of scientific and didactic approach. For this reason, we decided to end the discussions that further complicate matters, trying to show that ecology and the environment, respectively, environmental law are distinct areas, although very close, correlated and coexisting in the legal system.

Keywords: environment, ecology, environmental factors, anthropogenic components, geology, biology.

ASPECTS THÉORIQUE-CONCEPTUELS CONCERNANT LE DROIT DU DOMAINE JURIDIQUE LIÉ À LA PROTECTION DES FACTEURS ENVIRONNEMENTAUX

La connaissance précise de l'étendue d'un domaine ou de branches du droit est une condition indispensable à l'évolution de toute branche du système juridique. C'est également le cas du droit de l'environnement. Malgré les di-

vers débats sur le nom correct de la branche concernée par la protection des facteurs environnementaux, lancés dans l'espace doctrinal depuis sa création, aujourd'hui de plus en plus de spécialistes du domaine utilisent l'expression « droit de l'environnement » pour désigner les relations juridiques établies au cours protection de l'environnement protection, développement, conservation et utilisation rationnelle de toutes les composantes de l'environnement, y compris les composantes anthropiques. Cependant, il existe actuellement une certaine controverse quant à la certitude du segment juridique qui concerne le domaine du droit de l'environnement, souvent confondu avec celui de la science de l'écologie, superposé même au niveau de l'approche scientifique et didactique. Pour cette raison, nous avons décidé de mettre fin aux discussions qui compliquent encore les choses, en essayant de montrer que l'écologie et l'environnement, respectivement, le droit de l'environnement sont des domaines distincts, bien que très proches, corrélés et coexistant dans le système juridique.

Mots-clés: environnement, écologie, facteurs environnementaux, composantes anthropiques, géologie, biologie.

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРЕДМЕТА ПРАВОВОГО ПОЛЯ, СВЯЗАННОГО С ЗАЩИТОЙ ФАКТОРОВ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Точное знание предметной области или отрасли права является непременным условием развития любой отрасли правовой системы. Это относится и к экологическому законодательству. Несмотря на различные споры о правильном названии отрасли охраны факторов окружающей среды, развернувшиеся в доктринальном пространстве с момента ее возникновения, сегодня все больше специалистов в данной области используют словосочетание «экологическое право» применительно к правоотношениям, сложившимся в период охраны окружающей среды, освоения, сохранения и рационального использования всех компонентов окружающей среды, в том числе антропогенных. Однако, в настоящее время существуют некоторые разногласия по поводу определенности юридического сегмента заботы области экологического права, часто смешиваемого с экологической наукой, накладываемым даже на уровень научно-дидактического подхода. По этой причине, мы решили завершить дискуссию, еще более усложняющую дело, постаравшись показать, что экология и окружающая среда, соответственно, природоохранное право являются отдельными областями, хотя и очень близкими, соотносимыми и сосуществующими в правовой системе.

Ключевые слова: окружающая среда, экология, факторы окружающей среды, антропогенные компоненты, геология, биология.

Introducere

Protecția și dezvoltarea factorilor de mediu cu multă vreme în urmă a devenit o necesitate primordială a statelor lumii, fapt care a determinat consacrarea unui domeniu aparte de reglementare a importantei misiuni de a readuce cu orice preț, starea mediului de care s-a bucurat omenirea cu cel puțin o sută de ani în urmă. Cu toate acestea, astăzi constatăm cu tristețe că ne aflăm doar la început de drum în crearea unui cadru legislativ corect și eficient în vederea soluționării problemei ecologice. Aceasta se întâmplă din cauza instinctului progresist cu care a

fost înzestrat omul de-a lungul existenței sale, care adesea se materializează în dorința de a exploata și de a-și atribui tot ce i-a oferit natura, dar și de evoluția continuă a tehnologiilor, iar în consecință și a diversificării surselor de degradare a mediului [4, p. 37].

Inițial, după ce marele biolog german Ernest Haeckel, în anul 1866 descoperă și intitulează fenomenul interacțiunii organismului viu cu mediul său de existență, denumindu-l *ecologie* (de la oikos/oikia - adăpost și logos - știință), s-a crezut că acesta este cel mai potrivit domeniu pe temelia căruia să fie construită știința despre mediu și protecția lui. Însă, mai

târziu s-a ajuns la concluzia că știința ecologiei se preocupă de un domeniu mult mai vast care îmbină elemente ale biologiei, geologiei, geografiei și altor ramuri destinate studiului interacțiunii organismelor vii cu mediul de existență, iar dreptul urma să se preocupe doar de reglementarea juridică a mecanismului de protecție a factorilor de mediu.

De atunci, multe au fost și mai sunt controversele asupra stabilirii ariei de cuprindere a ecologiei, unii considerând că ar trebui să funcționeze distinct de dreptul mediului, iar alții și în prezent susțin că aceste două domenii formează un tot întreg.

De altfel, anume această controversă ne-a și determinat în a recurge la cercetarea mai amănunțită a problematicii, încercând a găsi soluția cea mai potrivită pentru aceste domenii, stabilit locul și rolul fiecăreia în cadrul științei despre mediu și procesele ecologice ce îl formează.

Scopul articolului se axează pe idea și necesitatea clarificării interdependenței și distincției între domeniile mediu și ecologie cu stabilirea sferei de cuprindere a fiecărui domeniu în parte, începând de la definirea termenilor și terminând cu identificarea trăsăturilor fiecăruia în parte, atât la nivel teoretic, cât și la cel aplicativ.

Metodele și materiale utilizate în cadrul lucrării de față sunt din cele mai diverse, în special metodele cele mai eficiente în materia cercetării juridice, dintre care arătăm: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda aplicativă, metoda sistemică, metoda istorică, metoda comparativă, precum și metoda empirică.

Rezultate obținute și discuții

Pentru o mai bună sistematizare a informației în cadrul studiului realizat, am considerat de cuviință a diviza întreaga cercetare în două mari compartimente. Unul se va referi la conceptul de mediu, iar cel de-al doilea la ecologie, venind cu precizări pentru fiecare, discuții și analize multidimensionale.

Conceptul de mediu/drept al mediului

Problematika mediului „înconjurător” – subiect aparent facil de dezbătut și „generos în oferte” de exprimare spontană, dar nu întotdeauna foarte documentată – este, în realitate, unul complex (datorită inter și multidisciplinarității sale) și deosebit de delicat.

Cuvântul „mediu” exprimă și acoperă o noțiune globală, utilizată în toate domeniile de activitate, inclusiv în ramurile științei care se ocupă, direct sau indirect, de protecția factorilor de mediu naturali și artificiali [6, p. 6].

Astfel, prin mediu înțelegem ansamblul condițiilor și elementelor naturale ale Terrei: apa, aerul, solul și subsolul, aspectele caracteristice ale peisajului, toate straturile atmosferice, toate materiile organice și anorganice, precum și ființele vii, sistemele naturale în interacțiune cuprinzând elementele enumerate anterior, inclusiv unele valori materiale și spirituale, calitatea vieții și condițiile care pot influența bunăstarea și sănătatea omului [3].

Astfel definit, conceptul evidențiază o dinamică aparte, exprimând tendința generală de includere în compunerea sa atât a elementelor naturale, cât și a celor create de om. Având în vedere poziția centrală pe care o ocupă omul în mediu, și luând în considerare interesele sale firești de a trăi într-un ambient sănătos, despre noțiunea de mediu nu se poate vorbi decât cu referire la om care, ca viețuitoare, face parte din mediul natural [6, p. 6].

Din analiza definiției de mai sus, autoarea Minea E-M. realizează că noțiunea cuprinde atât mediul natural – natura în forma sa originală, cu părțile ei vizibile și invizibile, reprezentând condiția existenței tuturor viețuitoarelor (terenurile de orice fel, subsolul oricăror terenuri, apele subterane și de suprafață, pădurile, aerul, flora și fauna terestră și acvatică etc.) – cât și mediul artificial, cel creat de mâna și mintea omului, adică bunurile care există datorită activității

umane și care reprezintă condițiile materiale ale vieții [6, p. 7].

Aceeași autoare, consideră că potrivit definiției mediului, structura sa presupune existența și permanenta interrelaționare a elementelor lui vii și nevii, legătură determinată de particularitățile fiecăreia dintre aceste grupări. De altfel, ca și în alte domenii, abordarea de o manieră sistematică a mediului este una care permite sublinierea legăturilor strânse ale elementelor componente ale acestuia – sub aspect numeric și sub cel al calității și semnificației lor la nivelul „întregului”

Potrivit acestei modalități de a privi lucrurile, evident, sistemul este perceput ca însemnând mai mult decât o simplă însumare a componentelor sale, avându-se în vedere că „rețeaua” pe care ele o formează este în permanentă modificare, marcată de dinamica schimbării relaționărilor elementelor – între ele, precum și a influenței exercitate de factorii exteriori sistemului (respectiv a celor cosmici). Sistemul este unul deschis, în cadrul lui apărând și dispărând elemente, vii sau nevii, fapt care determină o permanentă reconfigurare a spațialității.

Deși este destul de clar ce ar însemna mediu, intitularea domeniului dat a cunoscut multe varietăți de-al lungul timpului. Unii îl numesc „mediului înconjurător”, alții „mediul natural”, o a treia categorie îl numesc și astăzi „mediul ambiant”.

Până a trece la indicarea diferenței dintre toate aceste noțiuni, ținem să apreciem că suntem adepții titlaturii de „drept al mediului”.

De ce mediu/drept al mediului și nu mediul înconjurător?

În același sens, s-a apreciat, de către unii autori [7, p. 617], că expresia „mediu înconjurător” este pleonastică, întrucât cuvântul „mediu” înseamnă „natura înconjurătoare” alcătuită din totalitatea factorilor externi în care se află ființele și lucrurile”.

În opoziție, alți specialiști au opinat că formula amintită este cea corectă, întrucât termenul „mediu”

are accepțiuni multiple: unele foarte restrânse, cum ar fi „mediu de cultură”, în sens de soluție folosită în laboratoare pentru culturi biologice, iar altele mai largi, de context social, de cadru de dezvoltare a omului (se spune, de exemplu, că cineva provine dintr-un mediu de intelectuali). Mediul, în sensul fizicii, reprezintă substratul material al fenomenelor fizice (mediul lichid, cel gazos, cel solid); în sens medical, referirea se face la mediul intern al corpului omenesc; există, de asemenea, accepțiunea de mediu geografic, care vizează cadrul natural în interiorul căruia se desfășoară viața societății omenești etc. Sensul care ne interesează aici este cel de totalitate a factorilor exteriori organismului uman – și care îi include pe cei geografici neînsuflețiți (atmosfera, hidrosfera, relieful) – dar și celelalte ființe (biosfera).

Noi considerăm, așa cum și alți specialiști ai domeniului [6, p. 6] că acest ultim concept arătat este unul strict antropocentric, fapt evidențiat și de sintagma „mediu înconjurător”, care desemnează tot ceea ce ne înconjoară pe noi, oamenii. Mai mult, denumire greșită prin utilizarea unui pleonasm este rezultatul intitulării incorecte chiar a legii care reglementează domeniul. Or, utilizarea denumirii de „Dreptul mediului înconjurător” reprezintă o greșeală expresivă, dat fiind că mediul reprezintă în sine totalitatea de condiții și factori care ne înconjoară, fără a fi necesar să mai menționăm că este și înconjurător. De asemenea, urmează să mai arătăm că acest termen este preluat și ca urmare a calchierii termenului utilizat în limba rusă „окружающая среда” [5, p. 19].

Chestiunea mediului ambiant este identică cu cea a mediului înconjurător, deoarece ambianța omului presupune absolut toate împrejurările și procesele ce se petrec în jurul lui și în centrul cărora există ca ființă vie.

De ce mediu/drept al mediului și nu dreptul protecției naturii?

Atunci când ne referim la protecția naturii, în primul rând îngustăm domeniul de reglementare doar

la componentele naturale (biotice și abiotice), fiind excluse astfel componenta antropică. Însă, omul înconjurat de mediul construit, artificial, de asemenea constituie o latură a protecției deopotrivă cu factorii naturali, totul funcționează legat, dependent de tot ce se întâmplă în natură.

În al doilea rând, sintagma se reduce doar la protecție, pe când menirea dreptului mediului este de a reglementa și conservarea factorilor de mediu, dezvoltarea lor durabilă, dar și folosirea rațională. denumirea reflectă doar parțial domeniul reglementat de ramură.

Astfel, denumirea „Dreptul protecției naturii” este una care de fapt se referă limitativ la domeniul ramurii și doar cu referire la reglementările legate de protecția componentelor abiotice și biotice ale mediului, fără ca să fie cuprinse cele de proveniență umană – componentele antropogene. Utilizarea unei asemenea denumiri ar exclude posibilitatea ca reglementările privind folosirea și protecția componentelor antropogene ale mediului să formeze domeniul de reglementare a acestei ramuri de drept [5, p. 19].

De ce mediu/drept al mediului și nu ecologia?

Înainte de a arăta de ce nu suntem de acord cu intitularea domeniului cu sintagma drept ecologic, este necesar să clarificăm conceptul de ecologie și evoluția sa.

Deși foarte apropiată și strâns legată de domeniul protecției mediului, ecologia conține în sine un altă latură de abordare, mai largă decât mediul în condițiile în care aceasta studiază interacțiunea organismelor vii c mediul lor de existență, chestiune ce implică și aspecte legate de biologie, geologie, geografie etc., în timp ce dreptul mediului se preocupă doar de protecția juridică a componentelor de mediu în forma lor statică, nu ca procese. Prin urmare, pentru ecologie contează lanțul de sisteme în care intră materia vie împreună cu materia nevie din mediul natural, aceste sisteme cuprinzând, în ordi-

nea complexității lor, populația, biocenoza, ecosistemul și biosfera în întregul ei ansamblu natural [8, p. 5-14].

De fapt, viziunea noastră coincide cu a multor autor, dintre care cităm pe cea a remarcabilei autoare Elena-Maria Minea. Într-o lucrare [6, p. 8] a sa, aceasta susține că protecția mediului trebuie abordată în strânsă legătură cu ecologia, care are ca obiect de studiu relațiile de interacțiune dintre materia vie și mediu, dintre sistemele alcătuite de plante și animale. Mai concret, ecologia pune în evidență mecanismele intime ale vieții pe Terra, ale proceselor naturale de transformare-conservare de substanță, energie și informație în care se angajează materia vie organizată sub formă de sisteme.

Termenul ecologie a fost creat în anul 1866 de către zoologul german Ernst Haeckel pentru a desemna o nouă disciplină biologică. Cuvântul provine din limba greacă, de la cuvântul oikos (oikia) – care înseamnă casă sau gospodărie și logos – știință. Luând în considerare acest sens, ecologia ar fi știința gospodăriei din natura vie, a felului cum conviețuiesc plantele și animalele.

Prin ecologie înțelegem ansamblul relațiilor organismelor cu mediul lor, cuprinzând – în sens larg – toate condițiile de existență. Prin sintagma „toate condițiile de existență” ecologia capătă o deschidere foarte largă, făcând trimitere nu numai la raportul obiectiv al organismelor cu mediul, ci și la cel al organismelor între ele, adică la tot ce face posibilă existența ființelor vii.

Această disciplină nu este una biologic statică, un inventar al lumii organice, ci una dinamică, care analizează interacțiunile dintre componentele biosferei.

Astfel, așa cum am mai arătat și în conținutul altei lucrări [5, p. 19] denumirea reflectă un domeniu mai larg de relații în raport cu cele care pot fi reglementate în realitate de ramura dreptului.

Tradițional, denumirile domeniului științei sunt preluate de unele ramuri ale dreptului, având în ve-

dere că au același obiect de studiu și de reglementare. Această situație este specifică pentru „dreptul administrativ”, care a împrumutat denumirea de la știința „administrației”.

În ce privește ramura dreptului mediului, practica unor țări a obișnuit să utilizeze termenul „drept ecologic” prin analogie, pornind de la denumirea științei „ecologia”. Astfel, pornind de la denumirea științei „ecologia”, care inițial a fost identificată drept știință ce are ca obiect de studiu relațiile dintre animale și mediul lor anorganic și organic [11, p. 7], iar odată cu dezvoltarea sa, și „ecologia omului”, care are ca obiect două mari categorii de relații și anume cele care privesc relația „om – mediul său de existență”, precum și relația „mediul uman de existență – om”, utilizarea denumirii „Dreptul ecologic” ar presupune existența posibilității de a reglementa din punct de vedere juridic același spectru de relații care sunt obiectul științei ecologia, dar care în realitate nu pot fi reglementate. Ne referim la categoriile de relații ecologice cum ar fi cele din categoria „mediu – om”, adică cele care privesc influența mediului asupra omului.

În acest sens, ar fi greșit să gândim că am putea reglementa modul sau limitele acțiunii factorilor de mediu asupra omului. O eventuală normă, cum ar fi „sunt interzise ploile în zilele de odihnă”, ipotetic, ar putea să se regăsească într-un act legislativ, însă aceasta va fi inefectivă de la adoptare, deoarece va fi o normă juridică pe care natura „nu o va respecta”. Ca urmare, utilizarea termenului de „dreptul ecologic” în raport cu știința „ecologia” nu este tocmai reușită, fiind necesar utilizarea unui termen mult mai adecvat. În literatura de specialitate, este destul de straniu argumentată poziția în favoarea denumirii de „drept ecologic” în detrimentul denumirii de „dreptul mediului” [17, p. 87].

Argumentele care vin să fundamenteze denumirea de „drept ecologic” în Federația Rusă sunt:

1) cei care propun denumirea de „dreptul mediului” se conduc de experiența țărilor străine, unde sis-

temul dreptului de proprietate asupra terenurilor și a altor resurse naturale este altul decât cel din federația Rusă;

2) teritoriul Federației Ruse este mai mare, iar diversitatea resurselor naturale este una mai mare ca în alte țări;

3) dreptul mediului cuprinde, pe lângă relațiile ecologice și cele economice, fapt care nu permite identificarea limitelor ramurii de drept. Fără a supune unei analize detaliate aceste argumente, doar vom pune întrebarea, dacă oare dimensiunile teritoriului țării, diversitatea speciilor de plante și animale, precum și regimul dreptului de proprietate asupra resurselor naturale, pot să reprezinte factori determinanți pentru identificarea denumirii corecte a unei ramuri de drept [5, p. 19].

Fiind arătată poziția noastră asupra corectitudinii denumirii, dar odată cu ea, și a domeniului de preocupare, în scopul fundamentării și particularizării conceptului de mediu, respectiv, de drept al mediului, în câteva rânduri e vom expune asupra noțiunii de mediu/drept al mediului, obiectului de studiu, precum și a locului său în sistemul dreptului.

Așadar, doctrina română [6, p. 9] definește mediu – în sens larg – ansamblul forțelor fizice și biotice care influențează o unitate vitală (sistem viu). Astfel conceput, mediul apare ca un sistem infinit care cuprinde atât fenomene fizice obișnuite (ca: vântul, ploaia etc.), cât și forțe majore ale cosmosului, este un sistem cosmo-biologic, o „îmbinare cosmică a tot ceea ce se întâmplă”.

În sursele online [5, p. 19], identificăm o diversitate de noțiuni ce definesc mediul, cum ar fi:

Mediu - ansamblul de condiții și elemente naturale ale Terrei: aerul, apa, solul, subsolul, aspecte caracteristice ale peisajului, toate straturile atmosferice, toate materiile organice și anorganice, precum și ființele vii, sistemele naturale în interacțiune, cuprinzând elementele enumerate anterior, inclusiv valorile materiale și spirituale, calitatea vieții și

condițiile care pot influența bunăstarea și sănătatea omului;

Mediul - totalitatea factorilor fizici, chimici, meteorologici dintr-un loc dat, cu care un organism vine în contact;

Mediu - desemnează suma tuturor lucrurilor și evenimentelor exterioare sistemului studiat. În sens larg, mediul este ansamblul forțelor care acționează asupra unei ființe vii. Astfel conceput, mediul apare ca un sistem infinit, un mediu general.

Într-o altă lucrare, Bogdan Stugren își reevaluează poziția. În demersul său pornește de la definiția dată „mediului vital” de Emil Racoviță (totalitatea înfăptuirilor, fenomenelor și energiilor lumesti ce vin în contact cu o ființă, de care depinde soarta acesteia și a căror acțiune provoacă o reacțiune corespondentă în zisa ființă) și arăta că, deși aparent mediul unui organism vegetal sau animal este un sistem infinit, care cuprinde atât forțe planetare, cât și cosmice conectarea la câmpurile energetice ale Cosmosului și Pământului, nu ne poate duce la concluzia unei interacțiuni, fie mijlocită, fie nemijlocită, a tuturor sistemelor [19].

În ce privește noțiunea de „drept al mediului”, trebuie să recunoaștem că în literatura de specialitate sunt expuse diverse definiții ale ramurii dreptului mediului. Este necesar de menționat că până în momentul de față nu s-a găsit un numitor comun în ce privește definiția acesteia. În fond, diferența constă în identificarea domeniului de reglementare a raporturilor de dreptul mediului. În acest sens, în doctrina românească se face referință la faptul că „Dreptul mediului este acea ramură a sistemului nostru juridic care înmănunchează normele juridice ce reglementează relațiile dintre persoane formate în legătură cu protecția mediului” [9, p. 121].

Așadar, dreptul mediului înconjurător este format dintr-un ansamblu, un complex al normelor juridice care reglementează relațiile ce se stabilesc între oameni privind atitudinea lor față de natură - ca ele-

ment vital și suport al vieții în procesul conservării și dezvoltării în scopuri economice, sociale și culturale a componentelor mediului înconjurător - naturale și artificiale - precum și relațiile legate de protecția lor [10, p. 35].

Într-un final, considerăm că dreptul mediului este ramura sistemului de drept care cuprinde normele juridice care reglementează relațiile dintre persoane în legătură cu folosirea, protecția, conservarea și dezvoltarea componentelor mediului.

Fundamentarea dreptului mediului

După cum susțineam în unele lucrări ale noastre [5, p. 20] de la apariția dreptului mediului ca ramură a dreptului și până în prezent încă mai există discuții în jurul problemei dacă este dreptul mediului o ramură de drept sau aceasta este o „adunătură” de norme juridice din diferite ramuri de drept, iar ca urmare, dreptul mediului poate fi privită doar ca o disciplină juridică. Susținătorii acestei păreri își fundamentează opinia lor pe faptul că de la bun început normele de drept ce protejau natura aparțineau fie dreptului administrativ, fie dreptului civil, fie dreptului penal sau contravențional. Mai mult ca atât, chiar astăzi pentru realizarea scopurilor de protecție a mediului, sunt utilizate instituțiile de răspundere juridică, precum și alte metode juridice ale acestor ramuri de drept. Fără a ne referi la fiecare din aceste argumente în parte, ținem să reiterăm și în conținutul prezentei lucrări că pentru a judeca despre existența unei ramuri de drept distincte, este suficient de a identifica dacă aceasta are un obiect specific de reglementare, dacă în conținutul ramurii de drept există o serie de norme juridice, care prin obiectul lor nu se referă la domeniul altor ramuri ale dreptului, precum și că există instituții de drept specifice numai acestui domeniu.

Așadar, identificând un obiect specific, metode specifice de reglementare, precum și instituții distincte ale dreptului mediului, vom reuși să funda-

mentăm existența ramurii dreptului mediului, precum și particularitățile esențiale ale acesteia.

Obiectul dreptului mediului. Astăzi nu există o unanimitate de opinii în ce privește natura juridică și obiectul de studiu distinct al dreptului mediului. Astfel, după cum menționează autorul român M. Duțu [13, p. 131-132], elementele obiectului de reglementare a dreptului mediului cuprind *protecția mediului, conservarea mediului și ameliorarea calității de mediu*. Aceeași opinie o împărtășesc și alți autori români [12, p. 36], mai ales că însuși textul Legii protecției mediului nr. 137 a României în articolul întâi al Legii, identifică drept obiect de reglementare doar relațiile legate de „protecția” mediului.

Deși nu suntem împotriva considerării relațiilor legate de *protecția* mediului drept relații ce formează obiectul dreptului mediului, totuși, pentru realizarea scopului principal consacrat în articolul 37 al Constituției Republicii Moldova (*dreptul omului la un mediu înconjurător nepriemlic din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate*), nu este suficient de a asigura doar protecția mediului, fără ca să se reglementeze o folosință rațională a componentelor de mediu. Asemenea poziție o împărtășesc și majoritatea specialiștilor în materie [9, p. 122-126]. Chiar și articolul 1 al Legii Republicii Moldova privind protecția mediului înconjurător stabilește că relațiile omului și societății cu mediul se reglementează de Constituție, de prezenta lege și de prevederile altor legi și acte legislative ce țin cont de problematica protecției mediului și folosirii raționale a resurselor naturale [2].

Astfel, în dreptul mediului relațiile sociale care apar între persoanele fizice și/sau juridice, privitor la folosirea rațională, conservarea, dezvoltarea și protecția factorilor de mediu, reprezintă obiectul dreptului mediului.

Reieșind din aceasta, putem delimita patru grupe mari de relații sociale ce constituie obiectul de reglementare a dreptului mediului, fiind vorba despre

relații legate de folosirea rațională a componentelor mediului; relații privind conservarea factorilor de mediu; relații privind dezvoltarea factorilor de mediu și; relații privind protecția factorilor de mediu. Totodată, obiectul concret al reglementărilor de dreptul mediului o formează factorii de mediu și anume cei abiotici (apa, aerul, solul, subsolul), biotici (fauna și flora) și antropici, creați prin activitatea umană.

Așadar, totalizând cele expuse mai sus, putem delimita următoarele categorii de relații juridice care formează obiectul dreptului mediului [5, p. 20]:

- Relațiile sociale legate de folosirea rațională a componentelor mediului;
- Relațiile sociale legate de conservarea componentelor mediului;
- Relațiile sociale legate de dezvoltarea componentelor abiotice ale mediului
- Relațiile sociale legate de protecția a componentelor abiotice ale mediului;

În totalitatea lor, aceste relații sociale, care sunt reglementate de norme juridice, formează un obiect distinct prin esența sa, care determină identitatea dreptului mediului ca ramură distinctă a dreptului.

Concluzii

Rezumat la cele analizate servește ideea că mediul, așa cum și ramura de drept care îl reprezintă, constituie un domeniu aparte, distinct de ecologie, ultima fiind o știință ce abordează.

Chestiuni legate de studiul interacțiunii organismelor vii cu mediul lor de existență, ceea ce presupune un domeniu mai larg ce implică științe ale geologiei, biologie, etc. În același timp, dreptul mediului reprezintă o ramură a dreptului preocupată de protecția juridică componentelor de mediu, cu tot ce presupune mecanism distinct de reglementare, de evaluare a prejudiciului, de considerare a conceptului proprietății asupra componentelor de mediu etc.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.1994, nr. 1.
2. Legea privind protecția mediului înconjurător nr. 1515-XII din 16.06.1993, Monitorul Parlamentului Nr. 10 din 01.10.1993
3. OUG a Guvernului României, nr.195/2005 privind protecția mediului, publicată în M. Of. nr.1196 din 30 decembrie 2005, aprobată prin Legea nr. 265/2006.
4. ARDELEAN, G. *Aspecte teoretico-aplicative cu privire la eficiența reglementărilor în materia evaluării și reparării prejudiciului ecologic*. Analele Academiei „Ștefan cel Mare”, Ediția XIV-a, nr. 1, Chișinău, 2014, p. 37.
5. TROFIMOV, I., ARDELEAN, G., CREȚU, A. *Dreptul mediului*. Ed. Bons Offices. Chișinău, 2015.
6. MINE, El.-M. *Protecția mediului*. Suport de curs pentru anul I. Cluj-Napoca 2010.
7. Dicționarul Explicativ al Limbii Române, Ediția a II-a, Editura „Univers enciclopedic”, București, 1996.
8. MOHAN, Gh., ARDELEAN, A. *Ecologie și protecția mediului*. Edit. Scaiul, București, 1993.
9. LUPAN, Ernest. *Dreptul mediului*. Partea Generală, București, 1996.
10. MARINESCU, D. *Dreptul mediului înconjurător*. București, 1992.
11. MARINESCU, D. *Dreptul mediului înconjurător*. București, 1996.
12. MARINESCU, D. *Tratat de dreptul mediului*, Ediția 2, București, 2007.
13. DUȚU, M. *Tratat de dreptul mediului*. Ediția 3, București, 2007.
14. GORUNESCU, M. *Infrațiuni contra mediului înconjurător*. București, 2011.
15. LUPAN, E. *Dreptul mediului*. București, 2001.
16. BĂDESCU, V. *Dreptul mediului*. București, 2011.
17. ЕРОФЕЕВ, Б. *Экологическое право России*. Москва, 1998.
18. БОГОЛЮБОВ, С. *Экологическое право*. Москва, 1998.
19. <https://lege5.ro/gratuit/gmytsmbsgq4a/notiunile-de-mediu-inconjurator-si-resurse-naturale-elemente-de-drept> (accesat la 21.10.2021)

PROTECȚIA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR OMULUI DE CĂTRE POLIȚIE ¹⁾

Ianuș ERHAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, cercetător științific superior în cadrul LCSȘ „Drept public comparat și e-guvernare”, Institutul de Cercetare și Inovare al Universității de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: ianuserhan@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-4110-8133>

„Recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume.”

(ONU, Declarația universală a drepturilor omului, anul 1948)

Poliția este prima linie de apărare a drepturilor omului, iar polițiștii sunt gardienii legii, inclusiv ai reglementărilor ce vizează drepturile omului. Toți doresc o poliție bine instruită, responsabilă, transparentă și profesionistă, dar acest lucru poate fi realizat, în primul rând, prin acele transformări și investiții în capacitățile și capabilitățile organizaționale și funcționale legate de respectarea și protecția drepturilor omului. Având un sistem eficient și profesionist de activitate unde protecția drepturilor omului constituie principiul de bază, alături de acele reforme instituționale ce au loc în cadrul poliției, se poate contribui la transformarea acesteia într-o instituție modernă cu angajați profesioniști. Astăzi sunt instituite mai multe mecanisme privind respectarea și protecția drepturilor omului de către poliție, cum ar fi: implementarea prevederilor și standardelor internaționale, elaborarea și aplicarea codurilor de etică și deontologie, determinarea și stabilirea responsabilităților, dezvoltarea unei culturi polițienești relevante realităților sociale existente, instruirea și pregătirea profesională, punerea în aplicare a procedurilor standard de operare.

Cuvinte-cheie: poliție, drepturile și libertățile omului, cultură polițienească, etică și deontologie profesională, proceduri standard de operare.

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS BY THE POLICE

The police is the first line of defense of human rights and the policemen are the guardians of the law, including human rights regulations. Everyone wants a well-trained, responsible, transparent and professional police force, but this can be achieved primarily through those transformations and investments in organizational and functional capacities and capabilities related to respect for and protection of human rights. Having an efficient and professional system of activity where the protection of human rights is the basic principle, together with those institutional reforms that take place within the police, it can contribute to its transformation into a modern institution with professional employees. Today the police such as establish several mechanisms regarding the respect and protection of human rights: implementation of international provisions and standards, elaboration and application of codes of ethics and deontology, determination of

¹⁾ Articolul este elaborat în cadrul proiectului „Arhitectura juridică a mecanismelor naționale de ordine și securitate publică” - cifra 22.00208.0807.11/PD I, din cadrul programului „Programe de Postdoctorat”, autorul fiind coordonatorul proiectului menționat.

responsibilities, development of a police culture relevant to existing social realities, professional training and implementation of standard operating procedures.

Keywords: police, human rights and freedoms, police culture, professional ethics and deontology, standard operating procedures.

PROTECTION DES DROITS ET DES LIBERTÉS DE L'HOMME PAR LA POLICE

La police est la première ligne de défense des droits de l'homme et les officiers de police sont les gardiens de la loi et des réglementations des droits de l'homme. Tous souhaitent disposer d'une force de police bien formée, responsable, transparente et professionnelle, mais cet objectif peut être atteint grâce aux transformations et aux investissements dans les capacités organisationnelles et fonctionnelles liées au respect et à la protection des droits de l'homme. L'existence d'un système d'activité efficace et professionnel dont le principe de base est la protection des droits de l'homme, ainsi que les réformes institutionnelles en cours au sein de la police, peuvent contribuer à sa transformation en une institution moderne avec des employés professionnels. Aujourd'hui, plusieurs mécanismes sont établis concernant le respect et la protection des droits de l'homme par la police, tels que: la mise en œuvre des dispositions et normes internationales, l'élaboration et l'application des codes d'éthique et de déontologie, la détermination des responsabilités, le développement d'une culture policière adaptée aux réalités sociales existantes, l'instruction, la formation professionnelle et l'application des procédures opérationnelles standard.

Mots-clés: police, droits et libertés de l'homme, culture policière, éthique et déontologie professionnelles, procédures opérationnelles standard.

ЗАЩИТА ПОЛИЦИЕЙ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА

Полиция является первой линией защиты прав человека, а полицейские блюстителями закона, в том числе положений касательно прав человека. Все хотят иметь хорошо обученную, подотчетную, прозрачную и профессиональную полицию, но этого можно достичь, в первую очередь, за счет тех преобразований и инвестиций в организационные и функциональные возможности и способности, связанные с соблюдением и защитой прав человека. Наличие эффективной и профессиональной системы деятельности, в которой защита прав человека является основным принципом, наряду с теми институциональными реформами, которые происходят в полиции, может способствовать ее преобразованию в современное учреждение с профессиональными сотрудниками. На сегодняшний день создано несколько механизмов соблюдения и защиты прав человека полицией, таких как: внедрение международных положений и стандартов, разработка и применение кодексов этики и деонтологии, определение и установление обязанностей, развитие соответствующей полицейской культуры, профессиональное обучение, а также внедрение стандартных операционных процедур.

Ключевые слова: полиция, права и свободы человека, полицейская культура, профессиональная этика и деонтология, стандартные операционные процедуры.

Introducere

În societățile democratice, guvernate de principiul legalității, poliția îndeplinește funcțiile tradiționale de prevenire, combatere și depistare a criminalității, de ocrotire a ordinii și securității publice, respectare a legii și protejare a drepturilor fundamentale ale persoanei.

Totodată, poliția este înzestrată cu puteri speciale (inclusiv, de a folosi potențial forța), de a priva oamenii temporar de libertatea lor, de a le limita drepturile (de exemplu, pentru a opri, chestiona, reține și aresta, ridica bunurile, lua amprente, fotografia și realiza percheziții corporale) și în condiții extreme, de a utiliza chiar și forța cu consecințe letale. Polițiștii trebuie, totuși, să respecte mereu

principiile statului de drept, în conformitate cu politicile și standardele internaționale cât și normele prevăzute în legislația națională [1, p. 44].

Poliția este prima linie de apărare a drepturilor omului, iar polițiștii sunt gardienii legii, inclusiv ai reglementărilor ce vizează drepturile omului [2, p. 14]. În acest sens, se consideră că, în îndeplinirea datoriei lor, oficialii forțelor de poliție trebuie să protejeze demnitatea umană, precum și să mențină și să respecte drepturile fundamentale, dar și drepturile civile și politice ale omului [3, p. 5-8].

Sara Pastor este de părerea că poliția are puterea atât de a proteja, cât și posibilitatea de a încălca drepturile omului. Scopul standardelor internaționale de activitate ale poliției sunt de a valorifica conexiunile pozitive dintre poliție și drepturile omului și de a minimiza potențialele conflicte negative între aceste două concepte [4, p. 1], pe de o parte, neadmiterea abuzului de putere, tratamentul discriminatoriu sau arbitrar, iar pe de altă parte de a asigura protecția și respectarea drepturilor omului.

La rândul lor, drepturile omului reprezintă principalele condiții care permit fiecărei persoane să-și dezvolte și să aplice cât mai eficient calitățile sale fizice, intelectuale, morale, socioafective și spirituale. Drepturile decurg din aspirația tot mai pronunțată a omenirii la o viață în care să fie respectată și protejată demnitatea și valoarea fiecărui individ [5, p. 28].

Principalele idei ale cercetării

Anumite drepturi subiective, datorită importanței lor, au și o valoare deosebită, de aceea se înscriu ca drepturi fundamentale. Din aceste considerații rezultă că drepturile fundamentale sunt esențiale pentru libertatea, personalitatea, până și pentru viața și existența omului. Subiectele raportului juridic au facultatea de a acționa într-un fel sau altul, cerând celorlalte subiecte o atitudine și o conduită corespunzătoare, ce rezultă din reglementări prescrise [6, p. 12].

Astfel, noțiunea de drepturi fundamentale ale omului definește drepturile esențiale la existența și integritatea psihică, la dezvoltarea intelectuală și asigurarea materială a persoanei. Drepturile sunt stabilite și garantate de marile tratate internaționale, de Constituție și legile interne ale statului [7, p. 12].

Respectarea demnității umane, non-discriminării, egalității, echității și justiției sunt drepturi aplicate în toată lumea, din toate timpurile. Acestea sînt principii primordiale promovate ferm prin Declarația Universală a Drepturilor Omului, care constituie baza dreptului internațional, prima declarație universală privind principiile de bază ale inalienabilității drepturilor omului și „un standard comun spre care să tindă toate popoarele și toate națiunile”.

De-a lungul anilor, Declarația a fost pe deplin acceptată evidențiind normele fundamentale ale drepturilor omului care ar trebui să fie respectate de toți. Aceasta a servit drept sursă de inspirație pentru mai mult de 80 de tratate și declarații internaționale, un număr impresionant de convenții regionale privind drepturile omului, acte normative naționale și prevederi constituționale care formează împreună un sistem comprehensiv de promovare și protecție a drepturilor omului garantat prin lege [8, p. 3].

În acest sens, drepturile omului au evoluat în timp, devenind un set cuprinzător de drepturi care acoperă o gamă largă de domenii. Pentru a reflecta această evoluție istorică, drepturile omului sunt împărțite adesea în trei „generații”:

- prima generație: drepturi civile și politice;
- a doua generație: drepturi economice, sociale și culturale;
- a treia generație: drepturi colective și de solidaritate.

În țesătura acestor trei generații de drepturi ale omului au fost încorporate, în timp, anumite principii și mecanisme de protecție. Printre acestea se numără principiul indivizibilității și interdependența

dintre democrație, dezvoltare economică, protecția drepturilor femeilor, ale copiilor și ale minorităților. Împreună, cele trei generații de drepturi alcătuiesc o abordare holistică a drepturilor omului [9, p. 39].

Fără a fi o listă exhaustivă, sunt menționate următoarele *drepturi civile și politice*:

- dreptul la viață;
- interzicerea torturii;
- interzicerea sclaviei;
- dreptul la libertate și securitate personală;
- dreptul la un proces echitabil;
- dreptul la viață privată și de familie;
- libertatea de conștiință și de religie;
- libertatea de exprimare;
- libertatea de asociere și de întrunire;
- libertatea de circulație;
- dreptul de vot;
- accesul egal la funcțiile publice;
- dreptul de a forma un partid politic;
- dreptul de a adresa petiții;
- dreptul la proprietate (considerat parțial și un drept economic și social).

Drepturi economice, sociale și culturale:

- dreptul la muncă și la libera alegere a muncii;
- dreptul la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă;
- dreptul de a întemeia sindicate;
- dreptul la securitatea socială;
- dreptul la un nivel de trai adecvat;
- dreptul la sănătate;
- dreptul la învățătură;
- dreptul de a lua parte la viața culturală și de a se bucura de beneficiile progresului științific.

Drepturi colective/de solidaritate:

- drepturile popoarelor la autodeterminare;
- drepturile minorităților și ale popoarelor indigene;
- dreptul la dezvoltare [10, p. 28].

Deși Constituția Republicii Moldova nu a clasificat drepturile și libertățile fundamentale ale omului,

acestea sunt înscrise într-o anumită ordine și pot fi grupate în categorii, după cum urmează:

- drepturile și libertățile civile (individuale);
- drepturile și libertățile politice;
- drepturile economice, sociale și culturale.

Astfel, drepturile atribuite ființei umane ca persoană, fac parte din categoria drepturilor individuale. Acestea includ dreptul la viață și la integritate fizică și psihică, libertatea individuală și siguranța persoanei, dreptul la apărare, dreptul la libera circulație, dreptul la viața intimă, familială și privată, inviolabilitatea domiciliului, libertatea conștiinței, libertatea opiniei și exprimării [5, p. 30].

Merită atenție faptul că, în societatea contemporană, tot mai mult garanțiile juridice ale respectării drepturilor omului sunt divizate în internaționale și interne [11, p. 186]. În acest sens, garanțiile internaționale presupun măsuri colective întreprinse de societatea internațională, cu caracter politic, ideologic, cultural, economic, organizațional și juridic, orientate spre asigurarea și protecția drepturilor omului [12, p. 28-33].

În aceeași ordine de idei, se consideră, că drepturile omului sunt garanții legale universale care protejează indivizii și grupurile împotriva acțiunilor autorităților guvernamentale care interferează cu libertățile fundamentale și cu demnitatea umană. Legislația cu privire la drepturilor omului obligă guvernele să facă unele lucruri și să le împiedice de a face altele. Cele mai citate caracteristici ale drepturilor omului sunt următoarele:

- dispun de garanție internațională;
- au protecție legală;
- sunt concentrate pe demnitatea umană;
- protejează indivizii și grupurile de persoane;
- obligă statele și actorii statali;
- nu se poate de renunțat la ele sau să existe posibilitatea ca acestea să fie eliminate;
- sunt egale, interdependente și universale [2, p. 13].

Pe de altă parte, drepturile omului, care presupun atât drepturi, cât și obligații, creează un mediu în care toți oamenii pot trăi cu demnitate. Totodată, acestea le conferă persoanelor și statelor diferite drepturi și obligații. În cazul persoanelor, drepturile omului:

- ajută la crearea condițiilor necesare pentru satisfacerea nevoilor lor fundamentale;
- garantează valorile umane de bază, cum sunt viața, integritatea fizică și psihică, libertatea, siguranța, demnitatea și egalitatea împotriva abuzurilor statului sau ale altor persoane;
- oferă un mecanism de echilibrare și un instrument de soluționare a conflictelor atunci când intră în contradicție interese legitime (drepturile și libertățile unei persoane se sfârșesc acolo unde încep drepturile și libertățile altuia);

În cazul statelor, drepturile omului:

- reglementează interacțiunea statelor și a societăților cu cetățenii, prin stabilirea unor reguli de bază privind modul în care ar trebui să funcționeze statele și societățile;
- precizează responsabilitățile statului de a respecta și de a proteja persoanele [10, p. 29].

Se consideră că statele au o responsabilitate dublă de a respecta și de a proteja drepturile omului. Respectiv, „respectarea” reprezintă obligația negativă de a se abține de la orice acțiune care ar restrânge drepturile omului, iar „protejarea” se referă la obligația pozitivă de a acționa pentru a asigura exercitarea drepturilor omului [10, p. 23].

După cum putem deduce, două categorii de obligații de bază sunt impuse tuturor puterilor statului:

1. Obligația de a respecta se exprimă prin faptul că, statul trebuie să se abțină de la acțiuni ilegale și disproporționate, iar imixtiunile nejustificate în drepturile omului constituie încălcări ale acestor drepturi;

2. Obligația de a proteja se manifestă prin aceea că, statul este obligat să întreprindă acțiuni ad-

ministrative, legislative și/sau judiciare pentru protejarea drepturilor omului, astfel încât să se asigure că oamenii își pot exercita drepturile pe deplin, iar neluarea măsurilor adecvate reprezintă o încălcare a drepturilor omului.

Întru desfășurarea ideii date, unanim recunoscute de către toți, autorul Jean-François Akandji-Kombe detaliază că, pentru a defini latitudinea forței angajamentelor statelor, diferite organe de control și-au manifestat angajamentul pe diferite căi. Una din cele mai interesante constă în considerarea faptului că fiecare drept poate implica trei feluri de obligațiuni: „obligațiunea de a respecta”, care impune organelor și funcționarilor statului în primul rând ca ei să nu comită încălcări; „obligațiunea de a proteja”, care cere statului să protejeze titularii de drepturi împotriva atingerilor care provin de la terți și să pedepsească autorii; „obligațiunea de a pune în acțiune”, în sfârșit, să ceară adoptarea măsurilor pozitive pentru a concretiza și pentru a reda un efect deplin acestui drept [13, p. 5].

După cum vedem, un al treilea element legat de punerea în acțiune a drepturilor omului vizează partea aplicativă a competențelor autorităților publice trecute prin cele mai importante prevederi și mecanisme internaționale și naționale fixate în acest sens.

Atât obligația de a respecta cât și de a proteja drepturile omului le revine și polițiștilor, deoarece aceștia reprezintă autorități desemnate de stat. Ce ține de obligația de a respecta drepturile omului, presupune că polițiștii nu trebuie să aducă atingere drepturilor diverselor persoane în mod arbitrar sau fără justificare. Totodată, polițiștii au și obligația de a apăra/proteja drepturile omului, ceea ce le impune să ia măsuri concrete la nivel organizațional și operațional pentru a garanta exercitarea drepturilor omului [10, p. 31-32].

La moment, în Republica Moldova există cadrul de politici relevant ce vizează domeniul ordinii și

securității publice care include și componenta de respectare și protecție a drepturilor omului de către MAI și subdiviziunile sale, inclusiv Poliția. Astfel, în ultima perioadă se conturează acel fapt prin care majoritatea documentelor de politici naționale adoptate în domeniul ordinii și securității publice se axează prioritar pe protecția și respectarea drepturilor omului, lucru pe care îl considerăm corect și de importanță majoră [14, p. 144].

Aspectul dat se pliază perfect cu idea că, în societățile democratice, guvernate de principiul legalității, poliția îndeplinește funcțiile tradiționale de prevenire, de luptă și de depistare a criminalității, de ocrotire a liniștii publice, de respectare a legii și ordinii publice și de protejare a drepturilor fundamentale ale persoanei.

Totodată, pornind de la ideea că poliția este instituția publică specializată a statului menită să apere drepturile și libertățile cetățenilor, interesele societății în ansamblu, dar și cele ale statului, activitatea poliției într-un stat de drept, bazat pe supremația legii, este extrem de importantă.

Lucrul dat a fost înserat perfect în Legea cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului, care la principiile de activitate, expres prevede că activitatea poliției se desfășoară exclusiv în baza și pentru executarea legii, în interesul persoanei, al comunității și în sprijinul instituțiilor statului, pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale și demnității umane, prevăzute în Declarația universală a drepturilor omului, în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, în Codul european de etică al poliției și în alte acte internaționale, în conformitate cu principiile legalității, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Totodată, Legea prenotată, în art. 26 (Obligațiile polițistului) prevede expres că: „Polițistul își desfășoară activitatea profesională în interesul și în sprijinul persoanei, comunității și al instituțiilor sta-

tului, exclusiv pe baza și în executarea legii, fiind obligat:

a) să respecte cu strictețe drepturile, libertățile omului și demnitatea umană, să aibă comportament demn și respectuos pentru persoane, o atitudine fermă față de cei care încalcă legile;

b) să se conducă, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, de legislație, asigurând îndeplinirea sarcinilor ce stau în fața Poliției;

c) să execute la timp și întocmai atribuțiile conform funcției deținute;

d) să manifeste, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, inițiativă și perseverență, obiectivitate și imparțialitate” [15].

Atât în literatura de specialitate, cât și în practică sunt stabilite mai multe mecanisme privind respectarea și protecția drepturilor omului de către Poliție. Vom analiza câteva dintre acestea, cum ar fi: implementarea prevederilor și standardelor internaționale, elaborarea și aplicarea codurilor de etică și deontologie, determinarea și stabilirea responsabilităților, dezvoltarea unei culturi polițienești relevante realităților sociale existente, instruirea și pregătirea profesională, punerea în aplicare a procedurilor standard de operare.

Implementarea prevederilor și standardelor internaționale. Astăzi este unanim recunoscută obligativitatea protecției drepturilor și libertăților omului în activitatea poliției. În același timp, actele internaționale recunosc necesitatea dezvoltării unei societăți civile, în care cetățenii și statul se află în relații de interdependență, își pot limita și controla reciproc acțiunile, iar cetățenii pot să-și revendice drepturile lezate de stat în cazul dat de către acțiunile poliției. Statul trebuie să ia măsurile necesare pentru a asigura respectarea drepturilor omului, să creeze instituții și mecanisme cu ajutorul cărora orice persoană urmează să-și pună în valoare drepturile față de alte persoane și chiar față de organele statului [6, p. 24-25].

Ce ține de organizarea serviciilor de poliție trebuie să cuprindă măsuri eficiente și dedicate în special axate pe respectarea libertăților și drepturilor fundamentale ale omului, în mod particular, cele instituite prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului [16], care constituie unul din instrumentele internaționale cele mai importante și eficiente de protecție a drepturilor omului în lume, și aceasta pentru două rațiuni principale [17, p. 198]:

a) profunda influență, pe care o exercită asupra legislației și jurisprudenței statelor care au ratificat Convenția; și

b) faptul că, spre deosebire de alte instrumente internaționale de acest gen, Convenția cuprinde și un mecanism jurisdicțional supranațional ale cărei soluții se impun statelor contractante, în felul acesta fiind garantată efectiv respectarea drepturilor omului proclamate în textul ei [6, p. 26-27].

Ce ține de Republica Moldova, art. 4 din Constituție prevede că: „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale” [18].

Consfințirea în Constituție a drepturilor și libertăților fundamentale, precum și stipularea faptului că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului sunt interpretate în concordanță cu actele internaționale, care au prioritate față de prevederile legale interne, constituie o garanție“ [5, p. 29].

Astfel, reglementările prevăzute de Convenția europeană, precum și hotărârile pronunțate de către Curtea europeană au o forță juridică superioară normelor interne ce alcătuiesc sistemul național de drept. Hotărârile instanței europene nu au doar autoritatea de lucru judecat, ci și autoritatea de lucru

interpretat, autoritate ce depășește limitele cazurilor concrete soluționate de către Curte.

La rândul lor, polițiștii trebuie să înțeleagă că standardele internaționale privind drepturile omului în cadrul activității lor au fost dezvoltate pentru a oferi îndrumări pentru îndeplinirea funcțiilor polițienești ce sunt cruciale într-o societate democratică.

Etica și deontologia sunt elemente esențiale ale profilului unui angajat al poliției. Totodată, în exercitarea atribuțiilor de serviciu, angajații Poliției își desfășoară activitatea în sprijinul și în interesul cetățenilor. Disponibilitatea lor se manifestă prin ascultarea atentă a problemelor cetățenilor, încercând să le rezolve, oferindu-și serviciile într-o manieră profesionistă.

Totodată, etica și deontologia profesională vin să dezvolte următoarele valori morale și profesionale ale polițiștilor: patriotismul (sentimentul de devotament față de țară, profesia aleasă și datoria de serviciu), datoria de serviciu (respectarea prevederilor legale), onoarea și demnitatea (calități manifestate prin reputația, autoritatea personală și devotamentul față de datoria civică și de serviciu).

Drepturile omului sunt frecvent menționate în codurile de etică și deontologie ale poliției, dând formă aceluia cadru determinant conform căruia poliția este menită să-și desfășoare activitatea. Cu toate acestea, interrelația dată implică și o interdependență critică, ceea ce înseamnă că în timp ce poliția are capacitatea de a proteja drepturile omului, există și un risc potențial de abuz și încălcare a acestora în activitatea polițienească.

Această dualitate în potențialele rezultate ale activității poliției poate fi văzută ca o consecință a naturii responsabilității acestea (protecția drepturilor omului) și competențele legale pe care le deține, de exemplu de a face percheziție, reține persoana, folosi forța. Prin urmare, relația dintre drepturile omului și poliție este, cel puțin parțial, de natură conflictuală [4, p. 14].

În sensul dat, Codul de etică și deontologie al funcționarului public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne indică că, în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu, funcționarul public cu statut special respectă și apără drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei, în conformitate cu Declarația universală a drepturilor omului, Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, Codul european de etică al poliției și cadrul normativ. La fel, printre obligațiile de bază ale acestuia se regăsește: executarea strictă și corectă a prevederilor actelor normative; curmarea acțiunilor care lezează demnitatea umană, actele de tortură, tratamentele inumane sau degradante; promovarea culturii de serviciu, respectul și ajutorul reciproc [19].

Organizarea și activitatea serviciilor de poliție trebuie să cuprindă măsuri eficiente, pentru a garanta integritatea personalului de poliție și comportamentul adecvat al acestuia, în executarea misiunilor, și în special, respectarea libertăților și drepturilor fundamentale ale persoanei. Poliția nu trebuie să aplice, să încurajeze sau să tolereze acte de tortură, tratamente sau pedepse inumane sau degradante, în orice circumstanță s-ar afla. Poliția nu poate recurge la forță decât în caz de necesitate absolută, și numai în măsura necesară atingerii unui obiectiv legitim, fiind obligată să verifice, în mod sistematic, legalitatea operațiunilor pe care și le-a propus să le execute [20].

Pe de altă parte, în timp ce dezvoltarea codurilor de etică ale poliției poate contribui la promovarea unei „culturi a responsabilității”, mesajul valoros pe care încearcă să-l transmită aceste coduri nu poate fi lăsat singur, ci mai degrabă ar trebui să fie însoțit de măsuri care vizează asigurarea corespunzătoare a responsabilităților în activitatea poliției [4, p. 4].

Determinarea și stabilirea responsabilităților. Se consideră, pe bună dreptate că, relația dintre poliție și public este un element cheie într-o democrație. În

acest tip de societate, poliția este responsabilă nu doar în fața statului, dar și vizavi de populație, iar eficacitatea sa depinde, în mare măsură, de susținerea celei din urmă. Poliției ca o parte integrantă a acestei societăți, îi revine sarcina nobilă și obligația de a cunoaște și garanta valorile umane. Poliția este o reflectare fidelă a societății, iar cetățenii sunt din ce în ce mai exigenți față de poliția lor. Pe de o parte, ei cunosc mai bine drepturile și solicită respectarea lor, pe de altă parte, ei așteaptă din partea poliției o mai mare participare în domeniul umanitar [21, p. 13].

Respectarea drepturilor omului de către poliție balansează dintre aspectele de necesitate și proporționalitate. Atunci când arestează un suspect, polițistul aduce atingere dreptului la libertate și la siguranță al suspectului respectiv, drept consacrat prin articolul 5 din Convenția europeană a drepturilor omului. Imixtiunea în acest drept al omului poate fi justificată de protejarea drepturilor altora sau de aplicarea legii. Cu toate acestea, dacă acționează fără un temei juridic justificabil sau fără un scop legitim sau dacă nu respectă principiul necesității și al proporționalității, polițistul încalcă dreptul la libertate de care beneficiază suspectul în conformitate cu articolul respectiv.

În același context, respectarea drepturilor omului înseamnă obligația de a proteja drepturile omului de orice amenințare, inclusiv în relațiile dintre persoane, care reprezintă așa-numitul „nivel orizontal”. În cazurile de violență în familie, de exemplu, polițiștii au obligația de a lua măsuri concrete pentru a proteja dreptul la viață și dreptul la integritate fizică și siguranță al victimei. Dacă polițiștii nu apără o persoană aflată în pericol, fără a avea o justificare adecvată, aceasta constituie o încălcare a drepturilor omului. De asemenea, această obligație le impune polițiștilor să investigheze în mod corespunzător orice reclamație referitoare la încălcarea dreptului la viață sau la integritate fizică, indiferent cine ar putea fi autorul faptei [10, p. 31-32].

Libertatea individuală și siguranța persoanei este un principiu al statului de drept, care garantează tuturor persoanelor că percheziționarea, reținerea sau arestarea pot avea loc numai în cazurile prevăzute de lege și cu respectarea procedurii prevăzute de lege. Această garanție este strâns legată de dreptul persoanei la un proces echitabil [22, p. 21-22].

La fel, dreptul la libertate și siguranță vizează protejarea libertății fizice a persoanei împotriva oricărei arestări sau detenții arbitrare ori abuzive. Constituția Republicii Moldova garantează cetățenilor posibilitatea de a se bucura de libertate și, totodată, asigură securitatea juridică, protecția, apărarea acestora în raporturile lor cu autoritățile statului. Dreptul la inviolabilitate a persoanei reprezintă și setul de garanții de a fi reținut, urmărit sau pedepsit ilegal [23, p. 6].

Imixtiunile poliției în drepturile unui suspect trebuie să fie cât mai limitate. În același timp însă, poliția trebuie să asigure protecția eficientă a unei persoane aflate în pericol. Această încercare de a găsi un echilibru le creează polițiștilor o stare de stres emoțional și de tensiune în desfășurarea activității lor.

Pentru multe persoane, polițiștii sunt reprezentanții cei mai vizibili ai statului și cei cu care cetățenii au cele mai multe șanse să vină în contact. Utilizarea adecvată a marjei de apreciere este deosebit de complicată, deoarece adesea polițiștii trebuie să acționeze în situații complexe, neclare și stresante din punct de vedere emoțional, cum sunt situațiile conflictuale sau actele de violență. Polițiștii sunt chemați atunci când se întâmplă ceva ilegal sau când există o problemă. Ei trebuie să ia decizii la fața locului, sub imperiul încărcăturii momentului, de multe ori în câteva secunde și fără pregătire prealabilă [24, p. 81].

Dacă o abordare a poliției bazată pe drepturile omului are în centrul ei protecția de diferite abuzuri, trebuie instituite mecanisme de responsabilitate astfel încât să se asigure că comportamentele abuzive sunt investigate în mod corespunzător, pedepsite și, atunci când este necesar, sunt asigurate victimei anu-

mite reparații. Din această perspectivă, responsabilitatea este dreptul cetățeanului să sesizeze atragerea la răspundere a angajaților de poliție pentru comportamentul lor în exercitarea funcției. Pentru ca acest lucru să fie posibil, trebuie să existe anumite mecanisme și proceduri pentru reclamații individuale [4, p. 50].

Legea cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului, prevede expres în articolul 9 (petițiile privind acțiunile Poliției) că, persoanele sunt în drept de a contesta acțiunile Poliției, în conformitate cu procedurile stabilite de legislație, la Inspectoratul General al Poliției, la Ministerul Afacerilor Interne, la alt organ abilitat cu competențe de control asupra activității Poliției și în instanța de judecată.

În această ordine de idei, plângerile pot fi luate ca sursă de evaluare a activității poliției și pentru a trage anumite concluzii, cât și fixarea lecțiilor învățate pentru activitățile viitoare, care ar îmbunătăți eficacitatea activității, cât și încrederea publică în instituție.

Faptul dat se concentrează în special asupra acelor drepturi care contribuie la crearea încrederii în activitatea poliției în diverse comunități: dreptul la nediscriminare, la demnitate și la viață. Atunci când există siguranța că cetățenii își pot exercita drepturile și libertățile fundamentale, polițiștii nu doar câștigă respectul și încrederea publicului, ci și maximizează eficiența muncii lor.

Pe de altă parte, într-un studiu despre guvernarea democratică a poliției, autorul Jones susține că „dacă cetățenii percep poliția ca fiind legitimă și demnă de încredere și dacă ei privesc poliția că își exercită activitatea corect, sunt mai mult deschiși să ofere poliției informații și să coopereze, să răspundă pozitiv la cererile de asistență din partea angajaților de poliție și să fie mai puțin predispuși să încalce legea” [25, p. 563].

În aceeași ordine de idei, nesemnarea încălcărilor poate crea o imagine nerealistă a infraționalității,

făcând mai dificilă sarcina poliției de a proteja cetățenii și punând în pericol drepturile fundamentale ale victimelor. Protejând drepturile tuturor cetățenilor, angajații de poliție vor inspira încredere întregii societăți, ceea ce va conduce la o creștere a semnării infracțiunilor, va eficientiza combaterea infracționalității, va face mai multă dreptate victimelor și va reduce tensiunile din societate [10, p. 9].

În ultimele decenii, poliția a ajuns să fie considerată mai degrabă un prestator de servicii decât o forță. Acest punct de vedere este integrat în conceptul mai cuprinzător al unui stat democratic, bazat pe statul de drept și fundamentat pe o perspectivă a drepturilor omului, care promovează obiectivele tradiționale ale activității poliției, cum ar fi menținerea ordinii publice și combaterea infracționalității [10, p. 39], iar Poliția trebuie să fie receptivă față de întreaga comunitate și să depună eforturi pentru a furniza servicii prompte, într-un mod imparțial și egal.

De fapt, încălcările ce vizează drepturile omului de către poliție fac ca sarcina provocatoare de a aplica legea, să fie mai și dificilă. Când funcționarul responsabil de aplicarea legii, încalcă el singur legea, rezultatul este un atac asupra demnității umane, asupra legii în sine și asupra tuturor instituțiilor publice.

Se consideră că, efectele încălcărilor asupra drepturilor omului de către poliție sunt multiple, și anume:

- erodează încrederea publicului;
- împiedică urmărirea efectivă a cazurilor în instanță;
- izolează poliția de comunitate;
- au ca rezultat eliberarea vinovaților și pedepsirea nevinovaților;
- lasă victima crimei fără despăgubiri pentru suferința sa;
- forțează agențiile de poliție să fie mai degrabă reactive decât preventive în abordarea crimelor;
- discreditează autoritatea agențiilor și instituțiilor

publice, ce pot duce la diferite tulburări ale ordinii publice.

În acest sens, respectarea drepturilor omului de către poliție, pe lângă faptul că este un imperativ moral, legal și etic, este și o cerință practică pentru aplicarea legii. Când poliția respectă, susține și apără drepturile omului:

- se construiește încrederea publicului și se promovează cooperarea comunitară;
- cazurile investigate au succes în instanță;
- poliția este văzută ca parte a comunității, îndeplinește o funcție socială valoroasă;
- este realizată administrarea corectă a justiției și, prin urmare, crește încrederea în sistem;
- este dat un exemplu de respectare a legii către alte persoane din societate;
- poliția devine mai aproape de comunitate printr-o abordare proactivă;
- este obținut sprijinul din partea mass-mediei, a comunității internaționale și a altor actori și
- se aduce o contribuție la rezolvarea pașnică a conflictelor și plângerilor [2, p. 16].

Cultura polițienească, instruirea și pregătirea profesională. O abordare a poliției bazată pe drepturile omului ar trebui să vizeze o schimbare în cultura polițienească la două niveluri principale. Pe de o parte, o schimbare care generează o cultură a profesionalismului, cu scopul de a se asigura că fiecare polițist este impregnat de principiile drepturilor omului, putându-le aplica în munca sa zilnică [4, p. 33].

Pe de altă parte, dacă instruirea este principalul catalizator pentru a penetra structurile poliției cu principiile drepturilor omului, responsabilitatea este răspunsul necesar și protecția împotriva potențialelor încălcări ale unor astfel de valori. Împreună cu cultura profesionalismului, o cultură a responsabilității este crucială în finalizarea designului unei poliții care respectă drepturile omului.

Astfel, prin „cultura responsabilității” se înțelege conștientizarea de către polițiști că încălcarea prin-

cipiilor drepturilor omului nu numai că aduce o discreditare asupra poliției în ansamblu, dar poate avea și consecințe individuale proporțional cu gravitatea încălcării. La baza unei astfel de culturi a responsabilității este angajamentul indispensabil de a evita orice act de impunitate.

Totodată, aspectul de instruire al angajaților poliției în domeniul drepturilor omului este un element esențial în eforturile globale de promovare și protejare a drepturilor omului în fiecare țară. Respectiv, pentru a proteja drepturile omului, poliția trebuie mai întâi să le cunoască și să le înțeleagă [2, p. 17].

Formarea polițiștilor reprezintă primul și cel mai important pas către conturarea unor practici polițienești mai eficiente și mai profesioniste în viitor, iar „formarea din perspectiva drepturilor omului îi ajută pe aceștia să respecte și să protejeze în mod proactiv drepturile fundamentale” [10, p. 3].

În ordinea dată de idei, Codul european de etică al poliției prevede că „formarea personalului de poliție care se bazează pe principiile fundamentale, cum ar fi democrația, statul de drept și protecția drepturilor omului trebuie să se realizeze în funcție de obiectivele poliției. Formarea generală a personalului de poliție trebuie să fie cât mai deschisă pentru societate. La rândul său, formarea inițială ar trebui, de preferință, să fie urmată de perioade regulate de formare continuă și de formare specializată, și dacă este cazul, de formare pentru sarcini speciale și dedicate. O instruire practică privind aplicarea forței și limitele sale referitoare la principiile stabilite în materie de drepturi ale omului și, mai ales a Convenției europene a drepturilor omului și a jurisprudenței corespondente trebuie integrată în formarea polițiștilor la toate nivelele” [21].

Având în vedere faptul că polițiștii joacă un rol cheie în respectarea, protejarea și realizarea drepturilor omului, este esențial ca drepturile omului să fie parte integrantă a tuturor componentelor progra-

melor de formare (de exemplu, subiectele precum investigarea și reținerea, aplicarea forței și armei de foc, raportarea, comunicarea în context profesional). Acest lucru este necesar pentru a se asigura că instruirea privind drepturile omului nu este separată de activitățile operaționale, fiind propusă utilizarea unei abordări cuprinzătoare și integrate, și nu doar predarea drepturilor omului ca o disciplină separată.

Ce ține de *punerea în aplicare a procedurilor standard de operare*, în acest sens, la nivelul poliției, au fost elaborate și puse în aplicare mai multe proceduri de acest gen, iar marea majoritate din ele plasează în prim plan protecția și respectarea drepturilor și libertăților omului în activitatea polițienească.

Astfel, în ultimii ani în activitatea polițiștilor au fost introduse standardele ocupaționale și procedurile standard de operare în diferite situații care reprezintă un modul, specificat în scris, de efectuare a unor activități, descriind etapele concrete care trebuie urmate în vederea realizării sarcinilor, exercitarea competențelor și angajarea responsabilităților [26].

Implementând astfel de mecanisme, se dorește obținerea unei intervenții și aplicări uniforme, graduale și etapizate a legislației pe tot teritoriul Republicii Moldova, fapt ce va contribui la ridicarea nivelului de profesionalism în intervențiile profesionale realizate de către polițiști în diferite situații. Totodată, ținând cont de faptul că actele normative naționale se modifică periodic cu o anumită intensitate, apare necesitatea de a menține în continuu prevederile procedurilor operaționale standard conforme actelor normative în vigoare [27, p. 223].

De exemplu, prin Ordinul Inspectoratului General al Poliției nr.101 din 28.02.2017 cu privire la aprobarea Procedurii operaționale „Documentarea cazurilor de încălcare de către cetățeni a ordinii publice” este stabilit un set de reguli pentru reglemen-

țarea inițierii procesului contravențional și ordinea întocmirii actelor procesuale, de documentare a cazurilor de încălcare de către cetățeni a ordinii publice, cât și stabilirea responsabilităților întocmirii corecte a actelor oficiale privind soluționarea completă și obiectivă a cazurilor contravenționale.

Astfel, la sesizarea cazurilor de încălcare de către cetățeni a ordinii publice, angajatul poliției are atribuția de a desfășura activități de identificare și contracarare a acțiunilor ce atentează la viața, libertatea, sănătatea și integritatea persoanelor, a proprietății private sau publice, precum și a altor interese legitime ale comunității.

Totodată, angajatul poliției este în drept să solicite persoanelor, inclusiv persoanelor cu funcție de răspundere și persoanelor publice, respectarea ordinii publice și încetarea acțiunilor ilegale, iar, în caz de necesitate, pentru asigurarea respectării cerințelor legale să intervină prin aplicarea forței fizice, mijloacelor speciale sau a armei de foc din dotare, în condițiile stabilite de lege.

Mult mai complexă este *Procedura standard de operare pentru reținere*, aprobată prin Ordinul șefului Inspectoratului General al Poliției nr.129 din 27.04.2020, scopul căreia constă în evidențierea cronologică a acțiunilor procesuale pe care le întreprind angajații poliției din momentul în care opresc și rețin de facto o persoană, o conduc la sediul poliției, o cercetează și, ulterior, în funcție de rezultatul investigațiilor o eliberează sau dispun reținerea acesteia de drept. Totodată, procedura stabilește și activitățile desfășurate de către angajații Poliției în vederea asigurării drepturilor persoanelor cercetate sau reținute.

În sensul reglementărilor relatate, atât reținerea de facto, care este o acțiune procesual penală întreprinsă de un angajat al poliției, ce constă în privarea fizică de libertate a persoanei bănuite sau învinuite de săvârșirea unei infracțiuni, până la întocmirea procesului-verbal de reținere, perioadă ce

nu poate depăși 3 ore, cât și reținerea de drept care este o acțiune procesual penală realizată de către organul de urmărire penală care se manifestă prin întocmirea procesului-verbal de reținere ce presupune aflarea persoanei în custodia poliției și, implicit, restrângerea libertăților și a drepturilor acesteia în condițiile legii. Persoanei reținute trebuie să i se respecte toate drepturile sale procesuale și să beneficieze de un tratament care nu poate aduce atingere respectului de sine și demnității sale.

Concluzii

În încheiere, putem menționa că astăzi, așteptările și solicitările societății față de poliție sunt în creștere. Toți doresc o poliție bine instruită, responsabilă, transparentă și profesionistă, dar acest lucru poate fi realizat, în primul rând, prin acele transformări și investiții în capacitățile și capabilitățile organizaționale și funcționale, nu în ultimul rând, legate de respectarea și protecția drepturilor omului.

Având un sistem eficient și profesionist de activitate, unde protecția drepturilor omului constituie principiul de bază, alături de acele reforme instituționale ce au loc în cadrul poliției se poate contribui la transformarea acesteia într-o instituție modernă cu angajați profesioniști.

La fel, profesionalismul angajaților poliției este vital în vederea protecției drepturilor omului cât și asigurării unui climat adecvat de ordine și securitate publică în societate. În acest sens, în ultima perioadă au fost realizate și sunt realizate în continuare anumite activități și procese dedicate, cum ar fi: implementarea prevederilor și standardelor internaționale, elaborarea și aplicarea codurilor de etică și deontologie, determinarea și stabilirea responsabilităților, dezvoltarea unei culturi polițienești relevante realităților sociale existente, instruirea și pregătirea profesională, punerea în aplicare a procedurilor standard de operare.

Referințe bibliografice

1. Manual de Instruire privind Integritatea Poliției, Publicat de DCAF (Centrul din Geneva pentru Controlul Democratic al Forțelor Armate), Geneva, 2015.
2. Human Rights and Law Enforcement a Trainer's Guide on Human Rights for the Police, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Professional Training, series. 5/Add.2, United Nations, New York and Geneva, 2002.
3. Handbook on Police Accountability, Oversight and Integrity (Manual privind responsabilitatea, supravegherea și integritatea poliției), Viena, Națiunile Unite (ONU/DC), 2011.
4. PASTOR, Sara. *Time for change in police culture*, Putting human rights at the centre of policing, Queens University, Belfast, 2014/2015.
5. MUNTEANU, A., RUSU, S., VACARCIUC, O. *Manualul funcționarului public în domeniul drepturilor omului*; Oficiul Avocatului Poporului. – Ed. a 2-a rev. și ad. – Chișinău: Arc, 2015 (Tipografia „Bons Offices“), 328 p.
6. BELECCIU, Șt., ANTOCI, A. *Protecția juridică a drepturilor omului în activitatea Poliției*, suport de curs, Editura Cartea militară, Chișinău, 2019.
7. CREANGĂ, I., GURIN, C. *Drepturile și libertățile fundamentale: Sistemul de garanții*, Chișinău, 2005.
8. BOTNARU, Gh., URSAN, Ig., BEJAN, O., ROMANCIUC, S. *Instruirea în domeniul drepturilor omului a colaboratorilor de Poliție*, PNUD Moldova, 2008.
9. Declarația și Programul de acțiune de la Viena din 12 iulie 1993, doc. ONU A/CONF.157/23, Organizația Națiunilor Unite.
10. Manual pentru formatorii polițiștilor „Formare pentru polițiști din perspectiva drepturilor fundamentale”, elaborat de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, Luxemburg, 2018.
11. АБДУЛЛАЕВ, М. И. *Права человека и закон: Историко-теоретические аспекты*. Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2004.
12. НЯГУ, А. *Гарантии прав человека: сущность, значение и классификация*. În: Закон и Жизнь, №8, 2012.
13. AKANDJI-KOMBE, J.-Fr. *Obligațiunile pozitive în virtutea Convenției europene a Drepturilor Omului*, Ghid pentru punerea în aplicare a Convenției europene a Drepturilor Omului, Manuale privind drepturile omului nr. 7, 2006.
14. ERHAN, I. *Impactul documentelor de politici naționale în domeniul ordinii și securității publice asupra protecției drepturilor omului, caracteristici distinctive și mecanisme de implementare*, Participarea la Conferința științifică națională cu participare internațională „Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale, materialele conferinței științifico-practice internaționale, Chișinău, 2020.
15. Legea nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului. Publicată în: Monitorul Oficial nr. 42-47 din 01.03.2013, art. 145.
16. Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55/502 din 21.08.1997.
17. PATULEA, V. *Proces echitabil. Jurisprudența comunitară a Curții Europene a Drepturilor Omului*. București: I.R.D.O., 2007.
18. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016.
19. Hotărârea Guvernului Nr. 629 din 08.08.2017 pentru aprobarea Codului de etică și deontologie al funcționarului public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne. Publicată în: Monitorul Oficial Nr. 289-300 din 11.08.2017, art. 729.
20. Recomandarea REC (2001)10 a Comitetului de miniștri către statele membre privind Codul European de etică al Poliției, adoptată de către Comitetul Miniștrilor la 19 septembrie 2001, în cadrul a celei de a 765 a reuniune a delegaților miniștrilor.
21. CREANGĂ, C., STAMATIN, Ș. *Ghidul deontologiei polițienești*. Chișinău: Centrul Ed. Al Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI, 2004.
22. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților

omului în Republica Moldova în anul 2020, Chișinău, 2021.

23. VIERU, V., BOTNARENCO, M. *Ghid succint "Drepturile omului în activitatea Poliției"*, Fundația „Soros Moldova”, Chișinău, 2020.

24. BOURDIEU, P. *The Logic of Practice*, Stanford, Stanford University Press, 1990.

25. JONES, T. *Democratic police governance in comparative perspective in Policing*. An: International Journal of Police Strategies & Management, Vol. 36 (3), 2013.

26. Ordinul IGP nr. 118 din 23.06.2015 „Cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind elaborarea și aplicarea procedurilor operaționale în cadrul Poliției.”

27. ERHAN, I. *Analiza competențelor poliției prin prisma protecției drepturilor omului (Aspecte teoretice și practice)*. În: Integrare prin cercetare și inovare, Științe juridice și economice. Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională, 10-11 noiembrie 2020, Chișinău, CEP USM, 2020, pp. 219-225.

ACCESUL LA EDUCAȚIE DIN DETENȚIE. EXPERIENȚA STATELOR EUROPENE

Florin PROCA

Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: proca.florin@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-1112-838X>

Instruirea oamenilor și dezvoltarea intelectuală au avut un deosebit impact și asupra speranței de viață, care a crescut semnificativ în ultimele secole. Astfel, prin știință, prin educarea oamenilor au fost accesate tot mai multe metode de vindecare a organismului și medicina a făcut pași imenși, ajungând la operații care în urmă cu puțin timp erau de neînchipuit precum transplantul de organe, tratarea unor boli considerate incurabile, redarea unor simțuri pierdute sau inexistente la naștere etc. O perioadă mare de timp persoanele încarcerate nu au avut acces la programe de instruire sau cursuri școlare. Odată ajunși în spatele gratiilor, indivizii căpătau eticheta de deținuți și implicit nu mai prezentau mare interes pentru societate. Aceștia erau folosiți, de cele mai multe ori, prin constrângeri fizice și psihice, doar la munci fizice, iar investiția în educația acestora nu era luată în considerare, fiind catalogată ca o risipă de bani, timp și efort. În ultimele decenii această percepție s-a schimbat, iar lucrurile au început să evolueze în acest domeniu, societatea acordând din ce în ce mai multă atenție celor care au greșit, au săvârșit infracțiuni și au ajuns să-și piardă unul dintre cele mai prețioase lucruri, libertatea.

Cuvinte-cheie: educație, detenție, drepturi, drept european, crimă.

ACCESS TO EDUCATION FROM DETENTION. THE EXPERIENCE OF EUROPEAN STATES

People's education and intellectual development have also had a significant impact on life expectancy, which has increased significantly in recent centuries. Thus, through science, through the education of people, more and more methods of healing the body were accessed and medicine took huge steps, reaching operations that recently were unimaginable - such as organ transplantation, treatment of diseases considered incurable, restoring lost or non-existent senses at birth, etc. For a long time, the inmates did not have access to training programs or school courses. Once behind bars, the individuals received the label of detainees and implicitly no longer showed great interest in society. They were used, most of the time - by physical and mental constraints, only for physical work, and the investment in their education was not taken into account, being classified as a waste of money, time and effort. In recent decades this perception has changed, and things have begun to evolve in this area, society paying more and more attention to those who have made mistakes, committed crimes and ended up losing one of the most precious things - freedom.

Keywords: education, detention, rights, European law, crime.

ACCÈS À L'ÉDUCATION DE LA DÉTENTION. L'EXPÉRIENCE DES ÉTATS EUROPÉENS

La formation humaine et le développement intellectuel ont également eu un impact important sur l'espérance de vie, qui a considérablement augmenté au cours des derniers siècles. Ainsi, grâce à la science, à l'éducation des personnes, de plus en plus de méthodes de guérison du corps ont été accessibles et la médecine a fait d'énormes progrès, atteignant des opérations inimaginables il y a peu de temps - comme la transplantation d'organes, le traitement de maladies considérées

comme incurables, la restauration des sens perdus ou inexistantes à la naissance, etc. Pendant longtemps, les personnes incarcérées n'ont pas eu accès à des programmes de formation ou à des cours scolaires. Une fois derrière les barreaux, les individus ont acquis l'étiquette de prisonniers et ne présentaient donc pas beaucoup d'intérêt pour la société. Ils ont été utilisés, la plupart du temps - à travers des contraintes physiques et mentales, uniquement pour un travail physique, et l'investissement dans leur éducation n'a pas été pris en compte, étant qualifié de gaspillage d'argent, de temps et d'efforts. Au cours des dernières décennies, cette perception a changé et les choses ont commencé à évoluer dans ce domaine, la société accordant de plus en plus d'attention à ceux qui ont commis des erreurs, commis des crimes et ont fini par perdre l'une de leurs choses les plus précieuses, la liberté.

Mots-clés: éducation, détention, droits, droit européen, crime.

ДОСТУП К ОБРАЗОВАНИЮ ИЗ ЗАКЛЮЧЕНИЯ. ОПЫТ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН

Образование и интеллектуальное развитие людей оказали значительное влияние на продолжительность жизни, которая значительно увеличилась за последние столетия. Таким образом, благодаря науке, через образование людей стало доступно все больше и больше методов исцеления тела, и медицина сделала огромные шаги, достигнув операций, которые еще недавно были невообразимы, таких как трансплантация органов, лечение болезней, считавшихся неизлечимыми, некоторые утраченные или невосприимчивые органы чувств, существующих при рождении и т. д. Долгое время заключенные не имели доступа к учебным программам или образовательным курсам. Оказавшись за решеткой, лица получали ярлык заключенных и косвенно больше не представляли особого интереса для общества. Они использовались, в основном, из-за физических и умственных ограничений, только для физической работы, и инвестиции в их образование не принимались во внимание, классифицируясь как пустая трата денег, времени и усилий. В последние десятилетия это восприятие изменилось, и в этой сфере стало развиваться, общество все больше и больше обращает внимание на тех, кто совершал ошибки, совершал преступления и в итоге лишился одного из самых ценных вещей, а именно свободы.

Ключевые слова: образование, тюремное заключение, права, европейское право, преступление.

Introducere

Documentul de bază cu privire la posibilitatea de a avea acces la educație din stare privativă de libertate a luat naștere în urmă cu exact 70 de ani, când statele membre ale Consiliului European au semnat primul protocol adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Actul a fost întocmit în limbile franceză și engleză, ambele texte fiind egal autentice. Membrii Convenției au stabilit faptul că nimănui nu îi poate fi refuzat dreptul de instruire și au prezentat obligația statelor de a respecta dreptul părinților de a asigura educația copiilor conform propriilor convingeri filozofice și religioase [1]. Instrumentele de ratificare au fost depuse la secretarul general al Consiliului iar acesta a notificat toți membrii cu privire

la cei care au ratificat protocolul și a transmis câte o copie certificată acestora.

Cu toate că accesul efectiv la programe de instruire, educație și formare profesională pentru persoanele condamnate s-a concretizat după o perioadă lungă de timp, documentul a fost un deschizător de drumuri, acesta fiind amintit și în zilele noastre în deciziile ale instanțelor de judecată.

În urmă cu mai bine de două decenii, în anul 2000 la bariera temporală dintre milenii, în cadrul Consiliului European de la Nisa, trei instituții cu rol extrem de important la nivel european au reafirmat într-un document libertățile și drepturile cetățenilor europeni. Documentul a avut ca rol reamintirea și întărirea ideilor referitoare la drepturile persoanelor fizice în spațiul european, idei stabilite și respectate

în cea mai mare măsură pe o perioadă de aproape jumătate de secol. Astfel, Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene și Comisia Europeană au proclamat Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene, stabilind în același timp și faptul că actul va fi interpretat cu atenția cuvenită explicațiilor redactate și va fi respectat de către toate instanțele de judecată ale statelor semnatare. Prin această consemnare, cele trei instituții au stabilit faptul că statele membre, prin instituțiile lor, sunt obligate din punct de vedere juridic, să apere și să respecte libertățile și drepturile evidențiate în documentul comun.

Documentul care urma a fi un ghid pentru deciziile instanțelor, a tratat și problema referitoare la dreptul la educație și instruire a persoanelor încarcerate în penitenciare și centre de detenție. Astfel s-a hotărât faptul că toate persoanele au dreptul la educație, au dreptul de a avea acces la formare profesională și au posibilitatea de a urma învățământul obligatoriu în mod gratuit. Documentul a mai reamintit posibilitatea părinților de a educa și instrui proprii copii conform convingeri religioase, pedagogice și filozofice atât timp cât sunt respectate legile interne care le reglementează exercitarea. Un alt aspect prezentat prin acest înscris [2] a fost și libertatea statelor membre de a înființa, cu respectarea principiilor democratice, instituții de învățământ pe propriul teritoriu.

Cea mai recentă, dar nu și cea mai puțin importantă, recomandare în domeniul educației persoanelor condamnate la pedepse privative de libertate datează din anul 2006, când s-a reunit Comitetul de miniștri ai statelor membre ale Consiliului Europei. Documentul rezultat în urma reunirii a tratat pe larg posibilitățile și îngrădirile indivizilor încarcerați și a creat drumul mai multor reglementări legislative interne pentru statele membre ale Uniunii Europene. Actul născut în urma convocării Comitetului de miniștri a subliniat idei precum importanța educării deținuturilor tineri, a celor cu nevoi speciale, a celor care nu au urmat cursuri elementare de școală sau

formare profesională și a celor care nu știu să citească.

De asemenea s-a prezentat și faptul că toate unitățile de detenție trebuie să răspundă nevoilor individuale ale celor custodiați, ținând cont de aspirațiile acestora și să le ofere acces la programe cât mai complexe de învățământ. S-a subliniat principiul conform căruia școala și munca trebuie să fie tratate pe picior de egalitate iar cei care participă la activități educative nu trebuie să fie penalizați pecuniar sau în orice altă modalitate.

Miniștrii au recomandat ca fiecare unitate penitenciară să fie dotată cu o bibliotecă destinată persoanelor private de libertate, cu un fond suficient de materiale din diferite domenii iar biblioteca să fie organizată cu susținerea unei biblioteci publice. Pentru a păstra legătura cu exteriorul, educația trebuie să se efectueze sub coordonarea unei instituții civile de învățământ pentru a forma posibilitatea continuării studiilor și după punerea în libertate – acesta fiind un alt element fundamental stabilit prin recomandare. [3]

Educația modelează comportamentul uman, sentimentele, modul de a gândi, modul de a acționa și influențează în mod direct starea de spirit. Astfel un individ educat va avea mereu de câștigat în relațiile cu terțe persoane, va fi mai dezinvolt, va avea posibilitatea de a se integra mult mai ușor într-un grup, va putea dezvolta discuții mai repede și va fi acceptat mai ușor. Totodată, o persoană care are mai mult acces la informații este mai puternică, poate cunoaște și stăpâni mai bine tot ceea ce se întâmplă în jurul ei și va putea transmite mai departe roadele educației copiilor, prietenilor, membrilor familiei sau altor apropiați.

Pentru a marca importanța educației în mediul carceral, data de 13 octombrie a fost declarată „Ziua internațională a educației în penitenciare” de către Consiliul Europei cu ocazia reunirii Comitetului de miniștri ai statelor membre în anul 1989.

Din acel moment, această zi este sărbătorită la nivel internațional prin dezbateri, conferințe, concursuri tematice, activități desfășurate în colaborare cu unitățile de învățământ care au protocoale de colaborare cu unitățile de detenție, realizarea unor emisiuni cu ajutorul studiourilor radio- TV cu circuit închis din penitenciare etc. Toate acestea au fost gândite și puse în practică pentru a promova și a susține demersurile pozitive legate de educația celor condamnați pentru săvârșirea de fapte penale, precum și pentru a pregăti deținuții pentru reintegrarea treptată în societate.

Cazuri particulare de încălcări a dreptului la educație constatate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului în statele europene

Probleme constatate în Turcia

Timpul petrecut într-un așezământ de deținere nu trebuie tratat ca o suspendare de la viață ci trebuie utilizat la maxim pentru a-ți îmbunătăți propria persoană din toate punctele de vedere, fizic, psihic sau spiritual. Astfel, fiind privați de libertate în Turcia, în cursul anului 2006, doi deținuți care executau pedepse privative de libertate pentru activități teroriste au hotărât să folosească într-un mod cât mai util perioada de timp pe care o aveau de petrecut în spatele gratiilor și au decis să-și continue studiile și să se înscrie la instituții de învățământ superior.

Pentru a reuși la examenele pe care le aveau de trecut pentru a-și atinge scopul, cele două persoane încarcerate au solicitat administrației penitenciare să le ofere posibilitatea de a utiliza calculatoare și de a avea acces la surse de internet în spațiile și în condițiile pe care le stabilește conducerea unității penitenciare. Unul dintre solicitanți a cerut și un dispozitiv electronic de traducere în propria celulă pentru a avea posibilitatea să lucreze neîngrădit în vederea promovării examenului de admitere la o instituție superioară de învățământ. Având în vedere faptul că pretențiile acestora au fost respinse de către

directorul penitenciarului, cei doi au încercat să-și atingă scopul prin contestarea deciziei de respingere la instanțele de judecată. Normele interne ale statului turc permiteau utilizarea calculatorului dar în anumite condiții care erau incompatibile cu scopul și nevoile petenților. Nici de această dată solicitările lor nu au primit răspunsul pe care și-l doreau, instanțele menținând hotărârea inițială a penitenciarului.

Petenții nu s-au mulțumit nici cu refuzul instanțelor de judecată și au sperat că vor găsi dreptatea la forul superior, astfel au apelat la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Curtea a luat act de aspectele invocate de statul turc, a stabilit faptul că din punct de vedere logistic existau toate premisele continuării studiilor din stare de detenție și a stabilit că nu au fost invocate motive suficiente și nu a existat nicio justificare concretă de respingere a solicitărilor celor doi reclamanți prezentată de administrația unității penitenciare. Prin decizie a fost subliniat faptul că instanța internă nu a asigurat o balanță corectă între dreptul la educație al celor doi petenți și nevoile de siguranță ale penitenciarelor.

Cazurile [4] au fost finalizate abia în cursul anului 2019, aducând celor doi petenți mai mult un câștig de principiu decât un câștig palpabil, concomitent cu un probabil mod de abordare și de lucru pentru viitoarele cazuri similare în care persoanele condamnate vor dori să continue studiile din stare de detenție. Hotărârea a fost luată cu unanimitate decizională dar nu a acceptat și pretențiile materiale ale solicitanților.

Probleme constatate în Bulgaria

Statul bulgar, alături de cel român, se numără printre țările europene cu o putere financiară redusă raportat la media Europei, implicit și resursele alocate unităților penitenciare sunt mai mici, aspect ce influențează în mod fundamental condițiile de detenție. Aflat închis la penitenciarul din Zagora Stara din anul 2004 până în cursul anului 2007, deținutul Veylo Velev a solicitat să ia parte la activități de

educație și să-și finalizeze studiile din stare privată de libertate. Acesta avea un istoric infracțional nefavorabil, era recidivist iar la momentul cererii executate o pedeapsă pentru posesie ilegală de armă, dar aceste aspecte negative nu l-au împiedicat să încerce să-și continue studiile.

Curtea Administrativă Supremă din Bulgaria nu a dat curs dezideratului persoanei încarcerate, bazându-și în mare parte decizia pe faptul că statul are prerogativa de a limita drepturile deținuților. Un alt argument adus de instanța internă a statului bulgar a fost faptul că prin activitatea petentului, acesta ar intra în contact cu alți deținuți care nu sunt recidiviști, fiind la prima intrare într-un penitenciar, iar aceștia ar putea fi influențați în mod negativ de către reclamant. Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu a fost de aceeași părere cu instanța bulgară și a demontat și afirmația conform căreia Velyo Velev ar fi recidivist. Acesta nu era condamnat definitiv la momentul reclamației și nu putea avea calitatea de deținut aflat în stare de recidivă, în cazul lui funcționând prezumția de nevinovăție.

Decizia definitivă în acest dosar a venit abia în anul 2014 când Curtea a subliniat faptul că nu a existat niciun motiv întemeiat pentru blocarea accesului deținutului la educație. Mai mult, statul bulgar a fost obligat să-i achite petentului daune morale în valoare de 2.000 de euro.

Cazul [5] a evidențiat faptul că Bulgaria încă este rigidă când vine vorba de drepturile deținuților și mai are mult de lucrat pentru a ajunge la un echilibru și o transparență sănătoasă în acest domeniu.

Probleme constatate în România

Alături de Bulgaria, vecina sa de la sud, România se află printre ultimele țări ca nivel de dezvoltare din zona europeană dar se află printre primele state la numărul de reclamații efectuate de către persoanele private de libertate împotriva condițiilor de detenție. Conform legii interne [6] de executare a pedepse-

lor, în funcție de posibilitățile penitenciarului, cei condamnați definitiv pentru săvârșirea de infracțiuni au posibilitatea de a frecventa cursuri școlare, raportat și la starea de sănătate, regimul de executare, măsurile de siguranță aplicate, în condițiile unui protocol cu Ministerul Educației Naționale.

Instruirea școlară în spatele gratiilor poate fi urmată în statul român până la nivelul obligatoriu la nivel național iar cheltuielile sunt suportate la comun de către Administrația Națională a Penitenciarelor și Ministerul Educației. Un element foarte important este faptul că persoana privată de libertate care urmează cursurile de învățământ nu va avea mențiuni pe diplomă cu privire la efectuarea cursurilor în stare privată de libertate, diploma fiind una emisă de unitatea școlară la care este arondat penitenciarul [7].

Un caz care a arătat rigiditatea sistemului penitenciar cu privire la dreptul la educație a celor din spatele gratiilor a primit o decizie definitivă în anul 2019. În perioada 2007 – 2009, fiind încarcerat în cadrul Penitenciarului București Rahova, un deținut condamnat pentru furt a urmat cursurile școlare aferente claselor primare III și IV. În cursul anului 2010 acestuia i-a fost schimbată executarea pedepsei la Penitenciarul București Jilava, unde acesta a încercat să continue școala și să se înscrie la cursurile gimnaziale. Cu toate că unitatea penitenciară a încercat înmatricularea deținutului în clasa a V-a, solicitarea sa a fost respinsă fiind motivat faptul că nu erau suficienți cursanți pentru a înființa o clasă de pregătire.

În fața unui răspuns negativ, persoana încarcerată nu a pus capăt dorinței de a continua studiile și a apelat la mai multe instituții în vederea obținerii unui rezultat pozitiv. Petentul a făcut plângere la judecătorul delegat al Penitenciarului Jilava dar nu a avut câștig de cauză deoarece acesta și-a întemeiat răspunsul în mod obiectiv, bazându-se pe faptul că Inspectoratul Școlar nu a fost de acord cu înmatricularea din cauza faptului că erau prea puțini deținuți

eligibili pentru a fi înscriși în clasa a V-a. Petentul nu s-a mulțumit nici cu răspunsul judecătorului delegat și a contestat încheierea dată de acesta la instanța de judecată.

După primirea răspunsului negativ și de la instanța de judecată, deținutul a apelat la forul superior și a încercat să primească un răspuns pozitiv la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Statul român și-a susținut decizia prin evidențierea faptului că s-au efectuat demersurile necesare pentru înscrierea petentului la școală, dar organizarea cursurilor pentru un număr prea mic de elevi ar fi o povară prea mare pentru autorități și nu ar fi o activitate care să sprijine nevoile comunității. Curtea a considerat că motivele invocate de statul român nu au fost concludente iar eforturile autorităților nu a fost suficiente pentru a găsi soluții favorabile. Prin hotărâre [8] s-a dat dreptate petentului, mai mult acesta a primit și suma de 2000 de euro cu titlu de despăgubiri morale.

În partea de final a anului 2013, România a mai pierdut o cauză referitoare la încălcarea dreptului la educație a unei persoane private de libertate. Un tânăr care a urmat doar unsprezece clase și a fost condamnat pentru tentativă de omor a considerat că este în interesul propriei persoane să finalizeze studiile de nivel mediu pe perioada detenției. În acest sens, tatăl acestuia a deținutului a încercat să discute despre demersurile premergătoare cu directorul Penitenciarului Rahova București, unitate în care executa pedeapsa tânărul. Fiind informat despre faptul că unitatea de detenție nu are resursele necesare pentru continuarea studiilor deținutului, tatăl acestuia a solicitat și a obținut transferarea pentru continuarea executării pedepsei la Penitenciarul Craiova. Nici la această instituție nu a reușit să obțină un răspuns favorabil în privința finalizării studiilor liceale.

Cu toate că tatăl petentului a reușit transferarea deținutului pentru executarea pedepsei în mai multe unități penitenciare precum București Jilava și Bistrița, nici acestea nu au aprobat finalizarea clasei

terminale de liceu din stare de detenție. În schimb însă, tânărul deținut a fost înscriș la mai multe activități și programe sportive, artistice și religioase.

La Curte petentul a reclamat faptul că sistemul penitenciar românesc nu i-a acordat posibilitatea terminării liceului și mai mult pe perioada șederii la Penitenciarul Jilava București a fost încarcerat în condiții degradante și inumane. Având în vedere faptul că statul român a încercat să justifice refuzul doar prin faptul că înmatriculare acestuia în ultima clasă de liceu ar fi fost o povară financiară prea mare pentru autorități, Curtea a hotărât ca petentului să-i fie achitate cu titlu de daune morale suma de 3.000 de euro plus cheltuielile judiciare aferente procesului [9].

Probleme constatate în Lituania

Țara baltică, cu o populație de sub trei milioane de locuitori, nu a fost ocolită de reclamațiile venite din partea persoanelor private de libertate. În cursul anului 2008 un deținut custodiat de un penitenciar din statul lituanian, nemulțumit de faptul că nu poate avea acces la surse de informare cu ajutorul internetului în scopuri de studiu, a hotărât să conteste acest lucru la forurile superioare. Reclamantul a contestat o restricție impusă în mod nejustificat care în același timp a afectat două drepturi, dreptul de a avea acces la informație și dreptul de a fi instruit și educat.

Acesta, fiind încarcerat în casa corecțională Pravienskės încă din anul 2006, a solicitat informații Ministerului Educației cu privire la posibilitatea continuării studiilor din stare de detenție. Petentul nu era un deținut obișnuit, cu un nivel scăzut de școlarizare, acesta era absolvent al Facultății de Medicină din Vilnius promoția 2006 și dorea să continue studiile în domeniul juridic, chiar pe o ramură specializată pe drepturile omului. În scurt timp acesta a primit răspunsul de la instituția contactată și a fost îndrumat să acceseze mai multe website –uri care conțineau informațiile pe care acesta le dorea, acolo fiind explicate în detaliu toate posibilitățile de acces

la educație în statul lituanian. În fața unui asemenea răspuns, deținutul a solicitat administrației posibilitatea de a folosi internetul pentru a accesa adresele indicate în răspunsul primit de la conducerea Ministerului Educației. Conducerea unității a considerat că răspunsul primit de acesta nu a fost cuprinzător și i-a indicat să ceară din nou informații complete de la Ministerul Educației.

Nemulțumit de decizia penitenciarului, petentul a ales calea instanțelor de judecată în vederea obținerii accesului la internet și implicit la educație. Când instanța a solicitat un punct de vedere cu privire la plângere, penitenciarul a subliniat faptul că multe persoane închise pentru infracțiuni și-au continuat activitatea și din spatele gratiilor comițând înșelăciuni prin inducerea în eroare a victimelor cu ajutorul internetului. A fost prezentat și faptul că legislația Lituaniei nu prevedea obligația statului de a oferi celor din spatele gratiilor acces la internet. Accesul la internet a fost prezentat instanței de judecată ca o posibilitate de continuare a activităților infracționale și de coordonare a organizațiilor criminale. La nivel național, petentul nu a avut câștig de cauză, astfel în cursul anului 2007 instanța s-a pronunțat în defavoarea acestuia, considerând că accesul la internet, implicit educație nu este o obligație care poate fi impusă unității de detenție.

Absolventul Facultății de Medicină, aflat în stare privativă de libertate la acel moment, nu s-a lăsat descurajat de piedicile întâmpinate și a continuat drumul către educație apelând la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Decizia [10] favorabilă a venit după o perioadă foarte mare de timp, respectiv în anul 2017 și nu a acceptat și pretențiile materiale în valoare de 30.000 de euro, invocate de reclamant pentru daune morale.

Probleme semnalate în Grecia

Statul elen este amplasat foarte bine din punct de vedere strategic, la intersecția a trei continente pre-

cum Africa, Europa și Asia iar relieful este format în proporție de aproximativ 80% din lanțuri muntoase. Republica Elenă este un stat care se bucură de o economie foarte solidă, cu un nivel de trai ridicat pentru cetățenii săi și este membru în cele mai multe instituții internaționale.

Cu toate acestea Grecia nu a fost ocolită de petițiile persoanelor private de libertate la forurile superioare. Un cetățean cipriot a fost arestat pe teritoriul elen în cursul anului 1996, după ce a fost acuzat de uciderea unei femei. Acesta era la acel moment student în domeniul dreptului la Universitatea din Atena iar după o petrecere la care consumase foarte mult alcool a fost găsit, fără a putea da prea multe explicații, la domiciliul victimei. Pe perioada privării de libertate acesta a reclamat încălcarea mai multor drepturi cu privire la condițiile de detenție, asistența medicală, neacordarea permisiunii de a participa la înhumarea bunicului său, supunerea la un tratament inuman precum și încălcarea dreptului la educație. În perioada încarcerării cetățeanul cipriot a reclamat faptul că nu a avut condițiile necesare să se pregătească pentru examene și nu i s-a permis să-și susțină examenele finale pentru a absolvi facultatea la care era înscris la momentul arestării. Cu toate că petentul a fost foarte vehement în solicitarea [11] sa și a schimbat mai mulți avocați pe perioada încarcerării în încercarea de a avea câștig de cauză, Curtea a considerat cererea inadmisibilă deoarece s-a apreciat că a fost privat de libertate pentru o perioadă prea scurtă de timp și a avut posibilitatea să-și continue studiile după punerea în libertate.

Probleme constatate în Estonia

Situată în partea de nord a continentului european, Republica Estonia este organizată în cincisprezece subdiviziuni teritoriale și are o populație ce depășește puțin pragul de un milion de locuitori. Cu toate că micul stat este recunoscut pentru libertatea presei, libertatea politică și libertatea economică,

totuși nu a fost ocolit de procese la Curtea Europeană a Drepturilor Omului cu privire la încălcări de drepturi și libertăți fundamentale.

Un proces cunoscut la nivel național care a durat șase ani și care a știrbit imaginea bună a republicii în privința respectării drepturilor s-a finalizat la sfârșitul anului 2015, când un deținut a primit o hotărâre definitivă favorabilă. Un deținut care executa o pedeapsă cu închisoare pe viață în închisoarea Parnu a cerut acces la informații educaționale prin intermediul internetului, dar a fost refuzat atât de către conducerea unității penitenciare cât și de către Curtea Supremă a Estoniei. Instanța și-a motivat decizia prin evidențierea faptului că reclamantul are toate informațiile de care are nevoie în formă scrisă, în interiorul penitenciarului în care își ispășește pedeapsa privativă de libertate. Această posibilitate de a avea acces la informații în interes educațional a fost considerată suficientă de către instanța de judecată care a respins cererea petentului.

Fiind transferat la Penitenciarul Tartu, deținutul a continuat încercarea de a obține acces la sursa de informare on-line dar a fost refuzat și de către Ministerul Justiției. Alte motive folosite în motivarea respingerii solicitărilor deținutului au fost fundamentate pe prevenirea săvârșirii actelor infracționale, pe nevoie protejării securității publice dar și pe faptul că administrația penitenciară ar pierde controlul asupra activităților persoanelor custodiate. Solicitantul a precizat că motivarea de respingere nu este rezonabilă și nu este întemeiată.

Persoana condamnată a apelat la Curtea Europeană a Drepturilor Omului care i-a dat dreptate, oferindu-i accesul la informație, implicit la educație. Decizia [12] care a fost luată cu unanimitate de voturi a confirmat că acesta nu poate reprezenta un pericol pentru societate având în vedere că a solicitat acces doar la anumite site-uri anterior indicate prin cererea de chemare în judecată. Pretențiile materiale ale reclamantului nu au fost acceptate deoarece acesta nu

a putut face dovada sumelor cheltuite pe perioada procesului.

Concluzii

În ultimele decenii, omenirea a început să creadă și să acorde atenție investițiilor în speranța unui venit bun pe termen scurt sau mediu. Unele investiții au avut succes și investitorii și-au atins țelul inițial sau chiar au primit mai mult decât așteptau iar altele investiții nu au avut rezultatul dorit iar investitorii au pierdut întreaga investiție, odată cu timpul alocat și efortul depus.

O investiție sigură este cea făcută de părinți în educația copiilor. Chiar dacă acest tip de investiție nu se va amortiza pe termen scurt și va avea rezultate doar pe termen mediu și lung, va fi cu siguranță una foarte bună și va asigura urmașilor o viață mai bună din toate punctele de vedere. Educația reprezintă unul dintre cele mai bune daruri de care se pot bucura copiii, un element care se absoarbe greu dar cu beneficii pentru tot restul vieții. Toată ființa persoanei, toate ideile pe care le va avea, toate deciziile pe care le va lua copilul vor avea la bază educația și stilul de viață indus de părinți.

Educația într-o unitate de detenție are premise mai slabe decât educația persoanelor civile plecând de la lipsuri precum implicarea mai scăzută a celor care predau, problemele personale și financiare ale celor mai mulți deținuți și lipsa dotărilor materiale. Cea mai mare parte a societății consideră populația carcerală un element social pierdut în care nu mai trebuie investit, unii extremiști mergând chiar până la ideea debarasării de aceștia prin pedeapsa capitală. Acest mod conservator de gândire a fost constatat la mai multe organe de conducere ale statelor, care atunci când analizau și stabileau drepturile persoanelor condamnate priveau lucrurile ca fiind niște privilegii acordate celor care au încălcat legea, nu ca o stare de normalitate necesară încercării de a corecta conduita celor care au greșit. Acest mod greșit de a

privi lucrurile a fost demontat în nenumărate rânduri de statele dezvoltate care, nu de puține ori, au reușit să influențeze pozitiv și să transforme pe perioada detenției persoanele private de libertate iar ulterior pe parcursul vieții foștii infractori au reușit să devină elemente utile în comunitate.

La o analiză mai atentă a termenelor de soluționare a plângerilor deținuților la Curtea Europeană a Drepturilor Omului se poate observa că toate hotărârile au rămas definitive la perioade foarte mari de la solicitarea petenților. Astfel, elementul reparatoriu al hotărârilor nu mai poate interveni, uneori deciziile survenind la mult timp după punerea în libertate a reclamantilor. Mai mult, pretențiile financiare ale petenților cu privire la prejudiciul suferit au fost foarte rar acceptate, câștigarea cauzei fiind doar o victorie morală și un posibil ghid pentru deciziile viitoare.

Referințe bibliografice

1. Primul Protocol adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, art.2.
2. Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene, Titlul I, art. 14.
3. Recomandarea Comitetului de miniștri ai statelor membre cu privire la regulile penitenciare europene 2006 -2, adoptată de către Comitetul de miniștri la 11 ianuarie 2006, în timpul adunării cu numărul 952 a miniștrilor delegați, Partea a II -a , punctul 28.
4. Cazurile Mehmet Reşit Arslan și Orhan Bingöl împotriva Turciei – disponibil [https://hudoc.echr.coe.int/en/g#%22appno%22:\[%2247121/06%22\],%22itemid%22:\[%22001-194194%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/en/g#%22appno%22:[%2247121/06%22],%22itemid%22:[%22001-194194%22]), (accesat la 04.01.2022).
5. Cazul Velev împotriva Bulgariei, disponibil [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22002-9476%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22002-9476%22]), (accesat la 19.01.2022).
6. Legea 254 din 2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, art. 79.
7. Legea 254 din 2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, art. 90.
8. Cazul Marian Flămânzeanu împotriva României la CEDO – disponibil <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2019/12/Flaminzeanu-impotriva-Romaniei.pdf> , (accesat la 07.02.2022).
9. Cazul Epistatu împotriva României la CEDO, disponibil [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-126449%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-126449%22]), (accesat la 27.02.2022).
10. Cazul Jankovskis împotriva Lituaniei la CEDO, disponibil [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-170354%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-170354%22]), (accesat la 04.03.2022).
11. Cazul Marios Georgiou împotriva Greciei la CEDO, disponibil [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-5006%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-5006%22]), (accesat la 25.03.2022).
12. Cazul Kalda împotriva Estoniei la CEDO, disponibil [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-160270%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-160270%22]) (accesat la 15.04.2022).

КРИТЕРИИ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ БЕСПЛАТНОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

Вадим СУХОВ

Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: vadim_suhov@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-8699-7216>

Сущность бесплатной юридической помощи образует система общественных отношений, возникающих в результате обращения определенных законом лиц в уполномоченный орган к должностным лицам с целью получения квалифицированной юридической помощи на бесплатной основе. Важными элементами понятия «бесплатная юридическая помощь» являются основание и порядок ее предоставления, что, в свою очередь, приводит к необходимости определения в законодательстве лиц, имеющих право на бесплатную юридическую помощь. В Республике Молдова большое количество людей из года в год получает бесплатную юридическую помощь, оплачиваемую государством. При этом право на бесплатную юридическую помощь не является абсолютным, а возможность получения такой помощи является дополнительной гарантией доступа к правосудию для социально не защищенных лиц. В данной статье автор исследует международные критерии предоставления юридической помощи, гарантируемой государством, с целью нахождения баланса между принципом доступности бесплатной юридической помощи и эффективности использования выделяемых на нее государственных средств.

Ключевые слова: бесплатная юридическая помощь, отсутствие / недостаток средств, интересы правосудия, услуги адвоката, международное право.

CRITERII PENTRU OFERIREA ASISTENȚEI JURIDICE GRATUITE: ASPECTE LEGALE INTERNAȚIONALE

Esența asistenței juridice gratuite este formată dintr-un sistem de relații publice care decurge din adresarea unor persoane, stabilite prin lege, la organul împuternicit la funcționari pentru a primi gratuit asistență juridică calificată. Elemente importante ale conceptului de „asistență juridică gratuită” stau la baza și procedura acordării acesteia, ceea ce duce la rândul său la necesitatea determinării în legislație a persoanelor îndreptățite la asistență juridică gratuită. În Republica Moldova, un număr mare de persoane de la an la an primesc asistență juridică gratuită, plătită din contul statului. Totodată, dreptul la asistență juridică gratuită nu este absolut, iar posibilitatea de a obține un astfel de ajutor reprezintă o garanție suplimentară a accesului la justiție pentru persoanele social vulnerabile. În prezentul articol, autorul examinează criteriile internaționale de acordare a asistenței juridice garantate de stat pentru a găsi un echilibru între principiul disponibilității asistenței juridice gratuite și eficacitatea utilizării fondurilor publice alocate pentru aceasta.

Cuvinte-cheie: asistență juridică gratuită, lipsa / penuria fondurilor; interesele justiției, servicii de avocat, drept internațional.

CRITERIA FOR PROVIDING FREE LEGAL ASSISTANCE: INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS

The essence of free legal aid consists of a public relations system that results from the appeal of some persons by law to the body empowered to officials to receive free qualified legal aid. Important elements of the concept of “free legal aid” are the basis and procedure for granting it, which in turn leads to the need to determine in law the persons entitled to free legal aid. In the Republic of Moldova, a large number of people from year to year receive free legal assistance, paid by the state. At the same time, the right to free legal aid is not absolute, and the possibility of obtaining such aid is an additional guarantee of access to justice for socially vulnerable people. In this article, the author examines the international criteria for granting state-guaranteed legal aid in order to find a balance between the principle of the availability of free legal aid and the effectiveness of the use of public funds allocated to it.

Keywords: free legal aid, lack / scarcity of funds, interests of justice, legal services, international law.

CRITÈRES D'OCTROI D'UNE AIDE JURIDIQUE GRATUITE: ASPECTS JURIDIQUES INTERNATIONALES

L'essence de l'assistance juridique gratuite est formée par un système de relations publiques résultant de l'appel de certaines personnes par la loi à l'organe habilité auprès des fonctionnaires afin de recevoir gratuitement une assistance juridique qualifiée. Des éléments importants du concept d'“assistance juridique gratuite” constituent la base et la procédure de son octroi, ce qui conduit à son tour à la nécessité de déterminer dans la législation les personnes ayant droit à une assistance juridique gratuite. En République de Moldova, un grand nombre de personnes reçoivent d'année en année une assistance juridique gratuite, payée par l'État. Dans le même temps, le droit à une assistance juridique gratuite n'est pas absolu et la possibilité d'obtenir une telle aide est une garantie supplémentaire d'accès à la justice pour les personnes socialement vulnérables. Dans cet article, l'auteur examine les critères internationaux pour la fourniture d'une assistance juridique garantie par l'État afin de trouver un équilibre entre le principe de la disponibilité d'une assistance juridique gratuite et l'efficacité de l'utilisation des fonds publics qui lui sont alloués.

Mots-clés: assistance juridique gratuite, manque / pénurie de fonds, intérêts de la justice, services d'avocats, droit international.

Введение

Сущность бесплатной юридической помощи образует система общественных отношений, возникающих в результате обращения определенных законом лиц в уполномоченный орган к должностным лицам с целью получения квалифицированной юридической помощи на бесплатной основе [40, с. 138].

Важными элементами понятия «бесплатная юридическая помощь» являются основание и порядок ее предоставления, что в свою очередь приводит к необходимости определения в законодательстве лиц, имеющих право на бесплатную юридическую помощь [29, с. 44].

Критерии, исходя из которых должна предоставляться бесплатная квалифицированная юридическая помощь, субсидируемая государством, установлены в части 3 (d) статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах и в части 3 (c) статьи 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Они содержатся также и в других международных документах, принятых на основании этих двух фундаментальных актов. Таких критериев два. Это отсутствие у лица достаточных средств для оплаты юридических услуг (финансовый критерий) и наличие интересов правосудия, требующих обязательного участия в деле адвоката (критерий обстоятельств дела). Причем, для по-

лучения права на бесплатную юридическую помощь лицо должно соответствовать одновременно двум этим критериям.

Подробные правила применения критериев предоставления бесплатной юридической помощи были разработаны Европейским судом по правам человека в его решениях. Многие из них подтвердил Комитет ООН по правам человека, являющийся органом, наблюдающим за исполнением и претворением в жизнь прав, признаваемых в Пакте о гражданских и политических правах, как в замечаниях общего характера, так и в сообщениях по отдельным жалобам.

Актуальность исследования. Исследование и обобщение международных критериев предоставления квалифицированной юридической помощи, гарантируемой государством, является особенно актуальным сегодня, когда в Республике Молдова эту помощь получают ежегодно около пятидесяти тысяч человек. А адвокатам за предоставление данных услуг только в 2020 году из государственного бюджета было выплачено свыше 48 миллионов леев [21]. Практическая значимость такого исследования состоит в том, что полученные результаты могут быть использованы в правоприменительной практике и, как результат, повлиять на обеспечение необходимого баланса между безусловным соблюдением права на бесплатную юридическую помощь и эффективным расходованием бюджетных средств.

Методология исследования. Методологическую основу настоящего исследования составили формально-юридический, конкретно-социологический и формально-логический методы научного исследования, а также метод обобщения. Формально-юридический метод использовался при исследовании международно-правовых актов, регламентирующих право человека на бесплатную юридическую помощь. В процессе анализа практики Европейского суда по

правам человека и Комитета по правам человека ООН применялся конкретно-социологический метод. Формально-логически метод помог определить сущность критериев предоставления юридической помощи, гарантируемой государством и проанализировать элементы, составляющие их содержание, а метод обобщения – получить обобщенное знание об этих критериях, более глубоко проникнуть в их сущность и отобразить результаты исследования в общем виде.

Изложение основного материала

Финансовый критерий предоставления бесплатной юридической помощи. Ни в Европейской конвенции о защите прав человека, ни в Международном пакте о гражданских и политических правах не дается определения «достаточных средств для оплаты услуг адвоката». Поэтому Европейский суд по правам человека разработал финансовый критерий предоставления бесплатной юридической помощи, гарантируемой государством, в своем прецедентном праве. При этом, Суд в каждом конкретном случае при оценке наличия у заявителя достаточных финансовых средств на оплату юридической помощи принимал во внимание конкретные обстоятельства каждого дела.

Европейский суд определил в качестве общего правила, что финансовый порог нуждаемости при определении наличия у лица достаточных средств на оплату юридических услуг должны устанавливать национальные власти. При этом они должны обеспечивать достаточные гарантии против произвольного определения этого критерия.

В деле *Santambrogio c. Italie*, например, ЕСПЧ не нашел нарушения статьи 6 Конвенции в случае, когда заявителю было отказано в предоставлении бесплатной юридической помощи на том основании, что его доход превышал законода-

тельно установленной порог. Европейский суд указал в принятом по этому делу решении, что отказ в предоставлении юридической помощи заявителю был основан на законе при том, что итальянская правовая система обеспечивает достаточные гарантии против произвольного определения критериев получения бесплатной юридической помощи [3].

Лицо, нуждающееся в юридической помощи, но не имеющее достаточных средств на ее оплату, должно доказать это. К такому выводу ЕСПЧ пришел, рассматривая дела *Croissant v. Germany* [6] и *Orlov v. Russia* [10]. Однако, такое лицо не должно доказывать недостаток у него этих средств «вне всяких сомнений». В деле *Pakelli v. Germany*, например, Европейский суд сослался на «некоторые признаки» отсутствия у заявителя средств на оплату адвоката по своему выбору. В частности, Суд принял во внимание то обстоятельство, что заявитель провел два года под стражей перед подачей апелляции жалобы, для участия в рассмотрении которой просил назначить ему адвоката. А вернувшись на родину, занимался мелким предпринимательством и имел скромный достаток, что подтверждалось представленными им документами, выданными компетентными турецкими властями [12].

Европейский суд по правам человека, рассматривая жалобы на отказ в предоставлении бесплатной юридической помощи, не может подменить собой национальные суды в оценке финансового положения заявителя. Он должен проверить, действовали ли национальные суды при разрешении этого вопроса в соответствии с требованиями статьи 6 пункта 3 (с) Конвенции [15].

В деле *Twalib v. Greese* Европейский суд пришел к выводу о нарушении права заявителя на бесплатную юридическую помощь при рассмотрении его дела в кассационной инстанции, поскольку в суде первой инстанции ему помогал

назначенный адвокат, а в апелляционной инстанции он пользовался услугами адвоката, которые оплачивались гуманитарной организацией. При том, что сам заявитель в течении последних трех лет был лишен свободы, ЕСПЧ посчитал указанные обстоятельства достаточными, чтобы прийти к выводу о том, что заявитель был не в состоянии оплачивать услуги адвоката [19].

Точно так же в деле *Maksimenko v. Ukraine* ЕСПЧ принял во внимание, что заявитель отбывал наказание в виде лишения свободы за другое преступление, и не было никаких указаний на то, что он имел какой-либо источник дохода. Учитывая при этом, что он получал бесплатную юридическую помощь в ходе предварительного следствия и в суде первой инстанции, и прямо указал в кассационной жалобе, что не имеет средств на оплату услуг адвоката, Европейский суд пришел к выводу о том, что отказ кассационной инстанции в предоставлении заявителю бесплатной юридической помощи был несправедливым [8].

К выводу о нарушении статьи 6 пункта 3 (с) Конвенции ЕСПЧ пришел и в деле *Tsonyo Tsonev v. Bulgaria (No. 3)*. Заявитель в этом деле жаловался на то, что Кассационный суд отказал ему в предоставлении бесплатной юридической помощи на том основании, что он, якобы, не доказал отсутствие у него необходимых средств на оплату услуг адвоката при том, что при рассмотрении дела судом первой инстанции было установлено, что он является безработным и финансово зависим от родителей, а при рассмотрении дела в апелляционной инстанции ему на основании его заявления об отсутствии средств на оплату юридических услуг был назначен бесплатный адвокат [18].

Таким образом, Европейский суд по правам человека выделил следующие элементы, которые должны приниматься во внимание при анализе финансового положения лица при обращении

его с просьбой о предоставлении ему бесплатной юридической помощи:

- предоставление лицу бесплатной юридической помощи на более ранних стадиях процесса. При этом изменение его финансового положения в сторону улучшения должно быть доказано властями;

- заявление лица об отсутствии у него достаточных средств для оплаты услуг адвоката подтвержденное властями из других источников;

- отсутствие доходов у лица на момент подачи заявления о предоставлении бесплатной юридической помощи, исходящее из предположения, что заявитель не занимался приносящей доход деятельностью (находился в местах лишения свободы, был безработным и др.).

Отказывая в предоставлении бесплатной юридической помощи по мотивам наличия у заявителя достаточных средств для оплаты юридических услуг, национальные власти должны надлежащим образом обосновывать такие решения, ссылаясь на установленные обстоятельства дела, которые привели к такому выводу [23].

В Принципах и руководящих положениях ООН, касающихся доступа к юридической помощи в системах уголовного правосудия, подчеркивается важность того, чтобы государства не применяли слишком низкий минимальный уровень доходов или несправедливые методы проверки нуждаемости. А информация об условиях, применяемых для определения критерия нуждаемости, должна быть общедоступной для обеспечения прозрачности и справедливости [35].

Таким образом, финансовый критерий предоставления бесплатной юридической помощи определяется по собственному усмотрению законодателя каждого отдельного государства. Однако, национальные системы юридической помощи, гарантируемой государством, должны обеспечивать практичный и эффективный характер

права на такую помощь. Финансовый критерий вызвал немало сложностей для Европейского суда по правам человека и оказался противоречивым для многих государств в силу особенностей национального законодательства [34, с. 10].

В большинстве стран мира предоставление юридической помощи за счет средств государственного бюджета полностью или частично зависит от уровня доходов заявителя и его семьи и принадлежащего им имущества. Учитывается также состав семьи, наличие несовершеннолетних детей, детей, лишенных родительского попечения, находящихся под опекой и на содержании лица, нуждающегося в юридической помощи.

Современные правовые системы различных государств предусматривают целый ряд механизмов предоставления бесплатной юридической помощи. В одних государствах такая помощь предоставляется исключительно по уголовным делам. В других – как по уголовным, так и по гражданским, в пределах одной системы предоставления бесплатной юридической помощи или с созданием отдельных систем для дел разных категорий. Законодательство каждой страны имеет свои особенности в способах организации предоставления бесплатной юридической помощи, зависящие от местных условий, правовых традиций и бюджета. Имеет свои особенности в различных государствах и определение критерия нуждаемости.

При отсутствии в международных документах конкретных финансовых критериев предоставления бесплатной юридической помощи, законодательство отдельных стран предусматривает, что право на получение такой помощи зависит от доходов лица (например, Франция, Норвегия). При этом французский закон о правовой помощи относит к доходу наличие движимого и недвижимого имущества, даже если оно не приносит прибыли, за исключением имущества, которое не-

возможно продать или заложить; доходы супруга лица, претендующего на получение бесплатной юридической помощи; доходы других лиц, постоянно проживающих совместно с претендентом. Исключение составляют лишь средства, полученные в виде государственной и адресной социальной помощи. В Англии же, наоборот, в соответствие с законом о правовой помощи, дом, одежда, домашняя мебель и орудия труда претендента на бесплатную юридическую помощь не включаются в его доход. В Германии к доходу не относится личное жилье приемлемого размера; стоимость страхования жизни; незначительные наличные суммы; предметы, необходимые для осуществления профессиональной деятельности и учебы [26, с. 47- 48].

Финансовый критерий, согласно французскому законодательству, предоставляет право на получение полностью бесплатной юридической помощи лицам, доход которых менее 802 евро, и частично бесплатной тем, чей доход не превышает 1203 евро [28, с. 572].

Законодательством Англии установлен порог нуждаемости в целях получения бесплатной юридической помощи в размере 30 фунтов стерлингов в неделю [28, с. 174-175].

В Финляндии право на полностью бесплатную юридическую помощь имеют лица, чей доход не превышает 700 евро в месяц для одиноких лиц, и 600 евро в месяц на одного члена семьи, если заявитель проживает не один. Те, чей доход превышает этот уровень, вправе претендовать на частично бесплатную юридическую помощь, оплачивая от 20 до 75 процентов ее стоимости в зависимости от уровня своих доходов. В состав дохода включаются заработная плата, проценты, дивиденды, рента и другие приросты капитала, коммерческий и профессиональный доход, алименты и пособия на содержание детей, пособия по безработице, страховые выплаты, пособия по

беременности и родам, пенсии, стипендии [24, с. 73-76].

В Болгарии уровень доходов, предоставляющий право на получение бесплатной юридической помощи, прямо не установлен. Вопрос оценки доходов претендента на получение бесплатной юридической помощи с точки зрения того, является ли он малоимущим и обладает ли в связи с этим правом на получение такой помощи отнесен к компетенции следственных органов и судов [32, с. 132-133].

Польское законодательство требует от лица, претендующего на получение бесплатной юридической помощи, должным образом обосновать, что оно не способно нести расходы на защиту без ущерба для содержания себя или семьи, не определяя при этом с достаточной четкостью, каким требованиям должен соответствовать заявитель, предоставляя суду право решать, предоставить ли ему бесплатную юридическую помощь [27, с. 111-112].

Согласно украинского Закона о бесплатной правовой помощи, право на бесплатную юридическую помощь имеют лица, среднемесячный совокупный доход семьи которых ниже прожиточного минимума, рассчитанного и утвержденного в соответствии с законом [31].

В условиях существующих существенных разногласий в определении финансовых критериев различными государствами, Европейский суд по правам человека отстаивает позицию, согласно которой механизм предоставления бесплатной юридической помощи должен быть направлен на осуществление прав и свобод, защищенных статьей 6 Конвенции.

Критерий обстоятельств дела (интересов правосудия). Вторым критерием предоставления бесплатной юридической помощи, определенным в статье 6 пункте 3 (с) Европейской конвенции о защите прав человека и в статье 14 пункте

3 (d) Международного пакта о гражданских и политических правах является критерий «интересов правосудия». Это означает, что нуждающимся лицам бесплатная юридическая помощь гарантируется не в каждом деле, поскольку оплата юридических услуг накладывает существенное финансовое бремя на государство. Государство обладает некоторой гибкостью при определении того, когда интересы общества в надлежащем отправлении правосудия требуют, чтобы лицу была предоставлена бесплатная юридическая помощь. Европейский суд по правам человека определил три фактора, которые должны учитываться при определении того, требуют ли «интересы правосудия» предоставления бесплатной юридической помощи:

- тяжесть преступления и суровость грозящего наказания;
- юридическая или фактическая сложность дела;
- социальное положение и личная ситуация лица.

Все эти факторы должны рассматриваться в своей совокупности, но наличие даже одного из них может служить основанием для предоставления лицу бесплатной юридической помощи [30, с. 7].

При рассмотрении вопроса о том, требовали ли интересы правосудия назначения обвиняемому бесплатного адвоката, ЕСПЧ не интересуется, нанесло ли отсутствие юридической помощи какой-либо ущерб праву на защиту. Он проверяет, возможно ли, с учетом конкретных обстоятельств дела, что участие адвоката было бы полезным для обвиняемого. Другими словами, как указал Суд в решении по делу *Artico v. Italy*, установление факта нарушения положений Конвенции не обусловлено наличием фактического ущерба, понесенного обвиняемым. Таким образом, даже если не может быть доказано вне всякого сомнения,

что в случае назначения бесплатного адвоката исход судебного разбирательства был бы другим, с учетом конкретных обстоятельств дела вполне вероятно, что это произошло бы [4].

Классическим примером из прецедентной практики Европейского суда, где были рассмотрены все три вышеперечисленных фактора критерия «интересов правосудия» является решение по делу *Quaranta v. Switzerland*. Заявитель по этому делу являлся безработным молодым человеком из семьи иммигрантов, не имеющим образования и какой-либо профессиональной подготовки. Он был осужден национальными судами к шести месяцам лишения свободы за незаконный оборот наркотиков. Причем на всем протяжении процесса заявитель был лишен юридической помощи. Не оспаривая отсутствия у него средств на оплату услуг адвоката, национальные власти мотивировали отказ в предоставлении ему бесплатной юридической помощи тем, что его дело не являлось сложным.

Рассмотрев жалобу, ЕСПЧ пришел к выводу о нарушении национальными властями права заявителя на бесплатную юридическую помощь. Европейский суд мотивировал свое решение тем, что предоставления заявителю бесплатной юридической помощи при отсутствии у него средств на оплату юридических услуг требовали интересы правосудия, поскольку, во-первых, за преступление, в котором обвинялся заявитель, национальным законодательством было предусмотрено максимальное наказание в виде трех лет лишения свободы, т.е. на карту для него было поставлено слишком многое. Во-вторых, заявитель совершил преступление во время испытательного срока по предыдущему приговору, которым был осужден к девяти месяцам лишения свободы с трехлетним испытательным сроком. Данное обстоятельство осложнило дело. Сложным не с точки зрения установления фактов, которые, к тому

же, заявитель признал сразу, а с точки зрения возможности принятия судом решения о присоединении предыдущего наказания к новому приговору. Этот вопрос был сложным для заявителя, и участие адвоката при рассмотрении дела, с точки зрения ЕСПЧ, поставило бы его в более лучшие условия. И в-третьих, личная ситуация заявителя (молодой ранее судимый иностранец из неблагополучной семьи без профессии и образования, употребляющий наркотики) делала для него эти вопросы еще более сложными [14].

К выводу о нарушении национальными судами права заявителя на бесплатную юридическую помощь ЕСПЧ пришел и в деле *Raycov v Bulgaria*. При этом Европейский суд отметил, что помимо отсутствия у заявителя средств на оплату услуг адвоката, участия в деле защитника требовали интересы правосудия. Заявитель, согласно национальному законодательству, мог быть приговорен к лишению свободы на срок от трех до пятнадцати лет, а в итоге был приговорен к четырем годам. К суровому наказанию добавились относительные трудности в установлении фактов, поскольку заявитель утверждал, что не участвовал в рассматриваемом преступлении. Существенным являлся также вопрос, связанный с применением положений о рецидиве, а также о признании недействительными результатов некоторых процессуальных действий. Ситуация осложнялась низким уровнем образования заявителя [2].

Европейский суд по правам человека считает, что, если обвиняемый рискует быть приговоренным к лишению свободы, интересы правосудия требуют, чтобы он получил бесплатную юридическую помощь в случае, если не имеет достаточных средств на ее оплату. К такому выводу ЕСПЧ пришел, рассмотрев дело *Benham v. the United Kingdom*, где заявитель, которому грозило лишение свободы на срок до трех месяцев, и не

имевший средств на оплату услуг адвоката, был лишен юридического представительства при рассмотрении его дела национальными судебными инстанциями [5].

При рассмотрении дела *Mikhailova v. Russia* суд пришел к выводу, что продолжительность потенциального наказания в виде лишения свободы не имеет никакого значения при определении наличия интересов правосудия, требующих обязательного юридического представительства. Более того, отсутствие угрозы наказания, связанного с лишением свободы, еще не означает, что бесплатная юридическая помощь в таких случаях не должна быть доступна [9].

По мнению Европейского суда, суровым может быть не только потенциальное наказание, связанное с лишением свободы. Так, в деле *Zdravko Stanev v. Bulgaria*, например, обвиняемый был приговорен к штрафу в размере 250 евро. На него была также возложена обязанность возместить причиненный ущерб в размере 8000 евро. ЕСПЧ пришел к выводу, что эти суммы являются значительными и несоизмеримыми с финансовым положением обвиняемого. Поэтому, по мнению Суда, интересы правосудия в данном случае требовали предоставления ему бесплатной юридической помощи [20].

В этом же деле Европейский суд решил, что интересы правосудия, требовавшие предоставления заявителю бесплатной юридической помощи, определялись также и сложностью дела, которая заключалась в том, что, хотя процедурные вопросы и не были особо сложными, с юридической точки зрения они включали оценку допустимости доказательств и анализ формы вины обвиняемого. При таких обстоятельствах обвиняемый, имеющий высшее образование, безусловно, мог понять осуществляемую в отношении него процедуру, но не мог эффективно защищать себя в отсутствие защитника. Суд отметил, что крите-

рий сложности дела должен быть проанализирован с точки зрения юридических трудностей, с которыми столкнется подсудимый. Если подлежащее применению законодательство трудно интерпретировать, поскольку существуют различные прецеденты относительно его применения, интересы правосудия требуют предоставления бесплатной юридической помощи.

А вот жалобу *Musa Güney v. Sweden*, жаловавшего на то, что национальные власти отказали ему в предоставлении бесплатной юридической помощи, Европейский суд по правам человека признал недопустимой.

Заявитель по этому делу, являясь одним из четырех учредителей компании, занимающейся ресторанным бизнесом, был подвергнут налоговому взысканию на сумму около 6000 евро вследствие перерасчета в результате проверки его налогооблагаемого дохода за два года. Требуя предоставления ему бесплатной юридической помощи по этому делу, заявитель утверждал, то не обладает финансовыми средствами для оплаты юридических услуг, поскольку ему не было предоставлено отсрочки для уплаты доначисленных сумм, и что правовые вопросы дела были сложными, т.к. при определении пересмотренных налоговых обязательств использовалась статистическая информация, и что наложенные на него платежи были значительными. Он также заявлял, что, будучи иностранцем, не владеет в полной мере шведским языком.

Европейский суд, рассмотрев жалобу, отметил, что несмотря на то, что дело заявителя о дополнительных налоговых платежах подпадает под определение «уголовного обвинения» по смыслу статьи 6 Конвенции, он не обладает правом на бесплатную юридическую помощь по этому делу. Право на бесплатную юридическую помощь не является абсолютным, и зависит от двух условий. Во-первых, у заявителя должно быть

недостаточно средств для оплаты юридических услуг. Во-вторых, юридического представительства должны требовать интересы правосудия.

Суд не считал нужным принимать решение по первому критерию, поскольку в данном случае не был выполнен второй, т.е. интересы правосудия не требовали предоставления заявителю бесплатной юридической помощи. Суд пришел к такому мнению, поскольку преступление, в котором был обвинен заявитель, не являлось тяжким, и единственным вопросом, подпадающим под уголовную составляющую ст. 6 Конвенции, было взыскание дополнительных налоговых платежей. И хотя дополнительные начисления, сделанные налоговым органом, составляли примерно 6000 евро, а впоследствии были сокращены наполовину окружным судом, суд отметил, что неуплата налоговых платежей не могла быть заменена по шведскому законодательству тюремным заключением. Следовательно, заявитель не рисковал быть лишенным свободы.

Что касается сложности дела, то в основном оно касалось налоговых расчетов заявителя. Спорные вопросы касались прежде всего оценки доказательств, т.е. того, отчитался ли ресторан обо всех своих доходах. Суд посчитал, что в деле не могло возникнуть каких-либо сложных правовых вопросов. Кроме того, оценка налоговых доначислений была относительно простой, поскольку необходимо было лишь решить вопрос о том, представил ли заявитель неверную или неполную информацию в своих налоговых декларациях, и если да, то были ли какие-либо основания для снижения доначисленных налогов.

Относительно личной ситуации заявителя, то ЕСПЧ отметил, что он является гражданином Швеции, и, хотя не участвовал в повседневной деятельности ресторана, но был одним из четырех учредителей компании, которой ресторан принадлежал. В этих обстоятельствах Суд посчи-

тал маловероятным, что он не смог бы адекватно представить свое дело и свои аргументы без юридической помощи в национальных судах [22].

Таким же самым образом Европейский суд не нашел нарушения права заявителей на бесплатную юридическую помощь в деле *Engel and others v. Netherlands*, поскольку, как указал Суд в приятном решении, заявители, являвшиеся военнослужащими срочной службы, обвиненные в нарушении служебной дисциплины и помещенные в дисциплинарные части на срок от трех до четырех месяцев, могли лично давать пояснения в национальных судебных инстанциях по очень простым фактам выдвинутых против них обвинений [7].

Социальное и личное положение лица как один из факторов оценки интересов правосудия, требующих бесплатного юридического представительства, включает в себя дееспособность, состояние здоровья, знание языка, социальное положение, образование и другие личностные характеристики человека, а также его личную ситуацию в контексте возможности лично защищать свои интересы.

Очевидно, что возможность лица самостоятельно защищать свои интересы и представлять свое дело тесно связаны со сложностью дела. Чем сложнее вопросы, подлежащие рассмотрению национальными судами, тем существеннее должен быть вклад обвиняемого в свою защиту [25, с. 46].

Так, в деле *Pham Hoang v. France* Европейский суд отметил, что без юридической помощи заявителю, не имеющему необходимой юридической подготовки, крайне сложно было в суде представить и развить соответствующие аргументы по такому сложному вопросу, как совместимость некоторых положений национального законодательства со статьей 6 Европейской конвенции о защите прав человека, и попытаться убедить кас-

сационный суд отступить от своей прецедентной практики в рассматриваемой области [13].

При оценке личной ситуации лица как фактора реализации права на бесплатную юридическую помощь в контексте возможности лично защищать свои интересы показательным является рассмотренное Европейским судом дело *Timergaliyev v Russia*, в котором Суд решил, что нарушения слуха, имеющиеся у заявителя, не позволяли ему эффективно участвовать при рассмотрении его дела и требовали, чтобы в интересах правосудия он был представлен назначенным адвокатом [17].

В деле *Biba v Greece* ЕСПЧ в этом же контексте обратил внимание и на языковую проблему, установив нарушение ст. 6 п. 3 (с) Конвенции, выразившееся в том, то заявителю, являвшемуся эмигрантом, прибывшим в Грецию без документов и денег и не знающему греческого языка, не назначили защитника на бесплатной основе для оказания помощи в составлении жалобы и представительства в кассационном суде [1].

Таким образом, Европейский суд по правам человека, руководствуясь своей прецедентной практикой, считает, что вопрос о том, является ли необходимым предоставление бесплатной юридической помощи в интересах правосудия должен рассматриваться на основе конкретных фактов и обстоятельств каждого дела, и зависит, среди прочего, от значимости для заявителя того, что поставлено для него на карту в ходе разбирательства, сложности применяемого законодательства и возможности заявителя эффективно представлять свое дело в этих условиях [16].

Уделил внимание разработке правил применения критерия интересов правосудия и Комитет ООН по правам человека.

Так, в Замечании общего порядка № 32, посвященном применению статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах, Ко-

митет отметил, что при решении вопроса о том, должен ли быть назначен защитник, «когда интересы правосудия требуют этого», важное значение имеет тяжесть преступления, а также наличие определенной объективной возможности успеха в стадии обжалования [33].

Некоторые положения, касающиеся применения критерия обстоятельств дела, Комитет по правам человека развил в своих сообщениях по результатам рассмотрения отдельных жалоб на нарушение Пакта.

По мнению Комитета, высказанному в сообщениях по жалобам *Frank Robinson v. Jamaica* [38] и *Conroy Levy v. Jamaica* [39], бесплатная юридическая помощь должна быть доступна каждому, кто обвиняется в совершении тяжкого преступления, поскольку любое такое дело отвечает критерию «интересов правосудия». Причем эта помощь должна оказываться на всех стадиях рассмотрения дела.

Рассматривая дело *O. F. v. Norway*, в котором автор сообщения жаловался на нарушение властями его права на бесплатную юридическую помощь, Комитет по правам человека отметил, что государство не обязано финансировать бесплатную юридическую помощь в случаях обвинения в совершении незначительного преступления, которое, вероятнее всего, приведет к назначению наказания в виде денежного штрафа [11].

Аналогичным образом, в деле *Leonard Johk Lindon против Австралии* Комитет по правам человека пришел к выводу, что при бесспорном отсутствии у заявителя средств на оплату услуг юриста он не смог обосновать свое утверждение о том, что интересы правосудия требовали предоставления ему бесплатной юридической помощи, поскольку разбирательство, в котором национальными властями предположительно

были нарушены его права, касалось промежуточных ходатайств автора в процессе его защиты от обвинения, грозящего наказанием в виде небольшого штрафа [37].

В деле *Erzhan Sadykov* против Казахстана заявитель, напротив, был привлечен к ответственности за административное правонарушение с назначением ему наказания в виде ареста на 15 суток. При этом он не имел доступа к адвокату. Рассмотрев жалобу, Комитет по правам человека усмотрел нарушение ст. 14 ч. 3 (d) Пакта [36].

Выводы

Таким образом, обеспечение справедливости и эффективности процедур рассмотрения вопроса о предоставлении юридической помощи за счет средств государства рассматривается международными органами по обеспечению соблюдения прав человека как положительная обязанность государства. Однако, право на бесплатную юридическую помощь, с точки зрения Международного пакта о гражданских и политических правах и Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод имеет не каждый. Возможность получения бесплатной юридической помощи является дополнительной гарантией доступа к правосудию для тех, кто не может самостоятельно оплатить юридические услуги.

Поэтому в рамках любой системы юридической помощи, гарантируемой государством, должны существовать критерии предоставления бесплатной юридической помощи, а также процедуры принятия решений по запросам предоставления такой помощи.

Международно-правовые документы не содержат конкретных оснований предоставления бесплатной юридической помощи, однако требуют, чтобы процедуры принятия решений были справедливыми и эффективными.

Критерии предоставления юридической помощи, гарантируемой государством, являются основным признаком любой системы такой помощи, предопределяющим все другие аспекты ее функционирования. При предоставлении этой помощи необходимо исходить из двух важнейших принципов. Во-первых, юридическая помощь, гарантируемая государством, должна быть доступной каждому, кто в силу определенных обстоятельств не может самостоятельно оплатить юридические услуги при возникновении необходимости защиты своих прав и законных интересов посредством юридических механизмов. Во-вторых, государственные средства при предоставлении юридической помощи должны использоваться экономно и эффективно, не допуская социального иждивенчества, и действительно помогать решению социальных проблем, которые не могут быть решены другим путем.

Библиография

1. *Affaire Biba c. Grece*. 26 09 2000. [Accesat la 12 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-63361>
2. *Affaire Raykov c. Bulgarie*. 22 10 2009. [Accesat la 04 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95325>
3. *Affaire Santambrogio c. Italie*. 21 09 2004. [Accesat la 30 06 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66656>
4. *Case of Artico v. Italy*. 13 05 1980. [Accesat la 04 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57424>
5. *Case of Benham v. the United Kingdom*. 10 06 1996. [Accesat la 04 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57990>
6. *Case of Croissant v. Germany*. 25 09 1992. [Accesat la 30 06 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57736>
7. *Case of Engel and others v. Netherlands*. 08 06 1976. [Accesat la 04 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>
8. *Case of Maksimenko v. Ukraine*. 20 12 2011. [Accesat la 02 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108239>
9. *Case of Mikhailova v. Russia*. 19 11 2015. [Accesat la 04 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158708>
10. *Case of Orlov v. Russia*. 21 09 2011. [Accesat la 30 06 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105273>
11. *Case of O. F. v. Norway*. 26 10 1984. [Accesat la 13 07 2021]. Disponibil: <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/html/158-1983.htm>
12. *Case of Pakelli v. Germany*. 25 04 1983. [Accesat la 30 06 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554>
13. *Case of Pham Hoang v. France*. 25 09 1992. [Accesat la 07 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57791>
14. *Case of Quaranta v. Switzerland*. 24 05 1991. [Accesat la 04 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57677>
15. *Case of R. D. v. Poland*. 10 12 2001. [Accesat la 02 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59992>
16. *Case of Steel and Morris v. The United Kingdom*. 16 02 2005. [Accesat la 12 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>
17. *Case of Timergaliyev v. Russia*. 14 10 2008. [Accesat la 12 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88888>
18. *Case of Tsonyo Tsonev v. Bulgaria (No. 3)*. 16 10 2012. [Accesat la 02 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-113777>
19. *Case of Twalib v. Greese*. 09 06 1998. [Accesat la 02 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58192>
20. *Case of Zdravko Stanev v. Bulgaria*. 06 11 2012. [Accesat la 04 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114259>
21. Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat. (2020). *Raport anual de activitate. 1 ianuarie 2020 - 31 decembrie 2020*. [Accesat la 20 11

2021]. Disponibil: https://cnaajgs.md/uploads/asset/file/ro/1545/Raportul_de_activitate_al_CNAJGS_2020.pdf

22. *Decision as to the admissibility of application by Musa Güney against Sweden*. 17 06 2008. [Accesat la 04 07 2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87795>

23. GURAN, M. *Dreptul la asistența juridică gratuită - standadul de protecție convențional și legislația internă*. În: Conferința națională a doctoranzilor în drept - Studii și cercetări juridice euripene. Timișoara. 2019. p. 724-737.

24. ROSTI, H., NIEMI, J., LASOLA, M. *Legal Aid and Legal Services in Finland*. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy. 2008. 142 p.

25. VOYATZIS, P. *The Right to Legal Assistance Free of Charge in the Case - Law of the European Court of Human Rights*. În: Cyprus Human Rights Law Review, 2012, nr. 42. p. 42-56.

26. БАНЧУК, О. А., ДЕМКОВА, М. С. *Правова допомога: Зарубіжний досвід та пропозиції для України*. Київ: Факт, 2004. 504 с.

27. БОЯРСКИ, Л. *Доступ к бесплатной правовой помощи в Польше. Отчет по мониторингу*. Варшава: Хельсинский фонд по правам человека, 2003. 188 с.

28. ГЛОВАЦЬКИЙ, І. Ю. *Адвокатура зарубіжних країн. Англія. Німеччина. Франція*. Київ: Атіка, 2007. 588 с.

29. ДАНИЛЕВСЬКА, Ю. О., ПАВЛИК, Л. В., ПЕТРОВИЧ, З. З., ЦМОЦЬ, У. О. *Право особи на безоплатну правову допомогу*. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.

30. *Европейские и международные нормы в отношении права на юридическую помощь*. [Accesat la 04 07 21]. Disponibil: <https://www.justiceinitiative.org/publications/legal-aid-europe-minimum-requirements-under-international-law/ru>

31. Закон України про безоплатну правову допомогу № 3460. 02 06 2011. В: *Відомості Верховної Ради України*. [Accesat la 11 05 2021]. Disponibil: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

32. КЕЙП, Е., НЕМОРАДЗЕ, З. *Ефективний за-*

хист у кримінальному процесі в країнах Східної Європи: Болгарія, Грузія, Молдова, Україна. Київ: Міжнародний фонд “Відродження”, 2012. 516 с.

33. Комитет по правам человека. 23 08 2007. Замечание общего порядка ССРР/С/СР/32. [Accesat la 12 07 2021] Disponibil: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsrdB0H115979OVGGB%2bWPAXhRj0XNTTvKgFHbxAcZSvX1dm5CQ5UJ08IoAaps4uSEAVEuthc7I80FRsRvX4lxibsEYcDgS5v0CRicuHFIKTax>

34. ОВЕРЧУК, С. В. *Умови надання безоплатної правової допомоги в контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини*. В: Часопис Національного університету “Острозька академія”. Серія “Право”, 2016, № 1(13), с. 10.

35. Организация Объединенных Наций. 20 12 2012. *Принципы и руководящие положения Организации Объединенных Наций, касающиеся доступа к юридической помощи в системах уголовного правосудия*. [Accesat la 14 07 2020]. Disponibil: <https://undocs.org/ru/A/RES/67/187>

36. *Сообщение № 2456/2014 по жалобе Erzhan Sadykov против Казахстана*. 23 07 2020. [Accesat la 26 06 2021]. Disponibil: <https://juris.ohchr.org/Search/Details/2858>

37. *Сообщение № 646/1995 о неприемлемости обращения по жалобе Leonard John Lindon против Австралии*. 11 02 1995. [Accesat la 26 06 2021]. Disponibil: <https://juris.ohchr.org/Search/Details/812>

38. *Сообщение по жалобе 223/1987 Frank Robinson v. Ямайка*. 30 03 1989. [Accesat la 13 07 2021]. Disponibil: <https://juris.ohchr.org/Search/Details/324>

39. *Сообщение по жалобе 719/1996 Conroy Levi v. Ямайка*. 03 11 1998. [Accesat la 13 07 2021]. Disponibil: <https://juris.ohchr.org/Search/Details/817>

40. СТАМАТИНА, М. В. *Поняття та сутність безоплатної допомоги в Україні*. В: *Право і Безпека*, 2012, №3, с. 135-139.

ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA ȘI CONSACRAREA DREPTULUI DE ACCES LIBER LA JUSTIȚIE

Andrei SMOCHINĂ

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: studii_juridice@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-9010-3489>

Eugeniu TROCIN

Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: studii_juridice@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-0676-1372>

Problematika liberului acces la justiție este amplu dezbătută, atât în literatura de specialitate, cât și în jurisprudență, instituția remarcându-se prin abordări nuanțate în funcție de ramura de drept care revendică accesul la justiție ca instituție specifică. Pe parcursul timpului, liberul acces la justiție s-a afirmat ca fiind un principiu fundamental de realizare a justiției, alături de principiile legalității, buneii administrări a justiției, garantării unui proces echitabil, publicitatea procesului, imparțialitatea judecătorului, respectiv proporționalitatea în aplicarea sancțiunilor. Astfel, având în vedere raționamentul potrivit căruia cel mai eficient remediu față de actele sau faptele de încălcare a drepturilor subiective, inclusiv a celor fundamentale, sau a intereselor legitime, este justiția, care presupune opțiuni și soluții bazate pe exigențele dreptății, moralității și corectitudinii atât în procesul de elaborare a dreptului, cât și în procesul de aplicare a normelor juridice, ne-am propus să realizăm un demers științific privind evoluția și consacrarea dreptului de acces liber la justiție începând cu perioada antică și până în prezent.

Cuvinte-cheie: justiție, acces liber la justiție, proces echitabil, drept fundamental, asistență juridică.

ASPECTS REGARDING THE EVOLUTION AND RECOGNITION OF THE RIGHT TO FREE ACCESS TO JUSTICE

The issue of free access to justice is widely debated, both in the literature and in jurisprudence, the institution being distinguished by nuanced approaches depending on the branch of law that claims access to justice as a specific institution. Over time, free access to justice has been established as a fundamental principle of achieving justice, along with the principles of legality, good administration of justice, ensuring a fair trial, publicity of the trial, impartiality of the judge, and proportionality in the application of sanctions. Thus, given the reasoning that the most effective remedy for acts or acts of violation of subjective rights, including fundamental rights, or legitimate interests, is justice, which involves options and solutions based on the demands of justice, morality and fairness both in the process of drafting the law, as well as in the process of applying the legal norms, we set out to carry out a scientific approach on the evolution and consecration of the right of free access to justice from the ancient period to the present.

Keywords: justice, free access to justice, fair trial, fundamental right, legal aid.

ASPECTS CONCERNANT L'ÉVOLUTION ET LA CONSÉCRATION DU DROIT AU LIBRE ACCÈS À LA JUSTICE

La question du libre accès à la justice est largement débattue, tant dans la littérature que dans la jurisprudence, l'institution se distinguant par des approches nuancées selon la branche du droit qui revendique l'accès à la justice comme institution spécifique. Au fil du temps, le libre accès à la justice a été affirmé comme un principe fondamental de la justice, au même titre que les principes de légalité, de bonne administration de la justice, de garantie d'un procès équitable, de publicité du procès, d'impartialité du juge et de proportionnalité dans l'application des sanctions. Ainsi, considérant le raisonnement selon lequel le remède le plus efficace contre les actes ou les actes de violation des droits subjectifs, y compris fondamentaux, ou des intérêts légitimes, est la justice, qui implique des options et des solutions basées sur les exigences de justice, de moralité et d'équité à la fois dans le processus de rédaction de la loi et dans le processus d'application des normes juridiques, nous avons proposé de mener une approche scientifique concernant l'évolution et la consécration du droit au libre accès à la justice de l'Antiquité à nos jours.

Mots-clés: justice, libre accès à la justice, procès équitable, droit fondamental, assistance juridique.

АСПЕКТЫ, КАСАЮЩИЕСЯ ЭВОЛЮЦИИ И ЗАКРЕПЛЕНИЯ ПРАВА НА СВОБОДНЫЙ ДОСТУП К ПРАВОСУДИЮ

Вопрос о свободном доступе к правосудию широко обсуждается как в специализированной литературе, так и в юриспруденции, причем институт отличается нюансированностью подходов в зависимости от отрасли права, претендующей на доступ к правосудию как к конкретному институту. Со временем, свободный доступ к правосудию утвердился как основополагающий принцип достижения правосудия, наряду с принципами законности, надлежащего отправления правосудия, обеспечения справедливого судебного разбирательства, гласности и беспристрастности судьи, соразмерности в применении санкций. Таким образом, с учетом рассуждения о том, что наиболее эффективным средством защиты от актов или случаев нарушения субъективных прав, включая основные права или законные интересы, является правосудие, которое включает в себя варианты и решения, основанные на требованиях справедливости, морали и справедливости как в процессе разработки закона, так и в процессе применения правовых норм, мы поставили перед собой задачу представить научный подход к эволюции и закреплению права на свободный доступ к правосудию с древнейших времен до наших дней.

Ключевые слова: правосудие, свободный доступ к правосудию, справедливое судебное разбирательство, основное право, юридическая помощь.

Preliminarii

Problematika liberului acces la justiție este amplu dezbătută, atât în literatura de specialitate, cât și în jurisprudență, instituția remarcându-se prin abordări nuanțate în funcție de ramura de drept care revendică accesul la justiție ca instituție specifică. Astfel, liberul acces la justiție este considerat ca făcând parte din categoria drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, având semnificația unui principiu constituțional prin intermediul căruia se garantează exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale

omului, dar și un principiu de organizare și funcționare a justiției ca premisă esențială pentru existența statului de drept [8, p. 53].

La rândul său, instituția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului a cunoscut, pe parcursul timpului, un îndelungat proces de cristalizare, actualmente reprezentând o instituție deosebit de complexă, fiind subiect al numeroaselor investigații științifice întreprinse de specialiști în diverse materii.

În literatura de specialitate întâlnim opinii potrivit cărora evoluția conceptului drepturilor omului,

trebuie privită prin prisma evenimentelor care s-au produs de-a lungul etapelor istorice parcurse de omenire, reprezentând un sistem echilibrat și dinamic aflat mereu în evoluție, în dependență de dezvoltarea relațiilor internaționale și nivel social, politic și economic pe care l-au atins statele respective [36, p. 307].

Actualitatea problematicii abordate

Tematica studiului este una actuală având în vedere faptul că cel mai eficient remediu față de acatele sau faptele de încălcare a drepturilor subiective, inclusiv a celor fundamentale, sau a intereselor legitime [12, p. 475], este justiția, care reprezintă o virtute, un sentiment de echitate, de dreptate, purtând o puternică amprentă subiectivă, care este privită ca „idealul intangibil al dreptului, ultima și cea mai înaltă expresie a dreptului” [4, p. 10], iar asigurarea accesului la justiție constituie una dintre garanțiile procedurale pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale prevăzută în majoritatea constituțiilor, reprezentând cheia de boltă a tuturor garanțiilor procedurale a drepturilor și libertăților fundamentale.

Scopul studiului

Scopul prezentului demers științific constă în efectuarea unui studiu amplu privind evoluția dreptului de acces liber la justiție începând cu perioada antică și până în prezent, cu reflectarea celor mai relevante ipostaze în documentele din istoria dreptului nostru, care au condiționat consacrarea acestuia ca un drept fundamental.

Atingerea scopului propus presupune analiza justiției ca opțiuni și soluții bazate pe exigențele dreptății, moralității și corectitudinii atât în procesul de elaborare a dreptului, cât și în procesul de aplicare a normelor juridice, deoarece se instituie o subordonare la o ierarhie de valori, prevăzute și ocrotite de legi [14, p. 3].

Generalități privind evoluția dreptului de acces liber la justiție

Justiția este concepută atât ca formă distributivă, care se aplică la repartizarea onorurilor și bunurilor, optând ca fiecare dintre asociați să primească o porțiune potrivit meritului său, cât și ca o formă corectivă, egalizatoare, adică regulatoare a raporturilor de schimburi reciproce, o schemă logică a juridicității și exigență practică de evaluare a acțiunilor umane [42, p. 56-27].

Într-o altă ordine de idei, justiția reprezintă și o entitate ce semnifică instanțele judecătorești și opera lor de judecată, desfășurată în conformitate cu legea, cu idealurile de morală și de echitate, de bună-credință, corectitudine, justețe și echilibru în relațiile sociale [26, p. 44], iar din această perspectivă presupune egalitatea rațională a persoanelor libere, limitate în acțiunile lor doar de drepturi și libertățile celorlalți, sau egalitatea tuturor persoanelor fără nici un privilegiu, adică o egalitate cât mai desăvârșită, care nu se obține decât printr-un progres cât mai accentuat și un studiu cât mai amănunțit al situațiilor de fapt în limitele drepturilor subiective și a obligațiilor corelative.

Ideea de a conferi oricărei persoane dreptul de a recurge la un judecător a constituit o preocupare și pentru juriștii Antichității. În Atena lui Pericle, spre exemplu, erau desemnați anual zece avocați care să pledeze gratis cauzele justițiabililor săraci, iar edictele pretorilor romani stabileau că persoanelor incapabile să își asigure apărarea din varii motive, printre care și lipsa mijloacelor financiare, li se asigura un apărător prin grija pretorului „*Ait praetor si non habent advocatum, ego dabo*” [19, p. 117-118].

La egipteni nu exista separația puterilor, astfel că șeful suprem al justiției era „*faraonul*” pe care după caz îl înlocuia „*vizirul*” sau „*djati*”, iar procedura de judecată se îndeplinea mai mult în scris [39, p. 29], deoarece se recunoștea dreptul de a se prezenta în fața organelor judecătorești pentru a apăra interese-

le celor aflați în nevoie, însă se interzicea acordarea apărării în formă orală pentru ca să nu influențeze judecătorul prin mimică, gesturi sau tonul patetic al vocii. Din considerentul că în această perioadă erau foarte puțini cunoscători de carte, apărarea scrisă era rar întâlnită [20, p. 27].

Din nevoia de securitate juridică, a apărut și necesitatea fortificării puterii lucrului judecat, deoarece fără consacrarea principiului autorității lucrului judecat, justiția nu ar avea nici un rost, iar hotărârile n-ar avea nici o utilitate practică, din considerentul că ele nu ar pune capăt proceselor pentru că un drept câștigat cu ocazia unei judecăți ar putea fi contestat și contrazis printr-o hotărâre ulterioară. În acest sens, în dreptul babilonian, pentru întărirea puterii hotărârii judecătorești se impunea obligația părților de a nu intenta un proces pentru a doua oară, astfel că pârâțul sau reclamantul trebuia să-și ia în scris această îndatorire, iar în caz de nerespectare a acesteia, cel vinovat era pedepsit de judecător [39, p. 45].

Necesitatea ca hotărârea pronunțată de judecător să pună capăt definitiv neînțelegerilor dintre părți, fără posibilitatea reluării lor din cauza incertitudinii ce s-ar fi creat, a apărut încă la romani, în cea mai veche procedură de judecată – „*legis actiones*”, nimănui nefiindu-i permis să folosească aceeași legislațiune de două ori pentru satisfacerea aceluiași interes [22, p. 111-126].

Mai mult decât atât, în această procedură judiciară, accesul la justiție nu numai că era asigurat tuturor părților implicate în proces, dar și avea un caracter obligatoriu pentru pârât și reclamant, deoarece judecata în lipsa unei părți nu era recunoscută, iar desfășurarea procedurii presupunea voința părților de a se judeca. Deschiderea procesului se realiza prin luare de martori, care trebuiau să asiste la îndeplinirea procedurii de judecată [39, p. 108].

Asigurarea accesului la justiție se realiza și prin intermediul „*patronilor*” care îndeplineau funcția de apărători pentru clienții lor, apoi „*oratores*”, care

pledau în favoarea litiganților. Acestora li s-au asociat, ulterior, jurisconșulții, ce lămurau litigiul în fapt și în drept pe baza legilor și principiilor de drept. De obicei, patronul făcea oficiul de apărător în litigiile dintre client și administrația centrală. Astfel patronii sunt precursorii avocaților de astăzi, iar cei protejați - clienții lor [29, p. 7]. Clienții, la rândul lor, îl însoțeau pe patron în instanță, la ceremoniile publice formând în jurul acestuia un cortegiu „*numeros – suita*” [20, p. 29].

În vederea asigurării accesului liber la justiție, în dreptul roman, convenția dintre avocat și client era gratuit și nu comporta reprezentarea. Mandatul era gratuit fiindcă deriva din acel „*oficium*” și „*amicitia*” pe care le găsim la baza raporturilor dintre patricienii patroni și clienții lor „*clientes*”. Avocatul roman, ca simplu mandatar, nu reprezenta pe client, în virtutea principiului „*alteri stipulari nemo potest*”, care excludea reprezentarea în materia obligațiunilor. Însă, ca o excepție de la această interdicție de reprezentare, sub forma de „*procurator*” și „*cognitor*”, procedura formulară a permis, cu ajutorul formularelor cu transpunere de persoane, o rudimentară reprezentare a părților în justiție în caz de absență. Acești reprezentanți însă erau părți în proces, „*domini litis*”, numele lor figura în „*condemnation*”, deși „*intentio*” conținea numele reprezentatului [10, p. 149-150].

Romanii pentru a-și apăra drepturile și interesele sale, își luau de obicei mai mulți avocați pentru aceeași cauză, în special în vremea lui Cezar, pentru ca apoi prin lege să se stabilească posibilitatea ca un client să poată avea 12 avocați din care doar unul pleda, iar ceilalți îl ajutau cu sfaturi. În opinia autorului, totuși, exista o reglementare care obliga părțile să aibă un număr egal de avocați nefiind permis nici uneia dintre părți să aibă mai mulți avocați decât cealaltă parte [20, p. 32], fapt ce demonstrează că accesul liber la justiție era atât liber, cât și egal pentru părțile în proces.

Totodată, este de remarcat că publicitatea procedurii jurisdicționale ca o garanție împotriva unei justiții secrete, care să contribuie la păstrarea încrederii în justiție, se realiza prin faptul că sentința scrisă în latinește, și mai rar, în limba greacă, era citită în public și trebuia executată de cel ce a pierdut procesul, în caz contrar, executarea sentinței se făcea prin organele statale, inclusiv prin vânzarea bunurilor celui care pierduse procesul [39, p. 111].

Grecii, de asemenea, erau și ei recunoscuți în arta pledoariei, însă aceasta se concretiza în discursuri scrise, pe care clienții trebuiau să le citească în fața audienței, fără a avea avocați specialiști și cu atât mai puțin o organizație a avocaților. Însă, deși cunoșteau arta pledoariei exercitată de așa numiții „*logografi*”, nu au perceput instituția avocatului ca mijloc de asigurare a accesului liber la justiție, astfel cum este ea percepută în modernitate, și cu atât mai puțin instituția corpului profesional al avocaților. [21, p. 26].

În condițiile progresului social economic, al dezvoltării noilor relații de producție, apare meseria de apărător, mandator, împuternicit, care se unesc în uniuni medievale de breaslă și instruiau juriști pentru „a trudi în afaceri străine” și a le apăra interesele prin acordarea unei asistențe juridice calificate [29, p. 7]. Astfel, procedural, accesul la justiție era asigurat prin depunerea unei plângeri din partea reclamantului, iar pârâțul avea dreptul de a o contesta, care dacă era aprobată, procesul nu se mai judeca. În caz contrar, procesul se judeca, prin ascultarea matorilor și părților, examinarea înscrisurilor, și se finaliza cu emiterea hotărârii [39, p. 87].

La geto-daci putem deduce că accesul la justiție era asigurat, dat fiind faptul că inscripția descoperită la Callatis indica existența colegiului „*eisagogilor*”, cunoscut și la Atena, iar la Histria o inscripție lacunară informează că uneori cetățile apelau la judecători străini pentru rezolvarea litigiilor, întrucât prezentau mai multă garanție privind imparțialitatea [16, p. 23].

După cucerirea romană a statului dac, dreptul roman s-a extins și în Dacia, însă acest fapt nu a adus careva îngrădiri dreptului de acces liber la justiție. Astfel, cetățenii romani se adresau guvernatorului sau reprezentantului său potrivit procedurii formulare, care putea judeca singur sau după ce da formula, putea trimite altui judecător, iar peregrinii erau judecați tot de guvernator sau de reprezentantul acestuia, care după formularea de judecată putea adresa cauza unui judecător sau a mai multor judecători. În litigiile dintre un cetățean roman și un peregrin, peregrinul era considerat cetățean roman pe durata procesului [1, p. 16]. Este de menționat faptul că în această perioadă, Guvernatorul avea dreptul de a condamna la moarte pe cei care au comis fapte grave, cu excepția fruntașilor acestor comunități pentru care pedeapsa cu moartea (*ius gladii*) se pronunța numai de către împărat [31, p. 35].

În spațiul românesc, în perioada Evului Mediu, accesul la justiție era asigurat prin instituția „*oamenilor buni și bătrâni*”, cunoscută pentru aplicarea cu imparțialitate și după o dreaptă judecată a dreptății în obștile românești. Bărbații, șefi de familie și de gospodării, numiți oameni vrednici, erau cei care depuneau mărturia și jurau pentru bunul nume al părții în proces, iar ceata de flăcăi ajuta la formarea opiniei publice. Procedural procesul se judeca contradictoriu, ambele părți fiind egale în fața justiției. Partea în proces, care afirma ceva trebuia să-și aducă minimum 6 jurători, iar partea ca se apăra avea obligația să aducă un număr dublu de jurători - 12, astfel că întrecerea continua prin dublarea numărului de jurători și se socotea ca având dreptate acela pe care îl susținea obștea, adică pentru cine au jurat mai mulți membri ai săi [1, p. 25].

În dreptul feudal din Transilvania, accesul la justiție se înfăptuia prin depunerea acțiunii de către parte la instanța competentă (*in ius vocatio*) în care se formula pretenția contra pârâțului arătându-se împrejurările în care au avut loc faptele, iar ulterior,

urma o nouă fază constând în înștiințarea părții adverse (pârâtului) să se prezinte în ziua fixată pentru judecată la locul stabilit pentru derularea judecății. Pe lângă procedura normală, obișnuită, se întâlnea și o procedură accelerată pentru anumite categorii de cauze a căror soluționare impunea celeritate, precum și procedura ordaliilor (*ordalia iudicium Dei*) sau „*judecata lui Dumnezeu*”. Specific este faptul că dreptul feudal cutumiar din Transilvania nu a cunoscut instituția autorității lucrului judecat, însă partea nemulțumită de sentința pronunțată avea dreptul de apel (*apellatio*) la scaunul de judecată superior. Înainte de aceasta, a existat calea plângerii contra judecătorului nedrept, fiind stabilite anumite măsuri și pedepse împotriva părții care fără temei depune asemenea plângeri [31, p. 65].

Ar fi de menționat că în dreptul feudal, toți oamenii liberi și persoanele juridice (bisericele, mănăstirile, breslele și chiar satele) aveau capacitatea să stea în justiție. Spre exemplu, oamenii dependenți (rumâni sau vecini) puteau sta în justiție numai în procesele în care se puneau în discuție însăși stăruile lor de dependență, iar robul țigan fără stăpân avea o personalitate juridică redusă, putând sta în justiție în procesele care priveau persoana sa, pe când cel cu stăpân era reprezentat de acesta. Femeia necăsătorită sau văduvă putea sta în justiție, iar femeia căsătorită stătea însă în instanță asistată de soțul ei sau chiar nu apărea deloc, fiind reprezentată de acesta, însă era capabilă să stea singură în instanță numai în acțiunea de divorț sau în altă acțiune în legătură cu persoana ei [7, p. 32-33].

Treptat sunt instituite și anumite limitări a accesului la justiție, astfel că actul de justiție devine atât un instrument de guvernare la îndemâna boierimii, cât și o sursă de venit, deoarece redeschiderea procesului presupunea și o taxă însemnată numită inițial „*zavesca*”, apoi „*herâie*” ori „*globa*”, pe care cel care voia să reia un proces trebuia s-o plătească în prealabil vistieriei domnești [28, p. 269].

Limitări a accesului la justiție sunt întâlnite și în perioada Rusiei medievale, unde prin Ordinul imperatoarei din 1783 s-a interzis țăranilor să depună plângeri împotriva stăpânilor, iar orice încercare de acest gen era interpretată ca răscoală [39, p. 258].

În spațiul românesc, împlicinații se prezentau de obicei în instanță în persoană, iar din secolul al XVI-lea documentele încep să ateste prezentarea prin reprezentant, folosindu-se pentru aceasta termeni ca: omul unui împlicinat, cel care a fost în locul acestuia, vâtaf, ispravnic, sau nici o denumire. Totodată, este de remarcat că până în secolul al XIX-lea se admitea în mod curent reprezentarea unei cete prin șeful acesteia sau prin „cetașii lui”, respectiv, „egumenul” sau „călugării mănăstirii” etc. [7, p. 33].

În Transilvania spre exemplu, procedura chemării în judecată consta din înaintarea acțiunii de către reclamant la instanța competentă și trimiterea citației, iar asistența juridică celor care se apelau la justiție era asigurată de către „*procuratori*” sau „*procuratori*”, termen ce derivă din latinescul *procurator* (reprezentant), preluat și folosit deopotrivă în documentele de limbă maghiară, germană și română. Prin Tripartitum, elaborat de juristul Werboczi István (1514), s-a reglementat atât angajarea de către părți a reprezentanților, cât și atribuirea de către instanțe în anumite cazuri a avocaților. Procuratorii, care erau angajați prin așa-numitele „*litterae procuratoriae*”, au reprezentat părțile când acestea nu trebuiau să se prezinte în persoană la proces [25, p. 15].

În Franța medievală, regii manifestau preocupări în scopul asigurării judecării și apărării gratuite a tuturor celor care nu puteau acoperi, prin mijloace proprii, cheltuielile implicate de derularea unui proces, astfel că un edict regal din 6 mai 1601 stipula că, în fiecare jurisdicție din regat, vor fi desemnați avocați și procurori pentru apărarea în instanță a săracilor, care urmau să fie remunerați din vistieria regală pentru această activitate a lor [38, p. 474].

În Moldova, valorificarea în justiție a unui drept de natură civilă sau cererea de reparare a unei pagube pricinuite printr-un fapt penal și de condamnare a făptașului se adresau în general domnului țării, printr-o plângere orală sau scrisă (pâră, jalobă, jalbă), înmănată uneori domnului chiar într-un proșap când trecea cu alaiul. După spusele lui Dimitrie Cantemir, plângerea era luată de al treilea spătar, care în momentul când ajungea la curte o pune pe masa domnului [7, p. 33].

Din descrierea pe care Dimitrie Cantemir o face, în lucrarea „Descrierea Moldovei”, potrivit căreia toți sfetnicii domnești și boierii divanului din starea întâi au putere să judece și să hotărască pricinile de judecată în toată Moldova, iar în cetăți și târguri au fost orînduiți judecători care să judece pricinile locuitorilor Moldovei, fiind numiți în unele locuri pîrcălabi, iar în altele vornici și cămărași, se duce faptul că prin multitudinea dregătorilor însărcinați să facă dreptate locuitorilor Moldovei, Domnitorul avea intenția de a facilita judecarea câtor mai multe pricini, instituind, prin delegare, suficiente „instanțe” care, măcar datorită apropierii geografice de împričinați, să fie în măsură să suplinească judecata domnească, rezolvând litigiile pe care domnul, din cauze obiective, nu le putea soluționa. Astfel, atât boierii mari cât și ceilalți dregători cărora domnul le delega atribuții judecătorești aveau îndatorirea de a tranșa, pe baza unor norme juridice (obiceiul pământului) și în cadrul unei proceduri organizate (potrivit aceluiași drept cutumiar, omniprezent în epoca feudală) orice chestiune privind cauza ce le-a fost adusă spre rezolvare [34, p. 718].

Încercări de a facilita accesul la justiție întâlnim și în Condiția de porunci, corespondențe, judecări și cheltuieli a lui Constantin Mavrocordat, astfel că potrivit art. VII: „*Deoarece mulți locuitori nu pot, din cauza sărăciei, să facă față cheltuielilor unei lungi călătorii, pentru ca procesele să le fie judecate de către Curtea noastră și pentru a nu li se poate*

face dreptate de către conducătorii ținuturilor, am stabilit comisari aleși din rândul nobilimii și le-am acordat o pensie de la Visteria publică, le-am ordonat să facă dreptate săracilor, să-i ferească de orice nedreptate (...) [24, p. 31].

Reglementări cu privire la instituția reprezentării ca mijloc de asigurare a accesului la justiție se regăsesc în Pravilniceasca condică a lui Alexandru Ipsilanti – 1780 [37, p. 62] și în Proiectul de pravilă, redactat de Andronache Donici (Codul Andronache Donici) – 1814 [15, p. 28].

Referitor la Pravilniceasca condică a lui Alexandru Ipsilanti numită și „*Monument de drept scris*” [30, p. 109] este de menționat că cuprindea dispoziții și cu privire la activitatea judecătorilor menite să asigure accesul la justiție [35, p. 837-838]: „*Toți judecătorii după datorie netăgăduită să se adune de dimineață la departamenturi și foarte cu amănuntul și cu luare aminte să judece pricinile ce se întâmplă, urmînd cu totul la poruncile pravililor și la obiceiurile pămîntești (...)* fără de a nu face la acestea niscarevaș tîlmăciri reale, căci oricare să va dovedi tîlmăcind sau stricînd pravila, unul care acela este să se pedepsească foarte greu. (...) Judecătorii să asculte foarte cu luare aminte, fără de a nu li se supăra de îndelungatele zise celor ce să judecă, și să nu cuteze a zătigni zisele celui ce să judecă (...).

În opinia unor autori, Pravilniceasca Condiția consacra expres și separația între funcția executivă și cea judecătorească [30, p. 133] că nu „*se cuvine vreodată să se dea poruncă domnească către judecători, cum și în ce chip să caute pricina (...), ci să urmeze pravililor*”, fiind firesc ca și domnul să voiască „*ce și pravilile poruncesc*”.

Cu excepția prevederilor privind instituția reprezentării ca mijloc de asigurare a accesului la justiție, în Manualul juridic al lui Andronache Donici întâlnim reglementări și cu privire la limitarea veniturilor pe care judecătorii ar urma să le primească pentru soluționarea litigiilor: „*Judecătorii datoriului iaște să*

primească cu blândețe pre aceia care cer să se mai cerceteze de iznoavă pricina lor. Judecătorii să nu primească peșcheș decât un pușin lucru, care iaște spre mâncare sau spre băutură” [35, p. 825].

Formele ale instituției ce acordă asistență juridică persoanelor, în vederea asigurării accesului la justiție se regăsesc și în Codul Calimach al Moldovei – 1817, Legiuirea lui Caragea Vodă (Codul Caragea al Munteniei), ambele în vigoare până la 1 iulie 1865, când au fost abrogate de Codul civil, precum și în Anaforaua boierilor din 17 iulie 1827 către domnul Moldovei, Ion Sandu Sturza [2, p. 466-468].

Atât în Codul Calimach al Moldovei – 1817, cât și în Legiuirea lui Caragea Vodă (Codul Caragea al Munteniei) au fost inserate transformări de esență în domeniul dreptului procesual, determinate, mai cu seamă, de măsura modernizării instanțelor începută încă din vremea lui Alexandru Ipsilanti. Astfel, au fost introduse condicile de judecată la toate instanțele, iar formularea în scris a hotărârilor și motivarea lor cu arătarea capului de pravilă (menționarea legii pe care se bazează) au constituit un progres însemnat în domeniu. Totodată, vechiul probatoriu bazat pe misticism a trecut pe plan secundar în detrimentul înscrisurilor laice, a depozițiilor de martori oculari și cercetările instanței, iar instituția reprezentării ca mijloc de asigurare a accesului la justiție a fost pe larg recunoscută odată cu introducerea în justiție a mandatarilor sau avocaților (vechili de judecăți) [31, p. 98].

Regulamentele organice adoptate stipulau principiul separației puterilor, justiția fiind despărțită de administrație și a început să dețină organizare separată. Pe această cale s-a trecut la organizare pe baze noi a justiției [23, p. 143], fiind stabilite pentru personalul judecătoresc măsuri noi cu scopul de a da eficiență justiției și a înlătura abuzurile.

S-a pus accent pe selectare și profesionalizare, s-a introdus salarizarea judecătorilor, încercându-se astfel să se confere o dimenisune deontologică acti-

vității acestora. Totodată, Regimentele organice au adus în spațiul juridic „actori” noi, precum procurorii și avocații, al căror rol începe să devină tot mai important în derularea actului de justiție, odată cu trecerea către etapa modernă [31, p. 102].

Regulamentul Organic al Munteniei din 1831, spre exemplu, prevedea necesitatea acordării asistenței juridice în scopul asigurării unei apărări efective „*formalitățile cele rânduite de pravilă pentru alcătuirea jebilor și altor înscrisuri, ce dau prigonitoarele părți în judecată, precum și trebuința ce cearcă de mai multe ori de a se judeca prin oamenii cu mai multă știință de pravilă, cer ca stăpânirea să așeze un număr hotărât de avocați. Însă cu toate că se află avocați știuți de stăpânire, prigonitoarele părți nu sunt oprite de a nu se judeca însele pentru pricinile lor de judecată de vor voi sau de a-și rândui alți vechili în care pot să se încreadă*” [32, p. 107], iar în Regulamentul Organic al Moldovei se stipula că „*toți lăcuiitorii prințipatului, fără osăbire, sânt supuși rânduielilor giudecătorești a tribunalurilor așăzate; supt această regulă se cuprind și toți streinii ce se află supt protecție ori și a căria puteri, în toate pricinile și giudecățile ce ar avea cu pământeni*” [32, p. 317], fapt ce demonstrează tendințe de instituire a unui mecanism privind asigurarea liberului acces liber la justiție tuturor locuitorilor.

În timpul domniei lui A.I. Cuza au fost elaborate coduri procesuale care la fel prin principiile consacrate în textul lor, instituiam mecanisme de asigurare a accesului la justiție în scopul desfășurării unui proces echitabil. Spre exemplu, „Codicele de procedură criminală” pus în aplicare la 30 aprilie 1865, conținea principiul care guverna materia penală potrivit căruia orice infracțiune dă naștere la o acțiune publică (acțiunea penală propriu-zisă), fiind încredințată unui corp de magistrați cunoscuți sub denumirea de Ministerul Public. Subiecte ale procesului penal erau: judecătorul; cel căzut sub acțiunea penală (inculpatul, acuzatul, condamnatul, persoana certată de

judecată și recidivistul); ministerul public (organul acuzării); partea civilă și, dacă era cazul, partea responsabilă civilmente. Astfel celui căzut sub acțiunea penală i se atribuia calitatea de „*inculpat*” din momentul când autoritatea competentă a luat împotriva sa măsuri asigurătoare, cel de „*acuzat*” atunci când camera de acuzare a pronunțat împotriva lui dare în judecată, de „*condamnat*” când sa s-a pronunțat pedeapsa pronunțată de lege, „*certat de judecată*”, era considerat cel care a suferit cândva, mai înainte, o condamnare criminală, iar „*recidivist*”, în materie criminală și corecțională, a fost cel condamnat pentru o crimă, însă a comis, în cei 10 ani după împlinirea condamnării, o altă crimă sau un alt delict [17, p. 248].

Important este de menționat, că dreptul la apărare a existat pentru învinuit în toate stadiile procesului, iar inculpatul sau reprezentantul ministerului public aveau dreptul să ridice excepții în Camera de acuzare cu privire la fapta și făptuitor.

Totodată, împotriva hotărârii pronunțate de către instanță părțile sau ministerul public aveau dreptul să formuleze recurs ori să solicite revizuirea hotărârii pronunțate, care era admisă atât la organele de instrucție, când dosarul se afla în această fază, cât și la instanță când hotărârea era definitivă, indiferent dacă obiectul îl constituia condamnarea sau achitarea inculpatului.

În materie procesual civilă, la 9 septembrie 1865 a fost decretat Codul de procedură civilă, care a fost pus în aplicare în anul următor la data de 1 decembrie, și consfințea următoarele principii de bază: principiul conducerii procesului de către părțile din litigiu sau de către reprezentanții lor, judecătorul având rolul de a supraveghea mersul judecății înlăturând toate actele neconforme cu legea; principiul publicității dezbaterilor, aceasta înseamnă că judecata oricărui proces, trebuie să se desfășoare într-o anume încăpere, denumită ședință publică, la sediul instanței și nu numai părțile dar orice persoană care

dorește să urmărească modul de desfășurare al judecății, are dreptul să o facă în toate fazele judecății; principiul contradictorialității dezbaterilor prin care se dă posibilitatea fiecărei părți aflate în proces să își expună pretențiile sau apărările, probele și argumentele față de solicitările celeilalte părți [3, p. 207].

În România, spre exemplu, un pilon important al asigurării dreptului de acces la justiție, l-a constituit acordarea ajutorului financiar persoanelor lipsite de resursele necesare inițierii unei proceduri judiciare în materie non penală. Astfel, Legea nr. 610 din 21 februarie 1923 privind organizarea și unificarea corpului de avocați [27], prevedea expres că :

- „*fiecare consiliu al corpului de avocați va fi dator să organizeze un serviciu de asistență judiciară în cuprinsul circumscripției sale*”, care va fi condus „*de unul din consilierii baroului, ajutat de un număr de avocați care își vor oferi voluntar serviciile sau se vor desemna de consiliu în ordine succesivă, și se vor schimba prin buna înțelegere*” (art.98);

- „*acolo unde nu vor putea fi delegați avocați, asistența judiciară va fi condusă de judecătorul de ocol respectiv, ajutat de greșierul său*”. *La cererea părții judecătorul va desemna un avocat ca sfătuitor*” (art. 99);

- „*atât conducerea biroului de asistență judiciară cât și susținerea în justiție în baza delegației date de acest birou, constituiesc servicii legalmente datorite*” (art.100);

- „*au dreptul la asistență judiciară persoanele care vor dovedi lipsa de mijloace printr-un certificat emanat în orașe de la circumscripția polițienească respectivă, iar în județ de la perceptorul respectiv, menționând în el și averea, ocupația, etatea și numărul membrilor familiei solicitantului*” (art. 102).

Este de remarcat că instituția persoanei care acordă asistență juridică în scopul asigurării accesului la justiție, fie gratuit, fie contra unui anumit onorariu, a evoluat și au urmat calea unei specializări progresive: pe de o parte s-a conturat gruparea avocaților

pledanți, a celor care în numele și pentru clienții lor apăreau în fața organelor de împărțire a dreptății pledând, și pe de altă parte gruparea celor care asumându-și o specializare din ce în ce mai mare pe domenii și subdomenii ale științei dreptului, acordau în principal consultanță juridică [9, p. 10-11].

În sistemul sistemul anglo-saxon persoanele care acordau asistență juridică în scopul asigurării accesului la justiție sunt cunoscuți și sub denumirea de „*barristers*”, avocații pledanți și „*solicitors*” avocații de consultanță, ultimii având dreptul de a pleda atât la instanțele de drept comun cât și la instanțele de atac, dar fără acces la Curtea Supremă, cu excepția cazului când au o calificare suplimentară în acest sens, denumită „*advocacy qualification*” [13, p. 37-375].

De asemenea, solicitorii în calitate de avocați de rang inferior, adunau materiale necesare la proces, iar în calitate de împuternicit mai executau diverse misiuni de drept, cum ar fi plata impozitelor, asigurărilor etc. sau exercitau dreptul de a acorda asistență juridică în judecătorii de magistratură [29, p. 8].

Tendențe de constituționalizare a dreptului de acces la justiție întâlnim în proiectul de constituție pentru Moldova, elaborat de Mihail Kogălniceanu în anul 1848 care proclamă că: „*Dreptatea este gratuită în toată întinderea țării*” (art. 64), și că „*sloboda apărare este închezășluită atât în cele țivile cât și în cele criminale*” (art. 65). [41, p. 225].

La rândul său, Constituția din 1866 consfințează principiile constituționale progresiste moderne, printre care și principiul separației puterilor, fiind menționat că „*emană de la națiune și se exercită prin delegație*”, iar puterea judecătorească se exercită de curți și tribunale, adică de organe speciale judecătorești, constituite în baza legii. Prin utilizarea sintagmei „*judecătorii ce-i dă legea*” în art. 14 a Constituției din 1 iulie 1866, conchide că Legea fundamentală asigură dreptul oricărei persoane de a recurge la un judecător, adică dreptul de acces la justiție.

Mai mult decât atât, era recunoscut și principiul supremației Constituției, care presupunea că toate legile trebuie să corespundă Constituției, și că aceasta nu poate fi suspendată nici total, nici parțial. Astfel, justiția era competentă să judece inclusiv constituționalitatea legilor în caz de contradicere între o lege și Constituție. Totodată, pe baza dreptului cetățenilor de a reclama în justiție faptele funcționarilor publici care le-au lezat drepturile, s-a înființat și contenciosul administrativ ca o formă de control judecătorec asupra actelor administrației, astfel că Consiliul de Stat creat în 1864 avea competența de a primi reclamațiile particularilor pentru anularea unui act administrative [1, p. 103-104].

În comparație cu textele fundamentale anterioare prin care s-a încercat consacarea accesului la justiție, constituțiile adoptate în condițiile regimului totalitar nu conțineau careva prevederi clare cu privire la accesul la justiție ca un drept-principiu, ci doar specificau organele împuternicite să înfătuiească justiția.

Spre exemplu, Constituția R.A.S.S.M. din 23 aprilie 1925 specifică că justiția se înfăptuiește de judecățile norodnice, de Judecata Supremă a RASS Moldovenești, cât și de judecățile speciale ale Uniunii RSS, iar procesul de judecată numit și „*dizlegarea afacerilor*” era deschis și se petrecea în limbile moldovenească și ucraineană, fiind asigurat un traducător celor care nu cunoșteau limba, deoarece în planul de activitate casație-revizie Judecătoria Principală a RASSM se supunea controlului Judecătoria Supreme a RSS Ucrainene. [40, p. 14]

Mai mult decât atât, la solicitare, părțile cointeresate puteau solicita ca hotărârea judecătorească, alte documente și materiale ale procesului să le fie prezentate în limba maternă.

Indiferent că erau organizate instanțe competente să examineze litigiile, un factor care pune sub îndoială efectivitatea actului de justiție este faptul că Procuratura U.R.S.S. avea dreptul de a cere orice

dosar la orice fază a procesului, inclusiv de a cere reexaminarea sentinței sau deciziei judecătorești [1, p. 161].

Totuși, considerăm că un pas semnificativ în scopul asigurării accesului la justiție și a unui proces echitabil ar fi organizarea birourilor colective de asistență juridică. Prin ordonanța Comitetului Executiv Central al U.R.S.S., la 24 octombrie 1924 au fost aprobate „Bazele organizării judecătorești în U.R.S.S. și în republicile unionale”, iar în art.17 se menționa că pentru acordarea asistenței juridice populației și în scopul efectuării apărării se formează colegii ale apărătorilor. Astfel, în anul 1925 în Balta, capitala de atunci a R.A.S.S.M. a fost format Colegiul apărătorilor din R.A.S.S.M. în frunte cu Prezidiul temporar (organ executiv al Colegiului), care exercita în această perioadă conducerea, acordând, totodată, asistență juridică populației. Avocații erau organizați în Consultații (birouri) colective de asistență juridică și asimilați cu funcționarii de stat. Către anul 1927 s-a format definitiv rețeaua consultațiilor juridice, iar pe teritoriul RASSM funcționau atunci 13 consultații juridice, dintre care două în orașul Balta. [18, p. 162]

Ținem să remarcăm că constituțiile ulterior aprobate la fel cuprindeau norme care se refereau la organizarea judecătorească și procuratură, fără însă a consacra exhaustiv accesul la justiție ca un drept – garanție de o importanță considerabilă, așa cum rezultă din cele mai importante documente internaționale precum: art. 10 din Declarația Universală a Drepturilor Omului [11], art. 14 alin. (1) și alin.(5) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [33] sau art. 6 alin. (1) și art. 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [6].

Concluzii

Odată cu declararea puterii judecătorești subordonată numai legii, iar amestecul în înfăptuirea justiției – inadmisibil, accesul liber la justiție a fost

expres consacrat în Constituția Republicii Moldova. Astfel, în art.20 din Constituția Republicii Moldova este consemnat expres dreptul de acces liber la justiție: „Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngreuna accesul liber la justiție” [5]. Astfel, norma constituțională implică o corectă delimitare între dreptul la acțiune în justiție și obligația constituțională de ocrotire a drepturilor, libertăților și intereselor legitime.

În baza materialului expus, considerăm că simpla declarare a drepturilor și libertăților nu asigură însă, de la sine, o protecție eficientă a lor, dar înscrierea acestora în Legea fundamentală constituie una dintre garanțiile respectării drepturilor și libertăților fundamentale, deoarece prin aceasta, drepturile și libertățile cetățenești capătă forța juridică a unei dispoziții constituționale.

La rândul său, specificul garanțiilor constituționale constă în faptul că ele stau la baza tuturor altor garanții juridice ale dreptului de acces liber la justiție, iar importanța deosebită a accesului la justiție sau a „dreptului la un judecător”, rezidă tocmai în supremația dreptului și implică un control eficient al oricărei ingerințe a statului în drepturile persoanelor, cu toate garanțiile oferite de puterea judecătorească. Legătura accesului la justiție cu principiul supremației dreptului este evidentă, atâta vreme cât este adevărat că un stat de drept nu poate fi conceput fără a oferi justițiabililor săi o justiție aptă să corecteze încălcările regulii comune.

Referințe bibliografice

1. ARAMĂ, E. *Istoria dreptului românesc*. Chișinău: Reclama S.A., 2003, 204 p.
2. BUJOREANU, I. *Colecțiune de legiurile României vechi și noi câte s-au promulgat până la finele anului*

1870. București: Nou 'a Typographia a Laboratorilor Romani, 1873, 2139 p.

3. CERNEA, E., MOLCUȚ, E. *Istoria statului și dreptului românesc*. București: Press Mihaela SRL, 2001, 287 p.

4. CIOBANU, V. M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Național, 1996, 509 p.

5. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27 august 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

6. Convenția Europeană a Drepturilor Omului 10 decembrie 1948. În: Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte. Vol.I - Instrumente universale, București: Institutul român pentru drepturile omului, 1999, p. 26-34.

7. CREANGA, L. *Elemente probatorii în justiția medievală*. În: Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAIRM: științe juridice. Nr. XII(2) din 2012, p. 32-36 .

8. DAMASCHIN, M. *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*. București: Universul Juridic, 2009, 323 p.

9. DĂNILĂ, L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat*. București: LUMINA LEX, 1999, 205 p.

10. DĂNILĂ, L. *Organizarea și exercitarea profesiei de avocat*. București: C.H. Beck, 2007, 312 p.

11. Declarația Universală a Drepturilor Omului, New-York, 10 decembrie 1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Ediția Oficială „Tratate Internaționale”, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 11 – 17.

12. DELEANU, I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român*. Arad: Servo-Sat, 2003, 936 p.

13. Dictionary of Law. Oxford: University Press, 1994, 448 p.

14. DUNĂREANU, I. A. *Justiție, judecător, management*. București: ALL Beck, 2005, 334 p.

15. DUȚU, M. *O istorie a avocaturii române*. De la origini până la primul război mondial. București: Economică, 2001, 304 p.

16. DVORACEK, M. V. *Istoria dreptului românesc*. Editura: Fundației „Chemarea”, Iași, 1992, 344 p.

17. FIROIU, D. V. *Istoria statului și dreptului românesc*. Vol I. Cluj – Napoca: Argonaut, 1998,

18. FRUNZĂ, I. *Organele judiciare și extrajudiciare din Moldova sub regim totalitar bolșevic*. Chișinău: Pontos, 2000, 288 p.

19. GREENEDJE, A. H. J. *Infamia: its place in Roman Public and Private Law*. Oxford: Clarendon 1894. 219 p.

20. GRUNEANȚU, L. *Istoria Baroului Timiș*. Timișoara: Mirton, 2012, 374 p.

21. HAMELIN, J., DAMIEN, A. *Les regles de la profession d'avocat*. Dalloz: Erreur Perimes, 1989, 762 p.

22. HANGA, VI. *Drept privat roman*. București: EDP, 1978, 461 p.

23. HANGA, VI. *Istoria dreptului românesc. Dreptul cutumiar*. Iași: Chemarea, 1993, p. 148 p.

24. IONESCU, C. *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente (1741-1991)*. București: Lumina Lex, 1998, 912 p.

25. IONESCU, M., MIRON, G.-M. *Istoria Baroului Cluj*. Cluj-Napoca: Argonaut Mega, 2012, 334 p.

26. IONESCU, S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010. 220 p.

27. Legea nr. 610 din 21 februarie 1923 privind organizarea și unificarea corpului de avocați. În: Monitorul Oficial nr. 231 din 21 februarie 1923. [On-line]: <http://www.lex.ro/Legea-610-1923-29.aspx> (vizitat la 03.05.2022)

28. LONGINESCU, G. D. *Feria*. În revista istorică: Balcania. Nr.II - III \ 1939-1940, p. 199-318.

29. MĂRGINEANU, I., OSOIAN, L. *Avocatura în Republica Moldova – o subtilă diplomație în dezvoltare, instituție juridică a societății civile cu viziune spre integrarea europeană*. Chișinău: [s. n.], 2003, 112 p.

30. MICULESCU, P., CLIPA, C. *Istoria dreptului românesc*. Timișoara: Universitas Timisiensis, 2002, 212 p.

31. NEGRU, I. *Istoria dreptului românesc*. Lugoj: Nagard , 2014, p. 172 p.

32. NEGULESCU, P., AILEXIANU, G. *Colecțiunea vechilor legiuiri administrative*. București: Întreprinderile „Eminescu” S.A., 1944, 368 p.

33. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, New-York, 16 decembrie 1966, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Ediția Oficială „Tratate Internaționale”, Vol. I. Chișinău – 1998, p. 30 – 49.

34. PASCU, S., HANGA, V. *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P. R.* Vol. II. București: Editura Științifică, 1958, 870 p.

35. PASCU, S., HANGA, V. *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P. R.* Vol. III. București: Editura Științifică, 1963, 941 p.

36. POPA, V. *Drept public*, Chișinău: [s.n.], 1998, 460 p.

37. RĂDULESCU, A. *Pravilniceasca condică – 1780*. București: Editura Academiei Române, 1957, 268 p.

38. RENAUT, M. H. *L'accès à la justice dans la perspective de l'histoire du droit*. În: *Revue historique de*

droit français et étranger. Vol. 78, no. 3/2000, p. 473-495

39. SMOCHINĂ, A. *Istoria Universală a Statului și Dreptului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, 552 p.

40. SMOCHINĂ, A. *Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar*. Chișinău: Tipografia PRAG-3, 2001, 192 p.

41. STRATAN, V. *O perspectivă istorică asupra accesului la justiție în dreptul românesc*. În: *Analele Universității de Vest din Timișoara*, Nr. 2 din 2019, p. 213-227

42. VECHIO, del G. *Lecții de filosofie juridică*. București: Europa Nova, 1993. 352 p.

CONSIDERENTE PRIVIND APLICAREA PROCEDURII DE SUSPENDARE CONDIȚIONATĂ A URMĂRIRII PENALE

Irina PAVEL-GUZUN

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: irina.pavel19@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9958-6918>

Procedurile speciale sunt reglementări care asigură accesul justițiabililor la mijloace și forme procedurale mai simple, având ca scop accelerarea procedurilor pentru asigurarea celerității soluționării cauzelor și eficacității administrării actului de justiție. Deoarece suspendarea condiționată a urmăririi penale este o instituție procesuală distinctă, care presupune sistarea temporară, de către procuror, a activității de colectare a probelor prin mijloacele și procedeele probatorii, fără rezolvarea determinantă sau definitivă a cazului investigat, devine necesară studierea procedurii respective, cu atât mai mult că se observă că aceasta a devenit caducă în timp. DEX-ul definește suspendarea ca întrerupere, suprimare (temporară), această accepțiune fiind și cea atribuită de legiuitor [1]. În prezentul articol se face o analiză a dispozițiilor în vigoare referitoare la instituția abordată, temeiurile, modul, termenele, acțiunile întreprinse de reprezentanții statului în vederea aplicării instituției respective. Un accent aparte se pune pe analiza rezultatelor unor studii empirice de teren realizate în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților. Nu în ultimul rând, au fost propuse recomandări de lege ferenda.

Cuvinte-cheie: urmărire penală, suspendare condiționată, învinuit, termen de probă, procuror.

CONSIDERATIONS ON THE APPLICATION OF THE PROCEDURE FOR CONDITIONAL SUSPENSION OF THE CRIMINAL PROSECUTION

Special procedures are rules ensuring access to simpler procedural means and forms for litigants, with the aim of speeding up proceedings in order to ensure speedy resolution of cases and efficient administration of justice. Since the conditional suspension of criminal proceedings is a distinct procedural institution, which implies the temporary suspension, by the prosecutor, of the activity of gathering evidence through evidentiary means and procedures, without the decisive or definitive resolution of the case under investigation, it becomes necessary to study the procedure in question, all the more so since it is noted that it has become obsolete over time. It should be noted that the DEX defines suspension as interruption, (temporary) suppression, this meaning being also the one attributed by the legislator [1]. This article analyses the provisions in force relating to the institution in question, the grounds, the procedure, the deadlines and the actions taken by the state representatives to implement the institution. Special emphasis is placed on the analysis of the results of empirical field studies among judges, prosecutors and lawyers. Last but not least, recommendations have been proposed as a matter of law.

Keywords: prosecution, conditional suspension, accused person, probationary period, prosecutor.

CONSIDÉRATIONS SUR L'APPLICATION DE LA PROCÉDURE DE SUSPENSION CONDITIONNELLE DE LA POURSUITE PÉNALE

Les procédures spéciales sont des règlements qui garantissent l'accès des justiciables à des moyens et à des formes procédurales plus simples, dans le but d'accélérer les procédures pour assurer la rapidité de résolution des affaires et

l'efficacité de l'administration de l'acte de justice. Parce que la suspension conditionnelle de l'enquête pénale est une institution procédurale distincte, qui implique la cessation temporaire, par le procureur, de l'activité de collecte de preuves par des moyens et des procédures de preuve, sans détermination ni résolution définitive de l'affaire faisant l'objet de l'enquête, il devient nécessaire d'étudier la procédure respective, d'autant plus qu'il est remarqué qu'il est devenu obsolète au fil du temps. Le DeX définit la suspension comme une interruption, une suppression (temporaire), ce sens étant également celui attribué par le législateur [1]. Dans cet article, une analyse est faite des dispositions en vigueur concernant l'institution visée, les motifs, la manière, les délais, les actions entreprises par les représentants de l'État pour s'appliquer à cette institution. Un accent particulier est mis sur l'analyse des résultats des études empiriques de terrain menées auprès des juges, des procureurs et des avocats. Enfin, des recommandations ont été proposées par lege ferenda.

Mots-clés: poursuite pénale, suspension conditionnelle, accusé, période de probation, procureur.

РАЗМЫШЛЕНИЯ О ПРИМЕНЕНИИ ПРОЦЕДУРЫ УСЛОВНОГО ПРИОСТАНОВЛЕНИЯ УГОЛОВНОГО ПРЕСЛЕДОВАНИЯ

Специальные процедуры – это регламенты, обеспечивающие сторонам дела доступ к более простым средствам и процессуальным формам с целью ускорения процедур для обеспечения быстрого разрешения дел и эффективности отправления правосудия. Поскольку условное приостановление производства по уголовному делу представляет собой отдельный процессуальный институт, предполагающий временное прекращение прокурором деятельности по сбору доказательств способами и средствами доказывания без разрешения или окончательного разрешения расследуемого дела, возникает необходимость изучить процедуру. Более того, замечено, что она со временем устарела. Толковый словарь румынского языка определяет приостановку как прерывание, подавление (временное), причем это значение также приписывается законодателем [1]. В статье анализируются действующие положения относительно обратившегося учреждения, основания, порядок, сроки, действия, предпринимаемые представителями государства для обращения в данное учреждение. Особый акцент сделан на анализе результатов эмпирических полевых исследований, проведенных среди судей, прокуроров и адвокатов. Наконец, что не менее важно, были предложены юридические законодательные рекомендации.

Ключевые слова: судебное преследование, условное отстранение, обвиняемый, испытательный срок, прокурор.

Introducere

Actualmente se observă o „opozitie” între dreptul public și dreptul privat care își găsește reflecție și în raportul dintre principiul oficialității și cel al disponibilității. Primul se caracterizează prin anumite obligațiuni, forma inchizitorială a procesului, o poziție activă a organelor statului. Al doilea determină existența acțiunii penale, forma contradictorială, un rol activ al victimei [2, p. 257-258].

La moment, luând în calcul că procedura penală trebuie să cuprindă ambele principii, considerăm că principiul oficialității în procedura penală capătă o arie de aplicabilitate mai largă, fapt determinat de originile inchizitoriale ale procesului penal con-

tinental. Dezvoltarea principiului disponibilității în procedura penală trebuie să contribuie, dintr-un punct de vedere, la dezvoltarea elementelor contradictoriale în procesul penal, la promovarea conceptului extinderii drepturilor părților în proces, la autolimitarea statului, inclusiv în justiția penală, fapt ce ar permite dezvoltarea unor noi instituții procesuale penale, acestea fiind: dreptul acuzatului și al victimei de a fi implicați activ în probatoriul penal, acuzarea privată, justiția restaurativă etc. Legislația procesuală penală actuală a dezvoltat acest drept prin noi proceduri speciale ca: acordul de recunoaștere a vinovăției sau procedura de suspendare condiționată a urmăririi penale și de liberare de răspundere penală. În acest

aspect, apreciem că dezvoltarea conceptului trebuie condiționată cu respectarea unei reguli: principiul discreționar poate fi aplicat doar în promovarea drepturilor părților în proces, și nu a simplificării procesului în scop de economie a resurselor.

Cu alte cuvinte, dreptul discreționar al acuzării poate exista doar ca fiind guvernat de principiul dreptului la un proces echitabil [2, p. 257-258].

Considerăm că dezbaterile privind constituirea în legislația națională a instituției acuzării private, în cazul încetării urmăririi penale sau scoaterii persoanei de sub urmărirea penală, precum și a problemei privind administrarea probelor de către partea vătămată sunt actuale și merită atenția doctrinei.

Din aceste raționamente, procedura specială suspendarea condiționată a urmăririi penale a avut la originile sale intenția de a contribui la o administrare mai eficientă a justiției, mai ales în cauzele cu minori, prin evitarea unui proces penal cu toate consecințele nefaste care sunt inevitabile.

În legătură cu acest subiect de către autor a fost realizată o cercetare empirică în rândurile actorilor justiției (judecători, procurori, avocați). În cadrul interviurilor au fost opinii potrivit cărora procedura dată este aplicată insuficient din motivul limitelor de aplicare. Procedura poate fi aplicată pentru infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, acestea constituind o parte limitată de articole din Codul penal.

Temeiurile, modul și termenele de suspendare a urmăririi penale

Potrivit art. 510 CPP RM, (1) În privința persoanei puse sub învinuire pentru o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, care își recunoaște vinovăția, nu prezintă pericol social și poate fi reeducată fără aplicarea unei pedepse penale, urmărirea penală poate fi suspendată condiționat, cu liberarea ulterioară de răspunderea penală conform art.59 din Codul penal. (2) Prevederile alin.(1) nu se aplică față de persoanele:

- 1) care au antecedente penale;
- 2) care sunt dependente de alcool sau droguri;
- 3) cu funcții de răspundere, care au comis infracțiunea făcând abuz de serviciu;
- 4) care au comis infracțiuni contra securității statului;
- 5) care nu au reparat paguba cauzată în urma infracțiunii.

În cazul în care procurorul constată că în privința învinuitului pot fi aplicate prevederile art.510, el, prin ordonanță, suspendă condiționat urmărirea penală pe un termen de 1 an, stabilindu-i una sau mai multe din următoarele obligații:

- 1) să nu părăsească localitatea unde își are domiciliul decât în condițiile stabilite de procuror;
- 2) să comunice organului de urmărire penală orice schimbare de domiciliu;
- 3) să nu săvârșească infracțiuni sau contravenții;
- 4) să continue lucrul sau studiile;
- 5) să participe la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent.

Dacă, în termenul de suspendare condiționată a urmăririi penale, învinuitul a respectat condițiile stabilite de către procuror, procurorul, prin ordonanța sa, dispune liberarea persoanei de răspundere penală.

În cazul în care învinuitul nu a respectat condițiile stabilite de procuror acesta din urmă trimite cauza în judecată cu rechizitoriu în ordinea generală.

Aplicarea procedurii suspendării condiționate a urmăririi penale vis-a-vis de minori

Legislația penală și procesual-penală a Republicii Moldova atribuie în competența procurorului și a judecătorului de instrucție aplicarea măsurilor alternative de ispășire a pedepsei în privința minorilor.

Referitor la suspendarea condiționată a urmăririi penale, cadrul normativ în vigoare nu reglementează procedura de direcționare a minorului la un program special de tratament sau de consiliere în vederea re-

ducerii comportamentului violent (art. 511 alin.(1) CPP), și nici organul abilitat să monitorizeze aplicarea acestei măsuri. Din cauza lipsei programelor nerezidențiale de reeducare și reintegrare, dar și a susținerii din partea comunității pentru minorii în conflict cu legea și familiile lor, este practic imposibilă dejudiciarizarea minorilor de la sistemul formal al justiției penale fără riscul recidivării lor sau a revictimizării [3, p. 25].

După cum se menționează în literatura de specialitate actualmente, diferite ONG lucrează intens cu psihologii din cadrul Serviciilor de asistență psihopedagogică (SAP) din câteva comunități în cadrul unui proiect-pilot orientat spre dezvoltarea programelor destinate minorilor în conflict cu legea și părinților lor. Totuși, astfel de programe necesită o reglementare și o susținere financiară la nivel central sau local. De asemenea, trebuie reglementate competențele structurilor capabile să implementeze astfel de programe.

Atât temeiul de liberare de răspundere penală a minorilor, conform art. 54 din CP RM, cât și temeiul prevăzut de art. 59 din CP RM – liberarea condiționată de răspundere penală, sunt pasibile de aplicare pentru infracțiunile ușoare sau mai puțin grave, unde făptuitorul poate fi corectat fără a fi supus răspunderii penale. În unele cauze, minorul poate fi liberat de răspundere penală, conform art. 54 din CP RM, iar în alte cauze minorul este eliberat de răspundere numai după expirarea termenului de probă în cadrul suspendării condiționate a urmăririi penale. Procurorul în cauza unui minor va examina în primul rând posibilitatea liberării acestuia fără suspendarea condiționată a urmăririi penale și doar în cazul în care din circumstanțele cauzei rezultă că numai după un termen de probă, cu respectarea unor condiții și obligații de către minor, liberarea de răspundere penală va fi posibilă.

La determinarea procurorului de a aplica procedura de suspendare a urmăririi penale față de

un minor pot fi luate în considerare următoarele circumstanțe:

- a) minorul anterior a săvârșit și alte fapte antisociale, dar solicită acordarea unei șanse de corectare;
- b) fapta săvârșită de către minor nu prezintă o rezonanță socială în localitatea respectivă;
- c) mediul social (familia, locul de studii, locul de trai) al minorului permite respectarea obligațiilor impuse de către procuror.

Condițiile suspendării condiționate a urmăririi penale în privința unui minor și liberarea de răspundere penală:

Potrivit art. 510-511 din CPP RM, pentru suspendarea condiționată a urmăririi penale în privința unui minor sunt necesare să fi e întrunite cumulativ următoarele condiții:

- a) minorul să fi e acuzat pentru săvârșirea numai a unei singure infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;
- b) minorul a recunoscut vinovăția;
- c) paguba cauzată în urma infracțiunii să fie reparată;
- d) minorul învinuit nu prezintă pericol social și poate fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale;
- e) minorul nu este dependent de alcool sau droguri;
- f) minorul nu are antecedente penale;
- g) minorul a respectat obligațiile stabilite de către procuror în termenul de probă de un an.

Din natura juridică a acestei instituții de liberare de răspundere penală se prezumă că există și acordul minorului și al reprezentantului legal de a fi aplicată suspendarea condiționată a urmăririi penale și, în consecință, încetarea procesului penal.

Suspendarea condiționată a urmăririi penale în privința unui minor poate fi dispusă atât în cazul în care acesta a săvârșit fapta de unul singur, împreună cu alți minori sau în cauze cu adulți. În cazul coparticipării minorului cu o persoană adultă la săvârșirea infracțiunii, în privința acestuia se va dispune disjunctiv cauzei și examinarea posibilității de a fi apli-

cată procedura discreționară de liberare condiționată de răspundere penală.

În cadrul procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale, recunoașterea vinovăției este o condiție obligatorie ce determină atitudinea minorului față de fapta comisă și posibilitatea acestuia de a fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale.

În opinia noastră, la îndeplinirea acestei condiții procesuale obligatorii trebuie să se țină cont de anumite criterii, cum ar fi:

a) recunoașterea vinovăției de către minor se face benevol în fața procurorului în prezența reprezentantului legal, apărătorului, pedagogului sau psihologului, după înaintarea acușării în cadrul audierii copilului în calitate de învinuit;

b) înainte de recunoașterea vinovăției, procurorul trebuie să explice minorului învinuit dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa;

c) recunoașterea vinovăției trebuie să fie confirmată de către alte probe administrate în cauză;

d) dacă recunoașterea vinovăției este făcută până la înaintarea învinuirii, este necesară colectarea de probe ce confirmă vinovăția minorului, după care se va fixa acest fapt în procesul-verbal de audiere a minorului și în calitate de învinuit;

e) procurorul nu are cum să aprecieze recunoașterea vinovăției de către minorul acuzat, atunci când aceasta nu este confirmată de alte probe.

În cadrul procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale pot fi invocate diverse circumstanțe ce fundamentează convingerea procurorului că anume minorul nu prezintă pericol social:

a) minorul a săvârșit infracțiunea pentru prima dată;

b) minorul a săvârșit fapte penale, dar a fost liberat de răspundere penală sau nu are antecedente penale potrivit art. 111 alin. (2) lit. a), b), c), d), e) din CP RM. În acest caz se cer a fi luate în considerare și alte circumstanțe ce motivează faptul corectării minorului fără aplicarea pedepsei;

c) minorul s-a autodenunțat;

d) minorul a contribuit activ la descoperirea infracțiunii;

e) se caracterizează pozitiv la locul de muncă sau de studii;

f) este angajat în câmpul muncii sau își face studiile;

g) a săvârșit fapta penală ca urmare a unui concurs de împrejurări grele;

h) regretă fapta comisă, se căiește sincer de comiterea infracțiunii și față de victimă;

i) părinții, tutorii, curatorii sau rudele apropiate ale copilului și-au luat angajamentul de a-l reeduca;

j) minorul compensează de bună voie dauna materială cauzată sau repară în alt mod prejudiciul pricinuit prin infracțiune.

Concluzia că persoana nu prezintă pericol social poate fi bazată și pe alte împrejurări, invocându-se una sau mai multe circumstanțe.

Suspendarea condiționată a urmăririi penale poate fi dispusă din oficiu de către procuror sau la cererea apărătorului, a reprezentantului legal.

Dacă cererea este înaintată de către părinți, rude, tutori sau curatorii, prin care își asumă angajamentul de a reeduca minorul, procurorul verifică capacitatea acestora de a-și îndeplini obligațiile pe care și le asumă.

În cazul dispunerii din oficiu de către procuror, se obține acordul minorului și al reprezentantului legal la aplicarea acestei instituții. După acumularea documentelor procedurale ce atestă condițiile întrunite cumulativ, se va întocmi ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale ce urmează a fi confirmată de procurorul ierarhic superior, stabilindu-se și obligațiile minorului în termenul de probă prevăzut de art. 511 alin. (1) CPP RM. Termenul de probă de un an curge din momentul confirmării ordonanței de suspendare condiționată a urmăririi penale de către procurorul ierarhic superior. Acest termen nu poate fi nici micșorat, nici prelungit.

Ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale se înmânează minorului în prezența apărătorului și a reprezentantului legal, explicându-se esența și consecințele nerespectării obligațiilor stabilite. Aceste acțiuni urmează a fi atestate prin semnăturile procurorului, apărătorului, reprezentantului legal și a minorului. Despre adoptarea acestei hotărâri se înștiințează victima sau partea apărării.

Procurorul va solicita, din partea organelor de poliție, controlul respectării obligațiilor de către minor și va cere informații de la locul de muncă, de studii și de trai al minorului.

La încălcarea ordinii publice sau la comiterea unei fapte antisociale de către minor în cadrul termenului de probă, procurorul va examina minuțios circumstanțele pentru a decide dacă a avut loc o încălcare cu rea-credință a obligațiilor de către minor, care ar duce la invalidarea instituției liberării condiționate de răspundere penală a minorului [4, p. 38-43].

În opinia noastră, procurorul, în funcție de circumstanțele cauzei, va analiza posibilitatea aplicării instituției liberării de răspundere penală a unui minor, în următoarea ordine:

1. încetarea urmăririi penale cu aplicarea măsurilor educative de către procuror și cu liberare de răspundere penală;
2. încetarea urmăririi penale după suspendarea condiționată a urmăririi penale;
3. încetarea urmăririi penale cu plasarea minorului într-o instituție specială de învățământ și reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare de către judecătorul de instrucție, la demersul procurorului.

Când reeducarea minorului nu poate fi făcută decât prin plasarea acestuia într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, procurorul poate dispune încetarea urmăririi penale cu liberarea de răspundere penală, dacă minorul și reprezentantul legal sunt de acord cu adoptarea unei asemenea hotărâri.

La determinarea soluției de încetare a procesului penal cu plasarea copilului într-o instituție specială se va ține cont de recomandările serviciilor de resocializare, expuse în raportul anchetei sociale.

De exemplu, pentru comiterea de către doi copii a unei infracțiuni prevăzute de art.187 alin.(2) (jaf – sustragerea deschisă a bunurilor altei persoane), această procedură nu va mai putea fi aplicată. De asemenea, se cere de remarcat că împăcarea în cazul unui minor poate avea loc potrivit art.109 din CP și pentru infracțiuni grave.

O a doua problemă care creează dificultăți în aplicarea procedurii suspendării condiționate a urmăririi penale este interdicția aplicării în cazul existenței antecedentelor penale (art.510 alin.(2) pct.1) CPP, care, în situația unui minor lăsat fără supraveghere, poate fi întâlnită frecvent.

Prin urmare, una din recomandările de lege ferenda a fost introducerea în art. 510 alin.(1) din CPP a sintagmei „iar în cazul minorilor și pentru o infracțiune gravă”, pe când în art.510 alin.(2) pct.1) introducerea cuvintelor „cu excepția minorilor”.

Soluții date de către subiecții procedurali în cadrul procedurii sumare

Normele procesuale penale prevăd necesitatea emiterii unor acte procedurale în cadrul procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale și dispune liberarea persoanei de răspundere penală. Pornind de la specificul procedurii sunt emise ordonanțe în perioade diferite de timp care după conținutul și scopurile lor, în mod firesc, diferă. Evident, după constatarea condițiilor de aplicare a procedurii speciale procurorul urmează să emită ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale. Normele procesuale enumeră o listă exhaustivă de obligații care pot fi stabilite în privința persoanei, lăsând în umbră structura ordonanței respective.

În opinia noastră, ordonanța trebuie să conțină, minim, unele elemente obligatorii cum ar fi: descri-

erea faptei ce a constituit obiectul urmăririi penale și mijloacele de probă ce confirmă vinovăția persoanei; faptul recunoașterii benevole a vinovăției în prezența persoanelor indicate în lege și acceptarea soluției de suspendare condiționată a urmăririi penale cu liberarea ulterioară de răspundere penală; descrierea circumstanțelor ce motivează soluția suspendării condiționate a urmăririi penale; dispoziția de suspendare condiționată a urmăririi penale pe un termen de un an, cu indicarea obligațiilor prevăzute de art. 511 alin. (1) CPP RM; faptul privind explicarea consecințelor încălcării obligațiilor de către persoana învinuită, atestat prin semnăturile procurorului, apărătorului, persoanei învinuite, sau, după caz, a reprezentantului legal al copilului. La fel, ordonanța urmează să conțină și alte elemente formale caracteristice oricărui act procedural: persoana care l-a întocmit, data, organul procuraturii etc. La expirarea termenului de suspendare condiționată a urmăririi penale procurorul va emite o ordonanță care poate căpăta două forme în funcție de decizia luată. Aceasta, deoarece potrivit dispozițiilor art. 512 Cod de procedură penală, după expirarea termenului de suspendare condiționată a urmăririi penale procurorul are două soluții:

- prin ordonanță, liberează persoana de răspundere penală, dacă în termenul de suspendare condiționată a urmăririi penale, învinuitul a respectat condițiile stabilite de către procuror, sau

- trimite cauza în judecată cu rechizitoriu în ordinea generală, atunci când învinuitul nu a respectat condițiile stabilite de procuror.

Ultima soluție se va da în cazul când învinuitul „încalcă obligațiile stabilite, procurorul poate relua urmărirea dată cu transmiterea cauzei în instanță în ordinea generală” [5, p. 1278].

Pe de altă parte, potrivit practicii existente, urmare a interpretării formale restrictive a dispozițiilor procesuale, emiterea ordonanței de liberare a persoanei de răspundere penală nu este precedată de reluarea urmăririi penale.

Se consideră însă că, odată ce urmărirea penală a fost suspendată condiționat, procurorul nu poate întreprinde nici o acțiune procesuală pe caz, astfel încât verificarea respectării de către învinuit a condițiilor stabilite de procuror trebuie precedată neapărat de reluarea urmăririi penale, dat fiind că aceste verificări implică efectuarea mai multor acțiuni, cum ar fi audierea martorilor, ridicarea și anexarea unor documente la dosar etc. [6, p. 139-140].

La expirarea termenului de probă procurorul va întocmi ordonanța de încetare a urmăririi penale cu liberare de răspundere penală dacă:

a) persoana a respectat obligațiile stabilite în cadrul suspendării condiționate a urmăririi penale;

b) nu s-a descoperit faptul săvârșirii altor infracțiuni până la suspendarea condiționată a urmăririi penale;

c) ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale nu a fost declarată nulă de către judecătorul de instrucție în urma contestării acesteia de către victimă, partea vătămată sau partea civilă.

Ordonanța de încetare a urmăririi penale cu liberare de răspundere penală va cuprinde următoarele mențiuni:

a) data și locul întocmirii ordonanței, numele și gradul de clasificare al procurorului care o întocmește;

b) confirmarea de către procurorul ierarhic superior;

c) faptul adoptării suspendării condiționate a urmăririi penale și respectării obligațiilor de către persoana învinuită;

d) temeiurile juridice materiale penale și procesuale care permit adoptarea liberării de răspundere penală a persoanei;

e) dispoziția de încetare a urmăririi penale cu liberarea de răspundere penală a persoanei;

f) faptul aducerii la cunoștință și înmânării în copie a ordonanței persoanei, sau, după caz, a reprezentantului legal al copilului, atestate prin semnăturile acestuia și a procurorului [4, p. 38-43].

Acțiunile organului de urmărire penală după suspendarea condiționată a urmăririi penale

Normele procesuale nu reglementează procedura ulterioară suspendării condiționate a urmăririi penale. Totuși, în aspect practic acțiunile ulterioare au o importanță semnificativă.

Considerăm oportun a înainta unei opinii în acest sens. Așadar, despre suspendarea urmăririi penale, organul de urmărire penală ar fi obligat să anunțe în scris victima, partea vătămată, reprezentantul ei legal, partea civilă, partea civilmente responsabilă sau reprezentanții lor și să le explice dreptul de a contesta ordonanța de suspendare a urmăririi penale la judecătorul de instrucție.

Ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale se înmânează beneficiarului în prezența apărătorului. Avocatul va explica beneficiarului/clientului esența și consecințele nerespectării obligațiilor stabilite.

După emiterea ordonanței de suspendare condiționate a urmăririi penale, aceasta se remite spre cunoștință și executare Inspectoratului de Poliție în a cărei rază își are domiciliul persoana în privința căreia s-a dispus suspendarea condiționată a urmăririi penale.

Se va solicita de a se lua la evidență cazul dat și de a se organiza verificarea, supravegherea pe parcurs de un an a respectării de către persoană a obligațiilor stabilite în dispozitivul ordonanței de suspendare condiționată a urmăririi penale.

În caz de stabilire a încălcării uneia sau mai multor obligații, cazul urmează să fi e raportat imediat procurorului care a emis ordonanța, pentru a se proceda conform prevederilor art. 512 alin. (3) din Codul de procedură penală. În caz că învinuitul va respecta obligațiile stabilite, la expirarea acestui termen în adresa procuraturii urmează să fi e expediată o informație privind comportamentul învinuitului, în special, în ceea ce ține de executarea obligațiilor impuse la suspendarea condiționată a urmăririi penale.

Rolul Inspectoratului Național de Probațiune în procedura de suspendare condiționată a urmăririi penale

Potrivit legislației RM privind sancțiunile și măsurile de probațiune sunt următoarele categorii: formele de probațiune/supraveghere înainte de condamnare și după condamnare. Se constată că suspendarea condiționată a urmăririi penale reprezintă o formă de supraveghere înainte de condamnare.

Însuși temei de a lua la evidență subiectul probațiunii și de a iniția activitățile de probațiune, constituie ordonanța procurorului prin care s-a suspendat condiționat urmărirea penală [7, pct. 4.5].

Învinuitul cărui prin ordonanță i-a fost suspendată condiționat urmărirea penală pe un termen de 1 an și i s-a stabilit obligația de a participa la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent, devine subiectul probațiunii. Controlul asupra respectării obligațiilor menționate îl exercită organul de urmărire penală în comun cu biroul de probațiune.

În cazul aplicării învinuitului a obligației „să participe la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent”, biroul de probațiune asigură executarea obligației. Biroul de probațiune informează procurorul dacă, în termenul de suspendare condiționată a urmăririi penale, învinuitul a respectat obligația stabilită sau despre neexecutarea ei [7, pct. 117-120].

Importanța de a lua în considerație situația victimei

Chiar dacă aduce doar beneficii, procedura dată urmează a fi aplicată cu prudență, îndeosebi când pe cântar se pun interesele victimei. În sens contrar există riscul unei duble victimizări, îndeosebi când făptuitorul și victima au tangență unul cu altul, spre exemplu locuiesc împreună. În acest sens, hotărârea CtEDO Eremia c. Republicii Moldova [8], este un exemplu elocvent.

În speță, la 01 aprilie 2011 un procuror din cadrul Procuraturii Călărași a stabilit că A. a admis anterior că a agresat fizic și psihologic cei 3 membri ai familiei. Apoi, A. a depus o cerere către procuror solicitând să fie liberat condiționat de răspundere penală. Procurorul a constatat că erau probe esențiale ale vinovăției lui A., cum sunt diferite rapoarte medicale, depozițiile martorilor, acte referitoare la aplicarea amenințării și avertizările din partea angajatorului său, Ministerul Afacerilor Interne. Cu toate acestea, ținând cont că el a comis o „infracțiune mai puțin gravă”, nu a consumat droguri sau alcool, trebuia să întrețină 3 minori, a fost respectat la serviciu și în comunitate și „nu reprezintă un pericol pentru societate” procurorul a suspendat urmărirea penală, cu condiția că va fi redeschisă în cazul în care A. va comite altă infracțiune în acea perioadă de timp.

În opinia Curții, suspendarea urmării penale în privința lui A. în asemenea circumstanțe a avut un efect, mai degrabă de a-l eschiva de răspundere penală, decât de a-l împiedica de la comiterea în continuare a violenței față de prima reclamantă, fapt care evoluează într-o adevărată impunitate. Având în vedere modul în care autoritățile au condus cauza, în particular, cunoștința autorităților despre pericolul violenței domestice ulterioare a lui A. și omisiunea de a întreprinde măsuri eficiente în privința lui și să asigure pedepsirea lui în temeiul prevederilor legale aplicabile, Curtea constată că Statul a omis să-și îndeplinească obligațiile sale pozitive în temeiul Articolului 3 din Convenție. A existat, prin urmare, o violare a acestei prevederi în privința primei reclamante.

Situație similară a fost constatată de către Curte și în cauza Pădureț c. Moldovei [9].

Prin urmare, o analiza sistemică și fundamentală realizată de către procuror în cadrul luării deciziei de suspendare condiționată a urmării penale, reieșind din circumstanțele concrete ale cauzei, din infracțiunea comisă, personalitatea făptuitorului și

orice alte date relevante, este una obligatorie și urmează a fi inclusă în normele procesuale .

Analiza din punct de vedere empiric a procedurii de suspendare condiționată a urmării penale

În cadrul prezentei cercetări, așa cum a fost menționat și mai sus, a fost realizat un studiu empiric între actorii justiției (judecători, procurori și avocați) privind aplicabilitatea procedurii de suspendare condiționată a urmării penale în sistemul național.

În urma analizei se constată că aproximativ 95% din persoanele intervievate au indicat că nu au întâlnit procedura respectivă în procesul de lucru. Printre motivele neaplicării procedurii de suspendare condiționată a urmării penale s-au indicat: procurorii nu sunt independenți în vederea aplicării procedurii respective, des se anulează ordonanța de către Procuratura Generală pe temeuri irelevante, aria restrânsă de aplicare, limitarea reieșind din categoria de infracțiune conform normei legale, prezența antecedentelor penale, politica Procuraturii Generale, obligațiile stabilite față de învinuit nu întotdeauna sunt suficiente, persoanele puse sub învinuire nu respectă obligațiile impuse prevăzute de art. 511 CPP, se evită pentru a nu apărea dubii privind corectitudinea și onestitatea procurorului, învinuitul nu întrunește condițiile legale de a fi aplicat.

La rubrica „care probe ar fi suficiente pentru a decide de aplicat procedura respectivă într-un caz concret”, s-au indicat: materialul caracterizant (pozitiv), circumstanțe atenuante, lipsa circumstanțelor agravante ar trebui să decidă la aplicarea acestei proceduri fără trimiterea cauzei în judecată, probele care demonstrează incontestabil vina persoanei în săvârșirea infracțiunii incriminate, probele ce caracterizează persoana făptuitorului (anterior nu este judecat, nu se află la evidența medicului narcolog, a reparat prejudiciul cauzat etc.).

La rubrica „ce modificări legislative ar fi necesare pentru aplicarea eficientă a procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale și de liberare de răspundere penală”, s-au indicat: modificări ce țin de indicarea directă a aplicării procedurii și nu posibilitatea aplicării procedurii în cauză; să fie simplificată procedura, cu mai puține cerințe pentru aplicarea ei; sporirea independenței reale a procurorului de caz; aplicabilitatea la un spectru mai larg de infracțiuni (grave) și obligarea ca pe orice cauză să fie verificată posibilitatea aplicării, diversificarea obligațiilor ce pot fi aplicate pe perioada suspendării condiționate a urmăririi penale; urmează a fi detaliat când persoana se consideră că nu prezintă pericol social, precum și urmează a fi exclusă obligația ca ordonanța de suspendare să fie confirmată de procurorul ierarhic superior.

O analiză statistică a numărului de ordonanțe de suspendare condiționată dispuse de către procurori în perioada anilor 2004-2019, demonstrează lipsa unei tendințe clare în utilizarea de către procurori a acestui instrument procedural. Astfel, dacă în anul 2004, procurorii au dispus suspendarea condiționată a urmăririi penale în 246 de cazuri, în anul 2005 – în 660 de cazuri, atunci în anii 2018 - 2019 au fost raportate 91 și, respectiv, 81 de suspendări condiționate [10].

Pot fi doar presupuse adevăratele motive de neaplicare de către procurori a respectivelor dispoziții procesuale (ca de exemplu, dorința de raportare grabnică a finalizării urmăririi penale, acesta fiind un indicator statistic important al activității, absența unei independențe a procurorului- imixtiunea procurorului ierarhic superior), dar făcând abstracție de el, se constată și existența unui gol în reglementarea algoritmului acțiunilor procurorului la expirarea termenului de suspendare condiționată.

Concluzii

În urma analizei se poate de concluzionat că, fiind o expresie a dreptului discreționar al procuro-

rului, suspendarea condiționată a urmăririi penale, până în anul 2003 necunoscută în practicile penale naționale, este și până acum aplicată neuniform și inconstant.

Potrivit practicii existente, urmare a interpretării formale restrictive a dispozițiilor procesuale, emiterea ordonanței de liberare a persoanei de răspundere penală nu este precedată de reluarea urmăririi penale. Se consideră însă că, odată ce urmărirea penală a fost suspendată condiționat, procurorul nu poate întreprinde nici o acțiune procesuală pe caz (argumentele fiind indicate mai sus).

Astfel, se constată că inaplicabilitatea procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale este prezentă din varii motive: motive subiective (ce țin strict de poziția acuzatorului de stat pe caz) și motive obiective (atunci când legea penală nu permite din cauza „lacunelor” existente).

Pentru o aplicabilitate mai amplă a procedurii respective, pentru a evita problemele ce țin de inaplicabilitatea din cauza limitelor impuse de lege, consider că ar fi bine-venite următoarele modificări:

- introducerea în art. 510 alin.(1) din CPP a sintagmei „iar în cazul minorilor și pentru o infracțiune gravă”, pe când în art.510 alin. (2) pct.1) introducerea cuvintelor „cu excepția minorilor”;

- sporirea independenței reale a procurorului de caz, cu excluderea obligației ca, ordonanța de suspendare să fie confirmată de procurorul ierarhic superior;

- să fie o diversitate mai mare a obligațiilor ce pot fi aplicate pe perioada suspendării condiționate a urmăririi penale (analogic art. 191 alin. (3) CPP RM);

- să fie explicat detaliat când persoana se consideră că nu prezintă pericol social (de ex: sunt caracterizate pozitiv la locul de trai, sunt evaluate psihologic ca prezentând risc de „recidivă” redus);

- să fie norme care ar obliga procurorul să facă o analiză temeinică a situației concrete în cadrul luării deciziei de suspendare condiționată.

Referințe bibliografice

1. <https://dexonline.ro/definitie/suspendare> (accesat la 01.04.2022).

2. DOLEA, I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal, conceptual promovării elementului privat*. Chișinău. Cartea Juridică. 2009. p. 417. ISBN 978-9975-9927-7-0.

3. RUSANOVSKI, S. *Evaluarea cadrului normativ și a practicilor privind implicarea copiilor în procesul penal în Republica Moldova*. Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”. aprilie 2014. p. 84. ISBN 978-9975-80-922-1, <https://www.unicef.org/moldova/media/1311/file/Raport-Justitie-pentru-copii.pdf> (accesat la 01.04.2022).

4. DOLEA, I., ROMAN, D. *Ghid privind procedurile prietenoase copiilor la faza de urmărire penală, ghid pentru procurori*. Institutul de Reforme Penale. Tipografia „Bons Offices” SRL. 2011. p. 120. ISBN 978-9975-80-447-9.

5. DOLEA, I. *Codul de procedură penală al Republi-*

cii Moldova: (comentariu aplicativ): Textul cu modificările legislative operate până la 1 mai 2020. Chișinău: Cartea juridică, 2020. p. 1408. ISBN 978-9975-3418-0-6.

6. BODEAN, V. *Reluarea urmăririi penale după suspendare și suspendarea condiționată a acesteia*. Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, USM, 10-11 noiembrie 2020.

7. Ordin nr. 347 din 30.12.2019 cu privire la aprobarea Regulamentului de planificare a probațiunii, secțiunea 2-Persoanele liberate condiționat de răspundere penală.

8. CtEDO Eremia c. Republicii Moldova din 28.05.2013 (Cererea nr. 3564/11 §§ 27, 65, 66 disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/> (accesat la 01.04.2022)).

9. CtEDO Pădureț c. Moldovei din 05.01.2010 (Cererea nr. 33134/03, §§ 70-77, disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/> (accesat la 01.04.2022)).

10. Rapoarte publice de activitate a Procuraturii Republicii Moldova, accesat la 03 ianuarie 2022 <http://procuratura.md/md/d2004/> (accesat la 01.04.2022).

CLASIFICAREA ȘI REPARTIZAREA CONDAMNAȚILOR ÎN CADRUL UNUI SISTEM PROGRESIV DE EXECUTARE A PEDEPSEI

Alexandr CRUDU

Doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne,
Chișinău, Republica Moldova

email: al.crudu@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-1137-5775>

După cum se cunoaște, în teoria dreptului execuțional penal, clasificarea condamnaților la pedepse penale privative de libertate este luată în considerare la trei niveluri. Primul nivel este clasificarea juridico-penală primară, al cărei scop este diferențierea pedepsei pentru infractor în conformitate cu natura și gradul de pericol al infracțiunii pe care a comis-o, al doilea nivel este clasificarea execuțional penală secundară a condamnaților, care presupune diferențierea executării pedepsei și corectării condamnaților, excluzând influența negativă a unor condamnați asupra altora. Cel de-al treilea nivel de clasificare a condamnaților presupune studierea personalității acestora, în baza unor criterii psiho-pedagogice, criminalistice, sociale și altele. În prezentul articol au fost analizate principalele instrumente de clasificare și repartizare a condamnaților în cadrul unui sistem progresiv de executare a pedepsei. Astfel, au fost studiate opiniile doctrinare cu privire la eficiența procesului de clasificare, precum și felurile clasificării condamnaților în dreptul execuțional penal. La fel, au fost examinate criteriile suplimentare de clasificare a condamnaților aplicate de către personalul penitenciar, pe lângă cele expres reglementate de Codul de executare. În final, au fost formulate recomandări în contextul îmbunătățirii instrumentelor de clasificare și repartizare a condamnaților, precum și propuneri de modificare a cadrului normativ în acest sens.

Cuvinte-cheie: penitenciar, condamnat, sistem progresiv, repartizare, subcultura criminală, ierarhie informală, criterii de separare.

CLASSIFICATION AND DISTRIBUTION OF CONVICTED PEOPLE IN A PROGRESSIVE SYSTEM OF EXECUTION OF THE SENTENCE

As it is known, in the theory of criminal enforcement law, the classification of convicts to criminal sentences deprived of liberty is taken into account at three levels. The first level is the primary legal classification, the purpose of which is to differentiate the punishment for the offender according to the nature and degree of danger of the crime he/she committed. The second level is the secondary criminal execution classification of convicts, which involves differentiating the execution of the sentence and correcting convicts, excluding the negative influence of some convicts on others. The third level of classification of convicts involves the study of their personality, based on psycho-pedagogical, forensic, social and other criteria. This article has analyzed the main tools for classifying and distributing convicts in a progressive sentence system. Thus, the doctrinal opinions regarding the efficiency of the classification process were studied, as well as the ways of classifying the convicts in the criminal enforcement law. Likewise, the additional criteria for classifying convicts applied by prison staff were examined, in addition to those expressly regulated by the Enforcement Code. Finally, recommendations were made in the context of improving the instruments for classifying and distributing convicts, as well as proposals to amend the regulatory framework in this regard.

Keywords: penitentiary, convict, progressive system, distribution, criminal subculture, informal hierarchy, separation criteria.

CLASSIFICATION ET RÉPARTITION DES CONDAMNÉS SELON UN SYSTÈME PROGRESSIF D'EXÉCUTION DE LA PEINE

Comme on le sait, dans la théorie du droit de l'application des peines, la classification des condamnés en peines pénales privatives de liberté est considérée à trois niveaux. Le premier niveau est la classification juridique-pénale primaire, dont le but est de différencier la punition du délinquant en fonction de la nature et du degré de danger du crime qu'il a commis, le deuxième niveau est la classification pénale-exécutionnelle secondaire des condamnés, qui consiste à différencier l'exécution de la peine et la correction des condamnés, à l'exclusion de l'influence négative de certains condamnés sur d'autres. Le troisième niveau de classification des condamnés implique l'étude de leur personnalité, basée sur des critères psycho-pédagogiques, médico-légaux, sociaux et autres. Dans cet article, les principaux instruments de classification et de répartition des condamnés au sein d'un système progressif d'exécution de la peine ont été analysés. Ainsi, les points de vue doctrinaux sur l'efficacité du processus de classification, ainsi que les types de classification des condamnés en droit pénal, ont été étudiés. En outre, les critères supplémentaires de classification des condamnés appliqués par le personnel pénitentiaire, en plus de ceux expressément réglementés par le Code d'exécution, ont été examinés. Enfin, des recommandations ont été formulées dans le cadre de l'amélioration des instruments de classification et de répartition des condamnés, ainsi que des propositions de modification du cadre normatif à cet égard.

Mots-clés: pénitencier, condamné, système progressif, répartition, sous-culture criminelle, hiérarchie informelle, critères de séparation.

КЛАССИФИКАЦИЯ И РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ОСУЖДЕННЫХ В ПРОГРЕССИВНОЙ СИСТЕМЕ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ

Как известно, в теории уголовно-исполнительного права отнесение осужденных к уголовным наказаниям, лишенным свободы, учитывается на трех уровнях. Первый уровень - первичная уголовно-правовая классификация, целью которой является дифференциация наказания преступника по характеру и степени тяжести совершенного им преступления, второй уровень - вторичная уголовно-исполнительная классификация осужденных, предполагающая дифференциацию исполнения приговора и исправления осужденных, исключающее отрицательное влияние одних осужденных на других. Третий уровень классификации осужденных предполагает изучение их личности на основе психолого-педагогических, судебно-медицинских, социальных и других критериев. В данной статье рассматриваются основные инструменты классификации и распределения осужденных по прогрессивной системе отбывания наказания. Таким образом, были изучены доктринальные мнения относительно эффективности классификационного процесса, а также способы классификации осужденных в уголовно-исполнительном праве. Помимо этого, были рассмотрены дополнительные критерии классификации осужденных, применяемые персоналом исправительных учреждений, в дополнение к тем, которые прямо регламентированы Кодексом об исполнении наказаний. В заключение, были даны рекомендации в контексте совершенствования инструментов классификации и распределения осужденных, а также предложения по изменению нормативно-правовой базы в этой сфере.

Ключевые слова: пенитенциарное учреждение, осужденный, прогрессивная система, распределение, криминальная субкультура, неформальная иерархия, критерии разделения.

Introducere

Pornind de la principiile legislației execuționale care accentuează rolul și importanța diferențierii și individualizării modului de executare a pedepsei penale privative de libertate, clasificarea și, ulterior, repartizarea condamnaților în cadrul instituțiilor penitenciare reprezintă un proces care creează condițiile necesare pentru resocializarea cât mai eficientă a acestor condamnați, utilizând un volum de mijloace de influență, în funcție de rezultatele evaluării individuale.

Rezultate și discuții

După cum se cunoaște, în teoria dreptului execuțional penal, clasificarea condamnaților la pedepse penale privative de libertate este luată în considerare la trei niveluri. Primul nivel este clasificarea juridico-penală primară, al cărei scop este diferențierea pedepsei pentru infractor în conformitate cu natura și gradul de pericol al infracțiunii pe care a comis-o, al doilea nivel este clasificarea execuțional penală secundară a condamnaților, care presupune diferențierea executării pedepsei și corectării condamnaților, excluzând influența negativă a unor condamnați asupra altora. Acest nivel de clasificare îndeplinește funcția de a continua clasificarea juridico-penală, având drept criteriu inițial comportamentul condamnatului și atitudinea acestuia față de principalele mijloace de corectare [1]. Această clasificare se bazează pe criteriile de clasificare reglementate de Codul de executare [2, art. 205 alin. (1)] precum a) vârsta (separarea minorilor de adulți), b) sexul (separarea femeilor de bărbați), c) statutul procesual (separarea condamnaților de preveniți), d) antecedente penale (separarea persoanelor condamnate pentru prima dată - de persoanele condamnate care anterior au executat pedeapsa închisorii și care au antecedente penale nestinse), e) tipul sancțiunii penale (separarea condamnaților la pedeapsa detențiunii pe viață de ceilalți condamnați), f) comiterea

infracțiunii în participație (separarea condamnațiilor pentru săvârșirea infracțiunii cu participație de ceilalți participanți la aceeași infracțiune), g) regimul inițial de deținere (separarea condamnaților transferați în regim inițial de deținere în calitate de sancțiune disciplinară de condamnații aflați în regim inițial pentru prima dată), h) funcția deținută anterior (separarea condamnaților care, în virtutea funcțiilor ocupate anterior, pot fi amenințați cu răzbunarea de ceilalți condamnați), i) nivelul de destindere a regimului (separarea condamnaților care beneficiază de dreptul de a se deplasa fără escortă sau însoțire de ceilalți condamnați). Cu toate acestea, legislația execuțional penală oferă dreptul administrației penitenciarelor aplicarea și altor criterii de deținere separată a condamnaților decât cele enumerate mai sus, criterii care se aplică exclusiv în scopul sporirii siguranței condamnaților sau creării condițiilor pentru tratamentul lor.

Cel de-al treilea nivel de clasificare a condamnaților presupune studierea personalității acestora, în baza unor criterii psiho-pedagogice, criminalistice, sociale și altele [3]. Clasificarea condamnaților prin natura infracțiunii comise se dovedește a fi neefectivă, deoarece persoanele cu vicii morale diferite comit infracțiuni similare sau cu același tip de vicii morale - infracțiuni diferite în funcție de diverse circumstanțe. În această situație, pentru administrarea eficientă a instituțiilor penitenciare instituțiile penitenciare sunt forțate să ridice problema unei clasificări suplimentare ale condamnaților. Clasificarea condamnaților în rezultatul studierii personalității acestora, creează condiții mai favorabile pentru creșterea eficienței instituției penitenciare și realizarea obiectivelor legislației penale. Aceasta este o condiție esențială pentru diferențierea și individualizarea acțiunii corective ale statului [4].

Totuși, unii autori [5, p. 78] consideră că, procesul de clasificare se realizează doar în două niveluri (etape), prima reprezintă etapa în care clasificarea se

realizează de către instanța de judecată, iar cea de-a doua etapă se realizează de administrația instituției penitenciare, în conformitate cu criteriile social-juridice stabile de lege. Considerăm că o atare abordare nu este un comprehensivă, deoarece clasificarea realizată de personalul penitenciar nu se bazează în exclusivitate pe criteriile social-juridice stabilite de lege ci și pe rezultatele studierii personalității condamnatului, proces care este inerent unui sistem progresiv de executare a pedepsei penale privative de libertate. Astfel, în prezenta lucrare vom aborda mai cu seamă cele două niveluri de clasificare a condamnaților realizate de personalul penitenciar, deoarece anume aceste niveluri permit organizarea progresivă a procesului corecțional și, implicit, crearea precondițiilor pentru resocializarea corespunzătoare a condamnaților.

Pe lângă criteriile de clasificare a condamnaților enumerate mai sus, unul din criteriile suplimentare aplicate de administrația instituțiilor penitenciare este separarea lor la cererea personală formulată în ordinea art. 206 din Codul de executare. Astfel, potrivit art. 206 alin. (2) din Codul de executare, la apariția pericolului pentru securitatea personală a condamnatului, el este în drept să adreseze oricărui dintre persoanele cu funcție de răspundere a penitenciarului o cerere privind asigurarea securității personale. În acest caz, persoana cu funcție de răspundere este obligată să întreprindă imediat măsuri pentru asigurarea securității personale a condamnatului, iar, după caz, și măsuri de protecție din partea statului [2, art. 206 alin. (2)]. Așadar, Statutului executării pedepsei de către condamnați, pentru asigurarea securității personale a deținutului, administrația penitenciarului este obligată să-l izoleze de alți deținuți, utilizând în aceste scopuri diverse încăperi, care corespund cerințelor pentru detenția persoanei, inclusiv celulele izolatoarelor disciplinare [6, pct. 133].

În aceste condiții, separarea condamnaților în baza cererii personale a devenit un procedeu uzual de

clasificare și separare a condamnaților, unde, la primirea condamnatului în penitenciar, comisia respectivă de primire verifică datele din dosarul personal dacă condamnatului i s-a asigurat securitatea personală în ordinea reglementată de art. 206 din Codul de executare și, în caz afirmativ, continuă separarea lui pe acest temei, cu condiția că deținutul nu solicită personal încetarea aplicării unor astfel de măsuri.

Problema securității deținuților în cadrul sistemului autohton al administrației penitenciare este una acută, iar potrivit datelor statistice ale Administrației Naționale a Penitenciarelor, numărul condamnaților care solicită izolarea în ordinea art. 206 din Codul de executare permanent variază, ajungând în anul 2021 la cifra de 473 persoane. Spre exemplu, în anul 2017, numărul condamnaților izolați pe motiv de securitate personală constituia 427 persoane, în condițiile în care numărul total al deținuților era cu aproximativ 1300 de persoane mai mare (7635 în 2018, raportat la 6429 în 2021).

În astfel de condiții, soluționarea problemei violenței deținuților necesită o abordare sistemică, fiind necesar de realizat o serie de acțiuni cum ar fi, spre exemplu:

- reorganizarea sistemului autohton de executare a pedepselor penale privative de libertate, prin introducerea unui sistem progresiv de executare veritabil;
- dezvoltarea infrastructurii penitenciare, pentru a asigura controlul efectiv asupra comportamentului deținuților, prin repartizarea acestora pe spații ușor administrate;
- dotarea cu un număr suficient de personal de supraveghere și de educare;
- acordarea puterii decizionale corespunzătoare a personalului penitenciar;
- dotarea deținuților cu absolut tot necesarul pentru trai etc.

Aceste precondiții pentru combaterea eficiență a problemei violenței deținuților sunt extrem de

costisitoare și, într-o perioadă scurtă, nu ar fi putut realizată nici în țările cu cele mai dezvoltate economii din lume. În așa fel, precizăm că acest proces este unul de lungă durată și necesită suport din partea tuturor actorilor implicați în actul justiției, iar factorul determinant este preluarea integrală a controlului asupra comportamentului deținutului prin crearea unor spații securizate și introducerea unui sistem progresiv de executare, unde separarea condamnaților va avea loc în funcție de progresele de resocializare obținute pe parcursul executării pedepsei. Or, atât timp cât personalul penitenciar nu este privit drept un factor care ar determina modul și condițiile în care deținutul urmează să-și execute pedeapsa aplicată, ultimul fiind în mare parte deținut în dormitoare comune unde nu are decât să relaționeze cu alți deținuți, acțiunile sporadice de combatere a fenomenului violenței în rândul deținuților nu vor avea rezultatele scontate.

În toate țările lumii există un anumit număr de deținuți care prezintă un înalt risc de securitate și care necesită, în consecință, condiții speciale de detenție. Riscul mare estimat în termeni de securitate al acestor deținuți poate rezulta din natura infracțiunilor pe care le-au comis, din modul în care reacționează la constrângerile vieții din închisoare, sau ca urmare a profilului lor psihologic /psihiatric. Acest grup de deținuți nu va reprezenta (sau cel puțin nu ar trebui să reprezinte, dacă sistemul de clasificare funcționează în mod satisfăcător) decât un procent foarte mic din totalul populației din închisoare. Totuși, acest grup preocupă în mod special CPT-ul, deoarece necesitatea luării unor măsuri excepționale în ceea ce îl privește comportă un mai mare risc de aplicare a unui tratament inuman și degradant. Deținuții care prezintă un grad de risc semnificativ de ridicat în termeni de securitate trebuie să se bucure, în incinta unității de detenție, de un regim relativ mai puțin constrângător pentru a compensa severitatea situației lor din închisoare. În deosebi, ei trebuie

să aibă posibilitatea de a se întâlni cu deținuții din unitatea lor și de a li se propune o gamă largă de activități. Ar trebui făcute eforturi speciale pentru a promova o atmosferă bună în interiorul unităților de înaltă securitate. Obiectivul ar trebui să fie stabilirea de relații pozitive între personal și deținuți. Acesta este în interesul nu numai al tratamentului de factură umană aplicat ocupanților unității, ci și al menținerii unui control și a unei securități eficiente, inclusiv în ce privește securitatea personalului [6, pct. 32].

Un alt criteriu de clasificare și separare a deținuților utilizat tot mai des de către autoritățile penitenciare autohtone acolo unde persoanele sunt deținute permanent în celule cu acordarea unei perioade relativ scurte de ieșiri în afara celulei este criteriul fumător/nefumător. Acest criteriu nou de separare a fost aplicat după ce Republica Moldova a fost condamnată de mai multe ori de către CtEDO pentru detenția persoanelor în condiții inumane, inclusiv expunerea la fumatul pasiv. Astfel, potrivit jurisprudenței Curții, aceasta a subliniat absența unei acțiuni uniforme în statele membre în ceea ce privește normele privind fumatul și protecția împotriva fumatului pasiv în penitenciare. În cauza Aparicio Benito împotriva Spaniei [(dec.), nr. 36150/03, 3 noiembrie 2006], aceasta a constatat că, în state membre diferite, existau situații în care condamnații fumători și nefumători erau constrânși să împartă aceeași celulă și situații în care cele două grupuri erau plasate în celule separate. În plus, Curtea a observat că unele părți contractante limitau suprafața spațiilor comune unde era permis fumatul și că alte state nu stabiliseră nicio limită în penitenciare pentru fumători [7]. Totuși, în cauza Aparicio Benito, reclamantul era închis într-un penitenciar unde dispunea de o celulă individuală, în timp ce în Republica Moldova celule de detenție sunt comune. În acest caz, detenția condamnaților în celule comune unde aceștia sunt supuși fumatului pasiv, se consideră ca fiind tratament inuman. Astfel, separarea lor pe acest criteriu pare să fie o practi-

că corectă, având drept scop principal de protejare a sănătății persoanelor nefumătoare.

Alt criteriu de clasificare utilizat de către personalul penitenciar, de această dată unul neoficial, este separarea condamnaților în funcție de statutul deținut în ierarhia subculturii criminale. Rapoartele CPT au evidențiat relația dintre ierarhiile informale din penitenciarele din Moldova și actele de violență și abuzurile dintre deținuți. În cadrul Studiului subculturii criminale din penitenciarele din Republica Moldova, s-a constatat că în toate penitenciarele din Moldova există o subkultură criminală, într-o măsură mai mare sau mai mică. În întregul sistem penitenciar și, în special, în unitățile pentru bărbați adulți, subcultura este consolidată de structuri centralizate. Grupuri mici de deținuți cu rol de lideri aplică reguli informale și pedepse celor care le încalcă [8, p. 7].

Subcultura penitenciară împarte deținuții în categorii informale, stratificarea respectivă din start face existența deținuților să se bazeze pe relații de conflict. Ispășirea pedepsei se transformă pentru categoriile neprivilegiate într-un stres, însoțit de ostilitate, sentiment de inferioritate etc. Deținuții se supun normelor informale adoptând gesturi, ținută, expresii, roluri, din teama de sancțiuni. Argoul este parte a interacțiunii verbale, rar utilizat în scris; presupune prezența informalului, deseori nerespectarea sau sfidarea formalului; este un vocabular al comunității deținuților care se modifică rapid în cazul în care prea multe din el se cunoaște. Argoul sporește coeziunea grupului și separă pe cei din grup de cei aflați în afara grupului [9].

Fiind extrem de înrădăcinată, subcultura criminală din Republica Moldova dictează personalului penitenciar regulile de separare informală a condamnaților, iar aceștia din urmă acceptă această separare pentru a crea aparența controlului asupra întregului penitenciar. Cu alte cuvinte, colaborarea personalului penitenciar cu liderii subculturii criminale nu face altceva decât să întărească și mai mult

rolul ultimilor în rândul tuturor condamnaților. Pornind de la această problemă, considerăm că sistemul de clasificare a deținuților trebuie revizuit în sensul separării condamnaților periculoși pentru siguranța locului de deținere sau cei care promovează subcultura criminală în rândul deținuților, pentru a slăbi influența lor asupra populației generale ale penitenciarelor, care susțin respectarea tradițiilor subculturii criminale din frică. Condamnații periculoși sau cei care promovează subcultura criminală trebuie deținuți în condiții de maximă siguranță, cu o supraveghere sporită de personalul penitenciar bine dotat și pregătit, iar administrația penitenciarului trebuie să aplice permanent programe de schimbare comportamentală în scopul influenței pozitive asupra acestora. Or, este datoria administrațiilor penitenciare să îi protejeze pe acei deținuți care sunt susceptibili să se confrunte cu disprețul celorlalți deținuți și chiar să devină supuși maltratării, amenințării și atacurilor. În Republica Moldova, deținuții care nu doresc să urmeze regulile criminale impuse de ierarhia informală a deținuților, e foarte probabil să fie abuzați și maltratați și, prin urmare, să solicite separarea de restul deținuților pentru propria lor protecție [10, p. 87].

Un alt criteriu de separare a condamnaților este separarea lor în funcție de libertatea de mișcare în afara penitenciarului. Așadar, potrivit art. 216 alin. (4) din Codul de executare, condamnații care beneficiază de dreptul de a se deplasa fără escortă sau însoțire în afara penitenciarului trebuie să fie deținuți în încăperi separate de ceilalți condamnați [2, art. 216 alin. (4)]. Raționamentul instituirii unui astfel de criteriu de separare este foarte simplu: acesta permite evitarea contactelor între respectivele categorii de persoane, pentru a exclude orice influență a celor care nu beneficiază de un astfel de drept, în special influența cu privire la introducerea obiectelor interzise în penitenciar, în virtutea posibilității condamnaților de a ieși neînsoțiți în afara peniten-

ciarului. Experiența separării unor astfel de categorii de persoane este pozitivă și având în vedere că anterior s-a propus transformarea institutului dreptului de deplasare fără escortă sau însoțire în afara penitenciarului într-un regim distinct de executare a pedepsei, practica separării acestor categorii trebuie menținută în scopul încurajării condamnaților să adopte o conduită potrivită pentru a beneficia de transfer în acest nou regim.

Toate aceste criterii de separare nu oferă o soluție viabilă cu privire la influența pozitivă a condamnatului, de vreme ce în practică, condamnații plasați în diferite regimuri pot interacționa între ei pe parcursul zilei. Această situație se datorează pe de o parte caracterului lacunar al normelor execuțional penale care nu stabilesc un astfel de criteriu de separarea a condamnaților. Potrivit lui Cojocaru V., prin adoptarea noului Cod de executare în anul 2004, în esență, legea nu a făcut o distincție clară între tipurile de penitenciare existente, particularitățile regimurilor de executare a pedepsei, iar diferențierea condamnaților pe tip de penitenciar și regim de detenție are loc doar reieșind din gravitatea faptei comise, sancțiunea penală aplicată și durata executată din pedeapsă, fără însă a stabili criterii de individualizare a executării pedepsei și posibilitatea aplicării unui sistem progresiv și regresiv de executare în care pot fi utilizate mijloace de desțindere a regimului de executare sau posibilitatea transferării deținutului dintr-un regim de executare în altul în raport de respectarea de către deținut a măsurilor planificate la individualizarea executării pedepsei [11].

Astfel, problema lipsei unor instrumente clare de separare și repartizare a condamnaților trebuie soluționată prin adoptarea unor modificări legislative ce ar permite personalului penitenciar să gestioneze eficient masa totală a condamnaților, prin separarea lor în grupuri relativ omogene, fapt ce va permite eficientizarea procesului corecțional prin

influența individualizată și exemplificată asupra persoanelor condamnate.

Pe de altă parte, situația actuală din instituțiile penitenciare se datorează și infrastructurii învechite ale acestor instituții, infrastructură care a fost moștenită din fosta URSS, unde nu existau criteriile actuale de separare a condamnaților, iar procesul corecțional nu era organizat conform unui sistem progresiv. Crearea unor spații comune cu capacități mari (70-80 persoane într-un singur dormitor – „barac”) era necesară pentru a acomoda cât mai multe persoane într-o singură instituție penitenciară, pentru a evita costuri mari de întreținere. De asemenea, poziționarea instituțiilor penitenciare depindea de activitățile de producție din exterior în care aceștia erau implicați (în special, extragerea pietrei de calcar). În consecință, arhitectura actuală a instituțiilor penitenciare nu permite clasificarea corespunzătoare a condamnaților în modul și condițiile stabilite de actualele reglementări ale Codului de executare, astfel, intenția legiuitorului de a clasifica condamnații pentru a individualiza modul și condițiile de executare a pedepsei nu a fost posibil de a aplica în practică în lipsa unor instituții penitenciare care ar permite suparea fizică a condamnaților pe celule individuale sau sectoare specializate. Mai cu seamă, această incapacitate de a asigura o separare corespunzătoare a condamnaților este condiționată de felul în care legislația penală clasifică instituțiile penitenciare în funcție de tipul acestora, clasificare care, după cum s-a menționat anterior în prezenta lucrare, afectează procesul corecțional deoarece personalul penitenciar este lipsit de competență de a organiza acest proces într-o manieră progresivă, iar principalul criteriu de separare a condamnaților rămâne a fi gravitatea infracțiunii comise.

Pornind de la scopurile pedepsei penale și ținând cont de avantajele care oferă sistemul progresiv de executare a pedepsei în realizarea acestor scopuri, opinăm că actualele criterii de clasificare și repar-

tizare a condamnaților ar trebui să fie revizuite în sensul creării unor precondiții pentru separarea condamnaților în funcție de conduita manifestată pe parcursul executării pedepsei, nu doar de gravitatea faptei comise. Cu toate acestea, criteriile precum vârsta, sexul, statutul procesual etc., trebuie neapărat păstrate având în vedere caracterul obiectiv al acestora.

Astfel, considerăm necesar de a ține cont de următoarele criterii de clasificare la stabilirea modului și condițiilor de executare a pedepsei:

a) pericolul pe care îl prezintă persoana condamnată;

b) conduita pe parcursul executării pedepselor penale anterioare, precum și perioada aflării în detenție până la stabilirea regimului;

c) nevoile identificate cu luarea în considerare și a momentului eliberării din detenție;

d) disponibilitatea condamnatului de a participa la activități;

e) atitudinea față de infracțiunea săvârșită;

f) vârsta;

g) starea sănătății.

Ulterior, la schimbarea regimului de executare într-un regim progresiv să fie posibil de realizat dacă condamnatul întrunește cumulativ următoarele condiții:

h) manifestă constant o conduită bună

i) a îndeplinit integral, până la momentul ajustării Planului individual de executare a pedepsei, măsurile prevăzute de acesta sau nu le-a îndeplinit din motive ce nu-i pot fi imputate;

j) respectă regimul de executare a pedepsei în care este plasat;

k) nu prezintă pericol care ar menține regimul existent sau care l-ar plasa în alt regim regresiv.

În același timp, pentru transferul regresiv al condamnatului, propunem următoarele criterii alternative:

a) prezintă pericol pentru sine și/sau cei din jur;

b) nu respectă regimul de executare în care este plasat;

c) refuză îndeplinirea Planului individual de executare a pedepsei;

d) a săvârșit sau a planificat o infracțiune în perioada de executare a pedepsei;

e) manifestă constant un comportament negativ.

Concluzii

În contextul analizei efectuate, am ajuns la următoarele concluzii.

Sistemul actual de clasificare a deținuților trebuie revizuit în sensul separării condamnaților periculoși pentru siguranța locului de deținere sau cei care promovează subcultura criminală în rândul deținuților, pentru a slăbi influența lor asupra populației generale ale penitenciarelor, care susțin respectarea tradițiilor subculturii criminale din frică.

Actualele criterii de clasificare și repartizare a condamnaților ar trebui să fie revizuite în sensul creării unor precondiții pentru separarea condamnaților în funcție de conduita manifestată pe parcursul executării pedepsei, nu doar de gravitatea faptei comise. Cu toate acestea, criteriile precum vârsta, sexul, statutul procesual etc., trebuie neapărat păstrate având în vedere caracterul obiectiv al acestora.

Referințe bibliografice

1. ЮЖАНИН, В. *Современные проблемы классификации осужденных и распределения их в исправительном учреждении // Уголовно-исполнительное право. 2015. №2 (20), ст. 14-18.*

2. Codul de executare.

3. ЮЖАНИН, В., БАБУНОВ, В. *Групповая классификация осужденных к лишению свободы и ее роль в достижении целей наказания // Уголовно-исполнительное право. 2009. № 2. С. 14-16.*

4. САВУШКИН. С. М. *Предпосылки совершенствования института классификации осужденных к*

лишению свободы // Пенитенциарная наука. 2016. №3 (35), с. 30-33.

5. OSADCII, C. *Diferențierea și individualizarea executării pedepsei închisorii*. Teza de doctor în drept, Chișinău, 2010, 205 p.

6. Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 583/2006.

7. Al 11-lea Raport general CPT, Strasbourg, 2001, <https://rm.coe.int/1680696a75> (accesat la 02.01.2022).

8. Cauza Aparicio Benito împotriva Spaniei, cererea nr. 36150/03.

9. Baseline study into Criminal Subculture in Prisons in the Republic of Moldova, Council of Europe Project "Support to Criminal Justice Reforms in the Republic

of Moldova" financed by the Government of Denmark, 2018, p. 281.

10. MĂRGĂRINT, T. *Viața în detenție. Antropologia cotidianului*. În: Revista de Etnologie și Culturologie, p. 117-123.

11. DROSU, V., BURCIU, N. *Detențiunea pe viață și liberarea condiționată înainte de termen în Republica Moldova*. Chișinău: Tipogr „Bons Offices”, 2017, 136 p.

12. COJOCARU, V. *Considerații teoretico-practice privind aplicarea regimurilor de detenție în penitenciarele Republicii Moldova*, În: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Ediția 8, Vol.2, 15 iunie 2018, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Tipogr. „Biotehdesign”, 2019, p. 163-169.

STANDARDE EUROPENE PRIVIND MIGRAȚIA ȘI PARTICULARITĂȚI SPECIFICE REPUBLICII MOLDOVA

Victor FRUMUSACHI

Doctorand, Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului instituțiilor
de învățământ ASEM și USPEE „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: frumusaky90@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-7167-7700>

Statele dezvoltate încearcă să identifice tehnici normative noi referitoare la reglementarea fenomenului de migrație ilegală, să controleze acest fenomen, mai cu seamă în contextul unor mecanisme prestabilite de reglementare a modului de trecere a frontierelor, a restricțiilor și a măsurilor de pază și securitate. În profilul lărgit al intereselor RM privind garantarea drepturilor cetățenilor săi în străinătate și crearea mecanismelor necesare pentru participarea mai activă a statului în procesele migraționiste au fost ratificate mai multe tratate internaționale care țin de domeniul migrației. Multitudinea aspectelor privind standardele naționale migraționale sunt reglementate preponderent prin Legea nr. 200 din 16 iulie 2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova și Legea nr. 270 din 18 decembrie 2008 privind azilul în Republica Moldova, evident fără a exclude alte acte normative conexe. Normele vizate acoperă juridic elementele normative ale infracțiunii de organizare a migrației ilegale, prevăzută de art. 362¹ CP RM, caracterul acesteia fiind unul de blanchetă.

Cuvinte-cheie: politică globală, zonă geografică, liberă circulație, migrație, flux migrațional, standarde europene, Republica Moldova.

EUROPEAN STANDARDS ON MIGRATION AND PECULIARITIES SPECIFIC TO THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The developed countries are trying to broaden the regulatory base on migration, to control this phenomenon, despite legal regulations on border crossings, restrictions and security and safety measures. In the broader profile of Republic of Moldova's interests in guaranteeing the rights of its citizens abroad and creating the necessary mechanisms for the more active participation of the state in migration processes as several international treaties related to migration have been ratified. The multitude of aspects regarding the national migration standards are regulated mainly by the Law no. 200 of July 16th, 2010 on the regime of foreigners in the Republic of Moldova and the Law no. 270 of December 18th, 2008 on asylum in the Republic of Moldova, obviously without excluding other related normative acts. The targeted norms legally cover the normative elements of the crime of organizing illegal migration, provided by the article 362¹ of the Criminal Procedure of the Republic of Moldova, being as form.

Keywords: global policy, geographical area, free movement, migration, migration flow, european standards, Republic of Moldova.

NORMES EUROPÉENNES SUR LA MIGRATION ET PARTICULARITÉS SPÉCIFIQUES DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Les États développés tentent d'identifier de nouvelles techniques normatives liées à la régulation du phénomène de migration illégale, pour contrôler ce phénomène, notamment dans le contexte de mécanismes préétablis de régulation

du franchissement des frontières, des restrictions et des mesures de sécurité et de sécurité. Un certain nombre de traités internationaux relatifs à la migration ont été ratifiés dans le profil élargi des intérêts de la République de Moldova pour garantir les droits de ses citoyens à l'étranger et créer les mécanismes nécessaires à une participation plus active de l'État aux processus de migration. La multitude d'aspects concernant les normes nationales en matière de migration sont principalement régis par la loi nr 200 du 16 juillet 2010 sur le régime des étrangers en République de Moldova et la Loi nr 270 du 18 décembre 2008 sur l'asile en République de Moldova, évidemment sans exclure d'autres actes normatifs connexes. Les normes concernées couvrent juridiquement les éléments normatifs du délit d'organisation de la migration clandestine, prévu par l'art. 3621 HP RM, son caractère est celui de blanchette.

Mots-clés: politique mondiale, zone géographique, libre circulation, migration, flux migratoire, normes européennes, République de Moldova.

ЕВРОПЕЙСКИЕ СТАНДАРТЫ В ОБЛАСТИ МИГРАЦИИ И ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Развитые страны пытаются определить новые нормативные приемы регулирования феномена нелегальной миграции, контролировать это явление, особенно в контексте заранее установленных механизмов регулирования способов пересечения границ, ограничений и мер безопасности и охраны. В более широком профиле интересов Молдовы по обеспечению прав своих граждан за границей и созданию необходимых механизмов для более активного участия государства в миграционных процессах было ратифицировано несколько международных договоров, касающихся миграции. Множество аспектов, касающихся национальных миграционных стандартов, регулируются в основном Законом №. 200 от 16 июля 2010 г. О режиме иностранцев в Республике Молдова и Закон №. 270 от 18 декабря 2008 г. Об убежище в Республике Молдова, очевидно, не исключая другие сопутствующие нормативные акты. Целевые нормы юридически охватывают нормативные признаки состава преступления организации незаконной миграции, предусмотренного ст. 3621 CP RM, его характер.

Ключевые слова: глобальная политика, развитие, географическое пространство, свободное передвижение, миграция, миграционный поток, европейские стандарты, Республика Молдова.

Introducere

Prezentul articol științific vizează analiza sistemului și conținutului unor standarde europene privind migrația, iar aceste standarde sunt raportate la specificul și conținutul reglementărilor normative adoptate în Republica Moldova. În raport cu scopul publicației au fost trasate următoarele obiective:

- cercetarea punctuală a reglementărilor europene și identificarea standardelor care vizează domeniul complex al migrației comunitare;

- identificarea particularităților de înscriere a normativului național în limitelor standardelor europene privind migrația, cele din urmă (standardele europene) constituind cadrul normativ extrapenal pentru conceptualizarea juridico-penală a infracțiunii prevăzute la art.362¹ CP RM.

Scopul și obiectivele trasate au fost materializate prin operarea mai multor metode și procedee științifice, principalele fiind: metoda logică, metoda istorică (procedeul științific al analizei istorico-comparative), metoda sistematică, metoda comparată etc.

Autorul I. GUCEAC statuează că, „calificând migrația drept unul din factorii cu impact asupra vieții social-politice, economice și culturale a statelor, acest termen se regăsește și în conținutul normativ al unor constituții (*Constituția Ucrainei (art. 92), Constituția Austriei (art. 10), Constituția Germaniei (art. 73), Constituția Bosniei și Herțegovinei (art. III), Constituția Argentinei (art. 25), Constituția Georgiei (art. 3), Constituția Italiei (art. 35), Constituția Portugaliei (art. 44), etc.*), chiar dacă nu toate

constituțiile utilizează noțiunea de „migrație” (*Constituția RM (art. 27), Constituția României (art. 25) etc.*), însă cu siguranță majoritatea absolută declară drepturi fundamentale, care, într-o anumită măsură, legiferează și încurajează dreptul la libera deplasare a persoanei.” [1]

Europa a fost și este o zonă geografică care prezintă fluxuri migratorii. După al doilea război mondial, politicile europene în domeniul migrației au avut un caracter restrictiv, abia după anul 1990 încercându-se elaborarea unor reglementări și tratate privind migrația, standarde care vor întregi fondul activ normativ care a stat la baza fondării UE.

O lungă perioadă de timp dreptul de a intra și de a locui pe teritoriul unui stat membru al UE era guvernat prin legi la nivel național, elaborate de fiecare stat în parte. Se intra și se putea locui pe baza unei vize de intrare și a unei vize de ședere, vize care se acordau de fiecare stat în parte. Numai după luna mai 1999, când Tratatul de la Amsterdam a intrat în vigoare, UE a primit competențele necesare pentru a formula standarde comune la nivelul UE privind migrația și azilul [2]. În aceste condiții evidențiem faptul că dreptul la azil este recunoscut pentru prima dată la nivel european în Carta Drepturilor Fundamentale a UE (art. 18) [3]. Mai mult, se interzice returnarea unei persoane în cazul în care acea persoană ar fi persecutată sau expusă unui risc real de tortură și de pedeapsă sau tratament inuman sau degradant în țara de origine, conform art. 19 din același act, interdicție denumită și ca principiul nereturnării.

Conținut de bază

În opinia savantului C. Tudorache, Uniunea Europeană s-a fundamentat pe o filosofie a liberei circulații a cetățenilor statelor membre în spațiul european. Tratatul de la Roma a pus bazele reglementării liberei circulații a lucrătorilor în spațiul comunitar. După anul 1957, numeroasele reglementări comunitare, convenții internaționale sau următoare-

le tratate asupra Comunității Europene au contribuit la facilitarea circulației persoanelor în UE. Migrația a căpătat un loc proeminent pe agenda politică a UE și statelor membre după 2000. Prin Tratatul de la Amsterdam, intrat în vigoare în 1999, eforturile Comunității Europene s-au concentrat asupra stabilirii unor standarde comune în domeniul azilului și migrației [4].

Cu toate acestea, pe de o parte, se recunoaște faptul existenței unui flux masiv ilegal de imigranți către spațiul comunitar și dezideratul de control al acestui flux, iar pe de altă parte nu ne-am ralia deplin la opinia formulată de către autorul R. Rotaru precum că „politica globală în domeniul migrației la nivelul UE are ca *principal scop lupta împotriva migrației ilegale*, iar politicile în acest domeniu sunt strâns legate de legalizarea fluxurilor migraționiste și integrarea migranților” [5, p. 421-431]. De altfel, politicile migraționiste comunitare sunt bazate pe coeziune și incluziune care respectă drepturile fundamentale ale omului, în cadrul unor economii sociale de piață solide, oferind cetățenilor un spațiu de libertate, securitate și justiție fără frontiere interne.

În acest sens, dacă vorbim de politica globală a UE în domeniul migrației, aceasta este una complexă și include trei componente principale: combaterea migrației ilegale/iregulare, migrația forței de muncă și migrația și dezvoltarea, care urmează a fi luate în considerare într-o manieră holistică la elaborarea strategiilor și politicilor de durată în domeniul migrației și azilului [6]. Or, o condiție esențială pentru implementarea cu succes a politicilor este îmbunătățirea informațiilor disponibile, precum și a instrumentelor de monitorizare și evaluare.

Obiectivele fundamentale ale Europei nu s-au schimbat, având un angajament puternic în favoarea unor societăți armonioase, bazate pe crearea unui spațiu în care să se asigure protecția individuală și colectivă a cetățenilor, respectarea drepturilor fundamentale și libera circulație a acestora. În cele din

urmă, este vorba de un spațiu care necesită o gestionare concertată în domeniul migrației și azilului. UE a înregistrat progrese importante în ceea ce privește construcția acestui spațiu de libertate, securitate și justiție [7].

Politica migraționistă este parte integrantă a dezideratului comunitar de creare a unui spațiu de libertate, securitate și justiție. Tratatul UE au consacrat capitole distincte gestionării problematicei migrației și azilului de către statele membre ale comunității. Încă de la fondarea acestui spațiu, statele membre au acordat o atenție sporită gestionării acestei materii, procesul evoluând până la dezideratul de a avea o politică europeană comună în domeniul dreptului de azil și al migrației, întemeiată pe solidaritatea între statele membre comunitare și care este echitabilă față de resortisanții statelor terțe, așa cum este statuat prin Tratatul de la Roma, semnat la Roma, la 25 martie 1957, de către șase state (*Belgia, Franța, Germania, Luxemburg, Italia și Olanda*), considerat ca fiind fundamentul aducerii Europei la pace și dezvoltare integrată după al Doilea război mondial [8].

Formarea spațiului comun, inclusiv prin semnarea Acordului „Schengen” sub numele „Schengen I” la 14 iunie 1985, prin abolirea obstacolelor privind libera circulație a persoanelor a fost un pas important în crearea unei migrații controlate, iar capitalul și forța de muncă puteau să circule liber între țările membre. În decursul timpului, sensul conceptului de liberă circulație a prins contur, iar în anul 1990 a fost semnată Convenția de aplicare a acordului Schengen, sub numele „Schengen II”, încât cetățenia UE stă la baza dreptului unei persoane de a circula și a se stabili liber pe teritoriul statelor membre.

În același timp, Consiliul Europei are mai multe instrumente și mecanisme care abordează statutul migranților, având la bază originile formării comunității europene.

Convenția europeană a drepturilor omului, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de RM

prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24 iulie 1997 [9], este un tratat care nu se referă în mod expres la statutul migranților, aceștia, ca orice ființă umană, se bucură de protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale garantate de Convenție [10]. Or, conform dispozițiilor art. 1 în coroborare cu art. 3, 5 și 8 din Convenție, statele membre ale Consiliului Europei garantează drepturile prevăzute în Convenție nu numai pentru propriii cetățeni, ci pentru toți cei aflați în jurisdicția lor, incluzându-se în această categorie și migranții. Mai mult, nimeni nu poate fi privat de dreptul de a intra pe teritoriul statului al cărui cetățean este (*art. 3 al Protocolului nr. 4 la Convenție, semnat la Strasbourg, la 16 septembrie 1963*), evident fără a asigura asemenea standarde persoanelor străine.

Astfel, în cauza *Soering c. Marea Britanie*, Hotărârea din 7 iulie 1989, pct. 91, CtEDO reține că dacă persoana extrădată riscă să fie supusă, în statul solicitant, torturii sau tratamentelor ori pedepselor inumane sau degradante, executarea deciziei de extrădare poate intra în contradicție cu art. 3 al Convenției și, prin urmare, poate angaja responsabilitatea statului solicitat [11]. Returnarea a doi solicitanți de azil în Somalia ar constitui o încălcare a art. 3 din Convenție pe motivul înregistrării crizei umanitare și a violenței generalizate din Mogadishu Sufi (cauza *Elmi c. Marea Britanie*, Hotărârea din 28 iunie 2011) [12].

În cazul deținerii unor cetățeni din Bangladesh (*art. 5 din Convenție*), CtEDO, în cauza *Ilias și Ahmed c. Ungaria*, Hotărârea din 21 noiembrie 2019, statuează că în toate cazurile de îndepărtare a unui solicitant de azil dintr-un stat contractant într-un stat terț intermediar, fără examinarea cererii de azil în fond, indiferent dacă statul terț primitor este un stat membru al UE sau nu, dacă este un stat parte la Convenție sau nu, era de obligația statului reclamat să examineze în detaliu problema existenței unui risc real ca solicitantului de azil să-i fie refuzat accesul, în

țara terță gazdă, în cadrul unei proceduri adecvate în materia azilului, care să-l protejeze de returnare, adică de îndepărtarea directă sau indirectă spre țara de origine, fără o evaluare adecvată a riscurilor cu care se confrunta, din perspectiva art. 3. Dacă s-a stabilit că garanțiile existente, în acest sens, erau insuficiente, art. 3 presupunea o obligație ca solicitanții de azil să nu fie returnați în țara terță. În plus, față de această chestiune principală, în cazul în care presupusul risc de a fi supus unui tratament contrar art. 3 privea, de exemplu, condițiile de detenție sau condițiile de viață pentru solicitanții de azil într-o țară terță gazdă, acel risc era, de asemenea, evaluat de către statul care expulzează [13].

Referitor la art. 8 din Convenție, în cauza *Bistieva și alții c. Polonia*, Hotărârea din 10 aprilie 2018, CtEDO menționa că satisfacția reciprocă a părinților și a copilului de compania celui alt constituie un element fundamental al vieții de familie. Astfel, nu se poate deduce că doar asigurarea unității familiei garantează în mod cert respectarea dreptului la viața de familie, în special în cazurile în care familia este reținută. Faptul de a limita reclamantii la plasarea lor într-un centru de detenție timp de aproape șase luni, supunându-i astfel condițiilor de viață tipice unei instituții de custodie, poate fi considerat drept o ingerință cu exercitarea efectivă a vieții lor de familie [14]. O separare forțată de un fiu de unsprezece luni care rezultă din excluderea reclamantului din Rusia constituie o încălcare a dreptului la respectarea vieții de familie (cauza *Nolan și K. c. Federația Rusă*, Hotărârea din 12 februarie 2009) [15].

Convenția europeană privind extrădarea, semnată la Paris la 13 decembrie 1957, ratificată de RM prin Hotărârea Parlamentului nr. 1183 din 14 mai 1997 [16], și cele 4 protocoale adiacente, Protocolul la Convenția europeană privind funcțiile consulare privind protecția refugiaților (1967) și Convenția Europeană privind statutul juridic al lucrătorilor migranți, adoptată la Strasbourg la 24 noiembrie 1977, ratifi-

cată de RM prin Legea nr. 20 din 10 februarie 2006 [17], se consideră necesare în reglementarea situației juridice a migrației și lucrătorilor migranți, cetățeni ai statelor membre ale Consiliului Europei, cu scopul de a le asigura, în măsură în care este posibil, un tratament care să nu fie mai puțin favorabil decât cel de care beneficiază lucrătorii, cetățeni ai statului de primire, pentru toate aspectele legate de condițiile de viață și de muncă, facilitând promovarea socială și bunăstarea lucrătorilor migranți și a membrilor familiilor acestora.

Autorii Ch. Morehouse și M. Blomfield menționează că aceste reglementări au drept fundament juridic art. 63 din Tratatul de instituire a Comunității Europene, cu aplicabilitate în materia azilului, a refugiaților și a protecției temporare, drepturile resortisanților din state terțe în vederea europenizării aspectelor privind azilul și migrația, migrației cu sau fără forme legale [18].

Primele demersuri în domeniul migrației pot fi considerate prevederile Tratatului de la Amsterdam 97/C 340/01 din 2 octombrie 1997 [19], care au instituit „spațiul de libertate, justiție și securitate”, a amendat Tratatul de la Maastricht din 7 februarie 1992 [20], în care rolul cetățeanului este subliniat, caracterul democratic al instituțiilor este întărit, au fost extinse drepturile Oficiului European de Poliție (Europol)), a fost extinsă cooperarea în domeniul vizelor, azilului și imigrării, iar politica migrației a devenit una dintre prioritățile politice ale UE. Autorul român I. Bădescu enunța că obiectivele principale au fost definirea principiilor și orientărilor generale comune în domeniul migrației, inclusiv pentru problemele care au implicații în domeniul apărării [21].

Totuși, considerăm că dezideratul unei politici comune privind migrația rămâne un obiectiv ambițios, pe măsură ce statele membre ale comunității se confruntă cu situații foarte diferite în ceea ce privește migrația: istoricul diferit al migrației, nivelul diferit al dependenței economice față de imigrație și, nu în

ultimul rând, o preocupare diferită față de tendințele manifestate de migrație în ultima perioadă. Astfel, stabilirea unei abordări comune a problematicii managementului migrației și armonizarea politicilor privind migrația statelor membre reprezintă una dintre cele mai importante provocări ale migrației în UE. Soluționarea acestei probleme va deveni stringentă în viitor, pe măsură ce economiile și societățile statelor membre vor avea nevoie tot mai mult de lucrătorii migranți, ca urmare în special a îmbătrânirii populației [4, p. 95-100].

Impulsul a fost dat de două programe (*TAMPERE* și *HAGA*) multianuale succesive care au prezentat, în detaliu, prioritățile și inițiativele care urmează a fi luate în diferite sectoare.

Efectele Tratatului de la Amsterdam le regăsim în programul „*TAMPERE*”, desfășurat în orașul Tampere din Finlanda, la 15-16 decembrie 1999 [22]. Programul, pe de o parte, apare ca o necesitate de a aborda politicile comunitare unice privind migrația, iar pe de altă parte, datorită faptului că fenomenul migrației pune statelor europene probleme semnificative de natură economică, socială și demografică. Or, programul își propune, abordarea referitor la:

- migrație legală (*reunificarea familială, statutul de rezident, studenți, cercetători*);
- integrare (*crearea unei rețele de Centre Naționale de Contact, elaborarea unui ghid de integrare*);
- migrație ilegală (*planul de acțiune privind imigrația ilegală, returnarea*);
- relații cu țările terțe (*acordurile de readmisie, asistarea țărilor terțe*), fiind elaborate diferite directive, planuri, programe, negocieri, acorduri și legi.

Mai mult, programul este considerat „*piatra de temelie*” a cooperării judiciare, pe măsură ce introduce politica migratorie comună în domeniul azilului (*punerea în practică a Convenției privind statutul refugiaților din 1951*), elaborează un angajament pentru protecția libertății din spațiul UE (*drepturile omului, instituțiile democratice, statul de drept*),

acordă respectul absolut al dreptului de a solicita azil, oferă garanții celor care solicită protecție sau acces în UE, asigurându-se astfel că nicio persoană nu este trimisă înapoi unde riscă să fie persecutată (menținând principiul *nereturnării*).

Autorul D. Zanoschi subliniază că „scopul principal al programului „*TAMPERE*” a fost crearea unei zone de justiție, securitate și libertate în cadrul UE”[23].

O viziune similară o regăsim și la autorii R. Rotaru [5, p. 421-431], precum și A. Cicala, I. Soroceanu [24], care rețin că „prima fază concretă a acțiunilor comune europene în ceea ce privește politica în domeniul migrației a început odată cu Consiliul European de la Tampere din octombrie 1999, imediat după adoptarea Tratatului de la Amsterdam, care a conferit o dimensiune europeană politicilor în materie de imigrație și azil. Programul Tampere reprezintă momentul de start în ceea ce privește politica UE în domeniul justiției și afacerilor interne, pentru a transforma UE într-o „*zonă a libertății, securității și justiției*.”

Comunicarea COM/2003/0336 din 3 iunie 2003 privind Imigrarea, Integrarea și Ocuparea forței de muncă a Comisiei Europene [25] statua că „intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam în 1999 (...) au reprezentat puncte de cotitură în angajamentul UE de a lucra împreună în domeniile justiției și afacerilor interne, în special cu privire la imigrare și azil. În concluziile sale adoptate în Tampere pe 16 octombrie 1999, Consiliul European nu numai că și-a reafirmat determinarea de a face utilizarea deplină a posibilităților deschise de noile dispoziții ale Tratatului în aceste domenii, dar, de asemenea, a dat orientări cuprinzătoare cu privire la standardele pe care acesta a dorit să vadă dezvoltat în patru elemente clar identificate ale unei UE comune în domeniul migrației și azilului, în particular, parteneriat cu țările de origine; o politică europeană comună de azil; tratament echitabil al resortisanților țărilor terțe și gestionarea fluxurilor migraționale”.

Spațiul comunitar, prin semnarea la 26 februarie 2001 a Tratatului de la Nisa [26], intrat în vigoare la 1 februarie 2003, marchează o nouă etapă în procesul de dezvoltare a vizelor, prin adoptarea unei standarde unitare în acest domeniu dar și în cel al migrației, conform căruia orice decizie referitoare la aceste aspecte este hotărâtă prin intermediul procedurii de co-decizie. Dezideratul a fost reconfirmat la întrunirea Consiliului European de la Salonic din 19-20 iunie 2003, ultima reuniune care s-a desfășurat în afara Bruxelles-ului, unde a fost subliniat „necesitatea de a explora mijloacele legale pentru ca resortisanții țărilor terțe să migreze către Uniune, ținând seama de capacitățile de primire ale statelor membre (...)”.

După cum conchide autorul N. Drăgănescu, Tratatul de la Nisa vizează un nou pas clar în direcția supranaționalizării, făcând-o să depindă de consensul obținut în prealabil de statele membre referitor la domeniile migrație și azil. Politica privind azilul și migrația implică o serie de probleme sensibile din punct de vedere politic și eforturi de a împiedica potențialii imigranți să părăsească țara de origine sau să tranziteze țări vecine cu UE, stoparea lor la graniță. Standardele naționale privind solicitanții de azil și imigranții ilegali diferă enorm, făcând dificilă adoptarea unor standarde comune [27].

În același timp, un aspect extem de important, pe de o parte, a fost adoptarea la 7 decembrie 2001, în vigoare la 1 ianuarie 2002, de către Consiliul Miniștrilor ai Justiției și Internelor ai UE a deciziei de ridicare a obligativității vizelor cetățenilor români care trec hotarele unui stat UE. Pe de altă parte, România a constituit chiar și în perioada comunistă țară de proveniență a migranților, fără însă a fi și țară de tranzit sau de destinație pentru migranții din alte state. Or, analiza fenomenului migrațional în această perioadă, a evidențiat principalele rute de migrație ilegală care traversează teritoriul României spre UE:

- China – Rusia – Ucraina – RM – România – Iugoslavia – Italia;

- India – Tadjikistan – Uzbekistan – Georgia – Ucraina – România – Ungaria – Slovacia – Cehia – Germania – Olanda;

- Siria – RM – România – Ungaria – Austria – Germania;

- Turcia – Ucraina – România – Ungaria – Austria;

- Turcia – Ucraina – RM – România – Ungaria – Iugoslavia – Italia;

- Turcia – Bulgaria – România – Ungaria – Austria – Germania – Olanda [28, p. 287-301].

Fluxurile de migrație sunt tot mai dinamice în fiecare an, începând cu 2002, în Europa stabilindu-se între 1,5 și 2 milioane de noi imigranți. Astfel, la sfârșitul anului 2002, Comisia Europeană a lansat o acțiune pregătitoare pentru crearea unei Rețele Europene de Migrație. Aceasta se lansează ca o bază sistematică de monitorizare și analiză a fenomenului multidimensional al migrației și azilului prin acoperirea unei varietăți de dimensiuni-politice, juridice, demografice, economico-sociale - și identificarea cauzelor sale profunde. Zece state membre, punctele naționale de contact desemnate în 2002 și altele, au indicat să se alăture proiectului în 2003. Faza pregătitoare a testat posibilitatea creării unei structuri permanente în viitor, iar problemele legate de migrație și azil au fost integrate pe deplin în prioritățile Programului-cadru al Comisiei pentru cercetare și dezvoltare și planul de acțiune al Comisiei” [29]. La întrunirea Consiliului European de la Salonic din 19-20 iunie 2003, decidenții statelor au recunoscut „importanța monitorizării și analizării fenomenului multidimensional al migrației” și și-au exprimat aprobarea pentru constituirea rețelei respective, iar la 14 mai 2008 a fost instituită oficial Rețeaua Europeană de Migrație [30].

Politica UE în domeniul justiției și afacerilor interne s-a dezvoltat și, chiar dacă nu toate obiectivele au fost atinse, s-au făcut progrese remarcabile, iar la cinci ani după Programul „TAMPERE” a devenit

iminent momentul pentru un nou program multianual, denumit Programul „HAGA” desfășurat în orașul Haga din Geneva, la 4-5 noiembrie 2004 [31], propunându-se o serie de măsuri noi în domeniul libertății, securității și justiției în UE. În cadrul procesului de dezvoltare a standardelor comunitare de migrație și azil, programul evidențiază importanța „îmbunătățirii culegerii, furnizării și schimbului de informații și date actualizate privind toate aspectele relevante pentru evoluția migrației și utilizarea eficientă a acestora”, regularizarea fluxurilor migraționiste și procedurilor de repatriere/returnare, precum și necesitatea de armonizare a datelor și informațiilor la nivelul statelor membre.

Comisia Europeană, la 11 ianuarie 2005, a adoptat Cartea verde privind abordarea UE pentru gestionarea migrației economice COM(2004) 811 [32], unde a lansat un proces de dezbatere aprofundată, care să implice instituțiile UE, statele membre și societatea civilă, cu privire la cea mai adecvată formă de norme comunitare pentru admiterea imigranților economici și cu privire la valoarea adăugată a adoptării unui astfel de cadru comun. Mai mult, Cartea verde se referea la procedurile de admisie pentru migrația economică a resortisanților țărilor terțe și nu se referă la libera circulație a cetățenilor UE în cadrul Uniunii.

În cele din urmă, în Programul „HAGA”, Consiliul European a subliniat importanța dezbaterii publice cu privire la Cartea Verde, care, împreună cu cele mai bune practici în statele membre și relevanța lor pentru punerea în aplicare a strategiei de la Lisabona, ar trebui să fie luate ca bază pentru „un plan de politici privind migrația legală, inclusiv procedurile de admitere capabile de a răspunde prompt la cererile fluctuante pentru migranți pe piața muncii” [32]. În cele din urmă, la 14 iunie 2005, a avut loc dezbaterea publică asupra Cărții Verzi, în cadrul căreia au fost abordate aspecte referitor la gradul de armonizare a politicilor naționale care ar trebui vizat, proceduri-

de de admisie pentru lucrătorii migranți, admiterea cetățenilor statelor terțe și măsurile complementare precum integrarea migranților, problemele legate de returnare și cooperarea cu statele terțe, care vor fi urmărite de către Comisia Europeană în scopul „definirii unei politici comunitare coerente privind migrația legală” [33].

În același timp, prin Tratatul de la Prüm [34], semnat la 27 mai 2005, denumit și „SCHENGEN III”, s-a stabilit un cadru juridic și anumite standarde pentru aprofundarea cooperării între statele membre ale UE, „în lupta împotriva terorismului, al criminalității transfrontaliere și al migrației ilegale prin intermediul schimbului de date genetice (ADN), amprente digitale, înmatriculările de vehicule și alte date cu caracter personal”. Preponderent s-a dorit intensificarea și accelerarea schimbului de informații dintre rețele polițienești pentru un control mai eficient al terorismului sau imigrației ilegale în Europa.

Potrivit Comunicării COM/2007/0512 din 11 septembrie 2007 referitor la cel de-al treilea raport anual privind migrația și integrarea, în ianuarie 2006, numărul resortisanților țărilor terțe cu domiciliul în UE era de aproximativ 18,5 milioane, respectiv 3,8% din populația totală de aproape 493 milioane. Imigrarea reprezintă încă factorul principal al creșterii demografice în UE, înregistrându-se o migrație netă pozitivă în majoritatea statelor membre. Migrația netă, care variază între 0,5 și 1 milion pe an pentru majoritatea anilor 1990, a crescut la niveluri cuprinse între 1,5 și 2 milioane începând cu 2002.

Tipologia de intrare diferă foarte mult între statele membre. În timp ce reîntregirea familiei este considerabilă în anumite țări, în particular Austria, Franța sau Suedia, alte state membre, în special Irlanda, Spania, Portugalia și Regatul Unit, au avut un procent ridicat de imigrare pentru muncă. În Spania au avut loc importante regularizări, în timp ce Franța, Germania și Țările de Jos au optat pentru regula-

rizări limitate pentru grupuri specifice de imigranți. Cele mai numeroase grupuri de migranți ai țărilor terțe ale UE au venit din Turcia (2,3 milioane), Maroc (1,7 milioane), Albania (0,8 milioane) și Algeria (0,6 milioane). Cu toate acestea, numărul de cetățeni născuți în străinătate în unele state membre, precum Franța, Suedia, Țările de Jos și Regatul Unit, este mai mare decât numărul de resortisanți ai țărilor terțe, deoarece mulți imigranți au dobândit cetățenia în țara gazdă [35].

La nivel politic, în iulie 2006, la Rabat (Maroc) a fost lansat un important proces regional, însoțit de o conferință ministerială privind migrația și dezvoltarea, care a instituit un cadru de acțiune cuprinzător, urmat de inițiative concrete, ateliere și alte conferințe ministeriale de la Tripoli (Libia, noiembrie 2006) și de la Paris (Franța - noiembrie 2008).

UE se îndreaptă spre îmbunătățirea procesului de adoptare a deciziilor în interiorul său, în urma aderării Bulgariei și României, iar realizarea unor reforme privind modul de funcționare a instituțiilor europene, perfecționarea standardelor în materie de migrație, apărare și securitate, a necesitat semnarea la 13 decembrie 2007 a Tratatului de la Lisabona, în vigoare la 1 decembrie 2009 [36]. În plus, tratatul a creat un Înalt Reprezentant al UE pentru afaceri externe și politica de securitate care avea atribuții privind migrația [37].

Operând cu datele EUROSTAT [38], la 1 ianuarie 2007 pe teritoriul recent extins al UE s-au înregistrat 27 milioane persoane rezidente care nu aveau cetățenia statului gazdă. Dintre acestea, 92,5% erau stabilite de către UE și numai 7,5% de către cele 12 state membre noi care au aderat la UE în anul 2004 și respectiv 2007. În plus, cinci state concentrău circa 74,9% din totalul străinilor (20,897,000 persoane): 7,3 milioane străini au fost înregistrați în Germania, 4 milioane - în Spania, 3,5 milioane - în Franța; aproximativ 3,4 milioane - în Marea Britanie și 2,7 milioane - în Italia. În 2007, migranții (*inclusiv resortisanți ai*

altor state membre ale UE și non-UE, cetățenii) reprezentau 5,64% din populația totală a UE.

Această medie include o mare varietate de reprezentare a migranților în statele membre UE: 38,2% din totalul populației - în Luxemburg, 20% - în Letonia, 18% - în Estonia, 9,8% - în Austria, 9% - în Spania, 8,9% - în Germania, 8,5% - în Belgia, 8% - în Grecia și 7,3% - în Irlanda, între 5,3% și 5,6% din populația lor - în Suedia, Franța și Regatul Unit, Italia. Noile state membre au avut ponderi ale migranților în populația lor nesemnificative, de exemplu Republica Slovacă a înregistrat 0,47% străini, România - 0,12% sau Bulgaria - 0,34%. Trebuie semnalat faptul că într-un număr semnificativ de țări non-cetățenii proveneau în mare parte (*peste 50%*) dintr-o altă țară a UE [39].

În contextul politicii comune în domeniul migrației, în spiritul responsabilității reciproce și al solidarității dintre statele membre și al unui parteneriat reînnoit cu țările terțe, a fost adoptat, la 24 septembrie 2008, Pactul european privind migrația și azilul [40], care conține cinci angajamente care se impuneau a fi transpuse în practică prin măsuri concrete, în particular organizarea și controlarea migrației ilegale, îmbunătățirea controalelor frontierelor externe, construirea unui sistem european în materie de azil și crearea unui parteneriat la nivel mondial pentru migrație și dezvoltare. S-a plecat de la ipoteza că o migrație care nu este administrată corespunzător poate afecta încrederea cetățenilor statelor membre, iar o migrație administrată corect poate fi un „*atu*” pentru UE [41, p. 32].

În acest sens, o realizare-cheie a fost adoptarea Sistemului European Comun de Azil finalizat, care stabilește standarde comune și o cooperare mai strânsă pentru a garanta tratamentul egal al solicitanților de azil într-un sistem deschis și echitabil în întreaga UE [42] și Sistemului European de Supraveghere a Frontierelor pentru prevenirea infracționalității transfrontaliere [43].

Reprezentanța permanentă a României la UE menționează, într-un comunicat [44], că Pactul reprezintă o nouă etapă importantă spre o politică globală a UE în domeniul migrației. Acest document oferă un nou impuls demersului de stabilire a unei politici comune în domeniul migrației și azilului, prin definirea clară a responsabilităților la nivel național și comunitar și consolidarea dialogului UE cu țările de origine, ținând cont de interesul comun al UE, dar și de specificitățile fiecărui stat membru. O viziune similară o regăsim și la autorul R. ROTARU [5, p. 421-431].

În opinia lui A. ȘUIU, problema migrației a fost abordată încă din anul 1950 (*libera circulație, statutul refugiaților*), însă, doar în anul 2008 s-a ajuns la semnarea unui Pact european care să vizeze imigrația și azilul [41, p. 32].

Totodată, la 8 octombrie 2008 este aprobată Comunicarea COM(2008) 611 privind consolidarea abordării globale a migrației: coordonare, coerență și sinergii sporite [45], care reprezintă unul dintre pilonii ai Pactului european privind imigrația și azilul.

Abordarea globală reflectă o schimbare majoră în dimensiunea externă a politicii europene în materie de migrație din ultimii ani, și anume trecerea de la o abordare axată în principal pe securitate și pe reducerea presiunii exercitate de migrație la o abordare mai transparentă și echilibrată, aflată sub semnul unei bune înțelegeri a tuturor aspectelor legate de migrație, care să îmbunătățească măsurile de însoțire pentru gestionarea fluxurilor de migrație, să facă din migrație și mobilitate forțe pozitive ale dezvoltării și să acorde o mai mare atenție aspectelor legate de munca decentă în cadrul politicilor, în scopul unei gestionări mai eficiente a migrației.

UE a construit caracterul multidimensional al abordării globale pe o bază tematică, care cuprinde migrația legală și mobilitatea, imigrația ilegală, precum și migrația și dezvoltarea. Totuși, natura însăși a abordării globale indică la necesitatea de

a combina mai sistematic acțiunile întreprinse de comunitate, statele membre ale UE și țările terțe sau alți actori, cu privire la domeniul migrației. Standardele în materie de migrație ar trebui încorporate structural în politicile în domeniul sănătății, educației și capitalului uman, precum și în strategiile de dezvoltare socială și economică. Abordarea globală a fost extinsă la regiunile care se învecinează cu UE la est și sud-est și, într-o mai mică măsură, la Orientul Mijlociu și Asia. Parteneriatul pilot pentru mobilitate cu RM și lansarea platformei de cooperare Marea Neagră sunt reușite ale abordării globale în această regiune.

Cadrul juridic european a fost completat cu prevederile Programului de la Stockholm [46], desfășurat în orașul Stockholm din Suedia, la 4 mai 2010. Tema de bază a fost „*O Europă deschisă și sigură în serviciul cetățenilor și pentru protecția acestora*” și „*Construirea unei Europe a cetățenilor*”. Acest program a marcat prioritățile pentru dezvoltarea libertății, securității și justiției, ca răspuns la preocuparea statelor UE, stabilindu-se drepturile cetățenilor (*o Europă a drepturilor*), facilitarea vieții cetățenilor (*o Europă a justiției*), protejarea cetățenilor (*o Europă care protejează*), accesul în Europa într-o lume globalizată, solidaritate și parteneriate în materie de migrație și de azil (*o Europă solidară*). Consiliul European recunoaște atât oportunitățile, cât și provocările reprezentate de creșterea mobilității persoanelor și subliniază faptul că o migrație circulară administrată corespunzător poate fi benefică tuturor părților interesate, fie în interiorul, fie în afara unor proiecte sau programe specifice [47].

Dacă analizăm indicatorul „*migrația netă*” pentru anii 2010 - 2014 al Băncii Mondiale, se poate observa foarte clar că, în cadrul UE, în timp ce țări precum Regatul Unit al Marii Britanii (900000), Franța (649998), Germania (549998), Italia (90000), Spania (599997), dar și state precum Suedia (200000), Austria (150001) sau Belgia (150007)

sunt fruntașe la capitolul import imigranți, state ca România (-44999), Republica Moldova (-103050), Bulgaria (-50000), Polonia (-38090), Croația (-20000), Lituania (-28394) sau Letonia (-10000) sunt fruntașe la exportul resursei umane, deși niciuna dintre acestea nu se află în fața unui excedent de populație, ci au un declin al acesteia. În ceea ce privește Blocul Estic, RM face parte din rândul statelor cu emigrație semnificativă, state cu valori pozitive fiind doar Germania, Cehia, Ungaria, Slovenia și Slovacia [48].

Pentru a combate mai eficient migrația ilegală, la 18 iunie 2009 s-a decis, la nivelul UE, stabilirea standardelor minime privind sancțiunile și măsurile la adresa angajatorilor de resortisanți din țări terțe aflați în situație de ședere ilegală. Astfel, țările UE trebuie să se asigure că angajatorii care încalcă aceste norme fac obiectul unor sancțiuni efective, proporționale și cu efect de descurajare, inclusiv amenzi pe baza fiecărui resortisant din afara UE angajat ilegal și plata returnării acestor resortisanți în țara lor de origine. Mai mult, țările UE trebuie să se asigure că angajatorii au răspunderea de a efectua plățile restante, cum ar fi salariile și contribuțiile de asigurări sociale neachitate, să instituie sisteme care să le permită resortisanților din afara UE angajați ilegal să solicite angajatorilor plata salariilor neachitate și să se asigure, dacă este cazul, că angajatorii sunt supuși și altor sancțiuni, cum ar fi:

- pierderea totală sau parțială a dreptului de a beneficia de prestații publice (inclusiv de fonduri ale UE) pentru o perioadă de până la cinci ani;
- obligația de a restitui eventualele prestații primite în cele 12 luni înainte de constatarea angajării ilegale;
- excluderea de la participarea la contracte de achiziții publice pentru o perioadă de până la cinci ani;
- închiderea temporară sau definitivă a întreprinderii.

De asemenea, o încălcare intenționată constituie o infracțiune dacă angajatorul persistă în încălcare, angajează un număr semnificativ de resortisanți din țări din afara UE aflați în situație de ședere ilegală, angajează asemenea persoane în condiții de muncă extrem de abuzive, angajează victime ale traficului de ființe umane și angajează ilegal minori [49].

La începutul anului 2013, populația UE număra 503 milioane de persoane, din care 20,4 milioane erau resortisanți ai țărilor terțe, respectiv 4% din totalul populației. În 2012, resortisanților țărilor terțe li s-au eliberat 2,1 milioane de prime permise de ședere. Dintre acestea, 32 % au fost eliberate pentru motive familiale, 23 % - pentru activități remunerate, 22 % - pentru studii și 23 % - pentru alte motive (*inclusiv protecție internațională*). Cel mai mare număr de prime permise au fost acordate resortisanților din următoarele țări: Statele Unite ale Americii, cu 200000 de resortisanți care reprezintă 9,5 % din totalul UE, urmate de Ucraina, China și India, cu aproximativ 7,5 % din totalul UE (163000, 161000 și respectiv 157000 de resortisanți). Un număr semnificativ de permise (*între 5% și 2,5% din totalul UE*) au fost eliberate resortisanților din Maroc (102000), Rusia (66000), Filipine (62000), Turcia (59000) și Brazilia (51000).

În anul 2013, numărul total al cererilor de azil a fost de 434160, ceea ce reprezintă o creștere semnificativă de aproximativ 100000 de solicitanți față de anul precedent. Cel mai mare grup de solicitanți a provenit din Siria (50470, *respectiv 12 % din totalul solicitanților*), alte țări importante fiind Rusia, Afganistan, Serbia, Pakistan și Kosovo. Dintre toți solicitanții, 112730 de persoane au primit protecție în primă instanță (refugiat: 49510, protecție subsidiară - 45540 sau motive umanitare - 17685), aproximativ 35 % din toate deciziile adoptate în primă instanță [50]. Marea majoritate a celor 2,3 milioane de persoane care au fugit din Siria de la izbucnirea conflictului în anul 2011 au găsit adăpost în Liban,

Turcia, Iordania, Irak și Egipt, iar aproximativ 82730 de persoane au solicitat azil în UE.

Numărul minorilor neînsoțiți care au solicitat protecție internațională a rămas același ca în anul 2012, cu 12425 de cereri depuse. Provenind în principal din Afganistan (3310), Somalia (1580), Siria (1010) și Eritreea (715), majoritatea acestor copii au fost primiți de Suedia, Germania, Regatul Unit, Austria și Italia. Având în vedere natura fenomenului migrațional pe care își propun să îl capteze, este probabil ca statisticile privind migrația neregulamentară să fie incomplete sau nu foarte fiabile. Cu toate acestea, migrația ilegală continuă să fie o componentă majoră a migrației către UE.

În anul 2013, unui număr de aproximativ 317840 de persoane le-a fost refuzată intrarea în UE, ceea ce reprezintă o ușoară creștere de 0,6% față de anul 2012, marea majoritate a refuzurilor (61%) fiind înregistrată în Spania. Numărul de persoane reținute a scăzut cu 386230 de persoane reținute în 2013 (în comparație cu 433665 în 2012). Multe dintre cauzele profunde ale migrației constau în probleme globale pe care UE a încercat să le abordeze de mulți ani. Migrația ar trebui recunoscută ca fiind unul dintre domeniile principale în care o politică externă a UE activă și implicată are o importanță directă pentru cetățenii UE. Războaiele civile, persecuțiile, sărăcia și schimbările climatice determină direct și imediat migrația, astfel încât prevenirea și atenuarea acestor amenințări au o importanță capitală pentru dezbaterile privind migrația. aproximativ 166470 de cetățeni din afara UE [51]. Rapoartele trimestriale ale FRONTEX [52] au avut, de asemenea, rolul de a-i informa în timp util pe responsabilii politicii asupra situației de la frontierele externe ale UE: în 2013 (*ianuarie-septembrie*), 77140 de persoane au fost interceptate în timp ce treceau ilegal frontierele UE, cu o creștere semnificativă începând din iulie, care a afectat puternic coasta italiană, în special ca urmare a agravării crizei siriene [53].

În același timp, la nivelul UE, pe fondul preocupărilor crescute privind necesitatea aspectelor complexe pe care le-au ridicat presiunile migraționiste în ultimii ani, au fost adoptate mai multe acte comunitare, în vederea punerii în aplicare a tratatelor și politicilor migraționale (*regulamente, decizii, directive etc.*). Or, spre deosebire de directive, regulamentele sunt actele cu cel mai mare impact grație caracteristicilor lor juridice: obligativitatea rașionae materiale (*în toate elementele cuprinse în acestea*) și obligativitatea rașionae personae (*obligativitatea față de toate subiectele de drept cărora li se adresează regulamentul (persoane fizice, persoane juridice, state)*), aplicabilitatea directă.

Astfel, actele comunitare care au vizat, în decursul istoriei construcției europene, probleme legate de migrație sunt:

- Regulamentul (CE) nr. 1560/2003 din 2 septembrie 2003 de stabilire a normelor de aplicare a Regulamentului (CE) nr. 343/2003 al Consiliului de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe [54] - subliniază importanța cooperării interstatale în vederea susținerii fenomenului migraționist;

- Regulamentul (CE) nr. 1987/2006 din 20 decembrie 2006 privind instituirea, funcționarea și utilizarea Sistemului de informații Schengen din a doua generație (SIS II) [55], al cărui scop este cel de a consolida spațiul de libertate, securitate și justiție de la nivelul UE;

- Regulamentul (CE) nr. 810/2009 din 13 iulie 2009 privind instituirea unui Cod comunitar de vize (Codul de vize) [56] – care, prin conținutul său, accentuează cerințele referitoare la legalitatea fenomenului migrației;

- Regulamentul (UE) nr. 1052/2013 din 22 octombrie 2013 de instituire a Sistemului european de supraveghere a frontierelor (EUROSUR) [57] - având

ca obiectiv stabilirea de garanții în scopul creării de standarde care să faciliteze transferul informațional în materie;

- Regulamentul (UE) nr. 604/2013 din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid (reformare) [58] - cunoscut sub numele de Regulamentul „DUBLIN III”. Se stabilesc condițiile în care statele membre examinează orice cerere de protecție internațională prezentată de un resortisant al unei țări terțe sau de un apatrid pe teritoriul oricăruia dintre ele, inclusiv la frontieră sau în zonele de tranzit. Acest regulament are un rol important în structurarea unei politici comune în domeniul migrației și azilului, incluzând un sistem european comun de azil (SECA) și care reprezintă un element constitutiv al obiectivului UE de a crea, în mod treptat, un spațiu de libertate, securitate și justiție deschis celor care, forțați de circumstanțe, caută în mod legitim protecție în UE;

- Regulamentul de punere în aplicare (UE) nr. 118/2014 din 30 ianuarie 2014 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 1560/2003 de stabilire a normelor de aplicare a Regulamentului (CE) nr. 343/2003 al Consiliului de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe [59] - stabilește regimul juridic al cererilor de azil;

- Regulamentul (UE) nr. 514/2014 din 16 aprilie 2014 de stabilire a dispozițiilor generale privind fondul pentru azil, migrație și integrare, precum și instrumentul de sprijin financiar pentru cooperarea polițienească, prevenirea și combaterea criminalității și gestionarea crizelor [60] – care consolidează libertatea de acțiune în spațiul unional, gestionarea

eficace a fluxurilor de migrație, solidaritatea și cooperarea între statele membre cu privire la abordarea problemelor legate de migrație și securitate internă și față de țările terțe;

- Regulamentul (UE) nr. 399/2016 din 9 martie 2016 cu privire la Codul Uniunii privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (*Codul Frontierelor Schengen*) [61] - vizează flexibilizarea controlului la frontieră asupra persoanelor în ipoteza tranzitului între statele membre ale Uniunii;

- Regulamentul (UE) nr. 369/2016 din 15 martie 2016 privind furnizarea sprijinului de urgență pe teritoriul Uniunii [62] - reglementează posibilitatea de asistență și sprijin în situații de dezastru;

- Regulamentul (UE) nr. 1624/2016 privind Poliția de frontieră și garda de coastă la nivel european și modificare a unor Regulamente [63] - are ca obiect instituirea unor măsuri de management adecvat a fluxurilor de migrații;

- Regulamentul (UE) nr. 1726 /2018 din 14 noiembrie 2018 privind Agenția UE pentru Gestionarea Operațională a Sistemelor Informatice la Scară Largă în Spațiul de Libertate, Securitate și Justiție (*eu-LISA*) și modificare/abrogare a unor Regulamente [64] - are ca scop reglementarea statutului acestei Agenții care activează în materia gestionării sistemelor informatice implicate în fenomenul migraționist;

- Regulamentul (UE) nr. 1806/2018 din 14 noiembrie 2018 de stabilire a listei țărilor terțe ai căror resortisanți trebuie să dețină viză pentru trecerea frontierelor externe și a listei țărilor terțe ai căror resortisanți sunt exonați de această obligație [65] - armonizează sistemul vizelor cu privire la resortisanții statelor terțe.

- Decizia-cadru 946/2002/JAI din 28 noiembrie 2002 privind consolidarea cadrului penal pentru a preveni facilitarea intrării, tranzitului și șederii [66];

- Decizia nr. 267/2005/CE din 16 martie 2005 de creare a unei Rețele de Informare și Coordonare

securizate, conectate la Internet, pentru serviciile de gestionare a migrației a statelor membre [67];

- Decizia nr. 687/2005/CE din 29 septembrie 2005 privind formatul pentru raportul privind activitățile de imigrație rețelelor de ofițeri de legătură și cu privire la situația din țara gazdă în materie de imigrație ilegală [68];

- Decizia nr. 688/2006/CE din 5 octombrie 2006 privind instituirea unui mecanism de informare reciprocă cu privire la măsurile statelor membre în domeniul azilului și imigrației [69];

- Decizia nr. 575/2007/CE din 23 mai 2007 de instituire a Fondului european de returnare pentru perioada 2008-2013, ca parte a Programului general „Solidaritatea și gestionarea fluxurilor migratorii” [70];

- Decizia nr. 381/2008/CE din 14 mai 2008 de instituire a unei Rețele europene de migrație;

- Directiva 81/2004/CE din 29 aprilie 2004 privind permisul de ședere eliberat resortisanților țărilor terțe care sunt victime ale traficului de persoane sau care au făcut obiectul unei facilitări a imigrației ilegale și care cooperează cu autoritățile competente [71];

- Directiva 115/2008/CE din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală [72];

- Directiva 52/2009/CE din 18 iunie 2009 de stabilire a standardelor minime privind sancțiunile și măsurile la adresa angajatorilor de resortisanți din țări terțe aflați în situație de ședere ilegală [73].

Cu toate acestea, criza migrației din Mediterana a adus în centrul atenției nevoile imediate în privința unei politici comune privind migrația, dar în același timp, a revelat și multe dintre limitările structurale ale politicii UE privind migrația și ale instrumentelor aflate la dispoziția sa. După cum a subliniat președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker în Orientările sale politice, combaterea cu

hotărâre a migrației neregulamentare, a persoanelor care introduc ilegal migranți și a traficantilor de migranți, precum și securizarea frontierelor externe ale Europei trebuie combinate cu o politică comună în materie de azil robustă, precum și cu o nouă politică europeană privind migrația legală [74]. Acesta este motivul pentru care, deși cauza migrației va continua să fie greu de promovat într-o perioadă caracterizată de o rată ridicată a șomajului, scepticism și de schimbări sociale. Este important să existe un sistem comun clar și riguros care să reflecte interesele Europei în privința unei politici comune privind migrația.

În opinia autorului V. Iacob, UE nu reușește să ajungă la un consens în privința unei politici comune privind migrația, iar valorile de imigranți ilegali duc la o adâncire a disensiunilor între membri. Fenomenul migrației ilegale determină un scepticism în rândul populației și creșterea curentului naționalist cu implicații profunde asupra capacității liderilor europeni moderați de a obține sprijin pentru o cooperare intracomunitară mai strânsă [75].

Potrivit unor serii de sondaje Eurobarometru efectuate pentru Parlamentul European cu privire la „percepții și așteptări”, sprijinul cetățenilor Uniunii pentru o implicare și mai puternică a acesteia în domeniul migrației a scăzut de la 74 % în 2016 la 72 % în 2018. Diferența între opinii de la un stat membru la altul este mare. Susținerea cea mai puternică pentru intensificarea acțiunilor UE în domeniul migrației se înregistrează în Cipru (88 %), Spania (85 %) și Portugalia (84 %). Susținerea cea mai slabă pentru intensificarea acțiunilor UE în acest domeniu se înregistrează în Austria (55 %), Letonia și Regatul Unit (56 %) [76].

RM are propria politică migrațională, în contextul inițiativelor migraționiste ale UE, susțin autorii Raportului Tendințe și Politici Migraționiste în Regiunea Mării Negre: cazurile RM, României și Ucrainei [77]. După proclamarea independenței RM s-a luat cursul

de edificare a unei societăți deschise, democratice, iar pentru locuitorii acestui teritoriu a apărut un fenomen nou – migrarea în masă în afara țării [78].

Or, perioada după obținerea independenței se caracterizează prin intensificarea migrației atât definitive (*plecarea cu traiul permanent peste hotare sau repatrierea propriilor cetățeni*), cât și a celei temporare (*migrația pentru o perioadă de timp determinată: în scop de muncă, la studii, pentru reîntegrarea familiei, alte scopuri*). În ambele cazuri, soldul migrațional este negativ, ceea ce prezumă că numărul persoanelor plecate din țară definitiv sau temporar depășește numărul persoanelor intrate cu asemenea scopuri în RM [79].

În politica de reglementare a migrației se evidențiază o anumită evoluție, condiționată de reformularea scopurilor politicii migraționiste a RM. La prima etapă (1990-1994), migrația era examinată sub aspectul securității statale, protejarea populației autohtone, moldovenilor, în contextul migrației masive din spațiul sovietic și post-sovietic. În perioada ulterioară (1995-2006), conceptul politicii migraționiste nu este schimbat, se modifică însă scopul. Statul se străduie să apere interesele cetățenilor moldoveni care se află la muncă peste hotarele țării. Conținutul etapei a treia (*din mai 2006*) vizează faptul că migrația este interpretată sub aspectul politicilor de dezvoltare asupra unor abordări conceptuale în legătură cu reglementarea migrării forței de muncă, desfășurarea unei reforme instituționale, o cooperare mai strânsă cu UE, contracararea migrației ilegale și tranzitarea migrațională ilegală [80].

Autoritățile din RM recunosc că plasarea geografică a țării la frontiera de Est a UE, fiind asociată cu amplificarea proceselor de adoptare a standardelor europene, solicită din partea acestora eforturi de menținere a stabilității și de gestionare a amenințărilor de securitate în vecinătatea comună [81], inclusiv a celor care privesc migrația iregulară/ilegală pentru deplasarea spre țările Europei de Vest [82].

La ora actuală, pot fi identificate trei tipuri de migrație internațională în RM:

- migrație internațională de scurtă durată, în special în țările CSI;
- migrație internațională de lungă durată, predominant în țările UE;
- migrație internațională legală de lungă durată spre SUA și Canada [78].

În profilul lărgit al intereselor RM privind garantarea drepturilor cetățenilor săi în străinătate și crearea mecanismelor necesare pentru participarea mai activă a statului în procesele migraționiste au fost ratificate mai multe tratate internaționale care țin de domeniul migrației. Multitudinea aspectelor privind standardele naționale migraționale sunt reglementate preponderent prin Legea nr. 200 din 16 iulie 2010 privind regimul străinilor în RM [83] și Legea nr. 270 din 18 decembrie 2008 privind azilul în RM [84], evident fără a exclude alte actele normative conexe.

Concluzii

- Politica migraționistă a UE este parte integrantă a standardului internațional, fiind o paradigmă complexă și comprehensivă, înregistrând progrese importante în ceea ce privește construcția acestui spațiu de libertate, securitate și justiție, incluzând trei componente principale: prevenirea și combaterea migrației ilegale/iregulare; migrația forței de muncă și economia; migrația și dezvoltarea socială și umană.

- În RM măsurile care se iau atât în privința legislației, cât și a cadrului instituțional au mai degrabă un caracter de reacționare, legat de scopul de a asigura adaptarea la standardele internaționale, decât de a proiecta și de a urma o politică migraționistă națională cu obiective clare, având în vedere profilul migraționist specific.

- Este necesară evitarea riscului marginalizării RM pe problemele migraționiste în noua construcție

globală. Aceasta depinde, înainte de toate, de calitatea actului de guvernare și politicile publice promovate, de conservarea valorilor culturale și etice ale națiunii și armonizarea celor occidentale la condițiile naționale.

• Condițiile pentru o asemenea îmbinare determină elaborarea unei noi viziuni strategice din partea RM referitor la administrarea și dezvoltarea domeniului migrației și azilului, pe măsură ce ultimul act de politici publice a fost aprobat la 8 septembrie 2011.

• Întreg sistemul normativ extrapenal acoperă juridic elementele normative ale infracțiunii de organizare a migrației ilegale, prevăzute de art. 362¹ CP RM, caracterul dispoziției acesteia din urmă fiind unul de blanchetă.

Referințe bibliografice

1. GUCEAC, I. *Fenomenul migrației în conținutul reglementărilor juridice*. În: MORARU, V. Migrație, diaspora, dezvoltare: Noi provocări și perspective. Chișinău: Tipografia-Sirius, 2016, 308 p. (p. 22-36) [cit. 19.01.2021]. Disponibil: <http://icjp.asm.md/sites/default/files/publicatii/migratia.pdf>

2. Studiu nr. 5 privind fenomenul migraționist din perspectiva aderării României la UE, Institutul European din România. București: 2004, p. 11 [cit. 14.02.2021]. Disponibil: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Pais2_studiu_5_ro.pdf

3. Carta Drepturilor Fundamentale a UE C 83/02 din 30.03.2010 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>

4. TUDORACHE, C. *Evoluția fenomenului migrației în Europa*: În: Economie teoretică și aplicată, 2006, București, nr. 6, p. 95-100 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: <http://www.store.ectap.ro/articole/211.pdf>

5. ROTARU, R. *Aspecte conceptuale ale fenomenului migrație – premisă de atac la securitatea unui stat*. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale - Criminalitatea transfrontalieră și transnațională: tendințe

și forme actuale de manifestare, probleme de prevenire și combatere. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, S.n., 2018. 500 p. (p. 421-431) [cit. 05.03.2020]. Disponibil: <http://academy.police.md/assets/files/pdf/conferintu.pdf>

6. Strategia națională în domeniul migrației și azilului (2011-2020), aprobată prin HG nr. 655 din 8.09.2011 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=56020&lang=ro

7. Strategia națională privind imigrația pentru perioada 2011-2014, „Migrația este un proces care trebuie gestionat și nu o problemă care trebuie rezolvată”, aprobată prin Hotărârea nr. 498 din 18.05.2011 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/129082>.

8. Tratatul privind funcționarea UE, semnat la Roma din 25.03.1957 [cit. 9.09.2021]. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/ro/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome>.

9. Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.1997 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=7462&lang=ro

10. ROȘCA, V. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului și fenomenul migrației*. Chișinău: 2020 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/10409/cedo-si-fenomenul-migratiei.html>

11. Cauza Soering c. Marea Britanie, Hotărârea din 7.07.1989 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57619%22%7D>.

12. Cauza Sufi și Elmi c. Marea Britanie, Hotărârea din 28.06.2011 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22Elmi%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-105434%22%7D>.

13. Cauza Ilias și Ahmed c. Ungaria, Hotărârea din 21.11.2019 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-201164%22%7D>.

14. Cauza Bistieva și alții c. Polonia, Hotărârea din 10.04.2018 [cit. 19.01.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-182210%22%7D>.

15. Cauza Nolan și K. c. Federația Rusă, Hotărârea din 12.02.2009 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-91302%22%7D%7D>}.

16. Hotărârea Parlamentului nr. 1183 din 14.05.1997 [citată 17.01.2021]. Disponibil: http://https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60399&lang=ro.

17. Legea nr. 20 din 10.02.2006 [citată 12.02.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=4385&lang=ro.

18. MOREHOUSE Christal and BLOMFIELD, *Irregular migration in Europe*, Migration Policy Institute. Washington, December, 2011, 17 p. [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://www.migrationpolicy.org/pubs/TC-Mirregularmigration.pdf>

19. Tratatul de la Amsterdam 97/C 340/01 din 2.10.1997, intrat în vigoare 1.05.1999 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT>

20. Tratatul de la Maastricht din 7.02.1992, intrat în vigoare 1.11.1993. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>

21. BĂDESCU, I. *Tratat de geopolitică*. Vol. 1. București: Editura Mica Valahie, 2004, p. 397.

22. Programul „TAMPERE” din 15-16.12.1999 [citată 19.01.2021]. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm

23. ZANŌSCHI, D. *Dreptul la azil în UE. Distopia supra-naționalismului*. Vol. XVIII. Sfera Politicii, 2010, nr. 12 (154), p. 28-34 [citată 19.01.2021]. Disponibil: http://revistasferapoliticii.ro/sfera/pdf/Sfera_154-Rev3.pdf

24. CICALA, A., SOROCEANU, I. *Migrația – factor de destabilizare a securității naționale*. În: Revista Legea și Viața, 2018, nr. 1, p. 20-27 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2018/1-1/4.pdf>

25. Comunicarea privind Imigrarea, Integrarea și Ocuparea forței de muncă a Comisiei Europene COM/2003/0336 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0336&from=EN>

26. Tratatul de la Nisa semnat la 26.02.2001, intrat în vigoare la 1.02.2003 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/4/tratatul-de-la-nisa-si-conventia-privind-viitorul-europei>

27. DRĂGĂNESCU, N. *Spațiul Schengen și România*. București: 2016, p. 139-157 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://cig.ase.ro/wp-content/uploads/2016/06/10-Draganescu.pdf>

28. CUȘMIR, A. A. *România în circuitul mondial al crimei*, Revista Română de Sociologie. Serie nouă, XVI. București: 2005, nr. 3–4, p. 287–301 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.3-4-2005/Adriana%20Anca%20Cusmir.pdf>

29. Comunicarea Comisiei - Investițiile în cercetare: un plan de acțiune pentru Europa M(2003) 226 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0226:FIN:EN:PDF>.

30. Decizia consiliului de instituire a unei Rețele europene de migrație CE/381 din 14.05.2008 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008D0381&from=EN>

31. Programul „HAGA” din 4-5.11.2004 [citată 19.01.2021]. Disponibil: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_05_153.

32. Cartea verde privind abordarea UE pentru gestionarea migrației economice. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A52004DC0811>.

33. Comunicarea Comisiei privind Planul de politici privind migrația legală COM(2005) 669 din 21.12.2005 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2005/EN/1-2005-669-EN-F1-1.Pdf>

34. Tratatul de la Prüm, semnat la 27.05.2005 [citată 19.01.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a9f2dcc0-947f-4fca-b628-065-d77004d49.0019.01/DOC_12&format=PDF

35. Comunicarea COM/2007/0512 din 11.09.2007 referitor la cel de-al treilea raport anual privind migrația și integrarea. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX%3A52007DC0512>.

36. Tratatul de la Lisabona semnat la 13.12.2007, intrat în vigoare la 1.12.2009. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ATOC>.

37. Consiliul European și Consiliul UE de-a lungul timpului. Adoptarea deciziilor și legiferarea în cadrul integrării europene. : Oficiul pentru Publicații al UE. Luxemburg: 2016, p. 19 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://>

www.consilium.europa.eu/media/29966/qc0415219ron.pdf

38. [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://ec.europa.eu/eurostat>.

39. SUDITU, B. A., PRELIPCEAN, G., VÎRDOL, D. C., STĂNGACIU, O. A. *Perspectivile politicii de migrație în contextul demografic actual din România*, Strategy and Policy Studies (SPOS). București: 2013, No. 1/2012, 229 p. [citată 9.09.2021]. Disponibil: <https://www.econstor.eu/handle/10419/141811>.

40. Pactul european privind imigrația și azilul [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:j10038&from=RO>.

41. ȘUIU, A. *Impactul migrațiilor internaționale asupra capitalului social-teritorial și al dezvoltării locale. Rolul migranților pentru muncă între România și Spania*. Teză de doctorat. Timișoara: 2017, 326 p. [citată 8.09.2021]. Disponibil: https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/460878/2017_Tesis_%20Suiu_Adriana.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

42. Sistemul European Comun de Azil [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM:114561>.

43. Sistemul European de Supraveghere a Frontierelor [citată 19.01.2021]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM:230103_1.

44. Comunicatul Reprezentanței permanente a României la UE [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://ue.mae.ro/node/400>.

45. Comunicarea COM(2008) 611 privind consolidarea abordării globale a migrației: coordonare, coerență și sinergii sporite [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52008DC0611>.

46. Programul de la Stockholm 18.06.2009 [citată 19.01.2021]. Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504\(01\)&from=RO](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504(01)&from=RO).

47. WICKRAMASEKARA Piyasiri, *Circular migration : a triple win or a dead end?*. International Labour Office, Bureau for Workers' Activities (ACTRAV). Geneva: ILO, 2011, p. 52 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <http://www.migration4development.org/sites/m4d.emakina.eu>.

[net/files/no15-mar11-circular-migration-a-triple-win-or-a-dead-end.pdf](http://www.migration4development.org/sites/m4d.emakina.eu/net/files/no15-mar11-circular-migration-a-triple-win-or-a-dead-end.pdf).

48. United Nations Population Division. World Population Prospects: 2019 Revision [citată 13.02.2021]. Disponibil: <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>.

49. Directiva CE/2009/52 din 18.06.2009 de stabilire a standardelor minime privind sancțiunile și măsurile la adresa angajatorilor de resortisanți din țări terțe aflați în situație de ședere ilegală [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0052&from=RO>.

50. [citată 13.02.2021]. Disponibil: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> . <https://www.unhcr.org/ro/461-rostiri2014raport-unhcr-a-crescut-numarul-cererilor-de-azil-in-tarile-industrializate-html.html>.

51. Eurostat regional yearbook 2013: Publications Office of the European Union. Luxembourg: 2013 [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5784301/KS-HA-13-001-EN.PDF>.

52. FRONTEx [citată 19.01.2021]. Disponibil: <http://www.frontex.europa.eu/publications>.

53. Comunicarea COM/2014/0288 referitor la cel de-al cincilea raport anual privind migrația și integrarea (2013) [citată 19.01.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0288&from=RO>.

54. COMMISSION REGULATION (EC) No 1560/2003 of 2.09.2003 laying down detailed rules for the application of Council Regulation (EC) No 343/2003 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an asylum application lodged in one of the Member States by a third-country national [citată 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R1560&from=RO>.

55. Regulamentul (CE) nr. 1987/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 20.12.2006 privind instituirea, funcționarea și utilizarea Sistemului de informații Schengen din a doua generație (SIS II) [citată 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:32006R1987>.

56. Regulamentul (CE) nr. 810/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 13.07.2009 privind insti-

tuirea unui Cod comunitar de vize (Codul de vize) [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32009R0810>.

57. Regulamentul (UE) nr. 1052/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 22.10.2013 de instituire a sistemului european de supraveghere a frontierelor (EU-ROSUR) [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1052&from=EN>.

58. Regulamentul (UE) nr. 604/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26.06.2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32013R0604>.

59. Regulamentul de punere în aplicare (UE) nr. 118/2014 al Comisiei din 30.01.2014 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 1560/2003 de stabilire a normelor de aplicare a Regulamentului (CE) nr. 343/2003 al Consiliului de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32014R0118>.

60. Regulamentul (UE) nr. 514/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 16.04.2014 de stabilire a dispozițiilor generale privind Fondul pentru azil, migrație și integrare, precum și instrumentul de sprijin financiar pentru cooperarea polițienească, prevenirea și combaterea criminalității și gestionarea crizelor [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0514>.

61. [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02016R0399-20170407&from=EN>.

62. Regulamentul (UE) 2016/399 al Parlamentului European și al Consiliului din 9.03.2016 cu privire la Codul Uniunii privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen) [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0369&from=en>.

63. Regulamentul (UE) 2016/1624 al Parlamentului European și al Consiliului din 14.09.2016 privind Poliția de frontieră și garda de coastă la nivel european și de modificare a Regulamentului (UE) 2016/399 al Parlamentului European și al Consiliului și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 863/2007 al Parlamentului European și al Consiliului, a Regulamentului (CE) nr. 2007/2004 al Consiliului și a Deciziei 2005/267/CE a Consiliului [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1624>.

64. Regulamentul (UE) 2018/1726 al Parlamentului European și al Consiliului din 14.11.2018 privind Agenția Uniunii Europene pentru Gestionarea Operațională a Sistemelor Informatice la Scară Largă în Spațiul de Libertate, Securitate și Justiție (eu-LISA) și de modificare a Regulamentului (CE) nr. 1987/2006 și a Deciziei 2007/533/JAI a Consiliului, precum și de abrogare a Regulamentului (UE) nr. 1077/2011 [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32018R1726>.

65. Regulamentul (UE) 2018/1806 al Parlamentului European și al Consiliului din 14.11.2018 de stabilire a listei țărilor terțe ai căror resortisanți trebuie să dețină viză pentru trecerea frontierelor externe și a listei țărilor terțe ai căror resortisanți sunt exonerati de această obligație [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1806>.

66. Decizia-cadru a Consiliului din 28.11.2002 privind consolidarea cadrului penal pentru a preveni facilitarea intrării, tranzitului și șederii neautorizate [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A32002F0946>.

67. Decizia nr. 267/2005 de creare a unei Rețele de Informare și Coordonare securizate, conectate la Internet, pentru serviciile de gestionare a migrației a statelor membre [citât 13.02.2021]. Disponibil: <https://lege5.ro/Gratuit/gi3tinxgi/decizia-nr-267-2005-de-creare-a-unei-retele-de-informare-si-coordonare-securizate-conectate-la-internet-pentru-serviciile-de-gestionare-a-migratiei-a-stator-membre>.

68. Decizia de ofițeri de legătură în materie de imigrație. Decizia 2005/687/CE a Comisiei din 29.09.2005 privind formatul raportului referitor la activitatea rețelelor ofițerilor de legătură în domeniul imigrației, precum și la situația în țara gazdă în ceea ce privește imigrația ilegală

[citat 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM:l14511>.

69. [citat 13.02.2021]. Disponibil: <https://lege5.ro/Grauit/gi3tgmrsgq/decizia-nr-688-2006-privind-instituirea-unui-mecanism-de-informare-reciproca-cu-privire-la-masurile-statorile-membre-in-domeniul-azilului-si-imigrarii>.

70. Decizia nr. 575.2007.CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23.05.2007 de instituire a Fondului European de Returnare pentru perioada 2008-2013, ca parte a Programului general „Solidaritatea și gestionarea fluxurilor migratorii” [citat 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM:l14570>.

71. Directiva 2004/81/CE a Consiliului din 29.04.2004 privind permisul de ședere eliberat resortisanților țărilor terțe care sunt victime ale traficului de persoane sau care au făcut obiectul unei facilitări a imigrației ilegale și care cooperează cu autoritățile competente [citat 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0081>.

72. Directiva 2008/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16.12.2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală [citat 13.02.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0107:ro:PDF>.

73. Directiva 2009/52/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 18.06.2009 de stabilire a standardelor minime privind sancțiunile și măsurile la adresa angajatorilor de resortisanți din țări terțe aflați în situație de ședere ilegală [citat 13.02.2021]. Disponibil <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32009L0052>.

74. JUNCKER, Jean-Claude, *A New Start for Europe: My Agenda for Jobs, Growth, Fairness and Democratic Change. Political Guidelines for the next European Commission*. Strasbourg: 15.07.2014 [citat 17.01.2021]. Disponibil: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_14_546.

75. IACOB, V. *Explorând alternativele de securitate al UE – este Europă pregătită să miargă mai departe?* În: Revista Impact Strategic. București: Nr. 1[54]/2015, p. 7-23 [citat 17.01.2021]. Disponibil: https://cssa.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is54.pdf.

76. *EU policies – Delivering for citizens: EU support for democracy and peace in the world* [citat 17.01.2021]. Disponibil [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628271/EPRS_BRI\(2018\)628271_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628271/EPRS_BRI(2018)628271_EN.pdf).

77. *Tendințe și Politici Migraționiste în Regiunea Mării Negre: cazurile RM, României și Ucrainei*: Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale “Viitorul”. Chișinău: 2008, 75 p. [citat 17.01.2021]. Disponibil: https://brd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/tendinte_si_politici_migrationiste_in_bazinul_marii_negre_idis_2008_0.pdf.

78. MOȘNEAGA, V. *Migrație și dezvoltare: aspecte politico-juridice*. OIM, Misiunea în Moldova. Chișinău: 2017. 118 p.

79. *Strategia națională în domeniul migrației și azilului (2011-2020)*, aprobată prin HG nr. 655 din 8.09.2011 [citat 17.01.2021]. Disponibil https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=56020&lang=ro.

80. *Tendințe și Politici Migraționiste în Regiunea Mării Negre: cazurile RM, României și Ucrainei*: Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale “Viitorul”. Chișinău: 2008, 75 p. [citat 17.01.2021]. Disponibil: https://brd.gov.md/sites/default/files/document/attachments/tendinte_si_politici_migrationiste_in_bazinul_marii_negre_idis_2008_0.pdf.

81. *Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova 2014-2018 Raport analitic*. Chișinău: Biroul Migrație și Azil, Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, 2019, 113 p. [citat 17.01.2021]. Disponibil: http://bma.gov.md/sites/default/files/media/ra_pme_2014-2018_0.pdf.

82. FRONTEX, Eastern European Borders Annual Risk Analysis 2017 [citat 17.01.2021]. Disponibil: https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2017.pdf.

83. Legea nr. 200 din 16.07.2010 privind regimul străinilor în RM [citat 13.02.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=98849&lang=ro.

84. Legea nr. 270 din 18.12.2008 privind azilul în RM [citat 12.02.2021]. Disponibil: <http://www.justice.gov.md/file/Centrul%20de%20armonizare%20a%20legislatiei/Baza%20de%20date/Materiale%202008/Acte/L%20privind%20azilul.pdf>.

ASPECTE DE PROBLEMATIZARE JURIDICĂ ȘI SOCIOLOGICĂ A INSTITUȚIEI CETĂȚENIEI

Victoria DARI

Doctorand, Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: pozitiv13@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-4318-9187>

Veaceslav ZAPOROJAN

Doctor în drept, conferențiar universitar,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: zaporojanv@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8906-9789>

Subiectul privind dreptul la cetățenie este, fără îndoială, destul de vast și cercetarea acestuia ia amploare, pe măsură ce tot mai mulți teoreticieni iau în discuție modalitățile în care numeroase crize influențează conceptul de cetățenie. Cetățenia reprezintă un principiu care constituie sursa legăturii juridico-politice între stat și cetățean, în același timp, conceptul evaluează pe măsură ce evoluează și se dezvoltă statele. În articolul respectiv se va cerceta instituția cetățeniei ca noțiune de drept. Caracterul specific al acestei instituții se explică prin faptul că aceasta integrează elemente proprii mai multor ramuri de drept. Noțiunea juridică de cetățenie rezultă cu preponderență din dreptul constituțional, deoarece este expresia suveranității și anume acest drept determină conținutul propriu-zis al acestei instituții. Scopul și obiectivele articolului, constituie reflectarea instituției dreptului la cetățenie, a garanțiilor și limitelor acesteia, ca elemente ale dreptului constituțional, cu supunerea unei expertize de compatibilitate a limitelor constituționale naționale cu cele internaționale în domeniul protecției dreptului la cetățenie cu normele Convenției CEDO și jurisprudența CtEDO, argumentarea unor schimbări în vederea ajustării normelor naționale la cele internaționale.

Cuvinte-cheie: cetățenie, dreptul la cetățenie, expresia suveranității, drept constituțional, aspecte sociologice.

ASPECTS OF LEGAL AND SOCIOLOGICAL PROBLEMS OF THE CITIZENSHIP INSTITUTION

The topic of the right to citizenship is undoubtedly quite broad and its research is expanding, as more and more theorists are discussing the ways in which many crises influence the concept of citizenship. Citizenship is a principle that is the source of the legal-political link between the state and the citizen, at the same time, the concept evaluates as it evolves and develops states. That article will examine the institution of citizenship as a notion of law. The specific nature of this institution is explained by the fact that it integrates elements specific to several branches of law. The legal notion of citizenship results mainly from constitutional law, because it is the expression of sovereignty, namely this right determines the actual content of this institution. The purpose and objectives of the article are to reflect the institution of the right to

citizenship, its guarantees and limits, as elements of constitutional law, subject to expertise the compatibility of national and international constitutional limits in the field of protection of the right to citizenship with the rules of the ECHR Convention and the case law of the EctHR, to argue for changes in order to adjust national to international ones.

Keywords: *citizenship, right to citizenship, expression of sovereignty, constitutional law, sociological aspects.*

ASPECTS DE PROBLÉMATISATION JURIDIQUE ET SOCIOLOGIQUE DE L'INSTITUTION DE LA CITOYENNETÉ

Le sujet du droit à la citoyenneté est sans aucun doute assez vaste et ses recherches prennent de l'ampleur, car de plus en plus de théoriciens discutent de la manière dont de nombreuses crises influencent le concept de citoyenneté. La citoyenneté est un principe qui constitue la source du lien juridico-politique entre l'État et le citoyen, en même temps, le concept s'évalue à mesure que les États évoluent et se développent. Dans cet article, l'institution de la citoyenneté en tant que notion de droit sera étudiée. La spécificité de cette institution s'explique par le fait qu'elle intègre ses propres éléments de plusieurs branches du droit. La notion juridique de citoyenneté résulte principalement du droit constitutionnel, puisqu'elle est l'expression de la souveraineté, à savoir que ce droit détermine le contenu réel de cette institution. Le but et les objectifs de l'article sont le reflet de l'institution du droit à la citoyenneté, de ses garanties et de ses limites, en tant qu'éléments du droit constitutionnel, sous réserve d'une expertise de la compatibilité des limites constitutionnelles nationales et internationales dans le domaine de la protection du droit à la citoyenneté avec les normes de la Convention CEDH et de la jurisprudence de la CEDH, argumentation des changements afin d'adapter les normes nationales aux normes internationales.

Mots-clés: *citoyenneté, droit à la citoyenneté, expression de la souveraineté, droit constitutionnel, aspects sociologiques.*

АСПЕКТЫ ПРАВОВОЙ И СОЦИОЛОГИЧЕСКОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ ИНСТИТУТА ГРАЖДАНСТВА

Тема права на гражданство, несомненно, достаточно широка, и ее исследование расширяется, поскольку все больше теоретиков обсуждают, каким образом многие кризисы влияют на понятие гражданства. Гражданство – это принцип, являющийся источником политико-правовой связи между государством и гражданином, в то же время понятие оценивают по мере эволюции и развития государств. В данной статье будет рассмотрен институт гражданства как понятие права. Специфика этого института объясняется тем, что он интегрирует элементы, характерные для нескольких отраслей права. Юридическое понятие гражданства вытекает главным образом из конституционного права, поскольку является выражением суверенитета, именно это право определяет действительное содержание этого института. Цель и задачи статьи заключаются в том, чтобы отразить институт права на гражданство, его гарантии и ограничения, как элементы конституционного права, подвергнув экспертизе совместимость национальных и международных конституционных ограничений в сфере защиты права на гражданство с нормами Конвенции ЕСПЧ, аргументируя изменения для корректировки национальных и международных правил.

Ключевые слова: *гражданство, право на гражданство, выражение суверенитета, конституционное право, социологические аспекты.*

Introducere

Subiectul privind dreptul la cetățenie este, fără îndoială, destul de vast și cercetarea acestuia ia amploare, pe măsură ce tot mai mulți teoreticieni iau în discuție modalitățile în care numeroase crize in-

fluențează conceptul de cetățenie. În prezentul demers ne-am limitat la evidențierea complexității, dinamicii și importanței conceptului de cetățenie, or, aceasta demonstrează că e nevoie de o analiză a dreptului la cetățenie ca pe un fenomen general,

care traversează toate activitățile umane. Cetățenia reprezintă un principiu care constituie sursa legăturii juridico-politice între stat și cetățean, în același timp, conceptul evaluează pe măsură ce evoluează și se dezvoltă statele.

De la o țară la alta conceptul de cetățenie și tratarea dreptului la cetățenie este unul mai mult sau mai puțin universalist, operând o distincție între cetățean și individ mai mult sau mai puțin pronunțată.

În toate țările democratice dreptul la cetățenie se află la baza legitimității politice și constituie sursa unei legături juridico-politice între stat și cetățean. Dar acesta nu este unul static, ci unul care ia forme concrete diferite în timp și în spațiu. De aceea, în fiecare țară cercetătorii pornesc de la experiența lor socială și politică imediată.

Idei principale ale cercetării

Autorul român I. Deleanu constată, ca „instituția cetățeniei este o instituție juridică aflată la confluența mai multor subsisteme juridice normative [1, p. 352]. Bineînțeles, că unele aspecte ale procedurii de acordare aparține mai multor ramuri de drept, însă, după cum consideră autorul național I. Guceac, noțiunea juridică de cetățenie rezultă totuși cu preponderență din dreptul constituțional, deoarece este expresia suveranității și anume acest drept determină conținutul propriu-zis al acestei instituții, pe când procedura și diversele moduri de dobândire și pierdere ale cetățeniei aparțin altor ramuri de drept (dreptul civil, dreptul familiei, dreptul internațional public și privat.) [2, p. 10]. Ultima relatare al autorului, după cum am menționat inițial, nu o susținem, ca urmare al faptului că esența cetățeniei (normele supreme din art. 17 și 18 a Constituției [21] și din Legea cetățeniei Republicii Moldova [22]) sunt norme ce reprezintă parte a ramurii dreptului constituțional. Cât privește unele elemente ale procedurii de dobândire a cetățeniei, o parte din ele sunt parte din ramura dreptului administrativ, iar alte elemente sunt

parte a altor ramuri de drept, dar nu reprezintă norme esențiale pentru instituția juridică a cetățeniei.

Cetățenia este un concept ce solicită o tratare din mai multe aspecte, deoarece se prezintă ca instituție juridică, ca statut juridic, ca drept subiectiv și ca rol social. Anume acest caracter de aspect al instituției cetățeniei provoacă un șir de discuții și invocă multe probleme în literatura juridică și sociologică a noțiunii de cetățenie. După cum susține Cezar Birzea, „...cetățenia este unul din conceptele, care suferă de pe urma propriei sale popularități...” [3, p. 15].

Doctrina juridică înregistrează mai multe teorii privind conceptul de cetățenie și, îndeosebi, a naturii ei juridice. Problemele cele mai frecvente și complicate se referă la identificarea naturii juridice, care are o importanță deosebit de mare, deoarece determinarea naturii juridice înseamnă a încadra un fenomen juridic în o categorie sau alta a dreptului, și numai determinarea corectă a naturii juridice oferă posibilitatea de a cunoaște esența acestui fenomen juridic.

Dat fiind faptul, că interesează dreptul la cetățenie ca o instituție de drept constituțional, vom evidenția în continuare un șir de teorii și curente științifice din doctrina dreptului constituțional.

Teoria contractuală. Susținătorii acestei teorii consideră că cetățenia se raportează la categoria contractelor sinalagmatice dintre stat și individ și pune în egalitate juridică individul cu statul. Astfel, potrivit acestei teorii, cetățenia rezultă dintr-un raport contractual, de nașterea căruia este nevoie de acordul de voință al statului și al individului. Evident că această teorie nu este totalmente veridică, întrucât considerăm că între contract și cetățenie nu există nici o tangență, sunt instituții diferite și după formă și după natură. Ideile acestei teorii sunt negate de majoritatea cercetătorilor din domeniu. Astfel, în opinia lui I. Guceac, „această teorie nu poate fi aplicată niciun dreptului la cetățenie, dat fiind faptul că la dobândirea cetățeniei prin naștere nu se cere

nici un acord de voință, pe când la încheierea unui contract este necesar acordul de voință manifestat anterior încheierii contractului de ambele părți. Este știut, că orice contract are în conținutul său drepturi și obligații negociate de părți, și acestea diferă de la un contract la altul, pe când în cazul cetățeniei, drepturile și obligațiile sunt formulate în constituții sau alte legi organice și nu pot fi negociate, sunt pentru toți la fel” [2, p. 13].

Este de menționat, că teoria contractuală reflectă în sine concepțiile teoriei lui Jean Jacques Rousseau, cunoscută și ca teoria contractului social, care a avut o influență deosebită mai ales în planul practicii sociale, abordând raporturile dintre individ și stat.

Teoria manifestării unilaterale a voinței statului. Susținătorii acestei teorii consideră că la acordarea cetățeniei – fie că prin naștere sau la cerere (prin naturalizare), este de ajuns doar voința unilaterală a statului. În legătură cu această teorie își exprimă dezacordul cercetătorii I. Guceac, I. Deleanu, A. Arseni, pe care o susținem, concretizând că fără o cerere a unei persoane statul nu poate acorda cetățenie prin naturalizare, în atare mod, cetățenia nu poate fi acordată numai prin manifestarea unilaterală a voinței statului.

Teoria raportului juridic se fundamentează pe ipoteza că cetățenia este un raport politic și juridic de dominațiune, care are în conținutul său drepturi și obligații reciproce dintre stat și individ. Adepții acestei teorii susțin că cetățeanul este un simplu supus al statului, un element pasiv. Însă ideile acestei teorii se contestă în literatura de specialitate, dat fiind faptul, că în realitate „cetățenia definește poziția unei persoane nu doar într-un singur raport juridic, ci într-un complex de raporturi juridice” [2, p. 14]. În acest sens precizăm, că instituția cetățeniei nu poate fi un raport de subordonare, dat fiind faptul că raportul de dominație a statului asupra unei persoane există indiferent de calitatea persoanei (este cetățean sau nu). Raporturile de subordonare sau dominație sunt

caracteristice oricărui raport dintre stat și individ, indiferent că individul este sau nu cetățean, însăși faptul, că acesta locuiește pe teritoriul unui stat îl pune în condiția de supușenie, însă aceste raporturi nu au relevanță asupra raporturilor de cetățenie.

Teoria situației juridice accentuează complexitatea relației dintre indivizi și stat impunând o pluralitate de raporturi juridice ce se conțin în această situație juridică. Unii autori care sprijină această teorie pornesc de la ideea de apartenență a individului față de un stat. Spre exemplu, Ion Deleanu definește cetățenia română ca „fiind situația juridică care rezultă din raporturile statornice ce intervin între o persoană fizică și statul român, exprimând apartenența persoanei la stat, situație caracteristică prin plenitudinea drepturilor și obligațiilor reciproce predeterminate de lege” [4, p. 31]. În literatura juridică această teorie se mai întâlnește și prin denumirea – „teoria condiției juridice sau cauza drepturilor și obligațiilor cetățeanului” [2, p. 13].

Adept al acestei teorii poate fi considerat și autorul I. Guceac, care a definit cetățenia ca „o stare de fapt, care rezultă din legătura principală și stabilă dintre stat și o persoană fizică, în baza căreia aceasta participă la diferite proceduri legale prin care se realizează suveranitatea națională și beneficiază de drepturile și libertățile fundamentale recunoscute și garantate de statul respectiv, care, în același timp, îi impune și o serie de îndatoriri fundamentale” [23, pag. 30-31].

Teoria legăturii de apartenență a statului. Adepții prezentei teorii susțin că cetățenia este un punct de legătură a unui individ, a unui grup de indivizi sau a anumitor bunuri cu un stat. Inconsistența acestei teorii este vădită, deoarece pune în egalitate persoanele și bunurile. Această teorie mai poate fi întâlnită și sub denumirea de autolimitare a statului, deoarece se confundă apartenența individului unui stat cu naționalitatea lucrurilor. Însă, ca și orice teorie, aceasta promovează și idei veridice, dat fiind

faptul că, dacă ne detașăm de la apartenența bunurilor, cetățenia cu adevărat înseamnă apartenența unui individ la un stat.

Este cazul de adăugat, că această apartenență este deopotrivă politică și juridică și trebuie privită ca una ambivalentă, în sensul că este una reciprocă între stat și cetățean. Pe de o parte cetățeanul este legat de stat, iar pe de altă parte, statul este legat de cetățean, or această legătură are nu numai un fundament juridic, ci și unul politic. Fundamentul politic rezultă din dreptul statului de a conferi și a apăra calitatea de cetățean, iar fundamentul juridic rezultă din cadrul juridic de reglementare a raporturilor de cetățenie, consfințit prin Constituție și alte acte normative.

Cetățenia – element constitutiv al statului. Conform acestei teorii, cetățenia este privită doar ca un simplu element constitutiv al statului. Într-adevăr organizarea puterii statului se realizează în raport cu populația și cu teritoriul. Populația, ca dimensiune demografică, spirituală, psihologică a statului reprezintă indivizii, care se află pe teritoriul statului și asupra căruia statul își exercită puterea, însă din populația țării fac parte nu numai cetățenii, dar și străinii și apatrizii. Din toate aceste categorii care locuiesc pe teritoriul unui stat, doar cetățenii se bucură de plenitudinea drepturilor și obligațiilor stabilite de stat. În această ordine de idei, cetățenia nu poate fi un element constitutiv al statului, deoarece ea constituie o legătură juridică a persoanei cu statul din care decurg drepturi și obligații reciproce specifice și statornice.

Cetățenia – element al capacității juridice.

Adepții acestei teorii consideră cetățenia parte componentă a capacității juridice. Persoanele fizice apar în raporturile juridice ca cetățeni, ca străini și ca apatrizi. Însă, străinii și apatrizii nu sunt deținători deplin ai capacității juridice și nu pot fi subiecți de drept în unele raporturi juridice, prin urmare, nu pot fi titulari ai unor drepturi și obligații, pentru că lipsește capacitatea juridică. Susținătorii acestei teorii con-

sideră că numai cetățenii au drepturi și obligații depline, adică posedă pe deplin capacitatea juridică, de aceea, consideră ei, cetățenia este un element al capacității juridice.

Considerăm, că cetățenia nu poate fi element al capacității juridice, deoarece aceasta din urmă este o posibilitate recunoscută de lege de a avea drepturi și obligații în raporturi juridice concrete, capacitatea juridică nu apare ca o premisă a calității de drept, pe când cetățenia este un drept, un statut, o calitate care oferă drepturi și obligații consfințite prin Constituție și alte legi organice.

În această privință, autorul român Ion Deleanu conchide că „cetățenia nu este o abstracție sau o simplă posibilitate de a dobândi drepturi și de a-și asuma obligații subiective, dar este o categorie cu un conținut complex, care se exprimă prin drepturi și obligații precizate prin norme juridice” [1, p. 352].

Existența multiplelor teorii și curente prezintă o dificultate relativă în stabilirea naturii juridice a cetățeniei, iar în rezultat, există multiple probleme în acest sens. Problematizarea dreptului la cetățenie se exprimă nu numai prin tratarea atât de diferită în doctrina juridică a naturii juridice, dar și prin existența diverselor modalități de dobândire a cetățeniei.

Însă, studiul teoriilor ne permite să remarcăm că majoritatea au la bază concepția precum că cetățenia reprezintă legătura reciprocă între două subiecte de drept, după cum afirmă și savantul B. Berceanu „natura instituției cetățeniei trebuie privită în aspectul ei obiectiv, iar teoriile care au la bază acest aspect trebuie să aibă în vedere relația juridică stat-cetățean atât în ce privește înființarea și desființarea, cât și desfășurarea ei” [5, p. 57].

La rândul său, cercetătorul român I. Deleanu consideră că „teoria raportului juridic cât și cea de situație juridică au sintetizat și au dezvoltat ideile precedente, punând accentul pe originea complexă a acestei relații, pe pluralitatea raporturilor juridice incluse în ea, însă nimeni în aceste teorii nu a spe-

cificat caracterul fundamental al raportului juridic și statornic” [1, p. 341]. În această ordine de idei, savantul consideră, că anume „caracterul fundamental și statornic vin să sublinieze caracterul specific al relației de cetățenie dintre stat și cetățean, care poate fi explicată în felul următor:

Pe de o parte, statul stabilește la nivel constituțional drepturi și obligații pentru ambele părți: statul și individul;

Pe de altă parte, există și voința individului, chiar dacă aceasta nu este exprimată, ea este prezumată și există” [1, p. 341].

Făcând o generalizare a teoriilor analizate, constatăm faptul, că unele din ele promovează idei veridice cu referire la natura juridică a dreptului la cetățenie. Sintetizăm idea, că majoritatea din ele au la bază concepția, că cetățenia reprezintă legătura reciprocă între stat și cetățean, iar teoria raportului juridic și a situației juridice vin să accentueze caracterul complex al relației stat - cetățean, care include în sine o multitudine de raporturi juridice. Cercetătorii din domeniu continuă să dezvolte ideile precedente, sintetizate din diversele teorii și să le completeze. Spre exemplu, autorul Ion Deleanu a accentuat caracterul fundamental și statornic al relației cetățean-stat, cu care ne exprimăm acordul. Considerăm că cetățenia este un drept, un statut, o calitate, care oferă drepturi și obligații consfințite prin Constituție și alte legi organice. Cetățenia este un statut de care pot beneficia numai persoanele fizice, aceasta conturând poziția juridică a persoanei în societate.

Instituția cetățeniei interesează și alte științe social-umane cum sunt sociologia politică, politologia, care conferă noțiunii de cetățenie un conținut specific din perspectiva acestora.

Astfel, știința sociologică definește cetățenia ca un statut uzual, care reprezintă calitatea de membru al unui stat națiune, care se poate conferi la naștere sau prin proceduri juridice atunci când e cazul imigranților.

„Din punctul de vedere al politologiei, cetățenia se prezintă ca o relație dinamică între un cetățean și națiunea sa. Potrivit acestor concepții, noțiunea de cetățenie cuprinde reguli potrivit cărora se stabilește ce ar putea să facă cetățeanul (să voteze), ce trebuie să facă (să plătească impozitele și taxele), ce ar putea să refuze să facă” [6, p. 111]. Din aceiași perspectivă politică, „cetățenia este considerată ca o calitate juridică a cetățeanului, care sintetizează întreg ansamblul relațiilor social-economice, politice și juridice dintre cetățeni și stat” [7, p. 41]. Prin urmare, cetățenia are un conținut politic, iar suportul politic al cetățeniei se exprimă nu doar prin modul de reglementare al acesteia ca voință suverană a poporului, dar și prin faptul participării cetățeanului la exercitarea puterii, datorită calității de cetățean ce o deține. Astfel, un cetățean participă la exercitarea puterii în stat prin reprezentare, referendum, poate fi numit în funcții publice etc.

Este evident că cetățenia este o noțiune juridică, cu caracter politic, însă pentru a o înțelege pe deplin, în întreaga sa complexitate, ne propunem să analizăm și caracterul ei social. Faptul că domeniul dreptului arată cine și în ce condiții poate beneficia de statutul de cetățean este doar o problemă de natură formală, după care urmează exercitarea dreptului la cetățenie, care privește competențele non-politice ale cetățenilor, ce derivă din resursele sociale pe care aceștia le administrează și la care au acces cetățenii. „Nu orice sistem politic este echitabil față de cetățeni, deși pretinde că oferă un statut egal de cetățean” [8, p. 22]. O altă problemă ce ține de exercitarea cetățeniei sunt consecințele progresului în dobândirea drepturilor cetățenești, de relațiile sociale dintre cetățeni și apatrizi, dintre cetățeni și instituțiile economice și sociale etc.

Relația dintre cetățenie și clasa socială este pe larg abordată în sociologie, în acest sens, contribuția lui T. H. Marshall este incontestabilă. Potrivit lui T. H. Marshall cetățenia și sistemul de clasă în dezvoltare

țarea lor interacționează, deși între acestea există o relație antagonistă. În lucrarea sa „Cetățenia și clasa socială” (1950) T. H. Marshall recunoaște impactul cetățeniei asupra unor aspecte ale inegalităților de clasă și, prin urmare, și asupra atașamentului și resentimentului de clasă, ambele influențând natura conflictelor de clasă. Din punctul de vedere al lui T. H. Marshall „cetățenia nu este doar un statut care diminuează inegalitățile de clasă, ci invers, aceasta se află într-o tensiune cu inegalitatea de clasă, astfel încât conflictul social poate privi natura și sfera drepturilor cetățenești” [9, p. 33].

Prin urmare, remarcăm că T. H. Marshall a evidențiat contradicția fundamentală dintre principiile cetățeniei și existența claselor sociale, or această contradicție în timp va impulsiona dezvoltarea unor politici egalitare, ce se vor transforma în componenta socială a cetățeniei în secolul nostru, dat fiind, apariția drepturilor politice.

Abordarea lui T. H. Marshall privind cetățenia este inedită prin faptul că el a evidențiat elementele distincte ale cetățeniei: drepturile civile, politice și sociale, iar aceste drepturi au sens numai în contexte instituționale specifice și pot fi realizate numai în condiții materiale specificate. Democrația, ca sistem social, nu este eficientă decât în măsura în care încorporează toate cele trei aspecte.

Elementul civil al cetățeniei, identificat de T. H. Marshall, „este alcătuit de drepturile necesare libertății individuale, iar instituția care este direct legată de asigurarea acestor drepturi este statul de drept și un sistem jurisdicțional. Elementul politic se compune din dreptul de a participa la exercitarea puterii politice, și se asociază cu instituțiile parlamentare. Elementul social se caracterizează prin dreptul la un standard de viață corespunzător și din dreptul de a accede la moștenirea socială a societății” [9, p. 334]. După părerea autorului A. Gorun, „unghiul de abordare introdus de Marshall în abordarea cetățeniei este unul nou și nu se limitează

doar la distingerea celor trei elemente analizate recent. Ci dimpotrivă, Marshall vizează inegalitățile politice și civice proprii cetățeniei moderne, punând bazele distincției dintre democrația formală și cea substanțială, care se referă la responsabilitatea statului față de individ, la datoria comunității de a asigura minimul necesar pentru o viață independentă. Astfel că autorul A. Gorun accentuează existența unui element de conflict potențial inerent în exercitarea drepturilor cetățenești, acest conflict având la baza sa inegalitățile sociale” [10, p. 22].

Dacă ne referim la sfera politicului în care se plasează drepturile cetățenești, atunci „în aspect politic, cetățenia apare ca o relație dintre individ și stat, care implică o participare politică deplină a individului în stat, cât și loialitatea față de acesta, adică statutul de cetățean ar putea fi înțeles ca integrarea individului într-un sistem politic” [11, p. 743].

Astfel, din cele relatate, cetățenia întrunește în sine drepturi politice, drepturi civile și drepturi sociale. Iar raportul dintre aceste drepturi, depinde într-o mare măsură de nivelul de dezvoltare al societății. Totodată, este de menționat, că toate aceste drepturi se află într-o legătură reciprocă, deoarece drepturile civile și politice nu pot fi pe deplin exercitate fără ca baza socială a cetățenilor să fie asigurată.

Din perspectiva clasei sociale cetățenia poate fi privită ca un impuls al mișcărilor sociale care influențează dezvoltarea societății. Pe de o parte mișcările sociale influențează dezvoltarea cetățeniei, iar pe de altă parte drepturile cetățenești facilitează mișcările sociale. În acest sens, cetățenia este tratată și ca un rol social de integrare în dezvoltarea societății, evoluând împreună cu ea.

După cum ne-am referit anterior, cetățenia reprezintă și un rol social. Din această perspectivă, cetățenia se prezintă ca una dintre identitățile individului și presupune dezvoltarea anumitor competențe sau a culturii civice, care contribuie la exercitarea efectivă a statutului de cetățean. În calitatea sa de rol

social, prezentându-se ca una din identitățile individuale, cetățenia nu se restrânge neapărat la un teritoriu, dat fiind faptul că identitatea individuală poate exceda spațiul legal de apartenență. Prin urmare, în sensul său identitar și cultural, cetățenia se poate raporta la o localitate, la o regiune, la un spațiu cultural și istoric amplu. În acest sens, cetățenia este o formă de apartenență culturală și psihologică a individului prin care acesta dorește să fie recunoscut, fără a fi constrâns juridic sau politic. Se constată deci, că poate exista astfel un cetățean al regiunii, al națiunii, un cetățean european și chiar un cetățean al lumii. Din cele relatate putem concluziona, dacă statutul de cetățean, oferit și garantat prin dreptul la cetățenie, este strict reglementat de legislație, atunci cetățenia ca rol social este supusă unor mari variații culturale.

Societatea modernă, prin instaurarea statutului asistențial a știut să facă loc revendicărilor legitime ale mișcărilor muncitorești și să asigure tuturor cetățenilor, inclusiv străinilor stabiliți în mod legal, drepturile economice și sociale determinate de societatea industrială. Apare însă o altă problemă – multiculturalismul. Ideea statului național cedează azi statului bazat pe diversitate și pluralism, care reprezintă valori fundamentale ale democrației, or acestea vin să modifice viziunea modernă a cetățeniei.

Cercetătorul W. Kymlicka a introdus o nouă formă a cetățeniei, cea „multiculturală” [12]. Autorul pornește de la ideea, că „cetățenia nu poate fi universală sau identică în toate societățile, după cum societățile sunt diverse, așa sunt diferențiate și cetățeniile” [12]. În viziunea lui W. Kymlicka, cetățenia multiculturală, la rândul său, conduce la apariția de noi drepturi: drepturile pentru reprezentare specială pentru săraci sau alte grupuri sociale aflate în discriminare, care, de obicei, se acordă temporar; drepturi de auto-guvernare pentru grupurile ce s-au constituit istoric, care aparțin unui teritoriu; drepturi multiculturale, mai ales pentru grupurile de imigranți [12].

În această ordine de idei, constatăm astăzi o luptă pentru lărgirea drepturilor pentru toate categoriile de persoane discriminate, iar cetățenia contemporană este foarte puternic influențată de modelul multiculturalist, care pune în valoare apartenența și încurajează diferențele culturale și sociale prin echitate, descentralizare administrativă și responsabilitate politică. Însă, caracterul unificator al cetățeniei se menține, deoarece politicile publice continuă să se bazeze pe un sistem de drepturi individuale acordate în mod egal tuturor.

„Teoria multiculturalismului a apărut și s-a dezvoltat la mijlocul secolului trecut, având menirea să sprijine politicile de conservare a diversității de culturi și de garantare a drepturilor minorităților, privind utilizarea limbii materne, protejarea identității religioase și a stilului de viață social, deci s-a dezvoltat ca o teorie a drepturilor minorităților. Din perspectivă normativă, multiculturalismul promovează crearea unor mecanisme de păstrare și conservare a diversității” [13, p. 160].

În acest sens, Uniunea Europeană și-a asumat paradigma normativă, creând instituții pentru protecția drepturilor și a identității minorităților culturale și religioase. Iar motto-ul „unitate în diversitate” al Uniunii Europene este edificator pentru filozofia abordată de acest organism suprastatal, prin emergența unei identități comune, acceptată conștient, sincron și motivat politic de toate părțile constituente pentru asumarea identității europene.

În ordinea celor expuse, constatăm, că multiculturalismul nu mai protejează astăzi deținerea statutului de cetățenie, astfel cei care sunt apatrizi sau străini și nu dețin cetățenia statului pe al cărui teritoriu se află, locuiesc sau muncesc - nu pot fi discriminați pe criteriul că nu dețin cetățenia, fiind lipsiți doar de drepturile politice (electorale).

Însă, în realitate, în practică țărilor europene se observă un eșec în procesul de integrare a minorităților în societatea europeană, care poate fi explicat

prin tratarea diferită a conceptului de identitate și definiția națională a cetățeniei, iar politicile apte să soluționeze criza de asimilare actuală, trebuie să țină seama de această realitate. Precizarea imperativă este că nici un proces de integrare a minorităților, etnice sau naționale nu poate avea o finalitate pozitivă în absența unor soluții de armonizare și cooperare a celor două identități concurente, și anume identitatea majorității și identitatea minorității, supuse formelor de inechitate.

Vom vedea în cele ce urmează, ce implicații are tradiția națională a cetățeniei în contextul politicilor de integrare a imigranților. În opinia lui Ruud Koozmans și Paul Statham „cetățenia se prezintă ca un însemn cultural al națiunii, iar imigranții care aspiră statutul de cetățean sunt îndemnați să se alăture comunității naționale [14, p. 18]. „De exemplu, Franța promovează un regim „asimilaționism sau „republican ce se caracterizează printr-un acces facil la cetățenie, datorită principiului *jus soli*, însă pretinde imigranților un grad înalt de asimilare în sfera publică, fără să le acorde acestora recunoașterea culturală. Asimilaționismul francez ignoră filozofia etnicității în cadrul teritoriului național. Acest fapt implică consecințe importante asupra politicilor ce privesc statutul minorităților etnice” [15].

Să analizăm în continuare doctrina liberală privind cetățenia, care are la bază ideea, potrivit căreia, cetățenii au anumite drepturi atâta timp cât aceștia sunt loiali statului. Potrivit lui John Locke, „unul din cei mai influenți promotori ai acestei doctrine, statul există pentru a sprijini cetățenii și pentru a proteja drepturile și libertățile acestora. Între cetățeni și stat există un contract social, datorită căruia, cetățenii sunt liberi să gândească, să se exprime, să se organizeze, să lucreze etc. [16]. Așa dar, această doctrină promovează individualismul, însă, totodată se promovează și rolul colectivului sau a societății ca un tot întreg.

Un alt adept al doctrinei liberale, John Stuart Mill susține, că „libertatea nu are sens dacă nu este legată

de responsabilitatea colectivă și de egalitate. Cu alte cuvinte: oamenii trebuie să crească într-un mediu democratic pentru a deveni cetățeni democrați” [17].

În opinia autorului Schapper, D., „cetățenia reprezintă o sursă a legăturilor sociale. În societatea democratică modernă, legătura dintre oameni este mai degrabă politică decât religioasă sau dinastică, dat fiind faptul că a fi cetățean al unui stat înseamnă a fi cetățean al aceleiași organizații politice. Principiul legitimității s-a infiltrat în toate formele vieții sociale. Societatea cetățenilor, prin instituțiile politice și sociale, prin schimbările cotidiene, nu mai seamănă cu nici o alta. Fiecare cetățean participant la aceeași suveranitate are drepturi la același respect, la recunoașterea demnității proprii. Relațiile dintre oameni se bazează pe demnitatea egală a tuturor” [18, p. 6].

Așadar, din cele relatate, se proiectează elementele comune ale cetățeniei – în toate definițiile analizate am regăsit, că cetățenia este apartenența la o comunitate. Această comunitate poate fi definită printr-o gamă variată de elemente, cum ar fi codul moral, o identică impunere a drepturilor și obligațiilor, loialitatea pentru o civilizație deținută în comun, un simț al identității.

În sensul geografic, comunitatea se impune la două nivele principale, diferențiate de comunitățile locale, în care trăiesc persoanele și statul, de care aparțin persoanele.

Un alt aspect, se referă la faptul, că cetățenia există mereu în spațiile publice și democratice, în care cetățenii au drepturi egale dar și responsabilități. Aceste drepturi și obligații sunt exercitate și îndeplinite în timp ce respectă drepturile celorlalți cetățeni și conțezi pe ei în îndeplinirea propriilor lor responsabilități.

Tratarea diversă a conceptului de cetățenie uneori persistă și din cauza existenței a contextelor, în care se evidențiază cetățenia, sau în ce combinații de cuvinte acest concept se utilizează. Spre exemplu, „cetățenia

democratică” este un concept promovat de Consiliul Europei, prin prisma căruia, se înțelege, că cetățenia se bazează pe valorile pluralismului, a dominației legii și pe respectul pentru demnitatea umană. Cu alte cuvinte, atunci când tratăm problematica cetățeniei, trebuie de avut în vedere contextul în care se abordează conceptul de cetățenie. Într-o susținere a acestei ipoteze, vom apela la un alt concept, cel de „cetățenie europeană”, care se aplică și ca referință teritorială, dar și ca o identitate, iar sensul poate fi înțeles doar în relație cu un context specific. Această sinteză conceptuală ne permite să concretizăm toate sensurile ce le are cetățenia într-o societate democratică – statut politic, statut juridic, rol social, identitate etc.

În ultimul timp, cetățenia reprezintă leitmotivul problematicii drepturilor omului, ceea ce este foarte firesc. Însă uneori, aceasta se folosește ca un instrument ideologic de justificare a unor interese politice, încurajate uneori indirect de unele modele morale. Totuși vom reveni la problematica juridică a acestei instituții.

Așadar, în sensul modern al său, noțiunea de cetățean a fost utilizată pentru prima dată în Declarația franceză privind drepturile omului și cetățeanului din 1789 [19]. Această Declarație a introdus noțiunea contemporană de cetățenie lichidând supușenia, legând-o de participarea activă a persoanei la viața politică, înzestrând cetățenii cu un ansamblu de drepturi și obligații, atribuind statului un set de obligații față de cetățeni.

Cetățean este persoana fizică ce beneficiază de cetățenie, termen utilizat și în alte sensuri, mai mult sau mai puțin restrânse: persoană, resortisant, supus, cetățean activ. În prezent, cele mai multe constituții și legi folosesc termenul de cetățenie pentru a desemna apartenența individului la un stat. Inițial, „cetățenia” era desemnată prin termenul „naționalitate”, termen care mai poate fi întâlnit și astăzi în Constituția Republicii Franceze (1958), în articolul 34 [20]. Însă, e necesar să concretizăm, că

noțiunile de „naționalitate” și „cetățenie” nu sunt sinonime în contextul francez, chiar dacă sunt foarte strâns relaționate [21]. În literatura de specialitate franceză se afirmă, că „naționalitatea franceză este o cale spre accesul la cetățenie. În sensul acesta se impune distincția între „cetățenie” și „naționalitate”. În contextul francez, „cetățenia” se referă la un set de drepturi – accesul la drepturile civice, dreptul de a participa la viața socială și politică a comunității naționale, accesul la drepturile politice. Iar pe de altă parte, „naționalitatea se referă la legătura legală între individ și stat” [15].

Autorul român M.Safta în acest sens, definind cetățenia ca fiind „legătura politică și juridică permanentă dintre persoana fizică și stat, dovedind apartenența persoanei fizice la acel stat și atribuind acesteia posibilitatea de a fi titularul drepturilor și îndatoririlor prevăzute de Constituție și de legile statului.”, a mai menționat, că Cetățenia nu se confundă cu alte noțiuni, precum naționalitatea sau originea etnică. Prin naționalitate se înțelege unitatea de rasă, de limbă și religie a celor care trăiesc sub aceeași autoritate pe un anumit teritoriu, având o conștiință și o istorie îndelungată comună. Originea etnică se caracterizează printr-un nume propriu colectiv, elemente distinctive ale istoriei comune, un sentiment de solidaritate în considerarea acestor elemente comune.” [24, p. 213]

Deși, una din cele mai controversate probleme ține de natura juridică a cetățeniei, considerăm totuși, că cetățenia este apartenența legală a unei persoane fizice la un stat. Cetățenia apare în două ipostaze: ca instituție politică în dreptul obiectiv și ca o condiție juridică (statut) în dreptul subiectiv. În acest sens, cetățenia poate fi considerată un statut personal, un contract tacit sinalagmatic, un act unilateral de putere, o situație juridică, un raport contractual, un raport juridic, o parte a stării civile a persoanei.

În prima accepțiune, cetățenia reprezintă un ansamblu de norme juridice ce reglementează rapor-

turi sociale grupate în jurul necesității de a asigura plenitudinea drepturilor și obligațiilor prevăzute de Constituție și alte legi acelor persoane care, prin sentimentele și interesele lor, sunt strâns legate de destinele statului respectiv. Fiind o materie complexă, este o instituție a dreptului constituțional, întrucât este o expresie a suveranității politice. Statul, pe temeiul suveranității lui, stabilește statutul juridic al cetățenilor săi și numai cetățenii au dreptul să participe la executarea puterii în formele instituționalizate ale democrației directe (sufragiul, referendumul, inițiativa populară) sau în ale democrației reprezentative.

În cea de a doua accepțiune, cetățenia se axează pe ideea de subiect de drept, a cărei poziție juridică în cadrul unor anumite raporturi o caracterizează, și numai aici se vorbește de cetățenia unei persoane (exemplu: dobândirea și pierderea cetățeniei).

Prin câteva afirmații concludive, vom preciza că noțiunea de cetățenie are multiple conotații juridice, în funcție de natura raporturilor juridice în care se manifestă: raporturi de drept constituțional, raporturi de drept internațional, raporturi de drept al Uniunii Europene, raporturi de drept administrativ, raporturi de dreptul familiei. Așadar, caracterul complex, de sinteză, al noțiunii juridice de cetățenie este generat de multitudinea și natura acestor ramuri de drept, care îi conferă un statut juridic specific, prin integrarea și cuprinderea într-o singură unitate a caracteristicilor ce i le imprimă diferitele ramuri ale dreptului intern, european și internațional.

Însă, în paralel cu evoluția statelor, a evoluat și cetățenia, concretizându-se într-o instituție de drept constituțional la confluență cu dreptul internațional public.

Concluzia afirmată rezultă din situația actuală al instituției cetățeniei și legătura ce o formează cetățenia cu persoana fizică. În prezent, referindu-ne la dobândirea cetățeniei prin naturalizare, în majoritatea cazurilor cetățenia reprezintă pentru persoane-

le fizice o legătură mai mult juridică decât politică, creată nu cu scopul de a participa la viața politică a societății, ci pentru a dobândi anumite drepturi civile, în special economice în volum deplin. Or, în Republica Moldova majoritatea cetățenilor noștri dobândesc cetățenia României mai mult pentru a circula liber în spațiul european și internațional și a beneficia de locuri de muncă la egal cu cetățenii statelor în care se stabilesc cu domiciliul. Cetățenia Republicii Moldova prezintă interes deosebit de solicitat pentru străini din aceleași motive. În acest sens, aducem drept exemplu cetățenii Ucrainei, care până la dobândirea dreptului de a se deplasa liber în spațiul european, solicitau insistent cetățenia Republicii Moldova din aceleași motive, dar având pe de o parte dreptul de a dobândi cetățenia în baza normei art.12 alin. (2) lit. b), iar ulterior dobândind pașaportul biometric al Republicii Moldova, dobândeau dreptul de a se deplasa liber în statele UE. Aceste solicitări nu au mai parvenit către Republica Moldova după dobândirea de la UE a dreptului de a se deplasa în statele UE într-un regim liber de vize.

Concluzii

Deși dreptul la cetățenie aparține legislației interne a statului, acesta este considerat și o problemă de drept internațional, pornind de la consecințele pe care le are deținerea unei cetățenie de către o persoană în condiții de mobilitate transnațională și liberă circulație, or atunci, actele de cetățenie se transpun în arena internațională și în mod inevitabil intră în concurs unul cu altul. Iată de ce, alături de legislația internă, sunt necesare reglementările la nivel internațional, dat fiind faptul că dreptul la cetățenie nu mai poate rămâne în mod discreționar doar în competența statelor.

Standardele internaționale privind instituția cetățeniei vin să dezvolte și să îmbogățească conținutul dreptului la cetățenie. Pornind de la faptul, că acordarea cetățeniei este un atribut al statului, pe această

linie se creează raporturi între state care pot da naștere la conflicte de competențe, de aceea apare necesitatea, ca sistemele de drept să fie armonizate și la nivel internațional spre a evita conflictele de legi.

Referințe bibliografice

1. DELEANU, I. *Instituții și proceduri constituționale: în dreptul român și în dreptul comparat*. București: C. H. Beck, 2006. 922 p.
2. GUCEAC, I. *Curs elementar de drept constituțional*. Chișinău, 2004. 496 p. ISBN 9975930263
3. BÎRZEA, C. *Cetățenia europeană*. București: Poliția – SNSPA, 2005. 161 p.
4. DELEANU, I. *Cetățenia română*. Cluj-Napoca: Dacia, 1976, p. 28-47.
5. BERECEANU, B. *Cetățenia*: Monografie juridică. București: All Beck, 1999. 386 p. ISBN 978-973-9435544-4.
6. IONESCU, C. *Drept constituțional și instituții politice. Sistemul constituțional românesc*. Vol.2. București: Lumina Lex, 1997, p. 140.
7. TAMAȘ, S. *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Ed. Acad. Române, 1993, p. 41. ISBN: 973-27-0415-2
8. BARBALET, J. M. *Cetățenia*. București, 1998. 159 p. ISBN 973-9246-43-5
9. MARSHALL, T.H., BOTTOMORE, T. *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press, 1992. 101p. ISBN-13: 978-0745304762
10. GORUN, A. *Public-privat: sfera publică și cetățenia*. În: *Analele Universității „C. Brâncuși” din Târgul Jiu. Seria Litere și științe sociale*, 2010, nr. 2, p. 22.
11. *Enciclopedia Americană (ediția 1980)*. Vol. 6, p. 743.
12. KYMLICKA, W. *Politica în dialect: naționalism, multiculturalism și cetățenie*. Chișinău: ARC, 2005.
13. STOICA, M. M. *Succes sau eșec al modelului multiculturalismului în Uniunea Europeană*. În: *Revista de științe politice*, 2015, Nr. 2, pp. 149-164.
14. KOOPMANS, R., STATHAM, P. *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics* (Oxford University Press: Comparative European Perspective, 2003.

[online]. Disponibil: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/379578> (accesat la 04.10.2017).

15. ALBESCU, O. *Multiculturalismul în Europa. Între artefact și realitate* [online]. Disponibil: <http://revisitasferapoliticii.ro/sfera/158/art05-Albescu.php> (accesat la 10.12.2020).

16. LOCKE, J. *Fondatorul liberalismului* [online]. [Disponibil: <https://www.espressofilosofic.ro/filosofie-politica/john-locke-fondatorul-liberalismului/> (accesat la 04.10.2017).

17. LOPEZ GARCIA, M, A. ș. a. *Cetățenia europeană* [online]. Disponibil: https://pjeu.coe.int/documents/42128013/47261386/tkit7_romanian.pdf/8a9cbb-eb-c894-42d4-ab25-0f3ce57c7c2c (accesat la 19.08.2019).

18. SSHNAPPER, D., BACHELIER, Ch. *Ce este cetățenia?* Iași: Editura Polirom 2001. 210 p.

19. Declarația drepturilor omului și a cetățeanului [online]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_drepturilor_omului_%C8%99i_ale_cet%C4%83%C8%9Bianului (accesat la 25.11.2020).

20. Constituția Republicii Franceze [online]. Disponibil: <https://constitutii.files.wordpress.com/2013/02/franta.pdf> (accesat la 10.01.2021).

21. Constituția Republicii Moldova (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, august 1994, nr.1). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro# (accesat la).

22. Legea cetățeniei Republicii Moldova Nr. 1024 din 02-06-2000. (Publicat: 10-08-2000 în Monitorul Oficial Nr. 98 art. 709). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122079&lang=ro# (accesat la).

23. GUCEAC, Ion, *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol.1. Chișinău: S.n., 2020 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”), 472 p. ISBN 978-9975-151-78-8

24. SAFTA, Marieta, *Drept constituțional și instituții politice. Teoria generală a dreptului constituțional. Drepturi și libertăți*. Ed. a 7-a, revizuită, București: Ed. Hamangiu, 2021, 414 p. , ISBN 978-606-27-1843-5

25. BĂDESCU, V. S. *Requiem-ul cetățeniei naționale în contextul dreptului constituțional al Uniunii Europene?!* [online]. Disponibil: http://www.ugb.ro/Juridica/Issue10ROEN/1.Cetatenia_nationala_in_contextul_dreptului_constitutional_al_UE.Valentin_Badescu.RO.pdf (accesat la 09.10.2016).

FAMILIA ȘI FACTORII CRIMINOGENI: DESOCIALIZAREA FAMILIALĂ ȘI CONFLICTUL FAMILIAL

Mihai MIZDRAN

Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: mmizdranmihaita@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5434-797X>

Cristina BĂLOI

Doctorand, Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: alegecorect24@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4247-1607>

Criminologia familială - este o direcție științifică, care în cadrul criminologiei în general, studiază factorii criminogeni a relațiilor familiale și de asemenea acțiunea societății asupra acestor relații în scopul prevenirii criminalității. Putem spune că în cadrul sarcinilor criminogenice de cercetare, familia se subînțelege ca o grupă de persoane între care relațiile sunt reglementate juridic, de asemenea prin căsătorie, de facto, sau prin relații familiale. Familia se studiază din punct de vedere criminologic în sensul unei grupe sociale mici. Dar nu numai din acest punct de vedere. Orice grupă, inclusiv familia, reunește indivizi, dar există deosebiri esențiale între relațiile dintre ei, dar, care totuși duc la reuniunea dintre ei, pentru diferite motive: satisfacerea vieții în comun, comportament intergrupul etc. Aceste deosebiri nu rareori sunt legate de situația social-intimă și social-eratică, cu însăși rolul în grupă (tată, soacră, fiu minor). Cercetării sunt supuși și acei, care reprezintă familia, din poziția membrilor de familie care apartenează în aceeași familie.

Cuvinte-cheie: familie, căsătorie, delincvență juvenilă, devianță, criminalitate, prevenirea criminalității.

FAMILY AND CRIMINOGENIC FACTORS: FAMILY DESOCIALIZATION AND FAMILY CONFLICT

Family criminology - is a scientific direction, which in criminology in general, studies the criminogenic factors of family relationships and also the action of society on these relationships in order to prevent crime. We can say that in criminogenic research tasks, the family is understood as a group of people between whom the relations are regulated legally, also by marriage, de facto, or by family relations. The family is studied criminologically in the sense of a small social group. But not only from this point of view. Every group, including the family, brings together individuals, but there are essential differences between the relationships between them, but which still lead to the reunion between them, for different reasons: the satisfaction of living together, intergroup behavior, etc. These differences are not infrequently related to the social-intimate and social-eratic situation, with the same role in the group (father, mother-in-law, minor son). The one that presents family is also subject to research, from the position of family members who separately belong to the same family.

Keywords: family, marriage, juvenile delinquency, deviance, criminality, crime prevention.

FACTEURS FAMILIAUX ET CRIMINOGENES: DÉSOCIALISATION FAMILIALE ET CONFLIT FAMILIAL

Criminologie familiale - est une direction scientifique qui, en criminologie en général, étudie les facteurs criminogènes des relations familiales et aussi l'action de la société sur ces relations afin de prévenir la criminalité. On peut dire que dans les tâches de recherche criminogène, la famille est comprise comme un groupe de personnes entre lesquelles les relations sont réglées légalement, aussi par le mariage, de fait, ou par des relations familiales. La famille est étudiée criminologiquement au sens d'un petit groupe social. Mais pas seulement de ce point de vue. Chaque groupe, y compris la famille, rassemble des individus, mais il existe des différences essentielles entre les relations entre eux, mais qui conduisent quand même à des retrouvailles entre eux, pour des raisons différentes : la satisfaction de vivre ensemble, les comportements intergroupes, etc. Ces différences sont souvent liées à la situation socio-intime et socio-érotique, avec le même rôle dans le groupe (père, belle-mère, fils mineur). Celui qui présente la famille fait également l'objet de recherches, à partir de la position des membres de la famille qui appartiennent séparément à la même famille.

Mots-clés: famille, mariage, délinquance juvénile, déviance, criminalité, prévention du crime.

СЕМЬЯ И КРИМИНОГЕННЫЕ ФАКТОРЫ: СЕМЕЙНАЯ ДЕСОЦИАЛИЗАЦИЯ И СЕМЕЙНЫЙ КОНФЛИКТ

Семейная криминология - это научное направление, которое в криминологии в целом изучает криминогенные факторы семейных отношений, а также воздействие общества на эти отношения в целях предупреждения преступности. Можно утверждать, что в криминогенных исследовательских задачах под семьей понимается группа людей, отношения между которыми регулируются юридически, в том числе брачным, фактическим или семейным родством. Семья изучается криминологически в смысле малой социальной группы. Но не только с этой точки зрения. Каждая группа, в том числе и семья, объединяет индивидуумов, но существуют существенные различия в отношениях между ними, но которые все же ведут к воссоединению между ними по разным причинам: удовлетворенность совместной жизнью, межгрупповое поведение и т. д. Эти различия нередко связаны с социально-интимной и социально-эротической ситуацией, с одинаковой ролью в группе (отец, свекровь, несовершеннолетний сын). Группа, которая представляет семью, также подлежит исследованию, с позиции членов семьи, которые по отдельности принадлежат к одной семье.

Ключевые слова: семья, брак, правонарушение несовершеннолетних, девиантность, преступность, профилактика правонарушений.

Introducere

Printre primii recunoaște influența educației asupra copilului C. Lombroso, arătând că aceasta îl nobilitează, corijează pe individ, astfel ea are un efect distructiv asupra criminalității. Cea mai mare rată a criminalității revine orfanilor și descendenților părinților vicioși, aceștia avînd posibilitatea cea mai mică de a beneficia de educație. De aici rezultă că **educația** are un important efect asupra criminalității. La fel și copiii abandonați dau un mare contingent de criminali. În aceste cazuri, la lipsa de educație se mai ada-

ogă **influența ereditară**, căci copiii nelegitimi, găsiți, de regulă sunt fructul unei greșeli, unui păcat [1]. Ei nu au un nume, care să le facă onoare; n-au frîu, care să-i oprească pe povîrnișul pasiunilor; n-au o mamă, care prin grija, iubirea și sacrificiul său să dezvolte în ei instincte nobile, înnăbușindu-le pe cele rele; ei găsesc mai greu mijloacele de a trăi onest și astfel sunt împinși în mod inevitabil la rău.

De influența educației în familie asupra pornirilor criminale s-a ocupat și R. Garofalo, confirmînd că, problema **educației** ar avea cea mai mare impor-

tanță pentru știința penală, dacă ar fi posibilă transformarea, modificarea caracterului individului prin educație. Dar, dacă **educația** ar avea vre-o influență, acesta ar putea exista *numai în epoca copilăriei*, adică în epoca formării caracterului și nu după formarea acestuia. Educația poate avea un efect modificător al instinctelor primare, înnăbușind și slăbind, dar nicidecum distrugând instinctele perverse, acestea rămânând pentru totdeauna în psihicul omului. Drept dovadă el învoacă cazul copiilor de negri, instituți în Europa, care reîntorcându-se în țara lor, în scopul de ai civiliza pe compatrioții lor, recad în viața primitivă, uitând „atât gramatica cât și buna educație, aruncându-și hainele fug în păduri și iată-i redeveniți sălbatici ca părinții lor, pe care nici nu i-au cunoscut”.

Printre studiile mai recente am remarca opinia profesorului David Abrahamsen, de la Universitatea din Columbia. În lucrările sale „Cine este vinovat? Studierea educației și criminalității” și „Situția încordată în familie – cauza principală a conduitei delictuoase”, autorul se axează pe condițiile familiale drept cauză prioritară a delincvenței. Anume *condițiile în care se educă copilul și vor fi prioritare în alegerea viitorului comportament*. Până la vârsta de doi ani copiii nu se supun părinților, dar către patru ani această conduită dispăre la majoritatea copiilor, iar la unii rămâne pentru toată viața și din acești copii se formează rândurile viitorilor delincvenți.

Simptomul viitoareii conduite delictuoase este considerat de Abrahamsen faptul că, copilul *urinează în pat sau chiulește de la școală*, acest chiul având pentru copil o deosebită importanță, deoarece s-a constatat că chiulul în copilărie este o trăsătură comună pentru majoritatea infractorilor adulți.

Cauzele conduitei delictuoase la copil, pot fi depistate de părinții săi, în special în *atitudinea afectivă a mamei sale față de manifestările instinctive timpurii ale copilului*. Un copil devine delincvent fie că în familie nu i s-a acordat atenție și el, devenind

matur, caută să *atragă atenția asupra sa prin delict*, fie că în familie a fost prea tutelat și protestele sale împotriva acestei tutele se manifestă mai târziu prin delict.

Metodele de cercetare. Pentru atingerea scopului și îndeplinirea obiectivelor propuse am recurs la metoda analizei și sintezei informației la temă selectate din literatura de specialitate și deasemenea au fost folosite și metodele: metoda istorică și sistematică, metoda juridică comparativă. Analiza practicii judiciare reprezintă de asemenea o sursă importantă în desfășurarea cercetării științifice a omului intenționat.

În procesul de studiere au fost utilizate lucrările științifice ale savanților din România, Federația Rusă, Republica Moldova. Importanța la elaborarea acestei lucrări a avut baza normativă ce cuprinde actele legislative naționale: Constituția Republicii Moldova, Codul Familiei al Republicii Moldova.

Rezultate obținute și discuții

De aici rezultă, că tocmai în *condițiile familiale rezidă cauza principală*, care generează criminalitatea.

Pentru ca un infractor potențial să devină infractor real sunt necesare două condiții suplimentare: o situație corespunzătoare, „de moment” și slăbirea controlului și a rezistenței din partea supra-eului.

Cînd ne referim la familie, trebuie să punem în discuție, în primul rînd, *calitatea vieții de familie*, valoarea sa formativă asupra personalității copilului sau adolescentului. Familia trebuie examinată sub aspecte complexe, vizînd modelul de viață pe care îl oferă familia minorului, *calitatea climatului afectiv*, aptitudinile pedagogice ale părinților, stilul de viață al tuturor membrilor familiei etc. Din cercetările făcute în Franța rezultă că: 3% dintre minorii recidiviști și 4,5% dintre recidiviștii adulți provin din familii de mari industriași, mari comercianți, înalți funcționari ori intelectuali; 2% dintre minorii recidi-

viști și 13% din recidiviștii majori provin din familii de țărani; 22% recidiviști minori și 22% recidiviști majori provin din familiile de mici funcționari; 13% recidiviști minori și 13,59% recidiviști majori provin din familiile de muncitori calificați; 29% minori recidiviști și 21,68% recidiviști majori provin din familiile de muncitori specialiști; 27% recidiviști minori și 18,2% recidiviști majori provin din familiile de muncitori necalificați; 3% și respectiv 0,97% provin din săraci și șomeri; 3% și 4,32% alții. Din aceste date rezultă că cei mai mulți infractori provin din familiile modeste de muncitori de diferite categorii.

A educa un copil nu este un lucru atât de ușor. Unii părinți, având concepții învechite, cred că ei știu cel mai bine să-și educe copilul, neacceptând sfaturi din exterior. În prezent, există o mulțime de cărți, filme și emisiuni special realizate pentru îndrumarea pedagogică a părinților.

O lipsă totală de comunicații familiale a individului se întâlnește foarte rar, de exemplu *în urma pierderii de către copil a părinților în timpul vârstei fragede*, dar și aceasta este o situație de timp, care se termină odată cu căsătoria sau înfierea.

Căsătoriile, nașterile, divorțurile se atribuie acestor categorii de probleme, care permanent se află sub supravegherea criminologiei familiale. Criminologia în cadrul relațiilor familiale, studiază în primul rând ceea ce formează legătura cu comportamentul criminal.

Ambianța negativă din familie, care în majoritatea cazurilor duc copiii minori la încălcarea legilor, se exprimă prin aceea că *părinții educă prost copiii*, boala părinților, lipsa unui dintre părinți, relațiilor incorecte dintre soți, sau alți membri ai familiei, conflictelor „*tată - copii*”. Putem spune că *exemplele urâte ale părinților*, iar în unele cazuri comportamentul lor antisocial, nu întotdeauna este primit critic sau negativ de către copii. *Influența negativă* a acestor tipuri de familii dispun de o natură diferențiată, în acest sens fiind necesar de a clasifica familie în de-

pendență de aceea ce efect criminogen în ea preva-lează: *cupidant, violent* sau legat de *alcoholism* etc.

Cercetarea mecanismului social de formare în familie a așa *calități a personalității* ca *agresiunea, alcoholismul*, etc., în esență reprezintă studierea unor instituții importante criminologice *prin intermediul prisme relațiilor familiale*. Până nu demult *formarea negativă a personalității în familie*, se cerceta doar în legătură cu *criminalitatea juvenilă* și doar în legătură cu familiile părintești. Acum deja e timpul de cercetat relațiile familiale a *răufăcătorilor maturi*. Obiectul criminologiei familiale cuprinde ambele aspecte: atât *familia părintească* cât și *propria familie*. Influența negativă se acumulează de către persoană treptat în procesul formării calităților negative și pozitive, în care caz, cele negative ies la suprafață, și influența nefavorabilă a familiei, simțită de către persoană în timpul copilăriei, poate să-și facă efect peste mult timp.

Cercetările au descoperit la fiecare al treilea infractor matur legături - între *înclinațiile sale criminale* și a influenței negative, simțită de el în familia părintească.

Relațiile familiale ale maturilor, de regulă, sunt mai complicate, *în comparație cu relațiile cu copiii*, din cauza prezenței relațiilor directe și indirecte suplimentare, care în prezent se află în contradicție. La cei maturi, în principiu sunt prezente mai mult izvoare de izbucnire a conflictelor. Sub conducerea A. I. Dolgova a fost detaliat studiată întrebarea despre dependența și influența condițiilor de viață a comportamentului celor maturi din familie, în timpul copilăriei, condamnați pentru comiterea unei infracțiuni. În urma acestei cercetări studioase s-a demonstrat că *recedivul depinde de intelectul scăzut al părinților*, de acțiunile de corectare a acestora din urmă.

Familia execută controlul social nemijlocit și influențează asupra comportamentului ulterior a persoanei. În prezent sunt adunate date despre *recidi-*

viști căsătoriți, despre părerea recidiviștilor despre căsătorie, despre familie.

Lipsa familiei este principalul factor și caracteristic pentru comportamentul criminal. *Alcoolismul* ca o *deprindere patologică* a sferei sociale, de asemenea reprezintă un element al obiectului criminologiei familiale. Sub influența alcoolului oamenii își pierd *responsabilitatea* și comit infracțiuni. Desigur, criminologia nu poate în integral să studieze toate cauzele specifice a unor astfel de aparente. Ea studiază *aspectele sociale* a tuturor acelor cauze, care într-un fel sau altul sunt legate cu criminalitatea, de a scoate la iveală nu doar această legătură, dar și aceea ce duce la nașterea ei și ceea ce o hrănește pe această criminalitate.

Alcoolismul aduce prejudiciu în primul rând celor mai apropiați, cercului familiei. Este demonstrat că *excesul de alcool de către părinți*, reprezintă factorul principal pentru aceea ca *copiii minori să comită încălcări de lege*. Consumul de alcool în comun și felul parazitărilor de viață pe care îl duc soții din cauza acestuia, în multe cazuri îi duc la comiterea unor infracțiuni cu scopuri cupidante; conflictele legate de alcoolism conduc la comiterea infracțiunilor violente din cadrul familiei.

Nivelul mediu al sistemului criminalității - este nivelul împrejurării concrete nemijlocit, grupărilor sociale mici, adică sfera socială în sens restrâns. La nivelul mediu avem două subsisteme a familiei criminogene:

- a) desocializarea familială;
- b) conflictul familial.

Modul de infracțiune a blocurilor factorilor criminogeni este dispus pe verticală și pe orizontală.

Pe verticală se observă o influență a factorilor criminogeni a acestui nivel cu micro și macronivelurile; pe orizontală - o dependență bilaterală între disocializarea familială și conflictul familial.

Aflându-se la nivelul împrejurării concrete a persoanei blocurile factorilor criminogeni a subsistemului

familiei criminogene, pe verticală, interacționează cu blocurile aceluiași subsistem, situate la nivelul social și la nivelul comportamentului individual.

Situația familială criminogenă este rezultatul debaterii conflictului familial până la o anumită limită, după care în fața membrilor familiei apare necesitatea de a găsi o cale de soluționare a situației, inclusiv metodele criminale. În același timp un component a situației criminogene poate exista și cu alte conflicte care nu duc la comiterea infracțiunii.

Infracțiunea blocului *desocializării familiale* cu orientarea antisocială a persoanei constă în aceea că, pe de o parte dezvoltarea nefavorabilă a desocializării familiale favorizează formarea negativă de mai departe a personalității; prelucrând în ea calitatea de infractor; iar pe de altă parte persoana care dispune de orientare antisocială, singur acționează negativ asupra altor membri ai familiei. Se întâmplă de multe ori, că o astfel de persoană nimerind într-o familie normală, duce la formarea la persoanele din acea familie, a ideilor și părerilor antisociale. Ca exemplu poate servi căsătoria mamei cu un recidivist, ceea ce ulterior poate influența negativ asupra copiilor minori.

La nivelul comportamentului individual, subsistemul familiei criminogene este prezentată în calitate de situație familială criminogenă, care se află în contact bilateral cu orientare antisocială și infracțiunea.

Comiterea infracțiunii în criminologie e primit de privit ca rezultat al interacțiunii dintre persoană și situație. Acest moment al infracțiunii se caracterizează printr-o perioadă mai îndelungată de timp, în care persoana acumulează în sine impulsuri care emană de la situație, judecând situația, selectează variantele posibile de comportament și ia hotărârea asupra comiterii infracțiunii.

Conflictul trece în situație criminogenă în momentul evidențierii sale, în rezultatul interacțiunii active între membrii familiei. Cu alte cuvinte, situ-

ația familială criminogenă oglindește rezultatul dezvoltării conflictului familial, care are loc în procesul realizării legăturii dintre conflictul familial și alte blocuri ale sistemului criminalității.

Trebuie de diferențiat persoana care e supusă *desocializării familiale*, de persoana care are orientare antisocială. Membrul familiei, care simte influența ei negativă, poate să cedeze, dar și să reziste. Orientarea antisocială e rezultatul desocializării. Prezența la persoană o astfel de înclinație demonstrează că calitățile negative, acumulate într-o cantitate suficientă, caracterizează pregătirea pentru comiterea unei infracțiuni. Orientarea antisocială a personalității apare de obicei sub influența nemijlocită a subsisteme „familia criminogenă”. Situația criminogenă în unele cazuri nu se încadrează în *limitele acestei subsisteme*; în unele - doar în parte; în alte cazuri - total.

În esența sa, conflictul constă în *ciocnirea personalităților cu un caracter opus*. La baza sa stă neînțelegerea, care are o natură obiectivă și o exprimare subiectivă. Adeseori această neconcordanță se explică prin corelația a statutelor sociale a două sau mai multe persoane, care dau naștere la scopuri care se contrazic, concurează, permite de pe poziții opuse de a privi același fenomen, care uneia din părți i se prezintă, arată ca rău, alteia ca ceva bun. Neconcordanța dintre oameni devine conflict, atunci când ceva anume a fost ascuns în taină și apoi ies la iveală. Totodată nu se consideră conflict ciocnirea oricăror neconcordanțe, care apar între oameni, ci doar cele mai importante, avînd un caracter contraversal - celor care fiind descoperite, ieșite la iveală, nu suportă o valoare pe viitor. Conflictul necesită o soluționare, din care cauză se complică viața normală a unei grupe conflictuale de persoane.

În grupa socială afectată sau în care este prezent conflictul are loc neînțelegerea sistemului relațiilor interpersonale. Pe lângă acestea putem spune că aceasta din urmă are o legătură dublă. Pe de o parte *conflictul este rezultatul neînțelegerilor*, neconcor-

danțelor persoanelor care comunică și au legături diferite între ele. Situația pe primul plan e aceea, că pe oameni îi desparte, îndeapărtează, nu rareori vorbește despre scăderea semnificației factorilor, care-i apropie pe oameni, factorii formării unei grupe neformale. Pe de altă parte, *conflictul izbucnit favorizează în continuare neconcordanța sistemului relațiilor interpersonale, o dezbalansează*.

Conflictul, din punctul său individual de vedere, pentru o persoană concretă, poate îndeplini funcția de descărcare, ușurare fizică. Actualizând necesitatea relaxării psihice în unele cazuri tensiunea apare sub influența comportamentului insuportabil într-o situație din viața a partenerului, în alte cazuri în rezultatul unor împrejurări, factori externi care nu au legătură directă cu persoana, în acest caz avînd loc conflictul din exterior.

O importanță mare are și studierea personalității infractorului pentru a stabili cauzele comiterii infracțiunilor.

Cauzele comiterii unor infracțiuni sunt *calitățile sociale negative*, iar mai întîi de toate motivarea criminogenă a comportamentului personalității, care interacționează cu condițiile criminogene a mediului și situației. Cunoașterea acestor factori este necesară pentru *o profilaxie atât specială cât și individuală*, esența căreia constă în „corejarea calităților - criminogene a personalității și normalizarea condițiilor formării sale în continuare” [2].

Studiul *la primul nivel* este îndreptat asupra stabilirii *particularităților individual-psihologice a personalității* unui infractor concret.

Următorul nivel de studiere a personalității presupune studierea tipurilor, categoriilor de infractori este necesară pentru *elaborarea măsurilor de luptă cu unele categorii de infracțiuni*, cît și pentru realizarea acestor măsuri.

Al treilea nivel presupune studierea personalității infractorului în calitate de „*subiect în cumul al infracționalității*” în întregime.

Această metodă permite de a descoperi unele calități comune ale personalității infractorului, permite de a stabili **cauzele și condițiile criminalității, măsurile ei de prevenire.**

Astfel, prin **personalitate** se înțelege ceea ce caracterizează o persoană și o deosebește de oricare alta; caracterurile proprii ale unei persoane; originalitate; individualitate [3].

Potrivit art. 14 CP al. 1 al RM infracțiunea este o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și posibilă de pedeapsă penală [4].

După consecință, infractorul este persoana care a săvârșit, cu vinovăție, o faptă care prezintă pericol social și este prevăzută de legea penală. Această definiție evidențiază faptul că noțiunea de infractor nu poate fi o simplă „etichetă” aplicată unor indivizi de către grupul social dominant, așa cum încearcă să demonstreze unele din *teoriile inspirate de interacționism*, ci desemnează o persoană care comite o faptă antisocială, generatoare de efecte juridice penale.

În criminologie, personalitatea infractorului are o sferă mai largă decât cea juridico-penală, cuprinzând ansamblul trăsăturilor, calităților persoanei care a comis o infracțiune, exprimând, totodată, inter-relația dintre individualitatea persoanei și esența socială a acesteia [5].

În această viziune sistemică, personalitatea infractorului apare ca o sinteză a *trăsăturilor bio-psiho-sociale* cu un grad de stabilitate, definitorii pentru individul care a comis o infracțiune [6].

Influența familiilor divorțate ori despărțite constituie un factor criminogen major pentru copiii delincvenți. De asemenea, familiile infractoare își implică copiii în activități infracționale ori îi influențează pe calea imitației, împrumutându-le percepțe morale contrare eticii societății. În acest caz, delincvența rezultă ca un conflict între cultura proprie familiei infractoare și cea a societății.

Conceptul de personalitate a infractorului ne surprinde imaginea unei personalități predestinate pentru crimă, deoarece între delincvenți și non-delincvenți nu există o diferență de natură, ci o diferență de grad, cu determinare multicauzală [7].

Ca prim factor educativ, familia oferă copilului aproximativ 90% din cunoștințele uzuale. Familia se preocupă și de dezvoltarea proceselor intelectuale ale copiilor. Ea le dezvoltă *spiritul de observație, memoria și gândirea*. Părinții încearcă să explice copiilor sensul unor fenomene și obiecte pentru a le putea înțelege.

Copiii pun cele mai multe întrebări în jurul vârstei de 3-6 ani, iar părinții îi ajută să-și însușească un număr mare de cunoștințe, răspunzând cât se poate de corect și exact.

În perioada școlară mică, familia vine în sprijinul școlii, susținând *„gustul de citit”* al elevilor. Cel mai important este stimularea curiozității copilului de a citi, prin cumpărarea unor cărți care să pună bazele unei mici biblioteci.

Părinții sunt cei care realizează contactul copilului cu frumusețile naturii cu viața socială. Mijloacele mass-media și în mod special televiziunea exercită o influență puternică asupra educației estetice. Nu se poate vorbi despre *o influență strict pozitivă sau strict negativă*; pe de o parte există numeroase emisiuni culturale, de îmbogățire a cunoștințelor, dar pe de altă parte sunt difuzate numeroase programe care *pot deforma imaginația inocentă a copiilor într-un sens negativ*. Părinții trebuie să controleze atât timpul pe care copilul îl petrece în fața televizorului cât și emisiunile pe care le urmărește.

În unele familii preocuparea pentru cultura estetică a copilului lipsește cu desăvârșire, iar în altele aceasta este exagerată. Dacă *copilul nu are aptitudini și nici plăcere pentru diferite arte, părinții trebuie să respecte opțiunea copilului*.

În cazul cercetării criminologice, se face distincție între **familia de naștere**, familia în care s-a născut

și a crescut criminalul, și familia proprie, întreținută de acesta. Familia de naștere este de mare importanță pentru formarea și dezvoltarea acestuia, studiindu-se pe multiple planuri [8].

Un prim-plan privește nivelul socio-economic sau categoria socială de proveniență a criminalului. Din datele statistice, rezultă că cei mai mulți infractori provin din familii modeste, de fapt ce este valabil atât pentru minori primari și recidiviști, cât și pentru recidiviștii adulți.

În vorbirea curentă, educația primită în familie este cunoscută prin strategia “cei șapte ani de-acasă”. Familia are un important rol de socializare, imprimând copilului un anumit stand valoric, precum și atitudini de aderare ori de lipsă de cooperare față de anumite valori sociale. Familia conferă copilului o siguranță indispensabilă atingerii maturității intelectuale, sociale și culturale, precum și o identitate proprie, care îi vor permite să fie acceptat ca partener social. Orice perturbare în interiorul structurii familiale are influențe importante asupra copilului atât la nivelul adaptării sale la societate, cât și asupra personalității sale.

Structura familială este afectată de numărul membrilor, de capacitatea educativă a părinților și de mobilitatea socială și geografică a familiei. Rolul de socializare avut de familie se reduce tot mai mult, mai ales la adolescenți din cauza școlarizării prelungite și a altor factori precum presa, televiziunea, filmele și mini-grupurile la care aderă.

Desigur, relațiile dintre copil și cuplul părintesc au o importanță deosebită în formarea personalității copilului.

Copilul începe să se socializeze în relația cu alți membri de familie tată, frați, surori și *îndeosebi mama.*

În primele luni ale existenței sale, copilul *nu are o personalitate proprie*, el identificându-se cu mama sa ori cu persoana care îi ține locul.

Este absolut necesar ca *între mamă și copil să existe condiții de afecțiune*, fiindcă dacă ele nu exis-

tă, copilul *poate suferi de deficiențe fizice și psihice grave care îl pot duce la schizofrenie.*

Începând cu luna a VIII-a, lucrurile încep să se complice. Copilul începe să-și construiască propria personalitate, fapt care, pentru el, este o experiență dificilă fiindcă, în același timp, el trebuie să păstreze și o *legătură afectivă cu anturajul său și în special cu mama sa.* O relație bazată pe afecțiune și fermitate poate să conteze într-o primă etapă de dezvoltare socială a copilului care, izbindu-se de unele interdicții, este gata să le satisfacă pentru a restabili această relație indiscutabilă cu mama sa, fără care el nu poate să trăiască.

Așadar, o asemenea perioadă este importantă pentru copil însă, din fericire, nu decisivă. Mama, care frecvent este instabilă în sentimentele și relațiile sale cu copilul, uneori prea severă, alteori prea indulgentă, începe să dezvolte la copil un sentiment inconștient de nedreptate, la care se adaugă frustrări care, în aparență, nu au o cauză.

Trebuie acordată o mare atenție acestei perioade, mai ales că *mama copilului poate merge la muncă în afara căminului sau nu-i acordă o afecțiune totală, fiind un copil nedorit și de care mama se va ocupa puțin.*

Famiile divorțate sau despărțite constituie un factor criminogen major pentru copiii delincvenți. De asemenea, unii copii crescuți de un singur părinte, în special de mamă, în situația în care total nu este cunoscut ori, deși cunoscut, nu se preocupă de soarta acestora, au tendința spre agresivitate în special față de bărbați, deoarece văd în fiecare bărbat un tată, care, la fel ca și al lui nu se preocupă de creșterea și educarea acestuia. Pe de altă parte, mama va fi mai îngăduitoare în ceea ce privește exigența pe linia respectării normelor de conduită în societate, din dorința, greșit înțeleasă, de a mai atenua suferințele copilului, pricinuite de lipsa tatălui.

După mamă, *tatăl este al doilea personaj care intră în viața copilului.* De altfel, tatăl este prima per-

soană care va face o adevărată experiență de socializare pentru copil, iar de la trei ani, copilul are nevoie să asimileze această nouă autoritate exterioară.

În această perioadă, absența îndelungată sau necompetența acestei autorități va fi perturbatorie pentru copil, ori, în condițiile de azi, cauzele pot fi frecvent întâlnite.

Întâlnim, adeseori, cazuri în care tatăl lipsește complet, fie că mama este necăsătorită, văduvă sau divorțată, fie că tatăl execută, de exemplu, o pedeapsă privativă de libertate, iar în aceste situații, dificultățile grave care pot apărea nu sunt atenuate, decât dacă mama are calități suficiente pentru a îndeplini ambele roluri.

Introducerea unui șef de familie, altul decât tatăl, poate, fie să agraveze situația, fie din contra, s-o normalizeze dacă tatăl adoptiv știe să se facă acceptat de copil. Cazuri frecvente au demonstrat că înlocuirea tatălui este de cele mai multe ori mai perturbatorie decât absența lui. Alteori, tatăl nu se ocupă de educația copiilor săi din așa zisa lipsă de timp sau, între copil și părinte se instalează o exagerată relație de camaraderie care distruge întreaga autoritate. Ambele cazuri nu produc decât dereglări în activitatea de instruire socială a copilului.

Amestecul de afecțiune și autoritate al cuplului părintesc trebuie furnizat în mod normal, firește, fiindcă absența completă sau parțială a autorității tatălui și a mamei poate produce disfuncțiuni în formarea personalității copilului [9].

Se poate întâmpla ca între părinți să se instaleze la un moment dat o formă de slăbire a cuplului părintesc care se poate manifesta sub forma unei disocieri morale între tată și mamă și care se prezintă sub mai multe aspecte. De exemplu, între tată și mamă se poate întâmpla o ostilitate violentă, care plasează copilul într-o atmosferă de brutalitate și insecuritate.

Întâlnim, adeseori, cazuri în care tatăl lipsește complet, fie că mama este necăsătorită, văduvă sau

divorțată, fie că tatăl execută, de exemplu, o pedeapsă privativă de libertate, iar în aceste situații, dificultățile grave care pot apărea nu sunt atenuate, decât dacă mama are calități suficiente pentru a îndeplini ambele roluri.

Introducerea unui șef de familie, altul decât tatăl, poate, fie să agraveze situația, fie din contra, s-o normalizeze dacă tatăl adoptiv știe să se facă acceptat de copil. Cazuri frecvente au demonstrat că înlocuirea tatălui este de cele mai multe ori mai perturbatorie decât absența lui. Alteori, tatăl nu se ocupă de educația copiilor săi din așa zisa lipsă de timp sau, între copil și părinte se instalează o exagerată relație de camaraderie care distruge întreaga autoritate. Ambele cazuri nu produc decât dereglări în activitatea de instruire socială a copilului.

Amestecul de afecțiune și autoritate al cuplului părintesc trebuie furnizat în mod normal, firește, fiindcă absența completă sau parțială a autorității tatălui și a mamei poate produce disfuncțiuni în formarea personalității copilului [10].

Se poate întâmpla ca între părinți să se instaleze la un moment dat o formă de slăbire a cuplului părintesc care se poate manifesta sub forma unei disocieri morale între tată și mamă și care se prezintă sub mai multe aspecte. De exemplu, între tată și mamă se poate întâmpla o ostilitate violentă, care plasează copilul într-o atmosferă de brutalitate și insecuritate.

Unele anchete făcute au scos în evidență, nu într-un mod singular, că între părinți se pot întâlni frecvent relații pline de ură, generatoare de certuri sau chiar bătăi. Se poate adăuga aici și influența alcoolismului părinților. De asemenea, în cazul unor separări între părinți sau a divorțului, copilul suportă greu lipsa de afecțiune și autoritate a unuia sau a celuilalt. Se poate întâmpla ca, copilul să fie tiranizat între cei doi soți și, în acest caz, ne aflăm, de asemenea, în prezența unei exasperări de inconveniente ale unui alt fel de disociere părintească, care se

materializează în dezacordul dintre părinți în ceea ce privește educația copilului.

Acest dezacord se poate întâmpla și când unul din părinți încearcă să impună o disciplină normală sau excesivă, în timp ce celălalt este de o indulgență extremă, acordă sau iartă totul ori, uneori, ajută copilul să scape de sancțiuni.

Consecințele unor asemenea stări de lucruri sunt grave pentru socializarea copilului fiindcă, la copil, pe de o parte se dezvoltă un sentiment firesc, natural, de sensibilitate a injustului care poate dubla pe acela care a început să se nască prea devreme în urma unei discipline neregulate și fanteziste. Sancțiunile date de un părinte și ridicate de celălalt, ca și cum ar fi nedrepte, are repercusiuni pentru copil, în viitor, deoarece orice sancțiune socială poate risca, la fel, să apară ca nedreaptă.

Pe de altă parte, la copil se poate instala un sentiment de viclenie, iar în familie el va încerca să se împartă, lucru care îl face să procedeze la fel și în societate; de aceea, ceea ce trebuie cercetat este, deci, utilul care permite ieșirea din toate dificultățile și nu adevărul.

Dacă sunt situații în care copilul este supus succesiv unui mediu de educație diferită, el va trebui să se readapteze în fiecare situație la noile forme de afecțiune și autoritate, lucru care poate să însemne o perturbație gravă în educația socială a copilului.

Cercetarea criminologică a fost preocupată de problema relațiilor cu frații și surorile și, în multe situații, s-a constatat că în familiile numeroase există mai puțină criminalitate. Acest lucru a fost explicat printre altele, și de scăderea relativă la numărul de copii a autorității familiale însă aceasta nu pare a fi explicația cea mai plauzibilă [11].

Adler a insistat în cercetările sale asupra cazului copilului unic, adesea închipuit egoist și prin aceasta predispus delincvenței. Copilul unic, chiar dacă a fost crescut în condiții excelente, nu va fi niciodată obișnuit în sînul familiei decît cu o justete retribuită,

ori un element foarte important al socializării individului este faptul că el este conștient de o justete distributivă, cu alte cuvinte cu necesitatea de a împărți cu aproapele, chiar de la început, resursele de familie, iar apoi să recunoască locul și drepturile fiecărui în societate.

Studii mai recente, realizate mai ales în S.U.A. și Suedia, au urmărit să evidențieze anumite corelații în cazul copiilor adoptați, să stabilească dacă comportamentul delicvent al unora dintre acestia urmează linia de comportament a părinților biologici (este prin urmare ereditar) sau a părinților adoptivi. Astfel, studiul realizat de Raymond Crowe în 1975 în statul Iowa (SUA), raportează o rată foarte ridicată de comportamente delicvente printre copiii adoptați a căror mamă biologică avea antecedente penale. Într-un alt studiu, realizat de Remi Cadoret în 1978 pe un lot de copii adoptați, se semnalează prezența a 246 de cazuri în care delincvența copiilor se corelează cu aceea a părinților biologici [12].

Într-un amplu studiu realizat de Sarnoff Mednick, William Gabrielli și Barri Hutchings în 1987 în Danemarca, studiu ce a avut în vedere o perioadă mai lungă de timp (1924-1947), se ajunge la concluzii interesante, în sensul că cel mai ridicat coeficient de risc de delincvență (24,5%) există în acele situații în care, atât părinții biologici, cât și cei adoptivi au antecedente penale. Dacă nici unul dintre părinți nu are antecedente penale, procentul copiilor adoptați care devin delincvenți este de 13,5%. Dacă numai părinți adoptivi au antecedente penale este de 14,7%. În sfârșit, atunci când numai părinții biologici au antecedente penale, 20% din copiii adoptați devin infractori. Concluzia lui Mednic și a colaboratorilor săi este că anumite predispoziții moștenite de la părinții biologici infractori pot determina o creștere a probabilității ca descendenții acestora, adoptați de alte familii să devină infractori. Trebuie subliniat că tot în cadrul studiului citat s-a examinat și corelația între copiii adoptivi care au comis fapte penale și statutul

socio-economic al părinților adoptivi, ca și al părinților biologici. S-a relevat astfel că, în situația în care ambele categorii de părinți au un statut social ridicat, rata criminalității copiilor adoptivi este foarte scăzută. În situațiile în care atât părinții biologici, cât și cei adoptivi au un statut precar, rata criminalității este ridicată. Aceste ultime concluzii ne fac să ne întrebăm, alături de Beirne și Messerschmidt, care este totuși influența factorului biologic, dacă acesta poate fi modificat de mediul social.

Statisticile incriminează în acest plan *clima-tul conjugal tensionat, certurile repetate, stările permanente de conflict și în confruntare între unii membri ai familiei, consumul de băuturi alcoolice, manifestările de la lăcomie și zgârcenie exagerate, manifestările de dominație sau egoism, manifestările antisociale, precum și comportamentul aberant al părinților* sau al copiilor mai mari și care constituie un exemplu negativ [13].

Ideea că cei mai mulți infractori provin din *fami-liile dezorganizate nu trebuie generalizată*, fiindcă statisticile din ultimii ani au infirmat, parțial, această teză, și au evidențiat faptul că factorii economici sau cei de stabilitate a cuplului parental nu sunt suficienți *pentru a înțelege conduita deviantă*.

În ceea ce privește rolul familiei în formarea personalității, merită a fi cunoscute opiniile lui Traian Pop valabile și în prezent [14]. Acesta consideră că primul element ce intervine, după *eriditate*, în formarea individului este *educația*. În același timp, el sublinia că eriditatea nu are un caracter fatal adică „copilul unui asasin nu va trebui să fie în mod fatal, un asasin, după cum copilul unui părinte genial, nu va trebui să fie, în mod fatal, tot un geniu”.

În ceea ce privește *educația*, Traian Pop consideră că prima ei formă este domestică, în casa părintească, și revine familiei. Astfel, el sublinia că în viața fiecărui individ se reflectă influența educației casnice care, fiind făcută la vârsta potrivită, se imprimă mai adânc. Importanța educației casnice este

și mai mare în cazurile în care întreaga educație se limitează, exclusiv, sau aproape exclusiv, la ea. Prin *educația casnică se transmite un ansamblu de valori și norme de conduită*. În căminul părintesc primește copilul primele reprezentări ai binelui, frumosului, adeseori dreptății, tot aici începe prepararea dezvoltării facultăților lui intelectuale. Această inițiere este importantă pentru viitor, fiindcă, greșită, sau ne inițiată la timp, influențează negativ în viitor [15].

Dacă, totuși, consecințele educației greșite sau a lipsei de educație nu sunt atât de dezastruoase în concret, aceasta se datorează faptului că lipsurile sau greșelile se întâlnesc sau se înlătură, în parte, prin autoeducație, dispoziții eriditate favorabile, sau datorită unor împrejurări ulterioare pozitive, precum și prin celelalte categorii de educație.

Este unanim acceptat că individul, pentru a se socializa complet, trebuie să plece din familie și să se adapteze lumii exterioare. Aceasta înseamnă că faza esențială va fi trecerea prin *mediul școlar*, situație în care, copilul, pentru prima oară se va găsi în fața unei autorități și a unui grup de indivizi exteriori familiei.

În această fază, copilul este nevoit să accepte noua autoritate (cadru școlar) și să întrețină relații corespunzătoare cu colegii săi. De fapt, de aceasta depinde chiar adaptarea sa la mediul social, lui urmînd să-i fie mai bine cu cît instituirea lui va fi mai bună.

Sunt cazuri când cursurile unei școli sunt urmate și de copiii care necesită metode speciale de educare și de formare intelectuală. Dacă acești copii nu se vor adapta mediului școlar, este posibilă formarea unor complexe de inferioritate și de frustrare, care se vor prelungi și pe parcursul vieții adulte.

Desigur, într-o asemenea situație, un rol aparte îl poate juca *autoritatea părintească*, îndeosebi a asigura o frecvență regulată a cursurilor școlii.

Școala continuă și completează procesul educativ al copilului și al adolescentului. Rolul școlii în

formarea personalității presupune două elemente: educația și educatorul.

Personalitatea viitorului cetățean adult este influențată puternic de modul de organizare a procesului educativ în școli, dar importanța acestui factor educativ este și mai evidentă în cazul lipsei procesului de școlarizare.

Pregătirea școlară incompletă sau necorespunzătoare, nivelul scăzut de cunoștințe profesionale, lipsa deprinderii de a munci ordonat nu numai că împiedică posibilitatea de integrare socio-profesională corespunzătoare a unor tineri, dar, chiar și atunci când o dobîndesc, le conferă o capacitate scăzută de adaptare, aceștia preferînd, cu multă ușurință, viața parazitară, lipsită de orice constrîngere socială.

Rolul școlii este deosebit de important pentru educarea și socializarea copiilor, pentru depistarea celor inadaptați și punerea în aplicare a unor programe de prevenire generală.

În cadrul familiei moderne se produc unele mutații, care constă în înlocuirea familiei formată din *trei generații* cu familia formată din *două generații*. De aici putem concluda că *bunicii participă din ce în ce mai puțin la educația nepoților*. Alte influențe sociale pot fi considerate *migrația de la sat la oras și urbanizarea satelor*. Astfel *cresc posibilitățile de folosire a mijloacelor audio-vizuale, contactul cu tehnica, preocupările culturale și sportive, și rezultă o schimbare în mentalitatea familiei*.

Nivelul de trai scăzut obligă ambii părinți să își găsească cel puțin un loc de muncă pentru a putea asigura un *trai decent copiilor*. În asemenea condiții *supravegherea copiilor este limitată, sau este încredințată altor persoane sau instituții sociale* (ex: creșă, grădinița, etc).

Un caz aparte îl constituie familiile în care *unul dintre părinți este șomer*. Implicat, *celălalt părinte se ocupă mai mult de copii*, dar problema majoră a acestei familii este asigurarea celor necesare pentru un *trai modest*.

Situația familiilor în care *ambii părinți sunt fără loc de muncă este critică*, deoarece cu două ajutoare de șomaj de abia se poate asigura hrana, neputîndu-se vorbi nici macar despre un trai modest.

Factorii criminogeni care se află în afara limitelor relațiilor familiale, de asemenea interacționează cu blocurile factorilor familiari a nivelurilor de jos. Așa neînțelegeri ca *situația materială diferită a diferitor categorii de persoane*, determină în unele cazuri *aparitia scopului cupidant*, iar în alte cazuri caracter violent, determină și *produc situații de conflict*.

Concluzii

Regimul educativ familial s-a dovedit *principala cauză* a eșecului în *procesul de integrare* și, implicat cauza esențială a devianței comportamentale a minorilor. Părinții ades educ copiii în mod empiric, bazându-se pe intuiție și obișnuință. Carențele educative ale familiei se manifesta prin: *lipsa totală de interes pentru educația copilului; excesul de grijă, rasfățul din afectiune exagerată; lipsa unității de opinie în măsurile educative ale membrilor familiei; lipsa autorității morale a părinților datorată unor deficiențe caracteriale, a unor vicii etc.; neputința de a oferi copilului modele umane pozitive prin propriul lor exemplu de comportare; lipsa de înțelegere și afectivitate datorită egoismului și indiferenței față de copil; severitatea excesivă, inconștientă sau voită, care creează un climat familial anxios; folosirea actelor de violență ca mijloace educative*.

În urma studiului s-a identificat că, cea mai frecventă formă de manifestare a inadapării copiilor, având drept cauză carențele mediului familial, este vagabondajul, 20% dintre minori au părăsit înaintea săvârșirii infracțiunilor familia sau școala; dintre aceștia 18% provin din familii deficitare comportamental. Formele cu deficiențe de structura a familiei sunt multiple. În 20% din cazuri, familia avea un

singur parinte, datorita dezorganizării ei prin divorț, 18% prin abandon și 3% prin deces; în 5% din cazuri familia fusese reconstituita prin mariaj, având un parinte vitreg, 88% din aceste familii aveau un mediu conflictual. Socul produs de despartirea părinților a constituit momentul hotarator care a marcat evolutia spre devianță comportamentală.

Vârsta și maturitatea părinților de asemenea reprezintă un semn al riscului, ceea ce nu înseamnă că toți copiii ai căror părinți sunt foarte tineri (între 16-20 ani) suferă sau sunt neglijați. Concomitent e necesar de a menționa că lipsa de maturitate și responsabilitate, îndeosebi a mamelor tinere, supune unitatea familiară riscului, unor dificultăți precum: separare, divorț, violență, abandon, familie cu un singur părinte etc. Nașterile în afară căsătoriei înregistrează un mare procent pentru categoria mamelor adolescente, iar pentru tinerele mame căsătorite rata divorțului este deasemenea extrem de mare.

O problemă stringentă în Republica Moldova este violența în familie. De regulă puține persoane supuse violenței se adresează organelor de drept. Este îngrijorător că victime ale violenței sunt femeile și copiii. Fenomenul agresării nu cunoaște limite socio-economice, rasiale, etnice, religioase sau de vârstă.

Însă, există și situații ce demonstrează într-un fel sau altul faptul că nu este absolut necesar de o familie cu doi părinți pentru ca copilul să fie fericit. Copiii sunt mult mai fericiți dacă cei doi părinți care au permanent neînțelegeri, divorțează. Deci, chiar dacă familia este completă, dar climatul moral din ea lasă de dorit, ea nu poate constitui un bun mediu educativ.

Putem spune că studiind această temă am aflat care sunt plusurile și minusurile unei familii în procesul formării personalității *delicventului minor* în general și a formării personalității infractorului *minor* în special care ne permit să facem următoarele **recomandări:**

1. Deci, știind care este impactul negativ al factorilor criminogeni asupra sferei familiale, care sunt motivele comportamentului criminal în familie, care sunt consecințele conflictului familial credem că este *necesar ca în programul școlar, pentru elevii claselor liceale, să fie introdus un curs de educație familială;*

2. Deși în literatură de specialitate se menționează despre rolul familiei în formarea personalității copilului și că familia contemporană se confruntă cu o mulțime de dificultăți și distorsiuni, având nevoie enormă de intervenție psihologică, studii asupra condițiilor în care familia ar putea funcționa cu o mai mare eficiență, adaptându-se la cerințele societății, sunt insuficiente. și din considerentul că, *sunt puține servicii dezvoltate special pentru familie, în special pentru familiile complete și tinere, ar fi foarte important de a deschide de centre în care cu fiecare membru de familie să lucreze psihologul.*

3. Întreaga acțiune de supraveghere a relațiilor familiale, a exercitării obligațiilor părintești față de copil, înfierea copiilor rămași fără părinți sau în imposibilitatea de a-i crește, tutelarea celor lipsiți de capacitate, fie minori fie adulți și bătrâni – toate aceste probleme necesită serviciile asistenței sociale. *Pentru prosperarea unei societăți cu familia „sănătoasă” se cere a fi implementată rețeaua de servicii de asistență socială atât la nivel național, cât și local.*

Referințe bibliografice

1. AMZA, T. *Criminologie teoretică. Teorii reprezentative și politică criminologică*, București: Lumina Lex, 2000, p. 212.
2. CIOBANU, I. *Criminologie*, Vol. II, Chișinău: Caridact, 2004, p. 80.
3. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985-XV din 18.04.2002.

4. КУЗНЕЦОВА, Н. Ф., Г. М. МИНЬКОВСКИЙ, *Криминология*, Москва, 1998, p. 119.
 5. MARIN, F., MANEA, C. *Dicționar de neologisme*, ed. III, București: Academiei Române, 1992, p. 818.
 6. NISTOREANU, Gh., PĂUN, C. *Criminologie*, București: Editura Europa Nouă, 1996, p. 164.
 7. OANCEA, I. *Probleme de criminologie*, București: ALL Educațion SA, 1994, p. 94.
 8. POP, T. *Curs de criminologie*, București: Academiei, 1928, p. 268.
 9. PĂUN, C. *Criminologie*, București: Editura Europa Nouă, 1996, p. 166.
 10. STĂNOIU, R. M. *Introducere în criminologie*, București: Editura Academiei, 1989, p. 117.
 11. STĂNOIU, R. *Introducere în criminologie*, București: Academiei, 1989, p. 131.
 12. STĂNOIU, R. *Criminologie*, București: Oscar Print, 1999, p. 144.
-

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A INFRAȚIUNII PRIVIND ACTIVITATEA MERCENARILOR

Igor SOROCEANU

Doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: soroceanu94igor@gmail.com,

<https://orcid.org/0000-0002-8719-0454>

În conformitate cu prevederile articolului 2 alineat (1) din Codul penal al Republicii Moldova, observăm că, legiuitorul a enunțat un complex de valori supreme, pe care Legea penală are menirea de-a le apăra. Astfel, potrivit textului de lege, sunt protejate persoanele, drepturile și libertățile acestora, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept [1, art.2 alin.(1)]. Activitatea mercenarilor este o infracțiune care atentează direct asupra păcii și securității omenirii. Mercenarii sunt persoane pasibile răspunderii penale ce posedă o calitate specială. Activitatea acestora este una ilegală și supusă răspunderii penale de majoritatea statelor lumii. În ordinea care succede, ne propunem ca deziderat efectuarea unei analize juridico-penale a infracțiunii privind activitatea mercenarilor. Prin urmare, în această ordine de idei, a valorilor sociale existente în societate, observăm că, comunitatea umană este apărută și din punct de vedere al păcii și securității omenirii. Ceea ce se prezumă că, fărădelegile din domeniului războiului nu sunt tolerate în realitatea obiectivă, iar în cazul comiterii acestora – survine răspunderea penală.

Cuvinte-cheie: lege penală, faptă ilegală, răspundere juridică, mercenar, subiect de drept.

LEGAL-CRIMINAL ANALYSIS OF THE CRIME REGARDING THE ACTIVITY OF MERCENARIES

In accordance with the provisions of Article 2 paragraph (1) of the Criminal Code of the Republic of Moldova, we note that the legislator enunciated a complex of supreme values, which the Criminal Law is intended to defend. Thus, according to the text of the law, persons, their rights and freedoms, property, environment, constitutional order, sovereignty, the independence and territorial integrity of the Republic of Moldova, the peace and security of humanity, and the entire order of law are protected. [1, Article 2 (1)] The activity of mercenaries is a crime that directly threatens the peace and security of mankind. Mercenaries are persons liable to criminal liability who possess a special quality. Their activity is illegal and subject to criminal liability by most countries in the world. In the order that follows, we propose as a desideratum - to perform a legal-criminal analysis of crimes related to the activity of mercenaries. Therefore, in this order of ideas of the existing social values in the society, we notice that the human community is also defended from the point of view of the peace and security of humanity. Which is presumed that the crimes in the field of war are not tolerated in objective reality, and in the case of their commission - criminal liability arises.

Keywords: Criminal law, illegal deed, legal liability, mercenary, subject of law.

ANALYSE JURIDICO-PÉNALE DU CRIME SUR L'ACTIVITÉ DES MERCENAIRES

Conformément aux dispositions de l'article 2 (1) du Code pénal de la République de Moldova, nous notons que le législateur a énoncé un ensemble de valeurs suprêmes, que le droit pénal est censé défendre. Ainsi, selon le texte de la loi,

ses Personnes, Droits et libertés, propriété, environnement, ordre constitutionnel, souveraineté, indépendance et intégrité territoriale de la République de Moldova, paix et sécurité de l'humanité, ainsi que l'ensemble de l'ordre juridique sont protégés [1, art. 2 par.(1)]. L'activité des mercenaires est un crime qui empiète directement sur la paix et la sécurité de l'humanité. Les mercenaires sont des personnes passibles de poursuites pénales qui possèdent une qualité particulière. Leur activité est illégale et passible de poursuites pénales par la plupart des États du monde. Dans l'ordre qui suit, nous proposons comme desideratum-la réalisation d'une analyse juridico-pénale des crimes concernant l'activité des mercenaires. Par conséquent, dans cette ligne de valeurs sociales existant dans la société, nous notons que la communauté humaine est également défendue du point de vue de la paix et de la sécurité de l'humanité. Ce qui est supposé que les crimes dans le domaine de la guerre ne sont pas tolérés dans la réalité objective, et en cas de leur commission-la responsabilité pénale se produit.

Mots-clés: droit pénal, acte illégal, responsabilité légale, mercenaire, sujet de droit.

УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СВЯЗАННОГО С ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ НАЕМНИКОВ

В соответствии с положениями части (1) статьи 2 Уголовного кодекса Республики Молдова отметим, что законодатель сформулировал комплекс высших ценностей, защищать которые призван Уголовный закон. Согласно закону, охраняется лицо, его права и свободы, собственность, окружающая среда, конституционный строй, суверенитет, независимость и территориальная целостность Республики Молдова, мир и безопасность человечества, а также весь правопорядок [1, ст.2]. пункт (1)]. Наемничество является преступлением, которое непосредственно угрожает миру и безопасности человечества. Наемники - лица, подлежащие уголовной ответственности, обладающие особым качеством. Их деятельность незаконна и подлежит уголовной ответственности в большинстве стран мира. В последующем предлагаем провести уголовно-правовой анализ преступлений, связанных с деятельностью наемников. В связи с этим, о существующих в обществе социальных ценностях мы замечаем, что и человеческое сообщество защищается с точки зрения мира и безопасности человечества. А это предполагает, что преступления в области войны недопустимы в объективной реальности, а в случае их совершения - наступает уголовная ответственность.

Ключевые слова: уголовное право, противоправное деяние, юридическая ответственность, наемник, субъект права.

Introducere

În conformitate cu prevederile articolului 2 alineat (1) din Codul penal al Republicii Moldova, observăm că, legiuitorul a enunțat un complex de valori supreme, pe care Legea penală are menirea de-a le apăra.

Astfel, potrivit textului de lege, sunt protejate persoanele, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept [1, art.2 alin.(1)].

Prin urmare, în această ordine de idei a valorilor

sociale existente în societate, observăm că, comunitatea umană este apărată și din punct de vedere al păcii și securității omenirii. Ceea ce se prezumă că, fărădelegile din domeniul războiului nu sunt tolerate în realitatea obiectivă, iar în cazul comiterii acestora – survine răspunderea penală.

Infrațiunile de război sunt faptele socialmente periculoase prevăzute de Partea specială a Codului penal al Republicii Moldova în capitolul I cu denumirea marginală *Infrațiuni contra păcii și securității omenirii, infrațiuni de război*. Acestea înglobându-se în categoria infrațiunilor care atentează la pacea și securitatea omenirii.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. La momentul actual, importanța și scopul de elaborare a prezentului demers științific, apare din intenția autorului de a releva în prim-plan aspectul juridico-penal al activității ilicite de mercenariat. Totodată este și necesitatea stringentă de efectuare a unei analize ample referitor la esența și rolul elementelor constitutive ale infracțiunii în procesul de calificare corectă a activității mercenarilor.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului titlului, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde materialul definitoriu precum ar fi cadrul juridic autohton, precum și numeroase studii ale literaturii de specialitate – care direct sau indirect, abordează esența și conținutul subiectului supus cercetării.

Rezultatele obținute în baza analizelor științifice efectuate

Prin urmare, în cadrul demersului științific ne propunem să elucidăm din punct de vedere juridico-penal esența infracțiunii *Activitatea mercenarilor*, ca faptă ilegală ce atentează asupra valorii societății umane – pacea și securitatea omenirii.

Factorii, care îi favorizează sau îi înlesnesc pe indivizii cu înclinații criminale să comită în societatea contemporană asemenea ilegalități, sunt legați de criza politică evidentă, criza economică existentă și, în consecință, de criza psihologică a fiecărui făptuitor în parte sau de dorința de a obține unele avantaje [3, p. 10].

Recurgerea la serviciul unor persoane plătite, pentru îndeplinirea unor sarcini militare, este o practică veche, la care unele state recurg și în prezent.

Aceasta se face uneori cu încălcarea reglementărilor internaționale. Activitățile mercenarilor sunt contrare principiilor fundamentale ale dreptului internațional, precum neintervenția în treburile interne ale statelor, integritatea teritorială și independența. Aceste activități creează obstacole în procesul autodeterminării popoarelor care luptă împotriva colonialismului, precum și a tuturor celorlalte forme de dominație străină. Iată de ce, unele instrumente juridice internaționale urmăresc să interzică folosirea mercenarilor, condamnând atât recursul la serviciul acestora, cât și participarea lor la ostilități. De exemplu, la 13.10.2005, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea pentru aderarea Republicii Moldova la Convenția internațională cu privire la lupta contra recrutării, utilizării, finanțării și instruirii mercenarilor. Această Convenție, adoptată la New York la 04.12.1989, în art.5 recomandă statelor semnatare să incrimineze în legislațiile lor atât participarea directă la ostilități ca mercenar, cât și recrutarea, finanțarea și antrenarea mercenarilor [5, p. 136-137].

Potrivit textului de lege, instituit la art.141 CPRM, observăm că, răspunderea penală pentru activitatea mercenarilor este expusă în următoarea ordine legislativă:

1) *participarea mercenarului într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale ori violarea integrității teritoriale a statului*, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani;

2) *angajarea, instruirea, finanțarea sau altă asigurare a mercenarilor, precum și folosirea lor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale ori violarea integrității teritoriale a statului*. Asemenea faptă se sancționează la fel cu pedeapsa închisorii pe un termen de la 10 la 15 ani [1, art.141].

Obiectul infracțiunii îl formează relațiile sociale ocrotite prin normele dreptului penal [12, p. 112].

Potrivit capitolului I al Părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova, *Infracțiuni contra păcii, securității omenirii și infracțiuni de război*, obiectul juridic general al infracțiunilor respective îl formează relațiile sociale ce sunt condiționate de protejarea orânduirii constituționale, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și celelalte valori prevăzute în art.2 al legii penale [2, p. 260].

Obiectul juridic special este valoarea socială concretă căreia i se aduce atingere prin infracțiune. Această categorie de obiect servește la determinarea individualității unei infracțiuni în cadrul unui grup [7, p. 109].

Totodată, această opinie referitor la cele menționate, este susținută și de către autorii Alina Șavga și Mariana Grama, care în una din lucrările lor, menționează faptul că „obiectul special este valoarea socială concretă care este lezată prin săvârșirea infracțiunii” [14, p. 27].

Obiectul juridic special al infracțiunii de activitate a mercenarilor îl constituie relațiile sociale cu privire la neadmiterea participării mercenarului, asigurarea în orice mod a activității mercenarilor sau a folosirii lor în acțiuni violente orientate spre răsturnarea sau subminarea orânduirii constituționale ori spre violarea integrității teritoriale a statului [5, p. 137 și p. 139].

Toate infracțiunile presupun existența unui obiect juridic în lipsa căruia incriminarea faptelor nu este posibilă. Unele infracțiuni, pe lângă obiectul juridic, se caracterizează și prin existența unui obiect material, care nu trebuie confundat cu obiectele care au servit la săvârșirea faptei [19, p. 112]. În prezența modalității de finanțare a mercenarilor, obiectul material sau imaterial al infracțiuni specifice la art.141 alin.(2) CP RM îl reprezintă bunurile de orice natură dobândite prin orice mijloc sau servicii financiare (în prezența modalității de finanțare a mercenarilor) [5, p. 139].

În literatura de specialitate, prin latura obiectivă a unei infracțiuni se înțelege totalitatea condițiilor cerute de norma de incriminare privitoare la actul de conduită pentru existența infracțiunii [8, p. 132]. Latura obiectivă a componentei infracțiunii constituie aspectul exterior al atentatului periculos la obiectele ocrotite de legea penală, adică aspectul exterior al comportării persoanei, manifestată în lumea reală și exprimată prin cauzarea de pericol acestui obiect sau prin amenințarea de a-l pune în pericol. Latura obiectivă este aspectul așa-zis exterior al infracțiunii, adică ceea ce vedem în realitate, ceea ce simțim și ceea ce se desfășoară în fața noastră [11, p. 103].

Latura obiectivă a infracțiuni specificate la art.141 alin.(1) CPRM include următoarele două semne:

1. fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de participare într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente;

2. timpul săvârșirii infracțiunii, și anume – timpul conflictului armat, al acțiunilor militare sau al săvârșirii altor acțiuni violente.

Participarea într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente înseamnă activitatea organizată sau nu, condusă sau nu de către alte persoane, presupunând aplicarea violenței. Participarea respectivă se poate realiza în diferite modalități concrete, cum ar fi: atacul asupra sediilor autorităților publice ori a centrelor de comunicații sau posturilor de radio și televiziune; atacarea unor unități militare; ocuparea sediilor autorităților publice ori a sediilor unor partide sau ale altor organizații legale; împotrivirea față de organele de menținere a ordinii publice; dezarmarea forțelor de ordine, etc.

Pentru calificarea faptei în baza art.141 alin. (1) CPRM nu interesează dacă participarea într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente este sau nu activă. O asemenea împrejurare poate fi luată în considerare la individualizarea pedepsei. Pentru a se stabili gradul de participare a

făptuitorului într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la acțiuni violente, se vor lua în considerare: gradul de agresivitate a făptuitorului; spiritul de inițiativă a acestuia; capacitatea de a lua decizii și de a le executa; neacceptarea crușării victimei; recalitranta în raport cu reprezentanții autorităților, etc. [5, p. 137].

Latura obiectivă a infracțiunii de la art.141 alin. (2) CPRM include următoarele două semne:

1. fapta prejudiciabilă concretizată în acțiunea de angajare, instruire, finanțare sau altă asigurare a mercenarilor, ori de folosire a lor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente;

2. timpul săvârșirii infracțiunii, și anume – timpul conflictului armat sau al acțiunilor militare (în ipoteza presupunând folosirea mercenarilor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente).

Se poate observa că modalitățile normative alternative ale acțiunii prejudiciabile examinate sunt:

- 1) angajarea mercenarilor;
- 2) instruirea mercenarilor;
- 3) finanțarea mercenarilor;
- 4) altă asigurare a mercenarilor;
- 5) folosirea mercenarilor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente.

Prin „angajarea mercenarilor” se are în vedere atragerea, nămirea, racolarea (prin selectare) a unei persoane, urmată de ofertarea acesteia să-și dea consimțământul de a participa în calitate de mercenar într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente. Pentru calificarea faptei în baza art.141 alin.(2) CPRM nu contează nici dacă persoana angajată a luat parte într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente, nici dacă această persoană a primit vreo recompensă materială. În ipoteza angajării mercenarilor, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) CPRM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(4) și art.141 alin.(1) CPRM.

Prin „instruirea mercenarilor” se înțelege furnizarea de instrucțiuni cu privire la participarea în calitate de mercenar într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente (de exemplu, furnizarea de instrucțiuni cu privire la fabricarea sau utilizarea dispozitivelor ori substanțelor explozive, a armelor, a dispozitivelor ori materialelor radioactive, a substanțelor nocive ori periculoase sau cu privire la alte metode ori tehnici specifice). În situația instruirii mercenarilor, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) CP RM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(5) și art.141 alin.(1) CP RM.

Prin „finanțarea mercenarilor” trebuie de înțeles punerea la dispoziția mercenarului, prin orice metodă, direct sau indirect, a bunurilor de orice natură dobândite prin orice mijloc sau prestarea unor servicii financiare în scopul utilizării acestor bunuri ori servicii sau cunoscând că vor fi utilizate, în întregime sau parțial, la participarea unei persoane în calitate de mercenar într-un conflict armat, la acțiuni militare sau la alte acțiuni violente. Pentru calificarea celor săvârșite în baza art.141 alin.(2) CPRM este irelevant dacă bunurile sau serviciile respective au fost utilizate de către mercenar în activitatea acestuia. În cazul finanțării mercenarilor, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) CP RM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(5) și art.141 alin.(1) CP RM.

Prin „altă asigurare a mercenarilor” se are în vedere: furnizarea de arme, muniții, alte dispozitive sau mijloace distructive, substanțe nocive ori periculoase, alte asemenea mijloace sau instrumente; găzduirea; facilitarea pătrunderii în zone cu acces limitat; punerea la dispoziție de date despre obiective-țintă; acordarea altui suport, sub orice formă. În ipoteza unei alte asigurări a mercenarilor, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) CP RM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(5) și art.141 alin.(1) CP RM.

În fine, prin „folosirea mercenarului într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente” se înțelege antrenarea efectivă a mercenarului în participarea într-un conflict armat, în acțiuni militare sau alte acțiuni violente. În cazul folosirii mercenarului într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente, aplicarea răspunderii în conformitate cu art.141 alin.(2) CPRM exclude referirea suplimentară la art.42 alin.(3) și art.141 alin.(1) CP RM.

În modalitatea de folosire a mercenarilor într-un conflict armat, în acțiuni militare sau în alte acțiuni violente, timpul săvârșirii infracțiunii, și anume – timpul conflictului armat, al acțiunilor militare sau al săvârșirii altor acțiuni violente – este un semn secundar obligatoriu al laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art.141 alin.(2) CPRM. În lipsa acestui semn al laturii obiective, folosirea mercenarului nu poate fi calificată în baza art.141 alin.(2) CP RM [5, p. 139-140].

Faptele infracționale prevăzute la art.141 CP RM, sunt infracțiuni formale și se consumă din momentul săvârșirii faptei de participare a mercenarului, fie de finanțare, instruire, angajare a mercenarilor [6, p. 42], ori a altei asigurări a mercenarilor sau la folosirea acestora în conflicte armate, acțiune militară ori în cadrul altor acțiuni violente.

Conduita umană, sub aspect subiectiv reprezintă suportul modului de gândire, decizie și executare a actului obiectiv infracțional, stând la baza săvârșirii efective a acestuia, implicând adoptarea unei atitudini individuale a infractorului față de faptă și rezultatul socialmente periculos al acesteia [16, p. 160]. Astfel, conținutul laturii subiective constituie aspectul exterior al infracțiunii. Aceasta reprezintă activitatea psihică a persoanei legată nemijlocit de săvârșirea infracțiunii, și este formată din elementele intelective, volitive și afective ce determină și însoțesc actul fizic de executare [17, p. 59].

Latura subiectivă a infracțiunii de mercenariat se săvârșește întotdeauna cu vinovăție, prin intenție

directă. Persoana care recurge conștient la acțiunile de mercenariat este conștientă de caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale, prevede urmările și dorește în mod conștient săvârșirea actelor de violență în schimbul unei remunerări materiale [4, p. 281].

Motivul și scopul, ca procese subiective, sunt intim legate de elementul moral al infracțiunii în care se integrează. Încercând o definiție a celor două aspecte subiective, vom considera motivul infracțiunii ca fiind un impuls lăuntric care determină pe infractor să ia o hotărâre infracțională și să o îndeplinească. Prin scopul infracțiunii, vom înțelege finalitatea urmărită de făptuitor, situația la care vrea să ajungă acesta prin săvârșirea faptei [18, p. 245-246].

Motivele infracțiunii privind activitatea mercenarilor, pot consta în interesul material, sau în dorința făptuitorului de a-și înlesni activitatea infracțională; năzuința făptuitorului de a-i transmite mercenarului experiența criminală acumulată, etc. [5, p. 141].

Cât privește scopul infracțiunii prevăzute la art.141 CP RM, acesta se exprimă în scopul răsturnării sau subminării orânduirii constituționale ori al violării integrității teritoriale a statului. După cum reiese din art.130 CP RM, acestui scop i se adaugă un altul: scopul primirii unei recompense materiale. În lipsa oricărei din aceste două scopuri, fapta nu va putea fi calificată potrivit art.141 CP RM [5, p. 138].

Așa cum se arată în doctrina dreptului penal, legea penală se adresează cu prescripțiile sale tuturor membrilor societății, impunându-le, sub sancțiunea penală, o anumită conduită în legătură cu valorile sociale și, totodată, ocrotindu-i penal ca titulari ai valorilor respective. De asemenea, se arată că, prin intrarea în vigoare a legii penale, se creează raporturi juridice de drept penal între stat împreună cu titularii valorilor sociale ocrotite, ca beneficiari ai ocrotirii juridice penale, pe de o parte, și destinatarii legii penale, ca titulari ai obligațiilor de conformare, pe de altă parte. Rezultă, așadar că, în principiu,

toți membri societății sunt implicați în raporturile de drept penal, fie ca destinatari, fie ca beneficiari ai legii penale, iar prin aceasta ei devin subiecți de drept penal [9, p. 52]. În cazul săvârșirii unor infracțiuni, membrii societății – care au nesocotit dispoziția penală de conformare – intră într-un raport juridic penal de conflict cu statul, ca mandatar al societății în organizarea apărării sociale, dobândind calitatea de subiect de drept penal al raportului juridic de conflict sau contradicție [10, p. 177]. Prin urmare, subiect al infracțiunii este persoana care a săvârșit infracțiunea și care, conform legii, este obligată să poarte răspunderea penală pentru fapta comisă [15, p. 16].

Subiectul infracțiunii incriminate la art.141 CP RM, este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii acestei fărâdelegi a împlinit vârsta de 16 ani [13, p. 361]. Totodată, în condițiile art.141 alin.(1) CP RM subiectul trebuie să mai posede și calitatea specială de *mercenar*.

În corespundere cu prevederile art.130 CP RM, prin *mercenar* se înțelege persoana special recrutată, în țară sau în străinătate, pentru a lupta într-un conflict armat, care ia parte la operațiunile militare în vederea obținerii unui avantaj personal sau a unei remunerări promise de către o parte la conflict sau în numele acesteia, care nu este nici cetățean al părții la conflict, nici rezident pe teritoriul controlat de o parte la conflict, nu este membru al forțelor armate ale unei părți la conflict și nu a fost trimisă de către un stat, altul decât partea la conflict, în misiune oficială ca membru al forțelor armate ale statului respectiv [1, art.130].

Concluzii

Urmare a celor menționate, putem conchide că, infracțiunea dislocată la art.141 CPRM cu denumirea generică *Activitatea mercenarilor* – este o faptă socialmente periculoasă care atentează în mod direct asupra păcii și securității omenirii. Fiind o faptă ilicită din categoria fărâdelegilor de război, infracțiunea de activitate a mercenarilor, în ultima perioadă de

timp și-a făcut apariția mai des pe palierul mediatic. Prin urmare, considerăm meritoriul cunoașterea elementelor componente ale infracțiunii date din punct de vedere juridico-penal, pentru corecta și buna calificare a faptelor de mercenariat.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74 din 14.04.2009, în vigoare potrivit ultimelor modificări și completări din 20.04.2022.
2. ARTENI, D., SOROCEANU, I. *Însemnătatea naturii obiectului juridic al componentei de infracțiuni și analiza obiectului juridic al acțiunilor ilicite de practicare a activității de mercenar*. În: Jurnalul științific internațional „Modern scientific research journal”, Issue 5, din decembrie 2018, London, United Kingdom, numărul total de pagini: 271, ISBN 978-1-9997898-5-5.
3. COJOCARU, R., SOROCEANU, I. *Trăsături ale personalității infractorului mercenar, cetățean al R. Moldova – studiu cazistic*. În: Revista Legea și Viața, nr.11 din 2018, numărul total de pagini: 56, ISSN 1810-309X.
4. BARBĂNEAGRĂ, AI., ALECU, Gh., BERLIBA, V., și alții, *Comentariul Codului penal al Republicii Moldova*, Chișinău, Editura Sarmis („Tipografia Reclama” SA), 2009, numărul total de pagini: 860, ISBN 978-9975-105-20-0.
5. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*, Volumul I, Chișinău, Editura F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015, numărul total de pagini: 1328, ISBN 978-9975-53-468-0.
6. BRÎNZA, S., ULIANOVSKI, X., STATI, V., GROSU, VI., ȚURCANU, I. *Drept penal. Partea specială*, Volumul II, Chișinău, Editura Cartier Juridic, 2005, numărul total de pagini: 804, ISBN 9975-79-324-X.
7. BOROI, AI. *Drept penal. Partea generală*, ediția a III-a, București, Editura ALL BECK, 2001, numărul total de pagini: 360, ISBN 973-655-120-2.
8. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, VI., GRAMA, M. *Drept penal. Partea generală*, Volumul I, Chișinău, Editura Cartier Juridic, 2005, numărul total de pagini: 624, ISBN 9975-79-318-5.

9. BULAI, C., FILIPAȘ, A., MITRACHE, C. *Instituții de drept penal*. Curs selectiv pentru examenul de licență, București, Editura Trei, 2001, numărul total de pagini: 577, ISBN 973-9419-90-9.

10. GIURGIU, N. *Drept penal general: doctrină, legislație și jurisprudență*, Iași, Editura Cantes, 2000, numărul total de pagini: 678, ISBN 973-8173-06-X.

11. MACARI, I. *Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea generală*, Chișinău, Editura „Centrul Editorial al Universității de Stat din Moldova”, 2002, numărul total de pagini: 398, ISBN 9975-70-190-6.

12. MARIȚ, Al. *Drept penal. Partea generală*, volumul I, Chișinău, Editura F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2002, numărul total de pagini: 355, ISBN 9975-78-198-5.

13. SOROCEANU, I. *Subiectul infracțiunii de activitate a mercenarilor*. În: *Materialele Conferinței științifice naționale cu participarea internațională „Realități și perspective ale învățământului juridic național” din perioada 01.10-02.10.2019*, Volumul II, Chișinău, Editura „Centrul editorial poligrafic al Universității de Stat din Moldova”, numărul total de pagini : 692, ISBN 978-9975-149-88-4.

14. ȘAVGA, A., GRAMA, M. *Album de scheme. Drept penal. Partea generală*, material metodic-didactic, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, 2004, numărul total de pagini: 138, BPD 00012058.

15. ȘTERBEȚ, V., BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal*, Suport de curs, Chișinău, Editura SRL Elan Poligraf, 2008, numărul total de pagini: 216, ISBN 978-9975-66-095-2.

16. TĂNĂSESCU, I., TĂNĂSESCU, C., TĂNĂSESCU, G. *Drept penal general*, București, Editura ALL BECK, 2002, numărul total de pagini: 758, ISBN 973-655-202-0.

17. VASILOI, D., BUJOR, V. *Drept penal. Partea generală. Teoria infracțiunii*, Note de curs, Chișinău, Editura Institutului de științe penale și criminologie aplicată, 2019, numărul total de pagini: 125, ISBN 978-9975-3195-8-4.

18. ZOLYNEAK, M., *Drept penal. Partea generală*, Volumul II, Iași, Editura Fundației Chemarea, 1993, numărul total de pagini: 655, BPD 00005580.

19. ZOLYNEAK, M., MICHINICI, M.-I. *Drept penal. Partea generală*, Iași, Editura Fundației Chemarea, 1999, numărul total de pagini: 518, ISBN 973-9237-50-9.

CONCEPTUL TERMINOLOGIC AL RAPORTURILOR DE LOCAȚIUNE

Grigore ARDELEAN

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: ardeleangrigore@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-5203-358X>

Andrian CREȚU

Doctor în drept, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: andrian.cretu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8144-5233>

De la apariția primelor relații constituite cu ocazia folosirii temporare a bunului altuia, a fost necesară o claritate în privința termenului general ce ntitulează categoria raportului juridic prin care acestea se materializează, dar și a termenilor derivați ce ar intitula și unele varietăți ce decurg din acesta. Bunăoară, în sens juridic este nevoie de a delimita relațiile ce se constituie în legătură cu folosirea unui bun anume (teren) de cele ce se desfășoară în jurul faptului transmiterii unui bun cu titlu gratuit. Mai mult, dezvoltarea tuturor domeniilor vieții, a implicat cu sine și diversificarea felului folosirii diferitor categorii de bunuri. Așadar, astăzi instituția despre care vorbim este percepută aproape unanim ca și locațiune, un termen general ce face să se înțeleagă chestiunea folosirii bunului altuia. Însă, când obiectul înstrăinării folosinței este un teren agricol, atunci acest raport se numește de arendă, iar când se dă în folosință un bun oarecare cu titlu gratuit, raportul juridic se materializează în forma unui contract de comodat. Prin urmare, regimul juridic al diferitor varietăți a locațiunii începe a fi construit chiar începând cu intitularea raportului care se face perceput prin denumirea sa.

Cuvinte-cheie: închiriere, contract, locațiune, raport juridic, terminologie.

THE TERMINOLOGICAL CONCEPT OF RENTAL REPORTS

Since the appearance of the first relations established on the occasion of the temporary use of another's property, it has been necessary a clarity regarding the general term entitled the category of the legal relationship by which they materialize, but also the derived terms entitled and some varieties arising from it. For example, in the legal sense it is necessary to delimit the relations that are established in connection with the use of a certain good (land) from those that take place around the fact of the transmission of a good for free. Moreover, the development of all areas of life has also involved the diversification of the use of different categories of goods. Therefore, today the institution we are talking about is perceived almost unanimously as a location, a general term that makes it possible to understand the issue of using someone else's property. However, when the object of the alienation of use is an agricultural land, then this report is called a lease, and when a certain good is put into use for free, the legal relationship materializes in the form of a loan

agreement. Therefore, the legal regime of different varieties of leasing begins to be built right from the title of the report that is perceived by its name.

Keywords: rent, contract, lease, legal relationship, terminology.

LE CONCEPT TERMINOLOGIQUE DES RAPPORTS DE LOCATION

Depuis l'apparition des premières relations établies à l'occasion de l'usage temporaire du bien d'autrui, il a fallu une clarification concernant le terme général intitulé la catégorie du rapport juridique par lequel ils se matérialisent, mais aussi les termes dérivés intitulés et certaines variétés en découlant. Par exemple, au sens juridique, il est nécessaire de délimiter les relations qui s'établissent dans le cadre de l'utilisation d'un certain bien (terre) de celles qui s'établissent autour du fait de la transmission gratuite d'un bien. De plus, le développement de tous les domaines de la vie a également impliqué la diversification de l'utilisation des différentes catégories de biens. Ainsi, aujourd'hui l'institution dont nous parlons est perçue presque unanimement comme un lieu, un terme général qui permet de comprendre la problématique de l'usage du bien d'autrui. Cependant, lorsque l'objet de l'aliénation d'usage est un terrain agricole, alors ce rapport s'appelle un bail, et lorsqu'un certain bien est mis en service gratuitement, la relation juridique se matérialise sous la forme d'un contrat de prêt. Dès lors, le régime juridique des différentes variétés de leasing commence à se construire dès le titre du rapport perçu par son nom.

Mots-clés: loyer, contrat, bail, relation juridique, terminologie.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ АРЕНДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

С момента возникновения первых отношений, установленных по поводу временного пользования чужим имуществом, возникла необходимость в уточнении общего термина, именуемого категорией правоотношения, посредством которого они возникают, а также производных терминов, именуемых, и некоторых разновидностей возникающих из него. Например, в юридическом смысле необходимо разграничить отношения, которые устанавливаются в связи с использованием определенного товара (земли), от тех, которые имеют место по факту безвозмездной передачи товара. Более того, развитие всех сфер жизни также повлекло за собой диверсификацию использования различных категорий товаров. Поэтому сегодня учреждение, о котором мы говорим, воспринимается практически единогласно как местонахождение, общий термин, позволяющий разобраться в вопросе пользования чужим имуществом. Однако, когда объектом отчуждения в пользование является земля сельскохозяйственного назначения, то такой акт называется арендой, а при безвозмездной передаче в пользование определенного блага правоотношение оформляется в виде договора займа. Поэтому правовой режим разных разновидностей лизинга начинает выстраиваться прямо с названия отчета, что воспринимается по его названию.

Ключевые слова: рента, договор, аренда, правоотношение, терминология.

Introducere

Ideea prezentului studiu se axează pe necesitatea perpetuă a reglementării relațiilor contractuale constituite cu ocazia posedării și folosirii bunurilor altuia, gratuit sau în schimbul unei plăți numite chirie. De altfel, relațiile de locațiune nu sunt generate întotdeauna de lipsa bunurilor de orice fel, ci și de necesitatea folosirii temporare a lor, creând pe cale de consecință oportuni-

tatea deținătorilor acestora de a obține anumite venituri, desfășura activități antreprenoriale chiar. Or, astăzi s-a ajuns la împrejurări în care omul să devină mult mai pribeag, să dea mai multă mobilitate vieții sale, să nu se lege de un anumit imobil, să nu mai fie statornic și nici permanența să nu-l copleșească. De cealaltă parte, diversitatea bunurilor pe care și le-ar dori în posesie nu corespunde posibilităților sale de-a le dobândi în propri-

etate și întreținere. Așa se face că relațiile de locațiune să devină cele mai potrivite și avantajoase atât pentru proprietari, cât și pentru locatari.

Între timp, reglementările în materia locațiunii a cunoscut o dezvoltare continuă făcând necesară reglementarea distinctă a raporturilor de folosință în funcție de obiectul acesteia. Drept urmare, apare contractul de arendă, de concesiune, de leasing de comodat, de uzufruct, toate având la bază ideea transmiterii folosinței diferitor bunuri.

Modernizarea Codului civil al Republicii Moldova aduce cu sine unele precizări și în materia locațiunii, fapt ce a contribuit esențial la îmbunătățirea cadrului juridic în domeniu, similar celui european destul de necesar în context integraționist.

În consecutivitatea respectivă a expunerii, considerăm utilă și oportună cercetarea de față, intenționând a găsi răspuns la multe probleme care mai afectează buna funcționare a instituției locațiunii, mai ales în condițiile în care sunt confundate diferitele relații contractuale derivate din locațiune care, de fapt, au specificul lor aparte. Problema urmează a fi soluționată începând de la intitularea distinctă a fiecărei categorii de relații conexe locațiunii pentru o mai bună percepție a instituției în ansamblu. De altfel, noile condiții de existență a omului într-un stat democratic, bazat pe garantarea egalității în drepturi, nu pot scăpa din vedere tendințele ținerii instituției locațiunii în stare de perpetuă actualitate.

Scopul articolului este în strictă concordanță cu năzuința generală de a identifica soluții la problemele generate actualmente de utilizarea haotică a diferitor termeni la definirea raporturilor de locațiune, când de fapt fiecare are înțelesul său și destinația întituirii diferitor relații conexe, altfel spus, derivate din raportul general de locațiune.

Metodele și materiale utilizat

În scopul conferirii aspectului științific al cercetării, consecutivitate în identificarea soluțiilor, dintre

aceste fiind folosite cele mai eficiente și unanim recunoscute metode, cum ar fi: metoda istorică, metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda empirică, metoda studiului și metoda comparației.

Rezultate obținute și discuții

În fapt, aspectul terminologic al locațiunii se cere a fi tălmăcit de la studiul originii acestuia, precum și a împrejurărilor ce în vremea îndepărtată au determinat nașterea acesteia cu toate particularitățile distincte în rândul contractelor.

Astfel, din punct de vedere istoric, este de menționat că apariția și utilizarea contractului de locațiune este strâns legată de dezvoltarea comerțului, precum și a relațiilor sociale, acest contract fiind unul dintre primele contracte utilizate, după cel de schimb și cel de vânzare, fiind destinat a asigura transmiterea în folosință temporară a anumitor bunuri, necesare pentru desfășurarea activităților respective [11, p. 151].

Termenul de locațiune provine de la latinescul *locare/locatio* care însemna chirie/a închiria [13, p. 15-22]. De-al lungul timpului, acest termen a fost preluat și utilizat de legislațiile statelor, fie în forma sa netradusă (*locatio*-locațiune), fie tradus – chirie/contract de închiriere.

După cum arată unii autori autohtoni [8, p. 27], locațiunea a fost cunoscută în dreptul roman ca *locatio-conductio*, sub tripla sa formă:

➤ *locatio-conductio rei* (contractul de închiriere de bunuri);

➤ *locatio-conductio operarum* (închirierea de servicii, contractul de muncă);

➤ *locatio conductio operis faciendi (locatio-conductio irregularis)* sau contractul de închiriere a forței de muncă pentru lucrări determinate, precizate [9, p. 100].

În spațiul carpato-danubiano-pontic, locațiunea este cunoscută încă din timpul domniei lui Matei

Basarab, sub denumirea de „năimeală” fiind protejată juridic prin a stabili că „*cine va năimi cal și-l va împovăra, de-l va prea încărca mai mult de cum-i va fi tocmeala, și-l va beteji, aceluia i se judecă betejeala*”. Mai târziu, în 1817, în conținutul Codul Calimach găsim norme relative cu privire la locațiune, noțiunea utilizată fiind aceea a „tocmelii dărei și luărei în posesie”, consacându-i un regim juridic distinct de dreptul real de uzufruct, în timp ce Codul Caragea (1818) trata contractul de locațiune după vânzare și schimb, ca și reglementarea franceză a vremii, vorbind astfel „Despre închiriere sau arendă” [8, p. 28].

Potrivit unor surse [10, p. 19], în partea a III-a din Capitolul 4 al Codul Caragea, chiria se materializa în cadrul relațiilor ce presupuneau „folosul unei clădiri sau a oricărui lucru mișcător”, iar arendarea era „folosul unei moșii sau rodurile unei grădini”. Noțiunea juridică a închirierii era definită în textul art. 1 al Capitolului 4 care preciza că aceasta reprezintă „*tocmeala prin care o parte se îndatorește a da celeilalte folosul unui lucru oarecare, pe un soroc oarecare și pe un preț la care se îndatorește cealaltă parte*”.

În prezent, pentru a pute opera corect cu termenii utilizați în textul legii ce reglementează raporturile de locațiune, dar și pentru înțelegerea esenței fiecăruia în parte, considerăm necesar a clarifica sensul acestora și domeniile pe care le întitulează în contextul exigențelor legislative actuale. Vorbim despre textul legii, având în vedere că în redacții diferite ale Codurilor civile moldave, instituția a fost intitulată diferit. Bunăoară, în vechiul Cod civil al Republicii Moldova se utiliza termenul general de „**contract de închiriere a bunurilor**” cu sensul de folosire temporară a unor bunuri străine contra plată.

Deci, potrivit art. 278 al Codului civil din 1964, *în baza contractului de închiriere a bunurilor locatarul se obliga să transmită locatarului în folosință temporară contra plată anumite bunuri*. În acest context, trebuie să menționăm aici că, termenul de

„contract de închiriere a bunurilor” era reprodus din legislația fostei URSS. Același termen se folosea și în Codurile civile ale altor republici unionale [7, p. 4].

Un alt termen folosit cu același înțeles în legislația noastră de până în anii 1990, este cel de „**arendă**”, legiferat prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 7 aprilie 1989 „Cu privire la arendă și relațiile de arendă”, iar ulterior prin Bazele legislației URSS și a republicilor unionale cu privire la arendă din 23 noiembrie 1989 [14, p. 481].

Astfel, în art.1 se menționa că **arendă reprezintă în sine o posesie și folosință temporară, contra plată, bazată pe contract, a terenurilor și altor resurse naturale, a întreprinderilor și altor complexe patrimoniale, la fel și a altor bunuri necesare arendașului pentru exercitarea de sine stătător a unei activități economice sau de altă natură**.

Din conținutul respectivei definiții putem deduce cu ușurință că termenul de „arendă” se utiliza în reglementarea raporturilor de posesie și folosință temporară a unor bunuri ce aparțin altor titulari ai dreptului de proprietate în anumite scopuri.

Evident este faptul că, în mod prioritar, utilizarea termenului de „arendă” era legată de existența unui obiect al relațiilor juridico-civile atras într-o activitate economică sau de altă natură cu scopul de a obține anumite venituri.

Revenind la termenul de „contract de închiriere a bunurilor” raportat la înțelesul celui de „arendă”, observăm că acestora li se atribuie sensuri diferite în conținutul legislației europene cum ar fi, spre exemplu, cele ale Germaniei și Elveției.

Astfel, după cum se pronunță și unii autori ruși, prin „arendă” se subînțelege contractul în baza căruia se transmite contra plată nu numai dreptul de posesiune a bunurilor, ci și dreptul de a beneficia de ele. În baza arendeii sunt închiriate întreprinderi de comerț și industriale [15, p. 335].

Ce e drept, o astfel de abordare a noțiunilor de „închiriere a bunurilor,, și „arendă,, o găsim și în

Codul civil al Republicii Moldova din 6 iunie 2002, numai că aceștia s-au contopit într-un singur termen – locațiune, o decizie reușită a legiuitorului moldav, în opinia noastră.

Potrivit textului de la fostul art. 875 CC RM, *prin contractul de locațiune o parte se obligă să dea celeilalte părți un bun determinat individual în folosință temporară sau în folosință și posesiune temporară, iar aceasta se obligă să plătească chiria* [2].

Modernizarea Codului civil moldav, din 1 martie 2019 aduce și ea unele mici precizări terminologice materiei locațiunii și anume, se face precizarea terminologică din „termenul contractului de locațiune” în „termenul locațiunii”, în sensul duratei în timp a raportului de locațiune și a dreptului locatarului de a se folosi de bunul închiriat [5].

Cât despre arendă, acesta este un termen ce exprimă o varietate a locațiunii, particularizându-se prin obiectul transiterii în folosință, adică e vorba de terenuri și alte bunuri ale domeniului agricol. Or, în baza art. 911 CC RM (în redacția de până la 1 martie 2019) prin **arendă** se înțelegea *acel contract încheiat între o parte – proprietar, uzufructuar sau un alt posesor legal de terenuri și alte bunuri agricole, și altă parte cu privire la exploatarea acestora pe o durată determinată și la un preț stabilit de părți*.

Actualmente, la art. 1228 al Codului civil modernizat se definește arenda ca fiind *acel raport constituit prin contractul în baza căruia, o parte (arendator) se obligă să dea celeilalte părți (arendăș) un teren agricol și/sau alte bunuri agricole în posesie și folosință pe o durată determinată, iar aceasta se obligă să efectueze plata de arendă*.

Observăm deci, că utilizarea după anul 2002 a unui sau altui termen în conținutul Codului civil al Republicii Moldova depindea și mai depinde și astăzi de două criterii fundamentale și anume, obiectul contractului și destinația sa. Or, după cum susțin unii autori consacrați domeniului, din anul 1989 până în 2003 în absolut toate domeniile economiei naționale,

în activitatea de antreprenariat, în actele normative naționale și în practica judiciară se aplica în fiecare caz concret termenul „arendă”, ca un termen de ordin general, universal, fapt care nu este prea corect. Cu toate acestea, termenul universal trebuia să devină „locațiunea”, termen care urmează a fi aplicat ori de câte ori este vorba de închirierea unui bun, iar atunci când obiectul contractului este un teren sau un alt bun agricol este necesar de aplicat termenul „arendă” [7, p. 5].

Același autor, prin comparație arată că sistemele de drept ale altor state, spre exemplu, cel al Federației Ruse, nu deosebesc noțiunea de „locațiune” de cea de „arendă”. În acest sens, se arată că potrivit art. 606 Cod civil al Federației Ruse, în baza contractului de arendă (locațiune) arendatorul (locatorul) se obligă să transmită arendașului (locatarului) un bun contra plată în posesiune și folosință temporară. Prin urmare, autorul consideră că o astfel de abordare a acestor două noțiuni este mai reușită. În același timp, utilizarea în Republica Moldova a termenilor diferiți nu ridică mari probleme. Principalul e de a utiliza corect termenul respectiv în contextul respectiv.

Noțiune. În legislația civilă actuală, dar și în cea de până la 1 martie 2019, contractul de locațiune este definit drept un contract în care, *o parte (locator) se obligă să dea celeilalte părți (locatar) un bun determinat individual în folosință temporară sau în folosință și posesiune temporară, iar aceasta se obligă să plătească chirie*” (art. 1251 Cod civil).

În ce privește noțiunea contractului de arendă, în redacția actuală a Codului civil, aceasta dispune de un alt stil de definire. Dacă în redacția anterioară, arenda reprezenta *acel contract încheiat între o parte – proprietar, uzufructuar sau un alt posesor legal de terenuri de alte bunuri agricole (arendator) - și altă parte (arendăș) cu privire la exploatarea acestora pe o durată determinată și la un preț stabilit de părți (fostul art. 911 Cod civil)*, astăzi arenda este un raport contractual în care, *o parte (arendator) se obli-*

gă să dea celeilalte părți (arendaș) un teren agricol și/sau alte bunuri agricole în posesie și folosință pe o durată determinată, iar aceasta se obligă să efectueze plata de arendă (art.1288 CC).

Având în vedere că instituția arendeii, ca varietate a locațiunii, dispune de reglementare și din partea Legii nr.198/2003 [4], potrivit art. 2 **contractul de arendă este un acord încheiat între o parte, proprietar sau un alt posesor legal al terenurilor și altor bunuri agricole, denumită arendator, și altă parte, denumită arendaș, în vederea exploatării acestora pe o durată determinată și la un preț stabilit de părți.**

Din noțiunea citată desprindem că nu numai proprietarul poate avea calitate de arendator, ci și un alt posesor legal, acesta fiind uzufructuarul, fapt menționat expres în textul legii civile de până la 1 martie. Faptul că astăzi legiuitorul nu vorbește nimic despre uzufructuar nu înseamnă că acesta nu mai poate avea calitate de arendator, pur și simplu în redacția veche menționarea uzufructuarului alături de alți posesori legali nu avea nici un rost odată ce uzufructuarul face parte tot din categoria posesorului legal, altul decât proprietarul.

Dacă tot spuneam mai sus despre arenă că o putem privi în calitate de varietate a locațiunii, atunci amintim că locațiunea nu cunoaște doar o singură varietate, pe lângă arendă fiind cunoscut și raportul de comodat, precum și cel de concesiune care se deosebesc de prima prin destinația, specificul obiectului, dar și regimul aparte de reglementare. Locațiunea se deosebește de comodat prin faptul că, în cazul ultimului, bunul se transmite în folosința altuia cu titlu gratuit, iar obiectul concesiunii este un bun al domeniului public. Or, potrivit art. 1234 al CC, prin **contract de comodat** o parte (comodant) se obligă să dea cu titlu gratuit un bun în folosință celeilalte părți (comodatar), iar aceasta se obligă să restituie bunul la expirarea termenului pentru care i-a fost dat.

În toate cazurile, reieșind din aceste definiții, observăm că locatarului i se transmite nu numai

atributul de folosință, ci și de posesiune, prin care se măresc substanțial drepturile lui în privința bunului închiriat. Această orientare întărește tendința legislației din ultimii ani de extindere a drepturilor și libertăților participanților la raporturile civile și de eliminare într-o mare măsură a îngrădirilor existente anterior.

Sub aspectul comparat al legislației noastre cu cea a României, definirea locațiunii nu comportă mari deosebiri. Potrivit legislației române **locațiunea este contractul care transmite folosința temporară a unui bun de la una dintre părți, numită locator, celeilalte părți, numită locatar, în schimbul unei sume de bani, numită chirie (art. 1777 C. civ.)** [4].

Observăm, deci, că așa cum prevede și legislația noastră pe segmentul definirii contractului de locațiune, transmiterea folosinței se face „pentru o anumită perioadă”, iar dispozițiile următoare duc la concluzia că durata locațiunii, cu toate că este temporară, termenul acesteia poate fi atât unul determinat, cât și determinat.

De precizat totuși se cere faptul că locațiunea nu poate fi încheiată pe durată perpetuă. Atât legislația Republicii Moldova instituie un termen maxim de 99 ani, cât și legislația României – un termen de 49 ani. Or, și în vechiul drept roman locațiunile ereditare imobiliare, cunoscute sub denumirea *besman*, erau interzise prin lege.

La general, dacă să continuăm aspectul comparat al conceptelor ce stau la baza legislației noastre în materia locațiunii, constatăm că la baza legislației României, dar deopotrivă și cea a Franței, stă conceptul divizării între „locațiunea lucrurilor” (locațiunea de bunuri mobile și clădiri, precum și arenda) și „locațiunea de lucrări” (contractul de antrepriză, contractul de muncă și contractul de transport) [12, p. 585].

De asemenea, cu toate că legislația României atunci când reglementează raporturile de locațiune se referă în mod distinct și la încheierea spațiilor

pentru activitatea profesioniștilor, aceste raporturi se supun regulilor generale ale locațiunii, dar și dispozițiilor pertinente ale închirierii locuințelor, prin urmare, ea nu se califică drept o varietate distinctă a locațiunii.

Un alt aspect al conceptului terminologic ce stă la baza intitulării diferitor raporturi de locațiune, ar fi contractul de leasing, instituție derivată din locațiune, dar cu specificul ei aparte.

Astfel, având în vedere că între contractul de leasing și cel de locațiune există destul de multe asemănări, părțile având chiar statul de locatar și locator în ambele categorii de raporturi, iar contractului de leasing i se aplică, în mod corespunzător, dispozițiile legale privind contractul de locațiune (art. 1315 alin. 2 CC), considerăm necesar a arăta distincția și între aceste două contracte, prin a prezenta prin noțiune esența și destinația contractului de leasing.

Deci, potrivit art. 1314 din Codul civil al Republicii Moldova, prin contractul de leasing, *o parte (locator) se obligă să asigure celeilalte părți (locatar), în decursul unui termen convenit care depășește 1 an (termenul de leasing), posesia și folosința unui bun cumpărat de locator, precum și să acorde locatarului opțiunea de a dobândi în proprietate bunul, de a prelungi termenul de leasing ori de a restitui bunul la expirarea termenului de leasing, iar locatarul se obligă să efectueze plățile periodice convenite (rate de leasing).*

Aceiași chestiune este specifică și pentru concesiune, o altă varietate a locațiunii, dar care prin termenul ei desemnează un raport distinct. Or, între contractul de locațiune și cel de concesiune există numeroase similitudini, dat fiind faptul că ambele presupun transmiterea unui bun în posesia și folosința altuia, ambele sunt cu titlu oneros, și concesiune și locațiunea au menirea de a pune în valoare bunurile neîntrebuințate de proprietar, de asemenea, ambele au ca efect al încetării, restituirea bunurilor [6, p. 139].

Concluzii

În încheiere, ținem să arătăm că deși, în aparență, problema intitulării raportului juridic al locațiunii nu ar fi una neînsemnată, cunoașterea cu precizie a termenului care o particularizează în rândul celorlalte raporturi derivate ce a u ca obiect folosirea bunului altuia, constituie un avantaj pentru mai multe categorii de interese. În primul rând, la nivel cognitiv, didactic va deveni posibilă distingerea relațiilor conexe locațiunii, unde se va percepe arenda ca un contract ce are ca obiect transmiterea în folosință temporară a unui teren, comodată ca fiind o relație ce se axează pe transmiterea bunului în folosință gratuită, leasingul o categorie aparte a locațiunii, chiria în calitate de preț a locațiunii etc. Or, actualmente nu există o unanimitate în exprimare nici la nivelul unei țări și nici la nivelul legislației internaționale. Spre exemplu, în Republica Moldova arenda exprimă anumite relații aparte, pe când în legislația rusă nu există diferențe între locațiune și arendă. În țara noastră chiria este percepută ca preț al locațiunii pe când în legislația României chiria se asimilează cu însăși contractul de locațiune.

Astfel, cât nu ar fi de banal, dar aceste mici deficiențe de înțelegere e transformă în mari confuzii chiar și la nivel aplicativ, interpretativ, uneori și în plan doctrinar, chestiune inadmisibilă.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.1994, nr. 1.
2. Codul Civil al Republicii al Moldova, adoptat prin Legea nr.1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
3. Codul civil al României, aprobat prin Legea 71/2011, republicată. În: Monitorul oficial al României, 15.07.2011, nr. 505, art. 916 alin. 1.
4. Legea cu privire la arendă în agricultură nr. 198 din 15.05.2003. Monitorul Oficial nr.163-166 din 2003.

5. Nota informativă la proiectul Legii privind modificarea și completarea unor acte legislative <http://justice.gov.md>.
6. ARDELEAN, G. *Delimitarea contractului de locațiune de alte raporturi contractuale asemănătoare*. În: Revista Națională de Drept, nr. 4 (246), anul 22 (2021) p. 138-146.
7. CHIBAC, Gh., MALANCIUC, I. *Dreptul de locațiune (arendă)*. Material didactic pentru studenții facultății de drept, Chișinău 2004.
8. SECRIERU, Al. *Evoluția istorico-juridică a contractului de locațiune a bunurilor imobiliare*. În: Studii juridice universitare, nr. 3-4, Chișinău 2019.
9. CIUCĂ VALERIU, M. *Drept roman: Suport Curs*, anul I, Semestrul II. 2009.
10. ALEXANDRESCO, D. *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român*, tomul IX, Ed. Atelierele Grafice Socec & Co SA, București, 1910.
11. MOȚIU, F. *Contracte speciale. Curs universitar*. Ed. Universul Juridic, București, 2015.
12. HAMANGIU, C., ROSETTI-BĂLĂNESCU, I., BĂICOIANU, Al. *Tratat de drept civil român*. Ed. C.H. BECK, București, 2011.
13. NICOLAE, Ioana. *Despre contractul de locațiune*. În: Revista Universul Juridic nr. 6, București 2018, p. 15-2.
14. Ведомости Верховного Совета СССР. No 25, 1989.
15. ВАСИЛЬЕВА. *Гражданское право капиталистических государств*. Москва, 1993.
-

INGOs AND SOCIAL ECONOMY: INTERNATIONAL AND NATIONAL LEGAL REGULATION

Alexandru BURIAN

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: alexandruburian@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0001-5761-7456>

Vladlena LISENCO

Doctor în drept, cercetător, Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: vlada.lisenco@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9846-2750>

The article analyzes the status and activities of international non-governmental organizations, as well as phenomenon of social economy, social entrepreneurship and models of interaction and its promotion by international intergovernmental organizations. The ideology of social entrepreneurship is widespread – entrepreneurial activity that is focused on solving social problems, using innovative methods and technologies worldwide. Despite the sufficient popularity of the idea of social economy in the world, there are no clear boundaries for the term «social entrepreneurship», which is an obstacle to the institutionalization of this phenomenon in many countries. The terms «social entrepreneurship» and «social economy» were introduced by the international intergovernmental organizations as well as by the national legal regulation. An analysis of various international and regional approaches has shown that social entrepreneurship in scientific papers is considered in a narrow and broad sense. The article analyzes different international and regional models of regulating the social entrepreneurship projects activities, providing examples from America, European and post-Soviet countries. The final conclusion is that the INGOs and IIGOs are interacting. Social enterprises can play a key role in addressing pressing social and environmental challenges and supporting inclusive growth. Moreover, they can create new employment opportunities, especially for vulnerable groups of population especially in the context of the UN Sustainable Development Goals.

Keywords: international non-governmental organization (INGO), international intergovernmental organization (IIGO), social entrepreneurship, social economy, social business, civil society, human rights.

ONG-urile INTERNAȚIONALE ȘI ECONOMIA SOCIALĂ: REGLEMENTARE LEGALĂ INTERNAȚIONALĂ ȘI NAȚIONALĂ

Prezentul articol analizează starea și activitățile organizațiilor internaționale neguvernamentale, precum și fenomenul economiei sociale, antreprenorialului social și modelele de interacțiune și promovarea acestora de către organizațiile internaționale interguvernamentale. Ideologia antreprenorialului social este larg răspândită în întreaga lume, incluzând activitatea antreprenorială axată pe rezolvarea problemelor sociale, folosind metode și tehnologii

inovatoare. În ciuda popularității suficiente a ideii de economie socială în lume, nu există limite clare pentru termenul „antreprenoriat social”, care reprezintă un obstacol în calea instituționalizării acestui fenomen în multe țări. Termenii „antreprenoriat social” și „economie socială” au fost introduși atât de organizațiile internaționale interguvernamentale, cât și de reglementările legale naționale. O analiză a diferitelor abordări internaționale și regionale a arătat că antreprenoriatul social în lucrările științifice este analizat într-un sens restrâns și larg. Articolul analizează diverse modele internaționale și regionale de reglementare a activităților proiectelor de antreprenoriat social folosind exemple din țările din America, Europa și spațiul post-sovietic. Se ajunge la concluzia că OING-urile și OIIG interacționează activ. Întreprinderile sociale pot juca un rol cheie în abordarea provocărilor sociale și de mediu presante și în sprijinirea creșterii favorabile incluziunii. Mai mult, ele pot crea noi oportunități de angajare, în special pentru populațiile vulnerabile, în special în contextul Obiectivelor de dezvoltare durabilă ale ONU.

Cuvinte-cheie: organizație internațională neguvernamentală (INGO), organizație internațională interguvernamentală (OIIG), antreprenoriat social, economie socială, afacere socială, societate civilă, drepturile omului.

LES ONG INTERNATIONALES ET L'ÉCONOMIE SOCIALE: RÉGLEMENTATION JURIDIQUE INTERNATIONALE ET NATIONALE

Cet article analyse l'état et les activités des organisations non gouvernementales internationales, ainsi que le phénomène de l'économie sociale, de l'entrepreneuriat social et les modèles de leur interaction et de leur promotion par les organisations intergouvernementales internationales. L'idéologie de l'entrepreneuriat social est répandue dans le monde, y compris l'activité entrepreneuriale axée sur la résolution de problèmes sociaux, en utilisant des méthodes et des technologies innovantes. Malgré la popularité de l'idée d'économie sociale, il n'y a pas de frontières claires pour le terme "entrepreneuriat social", qui est un obstacle à l'institutionnalisation de ce phénomène dans de nombreux pays. Les termes "entrepreneuriat social" et "économie sociale" ont été introduits à la fois par des organisations intergouvernementales internationales et par des réglementations juridiques nationales. Une analyse de diverses approches internationales et régionales a montré que dans les travaux scientifiques, l'entrepreneuriat social est analysé dans un sens étroit et large. L'article examine divers modèles internationaux et régionaux de réglementation des activités des projets d'entrepreneuriat social, en utilisant des exemples des pays d'Amérique, d'Europe et de l'espace post-soviétique. Il est conclu que l'OINGS et l'OIIG interagissent activement. Les entreprises sociales peuvent jouer un rôle clé pour relever les défis sociaux et environnementaux urgents et soutenir une croissance inclusive. De plus, ils peuvent créer de nouvelles opportunités d'emploi, en particulier pour les populations vulnérables, en particulier dans le contexte des Objectifs de développement durable des Nations Unies.

Mots-clés: organisation internationale non gouvernementale (OING), organisation internationale intergouvernementale (OIIG), entrepreneuriat social, économie sociale, affaire sociale, société civile, droits de l'homme.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ НПО И СОЦИАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА: МЕЖДУНАРОДНОЕ И НАЦИОНАЛЬНОЕ ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

В данной статье анализируются состояние и деятельность международных неправительственных организаций, а также феномен социальной экономики, социального предпринимательства и модели взаимодействия и их продвижения международными межправительственными организациями. Идеология социального предпринимательства широко распространяется по всему миру, в том числе и предпринимательская деятельность, ориентированная на решение социальных проблем, с использованием инновационных методов и технологий. Несмотря на достаточную популярность идеи социальной экономики в мире, для термина «социальное предпринимательство» не существует четких границ, что является препятствием для институционализа-

ции этого явления во многих странах. Термины «социальное предпринимательство» и «социальная экономика» были введены как международными межправительственными организациями, так и национальным правовым регулированием. Анализ различных международных и региональных подходов показал, что социальное предпринимательство в научных работах рассматривается в узком и широком смысле. В статье анализируются различные международные и региональные модели регулирования деятельности проектов социального предпринимательства на примерах из стран Америки, Европы и постсоветского пространства. Делается вывод о том, что МНПО и ММПО активно взаимодействуют. Социальные предприятия могут играть ключевую роль в решении насущных социальных и экологических проблем и поддержке инклюзивного роста. Более того, они могут создавать новые возможности трудоустройства, особенно для уязвимых групп населения, особенно в контексте Целей ООН в области устойчивого развития.

Ключевые слова: международная неправительственная организация (МНПО), международная межправительственная организация (ММПО), социальное предпринимательство, социальная экономика, социальный бизнес, гражданское общество, права человека.

Introduction

In the 21st century, the role of international non-governmental organizations (hereinafter the INGOs) in solving the most important world issues is very actual, their desire to interact with international intergovernmental organizations (hereinafter the IGOs) is actively growing. The participation of the INGOs in the work of IGOs is mentioned in the statutes and international documents of organizations at the universal and regional levels (UN, Council of Europe, UNESCO, etc).

International non-governmental organizations (INGOs) are a special form of international relations. Complex international relations, characterized by a special diversity, are unimaginable today without international non-governmental organizations, which are becoming increasingly important. It can be argued that there are almost no areas in which cooperation between states is carried out, regulated by the norms of international law, and at the same time, there are no international organizations or coordinating bodies that guide such cooperation.

International non-governmental organizations are a political reality and a system-forming factor in world politics. Today, in the system of interstate and international relations, there is a strengthening of the position of new centers of power, the expan-

sion of non-traditional security problems, the strengthening of interdependence between countries and the continuous growth in the number of international non-governmental organizations. Their influence on the movement of world and regional political processes is steadily increasing, which is an indicator of the effective development of interstate relations, as well as the growth of social activity of the population, the strength of socio-political factors, etc. In addition, these organizations have an influence on the authorities, take part in solving acute issues of international security, intercountry dialogue, intercultural interaction, protection of nature, protection of human rights, etc.

The dynamic development and modification of the external environment, as well as the strengthening of protectionist policies, actualizes the issue of business social responsibility. This issue is becoming the most important topic of discussion of the global relations and economy. That is because socially responsible companies must pursue policies aimed at ensuring the well-being of society and the environment while reducing the negative impact on them.

International organizations develop conventions and recommendations aimed at the socialization of labor, the eradication of poverty and the creation of favorable working conditions. Given this, corpora-

te responsibility has become a central element of today's business agenda, «the most successful form of implementing sustainable economic development» [3].

Research methodology

Many foreign researchers considered the above-mentioned issues: F. Alston, A. I. Boyle, J. Alvarez, D. Bovet, P. -M. Dupuis, J. Brownlee, D. L. Vierucci, M. D. Evans, M. Dixon, G. Klein, A.-K. Lindblom, P. Sands, A. Ost, A. Reinich, R. Higgins, M. Shaw, G. G. Shermers and others.

Some historians, lawyers and political scientists of the Republic of Moldova have also studied a number of aspects of the formation and development of civil society and activities of international organizations. These are the works of a general nature by T. Kyrnats («Constitutional Law»), A. Borodak («Fundamentals of the State and Law of the Republic of Moldova»), V. M. Ivanov («Power, Democracy and Social Contrasts»), V.I. Anikin («Civil Society and the Rule of Law»), G.K. Fedorova («Theory of State and Law»), V.V. Teosa («Role and Contribution of Trade Unions in Overcoming the Economic Crisis»), D.A. Shandru («Development of Social Partnership in the Republic of Moldova: Problems and Solutions»), A. Bantusha («Legal Status of Non-Governmental Organizations in Democratic Countries») and others. There are no special studies on the issue of influence of the INGOs on the social economy these days, discovering international and national legal regulation.

Scholars J. Robinson, J. Meir, G. Dees, C. Hockerts, C. Alter, A. Nicholls, J. Skoll, M. Yunus, B. Drayton, A. Cho, J. Austin and others have made special contributions to the development and analysis of issues related to the development of social entrepreneurship. Russian authors involved in the study of the problems of social entrepreneurship and non-profit organizations are A.A. Moskovskaya,

M.L. Batalina, B.V. Srebnik, R.B. Novruzov, E.N. Zhiltsov, V. N. Kazakov, M. Mamuta, L.I. Yakobson.

It is important to emphasize that these Russian authors, first of all, evaluated in their many works the mechanism of charity and social work in Russia, without a detailed consideration of the theory of social entrepreneurship, but on the basis of on foreign experience.

The problem of social partnership is also important, the works of such representatives of Moldavian science as A. Zavtur, G. Rusnac, S. Kirca, T. Danii, V. Mocanu, V. Mosneaga, V. Saka, D. Fear, V. Kuzhba, V. Tsurkan, V. Teosa, P. Varzari and others. These authors analyzed the main aspects of the development of social relations in the labor sphere.

A very useful source of information is also a number of domestic and foreign periodicals, which quite often publish materials on the issues of modern international relations, considered in this article. First of all, here we should name the following ones: «World Economy and International Relations», «International Affairs», «Global Governance», «International Organization», «International Negotiation», «The Economist», «Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale» and some others.

Scientific methods of analysis and synthesis, systematic and concrete legal approaches were used in the article, as well as the method of comparative analysis, peer review, etc. It is necessary to note the nature of the article, namely, that it analyzes categories and concepts that are logically related to the issues of interaction between the international INGOs and IIGOs.

The empirical basis of the study was, first of all, the approaches of experts and academics to the analysis of phenomena under consideration, the materials of foreign studies that examine various aspects of the problem of regulation of models of social

economy. The author actively used the materials of foreign and domestic periodicals, scientific developments of various analytical centers.

The discussive part of the article

Today, in many countries, both developed and developing, the ideology of social entrepreneurship is widespread – entrepreneurial activity that is focused on solving social problems, using innovative methods and technologies [2, p. 46].

The social entrepreneurship as a socio-economic phenomenon appeared in the 19th century, but it received general recognition only in the 1980s and 1990s of the 20th century due to the increase in the scale of activities of social entrepreneurs and the scope of tasks they solved. A large number of examples of successful social entrepreneurship led to the recognition of this type of activity as a promising direction for the development of the non-profit sector, business and social policy of the state [6, p. 78]. The award of the Nobel Peace Prize to Muhammad Yunus, a social entrepreneur and founder of the micro-finance organization Grameen Bank in 2006, made the public, politicians, and the academic community take a fresh look at social entrepreneurship.

Despite the sufficient popularity of the idea of social entrepreneurship in the world, there are no clear boundaries for the term «social entrepreneurship», which is an obstacle to the institutionalization of this phenomenon in many countries.

An analysis of various international and regional approaches has shown that social entrepreneurship in scientific papers is considered in a narrow and broad sense.

Social entrepreneurship in a narrow sense implies the use of innovative approaches by NGOs in order to make a profit and its taking for the statutory goals of the organization.

Social entrepreneurship in a broad sense is an advanced activity both in the commercial sector and

in the non-profit sector, or at their intersection, i.e. in organizations of a mixed type aimed at solving social problems.

In Europe, social entrepreneurship is defined more as a business with a social mission. Here, unlike ordinary entrepreneurship, the social aspect, or the social effect of entrepreneurial activity, comes first, and then it is financial performance. For example, in Britain, an important criterion for social enterprises is the collective form of ownership and activities in the interests of territorial communities. As we can see, commercial enterprises with a clear and strong social mission are here the subject of social entrepreneurship [7, p. 221].

In the United States, there are strong traditions of self-organization of the population, that is why most social problems are successfully solved by the NGOs that receive funding for this from the target group, the population, the state and donors [5].

The definition of social entrepreneurship is also used in many international private and public funds aimed at developing and supporting this area of socio-economic activity. Some foundations define social entrepreneurship more as innovative entrepreneurial activity for social transformation in society and communities. The difference of this approach is that the leader – the social entrepreneur – comes to the fore. The activity of many organizations is to search for social innovators around the world, provide favorable conditions for them to work, as well as their promotion and recognition. In this case, the subject of social entrepreneurship is mainly a person and his activity. The form in which the business is organized is irrelevant and may vary from an initiative group in the community to a private business or research institute.

In terms of legal regulation, social entrepreneurship in the United States and in most European countries is carried out in accordance with the laws that describe the various corporate forms in which social

enterprises can operate. The industry also has certain legislative acts relating, in particular, to tax incentives. The main direction of the laws is the creation of special organizational and legal forms and certification systems. These include low-profit limited liability companies in the US, public benefit corporations and public benefit organizations in the UK, Italian social cooperatives and «social purpose companies» in Belgium [8, p. 51].

France, Portugal and Greece have the laws supporting cooperative enterprises. In Portugal, in 1998, a law on social solidarity cooperatives was adopted, and in Greece, in 1999, a law on social cooperatives with limited liability was adopted. In 2003, Finland passed a law on social enterprises, which are recognized as market-oriented cooperatives for the employment of disabled people and the unemployed [10]. The difference of legislation of Finland was that the unemployed could create and participate in cooperatives without a reduction in unemployment benefits.

In France, the concepts of «social economy» and «solidarity economy» are popular. In the legislation, a «cooperative company of collective interest» is close to the term «social enterprises» [11, pp. 56-65]. It has to involve employees, beneficiaries (customers, users, suppliers, etc.) and «contributors» (associations, collectives, firms and volunteers) in its projects in order to produce public goods or services for the benefit of collectives, districts and various industry activities. Its specific feature is a commercial form of disinterested management, that is, the leaders of the organization do not receive a share of the profits from its activities.

South Korea provides significant structured support for social entrepreneurship: back in 2007, they passed a law on the development of social entrepreneurship. In this case, the term «social enterprise» refers to organizations that create goods and services and improve the quality of life of local residents through the provision of social services and job creation.

At the same time, a precondition for the operation of a social enterprise is that it has a special certificate of compliance.

The concept of social entrepreneurship is enshrined at the legislative level in Belgium and Italy. For example, in Italy, from 1991 to 2005, a law on social cooperatives was in force, and since then, a provision on social enterprises, covering a wider range of organizations, has been formalized in legislation.

It is worth considering the peculiarity of the terminology in Belgium. In legislation, the term «organization of social orientation» is used in a similar sense to a social enterprise. It has a broad interpretation: in fact, any trading or industrial corporation can fall under this concept, provided that its goals are not to enrich its members.

Another example of a term that has a similar meaning to social enterprise but differs in wording is in Canada. In this country, there are no laws on social enterprises, they are also not mentioned in tax laws. Instead, the concept of «company of public benefit» is used. The Community Interest Companies Act of 2012 was introduced in Nova Scotia. Here, public purpose is considered as an activity that benefits society as a whole or the part of it, which should be wider than the group of participants in the company [12]. The experience of Canada also shows that in large countries, before legislative innovations become universal for the country as a whole, they can be tested at the level of certain provinces.

In Denmark, the concept of «social enterprise» is less established than the «social economy» and «social innovation». At the same time, if the social economy is used as a synonym for the first one, then social innovations involve the combination of economic and moral values and emphasize the course towards a new type of growth. The social economy includes such types of enterprises as organizations that provide voluntary social support to people who

find themselves in a difficult life situation – crisis centers, shelters, self-help groups; organizations offering on-the-job training or vocational training to vulnerable groups are, – work-integration social enterprises [9]; projects of local development and restoration of urban areas, involving partnerships between government, commercial and non-profit organizations.

Despite the existing differences in approaches to the legal regulation of the activities of social enterprises in America, Europe and Asia, one can name their common feature – the desire to support social entrepreneurship, which is considered as a renewed direction of state social policy.

One of the main provisions of social entrepreneurship is to increase the level of social interest of beginners and experienced entrepreneurs. Due to the fact that the research on this issue began only in recent decades, there are no fundamental scientific works. Moreover, in the activities of Russian economists, businessmen, managers and government officials, there is no tendency to assess the institution of social entrepreneurship in the context of the Russian economy as a whole, which emphasizes the relevance and need for further research and analysis of the phenomenon of social entrepreneurship in Russia and the establishment of the most effective vector of its development.

In the CIS countries, social entrepreneurship is just beginning to develop. First of all, this is due to the peculiarities of the legislation of the post-Soviet countries, as well as the complexity of organizing an effective business system.

Social entrepreneurship in Ukraine is actively developing, despite the fact that this type of activity is not regulated by the law. Thus, according to analytical and statistical sources, today there are almost 1000 social entrepreneurship entities operating in Ukraine. Registration of social entrepreneurship in this country is self-declared for all organizational

and legal forms (LLC, NGO and individual entrepreneurs).

An important role in the development of social entrepreneurship in Ukraine is played by the NGOs, which provide stability for their development and the development of social entrepreneurship forms through forms of individual economic activity (rarely independently).

The growth of social entrepreneurship entities is largely due to the reaction to the socio-economic crisis in Ukraine, the emergence of the ATO Zone and migrants from the Crimean Peninsula. This contributed to social mobilization to support a new category of people, such as displaced persons, ATO veterans. This is what caused the urgent need to find alternative sources of funding and assistance in solving social problems of the most vulnerable categories of citizens. The newly created social enterprises have become a tool that can partly solve these problems. The main mechanism for the formation of new social enterprises has become the economic cohesion of the new socially vulnerable segments of the population.

In Ukraine, the following criteria for classifying an economic entity as social entrepreneurship have been established:

- 1) employment of vulnerable groups of the population (ATO veterans, IDPs, disabled persons, residents of rural areas, etc.);
- 2) part or all of the profit from work is allocated to support the statutory activities of public and charitable organizations or charitable foundations;
- 3) part or all of the profit is allocated to finance certain types of services for socially vulnerable groups of the population, support for social, cultural or sports events, projects.

Ukrainian legislation does not define a social enterprise and does not have special regulations governing the activities of such enterprises, therefore the regulation of this area is carried out on the basis of general norms for entrepreneurship. As for the soci-

al entrepreneurship working with disabled persons, Ukraine has developed a regulatory framework, according to which such enterprises receive benefits and support if they meet specific criteria.

As mentioned above, the subjects of social entrepreneurship are not limited in choosing organizational and legal forms. According to statistical analysis, the most common forms of such activity are the following: an individual person-entrepreneur (IPE) – 26%, commercial enterprise – 16%, NGO – 14%, commercial enterprise in the form of LLC – 13%, agricultural cooperative – 10%, other forms – 20%.

The choice of organizational and legal forms for carrying out social entrepreneurship is determined by two factors: 1) the optimal business model for a specific type of business; 2) the optimal system of taxation. In this regard, the most common organizational and legal form for Ukraine is an IPE. To a large extent, this mechanism for the implementation of social entrepreneurship is chosen by the NGOs. Thus, according to the study «Social Entrepreneurship in Ukraine. Economic and Legal Analysis» [4], 82% of social entrepreneurs in the form of an IPE work on the basis of agreements and memorandums of cooperation with the NGOs or are somehow connected with the activities of such organizations. The choice of this form of social entrepreneurship can significantly reduce the burden on business management and involves a simplified system of reporting and taxation.

As for the declaration of the principles of social entrepreneurship, it is voluntary and it is most often reflected in the statutory documents or is a public expression of such compliance, not being enshrined in the statutory materials.

The current practice shows that the legal norms in the sphere of social entrepreneurship are included in the legal practice of different countries in two ways: by adopting a separate law or by introducing additions and amendments to existing legislative acts.

Social entrepreneurship for Moldova is a fairly new concept, but in 2021 there was a breakthrough in the development and dissemination of this term. Some organizations and foundations have launched training and funding programs both for organizations that support and develop the common ecosystem of the social economy and social entrepreneurship, and for the social enterprises and entrepreneurs themselves.

The development of this sphere was influenced by the need of non-profit and public associations for full or partial financial independence.

In Moldova, the following organizations can conduct social entrepreneurship, as well as social economy: public association; limited liability company; cooperatives.

Only limited liability companies can obtain a separate status for a legal entity as a «social enterprise».

Today, social entrepreneurship in Moldova is primarily associated with the creation of jobs for people from vulnerable groups, as well as with inclusion and integration. Thus, three out of four having the status of a social enterprise are integrative social enterprises aimed at creating jobs and employing mainly people from socially vulnerable groups of the population.

According to the latest survey [1], there are 48 initiatives and organizations in Moldova that carry out social and entrepreneurial activities. Of these, 18 enterprises (37%) have the legal form of a limited liability company, the remaining 31 (63%) are non-profit organizations. Depending on the stage of development, existing social enterprises are divided into 50% active, 21% start-ups at the initial stage of development and 29% in a state of stagnation.

According to their location, social enterprises are mainly located in Chisinau (about 54%). The remaining 46% of them are located in the settlements of the northern and central parts of Moldova. The most common area of activity of social enterprises is agri-

culture, which explains the agricultural specifics of the country.

Among the challenges faced by social entrepreneurship in Moldova are the following:

1. Weak competitiveness of non-profit organizations compared to commercial businesses, associated with a low level of entrepreneurial competencies, the ability «to sell» or promote goods and services. All this contributes to greater indecision of the NGOs to become founders of the LLCs.

2. Lack of knowledge and understanding of what constitutes social entrepreneurship. Moreover, many are afraid of «90% of profits» that need to be reinvested, since the concepts of profit and income are confused.

3. Low marketability of products aimed at the public benefit, and, therefore, higher prime cost because of raw materials, small volume and ethically correct decisions (hiring people from vulnerable groups, investing in specialized equipment and infrastructure, as well as in «greener» production processes) all lead to higher prices for products compared to those imported from abroad.

4. Imperfection of legislation on the development of social entrepreneurship in secondary and related laws.

The fact that there are very few social enterprises in Moldova with an official status in accordance with the legislation shows the low interest in social entrepreneurship both among entrepreneurs and from the State, which does not provide mechanisms to stimulate the start of social businesses. It is worth taking note of the fact that the Draft National Program for the Development of Social Entrepreneurship for 2021-2025 was prepared in the period from October to November 2020, so there is hope that the number of active and registered social enterprises will increase significantly.

The main criteria for social entrepreneurship are the following: social mission; entrepreneurial ap-

proach; focus on innovation (innovative approach to solving a social problem, a new combination of resources, a new service for the region); reproducibility; self-sufficiency and financial stability.

In fact, social entrepreneurship is a business solution to a social problem, it is the so-called starting point of business. Social entrepreneurship is a combination of social goals and a commercial component, a balance of these elements, where money is not a goal, but a means to achieve these social goals, allowing the entrepreneur to remain sustainable and independent of constant donor investments.

The main law regulating entrepreneurial activity, including social entrepreneurship, is the Law of the Republic of Moldova on Entrepreneurship and Enterprises.

Since 2017, when an addition was made to this Law, the definition of social entrepreneurship and social enterprise is officially regulated. The Law also defines the areas in which the activities of social enterprises can be carried out.

The legal framework is supplemented by the following laws and orders:

- Law on Non-Profit Organizations, No. 86 of June 11, 2020, Article 6;
- Law on Entrepreneurship and Enterprises, No. 845-XII of January 3, 1992, Chapter VII;
- Law on Social Services, No. 123 of June 18, 2010, Article 11 (2);
- Law on Social Integration of Disabled Persons, No. 60 of March 30, 2012, Articles 32, 36;
- Law on Employment and Social Protection of Job Seekers, No. 102-XV of March 13, 2003;
- Law on Amendments and Additions to Certain Legislative Acts No. 223 of November 2, 2017;
- Government Decree on the Approval of the Regulations on the Organization and Functioning of the National Commission for Social Entrepreneurship and the List of Activities That Constitute the

Activity of Social Entrepreneurship No. 1165 of November 28, 2018;

- Order of the Minister of Economy and Infrastructure on the Establishment of the National Commission for Social Entrepreneurship No. 130 of May 23, 2019.

In accordance with Article 1 of the Law on Entrepreneurship and Enterprises, «entrepreneurial activity is an activity for the production of products, performance of work and provision of services carried out by citizens and their associations independently, on their own initiative, on their own behalf, at their own risk and under their own family responsibility in order to ensure a permanent source of income».

Regarding social entrepreneurship, a certain chapter «Social Entrepreneurship and Social Enterprise» was introduced into the above-mentioned Law in November 2017, which entered into force on June 24, 2018.

Thus, a social enterprise is the one focused on at least one of the following areas:

1. Creation of jobs and employment, primarily for low-income categories of the population.

2. Protection and promotion of the rights of disabled persons and their families for their social inclusion.

3. Promotion of employment opportunities for disadvantaged people through the provision of employment mediation services, information and professional counseling, orientation and training, advice and assistance in starting a business.

4. Implementation of measures that contribute to the implementation of the state policy of regional development, including the elimination of differences between the levels of socio-economic development within the regions, strengthening the financial, institutional and human potential for the socio-economic development of regions; support for the work of local authorities aimed at the socio-economic development of settlements and coordination of their interaction with national, sectoral and regional development strategies and programs.

5. Provision and development of social services, as well as financial stability to expand the range of these services.

6. Promotion of the environment protection activities.

7. Waste management in order to reduce them and maximize their return to economic circulation, as well as to prevent environmental pollution.

8. Promotion of activities for the protection of national heritage.

9. Implementation of tourist and sports events for recreation and socialization.

10. Implementation of activities in education, culture, health, protection and social assistance, welfare and development of society, if these activities are aimed exclusively at strengthening economic and social cohesion and increasing social inclusion.

The table 1 shows the features of each of the forms of social enterprise.

Table 1. Forms of social enterprises

	Social enterprise	Integration of social enterprise
Goal	carrying out social and entrepreneurial activities to solve social problems of interest to society	providing jobs and employing people from low-income categories of the population
Founders	public associations, foundations, religious cults, private institutions and/or individuals	

Legal status	<ul style="list-style-type: none"> ➤ a non-profit organization with making a note in the charter about activities that bring profit; ➤ limited liability company, production cooperative 	
Conditions for obtaining a status	<ul style="list-style-type: none"> ✓ providing associate persons with equal rights of vote, regardless of participation in the authorized capital; ✓ reinvestment of at least 90% of profits to achieve the set goals; ✓ application of the principle of social justice to employees, ensuring fair levels of remuneration, where there can be no difference exceeding the ratio of 1:5; ✓ has no debts to the state budget of the country; ✓ defines in the constituent act the areas in which it operates, as well as the fact that: <ul style="list-style-type: none"> – does not distribute property acquired from the moment of obtaining the status of a social enterprise from social entrepreneurial activity, and more than 10% of profits between its members and founders, including in case of reorganization or liquidation; – in case of liquidation, transfers the property which remained after satisfaction of creditors' claims to one or more social enterprises, social integration enterprises or non-profit organizations with the status of a social enterprise or social integration enterprise; ✓ at least 30% of employees working among socially vulnerable groups of the population, so that the total working time of these employees is at least 30% of the total working time of all employees; ✓ the creation of jobs and employment in a priority order of people from disadvantaged categories of the population are indicated as a goal in the act of registration 	
Benefits	<ul style="list-style-type: none"> • free consultations from government agencies and institutions on the creation and/or development of a business; • the right to participate in the procedures for concluding public procurement contracts in accordance with the public procurement law; • state assistance within the framework of approved state programs, in accordance with the relevant legislation 	<ul style="list-style-type: none"> • allotment of certain premises and/or land that are in the state ownership of administrative and territorial units in accordance with the provisions of Law No. 436/2006 on Local Public Governance, in order to carry out activities for which it was given the status of an integrative social enterprise; • support in the promotion of produced and/or supplied products, services rendered or works performed within the community, as well as in determining the places of their sale; • support in the promotion of tourism and related activities through the use of local historical and cultural heritage; • other benefits and tax exemptions provided by local public authorities in accordance with the legislation

Source: Elaborated by the author.

According to the above-mentioned Resolution No. 1165 of November 28, 2018, the Regulations on the Organization and Functioning of the National Commission for Social Entrepreneurship and the List of Activities Carried Out in the Sphere of Social Entrepreneurship were approved. The Regulations includes points concerning the organization and functioning of the Commission, its nominal composition, the procedure for assigning and the deprivation of the status of a social enterprise, including the procedure for considering an application for assigning such status, as well as monitoring compliance with the status.

According to the Regulations, the Commission consists of the Chairman and 10 members:

- one representative from the Ministry of Economy and Infrastructure;
- one representative from the Ministry of Health, Labor and Social Protection;
- one representative from the Ministry of Agriculture, Regional Development and Environment, the Ministry of Finance and one representative from the Ministry of Justice at the level of the Secretary of State, appointed according to the procedure established by the relevant minister;
- one representative from the Congress of Local Authorities of Moldova, appointed according the established procedure;
- four representatives of non-profit organizations operating in the sphere of social entrepreneurship and social enterprises, selected according to the established procedure.

Non-profit organizations, limited liability companies and production cooperatives can operate in the form of a social enterprise after obtaining the status of a social enterprise or an integrative social enterprise, in accordance with Articles 361 and 363 of the Law No. 845/1992 on Entrepreneurship and Enterprises.

In order to obtain the status of a social enterprise

or an integrative social enterprise, it is necessary to submit a profile to the Commission, including documents that confirm the fact of carrying out social entrepreneurial activities. The term for assigning the status is three years with the possibility of extension if it is confirmed that the conditions underlying the assignment of the status are met (at the beginning of 2022, only four social enterprises submitted an application and received such status).

The agency authorized for the state registration of individual entrepreneurs and legal entities is the Agency of Public Services (the Department for Registration and Licensing of Legal Entities).

According to the legislation, the above-mentioned status can only be obtained by a legally registered organization with limited liability (LLC). It does not cause misunderstanding among representatives of non-profit organizations. Moreover, Article 26 of the Law No. 223 states that public associations can «carry out activities in the sphere of social entrepreneurship in accordance with the Law on Entrepreneurship and Enterprises No. 845/1992 independently or through social enterprises established in the legal form of a limited liability company or production cooperative». It means that a public organization can carry out social entrepreneurship activities, but cannot receive the official status of a social enterprise (it can only be obtained if the NGO becomes the founder of an LLC). In other words, many initiatives and associations are engaged in social entrepreneurship, call themselves social entrepreneurship, and yet are not ready to register a separate commercial organization.

Conclusions

On the national legal level as necessary directions for the development of legislation regulating social entrepreneurship, the following can be distinguished:

- 1) introduce a definition of social entrepreneur-

ship, as well as new organizational and legal forms of socially oriented enterprises;

2) develop and implement specific forms of state assistance and support, as well as control of social entrepreneurship;

3) eliminate legal administrative barriers, legally ensure preferential loans, develop social cooperation between government organizations, business and the non-profit sector;

4) enshrine the legal support of guaranteed access of social enterprises to the fulfillment of social orders of various state agencies and bodies through the provision of market social services;

5) regulate the legal regime for the management of social enterprises, whose bodies can ideally be formed from representatives of various interested groups, employees, volunteers, beneficiaries, representatives of authorities and local self-government.

It should be noted that due to the growing number of social problems around the world, accompanied by the refusal of the governments of many countries to solve them, it is expected that in the near future social entrepreneurship will actively develop and grow, increasing its importance.

Social entrepreneurship, generated by both market failures and state failures, is able to find innovative ways to create social value and introduce market relations in areas where they did not actually exist before due to the existence of high positive effects. Thanks to the combination of features and characteristics of different sectors of the economy, social entrepreneurship is able to solve a number of socio-economic problems that other agents of the economy often cannot solve.

Social entrepreneurship is getting widespread around the world due to the growing economic importance it brings to national markets. Social enterprises can play a key role in addressing pressing social and environmental challenges and supporting inclusive growth. Moreover, they can create new

employment opportunities, especially for vulnerable groups of population. The UNDP highlights the role of entrepreneurship in the process of sustainable development.

Analyzing many international documents and recommendations of the UNDP and other IIGOs, their particular attention is paid to policies aimed at encouraging social entrepreneurship as an activity that plays an important role in the formation of alternative sustainable models of production, financing and consumption to solve social, economic and environmental problems, especially in the context of the 2030 Agenda for Sustainable Development. It also discusses tools for tracking progress in implementation of entrepreneurship policies and highlights the importance of indicators to measure the impact of such policies on the economic development and achievement of the sustainable development goals.

References

1. *Baseline report in Republic of Moldova*, EU4Youth – Unlocking the Potential of Young Social Entrepreneurs in Moldova and Ukraine, 2020.
2. BOSHEE, J. *Eight Basic Principles for Nonprofit Entrepreneurs* / J. Boshee // *Nonprofit World*. – 2014. – Vol. 19, № 4.
3. DZHABIEV, A. P. *Influence of International Organizations on the Development of Social Entrepreneurship and Corporate Social Responsibility of Business* / A. P. Dzhabiev. – URL: <https://1economic.ru/lib/112343> (date of access: 07.03.2022). – Text: electronic.
4. *Economic and legal analysis of social entrepreneurship in Ukraine*. – URL: <https://www.euneighbours.eu/ru/vostok/stay-informed/publications/ekonomiko-pravovoy-analiz-socialnogo-predprinimatelstva-v-ukraine> (date of access: 07.03.2022).
5. *Fostering social entrepreneurship: a comparative study: a summary of recommendations for governments, policymakers and social entrepreneurs in Brazil, Germany, India, Poland, UK and USA*: paper presented at

the World Economic Forum in Davos. January. – London, 2016.

6. GRASSL, W. *Business Models of Social Enterprise: a Design Approach to Hybridity* / W. Grassl // ACRN Journal of Entrepreneurship Perspectives. – 2012.

7. *Job creation through the social economy and social entrepreneurship*: report of Organization of Economic Cooperation and Development. – Paris: OECD, 2015.

8. MARTIN, R. J. *Social Entrepreneurship: the Case for a Definition* / R. J. Martin, S. Osberg // Stanford Social Innovation Review. – 2014.

9. MICHELINI, L. *Social Innovation and New Business Models* / L. Michelini. – Berlin: Springer, 2012.

10. SANTOS, F. M. *A Positive Theory of Social Entrepreneurship* / F. M. Santos // Journal of Business Ethics. – 2012.

11. PEREDO, A. M. *Social Entrepreneurship: a Critical Review of the Concept* / A. M. Peredo and M. McLean // Journal of World Business. – 2006. – Vol. 41, Issue 1.

12. WILSON, F. *Business Models for People, Planet (& Profits): Exploring the Phenomena of Social Business, a Market-Based Approach to Social Value Creation* / F. Wilson, J. E. Post // Small Business Economics. – 2013. – Vol. 40, Issue 3.

NOȚIUNEA, NATURA JURIDICĂ ȘI IMPORTANȚA CONTRACTELOR DE FURNIZARE A SERVICIILOR ÎN DOMENIUL ENERGETIC

Silvia STICI

Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: stici.silvia22@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7178-1276>

Formularea noțiunii și importanța contractelor de furnizare a serviciilor în domeniul energetic urmează a fi făcută reieșind din prevederile Codului civil și legilor speciale aplicabile în domeniul energetic, inclusiv jurisprudența. Cercetările efectuate au avut drept scop evidențierea unor aspecte referitoare la redefinirea contractelor de furnizare a energiei electrice și gazelor naturale într-o nouă redacție. În acest scop, a fost analizată noțiunea, natura juridică și importanța contractelor de furnizare a serviciilor în domeniul energetic. De asemenea, au fost determinate conceptele ce stau la baza contractelor de furnizare a serviciilor în domeniul energetic. Nu mai puțin importante sunt, în acest sens, și prevederile Codului civil al Republicii Moldova care au transpus Directiva (UE) 2011/83 privind consumatorii. În prezentul articol o atenție deosebită a fost acordată și doctrinei, întrucât istoricul evoluției instituției contractelor are un rol important și asupra contractelor de furnizare a serviciilor în domeniul energetic. În același context, prezintă un interes deosebit jurisprudența.

Cuvinte-cheie: comerciant, consumator, contract, furnizare, resurse energetice.

THE NOTION, THE LEGAL NATURE AND THE IMPORTANCE OF THE CONTRACTS FOR THE PROVISION OF SERVICES IN THE ENERGY FIELD

The wording of the notion and the importance of contracts for the provision of services in the energy field are to be made based on the provisions of the Civil Code and the special laws applicable in the energy field, including jurisprudence. The research was aimed at highlighting some aspects related to redefining the contracts for the supply of electricity and natural gas in a new wording. To this end, the notion, the legal nature and the importance of service contracts in the energy field were analyzed. Also, the concepts underlying the contracts for the provision of services in the energy field were determined. No less important in this respect are the provisions of the Civil Code of the Republic of Moldova which transposed (EU) Directive 2011/83 on consumers. In this article, special attention has also been paid to the doctrine, as the history of the evolution of the institution of contracts also has an important role to play in the provision of services in the field of energy. In the same context, the case law is of particular interest.

Keywords: trader, consumer, contract, supply, energy resources.

LE CONCEPT, LA NATURE JURIDIQUE ET L'IMPORTANCE DES CONTRATS DE PRESTATION DE SERVICES DANS LE DOMAINE DE L'ÉNERGIE

Formulation et importance des contrats de prestation de services dans le domaine de l'énergie seront établis sur la base des dispositions du Code civil et des lois spéciales applicables dans le domaine de l'énergie, y compris la

jurisprudence. La recherche visait à mettre en évidence certains aspects de la redéfinition des contrats de fourniture d'électricité et de gaz naturel dans un nouvel éditorial. À cette fin, le concept, la nature juridique et l'importance des contrats de prestation de services dans le domaine de l'énergie ont été analysés. Les concepts sous-jacents aux contrats de prestation de services dans le domaine de l'énergie ont également été déterminés. Non moins importantes sont, à cet égard, les dispositions du Code civil de la République de Moldova qui a transposé la directive (UE) 2011/83 sur les consommateurs. Dans cet article, une attention particulière a également été accordée à la doctrine, car l'histoire de l'évolution de l'institution des contrats joue également un rôle important sur les contrats de prestation de services dans le domaine de l'énergie. Dans le même contexte, la jurisprudence présente un intérêt particulier.

Mots-clés: *commerçant, consommateur, contrat, prestation, ressources énergétiques.*

ПОНЯТИЕ, ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И ЗНАЧЕНИЕ ДОГОВОРОВ ОБ ОКАЗАНИИ УСЛУГ В СФЕРЕ ЭНЕРГЕТИКИ

Формулировка понятия и значения договоров об оказании услуг в области энергетики должна производиться на основе положений Гражданского кодекса и специальных законов, действующих в области энергетики, в том числе судебной практики. В результате проведенных исследований, акценты были сосредоточены на некоторые аспекты, связанные с пересмотром договоров на поставку электроэнергии и природного газа в новой редакции. Для этого были проанализированы понятие, правовая природа и значение договоров об оказании услуг в сфере энергетики. Также были определены понятия, лежащие в основе таких договоров. Не менее важными в этом отношении являются положения Гражданского кодекса Республики Молдова, которые были приведены в соответствии с Директивой (ЕС) 2011/83 о потребителях. В данной статье особое внимание было уделено доктрине, поскольку история эволюции института контрактов также играет существенную роль при заключении контрактов на оказание услуг в данной области. В этом же контексте, особый интерес представляет юриспруденция.

Ключевые слова: *трейдер, потребитель, контракт, поставка, энергоресурсы.*

Introducere

Formularea noțiunii și importanța contractelor de furnizare a serviciilor în domeniul energetic urmează a fi făcută reieșind din prevederile Codului civil și legilor speciale aplicabile în domeniul energetic, inclusiv jurisprudența. Cercetările efectuate au avut drept scop evidențierea unor aspecte referitoare la redefinirea contractelor de furnizare a energiei electrice și gazelor naturale într-o nouă redacție. În acest scop, a fost analizată noțiunea, natura juridică și importanța contractelor de furnizare a serviciilor în domeniul energetic. De asemenea, au fost determinate conceptele ce stau la baza contractelor de furnizare a serviciilor în domeniul energetic. Nu mai puțin importante sunt, în acest sens, și prevederile Codului civil al Republicii Moldova care au transpus Directiva

(UE) 2011/83 privind consumatorii. În prezentul articol o atenție deosebită a fost acordată și doctrinei, întrucât istoricul evoluției instituției contractelor are un rol important și asupra contractelor de furnizare a serviciilor în domeniul energetic. În același context, prezintă un interes deosebit jurisprudența.

Idei și discuții

Articolul 2 din Codul civil prevede că ”legislația civilă determină statutul juridic al participanților la circuitul civil, reglementează obligațiile contractuale și de altă natură...”, iar prin articolul 993 a fost statuat că ”oricine își poate alege în mod liber contractantul, părțile contractante fiind în drept să încheie în mod liber, în limitele dispozițiilor legale imperative, contracte stabilind conținutul lor”.

Din textul de lege sus-menționat rezultă că pentru a încheia un contract trebuie îndeplinite mai multe condiții: determinarea statutului juridic al participanților la circuitul civil, reglementarea obligațiilor contractuale și de altă natură, alegerea în mod liber a contractului etc.

Aceste referințe la astfel de noțiuni cum ar fi ”legislația civilă”, ”participanții la circuitul civil” pot fi luate în considerare la formularea definiției contractului de furnizare a resurselor energetice în contextul existenței unui cadru juridic distinct în materie comercială.

În același context, prezintă interes jurisprudența, precum și opiniile doctrinare.

Potrivit opiniei savantului G. C. Tabacovici, „ori că ar fi vorba de condițiunile lor de validitate, de forma lor, de efectele lor sau de modul de a le dovedi, în totdeauna legea în vigoare în momentul încheierii lor va trebui să se aplice, căci, concluziunea – cum se presupune că situațiunea care decurge din ea și se invocă continuă a fi conformă organizării sociale – implică o manifestare de existență a omului în toate punctele acestea de vedere, o individualizare, dacă se poate vorbi astfel, a acestei legi în diverse sensuri arătate a cărei atingere ar constitui o retroactivitate, ce tocmai ar rezulta din aplicarea unei noi legi ulterioare” [1]. După cum vedem opinia autorului este axată pe importanța rolului persoanei fizice ca participant la raportul juridic civil.

Codul comercial român din 1887 la art. 23 prevedea că ”orice comerciant este dator ca în registrul jurnal să înscrie pe fiecare zi ce are să ia și ce are să dea, operațiunile comerciantului seu, convențiunile, acceptați unele sau girurile efectelor comerciale, și în general tot ce primesc și plătesc sub orice titlu, trecând la fiecare finit de lună și sumele întrebuințate pentru cheltuielile casei sale. Acest registru jurnal este deosebit de alte registre ce se obicinuiesc în comptabilitatea comercială, dar cari nu sunt obligatorii” [2]. Ulterior această normă a fost dezvoltată, care la art. 41

prevedea că ”orice comerciant este obligat să înscrie în registru, zi după zi și cu referire la documentele justificative, debitele și creditele, operațiunile comerțului său, negocierile, acceptările sau girurile titlurilor de credit și în general tot ce primește sau plătește sub orice titlu, trecând pe măsura ridicării lor, și sumele întrebuințate drept cheltuieli de întreținere [3]. Obligațiunea comerciantului de a înscrie în registru operațiunile comerțului avea un caracter imperativ.

Calitatea de comerciant este condiționată de întrunirea a două condiții: săvârșirea de fapte de comerț și exercitarea comerțului ca profesiune obișnuită. Unii autori au invocat și alte condiții, inclusiv aceea ca faptele de comerț ”să fie săvârșite în nume propriu” [4].

Savantul I. L. Georgescu consideră că ”contractul, principalul izvor al obligațiilor, ia naștere prin acordul de voință al părților asupra clauzelor contractuale. Acest acord se realizează prin ofertă și acceptare. Mecanismul realizării acordului de voință este diferit după cum contractul se încheie între persoane prezente, care sunt de față la încheierea contractului și tratează direct, și persoane neprezente (*inter absentes*) care, după cum spune art. 35 c.com., sunt ”depărtate”, la distanță una de alta” [5].

Un interes deosebit prezintă opinia savantului Stanciu D. Cârpenaru care invocă că, ”sub aspectul structurii sale, vânzarea-cumpărarea comercială este asemănătoare vânzării-cumpărării civile. Într-adevăr, și într-un caz și în altul este vorba de un contract prin intermediul căruia se transmite proprietatea unui lucru în schimbul unui preț. Ceea ce deosebește vânzarea-cumpărarea comercială de cea civilă este funcția economică a contractului și anume interpunerea în schimbul bunurilor. Această funcție conferă vânzării-cumpărării caracter comercial” [6]. Această deosebire este importantă sub aspectul că Codul civil al Republicii Moldova nu stabilește anumite reguli speciale referitoare la obiectul și finalitatea vânzării-cumpărării comerciale. Această distincție, a fost invocată, în special și de savantul Ion Turcu care a precizat că

necesitatea li importanța distincției între faptele și actele de comerț, pe de o parte și cele civile pe de alta constă în aceea că sunt comercianți numai persoanele fizice care exercită în mod obișnuit acte de comerț, iar obiectul activității societăților comerciale pot fi cuprinse numai actele de comerț [7]. Același autor a precizat că legiuitorul a folosit pentru a distinge faptele care cad sub incidența dreptului comercial de actele juridice civile noțiunea de ”fapte de comerț”. Termenul juridic utilizat ”fapte de comerț” este propriu numai Codului comercial român, care, în această privință se delimitează atât de modelul italian cât și de cel francez, ambele folosind termenul de ”act” (acte de *commerce; atti di commercio*) [8].

O abordare similară este făcută și de savanții Ion Turcu și Liviu Pop potrivit cărora dreptul contractelor comerciale speciale ”înmănunchează patru categorii de norme:

- regulile stabilite de teoria generală a obligațiilor izvorâte din contractele civile;

- regulile particulare fiecărei categorii de contracte civile speciale din care derivă sau cu care se aseamănă;

- regulile speciale privitoare la contractele comerciale;

- clauzele specifice fiecărui contract individual” [9].

Această abordare este una actuală și din considerentul atribuirii contractelor de furnizare a resurselor energetice încheiate cu diverse categorii de consumatori/clienti din Republica Moldova, în special, furnizarea energiei electrice, gazelor naturale, energiei termice și apa potabilă. Fiecare dintre aceste contracte este însoțit de anumite condiții și particularități. Cercetătorii Angela Miff, Ciprian Păun și Alina Oprea consideră că din punct de vedere al reglementării lor ”contractele numite, corespund unor anumite operații economice, poartă fiecare un nume specific și este special reglementat prin lege” [10]. Practica existentă în Republica Moldova în materie de reglementare a contractelor de furnizare a resurselor energetice este una

deficitară, întrucât contractele de furnizare a resurselor energetice consumatorilor finali sunt reglementate nu doar prin lege, ci și în conformitate cu Regulamentele privind furnizarea resurselor energetice, elaborate și aprobate de către autoritatea de reglementare.

Cercetătorul Raul Petrescu invocă faptul că sistemul corporațiilor a avut meritul de a reglementa în mod unitar reguli referitoare la comerț. Normele înscrise în statute urmăreau să asigure celeritatea comerțului, comportarea onestă în raportul comercial, sancționarea acelor care încalcă principiile devenite lege nescrisă și, mai cu seamă, pragmatismul și combaterea fraudei. Acest drept nescris a fixat trăsăturile particulare ale viitorului drept comercial scris. ”Normele materiei obligațiilor comerciale s-au impus tuturor legislațiilor datorită acestor particularități, raportul juridic de drept comercial fiind diferit de raportul juridic obligațional de drept civil” [11].

În Republica Moldova, legiuitorul, fără a lua în considerare acest principiu important al diferenței dintre raportul juridic de drept comercial și raportul juridic obligațional de drept civil, a incorporat în Codul civil normele privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii și privind drepturile consumatorilor la încheierea contractelor [12].

În acest context, din definiția contractului dată de legiuitor la articolul 992 din Codul civil potrivit căruia ”contractul este acordul de voință realizat între două sau mai multe persoane prin care se stabilesc, se modifică sau se sting raporturi juridice” nu putem concluziona dacă prin această normă se au în vedere doar raporturile juridice civile și nu și raporturile juridice comerciale.

Din aceste considerente, pentru formularea definiției contractelor de furnizare a resurselor energetice în afară de noțiunea dată la art. 992 din Codul civil e necesar de a avea în vedere și noțiunile contractului cuprinse în Directivele europene precum și legile speciale aplicabile în domeniul energetic (a se vedea tabelul 1).

Tabelul 1 **Noțiuni ale contractului pentru furnizarea resurselor energetice, expuse în directivele europene și legile speciale aplicabile în domeniul energetic**

Tipuri de contracte	Definiția contractului	Norma legală
Contractul de furnizare a energiei electrice	Contract pentru furnizarea de energie electrică, dar care nu cuprinde un instrument derivat din domeniul energiei electrice	Art. 2 din Directiva 2009/72/CE
	Contract în baza căruia se furnizează energie electrică consumatorului, dar care nu cuprinde un instrument derivat al energiei electrice	Art. 2 din Legea nr. 107 din 27.05.2016
Contractul de furnizare a gazelor naturale	Contract de furnizare de gaze, dar care nu cuprinde un instrument derivat din domeniul gazelor naturale	Art. 2 din Directiva 2009/73/CE
	Contract în baza căruia se furnizează gaze naturale consumatorului, dar care nu cuprinde un instrument derivat al gazelor naturale	Art. 2 din Legea nr. 108 din 27.05.2016
Contractul de furnizare a energiei termice	Furnizor de energie - înseamnă o persoană fizică sau juridică care vinde energie consumatorilor finali; Consumator final - înseamnă o persoană fizică sau juridică care achiziționează energie pentru propriul său consum final.	Art. 2 din Directiva 2012/27/UE din 25 octombrie 2012
	Furnizarea energiei termice se efectuează numai în baza contractului de furnizare a energiei termice, încheiat între unitățile termoelectrice sau între unitatea termoelectrică și consumator.	Art. 40 din Legea nr. 92 din 29.05.2014
Contractul de furnizare apă potabilă	Furnizor de apă - înseamnă o entitate care furnizează apă destinată consumului uman Art. 29 - Furnizarea/prestarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare în blocurile locative se efectuează în baza contractelor încheiate între operator și administratorul blocului locativ sau între operator și fiecare proprietar/locatar de apartament al blocului locativ în parte. Art. 31 - Furnizarea/prestarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare se efectuează în bază de contract încheiat între operator și consumator.	Legea nr. 303 din 13.12.2013

Sursa: Elaborat de către autor.

După cum vedem din tabelul 1, în domeniile energie termică și apă potabilă legile speciale nu definesc noțiunea de contract de furnizare.

Cât privește domeniile electrică și gaze naturale legiuitorul în ambele cazuri precizează că contractul de furnizare ”nu cuprinde un instrument derivat al energiei electrice” și ”un instrument derivat al gazelor naturale”.

Aceste excepții din definiții nu pot fi acceptate din următoarele considerente. În primul rând, atât energia electrică cât și gazele naturale nu pot cuprinde instrumente derivate. Instrumentele derivate sunt caracteristice pentru anumite domenii cum ar fi, spre exemplu, valorile mobiliare, instrumentele pieței monetare, unități ale organismelor de plasament colectiv, contractele de opțiuni, contractele futures, contractele swap, contractele forward pe rate și orice alte contracte derivate referitoare la titluri de valoare, monede, rate ale dobânzii sau ale randamentului, certificate de emisii sau alte instrumente derivate, indici financiari sau măsuri financiare care pot fi decontate prin livrare fizică sau în numerar, instrumentele derivate care servesc la transferul riscului de credit etc. [13].

În al doilea rând, legiuitorul în procesul de armonizare a Legilor cu privire la energia electrică și cea cu privire la gazele naturale, inclusiv a contractelor de furnizare a preluat greșit definiția contractelor. Atât art. 2 din Directiva 2009/72/CE cât și art. 2 din Directiva 2009/73/CE fac referire la ”un instrument derivat din domeniul energiei electrice” și ”la un instrument derivat din domeniul gazelor naturale”. Însă spre deosebire de legiuitorul care a definit, spre exemplu instrumentul derivat al energiei electrice ca instrument financiar menit să asigure participanții la piața energiei electrice împotriva unor posibile fluctuații ale prețului la energia electrică pe piață, în cazul în care acest instrument ține de sectorul electroenergetic [14], în Directiva 2009/72/CE se precizează că prin noțiunea de „instrument derivat din domeniul

energiei electrice” se are în vedere un instrument financiar menționat la punctele 5, 6 sau 7 din secțiunea C a anexei I la Directiva 2004/39/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 aprilie 2004 privind piețele instrumentelor financiare, care are legătură cu domeniul energiei electrice [15].

Potrivit fostei Directive 2004/39/CE, domeniul instrumentelor financiare include contractele de energie care pot fi decontate prin livrare fizică tranzacționate într-un sistem organizat de tranzacționare (*organised trading facility* – OTF), cu excepția celor deja reglementate prin Regulamentul (UE) nr. 1227/2011 al Parlamentului European și al Consiliului. Au fost luate o serie de măsuri pentru a reduce impactul includerii acestor contracte asupra firmelor care tranzacționează aceste produse. Respectivele firme sunt în prezent exonerate de cerințele în materie de fonduri proprii în conformitate cu Regulamentul (UE) nr. 575/2013 al Parlamentului European și al Consiliului [16], iar această exonerare va face obiectul revizuirii conform articolului 493 alineatul (1) din respectivul regulament, înainte de a expira, cel târziu la sfârșitul anului 2017. Respectivelor contracte având calitatea de instrumente financiare, urmează să li se aplice încă de la început legislația privind piețele financiare, ceea ce înseamnă că cerințele privind limitarea pozițiilor, raportarea tranzacțiilor și abuzul de piață s-ar aplica de la data intrării în vigoare a prezentei directive și a Regulamentului (UE) nr. 600/2014. Cu toate acestea, se prevede o perioadă de tranziție de 42 de luni pentru aplicarea obligației de compensare și a cerințelor de marjă prevăzute în Regulamentul (UE) nr. 648/2012 al Parlamentului European și al Consiliului [17].

În rezultatul analizei cadrului legal european și național în materie de contracte de furnizare a energiei termice se consideră oportun de a expune noțiunea contractului în cauză în următoarea redacție: ”Contractul de furnizare a energiei electrice - contractul în baza căruia furnizorul de energie electrică furnizează

ză clientului său o cantitate de energie electrică pe o anumită perioadă de timp, dar care nu cuprinde un instrument derivat din domeniul energiei electrice”.

Pentru domeniul energiei termice, deși legiuitorul nu a formulat o definiție a contractului de furnizare a energiei termice, prin Legea nr. 92 din 29.05.2014 a fost dată noțiunea de ”furnizor” care este un agent economic care furnizează energie termică consumatorilor [18] și tot prin aceeași Lege a fost recunoscut că ”furnizorul poate fi concomitent producător și/sau distribuitor de energie termică, iar furnizarea energiei termice se efectuează numai în baza contractului de furnizare a energiei termice, încheiat între unitățile termoelectrice sau între unitatea termoelectrice și consumator [19].

Acest concept are un caracter contradictoriu. Pe de o parte, potrivit normei legale, furnizor poate fi doar agentul economic care furnizează energie termică consumatorilor, iar pe de altă parte contractul de furnizare a energiei termice poate fi încheiat și între unitățile termoelectrice. Între unitățile termoelectrice poate fi încheiat un contract de distribuție a energiei termice și nicidecum un contract de furnizare a energiei termice. În același context a se avea în vedere și faptul că implementarea angajamentelor cu referire la antimonopol prin asigurarea suficienței și compatibilității legislației anti-monopol naționale și a regimului de control intern din Moldova cu UE reprezintă o obligațiune a statului [20]. Și, desigur, nu în ultimul rând, raportul furnizor - consumator final în domeniul energiei termice, spre deosebire de domeniile energie electrică și gaze naturale, o are agentul economic care poate fi atât furnizor cât și concomitent producător și/sau distribuitor de energie termică, și care furnizează energie termică consumatorilor [21].

Contradictorialitatea reiese și din deficiențele cadrului de reglementare referitor la părțile contractante, inclusiv statutul consumatorului în cadrul raporturilor ce țin de furnizarea energiei termice. Astfel

potrivit art. 3 din Legea nr. 1402/24.10.2002 serviciilor publice de gospodărie comunală alimentarea cu energie termică este atribuită în categoria serviciilor publice de gospodărie comunală, iar consumator este persoană fizică sau juridică care beneficiază de servicii publice de gospodărie comunală în baza unui contract încheiat cu operatorul [22]. Pe de altă parte, în art. 3 din Legea nr. 174/21.09.2017 cu privire la energetică definește consumatorul ca consumator final de energie electrică, de gaze naturale, consumator de energie termică, consumator de alte tipuri de energie [23].

În primul caz, consumatorul beneficiază de servicii publice de gospodărie comunală în baza unui contract încheiat cu operatorul, iar în cel de-al doilea caz el este recunoscut ca un consumator de energie termică.

La formularea definiției contractului de furnizare a energiei termice a se avea în vedere că serviciul public de alimentare cu energie termică în sistem centralizat face parte din sfera serviciilor de utilități publice (așa cum este prevăzut în Legea nr. 1402/24.10.2002) și cuprinde totalitatea activităților privind producerea, transportul, distribuția și furnizarea energiei termice, desfășurate la nivelul unităților administrativ-teritoriale în scopul asigurării energiei termice necesare încălzirii și preparării apei calde de consum pentru consumatori.

O altă problemă ce pune în dificultate părțile contractante la încheierea contractelor de furnizare a energiei termice este imperfecțiunea cadrului legal ca ține de delimitarea atribuțiilor părților. Astfel potrivit art. 34 din Legea nr. 92 din 29.05.2014 asigurarea livrării energiei termice în conformitate cu reglementările tehnice și standardele din domeniu în vigoare și cu condițiile stipulate în licență și/sau în contractele corespunzătoare este pusă în seama producătorilor, iar la art. 36 din aceeași lege asigurarea livrării energiei termice către consumatori în conformitate cu reglementările tehnice și standarde-

le în vigoare și cu condițiile stipulate în licențe și/sau în contractele de furnizare a energiei termice este pusă și în seama distribuitorilor și furnizorilor [24]. Cu toate că la art. 5 din Legea citată este indicat că furnizor poate fi concomitent producător și/sau distribuitor de energie termică, această delimitare este necesară, întrucât actul de distribuție a energiei termice reprezintă activitatea de transmitere a energiei termice de la producător sau rețeaua de transport către consumator, inclusiv transformarea parametrilor agentului termic, realizată prin utilizarea rețelelor termice de distribuție, iar furnizarea a energiei termice este activitatea prin care se asigură, pe baze contractuale, comercializarea energiei termice între producători și utilizatori.

În domeniul apei potabile Legea nr. 303/13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare nu conține referințe directe referitor la contractual de furnizare cu excepția art. 31 prin care a fost statuat că furnizarea/prestarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare se efectuează în bază de contract încheiat între operator și consumator.

Condițiile esențiale pentru formarea și validitatea contractelor de furnizare a resurselor energetice sunt:

- consimțământul valabil al părții ce se obligă;
- capacitatea de a contracta;
- un obiect determinat;
- o cauză licită.

Consimțământul consumatorului la încheierea contractului de resurse energetice se exprimă prin manifestarea actului psihologic de voință a persoanei contractante. Noțiunea juridică a ”consimțământului” este însoțită de două elemente:

- voința internă (ea reprezintă în realitate pregătirea psihologică a actului contractual);
- voința declarată (este o exteriorizare a consimțământului sub forma unei declarații de voință în scopul producerii de efecte juridice.

Prin contractele de furnizare a resurselor energetice are loc strămutarea proprietății și deci urmează a fi calificate ca o vânzare-cumpărare.

Contractele de furnizare a resurselor energetice sunt contracte sinalagmatice (bilaterale), deoarece prin încheierea lor ambele părți au drepturi și obligații reciproce. În cadrul acestor contracte furnizorii livrează o anumite cantitate de resurse energetice (energie electrică, energie termică, gaze naturale etc.) în schimbul unui preț plătit de consumatori.

Livrarea resurselor energetice este cu titlu oneros, întrucât ambele părți urmăresc interese patrimoniale, adică primirea unui echivalent în schimbul prestației la care se obligă. Furnizorul are obligația să livreze energie electrică, gaze naturale, energie termică etc. și să-l garanteze pe consumator de calitatea serviciilor prestate, iar consumatorul la rândul său să primească resursele energetice livrate în schimbul prețului stabilit.

Furnizarea resurselor energetice sunt contracte comutative, deoarece existența și întinderea obligațiilor reciproce sunt cunoscute de părți din momentul încheierii contractelor și nu depind de evenimente viitoare și incerte.

Importanța contractelor de furnizare a resurselor energetice este relevantă, în primul rând, de influența acestor contracte asupra stabilității și continuității în desfășurarea activităților în domeniile energeticii.

Deși cadrul legal primar și secundar aplicabil în domeniile energeticii este însoțit, după cum s-a menționat de animate deficiențe, părțile implicate în procesul de contractare încheie contractele în cauză prin intermediul procedurilor de negociere.

Aplicarea contractului de furnizare a resurselor energetice, comport un specific, se creează diferențieri de la un domeniu energetic la altul.

Prin intermediul contractelor de furnizare a resurselor energetice se realizează nu numai regle-

mentarea drepturilor și obligațiilor părților contractante, ci și conformarea cu unele cerințe ce țin de asigurarea consumatorilor cu energie de calitate în condiții echitabile, transparente și nediscriminatorii precum și crearea condițiilor necesare pentru limitarea activității de monopol, pentru liberalizarea piețelor energeticii, promovarea concurenței pe aceste piețe.

Contractele de furnizare a resurselor energetice sunt documente importante pentru părțile contractante, inclusiv pentru consumatori care utilizează resursele livrate.

Există mai multe criterii de clasificare a contractelor de furnizare a resurselor energetice. Un prim criteriu este clasificarea contractelor în dependență de ierarhia acestor acte. În cazul dat contractele se clasifică în următoarele categorii.

- contracte-cadru de furnizare/prestare a serviciului;
- clauzele obligatorii pentru contractele de furnizare a resurselor energetice;
- clauze contractuale standard;
- contracte propriu zise de furnizare a resurselor energetice.

Contractul cadru reprezintă în esență un acord prin care părțile convin să negocieze, să încheie sau să mențină raporturi contractuale ale căror elemente esențiale sunt determinate de acesta. Astfel de contracte sunt specifice pentru serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare. Obiectul unor astfel de contracte îl constituie furnizarea/prestarea serviciilor de alimentare cu apă și de canalizare, în condițiile prevăzute de actele normative. Contractul stabilește raporturi dintre consumator și operator la punctul de delimitare. Punctul de delimitare a rețelelor de alimentare cu apă și de canalizare între operator și consumator este fixat de părți într-un act de delimitare [25].

Clauzele obligatorii pentru contractele de furnizare a resurselor energetice sunt acte unilaterale

elaborate și aprobate de autoritatea de reglementare. Potrivit Legii nr. 107 /27.05.2016 cu privire la energia electrică legiuitorul a investit autoritatea de reglementare să elaboreze și să aprobe clauzele obligatorii pentru contractele de furnizare a energiei electrice consumatorilor finali, cu stabilirea termenelor și condițiilor de furnizare a energiei electrice consumatorilor finali, inclusiv termenele și condițiile de prestare a serviciului universal și de realizare a furnizării de ultimă opțiune, monitorizând respectarea acestora de către furnizori. Norma dată are un caracter deficitar dat fiind faptul că condițiile de furnizare a energiei electrice consumatorilor finali, inclusiv termenele și condițiile de prestare a serviciului universal și de realizare a furnizării de ultimă opțiune se stabilesc prin lege li nu un act al autorității de reglementare.

Clauzele contractuale standard face obiectul de reglementare a Codului civil (Capitolul V, Clauzele abuzive) care la art. 1069 specifică că este abuzivă clauza propusă de una dintre părți dacă nu este negociată individual și cealaltă parte nu a putut să-i influențeze conținutul, în special deoarece aceasta s-a elaborat anticipat, indiferent că face parte din clauze standard sau nu. Dacă o clauză a fost propusă ca parte a unor clauze standard, se prezumă că ea nu a fost negociată individual.

În contractul dintre un profesionist și un consumator se prezumă că:

- clauzele au fost propuse de către profesionist;
- clauzele nu au fost negociate individual;
- clauzele elaborate de către un intermediar sau un alt terț au fost propuse de către profesionist.

Clauză standard se consideră clauza care a fost elaborată anticipat pentru o multitudine de contracte implicând diferite părți și care nu a fost negociată individual [26].

În domeniul energiei electrice obligațiunea privind elaborarea clauzelor contractuale standard ale contractului de furnizare a energiei electrice este

pusă în sarcina furnizorului. Clauzele contractuale standard se elaborează în conformitate cu Legea nr. 107 /27.05.2016 și cu Regulamentul privind furnizarea energiei electrice elaborate și aprobat de autoritatea de reglementare. Clauzele contractuale standard pot fi detaliate în contract și completate în anexele contractului. Furnizorul și consumatorul final urmează să prevadă în contractul de furnizare a energiei electrice posibilitatea reducerii sarcinii electrice în anumite perioade de timp ale zilei. Clauzele contractuale obligatorii ale contractului de furnizare a energiei electrice încheiat între furnizorul serviciului universal sau furnizorul de ultimă opțiune și consumatorii finali (care constituie temei pentru elaborarea clauzelor standard) se aprobă de autoritatea de reglementare.

Prevederile legale referitor la clauzele contractuale standard ce se conțin în Legea nr. 107 /27.05.2016 sunt în detrimentul procedurilor de negociere a contractelor de resurse energetice ce ar urma să se desfășoare dintre furnizor și consumator.

Procesul de încheiere a contractelor propriu zise de furnizare a resurselor energetice, după cum s-a menționat, este afectat de inegalitatea părților. Atât clauzele obligatorii pentru contractele de furnizare a resurselor energetice elaborate și aprobate de autoritatea de reglementare, cât și clauzele contractuale standard elaborate și aprobate de către furnizorii de resurse energetice statuează consumatorul pe poziție de inferioritate în raport cu furnizorii, întrucât, ca finalitate, regulile de joc sunt dictate de ultimii.

Un alt criteriu de clasificare a consumatorilor în relațiile contractuale ține de statutul lor în raporturile civile sau comerciale.

Voi invoca aici domeniul apei potabile, unde prin Legea nr. 303 din 13.12.2013 au fost definite două categorii de consumatori, cea de consumator care este o persoană fizică sau juridică care beneficiază, direct ori indirect, individual sau colectiv,

de serviciile de alimentare cu apă și de canalizare, în condițiile legii, precum și de consumator casnic care este persoana fizică care utilizează serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare furnizat/prestat de operator, în bază de contract, pentru necesități casnice nelegate de activitatea de întreprinzător sau de cea profesională [27]. Spre deosebire de legislația altor state, Legea nr. 303 din 13.12.2013 indică doar modul de utilizare de serviciile de alimentare cu apă și de canalizare fără a face referire la categoriile de consumatori care utilizează "direct ori indirect, individual sau colectiv" de serviciile respective.

Astfel, Legea nr. 241 din 22 iunie 2006 privind serviciul de alimentare cu apă și de canalizare, adoptată de Parlamentul din România, a statuat că are calitatea de utilizator individual al serviciului de alimentare cu apă și de canalizare orice persoană fizică sau juridică ce deține, în calitate de proprietar ori cu drept de folosință dat de proprietar, un imobil având bransament propriu de apă potabilă sau racord propriu de canalizare și care beneficiază de serviciile operatorului pe bază de contract de furnizare/prestare încheiat în nume propriu. Sunt considerați utilizatori individuali ai serviciului de alimentare cu apă și de canalizare și persoanele fizice sau juridice din imobile tip condominiu care au executat, pe cheltuiala lor, bransamente proprii de apă potabilă, în amonte de contorul de bransament al condominiului. Noțiunea de amonte corespunde sensului de curgere a apei în instalații, dinspre operator spre utilizator [28]. Prin aceeași Lege a fost stabilit că utilizatori ai serviciului de alimentare cu apă și de canalizare pot fi:

- operatori economici;
- instituții publice;
- utilizatori casnici individuali, persoane fizice;
- utilizatori casnici colectivi, asociații de proprietari/chiriași cu personalitate juridică [29]. După

cum vedem, prin Lege a fost făcută o distincție clară la deosebirea dintre utilizatorii individuali și colectivi.

Având în vedere importanța contractării de resurse energetice, se consideră oportun de a exclude dirijismul contractual, favorizând negocieri voluntare în procesul de încheiere a contractelor.

Concluzii

În rezultatul cercetărilor efectuate considerăm oportune următoarele acțiuni:

1. Revizuirea cadrului de reglementare primar și secundar prin care au fost instituite norme cu privire la dirijismul contractual, în detrimentul negocierilor voluntare în procesul de încheiere a contractelor;

2. Introducerea unui nou concept privind „comunitatea de energie a cetățenilor” care urmează să-i fie conferit statut de entitate juridică distinctă, activitatea căreia va fi bazată pe o participare voluntară și deschisă și este controlată efectiv de către membri sau acționari persoane fizice, autorități locale, inclusiv municipalități, sau întreprinderi mici. Obiectivul principal al acestei entități constă în oferirea unor avantaje de mediu, economice sau sociale pentru membrii sau acționarii săi sau pentru zonele locale în care funcționează, mai degrabă decât acela de a genera profituri financiare, cu dreptul de a se implica în producere, inclusiv producerea din surse regenerabile, distribuție, furnizare, consum, agregare, stocarea energiei, servicii de eficiență energetică, sau în servicii de încărcare pentru autovehicule electrice ori poate să furnizeze alte servicii energetice membrilor sau acționarilor săi. În cazul dat prin noțiunea de „agregare” se are în vedere o funcție îndeplinită de o persoană fizică sau juridică care combină sarcinile mai multor clienți sau energia electrică produsă de mai multe surse în vederea vânzării, a cumpărării sau a licitării pe orice piață de energie electrică;

3. Introducerea unui nou concept privind „contractul de furnizare a energiei electrice cu prețuri

dinamice” care înseamnă un contract de furnizare a energiei electrice între un furnizor și un client final ce reflectă variația de preț pe piețele la vedere, inclusiv pe piețele pentru ziua următoare și intrazilnice, la intervale cel puțin egale cu frecvența închiderii pieței;

4. Instituirea unor comisioane pentru încetarea contractului (impus clienților de către furnizori sau de către participanții la piață implicați în agregare la încetarea unui contract de furnizare de energie electrică sau de servicii) și pentru schimbare (impus, direct sau indirect, clienților de către furnizori, participanții la piață implicați în agregare sau operatorii de sistem pentru schimbarea furnizorilor sau a participanților la piață implicați în agregare, inclusiv comisioanele pentru încetarea contractului.

Referințe bibliografice

1. TABACOVICI, G. C. *Drept civil*. Prime elemente de drept civil, București: Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, 1910, p.93.

2. Art. 23 din Codul Comercial din 1887, Text publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 126 din 10 septembrie 1887. În vigoare de la 01 septembrie 1887 până la 02 mai 1900, fiind înlocuit prin Codul Comercial 1887.

3. Art. 41 din Codul Comercial din 1940 - Carol al II-lea, Text publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 194 din 23 august 1940, În vigoare de la 15 septembrie 1940 până la 30 septembrie 2011, fiind abrogat prin Lege 71/2011.

4. FINȚESCU, I. N. *Curs de drept comercial*, Vol. 1, București:, Editat de Al. Th. Doicesu, 1929, p.76-78, Cod: Unu 68006.

5. GEORGESCU, I. L. *Drept comercial român*, București: Editura Lumina Lex, 1994, p.23, ISBN 973-96296-8-7.

6. CĂRPENARU, S. D. *Drept comercial român*, București: Editura ALL, 1995, p. 333, ISBN 973-571-109-5.

7. TURCU, I. *Drept comercial*, Vol.I, Cluj: Editura Centrul de Calcul și Consultanță, 1991, p.7.

8. TURCU, I. *Drept comercial*, Vol.I, Cluj: Editura Centrul de Calcul și Consultanță, 1991, p.8.

9. TURCU, I., POP, L. *Contractele comerciale. Formare și executare*. București: Editura Lumina Lex, 1997, p.13-14, ISBN 973-9186-97-1.

10. MIFF, A., PĂUN, C., OPREA, A. *Dreptul afacerilor*, Cluj-Napoca: Editura RISOPRINT, 2009, p.433, ISBN 978-973-53-0230-6.

11. PETRESCU, R. *Drept comercial român*, București: Editura OSCAR PRINT, 1996, p.245, ISBN 973-97573-6-7.

12. Art. XVII din Legea Nr. 133 din 15.11.2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative, publicată în Monitorul Oficial Nr. 467-479 art. 784.

13. Anexa I, Secțiunea C din Directiva 2014/65/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 mai 2014 privind piețele instrumentelor financiare și de modificare a Directivei 2002/92/CE și a Directivei 2011/61/UE 12.6.2014, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 173/349.

14. Art. 2 din Legea nr. 107 din 27.05.2016 cu privire la energia electrică, publicată în Monitorul Oficial nr. 193-203 art. 413.

15. Art. 2 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 211/55 din 14.08.2009.

16. Regulamentul (UE) nr. 1227/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 25 octombrie 2011 privind integritatea și transparența pieței angro de energie (JO L 326, 8.12.2011, p. 1).

17. Regulamentul (UE) nr. 648/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 4 iulie 2012 privind instrumentele financiare derivate extrabursiere, contrapărțile centrale și registrele centrale de tranzacții (JO L 201, 27.7.2012, p. 1).

18. Art. 5 din Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării publicată în Monitorul Oficial Nr. 178-184 art. 415.

19. Art. 40 din Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării publicată în Monitorul Oficial nr. 178-184 art. 415.

20. DONOS, E., STICI, S., *Aspecte privind ajutoarele de stat*. În: Culegerea de articole selectivă ale Conferinței Științifice Internaționale „Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii 22-23 septembrie 2017, Ch: 2017, p. 64, E-ISBN 978-9975-75-894-9.

21. STICI, S., *Conținutul și efectele contractelor de furnizare a resurselor energetice consumatorilor finali*. În: Culegerea de articole științifice ale Conferinței Științifice Internaționale ”Competitivitate și Inovare în economia cunoașterii”, Ediția a XXII-a, 25-26 septembrie 2020, Ch: p.792, ISBN 978-9975-75-985-4.

22. Art.2-3 din Legea nr. 1402/24.10.2002 serviciilor publice de gospodărie comunală, publicată în Monitorul Oficial Nr. 14-17 art. 49.

23. Art. 3 din Legea nr. 174/din 21.09.2017 cu privire la energetică, publicată în Monitorul Oficial Nr. 364-370 art. 620.

24. Art. 34 și 36 din Legea nr. 92/29.05.2014 cu privire la energia termică și promovarea cogenerării publicată în Monitorul Oficial nr. 178-184 art. 415.

25. Hotărârea ANRE nr. 359/ din 27.09.2019 cu privire la aprobarea Contractului-cadru de furnizare/prestare a serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, publicată în Monitorul Oficial nr. 352-359 art. 1991.

26. Art. 1069 din Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002, publicat în Monitorul Oficial nr. 82-86 art. 661.

27. Art. 1069 din Codul civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002, publicat în Monitorul Oficial Nr. 82-86 art. 661.

28. Art. 4 din Legea nr. 303 din 13.12.2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare, publicată în Monitorul Oficial Nr. 60-65 art. 1237.

29. Art. 28 din Legea nr. 241/22.06.2006 privind serviciul de alimentare cu apă și de canalizare, adoptată de Parlamentul României și publicată în Monitorul oficial nr. 679 din 7 septembrie 2015.

EVOLUȚIA ACTIVITĂȚII SPECIALE DE INVESTIGAȚII ÎN RAPORT CU PROCESUL PENAL ȘI DREPTURILE OMULUI ¹⁾

Boris GLAVAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: boris.glavan@mai.gov.md

<https://orcid.org/0000-0002-3838-4308>

Prezentul articol este consacrat domeniului activității speciale de investigații și procesului penal. Prin metoda istorică de cercetare este studiată și analizată evoluția activității speciale de investigație în raport cu procesul penal și instituția drepturilor omului. Studiul arată că inițial nu s-a făcut deosebire între investigațiile speciale și procesul penal. Ulterior, pe măsura valorificării drepturilor omului, aceste două genuri de activitate sunt divizate, procesul penal devenind o formă publică de cercetare a infracțiunilor, iar investigațiile speciale fiind ținute în secret, îndeplinind funcția de asigurare cu informații a procesului penal și cea de garantare a securității de stat. Aderarea țării noastre la actele internaționale cu privire la drepturile omului a determinat legalizarea investigațiilor speciale separat de procesul penal. Mai târziu, tot sub influența drepturilor omului, a urmat reintegrarea parțială a celor două forme de investigații. Astfel, întreg procesul evolutiv al investigațiilor speciale este divizat în patru etape consecutive: prima etapă începe în epoca antică și se termină în sec. XIX; etapa a doua durează până pe la sfârșitul sec. XX; a treia etapă începe odată cu legalizarea activității speciale de investigații și ultima etapă începe cu reintegrarea activității speciale de investigații și procesul penal.

Cuvinte-cheie: activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, proces penal, urmărire penală, drepturile omului.

DEVELOPMENT OF SPECIAL INVESTIGATION ACTIVITIES IN RELATION TO CRIMINAL PROCESS AND HUMAN RIGHTS

The paper is devoted to the field of special investigative activity and criminal proceedings. Through the historical research method, the evolution of the special investigation activity in relation to the criminal process and the institution of human law is studied and analyzed. The study shows that no distinction was initially made between special investigations and criminal proceedings. Subsequently, as human rights are exploited, these two types of activity are divided, the criminal process becoming a public form of investigation of crimes and special investigations being kept secret, fulfilling the function of providing information on the criminal process and ensuring security. Our country's adherence to international human rights law has led to the legalization of special investigations separately from criminal proceedings. Later, also under the influence of human rights, the partial reintegration of the two forms of investigations followed. Thus, the whole evolutionary process of special investigations is divided into four consecutive stages: the first stage begins in ancient times and ends in the twentieth century. XIX; the second stage lasts until the end of the century. XX; the third stage begins with the legalization of the special investigation activity and the last stage begins with the reintegration of the special investigation activity and the criminal process.

Keywords: special investigation activity, special investigation measures, criminal trial, criminal prosecution, human rights.

¹⁾ Lucrarea este elaborată în cadrul Proiectului de cercetare „Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în condițiile statului de drept”, cifrul 22.00208.8007.07/PD I, susținut din bugetul de stat.

DÉVELOPPEMENT D'ACTIVITÉS D'ENQUÊTE SPÉCIALE EN RELATION AVEC LA PROCÉDURE PÉNALE ET LES DROITS DE L'HOMME

Le document est consacré au domaine de l'activité d'enquête spéciale et des procédures pénales. À travers la méthode de recherche historique, l'évolution de l'activité d'enquête spéciale en relation avec le processus pénal et l'institution du droit humain est étudiée et analysée. L'étude montre qu'aucune distinction n'était initialement faite entre les enquêtes spéciales et les poursuites pénales. Par la suite, à mesure que les droits de l'homme sont exploités, ces deux types d'activités se divisent, la procédure pénale devenant une forme publique d'enquête sur les crimes et les enquêtes spéciales étant tenues secrètes, remplissant la fonction d'informer sur la procédure pénale et d'assurer la sécurité de l'État. L'adhésion de notre pays au droit international des droits de l'homme a conduit à la légalisation d'enquêtes spéciales distinctes des poursuites pénales. Plus tard, également sous l'influence des droits de l'homme, la réintégration partielle des deux formes d'enquête a suivi. Ainsi, l'ensemble du processus évolutif des enquêtes spéciales est divisé en quatre étapes consécutives: la première étape commence dans les temps anciens et se termine au XXe siècle. XIXe; la deuxième étape dure jusqu'à la fin du siècle. XX; la troisième étape commence par la légalisation de l'activité d'enquête spéciale et la dernière étape commence par la réintégration de l'activité d'enquête spéciale et de la procédure pénale.

Mots-clés: *activité spéciale d'enquête, mesures spéciales d'enquête, procédure pénale, poursuite pénale, droits de l'homme.*

РАЗВИТИЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ОПЕРАТИВНО-СЛЕДСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СВЯЗИ С УГОЛОВНЫМ ПРОЦЕССОМ И ПРАВАМИ ЧЕЛОВЕКА

Статья посвящена сфере специальной оперативно-розыскной деятельности и уголовного судопроизводства. Методом исторического исследования изучается и анализируется эволюция специально-розыскной деятельности применительно к уголовному процессу и институту прав человека. Исследование показывает, что изначально не проводились различия между специальными расследованиями и уголовным судопроизводством. В дальнейшем, по мере эксплуатации прав человека происходит разделение этих двух видов деятельности, при этом уголовный процесс становится публичной формой расследования преступлений, а специальные расследования засекречены, выполняя функцию информирования об уголовном процессе и обеспечения безопасности государства. Приверженность нашей страны международному праву в сфере прав человека привела к легализации специальных расследований отдельно от уголовного судопроизводства. Позже, руководствуясь принципами защиты прав человека, последовала частичная реинтеграция двух форм расследования. Таким образом, весь эволюционный процесс специальных исследований делится на четыре последовательных этапа: первый этап начинается в древности и заканчивается в XIX веке; второй этап длится до конца XX века; третий этап начинается с легализации оперативно-розыскной деятельности, а последний этап начинается с воссоединения оперативно-розыскной деятельности и уголовного процесса.

Ключевые слова: *специально-розыскная деятельность, специальные розыскные мероприятия, уголовный процес, уголовное преследование, права человека.*

Introducere

Un rol important în soluționarea problematicii actuale a activității speciale de investigații (ASI) îl are metoda istorică de cercetare acestui gen de activitate în raport cu procesul penal (PP) și drepturile persoanei. Se știe că menirea socială a ASI, ca și cea

a PP constă în asigurarea și protejarea valorilor sociale supreme prevăzute de Constituția RM, printre ele regăsindu-se și drepturile fundamentale ale omului (dreptul la viață, sănătate, libertate etc.). De asemenea, este știut și faptul că ASI constituie un mijloc juridic foarte eficient, sau poate chiar cel mai eficient

de combatere a criminalității – fenomen antisocial care nu doar amenință sau atentează la respectivele valori dar le și lezează. Singurul inconvenient emanat de ASI constă în caracterul său specific (tainic) de realizare care, mai mult sau mai puțin, este corelat cu restrângerea unor drepturi individuale. În legătură cu acest fapt în societate se creează panică, fobie, neîncredere, scepticism, punându-se uneori nejustificat, alteori intenționat la îndoială importanța și utilitatea socială a acestei activități.

Necunoașterea sau cunoașterea insuficientă a procesului evolutiv al ASI în raport cu PP și drepturile persoanei conduce negreșit la nevalorificarea potențialului anticriminogen al investigațiilor speciale, sau, dimpotrivă, conduce la abuzuri din partea organelor competente să efectueze măsuri speciale de investigații (MSI). Lipsa cunoștințelor necesare în acest domeniu poate influența negativ asupra perspectivelor de dezvoltare ale ASI, mai ales, în condițiile transformărilor tuturor sferelor sociale provocate de impactul la nivel global al revoluției tehnologico-științifice din ultimii ani. Metoda reactivă de protecție a valorilor constituționale, în ultima perioadă, s-a dovedit a fi mai puțin eficientă pentru identificarea și înlăturarea amenințărilor care la propriu au avansat deja într-o nouă generație. Schimbările în domeniul ASI au devenit nu doar necesare, ci și inevitabile, ori, oportunitățile noilor tehnologii vor avantaja net superior pe cei care atentează la valorile sociale nu însă și pe cei care au sarcina să le protejeze.

Problema schimbărilor ce ar putea fi făcute în domeniul ASI ține de găsirea și păstrarea echilibrului de aur dintre interesul general al societății cu privire la protejarea valorilor constituționale împotriva noii generații de amenințări, pe de o parte, și interesul individual privind respectarea drepturilor și libertăților persoanei, pe de altă parte. Studiarea aspectelor istorice privind raportul dintre ASI și conceptul drepturilor persoanei ne va ajuta să înțelegem în ce direcție

va trebui înclinată balanța pentru aducerea ei în starea de echilibru.

Metodologia studiului cuprinde metodele tradiționale de cercetare: logică, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație. În baza analizei materialelor pertinente (literatura de specialitate, legislația națională și din străinătate, alte materiale relevante) sunt formulate concluziile corespunzătoare.

Conținut de bază și discuții

Etapa I. Rădăcinile ASI se întind până în cele mai îndepărtate timpuri străvechi, deprinderile de urmărire, observare, recunoaștere și căutare formându-se la strămoșii noștri de pe vremea când singura sursă de existență era vânătoarea și culesul roadelor din grădina raiului.

Apariția și dezvoltarea comunităților primitive și formarea structurilor organizatorice de conducere a determinat necesitatea ocrotirii și securității acestora iar abilitățile de supraveghere și apărare au fost cu succes aplicate nu doar în privința animalelor prădătoare, ci și în privința barbarilor și cotropitorilor. Pentru neutralizarea acțiunilor periculoase ale inamicului erau folosiți spionii, aceștia fiind trimiși în tabăra opusă pentru îndeplinirea diferitor sarcini (culegerea de informații, dezinformarea, recrutarea foștilor inamici etc.). Realizarea acestor sarcini era asigurată de așa acțiuni ca mituirea, șantajul cu răspândirea materialelor compromițătoare, exploatarea slăbiciunilor umane (dorința de răzbunare și afirmare, gelozia etc.). Poate că bătăliile decisive purtate de așa conducători remarcabili ca Alexandru Macedon, Hanibal, Genghis Khan, Frederic al II-lea nu ar fi fost câștigate fără aplicarea metodelor și procedeele de investigații specifice perioadelor respective [1, p. 7].

Pe atunci nu se făcea deosebire între ceea ce numim astăzi ASI și PP. Toate investigațiile privind soluționarea raportului de conflict depindeau

de abilitățile participanților la raport. Din lipsă de profesionalism pentru astfel de lucrări de cele mai multe ori se recurgea la judecata Dumnezeiască (jurământul; tragerea la sorți; ordaliile) [2]. Situația de atunci nu necesita crearea unor organe specializate în investigații. Problemele securității vieții private nu țineau de competența statului, acesta implicându-se doar în situații excepționale (tulburări în masă, calamități etc.) [3, p. 4].

Conceptul drepturilor omului la acea etapă era în proces de formare, regăsindu-se în gândirea filozofilor antici Confucius (552-479 î.Hr.), Pitagora (sec. al VI-lea-490 î.Hr.), Platon (427-347 î.Hr.), Aristotel (384-322 î.Hr.). Pe atunci drepturile erau doar pentru anumite grupuri sociale. Ulterior, în gândirea filozofilor stoici, s-a promovat ideea drepturilor naturale universale [4, p. 36].

Magna Charta (1215) a fost primul text cunoscut în istorie care a garantat unele libertăți celor care atunci erau numiți „oameni liberi”. Acest act a apărut ca rezultat al luptei diverselor categorii sociale împotriva absolutismului feudal [5, p. 30].

Lupta pentru putere și dorința de a o menține, dar și amenințarea constantă cu revolte și alte infracțiuni i-au determinat pe conducătorii statelor să acorde o atenție deosebită nu doar problemelor de securitate externă, ci și celor de asigurare a ordinii interne, fapt care a dus la înființarea organelor polițienești în atribuțiile cărora intrau ascultarea tainică, urmărirea și denunțarea ca modalități de obținere a informațiilor [6, p. 3].

Este de accentuat faptul că procedeele investigative pe tot parcursul evoluției ASI s-au folosit atât în scopul combaterii criminalității cât și în scopurile informative și contrainformative, pentru asigurarea securității statului și al conducătorului acestuia. Astfel, istoria ASI nu poate fi divizată de istoria serviciilor speciale [7, p. 12].

Centralizarea puterii a întărit rolul statului în viața publică și, prin urmare, s-a extins și competența

organelor de stat, inclusiv în lupta împotriva criminalității. Această tendință a condus la dispariția procesului penal privat. Ca urmare, procesul începea indiferent de existența plângerii victimei, vinovăția infractorului fiind dovedită de autoritățile judiciare. Forma publică și verbală a procesului a fost înlocuită cu cea secretă și scrisă, iar tortura devenise mijlocul principal de obținere a recunoașterii vinovăției - obiectiv principal al procesului penal [8].

Dezvoltarea capitalismului (sec.XVI-XVII) a condus la apariția burgheziei în Europa, formată din negustori și meșteșugari. Pledarea acestora pentru egalitate în drepturi cu aristocrații [9, p. 40] a condus la revolte masive soldate cu adoptarea unui șir de documente importante privind protecția drepturilor omului: Petition of Rights (1628) [10]; Habeas corpus (1679) și Bill of Rights (1689) [11, p. 28]; Declarația drepturilor din statul Virginia (1776) [12]; Declarația de Independență a Statelor Unite ale Americii (1776) [13]; Declarația Drepturilor Omului (1791) [14]; Declarația drepturilor omului și cetățeanului (1789) [15].

Frământările sociale din sec. XVIII au condus la schimbarea formei procesului penal din inchiuzitorial în acuzatorial, învinuitul având dreptul la administrarea probelor, iar trimiterea în judecată fiind dispusă de reprezentanții poporului, care participau și la înfăptuirea justiției prin Curțile cu jurați [16, p. 9-10].

Influența Revoluției franceze a fost deosebit de puternică pe întreg continentul European, inclusiv în Țările Române. Aspirațiile de unitate și emancipare națională, coroborate cu marile idei ale Revoluției franceze, s-au regăsit în documentele de program ale revoluției de la 1848 din Transilvania, Moldova și Țara Românească [17, p. 32-33].

În Rusia, Declarația franceză a fost percepută de mulți ca fiind în contradicție cu principiile divine și naturale care determinau că oamenii nu pot fi egali, inclusiv în fața legii [18, p. 10-15].

Apariția în sec. XIX a criminalității profesionale și a celei organizate ca rezultat al unui cumul de factori (revoluția industrială, creșterea populației orașelor, extinderea burgheziei etc.) ce „inundase” practic toate țările Europei Occidentale au dat de înțeles că bunul simț și judecata sănătoasă de care începuseră să se conducă organele statului erau neputincioase în lupta cu noua criminalitate [19, p. 97]. Se simțea nevoia creării unor mijloace și metode mai eficiente, a elaborării unor măsuri speciale de protecție a cetățenilor împotriva atacurilor criminale, asigurării inevitabile a pedepsirii celor vinovați [20, p. 14-15].

Primul fondator al poliției secrete este considerat Eugene François Vidocq (Franța, anul 1811 - „La Sûreté”). Lui îi sunt atribuite inventarea noilor metode de culegere a informațiilor: supravegherea sub acoperire, deghizarea, căutarea suspectilor, asistarea în timpul perchezițiilor oficiale, evidențele operative ale recidiviștilor, publicarea în ziare a semnalmentelor infractorilor căutați, organizarea bordelurilor, capcanelor și altor tehnici de depistare a infractorilor care nu puteau fi identificați prin mijloace tradiționale [21, p. 41].

Contextul social al timpului a necesitat formarea și dezvoltarea după modelul Franței a subdiviziunilor specializate de poliție criminală din Anglia (1829 - „Scotland Yard”) [22], din SUA (1844 – NYPD - New York City Police Department) [23], din Rusia (1866 - „Сыскная полиция”) [24].

Etapa II. În contextul extinderii conceptului drepturilor persoanei la nivel mondial, reforma judiciară a anilor ‘60 ai sec. XIX-lea din Imperiul Rus a separat cercetarea preliminară de activitatea poliției în sarcina căreia intrau atribuții de efectuare a ASI. La baza reformei a stat ideea excluderii constrângerii procedurale neîntemeiate. S-a luat în calcul faptul că ancheta deseori se pornea în lipsa unui temei sigur și prin urmare, persoanele erau aduse fără rost în judecată, iar judecătorii la rândul lor erau ocupați cu lucruri inutile. Pe de altă parte, necesita rezolvată

problema garanțiilor caracterului de constrângere al cercetării prealabile. Soluția a fost găsită în concretizarea și detalierea procedeele probatorii. Prin urmare, s-a convenit că doar acțiunile procesuale publice pot și trebuie detaliate (cercetarea la fața locului, percheziția, ridicarea de obiecte, prezentarea spre recunoaștere), restul, adică acțiunile de investigații speciale, să rămână secrete, efectuarea lor rămânând neelucidată [25, p. 114]. Ca și model s-a ținut cont de experiența franceză, care până atunci își dovedise eficiența [25, p. 83].

Conform CPP din 1864 al Imperiului Rus [26] atunci când semnele infracțiunii erau neclare, îndoielnice sau sursele de comunicare despre crimă erau nesigure, poliția era obligată, înainte de a raporta cazul organului de urmărire penală, să se încredințeze prin cercetarea penală (дознание) dacă într-adevăr a avut loc cazul și dacă acesta conținea semnele infracțiunii (art.253). La efectuarea cercetării penale poliția avea competența să colecteze toate informațiile necesare prin intermediul investigațiilor speciale (розыск), chestionări și urmăriri tainice fără însă să efectueze percheziții sau ridicări de obiecte (art.254). Ca regulă generală, realizarea acțiunilor care presupuneau o ingerință în sfera drepturilor personale a fost permisă numai în cadrul urmăririi penale, fiind prerogativa anchetatorului (ofițerului de urmărire penală) care deținea o adevărată independență judiciară [25, 84].

Astfel, ASI s-a remarcat ca o activitate neoficială a poliției orientată spre identificarea în secret a infractorului [27, p. 89]. Ulterior, în 1908, în cadrul subdiviziunilor de poliție, apoi miliție, au fost create subdiviziuni specializate (сыскные отделения) care realizau cercetarea penală și activitatea specială de investigații [28, p. 65]. Activitatea acestor subdiviziuni era reglementată prin instrucțiuni departamentale în care s-au regăsit și anumite garanții privind respectarea drepturilor persoanei. Instrucțiunea din 9 august 1910 interzicea „colectarea informațiilor privind viața privată a persoanelor care nu aveau le-

gătură cu obligațiile poliției de prevenire, curmare și investigare a infracțiunilor, cum ar fi culegerea de informații cu caracter personal și familial, informații despre divorț sau afaceri ale diferitelor persoane, colectarea de informații despre solvabilitatea persoanelor, sau culegerea de informații în interesul persoanelor terțe” [29, p. 65]. Cu alte cuvinte, era vorba despre interdicția restricționării dreptului la viață privată, dacă aceasta nu ținea de rezolvarea sarcinilor poliției.

Cercetările efectuate permit să constatăm că până la revoluția rusă din 1917, restrângerea nejustificată a drepturilor persoanei de către organele statului era împiedicată prin două modalități. În primul rând, în cazurile neclare drepturile persoanei nu puteau fi restrânse fără un control preliminar. În al doilea rând, decizia de a interveni în drepturile cuiva era luată de un organ independent și imparțial - judecătorul de instrucție.

Odată cu instaurarea puterii sovietice, aceste modalități au fost lichidate. Cercetarea penală (дознание) a încetat să mai fie privită ca o activitate fără ingerință în drepturile persoanei, iar anchetatorul și-a pierdut independența judiciară. Drept urmare, problema aparent rezolvată și-a recâștigat vechea actualitate. Potrivit aprecierilor cercetătorilor ruși, regimul politic instituit după Revoluția din octombrie a fost, din punct de vedere istoric, un pas înapoi, deoarece a respins așa valori democratice ca libertatea individuală, domnia legii, drepturile omului, statul de drept [30, p. 185]. Din moment ce decizia anterioară a fost considerată învechită, problema garanțiilor drepturilor persoanei a fost rezolvată prin introducerea unei noi instituții procesuale: **pornirea urmăririi penale**, materializată sub aspect formal prin emiterea unei ordonanțe [31, p. 285-287].

În acest context este de remarcat faptul că statele europene nu au cunoscut o astfel de garanție, păstrând în continuare ideea tradițională despre formele de investigare preliminară [32, p. 10]. Ul-

terior, o alternativă la versiunea franceză a apărut în Germania (1974) și în alte state europene care în general au abandonat faza urmăririi penale, păstrând-o doar pe cea de cercetare penală. Trebuie spus că Germania la acel moment se confrunta cu o serie de acte teroriste printre care a fost și atacul terorist de la Jocurile Olimpice de la München. În cadrul proceselor penale, partea apărării a abuzat mult de drepturile sale: nu se prezenta la ședințele judecătorești, sabota desfășurarea acestora, transmitea mesaje între deținuți și complicii lor aflați la libertate etc. În acest sens, „Marea reformă a dreptului procesual” nu a avut un caracter liberal-democratic, ci a vizat simplificarea procedurii de urmărire penală și suprimarea abuzurilor de drepturi de către apărare [33]. Deoarece cercetarea penală își păstrase natura polițienească și, prin urmare, avea încă nevoie de legitimitate judiciară pentru efectuarea MSI, rolul mecanismului de protecție a drepturilor persoanei în aceste țări a fost transferat instituției de control judiciar [34, p. 29-32]. Astfel de schimbări nu puteau rămâne neobservate pentru cercetătorii spațiului post-sovietic. În cursul unor polemici moderne despre pornirea urmăririi penale, s-a exprimat viziunea că existența instituției pornirii urmăririi penale își pierde sensul în condițiile apariției controlului judiciar [35, p. 38-40]. Mai mult, abordarea germană a devenit principalul punct de referință pentru reformatorii post-sovietici care și astăzi polemizează în privința păstrării sau abandonării etapei urmăririi penale.

După cel de-al Doilea război mondial au fost adoptate un șir de acte internaționale menite să garanteze drepturile omului pe plan internațional, printre acestea: Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948); Pactul internațional privitor la drepturile economice sociale și culturale și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (1966); primul (1976) și al doilea (1989) Protocol facultativ cu privire drepturile civile și politice.

URSS-ul nu s-a grăbit să adere la respectivele acte Internaționale. Totuși, în anii postbelici au fost întreprinse mai multe măsuri pentru excluderea experienței rușinoase a organelor de poliție privind nerespectarea legislației, arestarea neîntemeiată a cetățenilor, comiterea actelor de corupție și a altor încălcări grave. Cu toate acestea, nici odată nu s-a pus la îndoială valoarea socială și eficacitatea ASI. Restanțe erau doar la capitolul reglementării legale a procedurilor și tehnicilor specifice acestei activități.

La nivel oficial se vorbea foarte succint despre ASI. În *Bazele legislației penale unionale și a republicilor unionale* adoptate în 1958 de Sovietul Suprem al URSS exista o simplă remarcă conform căreia organele de cercetare penală se obligau „să întreprindă măsurile operative de investigație necesare” în scopul depistării infracțiunilor și persoanelor care le comiteau (art.29). În temeiul acestui act au fost elaborate Codurile de procedură penală ale tuturor republicilor unionale, inclusiv și cel al RSSM din 1961, care cuprindeau prevederi similare.

În alin.(1) al art.100 al CPP al RSSM era prevăzut: „Pe seama organelor de cercetare penală se pune luarea unor măsuri de investigație operativă, inclusiv folosirea imprimărilor video și sonore, filmării, fotografierii în scopul descoperirii indicilor infracțiunii și a persoanelor care au săvârșit-o, identificării datelor faptice, care pot fi folosite în calitate de probe în cauza penală după verificarea lor, în conformitate cu legislația de procedură penală”.

În temeiul alin.(2) al aceluiași articol organele de cercetare penală aveau, de asemenea, obligația de a lua toate măsurile necesare pentru prevenirea și curmarea infracțiunii și pentru aplicarea, în caz de necesitate, a măsurilor de protecție de stat față de persoanele care acordau ajutor în procesul penal, dacă exista pericolul pentru viața, sănătatea sau averea lor.

Natura predominant secretă a ASI a generat adesea neîncredere în rezultatele acesteia din partea

justiției, procurorilor, avocaților și ofițerilor de urmărire penală, iar pentru societate, activitatea operativă a fost mereu asociată cu ilegalități și abuzuri din partea ofițerilor de investigație.

Un rol aparte în formarea și dezvoltarea instituției drepturilor persoanei în perioada sovietică la avut adoptarea Constituției URSS în 1977 [36], în care, pentru prima dată a fost consolidat principiul legalității, obligând toate organele statului să asigure protecția legii și ordinii, interesele societății, drepturile și libertățile cetățenilor (art. 4). În această Constituție, pe lângă drepturile garantate anterior la inviolabilitatea persoanei (art. 54) și inviolabilitatea locuinței (art. 55), a fost inclus și dreptul la protecția vieții private a cetățenilor (art. 56), dreptul la protecție judiciară (art. 57), dreptul de a contesta acțiunile și a cere despăgubiri pentru prejudiciul cauzat de acțiunile ilegale ale funcționarilor (art. 58).

În pofida garanțiilor constituționale activitatea operativă (specială) de investigații în fosta URSS rămânea reglementată la nivelul actelor departamentale cu caracter secret. În acele acte nu era menționat conceptul drepturilor persoanei ca instituție juridică, principiul legalității socialiste fiind considerat prioritar. Atenția mediului academic era focusată pe studierea și dezvoltarea conținutului principiului legalității, acesta fiind înțeles nu numai ca respectarea strictă a legilor și regulamentelor, ci și ca respectarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale cetățenilor.

În literatura de specialitate a acelor ani se atrăgea atenția asupra faptului că în procesul de verificare al informațiilor primare s-ar putea să apară situații de restricționare a drepturilor și intereselor legale protejate ale cetățenilor, organizațiilor, instituțiilor și întreprinderilor. Se considera absolut inadmisibil încălcarea drepturilor și intereselor cetățenilor și nu doar ale celor neimplicați în infracțiune, ci și ale celor supuși verificărilor. Era strict interzisă organizarea acțiunilor operative în privința cetățenilor

onești. De asemenea, erau considerate inacceptabile așa acțiuni ca falsificarea, provocarea și lipsa de loialitate (Atamadjitov V.M. - 1986).

Cercetătorii Frolov V. Yu., Cecetin A. E., Penkin V. S., Mitrofanov E. A. prin elaborarea în 1991 a proiectului Legii URSS „privind activitatea operativă de investigații în Ministerul Afacerilor Interne”, au fost printre primii care au încercat să umple vidul legislativ privind protecția drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor contra infracțiunilor, precum și asigurarea garanțiilor împotriva abuzurilor și aplicării neîntemeiate a măsurilor speciale de investigații în privința cetățenilor care respectă legea [37, p. 119].

Etapa III. Perioada post-sovietică poate fi considerată ca fiind o nouă etapă în evoluția ASI în raport cu PP și drepturile persoanei. Această etapă este marcată de schimbarea paradigmei științelor juridice, în care începe să predomine ideea statului de drept și egalitatea părților în relația dintre cetățean și stat.

Adoptarea la începutul anilor '90 ai secolului trecut a unei legi speciale cu privire la activitatea operativă de investigații atât în țara noastră, cât și în restul republicilor ex-sovietice, a marcat un moment istoric cheie în ceea ce privește conceptualizarea raportului dintre ASI și drepturile persoanei.

În art.3 al Legii 45/1994 erau prevăzute principiile fundamentale ale acestui gen de activitate, printre ele, alături de principiul legalității, se regăsea și principiul respectării drepturilor și libertăților persoanei. Astfel, legiuitorul a separat conceptele de legalitate și respectare a drepturilor persoanei în ASI.

Conținutul principiului respectării drepturilor și libertăților persoanei în activitatea operativă de investigații a fost detaliat în art.5, care a asigurat dreptul de a contesta acțiunile organului care exercită activitatea operativă de investigații la organul ierarhic superior, la procuror sau la judecătorul de instrucție (alin.(2)); dreptul de a cere explicații despre aplicarea neîntemeiată a măsurilor operative de investigații

(alin.(3)); dreptul la despăgubire pentru prejudiciul cauzat în cazul încălcării de către organul care exercită activitatea operativă de investigații a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice (alin.(4)). Garanțiile de respectare a drepturilor și libertăților individului au fost, de asemenea, cuprinse într-o serie de alte prevederi din aceeași lege cu privire la MSI (art.6); temeiurile (art.7) și condițiile pentru punerea lor în aplicare (art.8) etc.

Peste câteva luni după adoptarea Legii nr.45/1994 a fost adoptată Constituția RM, 29.07.1994, care a pus baza legală pentru un stat civilizat modern bazat pe principiile democrației, separării puterilor, priorității, drepturilor și libertăților omului. Deoarece Constituția are forță juridică supremă și efect direct al normelor sale, organele de stat în domeniul ASI urmau din acel moment și mai departe să se bazeze pe principii constituționale: recunoașterea de către stat a drepturilor și libertăților și demnității omului ca valori supreme (art.1), garanția acestora în conformitate cu principiile și normele generale recunoscute ale dreptului internațional (art.4), egalitatea cetățenilor în fața legii (art.16), prezumția de nevinovăție (art.21), respectarea și ocrotirea vieții intime, familiale și private (art.28), inviolabilitatea domiciliului (art.29), inviolabilitatea secretului corespondenței (art.30), și altele.

În timp ce atenția politicului moldovenesc, precum și al celorlalte republici ex-sovietice, era orientată spre glorificarea drepturilor și libertăților persoanei, mediul criminal profita maximal de această situație, apreciind-o ca pe cedare de poziții din partea organelor de ocrotire a normelor de drept. În plus, evoluția progresului tehnico-digital de la sfârșitul mileniului a pus la dispoziția lumii interlope noi oportunități de comunicare rapidă, dinamică și la distanțe nelimitate. Foarte curând, grupările criminale naționale au făcut conexiuni puternice cu cele internaționale. Extinderea noilor tehnologii (internet, telefonie mobilă) și exploatarea acestora în interese criminale au

făcut ca procedeele probatorii tradiționale să devină mai puțin eficiente pentru documentarea noilor forme de infracționalitate: acte de corupție, protecționism, trafic de ființe umane, droguri, arme, spălare de bani etc. Singurele mijloace adecvate de contracarare a noului val de criminalitate organizată rămâneau MSI prin efectuarea cărora se mai puteau obține informații necesare pentru controlul ritmului dezvoltării rapide a respectivului fenomen. La scurt timp și avantajul acestora s-a diminuat simțitor. Informațiile obținute prin efectuarea MSI tot mai greu și mai greu treceau pragul probatoriului penal din motive mai mult formale: probele erau anulate pentru că erau culese până la începerea urmăririi penale sau pentru că erau obținute de ofițerii de investigații și nu de ofițerii de urmărire penală, pentru că ofițerii de investigații ar fi avut doar competența să supravegheze dar nu și să înregistreze informațiile obținute prin efectuarea MSI etc.

Situația devenise extrem de complicată iar șocul produs de actul terorist din SUA din 11 septembrie 2001 a impulsionat organele internaționale să emită în următorii ani un șir de acte importante contra noii criminalități prin care se recomanda modificarea legislațiilor naționale în sensul admisibilității MSI pentru investigarea infracțiunilor grave [38; 39; 40;41;42].

Etapa IV. Primele din spațiul ex-sovietic care au făcut astfel de reforme juridice au fost țările baltice: Lituania (2002), Estonia (2003) și Letonia (2005), integrând MSI în CPP după modelul legislației germane. Ulterior aceiași cale au urmat-o și Republica Moldova (2012), Ucraina (2012), Georgia (2014), Kazahstan (2014), Kârgâzstan (2019).

Este de menționat și faptul că practic în toate țările care au urmat calea integrării ASI în CPP continuă să funcționeze în paralel și legile care nemijlocit reglementează investigațiile speciale, excepție fiind doar Estonia renunțând definitiv la o astfel de lege.

Prin urmare, MSI au fost divizate în două categorii: 1) MSI prevăzute de CPP efectuate doar în limi-

tele PP și 2) MSI prevăzute în lege separată efectuate în afara PP. Respectiv, informațiile obținute prin efectuarea primei categorii de măsuri sunt valorificate în procesul probator, iar cele obținute prin a doua categorie de măsuri nu se pot bucura de o asemenea valoare.

Astfel, observăm că problema valorificării rezultatelor obținute prin efectuarea MSI reglementate de o altă lege decât CPP a rămas nesoluționată. S-au mărit doar capacitățile investigațiilor penale reactive, în timp ce potențialul investigațiilor speciale preventive s-a diminuat esențial din contul micșorării numărului de MSI ce ar putea fi efectuate în acest sens. La realizarea reformei juridice din 2012 un rol important la avut cauza Iordache și alții contra Moldovei, prin care CEDO a atras atenția autorităților naționale precum că Legea nr.45/1994 cu privire la activitatea operativă de investigații nu oferea garanții suficiente împotriva eventualelor abuzuri la efectuarea măsurilor speciale de investigație. În interpretarea autohtonă aceste observații au fost înțelese în sensul că garanțiile împotriva eventualelor abuzuri pot fi asigurate doar în limitele procesului penal.

În acest context, dar și ținând cont de sporirea nivelului criminalității unor genuri de infracțiuni, traficul de droguri, corupția, crima organizată, a devenit extrem de actuală întrebarea: ce ar fi mai rațional din partea organelor statului, să aștepte consumarea intenției criminale și apoi să acționeze, sau să culegă tainic informații și să suprimă fapta infracțională imediat?

În următorii ani de după reformă criminalitatea, în spațiul național, s-a extins și mai mult, fiind tot mai simțită în eşaloanele de vârf ale conducerii țării. În perioada 2012-2014 din sistemul bancar al țării au fost sustrate sume financiare în valoare de peste 13,3 miliarde de lei moldovenești (767 de milioane de dolari, sumă echivalentă cu 12% din Produsul Intern Brut anual al țării și mai mare decât lichiditățile totale ale băncilor) [43], beneficiarii cărora nici astăzi nu

sunt trași la răspundere penală. În 2019, sufocați de corupția endemică, de furturile și privatizările ilicite din avutul public, de controlul total asupra sistemului judecătoresc, exercitat de oligarhie și de numeroasele atacuri asupra drepturilor și libertăților cetățenești, parlamentul a declarat Republica Moldova „stat capturat” [44].

Poate că situația criminogenă nu ar fi ajuns chiar atât de gravă dacă serviciile speciale de investigații urmau să dispună măcar de aceleași competențe de până la reformă. Este salutabilă sporirea capacității reactive a investigațiilor penale prin admisibilitatea efectuării MSI în faza urmăririi penale. Nereușită ni se pare ideea diminuării capacității de acțiune a serviciilor speciale de până la pornirea urmăririi penale și după încetarea acestei etape procesuale. Faptul că serviciilor speciale de investigații li s-a interzis să mai efectueze MSI relevante pentru îndeplinirea sarcinilor ASI (art.2 al Legii nr.59/2012) este o chestiune care avantajează doar elementele criminale și nicidecum cetățeanul onest care respectă legea. Practic tot potențialul ASI a fost concentrat în faza urmăririi penale, restul segmentelor PP, precum și din afara acestuia au rămas mai vulnerabile decât până la reformă. Situația a devenit atât de complicată încât nici persoanele condamnate ce se eschivează de la executarea pedepsei nu mai pot fi găsite, localizate, căutate prin efectuarea MSI autorizate de judecătorul de instrucție și în mare parte de procuror. În linii generale se poate constata faptul că eficacitatea activității subiecților care desfășoară investigații speciale s-a redus considerabil.

Trebuie de menționat și faptul că respectiva reformă a zdruncinat puternic bazele sistemului teoretico-metodologic al procesului penal care împiedică înțelegerea și aplicarea unitară a prevederilor legale. În primul rând s-a creat confuzie în privința raportului dintre ASI la PP. Nu este clar cum acestea ar trebui tratate ca parte a unui întreg sau ca două genuri de activitate distincte. Conform CPP s-ar părea că

vorbim de aceeași specialitate. Însăși existența Legii nr.59/2012 deja dovedește faptul că ASI este distinctă de PP. Nomenclatorul specialităților științifice[45], de asemenea, divizează aceste specialități: 554.03. - Drept procesual penal și 554.04. - Criminalistică, expertiză judiciară, investigații operative. În acest context se impune întrebarea retorică: la care din aceste două specialități se raportează subiectele de cercetare legate de măsurile speciale de investigații în procesul penal?

Neclarități apar și în legătură cu raportul dintre MSI și acțiunile de urmărire penală, sunt ambele procedee probatorii sau doar ultimele? Dacă admitem că MSI sunt procedee probatorii atunci cum explicăm faptul că probele obținute în urma efectuării acestora au o valoare inferioară față de probele obținute prin efectuarea acțiunilor de urmărire penală (art.101 alin(5) CPP). Dar oare această discriminare a probelor nu contravine principiului PP: „*nici o probă nu are o valoare dinainte stabilită pentru organul de urmărire penală sau instanța de judecată*” (art.27; art.101 alin.(3) CPP)? Și în general nu este clar dacă principiile prevăzute în Legea nr.59/2012 stau la baza efectuării MSI prevăzute în CPP, fiindcă unele principii (inofensivității; îmbinării metodelor publice și secrete) prevăzute în lege nu se regăsesc în cod.

În scopul redresării acestei situații, prin Decizia Comisiei securitate națională, apărare și ordine publică CSN/7 nr. 257 din 10 iunie 2015, s-a decis ca Guvernul, prin intermediul Ministerului Justiției să creeze un grup de lucru și să înainteze conform procedurii stabilite proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative ce vizează activitatea specială de investigații reieșind din problemele identificate în aplicarea legislației corespunzătoare. De atunci și până în prezent s-au înaintat mai multe schițe de proiect pentru modificarea legislației în domeniul ASI, dar din cauza opiniilor contradictorii lucrul continuă și astăzi.

Concluzii

Întreg procesul evolutiv al ASI în raport cu PP și drepturile omului poate fi divizat în câteva etape consecutive, fiecărei etape fiindu-i specifice anumite trăsături deosebite.

Prima etapă, este și cea mai lungă, cuprinde perioada dintre antichitate și sec. XIX. Specific pentru această etapă este faptul că între procedeele ASI și cele ale PP nu se făcea deosebire. Deoarece nu se impunea respectarea anumitor drepturi ale părților în proces probele erau colectate atât public, cât și secret. Populația în general nu avea drepturi doar aristocrația se bucura de ele. Dacă raportul de conflict apărea între un aristocrat și un țăran sau sclav, dreptatea era de fiecare dată de partea aristocratului.

A doua etapă începe din sec. XIX și durează până pe la sfârșitul sec. XX. Recunoașterea drepturilor persoanei a condiționat soluționarea raporturilor de conflict în baza legii, ceea ce a dus la apariția CPP în care erau deja indicate anumite reguli de colectare a probelor pentru stabilirea adevărului. Garantarea drepturilor persoanei suspectate de comiterea unei infracțiuni a fost asigurată prin detalierea procedurii de colectare a probelor și oferirea șanselor egale de apărare. Drept urmare s-a produs scindarea între investigațiile speciale și procesul penal, fiindcă procedeele netransparente de colectare a probelor prin natura lor nu aveau cum să asigure șanse egale de apărare. În aceste condiții ASI s-a dezvoltat separat de PP ca un gen de activitate informativă secretă, fiind axată pe mai multe direcții: reactivă, menită să asigure bunul curs al PP; preventivă, orientată spre relevarea, prevenirea și curmarea activităților de pregătire a infracțiunilor și amenințărilor care pun în pericol securitatea statului; căutare și identificare a persoanelor și a cadavrelor. În cadrul acestei etape ASI a fost reglementată de acte departamentale clasificate. Nu trebuie scăpat din vedere nici faptul că spre finalul acestei etape au crescut standardele de

respectare a drepturilor omului ceea ce a condus la scoaterea în mare parte a ASI de sub parafa secret.

A treia etapă începe odată cu legalizarea ASI. Pentru Republica Moldova acest moment corespunde cu adoptarea Legii nr.45/1994 cu privire la activitatea operativă de investigații. Astfel, pentru prima dată la nivel de lege au fost aduse la cunoștință publicului larg instrumentele juridice (MSI) de colectare a informațiilor. Totodată, s-au stabilit și anumite garanții în vederea respectării drepturilor persoanelor investigate, efectuarea MSI fiind interzisă pentru realizarea altor scopuri și sarcini decât cele indicate în lege. În cadrul acestei etape investigațiile speciale au continuat să fie dezvoltate în același direcții ca și în etapa precedentă.

A patra etapă începe prin integrarea ASI în CPP. În general putem distinge două modele de integrare: primul vest-european și al doilea est-european. Specific primului model este integrarea deplină a ASI în CPP, acesta avându-și începutul în anii de după 1970. Conform acestui model investigațiile speciale sunt efectuate pe întreaga durată a PP și nu contează dacă este sau nu pornită urmărirea penală fiindcă aceasta în general nu există. Este doar cercetarea penală (дознание) exercitată de poliție în cadrul activității cărora sunt efectuate MSI. La necesitate rezultatele investigațiilor speciale sunt folosite în instanța de judecată în calitate de probe.

Specific pentru al doilea model este faptul că ASI nu este integrată în deplină măsură în CPP. În țările care au adoptat acest model continuă să funcționeze în paralel legi separate care reglementează ASI. Acest model își are începutul în primii ani ai acestui mileniu. Țara noastră a aderat la acest model în 2012, an în care s-a făcut reforma juridică în domeniul investigațiilor speciale, producând schimbări esențiale la nivel de concept și strategie de combatere a criminalității. Astfel, prin reformarea ASI s-a încercat divizarea acestui gen de activitate în două părți. Prima parte are caracter reactiv și este

reglementată de CPP, iar cea de a doua are caracter preventiv, de căutare și relevare a amenințărilor la adresa cetățeanului și statului și este reglementată de Legea nr.59/2012 cu privire la activitatea specială de investigații. Prin urmare, prima parte răspunde de îndeplinirea sarcinii de cercetare și descoperire a infracțiunilor, iar cea de a doua de restul sarcinilor indicate la art.2 al Legii nr.59/2012. În felul acesta doar informațiile obținute prin efectuarea primei părți a ASI sunt valorificate în procesul probator, restul informațiilor vor purta în continuare doar caracter informativ.

Referințe bibliografice

1. ИЛЬИЧЕВ, В. А. *Оперативно-розыскная деятельность: курс лекций*. – М.: Эксмо, 2009 г. р. 7.
2. НИКИТИНА, Е. В. *Из истории развития средств доказывания*. Материалы международной научно-практической конференции «Уголовное судопроизводство: история и современность», посвященной 150-летию Устава уголовного судопроизводства Российской империи. Актуальные проблемы российского права. 2014. № 11 (48) ноябрь. С.2540-2545. . [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/iz-istorii-razvitiya-sredstv-dokazyvaniya/viewer>
3. ЕЛИНСКИЙ, В. И. *История уголовного сыска в России (X – начало XX в.)*. М.,2004. С. 4.
4. *Введение в права человека*. Редакционная коллегия: Кнут В. Бергем, Гуннар М. Карлсен, Беата Слюдал. Норвежский Хельсинкский Комитет по правам человекаю Осло 2003. р. 36 [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://iuristebi.files.wordpress.com/2011/07/e18390e18393e18390e1839be18398e18390e1839ce18398e183a1-e183a3e183a4e1839ae18394e18391e18390e183a2e18390-e183a8e18394e183a1e18390e18395.pdf>
5. DOLEA, I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat*. Chișinău. Cartea Juridică, 2009 (Tipogr. «Bons Offi ces» SRL). p. 30.
6. *Жандармы России* / сост. В. С. Измозик. СПб.: Нева, М.: Олма-Пресс, 2002 г. С. 3. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <http://booksshare.net/books/history/izmokinvs/2002/files/jandarmirosopolrozisk2002.pdf>
7. ЗАХАРЦЕВ, С. И., ИГНАЩЕНКОВ, Ю. Ю., САЛЬНИКОВ, В. П. *Оперативно-розыскная деятельность в XXI веке*. Юридическое издательство Норма. 2017. Р. 12.
8. ВЛАДИМИРСКИЙ-БУДАНОВ, М. Ф. *Обзор истории русского права*. Киев, 1907. С. С. 659–661. Citat după Никитина Е.В. Из истории развития средств доказывания. Материалы международной научно-практической конференции «Уголовное судопроизводство: история и современность», посвященной 150-летию Устава уголовного судопроизводства Российской империи. Актуальные проблемы российского права. 2014. № 11 (48) ноябрь. С.2540-2545. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/iz-istorii-razvitiya-sredstv-dokazyvaniya/viewer>
9. *Введение в права человека*. Редакционная коллегия: Кнут В. Бергем, Гуннар М. Карлсен, Беата Слюдал. Норвежский Хельсинкский Комитет по правам человекаю. Осло 2003. р. 40 [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://iuristebi.files.wordpress.com/2011/07/e18390e18393e18390e1839be18398e18390e1839ce18398e183a1-e183a3e183a4e1839ae18394e18391e18390e183a2e18390-e183a8e18394e183a1e18390e18395.pdf>
10. https://ro.wikipedia.org/wiki/Peti%C8%9Bia_dreptului [Accesat 26.08.2021]
11. CERBA, V. *Aspecte privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului*. Legea și viața. Mai 2016. p. 28. Disponibil online: <http://www.legeasivata.in.ua/archive/2016/5-1/5.pdf>
12. The Virginia Declaration of Rights. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://www.law.gmu.edu/assets/files/academics/founders/VirginiaDeclaration.pdf>
13. The Declaration of Independence, July 4, 1776. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: https://www.constitutonfacts.com/content/declaration/files/Declaration_Read-TheDeclaration.pdf
14. Bill of Rights. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://www.archives.gov/files/legislative/resources/education/bill-of-rights/images/handout-3.pdf>
15. Declarația drepturilor omului și cetățeanului [Ac-

cesat 26.08.2021] Disponibil: <https://dreptuladrepturi.weebly.com/1789-declara355ia-drepturilor-omului-351iale-cet259355eanului-franta.html>

16. DOLEA, I. *Curțile cu jurați în procesul penal*. Chișinău, 1996. P. 9-10.

17. DOLEA, I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat*. Chișinău. Cartea Juridică, 2009 (Tipogr. «Bons Offi ces» SRL). p. 32-33.

18. БАРБИН, В. В. и др. *Обеспечение прав и свобод человека и гражданина в деятельности органов государственной власти: учебник*. – М.: Академия управления МВД России, 2020. p. 10-15.

19. ЗИМИН, Е. *Механизм обеспечения конституционных прав человека в сфере деятельности полиции (на примере США)*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва – 2015. p. 97.

20. GOLUBENCO, Gh. *Criminalistică: obiect, sistem, istorie / Gheorghe Golubenco*. Univ. Liberă Int. din Moldova. – Ch.: F.E.-P. „Tipogr. Centrală”, 2008. P. 14-15.

21. ПРОКОФЬЕВ, В. *История возникновения сыска - уголовного розыска*. Современные проблемы права, экономики и управления. №1/2015. p. 41. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://elibrary.ru/item.asp?id=25027484>.

22. Скотланд-Ярд [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B4-%D0%AF%D1%80%D0%B4>

23. Înainte de înființarea NYPD, populația din New York, în jur de 320.000, era deservită de o forță formată din 1 pază de noapte, 100 de mareșali din oraș, 31 de polițiști și 51 de ofițeri de poliție municipale. La 7 mai 1844, statul New York a adoptat Legea poliției municipale, o lege care autoriza crearea unei forțe de poliție și a desființat sistemul de veghe nocturn. La cererea Consiliului comun al orașului New York, Peter Cooper a elaborat o propunere de creare a unei forțe de poliție de 1.200 de ofițeri. John Watts de Peyster a fost un prim avocat al implementării disciplinei și organizării stilului militar în forță. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_New_York_City_Police_Department

24. Poliția de investigații a fost un serviciu de poliție al Ministerului Afacerilor Interne al Imperiului Rus din perioada 1866-1917, a cărui sarcină era să descopere infracțiunile, să efectueze o cercetarea penală asupra acestora și să caute criminali și persoane dispărute. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%8B%D1%81%D0%BA%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C

25. КОНОВАЛОВ, С. Г. *Элементы германской модели досудебного производства в уголовном процессе постсоветских государств*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва – 2018. p. 114.

26. Устав уголовного судопроизводства от 20 ноября 1864 г. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>

27. НОВИКОВА, Е. А., ШУМИЛИН, С. Ф. *Следственная и оперативно-розыскная деятельность: интеграция или взаимодействие // Судебная власть и уголовный процесс*. 2018. № 2. С.89.

28. КАРЯГИНА, О. В. *История становления института дознания в уголовном процессе России*. Вестник Таганского института управления и экономики N.1/2016. p. 65.

29. ЕЛИНСКИЙ, В. И., ИСАКОВ, В. М. *Становление и развитие уголовного сыска в России (X – начало XX в.)*. М., 1998. С. 65. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://ru.b-ok.global/book/6117329/f7bd7b>

30. *Права человека / отв. ред. Е.А. Лукашева*. М., 1999. p. 185.

31. ШЕВЕЛЬ, Д. В., АЛИСОВА, Е. А. *Становление и развитие института возбуждения уголовного дела в Российском и зарубежном уголовном процессе // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*. № 133. 2017. С. 275-287

32. ВОЛОДИНА, Л. М. *Проблемы регламентации возбуждения уголовного дела // Библиотека криминалиста*. 2013. № 4. С. 10. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://studylib.ru/doc/2176375/problemy-reglamentacii-vozbuzhdeniya-ugolovno>

33. Уголовно-процессуальный кодекс Германии. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <https://ru.wikipedia>

org/wiki/Уголовно-процессуальный_кодекс_Германии

34. ГОЛОВКО, Л. В. *Постсоветская теория судебного контроля в досудебных стадиях уголовного процесса: попытка концептуального переосмысления* // Государство и право. 2013. № 9. С. 29-32.

35. ДИКАРЕВ, И. С. *Стадия возбуждения уголовного дела – причина неоправданных проблем расследования* // Российская юстиция. 2011. № 11. С. 38-40.

36. Конституция Союза Советских Социалистических Республик. Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г. [Accesat 26.08.2021] Disponibil: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm>

37. ФРОЛОВ, В. Ю., ЧЕЧЕТИН, А. Е., ПЕНКИН, В. С., МИТРОФАНОВ, Е. А. *Закон РСФСР «Об оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел» (инициативный авторский проект)* / Информационное и правовое обеспечение деятельности органов внутренних дел: межвуз. сб. науч. тр. – Ч. 2. – Омск, 1991. – С. 119

38. Rezoluția 1373 (2001) Consiliului de Securitate

al Națiunilor Unite privind amenințările la adresa păcii și securității internaționale cauzate de acte de terorism (adoptată la 28.09.2001);

39. Al doilea Protocol adițional la Convenția Europeană de asistență judiciară în materie penală (adoptată la 08.11.2001);

40. Convenția ONU împotriva corupției (adoptată la New York la 31.10.3003);

41. Recomandarea Consiliului Europei (2005)10 cu privire la tehnicile speciale de investigații (20.04.2005);

42. Convenția Consiliului Europei privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii și finanțarea terorismului (adoptată la 16.05.2005).

43. Operațiunea Titirezul [Accesat 26.08.2021] Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Opera%C8%9Biunea_Titirezul

44. Hotărârea parlamentului RM nr.39 din 08.06.2019 pentru adoptarea Declarației cu privire la recunoașterea caracterului captiv al statului Republica Moldova.

45. Hotărârea Guvernului nr.199 din 13 martie 2013.

ESENȚA POLIȚIEI PRIN PRISMA COMPETENȚELOR DE ORDINE ȘI SECURITATE PUBLICĂ ¹⁾

Ianuș ERHAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, cercetător științific superior în cadrul LCȘ „Drept public comparat și e-guvernare”, Institutul de Cercetare și Inovare al Universității de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: ianuserhan@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4110-8133>

Poliția este autoritatea publică care pune în aplicare politicile statului în domeniile de competență încredințate, prestează serviciile statale de securitate, având misiunea primară de a proteja oamenii, respecta drepturile și libertățile acestora, de a aplica legea, realiza controlul și prevenirea criminalității, menținerea și asigurarea ordinii publice. Activitatea poliției într-un stat de drept, bazat pe supremația legii, este extrem de importantă. Poliția din Republica Moldova respectă modelul de organizare și funcționare valabil pentru majoritatea structurilor polițienești din lume. Respectiv, are aproximativ aceleași competențe, se conduce după aceleași principii și reguli de funcționare aplicabile într-un stat de drept cu un regim democratic. Deoarece poliția reprezintă statul în modul cel mai vizibil, încrederea în poliție echivalează cu încrederea în stat. Poliția care este ineficientă, ilegitimă sau nedreaptă în protejarea persoanelor împotriva criminalității și asigurării ordinii publice, va pierde încrederea acestora. Pe de altă parte, Poliția va spori legitimitatea statului dacă demonstrează în activitatea sa zilnică sensibilitate la nevoile și așteptările societății și utilizează autoritatea statului în interesul cetățenilor.

Cuvinte-cheie: poliție, drepturile și libertățile omului, activitate polițienească, reforma poliției, proceduri standard de operare, activitatea polițienească comunitară.

THE ESSENCE OF THE POLICE IN TERMS OF PUBLIC ORDER AND SECURITY COMPETENCIES

The police is the public authority that implements state policies in the areas of competence entrusted to it, provides state security services, having the primary mission of protecting people, respecting their rights and freedoms, enforcing the law, controlling and preventing crime, maintaining and ensuring public order. The activity of the police in a state governed by the rule of law, based on the rule of law, is extremely important. The police in the Republic of Moldova respects the model of organization and functioning valid for most police structures in the world. Respectively, it has approximately the same competencies, it is governed by the same principles and operating rules applicable in a state governed by the rule of law with a democratic regime. Because the police represent the state in the most visible way, trust in the police is equivalent to trust in the state. The police, which is inefficient, illegitimate or unjust in protecting the public against crime and ensuring public order, will lose the trust of the latter. On the other hand, the police will increase the legitimacy of the state if it demonstrates in its daily activity sensitivity to the needs and expectations of the society and uses the authority of the state in the interest of the citizens.

¹⁾ Articolul este elaborat în cadrul proiectului „Arhitectura juridică a mecanismelor naționale de ordine și securitate publică” - cifra 22.00208.0807.11/PD I, din cadrul programului „Programe de Postdoctorat”, autorul fiind coordonatorul proiectului menționat.

Keywords: *police, human rights and freedoms, police activity, reform of the police, standard operating procedures, community policing.*

LA POLICE EN TERME DES COMPÉTENCES D'ORDRE PUBLIC ET DE SÉCURITÉ

La police est l'autorité publique qui met en œuvre les politiques de l'État dans les domaines de compétence qui lui sont confiés, assure des services de sécurité de l'État, ayant comme mission principale la protection des personnes, le respect de leurs droits et libertés, l'application de la loi, le contrôle et la prévention de la criminalité, le maintien et la garantie de l'ordre public. Dans un État de droit, l'activité de la police est extrêmement importante. La police de la République de Moldova respecte le modèle d'organisation et de fonctionnement valable pour la plupart des structures policières dans le monde. Respectivement, elle dispose approximativement des mêmes compétences et est guidée par les mêmes principes et règles de fonctionnement applicables dans un État de droit à régime démocratique. Comme la police représente l'État de la manière la plus visible, la confiance dans la police équivaut à la confiance dans l'État. Une police inefficace, illégitime ou injuste qui échoue à protéger le public contre la criminalité et le maintien de l'ordre public perdra la confiance de la population. D'autre part, la police renforcera la légitimité de l'État si elle fait preuve dans son activité quotidienne de sensibilité aux besoins et aux attentes de la société et utilise l'autorité de l'État dans l'intérêt des citoyens.

Mots-clés: *police, droits et libertés de l'homme, activité policière, réforme de la police, procédures opérationnelles standard, police communautaire.*

СУЩНОСТЬ ПОЛИЦИИ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПОЛНОМОЧИЙ ПО ЗАЩИТЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА И БЕЗОПАСНОСТИ

Полиция является государственным органом, который осуществляет политику государства в областях доверенной компетенции, оказывает услуги государственной безопасности, имея основную миссию по защите людей, соблюдению их прав и свобод, обеспечению соблюдения закона, осуществлению контроля и предупреждению преступности, поддержанию и обеспечению общественного порядка. Деятельность полиции, основанная на верховенстве закона, чрезвычайно важна. Полиция Республики Молдова придерживается модели организации и функционирования, действующей для большинства полицейских структур в мире. Соответственно, она обладает примерно одинаковыми полномочиями, руководствуется теми же принципами и правилами функционирования, которые применимы в правовом государстве с демократическим режимом. Поскольку полиция представляет государство наиболее заметным образом, доверие к полиции равносильно доверию к государству. Полиция, которая неэффективна, незаконна или несправедлива в защите населения от преступности и обеспечении общественного порядка, потеряет доверие последнего. С другой стороны, полиция повысит легитимность государства, если в своей повседневной работе продемонстрирует чувствительность к потребностям и ожиданиям общественности и которая использует государственную власть в интересах граждан.

Ключевые слова: *полиция, права и свободы человека, полицейская деятельность, реформа полиции, стандартные процедуры, общественная полицейская деятельность.*

Introducere

Asigurarea securității statului reprezintă una din prioritățile naționale, care, prin structurile sale specializate, cum este Poliția, caută să identifice și să aplice cele mai eficiente forme și modalități de realizare a acestui obiectiv.

Poliția este instituția publică menită să apere drepturile și libertățile cetățenilor, interesele societății în ansamblu, dar și cele ale statului. Din aceste considerente, activitatea poliției într-un stat de drept, bazat pe supremația legii, este extrem de importantă [1, p. 219]. Totodată, reforma Poliției este un proces asumat și dedicat, în special, în ultimul deceniu prin

acele schimbări de ordin calitativ și cantitativ realizate în permanență.

În acest sens, de ceva timp Poliția din Republica Moldova trece prin ample procese de transformare menite să asigure modernizarea și dezvoltarea acesteia, astfel încât cetățenilor să le fie oferite servicii de calitate prin asigurarea unui climat adecvat de legalitate în domeniul ordinii și securității publice [2, p. 43].

Cu peste nouă mii de angajați, Poliția este una dintre cele mai mari autorități administrative din Republica Moldova, iar impactul activității acesteia are un efect imediat și direct asupra percepțiilor cetățenilor privind capacitatea statului de a face față sarcinilor de asigurare a unui climat de securitate publică înalt. Nu trebuie să uităm și faptul că, Poliția este printre cele mai vizibile instituții ale statului, iar angajații acesteia sunt printre primii care intervin la chemările, sesizările și plângerile cetățenilor.

Privind în retrospectivă constatăm că, Poliția din Republica Moldova, creată imediat după 1990, a moștenit un model de organizare de tip ierarhic, piramidal, centralizat, în cadrul unei structuri militare cu reguli stricte. Acest tip de organizare și funcționare, în care majoritatea deciziilor se luau la nivel central și se transmiteau în teritoriu pentru executare, nu permitea adaptarea activității Poliției la specificul fiecărei comunități [3, p. 56].

Principalele idei ale cercetării

Adoptată și pusă în aplicare la finele anului 2010, Concepția de reformare a Ministerului Afacerilor Interne și a structurilor subordonate și desconcentrate ale acestuia a avut rolul de a fortifica capacitățile MAI de asigurare a ordinii de drept și atingerii unor standarde europene în activitatea de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității.

Cu referință la Legea cu privire la poliție [4] concepția stabilea că este învechită din punct de vedere moral și, în mare parte, inaplicabilă, impunându-se necesitatea elaborării unor noi legi cu privire la

activitatea poliției și statutul polițistului, care să reflecte aspirațiile democratice și moderne ale structurilor de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității [5].

Existența anumitor elemente ale modelului învechit era încă vizibilă la etapa aprobării Concepției date, iar procesul de integrare europeană lansat în acea perioadă, impunea implementarea anumitor angajamente privind modernizarea activității polițienești, cât și revizuirea locului și rolului Poliției naționale.

Multitudinea recomandărilor, inițiativelor și propunerilor înaintate de partenerii de dezvoltare, cât și societatea civilă au pregătit realizarea transformărilor dorite și așteptate de toată lumea în ceea ce privește organizarea și funcționarea Poliției naționale conform celor mai bune practici și standarde.

Noua lege cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului urma să definească clar natura juridică a activității polițienești, delimitând-o de alte genuri de activitate, cum ar fi cea de urmărire penală, gestionare a situațiilor de criză sau de altă natură, iar prin prisma acesteia, să separe statutul polițistului de statutul altor angajați ai poliției.

În acea perioadă, Ministerul Afacerilor Interne și subdiviziunile subordonate se aflau într-un proces important și dificil de tranziție către standardele europene de prestare a serviciilor, profesionalizare, asumarea responsabilităților și transparență. După un șir de schimbări structurale și funcționale implementate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne pe parcursul anilor 2013-2014, Guvernul Republicii Moldova a confirmat necesitatea continuării eforturilor în acest domeniu și a stabilit ca obiectiv primordial pentru anii 2016-2018 „realizarea activităților menite să asigure creșterea nivelului de încredere al societății în Poliție, continuarea procesului de reformă structurală și funcțională integrată a Ministerului Afacerilor Interne în vederea îmbunătățirii

capacităților organizatorice și creșterii calității serviciilor prestate comunității, precum și asigurării respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” [6, p. 7].

La rândul său, Strategia de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016-2020 [7] a asigurat continuitatea procesului de transformare demarat prin Concepția de reformare a Ministerului Afacerilor Interne și a structurilor subordonate și desconcentrate [8, p. 9] și reprezintă o aliniere a acțiunilor planificate la prevederile Acordului de asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova.¹

Suntem de acord cu opinia că, acele transformări prin care a trecut Poliția în ultimii ani, sunt mai degrabă o continuitate a proceselor lansate cu mulți ani în urmă, reprezentând o etapă de consolidare a reformei demarate în anul 2010. Totodată, necesitatea reformării Poliției a fost dictată nu doar de aspirațiile de integrare europeană ale Republicii Moldova, ci și de necesitatea soluționării stringente a multiplelor probleme constatate în funcționarea sistemului afacerilor interne și în activitatea polițienească [2, p. 43].

După cum se menționează în Raportul final privind monitorizarea civică a reformei poliției în Republica Moldova, elaborat de Asociația „PromoLex”, țara noastră are nevoie de reforme profunde în multe domenii. Unul dintre aceste domenii ține de activitatea organelor afacerilor interne și a organelor de Poliție ca instituții împuternicite să protejeze drepturile cetățenilor. Din perspectivă istorică, viziunile de reforme din acest domeniu au suferit un proces continuu de restructurare și modernizare. În acest context, la 12 mai 2016, Guvernul Republicii Moldova a adoptat Strategia de Dezvoltare a Poliției pentru anii 2016–2020. În același an, Delegația UE și Guvernul au semnat un acord de finanțare – Pro-

¹ Titlul II: „Dialogul politic și reforma, cooperarea pe domeniul politicilor externe și de securitate” și Titlul III: „Justiție, libertate și securitate”.

gramul „Suport pentru reforma Poliției”, inclusiv un suport complementar pentru monitorizarea reformei Poliției [9, p. 7].

Poliția din Republica Moldova respectă modelul de organizare și funcționare valabil pentru majoritatea structurilor polițienești din lume. Respectiv, deține aproximativ aceleași competențe, se conduce după aceleași principii și reguli de funcționare aplicabile într-un stat de drept cu un regim democratic. La fel, reformarea acesteia a deținut cea mai importantă poziție în complexul proces de reformare a domeniului afacerilor interne, iar intrarea în vigoare la data de 05.03.2013 a Legii cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului a marcat începutul unei noi etape calitative de dezvoltare.

Articolul 2 al legii prenotate expres prevede că, Poliția este o instituție publică specializată a statului, în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, care are misiunea de a apăra drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei prin activități de menținere, asigurare și restabilire a ordinii și securității publice, de prevenire, investigare și de descoperire a infracțiunilor și contravențiilor [10].

Totodată, activitatea Poliției se desfășoară exclusiv în baza și pentru executarea legii, în interesul persoanei, al comunității și în sprijinul instituțiilor statului, pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale și demnității umane, prevăzute în Declarația universală a drepturilor omului, în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, în Codul european de etică al poliției și în alte acte internaționale, în conformitate cu principiile legalității, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, imparțialității și nediscriminării, controlului ierarhic permanent, răspunderii personale și profesionalismului, transparenței, respectării secretului de stat și al altor informații oficiale cu accesibilitate limitată.

După cum observăm, principiul legalității în organizarea și funcționarea Poliției este scos în evidență,

la fel, nu mai puțin importantă este referința la drepturile și libertățile omului, și anume garantarea acestor prin prisma actelor internaționale care determină această construcție și stabilește mecanismele necesare, atât la nivel național, cât și internațional.

Susținem părerea că meritul deosebit al comunității internaționale rezidă, în primul rând, în recunoașterea obligativității juridice a protecției drepturilor și libertăților omului în activitatea poliției.

În același timp, actele internaționale recunosc necesitatea dezvoltării unei societăți civile, în care cetățenii și statul se află în relații de interdependență, își pot limita și controla reciproc acțiunile, în care cetățenii pot să-și revendice drepturile lezate de stat, în cazul dat de către acțiunile poliției [3, p. 25].

Etapele de dezvoltare parcurse de Poliția națională sunt importante, dar pentru a înțelege particularitățile distincte ale structurii date și creionarea trăsăturilor specifice, este imperios de a pătrunde în esența Poliției, în calitate de concept dedicat și distinct.

Poliția – noțiuni generale. Autorii autohtoni Bellecciu Șt. și Antoci A. consideră că, Poliția are un rol major în organizarea instituțională a unui stat, având misiunea grea și delicată în același timp de menținere a ordinii și siguranței interne, de apărare a drepturilor și libertăților cetățenești, drepturi specifice statului democratic. Totuși trebuie menționat faptul că noțiunea de „poliție” derivă de la grecescul „politeia” (polis - oraș). Așa numea Aristotel în lucrările sale autoritățile administrative orașenești, iar dacă admitem că în perioada respectivă concepția de statalitate se confundă cu autoritatea administrativă a orașelor-cetăți, prin această noțiune era redată organizarea politică a statului în ansamblu [3, p. 54].

Cercetătorii Boeșteanu C., Cușnir V., Grati V., Dogotari I. referindu-se la etimologia cuvântului – „poliție”, menționează că „este o expresie aprobată, tradițională și universală din punct de vedere istoric, filozofic și juridic. Expresia dată are un șir de cali-

tăți indiscutabile, cum ar fi, în primul rând, aparat, în obligațiile căruia se află povara principală de menținere a ordinii publice și asigurare a securității publice în toate țările lumii, care servește drept instrument (mijloc) universal de constrângere și, în majoritatea țărilor, se numește „poliție”. Anume acest aparat protejează prioritar ordinea publică, securitatea publică, viața, sănătatea, bunurile materiale ale cetățenilor și alte valori [11, p. 19].

Autorul român Prună Șt. utilizând conceptul clasic de organizație „admite că Poliția reprezintă un spațiu social distinct, în care un grup de oameni cooperează pentru a atinge anumite obiective, pentru a asigura o anumită finalitate” [12, p. 10].

Definițiile relatate care scot în evidență anumite elemente definitorii ale Poliției sunt susținute de următoarele principii ale activității polițienești:

1. transparență, care presupune informarea permanentă a cetățenilor cu privire la problemele existente în comunitate;
2. implicare activă, care presupune că cetățeanul nu trebuie să fie considerat doar un beneficiar pasiv al serviciilor oferite de Poliție;
3. specificitate, care presupune că natura și obiectivele muncii de Poliție vor fi determinate de nevoile reale ale comunității în materie de siguranță, liniște și ordine publică;
4. echilibrul social, care presupune că responsabilitățile în domeniul controlului social trebuie repartizate între Poliție și comunitate;
5. diversitate, care presupune că în cadrul Poliției ar trebui să lucreze (adică să fie reprezentate cel puțin într-un număr proporțional, inclusiv în funcții de răspundere) persoane din diferite grupuri ale societății moldovenești (femei și bărbați, persoane de diferite etnii, inclusiv, și limbi, religii, din diferite regiuni, etc.), astfel încât diversitatea din societate să fie reflectată și în cadrul Poliției. Acest fapt va contribui la sporirea încrederii populației în Poliție și la îmbunătățirea cooperării cu aceasta;

6. motivarea comunității, care presupune că activitatea polițienească comunitară trebuie să atragă și să sprijine participarea membrilor colectivității în acțiuni de prevenire a faptelor antisociale, întrucât prevenirea criminalității este cu atât mai eficientă cu cât inițiativele sunt fundamentate pe contribuția comunității;

7. contactul permanent, care presupune că Poliția este o entitate publică ce comunică cu populația, colaborează cu toate instituțiile ce au atribuții pe linia siguranței publice, fiind de asemenea o instituție care acționează în parteneriat cu comunitatea pentru rezolvarea problemelor pe care aceasta le reclamă [3, p. 33-34].

Putem menționa că, din analiza definițiilor, dar și a particularităților deduse din principiile activității polițienești, Poliția este autoritatea publică, care pune în aplicare politicile statului în domeniile de competență încredințate, prestează serviciile statale de securitate, având misiunea primară de a proteja oamenii, respecta drepturile și libertățile acestora, de a aplica legea, realiza controlul și prevenirea criminalității, menținerea și asigurarea ordinii publice.

Atribuțiile și funcțiile Poliției. Prin prisma competențelor deținute, dar și proceselor organizaționale și funcționale de care este responsabilă, Poliția face parte din puterea executivă, fiind împuternicită de către popor prin intermediul guvernului de a menține ordinea, stabilitatea și securitatea publică. Ea trebuie să aplice legile adoptate de puterea legislativă în numele și pentru binele poporului, iar principalele funcții în acest sens sunt:

- prevenirea și depistarea infracțiunilor;
- gestionarea crizelor și situațiilor de urgență;
- menținerea ordinii publice, păcii și liniștii;
- furnizarea de asistență publicului [13, p. 46].

Autoarea Lisa Denney vine cu o abordare mai extinsă atunci când vorbește despre funcțiile Poliției, iar în baza unor cercetări mai vechi, identifică următoarele:

1. prevenirea și controlul comportamentelor recunoscute ca fiind periculoase pentru viața persoanelor și bunurile acestora;

2. oferirea ajutorului persoanelor care sunt supuse pericolului de vătămare corporală, precum și victimelor atentatelor criminale;

3. protejarea garanțiilor constituționale, cum ar fi libertatea opiniei, cât și dreptul la întruniri;

4. facilitarea deplasării persoanelor și vehiculelor;

5. oferirea sprijinului pentru cei care nu pot avea grijă de ei, persoanele dependente, persoanele cu dezabilități, vârstnicii și minorii;

6. rezolvarea conflictelor, fie între persoane sau grupuri de persoane;

7. crearea și menținerea sentimentului de securitate în comunitate [14, p. 3].

În afară de funcțiile indicate determinăm principalele sarcini puse pe seama Poliției:

- de a asigura și menține liniștea publică, respectul față de lege și ordinea în cadrul societății;
- de a proteja și respecta drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei care sunt consacrate, îndeosebi, de către Convenția Europeană a Drepturilor Omului;
- de a preveni, depista și de a combate criminalitatea;
- de a oferi asistență și servicii populației [15].

Totodată, se recomandă ca în statele democratice, poliția care contribuie la menținerea valorilor democrației, ea însăși să fie penetrată de aceste valori. În general, publicul acceptă și chiar aprobă exercitarea autorității legale a poliției atâta timp cât aceasta este percepută ca îndeplinindu-și misiunile într-un mod etic acceptabil și are obiective valabile și democratice. Când aceste condiții sunt îndeplinite, poliția este îndreptățită să se aștepte ca publicul să aibă încredere și să-i ofere ajutor și sprijin în exercitarea funcțiilor menționate [13, p. 44].

Poliția și drepturilor omului. După cum am stabilit mai sus, în societățile democratice, guvernate de principiul legalității, poliția îndeplinește funcțiile tradiționale de prevenire, combatere și depistare a criminalității, de ocrotire a liniștii publice, de respectare a legii și de protejare a drepturilor fundamentale ale persoanei.

Pentru ca drepturile omului să fie exercitate pe deplin, oamenii trebuie să le respecte, iar statele au obligația de a le respecta și în același timp de a le proteja, aspecte fundamentale pentru sistemul drepturilor omului [16, p. 30].

Totodată, deoarece printre sarcinile principale ale poliției se numără prevenirea și contracararea infracțiunilor și altor manifestări antisociale, precum și asigurarea ordinii și securității publice, activitatea acestei instituții interferează, sub diverse aspecte, direct sau indirect, cu o gamă largă de drepturi fundamentale ale omului, cum ar fi:

- dreptul la viață, la integritate fizică și psihică;
- interzicerea torturii, a tratamentelor inumane sau degradante;
- dreptul la libertate și siguranță;
- dreptul la libera circulație;
- dreptul la respectarea vieții private și familiale;
- dreptul la inviolabilitatea domiciliului și corespondenței;
- dreptul la apărare;
- dreptul la libertatea de întrunire;
- interzicerea discriminării;
- dreptul la proprietate;
- dreptul la un proces echitabil [17, p. 15].

Autoarea Sara Pastor este de părerea că „o abordare bazată pe drepturile omului contribuie la generarea legitimității percepută față de subdiviziunile de poliție și, în cele din urmă, față de Stat în ansamblu”, lucru cu care suntem de acord în totalitate, fiind absolut necesară integrarea și trecerea tuturor procedurilor operaționale de activitate prin prisma drepturilor

omului, în condițiile în care în diferite state se constată o degradare etapizată a respectării drepturilor și libertăților omului de către structurile polițienești. Pe de altă parte, același autor admite „că și statele trebuie să stabilească unele restricții asupra anumitor drepturi și libertăți în interesul ordinii și securității publice”, context în care „poliției i se acordă anumite împuterniciri care sunt recunoscute ca necesare într-o societate democratică” [18, p. 17-18].

În ordinea dată de idei, o abordare a poliției bazată pe drepturile omului ar facilita stabilirea unui echilibru just al drepturilor care să permită statului să folosească anumite puteri și pârghii coercitive. Astfel, în cazul polițiștilor se consideră că, drepturile omului:

- îi ajută să stabilească ce este permis și ce este interzis;
- contribuie la modelarea structurilor organizaționale interne ale poliției;
- precizează îndatoririle polițiștilor, în calitate de reprezentanți ai statului, de a respecta și de a proteja cetățenii;
- garantează respectarea valorilor umane ale polițiștilor, când ei înseși sunt titulari ai acestor drepturi.

Poliția nu aplică, nu încurajează și nu tolerează tortura, tratamentul inuman sau degradant, iar aplicarea forței fizice, mijloacelor speciale și a armelor de foc se admite doar în strictă conformitate cu legea și în cazul în care metodele nonviolente nu asigură îndeplinirea atribuțiilor Poliției [10].

Posibilitatea de a folosi forța este una dintre caracteristicile definitorii ale poliției, iar polițiștii au dreptul să folosească forța ca instrument în vederea îndeplinirii sarcinilor. Acest monopol îi conferă poliției o poziție deosebit de sensibilă și puternică în cadrul statului, existând în permanență posibilitatea comiterii diferitor abuzuri.

Totodată, în calitate de funcționari guvernamentali, polițiștilor le este acordată posibilitatea de a

folosi forța, atunci când este necesar, pentru a pune în aplicare legile și pentru a preveni, a descoperi și a combate infracțiunile. Pentru polițiști, drepturile omului reprezintă legea cea mai importantă, iar conform principiului consacrat că, toate legile ar trebui să fie interpretate și puse în aplicare într-un mod care să fie în strictă conformitate cu normele referitoare la drepturile omului, atunci când previn sau depistează o infracțiune, polițiștii protejează drepturile omului cum sunt dreptul la proprietate, la viață, la integritate fizică și psihică, la libertate și securitate personală [16, p. 58-59].

Reglementările instituite la nivel național sunt destul de modeste, făcând referință la Codul European de etică al Poliției în care este inserat expres că acesta se aplică forțelor sau serviciilor de poliție publice tradiționale sau altor autorități autorizate și/sau controlate de puterile publice, al căror prim obiectiv constă în a asigura menținerea ordinii publice într-o societate civilă și care sunt autorizate prin Stat să aplice forța și/sau puteri speciale [15].

După cum punctează Zeiser Germany, pe baza conceptului că statul deține monopolul asupra utilizării forței, poliția — ca parte a administrației publice — deține posibilitatea de a încălca drepturile cetățenilor într-un mod cuprinzător. Prin urmare, activitatea poliției este guvernată de mecanisme de impact și control, precum și aspectele legate de legitimitate [19, p. 79].

La rândul său, Comitetul European pentru Prevenirea Torturii a declarat că, atribuțiile conferite poliției „aduc în mod inerent cu ele un risc de intimidare și rele tratamente”. Acest lucru poate rezulta, atunci când nu sunt stabilite garanțiile necesare de a limita, cât și de a exclude abuzul de putere.

De exemplu, în raportul pregătit în anul 2016, Comitetul recunoaște progresele înregistrate de autoritățile moldovenești în ultimii ani în combaterea torturii și a altor forme de rele tratamente din partea poliției. Cu toate acestea, mai sunt necesare

măsuri suplimentare viguroase pentru a elimina relele tratamente din partea poliției [20, p. 16].

Dacă poliția este investită cu un set de puteri care pot interfera cu drepturile fundamentale ale omului abordarea bazată pe drepturi ar viza să se asigure că limitele intervenției sunt clare la fiecare nivel de organizare și funcționare a poliției și că un mesaj de toleranță zero pentru depășirea acestor limite, este transmis în întreaga structură, de la cel mai înalt nivel până la nivelul inferior al angajaților [18, p. 19].

Actul normativ național care determină procedura detaliată, în acest sens, este Ghidul cu privire la intervenția profesională ce uniformizează practicile, procedeele și tehnicile corecte de pregătire, organizare și executare a măsurilor privind aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc de către personalul din cadrul autorităților de aplicare a legii. Acest ghid definește noțiunile de „tratament degradant”, „tratament inuman” sau „tortură”, cât și noțiunea de „intervenția profesională” ca fiind „totalitatea măsurilor și acțiunilor pe care le întreprind angajații, pentru îndeplinirea misiunilor de serviciu în vederea asigurării unui serviciu public calitativ respectând ideea de tehnică în locul celei de forță” [21].

Astăzi, Poliția este văzută din ce în ce mai mult ca un furnizor de servicii pentru cetățeni, ca o organizație care apără drepturile omului, iar polițiștii sunt nevoiți în fiecare zi să găsească echilibrul fragil și dificil dintre obligația de a proteja și cea de a respecta drepturile omului, așa cum se întâmplă atunci când acționează pentru protejarea persoanelor față de tortură sau rele tratamente în cazurile de violență în familie. De exemplu, în eforturile sale de a proteja drepturile omului, poliția trebuie să aplice strict mijloace proporționale, în special, atunci când este implicată folosirea forței. Acest lucru reprezintă cea mai mare provocare în activitatea polițienească bazată pe drepturile omului – protejarea drepturilor omului cu mijloacele cel mai puțin intrusive [16, p. 10].

Pe de altă parte, obiectivul poliției – respectarea Statului de drept, trecut prin prisma obligațiilor, este de a îndeplini două sarcini distincte, dar unite între ele: aceea de a supraveghea la aplicarea legilor fundamentale ale Statului, asigurând o situație generată de liniștea publică, cât și cea, de a se limita strict la competențele ce-i sunt conferite, abținându-se de la orice act arbitrar și respectând libertățile și drepturile individuale ale cetățenilor.

Aspectul dat este fundamental pentru un stat de drept care presupune, înainte de toate, că cei care fac, interpretează și aplică legea se supun acesteia. Respectiv, poliția trebuie să depindă de legile pe care le aplică. Prin aceasta se recunoaște poliția unui stat cu adevărat democratic: ea se supune aceleiași legi pe care s-a angajat să o apere. Rolul poliției în apărarea și ocrotirea preeminenței dreptului este atât de important că, deseori se poate astfel aprecia stadiul unei democrații, observând comportamentul poliției [18, p. 16].

Pe de altă parte, este important să recunoaștem că există limitări acceptate la nivel internațional în ceea ce privește exercitarea multora dintre drepturile omului în scopul asigurării și menținerii ordinii publice într-un mod democratic în societate. Aceste limitări, acolo unde există, sunt specificate în textele diferitelor tratate privind drepturile omului. În general, astfel de limitări și restricții sunt necesare:

- să asigure respectarea drepturilor și libertăților altora; și
- pentru a satisface cerințele juste ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică.

Prin urmare, este de datoria tuturor cetățenilor să respecte drepturile altora, cât și cerințele legale și necesare menținerii ordinii publice într-o societate democratică [22, p. 16].

Totodată, de către comunitatea internațională este unanim recunoscut că orice imixtiune într-un drept al omului trebuie să servească unui scop sau unui in-

teres legitim. Printre acestea se numără următoarele, fără ca lista să fie exhaustivă:

- securitatea națională;
- integritatea teritorială sau siguranța publică;
- păstrarea ordinii de drept sau prevenirea infracțiunilor;
- protejarea sănătății, a moralei și reputației altor persoane [16, p. 92].

Autorii Aramă E. și Coca G. din analiza actelor normative internaționale cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului, disting următoarele condiții necesare pentru limitarea sau restrângerea acestora, cum ar fi:

- restrângerea să fie necesară într-o societate democratică;
- să fie prevăzută expres de lege;
- este necesară pentru a proteja securitatea națională, ordinea, sănătatea sau morala publică ori drepturile și libertățile celorlalți;
- sunt stabilite exclusiv în vederea realizării interesului general, a binelui public într-o societate democratică;
- sunt impuse pentru membrii forțelor armate și poliției [23, p. 43-44].

Profesorul Deleanu I. enumeră mai multe cazurile când persoanelor le poate fi restrâns exercițiul unor drepturi sau libertăți, dintre care cele ce se referă la activitatea Poliției sunt:

- a) apărarea securității naționale, adică protecția statului și a suveranității poporului;
- b) asigurarea integrității teritoriale;
- c) apărarea ordinii publice;
- e) în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor;
- f) protejarea drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, adică a drepturilor și libertăților celorlalți membri ai colectivității umane [24, p. 122-145].

Poliția și societatea. Ca organ al administrației publice, poliția într-un stat de drept este responsa-

bilă pentru activitatea sa nu doar în fața statului, ci și în fața comunității. În activitatea acestea trebuie să fie pe deplin reflectate toate aspirațiile cetățenilor, numai astfel poliția își poate proba eficacitatea și se poate bucura de încrederea și susținerea societății [25, p. 225].

Peste tot în lume se consideră pe bună dreptate că serviciile de poliție reflectă, în mare parte, societățile din care fac parte, iar schimbările din cadrul poliției depind, de cele mai multe ori, de schimbările care au loc în societate.

În condiții de actualitate este accentuat că, majoritatea serviciilor de poliție europene – în afara faptului că veghează la respectarea legilor – joacă un rol social și asigură un anumit număr de servicii în cadrul societății. La fel, este cunoscut faptul că trebuie, în plus, de aplicat o politică prin care să se recruteze bărbați și femei, reprezentând diverse categorii ale societății, printre care grupurile etnice minoritare, obiectivul fiind ca personalul de poliție să reflecte societatea în serviciul căreia se găsește. Poliția trebuie să-și îndeplinească misiunile, într-o manieră echitabilă, inspirând-se, în special, din principiul de imparțialitate și de nediscriminare [15].

Manuel Hernández afirmă că „poliția este un produs al societății: fiecare tip de societate are un tip de poliție”, iar Anneke Osse pare să fie de acord cu acest lucru și insistă pe punctul că, schimbarea de obicei, nu vine doar de la poliție și „dacă există o ostilitate generală în societate față de minorități sau dacă există un gen vădit de discriminare, atunci este probabil ca astfel de probleme să persiste și în comportamentul poliției” [18, p. 75].

Poliția trebuie să fie organizată astfel încât, să promoveze bunele raporturi între poliție și populație și, eventual, o cooperare efectivă cu celelalte organisme, asociații locale, organizații nonguvernamentale și alți reprezentanți ai populației, cuprinzând grupurile etnice minoritare. La fel, personalul de poliție trebuie să acționeze cu integritate și respect față

de populație, ținând în mod special cont de situația indivizilor care fac parte din grupurile vulnerabile [15].

Astăzi este recunoscut că, pentru a satisface nevoile unor societăți caracterizate de diversitate, conceptele polițienești contemporane trebuie să se bazeze pe stabilirea unei relații de încredere cu toate părțile societății, în egală măsură. Asigurarea respectării drepturilor omului este o condiție prealabilă inevitabilă pentru această relație de încredere și îi impune poliției asumarea unui rol mai proactiv și mai orientat către servicii [16, p. 17].

Tendința în creștere de a considera poliția un prestator de servicii pentru comunitate are o explicație și se observă în procesele de reformare a structurii date derulate în ultimele decenii în mai multe țări, inclusiv în cadrul organizațiilor polițienești bazate pe conceptul tradițional al aplicării forței. Acest punct de vedere ia în considerare elemente esențiale din sfera prestării de servicii, printre care poliția comunitară, cât și o interacțiune mai intensă cu publicul.

În literatura de specialitate au fost determinați câțiva factori care au impulsivat trecerea către o abordare orientată spre servicii a activității polițienești:

- tranziția statelor din Europa Centrală și de Est de la regimurile autoritare la cele democratice a dus la o regândire a funcțiilor de bază ale statului, inclusiv a poliției, dintr-o perspectivă democratică și a drepturilor omului;
- în democrațiile europene occidentale, îngrijorarea opiniei publice în legătură cu abuzurile poliției a crescut în ultimele decenii. Acest lucru a dus la reforme care au avut tendința să sublinieze rolul de serviciu public al poliției, de exemplu prin deschiderea către public și prin structuri de răspundere. Printre acestea din urmă se numără instituțiile de monitorizare a poliției, cum ar fi mecanismele naționale și Comitetul European pentru Prevenirea Torturii [16, p. 65].

Poliția – agent al schimbării. Pentru marea majoritate a cetățenilor, poliția este cea mai vizibilă agenție a statului. Datorită interacțiunii cu cetățenii pe care o implică munca lor, polițiștii sunt imaginea cea mai tangibilă a forțelor de ordine și primii în transpunerea cadrului juridic abstract în consecințe reale pentru indivizi (prin sancțiuni, rețineri sau, atunci când este necesară, folosirea forței). De aceea imaginea poliției poate avea o mare influență asupra percepției cetățenilor despre instituțiile publice și despre rolul statului.

Mai mult, după cum am menționat supra, statul se bazează pe poliție pentru a face față situațiilor conflictuale, pentru care este permisă utilizarea forței, cât și măsurilor ce implică restricții asupra drepturilor fundamentale. Când acele restricții sau modul în care sunt aplicate nu sunt percepute ca legitime sau corecte, cetățeanul poate pune la îndoială nu numai comportamentul polițistului, ci de asemenea, legitimitatea statului, care este responsabil în ultimă instanță de performanța angajaților. La baza instituțiilor democratice se află nevoia de a fi asigurată legitimitatea, deoarece lipsa de legitimitate percepută poate afecta în cele din urmă simțul public al obligației și responsabilitatea față de lege [18, p. 16].

În condițiile date legitimitatea poliției nu este afectată numai de activitatea polițienească în sine, dar depinde și de legitimitatea cadrului juridic pe care aceasta are menirea să-l pună în aplicare.

Deoarece poliția reprezintă statul în modul cel mai vizibil, încrederea în poliție echivalează cu încrederea în stat. În lipsa acestei încrederi, cetățenii nu vor fi dispuși să semnaleze infracțiunile și nici să le ofere polițiștilor informațiile de care au nevoie pentru a-și desfășura activitatea în mod eficient [16, p. 62].

Poliția care este ineficientă, ilegală sau nedreaptă în protejarea persoanelor împotriva criminalității va pierde încrederea acestora. O activitate bună

a poliției este bazată mai degrabă pe legitimitate și consimțământul public decât pe represii, iar obținerea încrederii este cheia pentru o activitate polițienească eficientă, unde funcțiile poliției pot fi realizate mai degrabă pe bază de legitimitate decât pe forță.

Suntem de acord cu idea că, Poliția va spori legitimitatea statului dacă demonstrează în activitatea sa zilnică sensibilitate la nevoile și așteptările societății, și utilizează autoritatea statului în interesul cetățenilor. Dacă poliția își îndeplinește responsabilitățile într-un mod care reflectă valorile democratice, cauza democrației și legitimitatea statului avansează [13, p. 44].

Una din condițiile succesului în activitatea Poliției este deschiderea față de problemele societății, cât și înțelegerea, dar și soluționarea acestora la timp și în măsura posibilităților.

Se consideră că, progresele către practici democratice făcute de poliție sunt înregistrate atunci când există o schimbare „de la o abordare orientată către control la una orientată mai cu seamă spre servicii”, unde preocuparea principală în aplicarea legii rămâne orientată spre prevenirea proactivă a criminalității. Prin activitatea sa, poliția trebuie să fie parte a eforturilor comune ale societății de promovare a protecției juridice și generare a unui sentiment de securitate [13, p. 44].

La rândul său, nivelul de încredere în Poliție este un factor determinant prin care se evaluează activitatea acesteia. Astfel, se consideră că, acolo unde există încredere, rata de sesizare a infracțiunilor va crește, prin urmare, se vor soluționa mai multe infracțiuni, făcându-se dreptate victimelor. Protejând drepturile fundamentale ale tuturor cetățenilor, ofițerii de poliție vor inspira încredere întregii societăți, contribuind la un cerc virtuos care va încuraja semnalarea infracțiunilor, va eficientiza combaterea infracționalității, va face mai multă dreptate victimelor și va reduce tensiunile din societate [16, p. 3].

Pe de altă parte, fenomenele negative care afectează stare de legalitate, ordinea și securitatea publică se află într-o permanentă schimbare, lucru care poate genera diferite crize în domeniul dat și poate pune o presiune enormă asupra structurilor polițienești din întreaga lume [26, p. 333].

Pentru a determina ce se cere de la poliție ca să răspundă eficient provocărilor, trebuie să înțelegem amenințările de astăzi și să fim capabili de a le prezice pe cele de mâine. La fel, urmează a fi luate în considerare evoluțiile globale într-o varietate de domenii, care vor afecta criminalitatea și poliția deopotrivă [27, p. 1].

De exemplu, la nivelul Uniunii Europene au fost identificate o serie de factori favorizanți și vulnerabilități care pot fi exploatați de elementele infractoare în desfășurarea activităților ilicite, iar analiza Europol a identificat 7 amenințări de care statele membre vor trebui să țină cont în momentul în care își vor formula direcțiile de acțiune în ceea ce privește combaterea criminalității organizate, respectiv:

- a) migrația ilegală;
- b) traficul de ființe umane;
- c) contrafacerea mărfurilor și produselor din domeniul sanitar și farmaceutic;
- d) infracțiuni economice săvârșite prin intermediul firmelor de tip “fantomă” – rambursarea ilegală a TVA;
- e) producția și traficul de droguri sintetice;
- f) criminalitatea informatică;
- g) spălarea de bani.

De asemenea, au mai fost identificate două posibile amenințări care trebuie avute în vedere și tratate ca posibile domenii de acțiune pentru grupările de criminalitate organizată, respectiv:

- a) infracțiunile în domeniul mediului – traficul ilicit de deșeuri;
- b) fraudele în domeniul energiei și fraudele rezultate din comerțul cu certificate verzi.

În acest context, spre exemplu Strategia națională de ordine și siguranță publică pentru 2015-2020 din România stabilește următoarele obiective generale, ce urmează a fi realizate, în mare parte de Poliție: prevenirea și combaterea criminalității organizate, transfrontaliere și terorismului; prevenirea și combaterea macrocriminalității, în special a criminalității economico-financiare și corupției; creșterea gradului de siguranță și protecție a cetățeanului; creșterea nivelului de securitate al persoanelor fizice/juridice și entităților statului în spațiul cibernetic; dezvoltarea capacității administrative și operaționale a structurilor cu atribuții în domeniul ordinii și siguranței publice.

În condițiile în care tendința de schimbare și escaladare a fenomenului infracțional, a riscurilor și amenințărilor la ordinea și securitatea publică vor rămâne și în viitor, se impune perfecționarea sistemului de asigurare a ordinii publice, a siguranței persoanei și a securității publice. Pe de altă parte, este imperios necesară administrarea cât mai eficientă a autorităților care asigură ordinea publică, cât și stabilirea unor proceduri clare și exacte de gestionare a situațiilor de criză în acest domeniu [28, p. 79-80].

Analizând diferitele modele de organizare și activitate ale Poliției constatăm că numeroase state europene își reorganizează, actualmente, poliția, reorganizare care constituie parte deloc neglijabilă a procesului de promovare și consolidare a ideilor și valorilor democratice, din societate. În toată Europa s-a trecut la reforma poliției și, în particular, în democrațiile mai recente, aceste reforme se înscriu într-un proces general, al cărui obiectiv global este consolidarea principiilor democratice, a preeminenței dreptului și protecției drepturilor omului în administrarea publică.

În acest sens, Poliția urmează să devină, în primul rând, un partener credibil pentru fiecare cetățean și societate, având o atitudine proactivă față de nevoile

cetățenilor și problemele comunității. Cunoașterea situației și anticiparea fenomenelor ce atentează la ordinea și securitatea publică, dar și interesele de conviețuire ale comunității, cât și soluționarea, în comun, a problemelor și fenomenelor negative, după principiile activității polițienești comunitare sunt esențiale și urmează a fi dezvoltate în continuare [1, p. 223-224].

Concluzii

Din analiza și deducerea constatărilor evidențiem că Poliția este autoritatea publică, care pune în aplicare politicile statului în domeniile de competență încredințate, prestează serviciile statale de securitate, având misiunea primară de a proteja oamenii, respecta drepturile și libertățile acestora, de a aplica legea, realiza controlul și prevenirea criminalității, menținerea și asigurarea ordinii publice.

Astăzi Poliția este văzută din ce în ce mai mult ca un furnizor de servicii pentru cetățeni, ca o organizație care apără drepturile omului, iar polițiștii sunt nevoiți în fiecare zi să găsească echilibrul fragil și dificil dintre obligația de a proteja și cea de a respecta drepturile omului. În eforturile sale de a proteja drepturile omului, poliția trebuie să aplice strict mijloace proporționale, în special, atunci când se impune folosirea forței. Acest lucru reprezintă cea mai mare provocare în activitatea polițienească bazată pe drepturile omului – protejarea drepturilor omului cu mijloacele cel mai puțin intrusiv.

Pe de altă parte, respectarea statului de drept nu implică numai preocuparea pentru ceea ce s-a făcut, ci mai ales maniera în care se face, iar în exercitarea atribuțiilor sale, poliția trebuie să respecte, inclusiv libertățile și drepturile omului și să evite de a acționa într-o manieră arbitrară sau ilegală.

Iată de ce înțelegerea esenței Poliției în calitate de autoritate publică cu caracter complex, cu o multitudine de competențe, determinarea și stabilirea procedurilor legale, clare și exacte de opera-

re, cât și identificare căilor de dezvoltare a acesteia este mai mult ca necesară.

Referințe bibliografice

1. ERHAN, I. *Analiza competențelor poliției prin prisma protecției drepturilor omului (Aspecte teoretice și practice)*. În: Integrare prin cercetare și inovare, Științe juridice și economice. Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională, 10-11 noiembrie 2020, Chișinău, CEP USM, 2020, pp. 219-225.
2. ERHAN, I., ARDELEANU, V. *Impactul Strategiei de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016-2020 – Analiză și concluzii*, În: Revista națională de drept Nr. 4 (246), anul 22 (2021), Chișinău 2021, pp. 41-57.
3. BELECCIU, Șt., ANTOCI, A. *Protecția juridică a drepturilor omului în activitatea Poliției*, suport de curs, Editura Cartea militară, Chișinău, 2019.
4. Legea nr. 416-XII din 18 decembrie 1990 cu privire la poliție (republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 17-19, art. 56).
5. Hotărârea Guvernului Nr. 1109 din 06.12.2010 pentru aprobarea Concepției de reformare a Ministerului Afacerilor Interne și a structurilor subordonate și desconcentrate ale acestuia, publicată la 17.12.2010 în Monitorul Oficial Nr. 247-251, art. 1233.
6. BARBĂROȘIE, A., PÎNTEA, Iu. *Activitatea polițienească în Republica Moldova, percepții interne și externe, raport analitic*, Chișinău, 2016.
7. Hotărârea Guvernului nr. 587 din 12.05.2016 pentru aprobarea Strategiei de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. Publicată la 20.05.2016 în Monitorul Oficial Nr. 134-139 art. 645.
8. Raportul privind „Monitorizarea civică a Reformei Poliției în Republica Moldova”, nr. 5, Asociația „Promo-Lex”, retrospectiva anului 2020.
9. Raportul final privind „Monitorizarea civică a reformei poliției în Republica Moldova”, Asociația „Promo-LEX”, Chișinău, 2021.
10. Legea nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, publicată la 01.03.2013, în Monitorul Oficial Nr. 42-47 art. 145.

11. BOEȘTEANU, C., CUȘNIR, V., GRATI, V., DOGOTARI, I. *Drept polițienesc (manual)*, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Chișinău, 2006.
12. PRUNĂ, Șt. *Managementul organizației Poliției*, curs universitar, Universul Juridic, București, 2012.
13. Manual de Instruire privind Integritatea Poliției, Publicat de DCAF (Centrul din Geneva pentru Controlul Democratic al Forțelor Armate), Geneva, 2015.
14. DENNEY, L. *Activitatea polițienească și dimensiunea de gen*, Set de instrumente privind aspecte de gen și Securitate, DCAF, OSCE/ODIHR, UN Women, 2019.
15. Recomandarea REC (2001)10 a Comitetului de miniștri către statele membre privind Codul European de etică al Poliției (Adoptată de către Comitetul Miniștrilor la 19 septembrie 2001, în cadrul a celei de a 765 a reuniune a delegațiilor miniștrilor).
16. Manual pentru formatorii polițiștilor „Formare pentru polițiști din perspectiva drepturilor fundamentale”, elaborat de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, Luxemburg, 2018.
17. BOTNARU, Gh., URSAN, I., BEJAN, O., ROMANCIUC, S. *Instruirea în domeniul drepturilor omului a colaboratorilor de Poliție*, PNUD Moldova, 2008.
18. PASTOR, S. *Time for change in police culture, Putting human rights at the centre of policing*, Queens University, Belfast, 2014/2015.
19. GERMANY, Z. *Trends and challenges for law enforcement training and education: the German perspective*. European Police science and research bulletin, Special Conference Edition Nr. 3, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017.
20. Report to the Government of the Republic of Moldova on the visit to the Republic of Moldova carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 14 to 25 September 2015 Since April 2011, Strasbourg, 30 June 2016.
21. Ghidul privind intervenția profesională în exercițiul funcției, aprobat prin Ordinul comun nr. 4/44/17-O/6/1/4 din 11.01.2022 al MAI, MJ, MF, CNA, SIS, SPPS.
22. Human Rights and Law Enforcement a Trainer’s Guide on Human Rights for the Police, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Professional Training, series. 5/Add.2, United Nations, New York and Geneva, 2002.
23. ARAMĂ, E., COCA, G. *Restrângerea expresă a drepturilor fundamentale de către prevederile constituționale din România și Republica Moldova*, În: Statul de drept românesc, anul 21 (54), nr. 1, București, ianuarie–martie 2009, pp. 41–46.
24. DELEANU, I. *Drept constituțional și instituții politice*. Tratat. Vol. II. – București: Europa Nova, 1996, p. 122-145.
25. ȘAPTEFRATI, S. *Mediana etică în relațiile dintre poliție și societatea civilă*. În: Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI a RM: științe juridice. 2009, nr. IX, pp. 225-227.
26. ERHAN, I. *Managementul situațiilor de criză în domeniul ordinii și securității publice prin prisma respectării drepturilor omului*, Conferința științifică cu participare internațională „Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Chișinău, 2022, pp. 333-346.
27. Trends and challenges for law enforcement training and education Director of Europol, Mr Wainwright, CEPOL Police Research and Science Conference Budapest, 6 October 2016, pag. 1, <https://www.cepola.eu/sites/default/files/07-rob-wainwright.pdf> (accesat la data de 29.12.2021).
28. ERHAN, I. *Integrarea conceptelor de ordine și securitate publică în cadrul politicilor naționale*, Conferința științifică cu participare internațională „Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Chișinău, 2022, pp. 64-83.

ISTORIA CONSUMULUI DE ALCOOL ȘI A INCRIMINĂRII FAPTELOR SĂVÂRȘITE ÎN STARE DE EBRIETATE

Constantin BUJOR

Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: bujorconstantin8@gmail.com
<https://orcid.org/0000000191800457>

Alexandru MARIȚ

Doctor în drept, profesor universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: alexmarit123@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3198-8398>

Dimensiunile pe care le atinge alcoolismul în societatea umană contemporană sunt de-a dreptul alarmante. Nimic nu se răspândește mai repede ca viciul consumului de alcool, narcomania și toxicomania. Acestea reprezintă o problemă socială pentru societatea modernă. Pe de o parte, alcoolicii, narcomanii sunt gata oricând să comită fapte antisociale, consumul de alcool și drogurile fiind una din cauzele majore ale criminalității, iar pe de altă parte ele produc degenerescență, copiii alcoolicilor și a narcomanilor foarte frecvent devin și ei infractori sau degenerați din punct de vedere fizic și intelectual. Încercarea de a defini alcoolismul a fost marcată aproape în permanență de incertitudini, conflicte și ambiguități, definițiile folosite reflectând ideile culturale, religioase sau științifice ale momentului. Multiple definiții ale alcoolismului au reprezentat o barieră în comunicarea dintre medici și cercetători și a împiedicat un diagnostic de acuratețe. Deși, elementele de bază ale conceptului de alcoolism au fost descrise încă din antichitate, de pe timpul lui Hippocrates, până în sec. al XIX-lea, metodele științifice nu au fost aplicate în studiul acestui fenomen. Folosirea spitalelor de psihiatrie ca loc de tratament pentru alcoolici, dezvoltarea mișcării de sănătate publică și promovarea conceptului de boală în alcoolism, au încurajat cercetările în domeniul alcoolismului.

Cuvinte-cheie: alcoolism, narcomanie, toxicomanie, patologie, tulburare mentală.

HISTORY OF ALCOHOL USE AND CRIMINALIZATION OF ACTS COMMITTED UNDER ITS INFLUENCE

The scale of alcoholism in contemporary human society is alarming. Nothing spreads faster than the habit of alcohol, drug addiction and taxonomy. It is a social problem for modern society. On the one hand, alcoholics and drug addicts are always ready to commit antisocial acts, alcohol and drug use being one of the major causes of crime, and on the other hand they cause degeneration, children of alcoholics and drug addicts often become criminals. or degenerate physically and intellectually. The attempt to define alcoholism has been almost permanently marked by uncertainties, conflicts and ambiguities, the definitions used reflecting the cultural, religious or scientific ideas of the moment. Multiple definitions of alcoholism accounted for a barrier in communication between clinicians and researchers and prevented a diagnosis of accuracy. Although

the basics of the concept of alcoholism have been described since antiquity, from Hippocrates, to the century. The XIX, the scientific methods were not applied in its study. The use of psychiatric hospitals as a treatment for alcoholics, the development of public health movement and promoting the concept of illness in alcoholism, encouraged research in alcoholism.

Keywords: alcoholism, drug addiction, addiction, pathology, mental disorder.

ANTÉCÉDENTS DE CONSOMMATION D'ALCOOL ET CRIMINALISATION DES ACTES COMMIS EN ÉTAT D'ÉBRIÉTÉ

L'ampleur de l'alcoolisme dans la société humaine contemporaine est alarmante. Rien ne se propage plus vite que l'habitude de l'alcool, de la toxicomanie et de la taxonomie. C'est un problème social pour la société moderne. D'une part, les alcooliques et les toxicomanes sont toujours prêts à commettre des actes antisociaux, la consommation d'alcool et de drogues étant l'une des principales causes de criminalité, et d'autre part, ils provoquent la dégénérescence, les enfants d'alcooliques et de toxicomanes deviennent souvent des criminels. ou dégénérer physiquement et intellectuellement. La tentative de définir l'alcoolisme a été presque définitivement marquée par des incertitudes, des conflits et des ambiguïtés, les définitions utilisées reflétant les idées culturelles, religieuses ou scientifiques du moment. Plusieurs définitions d'alcoolisme ont représenté une barrière dans la communication entre cliniciens et chercheurs et empêchent un diagnostic de précision. Bien que les bases du concept d'alcoolisme aient été décrites depuis l'Antiquité, des Hippocrates, au siècle. Le XIX, les méthodes scientifiques n'ont pas été appliquées dans son étude. L'utilisation d'hôpitaux psychiatriques comme traitement des alcooliques, le développement du mouvement de la santé publique et la promotion du concept de maladie dans l'alcoolisme, encouragé la recherche dans l'alcoolisme.

Mots-clés: alcoolisme, addiction, toxicomanie, pathologie, trouble mental.

ИСТОРИЯ УПОТРЕБЛЕНИЯ АЛКОГОЛЯ И РЕГЛАМЕНТИРОВАНИЕ КРИМИНАЛИЗАЦИИ ДЕЯНИЙ, СОВЕРШЕННЫХ В СОСТОЯНИИ АЛКОГОЛЬНОГО ОПЬЯНЕНИЯ

Масштабы алкоголизма в современном обществе вызывают тревогу. Ничто не распространяется так быстро, как привычка к алкоголю, наркомания и таксикомания. Это социальная проблема современного общества. С одной стороны, алкоголики и наркоманы всегда готовы к антиобщественным действиям, употребление алкоголя и наркотиков являясь одной из основных причин преступности, а с другой - они вызывают дегенерацию, дети алкоголиков и наркоманов часто становятся преступниками, деградируют физически и интеллектуально. Попытка определить алкоголизм почти всегда отмечена неопределенностями, конфликтами и неоднозначными возможностями, определениями и отражают культурные, религиозные или научные идеи времени. Многочисленные определения алкоголизма становились барьером в связях между врачами и исследователями, а также и препятствием для определения точного диагноза. Хотя основы концепции алкоголизма были описаны еще в древности, со времен Гиппократа до XIX века, научные методы не применялись в исследовании этого феномена. Использование психиатрических больниц для лечения алкоголиков, развитие движения общественного здравоохранения и содействие концепции болезни алкоголизмом способствовали исследованиям в данной сфере.

Ключевые слова: алкоголизм, наркомания, токсикомания, патология, психическое расстройство.

Introducere

În prezentul articol, vom face o scurtă incursiune în istoria consumului de alcool, în interesul aflării a ceea ce a atras oamenii înspre consumul de alcool, și a momentelor-cheie în care autoritățile naționale au

considerat că trebuie să intervină pentru a reglementa consumul abuziv de alcool (și nu, desigur, pe cel în limite firești). Vom lăsa pentru o analiză separată (secțiunea II.1. din lucrarea noastră), istoria reglementării faptelor ilicite săvârșite în stare de ebrietate (sub influența alcoolului sau a altor substanțe psiho-

trope, fie ele droguri, sau consumul abuziv de medicamente).

Este imposibil de spus cu certitudine când omul pentru prima dată a consumat alcool. Cu siguranță, într-o epocă îndepărtată, s-a observat că fermentarea strugurilor dă un lichid plăcut, atât pentru gustul cât și pentru efectul său euforic. Consumul de alcool este atestat, pentru prima dată, prin documente arheologice și ecleziastice cu cca 12.000 de ani în urmă. Este amintit și în scrierile lui Homer, Herodot, Aristofan și Platon. În timpurile biblice, după cum găsim în “Vechiul Testament”, vinul era folosit în mod curent în alimentația oamenilor. Identificarea substanței chimice și proprietățile sale a fost făcută de arabi, iar cuvântul “alcool” este de origine arabă. În Babilon, consumul de alcool consta în bauturi alcoolice “slabe” și se condamna beția (ca formă exagerată a consumului de alcool), dar nu și consumul cumpătat de alcool. Marele lider militar Gînghis-Han recomanda soldaților să nu bea mai mult de o dată pe săptămână, deși ideal ar fi să nu bea deloc ceea ce, recunoaștea el, “ar fi să cer imposibilul”.

Răspândirea vinurilor în Europa în regiunile propice culturii de viță de vie, poate avea la origine extinderea Imperiului Roman, pentru că romanii, ca și grecii, cultivau din abundență vița de vie și consumau mult vin. Se pare, probabil, că în drumul lor spre Nord, romanii au transportat vinul cu ei, inițiind astfel populațiile autohtone în consumul acestora din cultura viticolă. Se cunosc din antichitate și alte surse de alcool, de exemplu, hidromelul obținut prin fermentarea mierii. Pornind din Evul mediu, consumul de bere și cidru era în creștere din ce în ce mai mult. Băuturile alcoolice apar după anul 800 e.n., când în Anglia se inventează alambicul (aparatură folosită la distilare), însă consumul nu a devenit o activitate curentă decât după mai multe secole.

Materiale utilizate și metode aplicate. La elaborarea prezentei lucrări au fost studiat și utilizat cadrul normativ istoric, regional și național ce asigură pro-

tecția juridică a persoanelor cu devianță alcoolică, toxicomania în materie de istorie a dreptului, drept penal, medicină legală, psihologie și criminologie. Au fost folosite metodele: istorică, comparativă, logică, a analizei și sintezei, sistemică.

Rezultate obținute și discuții

În timpurile biblice, vinul a făcut parte din elementele jertfelor Mozaice: „...iar vin pentru jertfa de băutură la arderea de tot sau la jertfa să aduceți un sfert de hin de fiecare miel ...și să faceți o jertfă de băutură de o treime de hin de vin...”. Lui Aaron și preotesei le-a fost cerută abstenența: “Tu și fiii tăi împreună cu tine, să nu bei vin, nici băutură amețitoare, când veți intra în cortul întâlnirii, ca să nu muriți...” Orice om închinat lui Dumnezeu „să se ferească de vin și de băutura îmbătătoare”. În legătură cu Samson, aflăm din Vechiul Testament: “Tu ... vei naște un fiu, și acum să nu bei nici vin, nici băutură tare...”. Orientalii consumau o băutură compusă dintr-o parte vin și patru părți apă. Uneori însă proporțiile se schimbau în favoarea vinului. În “Deuteronom” citim: “voi avea pacea, chiar dacă aș urma după pornirile inimii mele, chiar dacă aș adăuga beția la sete”.

În vremurile biblice, cuvântul vin nu desemna neapărat băutura de astăzi. Fermentarea naturală produce maximum 14% alcool, o proporție mai mare de alcool ar distruge chiar drojdia care-l produce. Băuturile moderne cu un conținut de până la 50% alcool sunt rezultate în urma înghețării și a distilării, tehnologii necunoscute în vechime, în teritoriul Israelului. Vinul nu putea conține mai mult de 8% alcool din cauza conținutului redus de zahăr din suc de struguri!or. Evreii nu aveau trestie de zahăr cu care să-l îndulcească. Când vorbește despre vin, Vechiul Testament folosește doi termeni: *Tiros* este folosit de 38 de ori și denumește suc de struguri sau mustul nefermentat și *Yayin* este folosit de 153 de ori și denumește vinul fermentat, dar cu procentaj redus de alcool [2].

Solomon, care știa bine că beția nu va putea fi compatibilă cu chibzuința, va recomanda moderația, dar fii lui Israel nu vor arăta nici chibzuință și nici moderație: “vai de cei ce dis-de-diminează aleargă după băuturi amețitoare și șed până târziu noaptea a se înfierbânta de vin”. Preoții evreilor au fost și ei subjuogați de consumul de vin, pentru că “se clatină de vin, și băuturile tari îi amețesc; preoți și proroci sunt îmbătați de băuturi tari, sunt stăpâniți de vin, au amețeli din pricina băuturilor tari, se clatină când prorocesc, se poticnesc când judecă”.

Băutura devenită beție nu a dus niciodată la vre-un lucru bun. Mulți reformatori s-au situat tranșant împotriva consumului de băuturi alcoolice. În Sumer se consuma bere, vin de smochine sau curmale și din struguri, de import. Cărciumile din Sumer au fost deservite mai ales de către femei, specialiste în prepararea băuturilor. Crășmele, la sumerieni și asiro-babilonieni, au fost un loc predilect pentru prostituție, și un om respectabil nu frecventa birturile. Dacă o preoteasă va fi prinsă într-o crășmă, va fi arsă de vie. Babilonul lui Nabucodonosor al II-lea era un oraș cosmopolit, un megapolys în care desfrâul s-a găsit la el acasă. În mulțimea crășmelor se bea mult și bine și se făcea și comerț ilicit și prostituție.

Egiptenii beau și ei bere și vin, din curmale ori din struguri, vin autohton sau grecesc, cumpărat de la coloniștii din Cyrene și Naukratis, în amfore bine pecetluite. Hitiții au fost mari băutori de vin, ca și elamiții, iar perșii aveau o sărbătoare, “Sakaia”, în amintirea unei lupte a lui Cyrus cu Saki, “Sărbătoare bahică, spunea Strabon, de o zi și o noapte la care se purtau costume scitice, în care beau vin și-și ațâțau unii altora poftele amoroase, iar femeile țineau pasul cu ei la băutura”. Cheful, petrecerea, se termina cu o orgie colectivă.

În mitologia indiană, băutura *Soma* deține un loc foarte important, fiind un fel de elixir al vieții. Zeul Indra a fost blamat că bea prea multă *Soma*, de unde

concluzia că acest elixir al vieții conținea și alcool. În vremea mării sărbători “Holi”, toți participanții, obligatoriu, trebuiau să fie beți, ca și la sărbătoarea “bahutamâtri”.

Chinezii de rând consumau băuturi obișnuite, din orez sau fructe, dar cei avuți, ceva mai sofisticate. Nobilii și Împăratul și la capitolul băuturi, ca și la cel de alimentație, preferau lucruri rare, exotice. Mulți nobili, dar și Împărați, au devenit alcoolici. Împăratul Kao Tsu a fost afemeiat și alcoolic.

G. Popa-Lisseanu, în “Mitologia greco-romană” nota că “Bacchus, numit la Roma și Liber, era fiul lui Jupiter și al Semelei, una din ficele lui Cadmus. Nașterea zeului e plină de mister”. Numele de Dionysos, atribuit lui Bacchus, vine de la numele nimfelor de la Nysa care l-au crescut pe zeu în peșterile lor. Mercur îl va da pe Bacchus–Dionysos spre creștere lui Ino, sora lui Semele. Copil fiind, Bacchus striga “Evohe!”. În zilele noastre, poetul Tudor George striga “Aho”, după ce se îmbiba cu suficient vin, pentru a face față dramatismului vieții. Nimfa Mystis i-a pus în plete lui Bacchus o ghirlandă de viță de vie. Bacchus va fi salvat de nebunia dată de Hera după ce se va familiariza cu misterele Cybelei. De aici a învățat zeul întrebuintărea țimbalelor, tobelor și falcelor. Când bunul prieten al lui Bacchus, Ampelus, a fost omorât de un taur, Bacchus “neputându-se mângâia de această pierdere ... vărsa un suc dumnezeiesc în rana nefericitului său amic, pe care îl metamorfoza în viță de vie. Acest suc divin este tocmai acela care dă strugurelui puterea de a îmbăta pe oameni”. Zeul a luat apoi în mână un strugure din noua viță de vie, l-a stors și lăsând să picure sucul a spus: “Prietene, de azi înainte, tu vei fi leacul cel mai puternic în contra durerilor omenești”.

Silen a fost un satir cu care Bacchus a legat prietenie. Silen este întruchiparea butoiului, a polobocului, care ține și hrănește pe Bacchus, adică vinul. Silen e totdeauna beat, însă o beție inspirată, o beție care poate să prevestească viitorul, o beție religioasă care

cunoaște toate lucrurile și care poate să descopere omului misterele și originea misterioasă a lumii.

Față de noul cult al lui Bacchus, care repede și-a găsit adepți, bărbați și femei, s-a pronunțat Pentheus, regele Beoției. El îi numește pe adepții zeului “afe-meiați, pe care beția îi înnebunește și care fac să răsunе văzduhul de tobele lor”. Cultul zeului vinului se va răspândi însă repede și va fi trainic susținut de mulți, foarte mulți adepți.

Victor Kernbach, în “Dicționar de mitologie generală” nota că Bacchus a fost un zeu “de importanță secundară al vinului, viței de vie și beției, în mitologia romană, formă sărăcită a zeului grec Dionysos”. Dionysos, zeul fructelor, vegetației, viței de vie, al vinului și al beției a fost “implicit și zeu al fertilității, din alaiul său făcea parte și Priapos, iar în serbările dionysiace rurale era purtat ostentativ și un falus”. Misterele Dionysiace se celebrau orgiastic la culesul viilor. Dionysos “era o divinitate a beției cu semnificație dublă: beția vulgară (produsă de vin) și beția mistică (sau inițiativă, ducând la starea de transă), în înțelesul extazului mistic”. Cultul acestui zeu atestat încă din epoca miceniană a devenit panhelenic. Din serbările dionysiace s-a născut teatrul tragic grec [2].

Diodor din Sicilia atribuie zeului și invenția băuturii numită *zhytos* (decoct de orz, mai târziu bere). “Bacchanalele” romane vor deveni repede orgii nocturne, unde băutura și sexul vor face ravagii. În anul 786 î.e.n. aceste serbări dezmațate vor fi interzise de Senat.

Grecii au fost cultivatori de viță de vie și mari băutori de vin. Banchetele lor au rămas celebre. Băut din amfore, din burdufuri de capră, din cupe, vinul dulce și aromat a fost prezent în toată istoria Greciei. Filip al II-lea, regele Macedoniei, a fost un mare bețiv. Alexandru cel Mare consuma vin în cantități alarmante.

Romanii s-au dovedit buni soldați, buni constructori și buni băutori. Deși se propovăduia moderația,

abstinența, de către medici, oameni politici, scriitori și filosofi, romanii, ca și grecii, se îmbătau zdravăn, prin cârciumi, taverne, la petreceri. De cele mai multe ori banchetele romane se transformau în adevărate orgii. Cezar, ca și Antonius au dus-o într-un chef alături de Cleopatra, o regină și a somptuoaselor petreceri. Satirele lui Juvenal și Marțial vorbesc despre viciul beției la romani. De la oameni de rând la Împărați și de la simple femei la matroane, toată lumea bea în Imperiul Roman.

Trebuie remarcat faptul că se face distincție între beția anume provocată – care nu are efecte atenuante asupra pedepsei – și cea întâmplătoare, care constituie un motiv de reducere a pedepsei. Acela care prin voința lui (*sua sponte*) s-a făcut furios, înghițind fără măsură ceea ce știa că provoacă furoarea, nu este scuzabil, în caz contrar este.

Dacă majoritatea autorilor erau de părere că, în caz de beție, pedeapsa trebuie micșorată, au existat autori și legislații care au adoptat ideea ateniană a lui Pittacus de aplicare a unei pedepse mai aspre în caz de beție. Două erau argumentele invocate pentru susținerea acestui punct de vedere: pentru că infractorul s-a îmbătat și pentru că a săvârșit fapta, de fapt, se aplica o pedeapsă pentru infracțiunea comisă și una pentru beție, lăsate la aprecierea judecătorului[4].

Același principiu se aplica și în Anglia, unde “beția care privează pe om de minte e un fel de nebunie artificială, o frenezie momentană care, în ochii legii, îngreunează crima și nu o scuză. Un om care din cauza unor excese pe care le-a voit s-a îmbătat, nu trebuie să se bucure de niciun privilegiu; beția lui nu poate decât să agraveze violențele pe care le săvârșește, deoarece *omne crimen ebrietas et intendit et detegit*”.

Și mongolii vor avea bețivii lor și unul va fi chiar marele han Ogodai, care va muri de ciroză în 1241, spre norocul omenirii. Moartea lui a pus capăt marii invazii mongole, generalii Subotai, Bathu-han, Bachetor etc., grăbindu-se să se reîntoarcă în Mongolia.

Turcii și-au poreclit un sultan Selim cel bețiv. Porecla spune totul.

Se povestește că în timpul lui Harun al Rașid, califul de Bagdad, un anume Albucazis, alchimistul curții, ar fi descoperit alcoolul. Datorită vaporilor de alcool răspândiți în laborator, Albucazis s-a îmbătat și în această stare de grație s-a dus la calif, care dându-și seama de importanța descoperirii, a ținut-o la mare preț și în mare secret.

În vremea Renașterii, petrecerile vor fi pretexte de conversații spirituale, etalare de eleganță elocință și modă, de rafinament gastronomic, dar și de consum de băuturi în mari cantități. Rabelais, în al său “Gargantua și Pantagruel” îi ironizează copios pe mâncăi și bețivi. Și Erastmus în “Laus stultorum” are un dinte contra celor care abuzează de alcool. Savanarola a declarat război deschis viciilor, dar papa Alexandru al VI-lea Borgia se destrăbăla cu nepăsare și înota în vin, cu sau fără otravă. Și femeile consumau băuturi, la fel ca și fețele bisericești și Reforma va căuta o impunere mai riguroasă a moralității. În timpul războaielor și mai ales în cel de 30 de ani, armatele de mercenari au devenit spaima pivnițelor, a cramelor și a cârciumilor.

Situația era identică și în Germania unde, după edictul lui Carol Quintul din 1531, persoanei care comitea o infracțiune în stare de ebrietate i se dubla pedeapsa.

Trebuie amintit pasajul unei scrisori a lui Cicero, care se lauda unui prieten că până și sclavilor el le oferea la fiecare masă vin îndoit cu apă de mare și îndulcit cu miere de albine. Folosirea băuturilor alcoolice slabe, ca prescripții terapeutice, are cea mai lungă tradiție[3]. Mult înaintea lui Cicero, Hipocrat recomanda același mod de a bea, dar în scop terapeutic. Astfel, el spune: “bând vin amestecat cu o egală cantitate de apă se potolește anxietatea și teroarea”. După multe secole, la 1871, Westphal nota: “folosirea berii sau vinului permit pacienților agorafobici să traverseze în confort și fără frică localitățile”.

Aristotel, marele filozof și gânditor grec, și Quintilian, renumit pedagog roman, considerau că beția ar trebui să agraveze întotdeauna răspunderea infractorului și să se aplice două pedepse: una pentru beție și alta pentru infracțiunea comisă. Această soluție nu a fost acceptată nici de legiuitorul grec, nici de cel roman, care a admis, ca și în vremurile noastre, că numai beția anume provocată (beția preordinată) pentru a comite o infracțiune agravează răspunderea[6]. Ulterior, legiuitorii și penalistii secolului al XVI-lea s-au divizat, unii împărțind sistemul de drept atenian, alții roman.

În această perioadă, a secolului al XVI-lea, a început să se facă distincție între starea de beție voluntară și cea involuntară, considerându-se că în prima ipoteză făptuitorul trebuia pedepsit, în timp ce în a doua ipoteză nu ar trebui pedepsit. De asemenea, s-a ajuns, treptat, a se analiza separat efectele beției, în raport cu intensitatea acestei stări, apreciindu-se că pedeapsa nu poate fi aplicată ori nu trebuie să fie micșorată decât în caz de beție avansată, completă, altfel dacă beția este ușoară, ea nu atenuează nici delictul, nici pedeapsa. Starea de beție, pentru a înlătura aplicarea pedepsei, trebuie să fie atât de intensă încât să ia omului mintea și uzul rațiunii. În aceeași perioadă, Franța, Anglia, Germania adoptă sistemul grecesc de aplicare a unei pedepse mai grave pentru faptele comise în stare de beție, de asemenea, era incriminată ca faptă penală însăși starea de beție[1].

În mod paradoxal, prima minune făcută de Iisus a fost în legătură cu beția. La nunta de la Cana Galileei lumea a venit să se îmbete. Nici nu se punea problema abstinencei, pentru că vinul s-a terminat mai repede decât mâncarea. Orice om pune pe masă întâi vinul cel bun și după ce oamenii au băut bine, atunci pune și pe cel mai puțin bun. La nunți se bea atât de mult, încât oamenii nu mai erau capabili să facă vreo deosebire dintre vinul bun și pișoarcă. La Cana Galileei Iisus e nevoit să rezolve o problemă a unor bețivi: “Nu mai au vin”. Domnul a schimbat

atunci apa în vin și beția dorită cu siguranță că s-a produs. A băut desigur și Iisus alături de ceilalți, la fel cum a băut vin și la “Cina cea de taină”. În împărăția viitoare a lui Dumnezeu rodul viței de vie va fi răscumpărat din “robia stricăciunii”.

În Evul Mediu, cu toată abținerea propovăduită de Biserică, cu tot îndemnul la cumpătare, moderație, îndepărtare a ispitelor, excesele la băutură nu au dispărut. Modelul ascetului se vroia unul greu de urmat. Chiar preoții beau uneori peste măsură, ca să nu mai vorbim despre nobilime sau capetele încoronate. Atila, căpetenia hunilor, s-a dovedit un strașnic băutor și beat fiind, la nunta lui a fost asasinat de nevastă. Carol cel Mare, împăratul francilor, a fost un mare petrecăreț, ca și Otto cel Mare, împăratul germanilor. Crum și Omurtag, căpeteniile bulgarilor, beau vin din craniile dușmanilor pe care le transformaseră în cupe. Vikingii consumau vin și bere, din cornuri de bou.

În Evul Mediu circula vorba “să bei ca un templier”, de unde concluzia că bravii cavaleri o țineau într-un chef permanent. În orașele medievale crășmele, tavernele, apăreau ca ciupercile. Alături de hanuri, crășmele îmbiau mușterii să între și să-și potolească setea. În Parisul lui Francois Villon, studenții și nu numai, umpleau localurile și beau mult și bine, uneori și fără să plătească. În toată Europa medievală băutura, dacă nu se producea, nu se cumpăra, se fura. În timp de războaie soldații jefuiau pivnițele și beau pe rupte. Țăranii răsculați făceau același lucru. În taberele de mercenari bețiile se țineau lanț. Nicio corabie nu ridica ancora fără băutură alcoolică la bord. Romul, ginul, grogul vor inunda piața și băuturile obținute prin distilare, mai tari, vor înlocui treptat vinul. În Rusia votca ajunge o adevărată instituție. De la mujic la țar se bea cu patimă, cu obstinație, cu poftă, cu sete.

Ivan cel Groaznic făcea chefuri monstruoase. H. Carrera d’Emcausse, în “Blestemul rușilor”, preciza că “Ivan dorea să facă dintr-o societate cu moravuri

destul de libere, ispitită deja de alcool și obișnuită cu ceva corupție, o societate cu norme stricte, după modelul celei monahice”. Petru cel Mare bea tot, de la votcă la șampanie, în cantități care îi îngrozeau pe contemporani. Beția e la ruși beție tradițională, beție națională, are un trecut și un prezent care explică multe. Viața socială rusească s-a desfășurat și se desfășoară în jurul sticlei de votcă. Esenin și Maiakovski au băut ca niște prinți, Stalin e ca un Satana dement, Hrușciiov ca un țăran ucrainean, Brejnev ca un dipsoman iar Elțan până la infarct [2].

Burghezia în ascensiune în Europa va face curând abuz de banii dobândiți și va etala un lux al locuințelor, al vestimentației și al meselor, la care mâncarea și băutura din belșug se vor vrea un mod de epatare. Multe festinuri burgheze au fost mai copioase și mai costisitoare decât banchetele nobiliare.

În Anglia din ajunul războiului civil din 1642, se bea mult. Dictatura lui Oliver Cromwell, un habotnic puritan, a însemnat și închiderea crășmelor duminica. Pentru englezul băutor, epoca lui Cromwell a fost un adevărat blestem, prin pretențiile sale de abținere și religiozitate ferventă. Căderea dictatorului și instaurarea Restaurației va fi o epocă de petreceri, de dezmăț, până la paroxism.

Vremea Revoluției franceze a fost o vreme de beție, dar și de impusă asceză din partea lui Robespierre. Convenția thermidoriană va fi vremea marilor banchete, serbări, baluri. Pe parcursul războaielor napoleoniene se vor bea mii și mii de butoaie cu vin, iar vivandiera va deveni un personaj esențial în peisaj.

Nici americanii nu au dat dovadă de prea multă abținere. În războiul de secesiune, generalul U. Grant, ajuns mai târziu și președinte, a băut cu poftă, cu plăcere, cu pasiune, lăzi de whisky. Abraham Lincoln, cu toate că știa că generalul era bețiv, i-a încredințat comanda armatei Nordiste. Detractorii lui Grant îi spuneau mereu lui Lincoln că era un mare bețiv. Lincoln le replica că așa și era, dar că militarul obține victorii și că probabil, dacă le va da de băut și

celorlalți generali, o să aibă și ei succes pe câmpul de luptă.

În urma impactului cu europenii, băștinașii din America, Africa, Oceania, vor deveni bețivi și apoi alcoolici. Aborigenii vor practica o beție magică, sacră, la sărbători, în cadrul anumitor ritualuri, dar europenii îi vor învăța la un consum diurn. “Apa de foc” a fost blestemul indienilor nord americani. Insula Manhattan a fost dată de indieni albilor pe o sticlă de whisky, câteva monede de aramă, niște oglinzi și mărgele.

În Europa perioadei “La Belle Epoque”, petrecerile se vor ține lanț. În somptuoase localuri, lumea cu bani petrecea îndelung. Șampania spumega în pahare și banii se azvârleau cu dărnicie. Lumea umilă bea în taverne, crășme, “pe lângă mese lungi”, în scunde localuri mohorâte. În Montmartre și Montparnasse, boema petrecea, cu sau fără bani, de cele mai multe ori fără. Absintul, o reală otrăvă, curgea gărlă. H. Murger, în “Scene din viața de boem”, descrie o lume care nu mai este. La “Moulin Rouge” trona Henry de Toulouse-Lautrec. La “Loupin Agir”, “Chat Noir” beau Gauguin și Van Gogh. Alcoolul îl va măcina pe Van Gogh, care într-o criză și-a tăiat și o ureche. Modigliani bea și el, în disperare de cauză, ca și Verlaine, Rimband, Beaudelaire.

În S.U.A, Edgard Allan Poe, între două beții crâncene, își învăța corbul să spună “Nevermore”. Americanii au mai avut și alte celebrități într-ale alcoolului, cum ar fi F. Scott sau Hemingway, cel care s-a specializat în romul cubanez. Nu există doar un singur popor asupra căruia să cadă anatema de bețiv. Toate neamurile de pe Terra au băut, în cantități mai mari ori mai mici. În toate națiile au existat și persoane care au făcut excese în materie de alcool și chiar au înfăptuit fapte reprobabile sau chiar au murit de pe urma exceselor de băutură. Mai e și paradoxul “Să bei cât mai mult este moral, să te îmbeți este imoral”.

Sunt însă și câteva momente în istorie când bețivii, întâlnindu-se între ei, au decis soarta lumii. Stalin și Churchill au fost alcoolici. Despre bețiile lui Stalin s-a scris mult și dintre cei care au participat la chefurile patronate de el, toți își amintesc cu groază. Pe Vorosilov îl puneau, cu toată vârsta înaintată, să danseze Kazacioc, pe jos, pe podea, cu figuri, iar pe Hrușciiov, mai tânăr, pe masă. Le dădea generalilor și comisarilor ordin să bea paharul de votcă cu piper dintr-o dată, până la fund, când el, Stalin, toasta. Nimeni nu știa însă, dacă în paharul lui Stalin, atunci când îl ridică să bea, se află apă ori votcă. Dacă generalisimul dădea paharul peste cap, toți făceau la fel, pentru că altfel Gulagul îi mânca. Lui Stalin îi plăcea să bea votcă rusească, vin și coniac gruzin și bea mult.

Churchill consuma zilnic whisky în mari cantități; pe papagalul său l-a învățat o serie de invective la adresa lui Hitler. Hitler îl disprețuia pe premierul britanic și din “bețiv ordinar” nu-l scotea. Hitler nu bea alcool, nu fuma, nu bea cafea și era vegetarian. Beau în schimb Goering, Hess și alți lideri naștiți [2].

Studiile referitoare la relația dintre consumul de alcool și delincvență indică, în cea mai mare parte, încercarea de a răspunde la o întrebare fundamentală: este posibil ca nivelul delincvenței să crească odată cu creșterea consumului de alcool? Răspunsul la această întrebare se poate găsi în cercetările din cadrul criminologiei. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, paralel cu dezvoltarea criminologiei “individualiste”, se dezvoltă o altă orientare care avea ca inițiatori pe Quetlet și Guerry. În locul studierii delincvenței considerată izolat, ei au fost interesați de studiul distribuției delincvenței în timp și spațiu. Aceasta a fost posibilă prin publicarea unor statistici ale criminalității anuale în Franța începând cu anul 1825, publicare care a fost, de asemenea, întreprinsă și în alte țări. În genere, criminologii care au urmat noua orientare în criminologie au ridicat aceeași problemă a covariației între consumul de alcool și delincvență.

În anumite țări europene, consumul de alcool a atins punctul maxim în ultimul sfert al secolului al XIX-lea, urmând ascensiunea până la începutul primului război mondial. Războiul a adus și modificări comportamentale în sensul că noile condiții socio-culturale și-au pus amprenta asupra consumului de alcool, înfrânându-l. După încheierea acestui război, reglementările asupra producției și vânzării alcoolului au fost temporar maleabile și consumul de alcool a început să crească din nou. Cu toate acestea, consumul de alcool a rămas în general moderat în Europa între anii 1920-1930, făcând excepție anumite țări viticole. Numeroase restricții din timpul războiului nu au fost abolite și, în plus, prețul alcoolului s-a menținut la cote ridicate în raport cu veniturile populației care stagneră.

Nu aceeași situație a fost și în Statele Unite ale Americii, unde consumul de alcool a fost prohibit chiar printr-un amendament constituțional [Amendamentul nr. 18 (din 16.01.1919) la Constituția S.U.A. din 17 septembrie 1787]. Amendamentul 18, care a declarat ilegală producția, vânzarea și deținerea de băuturi distilate a fost rezultatul a zeci de campanii a așa-numitei mișcări de temperare împotriva problemelor legate de alcool la o populație înmulțită de valurile de imigranți din perioada de reconstrucție interbelică. Promotorii prohibiției alcoolului au numit-o “un experiment nobil” și sperau ca ea să ducă la diminuarea crimei și a corupției și la rezolvarea unor probleme sociale, precum violența domestică și la reducerea persoanelor sancționate cu pedeapsa închisorii. Prohibiția a beneficiat de sprijinul unor sectoare foarte diferite de la “progresiștii” care sperau într-o îmbunătățire a sănătății muncitorilor și până la organizații extremiste precum Ku Klux Klan, sau a feministe, religioase și chiar de culoare din zonele rurale. În anul 1919, în timp ce se studia proiectul de lege-amendament, consumul de băuturi alcoolice era de 6 litri pe an/cap de locuitor[7]. În anul 1921, la doi ani după instituirea acestei măsuri, consumul

a scăzut drastic la 0,5 litri/cap de locuitor și a fost singura știre bună generată de prohibiția alcoolului distilat.

Efectul acestei măsuri legale, ba chiar considerată constituțională, nu a fost însă cel scontat, chiar dacă prohibiția consumului de alcool a durat 14 ani (1919-1933). Afaceristul John D. Rockefeller, care a sprijinit prohibiția, a afirmat în 1932 că “în general, a crescut consumul de alcool, s-au înmulțit barurile clandestine și au apărut armate de infractori”. În 1922, consumul de alcool a ajuns la circa 4,5 litri, iar în 1929 era deja de 5 litri/cap de locuitor. Prețul la băuturile alcoolice a crescut rapid, iar distileriile clandestine sau contrabanda cu băuturi din Mexic, Canada și Caraibe au impulsivat organizațiile criminale din acea perioadă. Rata omuciderilor, care în 1920 era de 6,8/1.000 de locuitori a ajuns la 9,9/1.000 locuitori în anul 1933, iar de atunci (din momentul abolirii prohibiției alcoolului), a scăzut constant în fiecare an la mai puțin de 6/1.000 de persoane când S.U.A. au intrat în cel de-al doilea război mondial.

Această experiență este citată adesea și de către cei care promovează legalizarea marijuanei și a altor droguri, după mulți ani de la acest “război împotriva drogurilor” din S.U.A., care s-a soldat cu peste 2 milioane de persoane trimise la închisoare și înflorirea acestui nou tip de comerț.

Al doilea război mondial a corespuns unei reduceri considerabile a consumului de alcool însoțită de aceleași probleme ca în primul război mondial, dar starea respectivă nu a durat, schimbul de mărfuri (inclusiv alcool) luând proporții spectaculoase până la sfârșitul războiului. Țările mari producătoare de viță de vie, au fost primele în care consumul a recidivat, cu remize în cultura viticolă din ce în ce mai numeroase, consumul atingând în anul 1955 cote fără precedent în țări precum Franța și Belgia, de exemplu.

În anumite țări, relația dintre beție și delincvență a fost considerată atât de importantă încât datele sunt colectate și prezentate în statistici penale ofici-

ale. Pentru Ungaria anului 1976, de exemplu, statisticile dovedesc că, în cazul omuciderilor, 26% din delincvenți erau sub influența alcoolului, pentru acte de violență calificate 17%, iar pentru furturi 13%. În Polonia anului 1973, procentajele erau de 58%, 50% și respectiv 24%, în fosta Uniune Sovietică în 1972 erau de 75%, 83% și respectiv 60%.

Concluzii

Legislațiile penale din toate orânduirile sociale au pedepsit, de regulă, infracțiunile săvârșite în stare de beție, precum beția însăși. Desigur, unele sisteme de drept au considerat starea de beție o agravantă, iar altele o atenuantă[4].

Din punct de vedere istoric, infracțiunea comisă în stare de beție a fost pedepsită din cele mai vechi timpuri. Aristotel, în lucrarea sa “Politica”, face o mențiune din care rezultă că în vremea lui Pittacus o infracțiune comisă în stare de beție se pedepsea de două ori mai aspru decât dacă făptuitorul ar fi fost treaz. La Atena, spune Plutarh în lucrarea sa “Viața lui Solon”, un arhonte găsit în stare de beție a fost condamnat la moarte[5]. În dreptul roman

fapta săvârșită în stare de beție se pedepsea, dar cu mai multă indulgență conform adagiului: *pervium de lapsus capitalis poena remittitur*.

Referințe bibliografice

1. APETREI, M., PASCU, IL., DRIMER, CI. *Cauze care înlătură caracterul penal al faptei*, Ed. Ecologică, București, 2001, p. 189.
2. BĂLAN, M. *Istoria beției la români*, Ed. Eurostampa, Timișoara, 2005, p. 8.
3. CORNUȚIU, G. *Patologia alcoolică psihiatrică*, Ed. Mihai Eminescu, București, 1994, p. 10.
4. DUȚU, T. *Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei și cauzele justificative*, Ed. Europolis, Constanța, 2007, pag. 155.
5. TRAIAN, D. *Drept penal. Partea generală*, Ed. Lumina Lex, București, 2004, p. 516.
6. DANEȘ, Șt. *Considerații în legătură cu circumstanțele agravante legale și judiciare*, în RRD 11/1984, p. 276.
7. Potrivit unui studiu publicat în 1932 de Columbia University Press.

DELIMITAREA VANDALISMULUI DE INFRAȚIUNEA DE DETERIORARE SAU DISTRUGERE A BUNURILOR PATRIMONIULUI CULTURAL

Valentin CHIRIȚA

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: valentin-chirita@yandex.ru
<https://orcid.org/0000-0002-7711-022X>

Sofia PILAT

Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: sofia-chirita@yandex.ru
<https://orcid.org/0000-0002-1517-8886>

În pofida faptului că vandalismul are adânci rădăcini istorice, odată cu dezvoltarea civilizației însoțită de evoluția procesului de urbanizare, această faptă penală a devenit tot mai răspândită. Acest lucru se datorează creșterii ponderii infrastructurii transporturilor (aparitia noilor unități de transport public, feroviar etc.), infrastructurii culturale și a cultelor care cuprinde un număr impunător de bunuri ce comportă o valoare istorică, culturală sau religioasă; distanțării relațiilor dintre membrii grupului social; formalizării raporturilor sociale și, ca rezultat, pierderea controlului social informal asupra membrilor colectivității etc. Toți acești factori favorizează nemijlocit comiterea actelor de vandalism, care afectează valorile istorice, culturale și religioase ocrotite de stat. În condițiile existenței unui stat de drept, lupta cu infracțiunile ce atentează la ordinea publică capătă o relevanță deosebită. Aceste circumstanțe au fost luate în considerare de către legiuitor în procesul elaborării măsurilor legale menite să contracareze astfel de fapte penale, măsuri care și-au găsit reflectare în legislația penală în vigoare. Protecția juridică a relațiilor patrimoniale implică și incriminarea faptelor ce aduc atingere bunurilor de patrimoniu cultural. În acest sens, urmărind scopul de ocrotire a patrimoniului, legiuitorul a incriminat deteriorarea sau distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural în art. 199¹ CP.

Cuvinte-cheie: distrugere, deteriorare, bunuri de patrimoniu cultural, patrimoniu cultural național, patrimoniu cultural mobil, patrimoniu cultural imobil, patrimoniu istoric construit.

DELIMITATION OF VANDALISM FROM THE CRIME OF DETERIORATION OR DESTRUCTION OF CULTURAL HERITAGE GOODS

Despite the fact that vandalism has deep historical roots, with the development of civilization accompanied by the evolution of the urbanization process, this criminal act has become more widespread.

This is due to the increasing share of transport infrastructure (the emergence of new public transport units, railways, etc.), cultural infrastructure and cults that include an impressive number of goods of historical, cultural or religious va-

lue; distancing the relations between the members of the social group; formalization of social relations and as a result the loss of informal social control over members of the community, etc.

All these factors directly favor the commission of acts of vandalism, which affect the historical, cultural and religious values protected by the state. In the conditions of the existence of a rule of law, the fight against the crimes that threaten the public order acquires a special relevance. These circumstances were taken into account by the legislator in the process of elaborating the legal measures meant to counteract such criminal acts, measures that were reflected in the criminal legislation in force. The legal protection of patrimonial relations also implies the incrimination of the facts that harm the cultural heritage goods. In this sense, pursuing the purpose of heritage protection, the legislator incriminated the damage or destruction of cultural heritage assets in art. 199¹ CP.

Keywords: destruction, deterioration, cultural heritage goods, national cultural heritage, mobile cultural heritage, immovable cultural heritage, built historical heritage.

DÉLIMITATION DU VANDALISME DU CRIME DE DÉTÉRIORATION OU DE DESTRUCTION DES BIENS DU PATRIMOINE CULTUREL

Malgré le fait que le vandalisme a des racines historiques profondes, avec le développement de la civilisation accompagné de l'évolution du processus d'urbanisation, cet acte criminel s'est répandu. Ceci est dû à la part croissante des infrastructures de transport (émergence de nouvelles unités de transports publics, chemins de fer, etc.), des infrastructures culturelles et des cultes qui comprennent un nombre impressionnant de biens à valeur historique, culturelle ou religieuse ; distanciation des relations entre les membres du groupe social ; formalisation des relations sociales et par conséquent la perte du contrôle social informel sur les membres de la communauté, etc. Tous ces facteurs favorisent directement la commission d'actes de vandalisme, qui portent atteinte aux valeurs historiques, culturelles et religieuses protégées par l'État. Dans les conditions d'existence d'un Etat de droit, la lutte contre les délits qui menacent l'ordre public acquiert une importance particulière. Ces circonstances ont été prises en compte par le législateur dans le processus d'élaboration des mesures juridiques destinées à lutter contre de tels actes criminels, mesures qui ont été reflétées dans la législation pénale en vigueur. La protection juridique des relations patrimoniales implique également l'incrimination des faits qui portent atteinte aux biens du patrimoine culturel. En ce sens, poursuivant l'objectif de protection du patrimoine, le législateur a incriminé l'endommagement ou la destruction des biens du patrimoine culturel dans l'art 199¹ CP.

Mots-clés: destruction, détérioration, biens du patrimoine culturel, patrimoine culturel national, patrimoine culturel mobile, patrimoine culturel immobilier, patrimoine historique bâti.

РАЗГРАНИЧЕНИЕ ВАНДАЛИЗМА ОТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПО ПОВРЕЖДЕНИЮ ИЛИ УНИЧТОЖЕНИЮ ОБЪЕКТОВ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

Несмотря на то, что вандализм имеет глубокие исторические корни, с развитием цивилизации и эволюцией процесса урбанизации, данное преступное деяние стало более распространенным. Этот факт связан с увеличением доли транспортной инфраструктуры (появление новых единиц общественного транспорта, железных дорог и т.д.), культурной инфраструктуры и появление новых объектов общественного имущества, которые включают внушительное количество объектов культурного наследия, имеющих историческую, культурную или религиозную ценность; дистанцирование отношений между членами социальной группы; формализация общественных отношений и, как следствие, потеря неформального социального контроля над членами сообщества и т.д. Все перечисленные факторы напрямую способствуют совершению актов вандализма, затрагивающих исторические, культурные и религиозные ценности, охраняемые государством. В условиях существования правового государства, борьба с преступлениями, угрожающими общественному порядку, приобретает особую актуальность. Эти обстоятельства были учтены законодателем при разработке правовых мер противодействия

подобным преступным деяниям, которые нашли отражение в действующем уголовном законодательстве. Правовая охрана имущественных отношений также предполагает инкриминирование фактов, причиняющих вред объектам культурного наследия. В этой связи, преследуя цель защиты наследия, законодатель инкриминировал повреждение или уничтожение объектов культурного наследия в статье 199¹ Уголовного кодекса.

Ключевые слова: разрушение, порча, объекты культурного наследия, национальное культурное наследие, движимое культурное наследие, недвижимое культурное наследие, построенное историческое наследие.

Introducere

Conservarea și ocrotirea monumentelor istoriei și culturii este obligația sacră a fiecărui cetățean, deoarece aceste monumente reprezintă mărturii inestimabile ale evoluției civilizațiilor pe parcursul mileniilor, ale progresului spiritual, politic, economic, istoric și social al țării și al întregului popor [1, p. 58].

Numai o societate echilibrată, bazată pe principiul echității sociale, pe participarea largă a întregului popor la elaborarea și implementarea deciziilor definitive ale țării, după cum ne demonstrează practica mondială, este în stare să asigure prosperarea economiei, sferei sociale și creșterea bunăstării populației.

Experiența vieții sociale ne învață să prețuim voința înțeleaptă a poporului, munca și răbdarea lui [13, p. 88].

În pofida faptului că valorile culturale sunt promovate la un nivel destul de înalt, totuși, istoria ne furnizează numeroase exemple despre existența actelor de ponegrire și distrugere a acestor valori ca o formă de manifestare a comportamentului uman distructiv.

Tocmai în aceste condiții se resimte tot mai acut nevoia de a ne defini rădăcinile, tradițiile și obiceiurile ce ne reprezintă ca națiune [2, p. 31].

Manifestările sociale distructive au fost catalogate de reprezentanții statului sau de anumite categorii sociale, profesionale sau etnice care și-au văzut interesele lezate sau bunurile distruse drept acte de vandalism.

Ținând cont de faptul că infracțiunea de vandalism pentru prima dată și-a găsit reflectare în le-

gislația penală autohtonă odată cu adoptarea noului Cod penal din 18.04.2002, fapta penală în cauză nu a fost supusă unei cercetări științifice profunde atât din punct de vedere al normei juridico-penale, cât și al practicii de aplicare a acesteia.

Astfel, în literatura de specialitate există doar unele abordări fragmentare care vizează nemijlocit sau tangențial infracțiunea de vandalism.

În acest sens, având în vedere caracterul restrâns al cercetărilor în domeniul infracțiunii de vandalism, constatăm prezența unor dificultăți la capitolul ce ține de calificarea acțiunilor făptuitorului conform prevederilor art. 288 CP și la aspectul ce vizează delimitarea acestei fapte penale de alte infracțiuni care atentează la securitatea publică și la ordinea publică, la relațiile patrimoniale și relațiile ce țin de conviețuirea socială.

Din acest tip de infracțiuni face parte și infracțiunea de deteriorare sau distrugere a bunurilor de patrimoniu cultural (art. 199¹ CP).

Problema delimitării componentelor de infracțiune asemănătoare comportă o importanță majoră atât pentru teorie, cât și pentru practica judiciară.

Pentru efectuarea analizei juridico-penale complete a faptei, nu este suficient numai realizarea descrierii elementelor structurale ale componentei de infracțiune, ci este necesar ca infracțiunea examinată să fie delimitată de alte fapte penale similare.

Aplicarea corectă a normei juridico-penale ce reglementează infracțiunea de vandalism specificată în art. 288 CP implică și realizarea unui studiu comparat al altor tipuri de infracțiuni ale căror componente se aseamănă.

Înainte de a purcede la delimitarea propriu-zisă a infracțiunii de vandalism de alte fapte penale asemănătoare, considerăm a fi util să talmăcim sensul termenului „delimitare” în accepțiunea Dicționarului explicativ al limbii române.

Deci, conform Dicționarului, prin delimitare se subînțelege acțiunea de a circumscrie, a demarca, a hotărâni, a limita, a mărgini, a contura, a închea în contururi precise, a separa, a izola, a distanța, a îndepărta, a diviza, a determina prin trasarea anumitor limite, a stabili cu exactitate limitele, a despărți, a defini etc. [5].

Așadar, prin delimitarea infracțiunii înțelegem o individualizare a acesteia prin intermediul separării ei de alte fapte penale, care se aseamănă după elementele structurale ale componenței de infracțiune.

Reieșind din faptul că infracțiunea de vandalism conține o serie de semne înrudite cu alte tipuri de infracțiuni, delimitarea acestei fapte penale de altele asemănătoare devine, prin urmare, destul de dificilă și necesită acordarea unei atenții deosebite tuturor particularităților specifice ale fiecărei infracțiuni în parte.

Așadar, pentru delimitarea corectă a vandalismului de alte fapte asemănătoare, este necesar să fie realizat un studiu detaliat și multilateral al elementelor fiecărei componențe de infracțiune asemănătoare cu cea specificată în art. 288 CP.

Astfel, delimitarea infracțiunii de vandalism de celelalte fapte ilegale urmează a fi efectuată după următoarele criterii: 1. obiectul; 2. latura obiectivă; 3. subiectul; 4. latura subiectivă.

Din punctul de vedere al elementelor obiective și subiective, infracțiunea prevăzută la art. 288 CP are tangențe cu fapte infracționale care atentează la securitatea publică și la ordinea publică, la relațiile patrimoniale și relațiile ce țin de conviețuirea socială.

Din tipul respectiv de infracțiuni fac parte: hulișismul (art. 287 CP), dezordini în masă (art. 285 CP), profanarea mormintelor și a monumentelor (art.

222 CP), distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor (art. 197 CP), deteriorarea sau distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural (art. 199¹ CP).

Metodologia de cercetare folosită. În vederea realizării scopului propus, în prezentul articol științific au fost aplicate un șir de metode generale și speciale, printre care se numără: metoda istorică (utilizată în scopul realizării studiului evoluției cadrului normativ incriminator al infracțiunii de vandalism precum și a infracțiunii de deteriorare și distrugere a bunurilor de patrimoniu cultural); metoda logică (bazată pe analiza inductivă și deductivă, generalizare și specificare a problematicii abordate); metoda comparativă (aplicată în vederea analizei materialelor științifice referitoare la infracțiunea de vandalism și infracțiunea de deteriorare și distrugere a bunurilor de patrimoniu cultural); metoda sistemică (utilizată în procesul examinării actelor juridice ce se referă la infracțiunile analizate).

Conținutul de bază al cercetării

Protecția juridică a relațiilor patrimoniale implică și incriminarea faptelor ce aduc atingere bunurilor de patrimoniu cultural.

În acest sens, urmărind scopul de ocrotire a patrimoniului, legiuitorul a incriminat deteriorarea sau distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural în art. 199¹ CP.

Deteriorarea sau distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural este o infracțiune relativ nouă, care a fost introdusă în legislația penală autohtonă în anul 2016.

Conform prevederilor art. 199¹ CP, prin deteriorarea sau distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural se subînțeleg două fapte infracționale separate care sunt specificate în alin. (1) și respectiv alin. (2) al aceluiași articol și acestea sunt următoarele: „(1) Deteriorarea bunurilor de patrimoniu cultural. (2) Distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural” [3].

Așadar, conducându-ne de primul criteriu de delimitare a infracțiunilor, și anume – *obiectul infrac-*

ționii, constatăm că, dat fiind faptul că infracțiunea specificată la art. 288 CP este amplasată în Capitolul XIII intitulat „Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice”, *obiectul juridic generic* al acesteia îl constituie relațiile sociale din domeniul securității publice și al ordinii publice.

Spre deosebire de vandalism, *obiectul juridic generic* al infracțiunii prevăzute la art. 199¹ CP, reieșind din specificul Capitolului VI „Infracțiuni contra patrimoniului”, îl formează relațiile sociale patrimoniale.

De asemenea, diferit este și *obiectul juridic special* al infracțiunii de vandalism și al celei de deteriorare sau distrugere a bunurilor de patrimoniu cultural.

Astfel, la vandalism *obiectul juridic special* îl constituie ordinea publică, iar la deteriorarea sau distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural *obiectul juridic special* este alcătuit din totalitatea relațiilor sociale ce se referă la integritatea și posibilitatea de utilizare a bunurilor de patrimoniu cultural.

În calitate de *obiect material* pentru infracțiunea de vandalism, în ipoteza consemnată la alin. (1) art. 288 CP apar edificiile sau alte încăperi, bunuri din transportul public sau alte locuri publice, iar în ipoteza consemnată la alin. (2) art. 288 CP – bunurile care au o valoare istorică, culturală sau religioasă.

Pentru infracțiunea specificată la art. 199¹ CP, în calitate de *obiect material* apar bunurile de patrimoniu cultural.

Conform opiniei autorilor Florin Streteanu și Raluca Moroșanu, patrimoniul cultural presupune ca bunul care face parte din acesta să aibă un anumit statut juridic, dovedit cu înscrisuri emise de autorități, din care rezultă că el constituie parte integrantă a patrimoniului cultural [14, p. 299].

Reieșind din faptul că în dispoziția art. 199¹ CP nu este specificat anume ce fel de patrimoniu cultural alcătuiește *obiectul material* al infracțiunii respective, constatăm că acesta poate fi divizat, conform legislației în vigoare, în: patrimoniu cultural național

inclus în lista UNESCO, patrimoniu cultural imaterial, patrimoniu cultural mobil, patrimoniu cultural imobil (patrimoniu arheologic) și patrimoniu istoric construit [10].

Din categoria *patrimoniului cultural național inclus în lista UNESCO* fac parte următoarele monumente din Republica Moldova: Arcul Geodezic Struve (s. Rudi din r-nul. Soroca); Cernoziomurile din stepa Bălțului (r-nul Râșcani, mun. Bălți) și Complexul muzeal Orheiul Vechi (s. Trebujeni din r-nul Orhei), care se află în procesul de nominalizare pentru a fi înscris în Lista Patrimoniului Mondial al UNESCO [12].

În prezent, Arcul Geodezic Struve este considerat unul dintre cele mai importante monumente în dezvoltarea astronomiei, geodeziei și geografiei mondiale ce prezintă o valoare istorică și culturală incontestabilă.

Cernoziomurile din stepa Bălțului constituie o zonă de vegetație din Republica Moldova unde flora este compusă din plante ierboase, iar condițiile climaterice din regiunea respectivă sunt semiaride. Specific pentru Cernoziomurile din stepa Bălțului este valorificarea practic integrală a terenurilor agricole și predominarea culturilor de câmp.

Rezervația cultural-naturală Orheiul Vechi constituie cel mai important sit cultural din Republica Moldova. Complexul cuprinde câteva zeci de hectare ale orașului medieval Orhei (sec. al XIII–XVI-lea) căpătând ulterior denumirea de Orheiul Vechi.

Prin *patrimoniu cultural imaterial*, conform Legii nr. 58 din 29.03.2012 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial, se subînțeleg totalitatea elementelor creației tradiționale autentice, valoroase din perspectivă istorică și culturală, transmise din generație în generație, exprimate în forme literare, muzicale, coregrafice sau teatrale, precum și ansamblul de practici, reprezentări, expresii, cunoștințe și abilități, împreună cu instrumente, obiecte, artefacte, vestimentație specifică, accesorii și spații cultu-

rale asociate acestora, pe care comunități, grupuri și, după caz, persoane le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural [9].

Patrimoniul cultural mobil, conform Legii nr. 280 din 27.12.2011 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, reprezintă ansamblul de bunuri culturale mobile, clasate în patrimoniul cultural național cu valoare deosebită sau excepțională istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică și tehnică, literară, cinematografică, numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică, epigrafică, estetică, etnologică și antropologică, reprezentând mărturii materiale ale evoluției mediului natural și ale relației omului cu acest mediu, ale potențialului creator uman [6].

Patrimoniul cultural imobil sau patrimoniul arheologic, conform Legii nr. 218 din 17.09.2010 privind protejarea patrimoniului arheologic, reprezintă un ansamblu de bunuri materiale, apărute ca rezultat al activității umane din trecut, păstrate în condiții naturale la suprateran, subteran sau subacvatic, sub formă de situri arheologice (așezări, necropole, morminte izolate, tumuli, cetăți, valuri, construcții, biserici, clădiri, anexe gospodărești etc.) sau bunuri mobile (obiecte sau fragmente ale acestora), care, pentru a fi identificate și studiate, necesită aplicarea metodelor arheologice [8].

Acest lucru se realizează, de regulă, prin intermediul unor comisii de stat, care, în cazul Republicii Moldova, este Comisia Arheologică de pe lângă Ministerul Culturii, abilitată cu analiza proiectelor de cercetare arheologică și eliberarea autorizațiilor doar persoanelor/arheologilor recunoscuți și calificați, conform unui regulament special [11, p. 37].

În categoria *patrimoniului istoric construit*, conform Legii nr. 1530 din 22.03.1993 privind ocrotirea monumentelor, intră toate monumentele situate pe teritoriul Republicii Moldova care fac parte din patrimoniul ei cultural și natural și se află sub protecția statului [7].

Drept urmare a celor expuse mai sus, constatăm că, deși bunurile ce alcătuiesc obiectul material al infracțiunilor specificate în art. 288 CP și respectiv 199¹ CP nu fac parte din proprietatea privată a persoanelor, totuși diferența dintre ele constă în faptul că bunurile ce alcătuiesc obiectul material al infracțiunii de deteriorare sau distrugere a bunurilor de patrimoniu cultural au un statut special și lista acestora este expres indicată în diferite legi (de ex.: Legea privind protejarea patrimoniului cultural imaterial; Legea privind protejarea patrimoniului cultural național mobil; Legea privind protejarea patrimoniului arheologic; Legea privind ocrotirea monumentelor etc.).

La capitolul ce se referă la *latura obiectivă* a infracțiunilor delimitate, constatăm că atât infracțiunea de vandalism, cât și infracțiunea de deteriorare sau distrugere a bunurilor de patrimoniu cultural se comit numai prin acțiune – ca o formă activă de manifestare a comportamentului uman.

Spre deosebire de fapta penală prevăzută la art. 288 CP, care include două modalități de realizare a *laturii obiective* (pângărire și nimicire), infracțiunea specificată la art. 199¹ CP include în alin. (1) și respectiv alin. (2) al aceluiași articol două fapte infracționale separate prin intermediul cărora se poate realiza *latura obiectivă*: 1) Deteriorarea bunurilor de patrimoniu cultural și 2) Distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural.

Deteriorarea presupune reducerea parametrilor calitativi sau/și cantitativi ai bunului, prin urmare reducând potențialul său de utilizare conform destinației [4, p. 411].

Prin *distrugere* se subînțelege nimicirea entității fizice a bunului, astfel încât acesta încetează să mai existe [4, p. 411].

Din punctul de vedere al *componentei de infracțiune*, ambele fapte penale se încadrează în categoria infracțiunilor ce au o *componentă formală*.

Drept argument în acest sens servesc prevederile

art. 288 CP și art. 199¹ CP, în conținutul cărora sunt enumerate atât acțiunile alternative cu caracter normativ (art. 288 alin. (1) CP), cât și fapte infracționale concrete (art. 199¹ alin. (1) și (2) CP), iar săvârșirea măcar a uneia dintre ele duce la consumarea infracțiunii, astfel, excluzând necesitatea survenirii urmărilor prejudiciabile pentru calificarea faptei.

În cazul în care urmările prejudiciabile totuși survin, acestea din urmă sunt luate în considerare de instanța de judecată la stabilirea pedepsei penale făptuitorului.

Semnele facultative ale laturii obiective precum *locul, timpul, metodele, mijloacele și împrejurările săvârșirii infracțiunii*, pentru fapta penală de deteriorare sau distrugere a bunurilor de patrimoniu cultural, se iau în considerare numai la individualizarea pedepsei penale.

La acest segment de delimitare, constatăm o singură diferență între vandalism și deteriorarea sau distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural și ea constă în *locul săvârșirii faptei penale*.

Astfel, pentru infracțiunea de vandalism *locul săvârșirii faptei* (care obligatoriu trebuie să fie un loc public) joacă un rol primordial atât pentru calificarea infracțiunii, cât și pentru stabilirea cuantumului pedepsei pentru fapta comisă.

Survenirea *urmărilor prejudiciabile* ca urmare a comiterii faptelor infracționale delimitate nu joacă nici un rol în procesul de calificare a infracțiunilor.

Subiect al infracțiunii de vandalism, în contextul prevederilor alin. (1) art. 288 CP și conform art. 21 alin. (1) CP, la fel ca și la art. 199¹ alin. (1) și (2) CP, poate fi orice persoană fizică, responsabilă, care în momentul comiterii faptei penale a împlinit vârsta de 16 ani.

Însă pentru vandalismul soldat cu survenirea unor circumstanțe agravante, specificate la alin. (2) art. 288 CP și în contextul prevederilor art. 21 alin. (2) CP, poate fi trasă la răspundere penală persoana fizică responsabilă care a atins vârsta de 14 ani.

În ceea ce privește *circumstanțele agravante* ale infracțiunilor specificate la art. 288 CP și respectiv art. 199¹ CP, constatăm că reieșind din dispozițiile art. 288 alin. (2) lit. b) și c) CP, pentru infracțiunea de vandalism acestea se prevăd și sunt următoarele: 1) de două sau mai multe persoane și respectiv 2) asupra bunurilor care au valoare istorică, culturală sau religioasă.

Din punctul de vedere al *laturii subiective*, ambele infracțiuni se comit prin *vinovăție intenționată*, și anume – *intenție directă*. În unele cazuri la comiterea infracțiunii de vandalism, făptuitorul poate acționa cu *intenție premeditată sau subită*.

Formele respective de intenție pot apărea și în cazul săvârșirii infracțiunii de deteriorare sau distrugere a bunurilor de patrimoniu cultural, de exemplu în situația în care făptuitorul înainte de a comite fapta stabilește și chibzuiește planul comiterii acesteia, sau atunci când ideea săvârșirii infracțiunii la făptuitor apare spontan și se realizează imediat sau după caz peste un interval mic de timp după apariția acesteia.

Motivul și scopul infracțiunilor delimitate se iau în calcul numai la stabilirea caracterului și a gradului prejudiciabil al faptei, precum și la individualizarea pedepsei.

Așadar, printre motivele de comitere a infracțiunii de vandalism pot apărea atât motivele huliganice care sunt prioritare pentru o asemenea faptă penală, cât și motivele de nesupunere sau manifestare a agresivității față de valorile morale și culturale existente într-o societate.

Iar printre motivele infracțiunii de deteriorare sau distrugere a bunurilor de patrimoniu cultural figurează cele de manifestare a agresivității față de obiectele ce fac parte din patrimoniul cultural, năzuința făptuitorului de a se autoafirma prin prisma conduitei infracționale, motive personale, huliganice, de răzbunare etc.

Concluzii

Așadar, prin *delimitarea infracțiunii* înțelegem o individualizare a acestora prin intermediul separării ei de alte fapte penale, care se aseamănă după elementele structurale ale componenței de infracțiune.

Problema delimitării componențelor de infracțiune asemănătoare comportă o importanță majoră atât din punct de vedere teoretic, cât și cel practic.

Pentru efectuarea analizei juridico-penale complete a faptei infracționale, nu este suficient numai realizarea descrierii elementelor structurale ale componenței de infracțiune, ci este necesar ca infracțiunea examinată să fie delimitată de alte fapte penale similare.

Din punctul de vedere al elementelor obiective și subiective, infracțiunea prevăzută la art. 288 CP are tangențe cu fapte infracționale care atentează la relațiile patrimoniale, din tipul respectiv de infracțiuni face parte și infracțiunea specificată în art. art. 199¹ CP – deteriorarea sau distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural care este o infracțiune relativ nouă, introdusă în legislația penală autohtonă în anul 2016 și constă în deteriorarea bunurilor de patrimoniu cultural sau distrugerea bunurilor de patrimoniu cultural.

Referințe bibliografice

1. BELECCIU, Șt. *Aportul autorităților publice la protejarea valorilor istorico-culturale*. În: Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2008, p. 58-61.

2. CARP, S., CHIRIȚA, Gh., CARP, T. *Tradiții militare* (Trecut, prezent și viitor). Chișinău: „Bons Offices” SRL, 2013. 508 p.

3. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 128-129/1012 din 13.09.2002.

4. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Redactor responsabil și conducător de ediție BARBĂ-NEAGRĂ A., dr. hab. în drept, prof. univ. Chișinău: Editura Sarmis, 2009. 860 p. ISBN 9789975105200 9975105203.

5. *Dicționar explicativ al limbii române*. <http://www.dex.ro/delimitare> (vizitat la 22.12.2021).

6. Legea Republicii Moldova cu privire la protejarea patrimoniului cultural național mobil nr. 280 din 27.12.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82-84 din 27.04.2012.

7. Legea Republicii Moldova privind ocrotirea monumentelor nr. 1530 din 22.03.1993. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 15-17 din 02.02.2010.

8. Legea Republicii Moldova privind protejarea patrimoniului arheologic nr. 218 din 17.09.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 235-240 din 03.12.2010.

9. Legea Republicii Moldova privind protejarea patrimoniului cultural imaterial nr. 58 din 29.03.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 76-80 din 20.04.2012.

10. Ministerul culturii al Republicii Moldova [citat 19.11.2021]. Disponibil: <http://www.mc.gov.md/ro/content/patrimoniu-cultural>.

11. MUSTAȚĂ, Sergiu. *Unele considerațiuni privind Convenția Europeană pentru Protecția Patrimoniului Arheologic*. În: Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2008. 290 p. ISBN 978-9975-930-84-0.

12. Patrimoniul mondial UNESCO din Republica Moldova [citat 22.11.2021]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Patrimoniul_mondial_UNESCO_din_Republica_Moldova.

13. PARENIIUC, A. *Protecția valorilor istorico-culturale prin activități investigativ-operative*. În: Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2008, p. 88-91.

14. STRETEANU, Florin, MOROȘANU, Raluca. *Instituții și infracțiuni în noul cod penal*. București: Proiect finanțat de Uniunea Europeană, 2010. 359 p.

RAPORTUL JURIDIC DE DREPT PROCESUAL CONTRAVENȚIONAL¹⁾

Andrian CREȚU

Doctor în drept, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: andrian.cretu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8144-5233>

În procesul și năzuința de a se afirma ca ramură distinctă a dreptului, dreptul procesual contravențional încearcă să demonstreze că raportul juridic pe care îl reglementează este unul aparte, cu totul deosebit de cel al dreptului contravențional. De aceea, prezentul articol are ca obiectiv principal de studiu, argumentarea particularității raportului juridic ce face să desprindă definitiv dreptul procesual contravențional de cel procesual penal, ramuri ale dreptului ce se diferențiază după un șir de caracteristici. În pofida faptului că procedura examinării contravențiilor se cere a fi una mai simplificată, ținându-se cont de gravitatea redusă a faptei săvârșite, totuși, într-o țară unde abuzul de serviciu este la el acasă, iar agenții constatați văd în fiecare cetățean un contravenient sau eventual criminal, măsurile legislative ce ar veghea îndeaproape acțiunile acestora, nu pot fi eficiente fără impunerea desfășurării unei proceduri contravenționale după reguli distincte. Unele împrejurări specifice zonei geografice în care trăim, percepția greșită din partea funcționarilor publici privind procedura documentării faptelor contravenționale, tradițiile și specificul societății postsocialiste, impun a reglementa o ramură distinctă a dreptului - dreptul procesual contravențional. Descrierea raportului juridic în jurul căruia funcționează această ramură a dreptului constituie subiectul lucrării de față.

Cuvinte-cheie: raport juridic, obiect de studiu, conținut juridic, drepturi, obligații, corelație, proces contravențional.

LEGAL REPORT OF PROCEDURAL CONTRAVENTIONAL LAW

In the process and the aspiration to assert itself as a distinct branch of the law, the contraventional procedural law seeks to demonstrate that the legal relationship it regulates is a separate one, completely different from that of the contraventional law. Therefore, this article has as its main objective of study, the justification of the specificity of the legal report which makes it possible for the procedural contraventional law to be permanently separated from the criminal procedural law, branches of the law which differ according to a number of characteristics. Not with standing the fact that the procedure for examining contraventions is required to be more simplified, taking into account the low seriousness of the offense, however, in a country where the abuse of office is at home and established officers see every citizen as an offender or possibly a criminal, legislative measures that would closely monitor their actions cannot be effective without imposing an infringement procedure under separate rules. Some circumstances specific to the geographical area in which we live, the wrong perception on behalf of public officials on the procedure for documenting contraventions, the traditions and the specificity of the post-socialist society, require that a distinct branch of law to be regulated - an procedural contraventional law. The description of the legal report around which this branch of law operates is the subject of this work.

Keywords: legal report, object of study, legal content, rights, obligations, correlation, contraventional process.

¹⁾ Acest articol a fost publicat anterior în revista „Supremația dreptului”, nr. 1-2, anul 2020, pag. 165-170. - ISSN 2345-1971.

RAPPORT JURIDIQUE DE DROIT PROCESSUEL CONTRAVENTIONAL

Dans le processus et le désir de s'affirmer comme une branche distincte du droit, le droit processuel contraventional tente de démontrer que la relation juridique qu'il régleme est spéciale, assez spéciale à celle du droit contraventional. Par conséquent, cet article a comme principal objectif d'étude, l'argumentation de la particularité de la relation juridique qui fait définitivement séparer le droit processuel contraventional du droit processuel pénal, branches du droit qui diffèrent selon une série de caractéristiques. Malgré le fait que la procédure d'examen des contraventions doit être plus simplifiée, en tenant compte de la gravité de la petite infraction, cependant, dans un pays où l'abus est à la maison, et les agents de recherche voient dans chaque citoyen un contrevenant ou éventuellement un criminel, les mesures de la législation qui surveillerait de près leurs actions, ils ne peuvent être efficaces sans exiger la conduite d'une procédure contraventional selon des règles distinctes. Certaines circonstances spécifiques à la zone géographique dans laquelle nous vivons, la mauvaise perception de la part des fonctionnaires sur la procédure de documentation des faits contraventionals, les traditions et les spécificités de la société post - socialiste, nécessitent la réglementation d'une branche distincte du droit- le droit processuel contraventional. La description de la relation juridique autour de laquelle cette branche du droit opère est le sujet de cet article.

Mots-clés: rapport juridique, objet d'étude, contenu juridique, droits, obligations, corrélation, processus contraventional.

ПРАВОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ В ПРОИЗВОДСТВЕ ПО ДЕЛАМ О ПРАВОНАРУШЕНИЯХ

В процессе и в своем постоянном стремлении утвердиться в качестве отдельной отрасли права, производство по делам о правонарушениях пытается доказать, что правовые отношения, которые оно регулирует, являются отдельными, полностью отличающимися от административного права. В этой связи, основная цель данной статьи заключается в аргументации специфики и особенностью правовых отношений, что позволяет окончательно отделить производство по делам о правонарушениях от уголовного судопроизводства - отраслей права, различающихся друг от друга по ряду признаков. Тем не менее, несмотря на то, что процедура рассмотрения правонарушений должна быть более упрощенной, с учетом незначительной тяжести совершенного деяния, в стране, где злоупотребление служебным положением является обычным делом, а констатирующие агенты видят в каждом гражданине потенциального правонарушителя или преступника, законодательные меры, которые могли бы более внимательно следить за их действиями, не могут быть эффективными без надлежащего ведения производства по делам о правонарушениях в соответствии со строго определенными нормами. Более того, учитывая специфику географического региона, в котором мы живем, традиции и особенности постсоциалистического общества, ошибочное восприятие государственными служащими процедуры документирования правонарушений, необходимо урегулировать и сформулировать отдельную отрасль права, которая установила бы производство по делам о правонарушениях. Характеристика правовых отношений, в рамках которых функционирует данная отрасль права, стала основной темой данной статьи.

Ключевые слова: правовые отношения, предмет изучения, юридическое содержание, права, обязанности, соотношение, правонарушение.

Introducere

Ținând seama de faptul că obiectul reglementării dreptului procesual contravențional îl constituie relațiile care apar între autoritățile statului și persoa-

ne (fizice și juridice) în legătură cu comiterea unei contravenții, întregul studiu asupra raportului juridic de drept procesual contravențional trebuie orientat spre examinarea categoriilor de relații pe care le

reglementează și de dragul cărora se formează. De aceea, trebuie să pornim de la realitatea potrivit căreia dreptul procesual contravențional nu reglementează toate relațiile care apar ca urmare a comiterii contravenției, ci doar cele care au drept scop atragerea la răspundere contravențională.

Astfel, relațiile patrimoniale și nepatrimoniale ce apar ca urmare a comiterii unei contravenții, poate constitui obiect al reglementărilor și al dreptului civil, și al dreptului muncii, și al dreptului familiei, și al dreptului electoral, și al dreptului fiscal, și al dreptului vamal etc.

Pornind de la această împrejurare este necesar de a determina care sunt categoriile de raporturi, ce se încadrează în obiectul de reglementare a dreptului procesual contravențional. Or, delimitarea raporturilor juridice ce constituie obiect de reglementare a dreptului procesual contravențional de alte categorii de raporturi juridice similare ce constituie obiect de reglementare a altor ramuri de drept, se realizează pe calea determinării (specificării) obiectului de către însăși legislator¹ și unificării acestuia în funcția de un criteriu distinct.

Metodologia de cercetare. Pentru atingerea scopului prestabilit, în cadrul cercetării de față, au fost utilizate pe larg un șir de metode de cercetare dintre care menționăm: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda istorică, metoda sistemică și metoda empirică.

Conținutul de bază al cercetării

Pentru a descrie în amănunt particularitatea raportului juridic de drept procesual contravențional, nu putem trece cu vederea caracterelor juridice care-

¹ Legislatorul o face în conținutul articolului 2 al Codului procesual contravențional, unde se indică categoriile de raporturi ce nu fac obiect al reglementărilor legislației procesuale contravenționale. Utilizând metoda excluderii, determinăm respectiv, care sunt categoriile de raporturi patrimoniale și nepatrimoniale care fac obiectul reglementării dreptului procesual contravențional.

descriu, trăsăturile sale, dar și noțiunea ce indică la întreaga sa esență juridică.

Definiția, caracterele și structura raportului juridic procesual contravențional

Definiție. Sub aspect general, raport juridic constituie o relație socială reglementată de normele dreptului. Orice domeniu al relațiilor sociale privește un compartiment concret al reglementărilor. Prin urmare, *raportul juridic procesual contravențional constituie acea relație socială reglementată de normele dreptului procesual contravențional.* Este important în acest sens de reținut trei momente esențiale:

a) raportul juridic procesual contravențional este o relație socială;

b) această relație socială datorită importanței sale prin voința legislatorului îmbracă haină juridică;

c) acestea sunt relații sociale care au menirea să protejeze drepturile și interesele persoanelor fizice și juridice în exercitarea drepturilor și obligațiilor sale.

Caracterele raportului juridic procesual contravențional

Ca și orice raport juridic, raportul juridic procesual contravențional se bucură de anumite caractere definitorii și anume:

Raportul juridic procesual contravențional poartă caracter social.

Aici se cer menționate două momente esențiale:

- legea nu poate stabili reguli pentru lucruri (bunuri)²;

² Deși în textul Codului contravențional se mai "strecează" anumite reglementări, pe care dacă citindu-le, vom exclude conținutul lor logic, atunci am putea să spunem că ele (normele) stabilesc obligații și drepturi pentru lucruri. Exemplu putem prezenta conținutul alineatului (1) al articolului 287/3 al Codului contravențional, care stabilește drept componentă de contravenție "Aflarea pe teritoriul Republicii Moldova a vehiculului neînmatriculat în Republica Moldova, clasificat la poziția tarifară 8703, și a remorcii atașate la acesta, clasificată la poziția tarifară 8716, fără certificatul ce atestă achitarea vinierei pentru o perioadă mai mică de 7 zile, se sancționează cu amendă de

- conduita coerentă poate fi apreciată doar prin manifestări raționale.

Astfel spus raportul juridic procesual contravențional poate apărea doar între persoane privite cât individual atât și în colectivități.

Raportul juridic are caractervoluțional.

Raportul procesual contravențional devine raport juridic deoarece acest lucru s-a voit de către legislator și necesitatea acestuia a fost conștientizată, astfel cum voința legislatorului constituie nu altceva decât manifestarea reprezentativă a voinței întregului popor. Totodată aspectul volitiv este sesizat și prin faptul că raporturile juridice procesual contravenționale izvorăsc din acte juridice procesual contravenționale care relevă exprimarea voinței părților la asigurarea unei ordini generale de drept.

Raportul juridic procesual contravențional se caracterizează prin faptul că autoritățile statului impun actele de procedură, iar participanții se supun acestor imperative.

Fiind criteriu de bază aplicabil domeniului jus publicum, se caracterizează prin următoarele:

a) Autoritățile publice competente în a constata și examina cazul contravențional determină faptul dacă ia naștere sau nu raportul procesual contravențional;

b) Autoritățile publice competente în a constata și examina cazul contravențional determină scopul raportului la care participă;

c) Autoritățile publice competente în a constata și examina cazul contravențional stabilesc drepturile și obligațiile la care se obligă, cu alte cuvinte obiectul raportului juridic procesual contravențional;

la 45 la 60 de unități convenționale”. De fapt s-ar înțelege că se face referință la fapta care aparține vehicolului, însă textul acestui articol urmează a fi înțeles în privința posesorului sau proprietarului vehicolului. La fel stau lucrurile și cu referire la prevederile articolului alineatului (1) al articolului 439 al Codului contravențional (reținerea autovehicolului), care de fapt este o sechestrare și nu o reținere.

d) Autoritățile publice competente în a constata și examina cazul contravențional stabilesc conținutul raportului, adică acel volum și substanța drepturilor și obligațiilor de care „profită” ceilalți participanți la proces.

Structura raportului juridic procesual contravențional

Raportul juridic procesual contravențional îl formează trei elemente constructive:

- a) subiecții raportului juridic;
- b) obiectul raportului juridic;
- c) conținutul raportului juridic.

Părțile raportului procesual contravențional

Subiectele raportului juridic de drept procesual contravențional sunt autoritățile publice competente în a constata și examina cazul contravențional, pe deoparte și persoanele fizice și persoanele juridice care sunt titulari de drepturi și obligații procesuale, având, după caz, o anumită calitate procesuală. De fiecare dată în raport este prezent subiectul pasiv și subiectul activ. Subiectul pasiv constituie partea la raport care este îndreptățit de a pretinde de la alți participanți ca aceștea să acționeze într-o anumită manieră în cadrul procesului contravențional. Subiectul activ constituie acel participant la proces, care este titular de drepturi procesual contravenționale și care este în posibilitate de a cere de la subiectul pasiv executarea anumitor acțiuni. În procesul contravențional, de altfel ca și în raportul procesual penal, părțile în proces, potrivit scopului pe care îl urmăresc, pot fi împărțite în patru mari categorii și anume – partea acuzării (agentul constatator, procurorul, victima, avocatul victimei), partea apărării (persoana în privința căreia a fost pornit procesul contravențional și avocatul acesteia), autoritatea competentă de a adopta decizia (agentul constatator împuternicit să adopte decizia pe caz, procurorul, instanța de judecată) și partici-

panții care contribuie la înfăptuirea justiției (martorii, experții, specialiștii etc.).

Capacitatea procesual contravențională a subiectelor raporturilor juridice procesual contravenționale

Întrunirea calității de subiect al raportului juridic procesual contravențional cere prezența capacității lui procesual contravenționale. Capacitatea procesual contravențională include în sine două elemente principale:

a) *Capacitatea de folosință*, care constituie aptitudinea persoanei de a avea drepturi și obligații procesual contravenționale.

b) *Capacitatea de exercițiu*, constituie aptitudinea persoanei ca prim acțiunile sale să-și dobândească drepturi și să-și asume obligații procesual contravenționale.

Articolul 16 al Codului contravențional indică faptul că este pasibilă de răspundere contravențională persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârșirii contravenției, are împlinită vârsta de 18 ani. Persoana fizică cu vârsta între 16 și 18 ani este pasibilă de răspundere contravențională pentru săvârșirea faptelor prevăzute la art.69 alin.(1), art.78, 85, 87, art.88 alin.(1), art.89, art.91 alin.(1), art.104, 105, 203, art.204 alin.(1), (2) și (3), art.228–245, 336, 342, 352–357, 363, 365, art.366 alin.(1), art.367, 368, 370, art.372 alin.(2) ale Codului contravențional.

Totalizând cele expuse mai sus, constatăm că în calitate sa de contravenient, persoana fizică poate apărea drept parte la raportul procesual contravențional în calitate de persoană în privința căreia s-a pornit proces contravențional (bănuț în comiterea contravenției) doar odată cu atingerea vârstei de 18 ani, iar la contravențiile prevăzute de alineatul (2) al articolului 16 al Codului contravențional, acesta poate avea calitatea de persoană în privința căreia s-a pornit proces contravențional (bănuț în comiterea

contravenției) la atingerea vârstei de 16 ani. Înainte de atingerea unei asemenea vârste persoana fizică nu poate avea calitatea de persoană în privința căreia s-a pornit proces contravențional (bănuț în comiterea contravenției).

Stabilirea unui asemenea cenz de vârstă este condiționat de prezența discernământului, adică de capacitatea persoanei fizice de a conștientiza natura faptelor sale și consecințelor acestora.

În ce privește calitatea de martor în procesul contravențional, Codul contravențional nu stabilește reglementări referitoare la capacitatea de exercițiu a martorului. Din acest motiv ne vom adresa la prevederile articolului 90 al Codului de procedură penală, care indică faptul că nu pot fi citați și ascultați ca martori persoanele care, din cauza defectelor fizice sau psihice, nu sînt în stare să înțeleagă just împrejurările care au importanță pentru cauză și să facă referitor la ele declarații exacte și juste. Aceasta impune prezența discernământului pentru a avea calitatea de martor.

Totodată, articolul 110¹ al Codului de procedură penală, audierea martorului minor în vîrstă de pînă la 14 ani în cauzele penale privind infracțiuni cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie, precum și în alte cazuri în care interesele justiției sau ale minorului o cer, în condițiile art.109 alin.(5), se va efectua de către judecătorul de instrucție în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio/video, prin intermediul unui interviuator. Martorului minor care la data audierii nu a împlinit vârsta de 14 ani i se va atrage atenția că trebuie să spună adevărul.

În ce privește calitatea de victimă în procesul contravențional, persoana fizică poate apărea ca parte a acestor raporturi, chiar de la naștere, o asemenea calitate nefiind condiționată de prezența sau lipsa discernământului.

Capacitatea procesuală de folosință și de exercițiu a persoanei juridice apare din momentul înregistrării

persoanei juridice și încetează la momentul încetării activității acesteia.

Obiectul raportului juridic de drept procesual contravențional îl formează acele acțiuni sau inacțiuni care sunt pretinse de către părți în raport, precum și rezultatele nemijlocite, ale executării obligațiilor ce rezultă din raport.

Problema obiectului raportului juridic procesual contravențional obține o expresie destul de controversată în literatura de specialitate.

Astfel în vederea considerării obiectului raportului juridic procesual contravențional avem prezente o diversitate de opinii:

Obiect al raportului juridic procesual contravențional constituie acțiunea sau abținerea pe care subiectul activ o poate pretinde subiectului pasiv.

Obiectul raportului juridic procesual contravențional formează acțiunea sau abstențiunea la care este în drept să pretindă subiectul activ și de care este ținut subiectul pasiv;

O altă opinie determină ca obiect al raportului juridic procesual contravențional valorile materiale și nemateriale (nepatrimoniale) protejate prin legea contravențională.

În perioada contemporană este acceptată preponderent opinia precum, că obiectul raportului juridic procesual contravențional îl constituie acele acțiuni sau abstențiuni la care pretind părțile, adică conduita acestora.

Însă, nu putem nega faptul că orice raport juridic, inclusiv și cel procesual, are ca obiect un anumit rezultat, de regulă de natură materială, cum ar fi și repararea prejudiciului material sau înlăturarea influenței inadmisibile.

În instituirea poziției noastre, este necesar de apelat la o diversitate de împrejurări de ordin teoretic și juridic și anume că orice raport juridic apare, se desfășoară, modifică și încetează având drept scop: ordonarea unei conduite sau dobândirea unui obiect material etc. În special prin încadrarea în raport, su-

biectul activ pretinde de la cel pasiv nu doar o conduită specifică ci și faptul obținerii unui avantaj de natură patrimonială.

Așadar, în acest caz, pentru a evita o eventuală contradicție, ne vom referi la noțiunea de obiect al raportului juridic procesual contravențional în două sensuri și anume definim obiectul raportului juridic procesual contravențional ca fiind: acele acțiuni sau inacțiuni pretinse de către subiectul activ pentru subiectul pasiv – *obiectul intrinsec* și realizarea cărora poate avea în consecință un scop patrimonial sau nepatrimonial – *obiectul extrinsec*.

Conținutul raportului juridic procesual contravențional îl constituie totalitatea de drepturi și obligații procesual contravenționale pe care le au părțile și participanții privitor la obiect.

Dreptul (subiectiv) procesual contravențional

Posibilitatea subiectului activ de a pretinde subiectului pasiv să întreprindă acțiunea procesuală, sau să se obțină de a face ceva în cadrul procesului, reieșind din normele legale ce impune comportamentul părților, atunci când au intrat în raportul juridic, constituie dreptul (subiectiv) procesual contravențional.

Elemente caracteristice ale dreptului (subiectiv) procesual contravențional, în fond se relevă următoarele elemente definitorii:

a) dreptul (subiectiv) procesual contravențional este o posibilitate (putere sau facultate) recunoscută de legea procesual contravențională subiectului activ.

b) în temeiul acestei posibilități, subiectul activ poate el însuși să aibă o conduită, poate pretinde la o conduită corespunzătoare pentru subiectul pasiv³.

c) În caz de necesitate poate să asigure exerci-

³ Este necesar să reținem că în calitate de titular al drepturilor poate fi orice parte la proces, cât agentul constator, procurorul, instanța, atât și contravenientul, martorul, expertul și alți participanți.

tarea acestei posibilități prin intermediul forței de constrângere.

Totalitatea de drepturi subiective procesual contravenționale dictează necesitatea unei clasificări ale acestora, precum ele își realizează manifestarea. Clasificarea drepturilor subiective procesual contravenționale se realizează în funcție de mai multe criterii:

Astfel, distingem: *drepturi procesuale absolute și drepturi procesuale relative*. Se consideră drept (subiectiv) procesual contravențional absolut, acel drept, al cărui titular poate avea-o conduită anumită fără a fi necesară determinarea subiectului pasiv - titularul obligației corelative. În cazul respectiv dreptul subiectiv procesual contravențional absolut este opozabil concomitent tuturor. Aceste categorii de drepturi se caracterizează prin faptul că:

- a) are cunoscut titularul său;
- b) titularul obligației corelative nu e cunoscut, acesta fiind format din totalitatea de subiecte de drept procesual contravențional;
- c) dreptului respectiv îi corespunde obligație de a nu i se aduce atingere;
- d) este opozabil în același timp tuturor.

Din șirul acestora distingem dreptul agentului constator de a efectua acțiuni de constatare a cazului contravențional.

Dreptul subiectiv procesual contravențional relativ. Constituie acel drept în virtutea căruia titularul poate pretinde conduită de la un subiect bine determinat. Caracterele dreptului (subiectiv) procesual contravențional relativ este că:

- a) are cunoscut titularul său;
- b) este cunoscut subiectiv pasiv, adică titularul obligației corelative;
- c) este opozabil numai subiectului pasiv determinat.

Din șirul acestora distingem dreptul persoanei în privința căreia s-a pornit procesul contravențional de a-i fi aduse la cunoștință despre drepturile sale procesuale, inclusiv dreptul de a fi asistat de avo-

cat și de a beneficia de serviciile translatorului sau interpretului. Acest drept al său este opozabil, după caz, doar agentului constator, procurorului sau instanței, care examinează cazul. Oferirea informației despre drepturile și obligațiile procedurale de către o altă persoană nu va produce efectul exercitării dreptului (subiectiv) procesual.

Drepturi (subiective) procesual contravenționale patrimoniale. Drepturi subiective procesual contravenționale patrimoniale sunt acelea, ale căror conținut poate fi evaluat pecuniar. Deosebim așa categorii de drepturi patrimoniale cum ar fi dreptul de a fi reparate cheltuielile de examinare a cazului (cheltuielile judiciare), dreptul martorului de a fi compensat pentru pierderea timpului de muncă etc.

Drepturi (subiective) procesual contravenționale nepatrimoniale. Drepturi subiective procesual contravenționale nepatrimoniale sunt acelea, ale căror conținut nu poate fi evaluat pecuniar. Deosebim următoarele categorii de drepturi nepatrimoniale:

- a) drepturi ce privesc existența și integritatea (la viață, sănătate, onoare, cinste, demnitate umană etc);
- b) drepturi ce privesc identificarea persoanei (nume, domiciliul, reședință (șediu) etc.);

Obligația procesual contravențională

Ca fiind latura pasivă a conținutului raportului juridic, obligația procesual contravențională constituie îndatorirea subiectului pasiv al raportului juridic procesual contravențional de a avea o anumită conduită corespunzătoare dreptului (subiectiv) procesual contravențional corelativ. Obligația procesual contravențională poate fi pozitivă, care prezumă sarcina exercitării unor acțiuni, și negativă, care privește sarcina subiectului de a se abține de la realizarea anumitor acte.

Concluzii

În încheiere, intenționăm a arăta că raportul juridic de drept procesual contravențional constă din

reglementarea procedurilor ce urmează a fi respectate de toți subiecții implicați în procesul examinării contravenției de orice fel, din acoperirea juridică a relațiilor ce se leagă între contravenient și parte vătămată, precum și între aceștia cu toți subiecții participanți în procesul de constatare, examinare și decizie pe marginea răspunderii ce urmează a fi aplicată.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial Nr. 1 din 18.08.1994.
2. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24.10.2008, MO 3-6/15 din 16.01.2009.
3. Codul de Procedură Penală, aprobat prin Legea nr.

122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

4. Hotărârea Plenului CSJ a RM din 04.07.2005, nr.7 - Cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale //Buletinul CSJ a RM 11/3, 2005.

5. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova “Despre aprobarea Instrucțiunii cu privire la ținerea lucrărilor de secretariat în curțile de apel și judecătoria nr.41 din 22.12.2003” Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.1, pag.23, precum și nomenclatorul-tip al dosarelor din judecătoria, care în punctual 4-7 indică termenul de “materiale administrative”.

6. TROFIMOV, I., CREȚU, A. *Drept procesual contravențional*. Editura Cartea Militară, Chișinău, 2017.

TRADUCEREA LIMBAJULUI JURIDIC ȘI PROBLEMA ECHIVALENȚEI

Anișoara DUBCOVEȚCHI

Doctorand, Magistru, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: adubcovetchi@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-3405-1426>

Domeniul dreptului și limbajul său juridic influențează permanent viața membrilor societății. Limbajul juridic este considerat a fi construcții complexe, pompoase, laborioase, sinuoase, arhaice și exagerate de sintaxă. Datorită complexității sale, un număr mare de persoane nu înțeleg pe deplin documentele importante (drepturile și obligațiile acordate de o constituție), deciziile exprimate de o instanță sau de un tribunal, regulamentele încorporate într-o statuie sau termenii legali specificați într-un contract. Ar trebui să luăm în considerare un aspect foarte important - traducerea limbajului juridic. În prezenta lucrare vom analiza traducerea textelor juridice, care nu este doar o chestiune de transfer lingvistic, ci o încercare de a comunica mesajul altcuiva printr-o altă limbă. Vom arăta cum traducătorul trebuie să se concentreze pe o rețea complexă de factori, pentru a realiza o traducere corectă, cum ar fi contextul situației, utilizarea preconizată a traducerii, scopul comunicativ, cunoașterea generică, contextul retoric. Traducătorii trebuie să aibă cunoștințe de bază despre culturile și sistemele juridice ale limbilor sursă și țintă și trebuie să fie conștienți de diferențele dintre aceste culturi și chiar de absența unor concepte echivalente.

Cuvinte-cheie: traducere, texte juridice, limbaj juridic, echivalență, dificultățile traducerii.

TRANSLATION OF LEGAL LANGUAGE AND THE PROBLEM OF EQUIVALENCE

The field of law and its legal language, permanently influence the lives of the members of the society. Legal language is thought to be complex, pompous, laborious, sinuous, archaic, and exaggerative syntax constructions. Due to its complexity, a great number of people do not fully understand important documents (their rights and obligations granted by a constitution), decisions expressed by a court or by a tribunal, the regulations embodied in a statue, or the legal terms specified in a contract. We should take into consideration a very important aspect - the translation of legal language. In this paper, we will deal with the translation of legal texts, which is not simply a matter of linguistic transference, but an attempt to communicate someone else's message through another language. We will show how the translator has to focus on a complex network of factors, in order to perform an accurate translation, such as the context of situation, the intended use of the translation, the communicative purpose, the generic knowledge, the rhetorical context. Translators must have basic knowledge of the legal cultures and systems of the source and target languages, and they must be aware of the differences of these cultures and even of the absence of equivalent concepts.

Keywords: translation, legal texts, legal language, equivalence, translation difficulties.

TRADUCTION DU LANGAGE JURIDIQUE ET LE PROBLÈME DE L'ÉQUIVALENCE

Le domaine du droit et son langage juridique influencent en permanence la vie des membres de la société. Le langage juridique est considéré comme des constructions syntaxiques complexes, pompeuses, laborieuses, sinueuses, archaïques et exagérées. En raison de sa complexité, un grand nombre de personnes ne comprennent pas pleinement les documents

importants (leurs droits et obligations accordés par une constitution), les décisions exprimées par un tribunal ou par un tribunal, les règlements incorporés dans une statue ou les termes juridiques spécifiés dans un contrat. Nous devrions prendre en considération un aspect très important - la traduction du langage juridique. Dans cet article, nous aborderons la traduction de textes juridiques, qui n'est pas simplement une question de transfert linguistique, mais une tentative de communiquer le message de quelqu'un d'autre à travers une autre langue. Nous montrerons comment le traducteur doit se concentrer sur un réseau complexe de facteurs, afin d'effectuer une traduction précise, tels que le contexte de la situation, l'utilisation prévue de la traduction, le but communicatif, la connaissance générique, le contexte rhétorique. Les traducteurs doivent avoir une connaissance de base des cultures et des systèmes juridiques des langues source et cible, et ils doivent être conscients des différences de ces cultures et même de l'absence de concepts équivalents.

Mots-clés : traduction, textes juridiques, langue juridique, équivalence, difficultés de traduction.

ПЕРЕВОД ЮРИДИЧЕСКОГО ЯЗЫКА И ПРОБЛЕМА ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ

Сфера права и ее юридический язык постоянно влияют на жизнь членов общества. Юридический язык считается сложным, напыщенным, трудоемким, извилистым, архаичным и наполненным синтаксическими конструкциями. Из-за его сложности, большое количество людей не до конца понимают важные документы (права и обязанности, предоставленные Конституцией), решения, вынесенные судом или трибуналом, положения, включенные в решения, или юридические условия, указанные в договоре. Следует учитывать один весьма важный аспект - перевод юридического языка. В данной работе мы анализируем перевод юридических текстов, который представляет собой не просто языковой перевод, а попытку передать чужое сообщение на другом языке. Мы покажем, как переводчику необходимо сосредоточиться на сложной сети факторов, чтобы сделать правильный перевод, таких как контекст ситуации, предполагаемое использование перевода, коммуникативная цель, общие знания, риторический контекст. Переводчики должны иметь базовые знания о культурах и правовых системах исходного и целевого языков и должны осознавать различия между этими культурами и даже отсутствие эквивалентных понятий.

Ключевые слова: перевод, юридические тексты, юридический язык, эквивалентность, трудности перевода.

Introducere

Domeniul dreptului și limbajul său juridic influențează permanent viața membrilor societății. Limbajul juridic este considerat a fi construcții complexe, pompoase, laborioase, sinuoase, arhaice și exagerate de sintaxă. Datorită complexității sale, un număr mare de persoane nu înțeleg pe deplin documentele importante (drepturile și obligațiile acordate de o constituție), deciziile exprimate de o instanță sau de un tribunal, regulamentele încorporate într-o statuie sau termenii legali specificați într-un contract. Ar trebui să luăm în considerare un aspect foarte important - traducerea limbajului juridic. În prezenta lucrare vom analiza traducerea textelor juridice, care nu este doar o chestiune de transfer lingvistic, ci o

încercare de a comunica mesajul altcuiva printr-o altă limbă. Vom arăta cum traducătorul trebuie să se concentreze pe o rețea complexă de factori, pentru a realiza o traducere corectă, cum ar fi contextul situației, utilizarea preconizată a traducerii, scopul comunicativ, cunoașterea generică, contextul retoric. Traducătorii trebuie să aibă cunoștințe de bază despre culturile și sistemele juridice ale limbilor sursă și țintă și trebuie să fie conștienți de diferențele dintre aceste culturi și chiar de absența unor concepte echivalente.

Idei principale ale cercetării

Traducerea în domeniul juridic implică unele cunoștințe specifice pentru a reproduce conținutul exact al textului și pentru a găsi echivalentele corecte

și recunoscute pentru termenii specializați. Având în vedere faptul că nu există studii interesante în acest domeniu care să aibă ca obiect traduceri din limba străină în limba română, nu există un obstacol lingvistic în această lucrare. În procesul traducerii, este esențial ca pentru textele specializate să se mențină caracteristicile stilistice ale limbii-sursă în limba-țintă (română).

Traducerea juridică a fost deseori descrisă ca o categorie de sine stătătoare, ca urmare a complexității discursului juridic ce combină două extreme: precizia terminologică a traducerii de specialitate și inventivitatea limbii literare folosită în interpretarea semnificațiilor ambigue. Atunci când vorbim despre traducere juridică, nu ar trebui să facem greșeala de a crede că aceasta este doar o chestiune de transcodare a cuvintelor dintr-o limbă în alta, deoarece un text este scris pentru un anumit receptor. Traducerea terminologiei juridice necesită o anumită atenție, deoarece, din punct de vedere abstract, aceasta este adânc și ferm înrădăcinată în cultura și tradiția intelectuală internă. Acest lucru ne duce cu gândul la două considerente: în primul rând, o traducere poate fi țintă sau sursă orientată, existând astfel un obiectiv menit a fi realizat prin traducere sau că strategiile de traducere pot fi schimbate.

Conceptele de fidelitate a traducerii (acuratețea traducerii, gradul în care traducătorul reușește să redea textul inițial) vs. transparență a traducerii (gradul în care o traducere, în opinia unui vorbitor nativ, se conformează cu gramatica, sintaxa, expresiile lingvistice ale limbii sale materne) au fost definite de Schleiermacher, care distinge între transparență, ca metodă care apropie scriitorul de cititor și fidelitate, care apropie cititorul de autor [1].

De la apariția traducerii juridice, au fost dezbătute diferite puncte de vedere cu privire la rolul traducătorului juridic, dacă acesta ar trebui să fie un jurist sau un lingvist, la relația sa cu sursa și ținta textelor juridice, precum și în privința puterii discreționare de

care ar trebui să beneficieze. Natura provocatoare a rolului traducătorului juridic vine din esența traducerii juridice în sine.

În traducerea juridică, cercetarea terminologică este foarte importantă. Multe legislații sunt bazate pe legi speciale și limbajul traducerii trebuie să fie cel folosit în aceste legi. Astfel cum e în toate traducerile juridice, precizia este ordinea zilei, dar fiecare efort ar trebui să fie făcut pentru a păstra traducerea cât mai elegantă posibilă. Textele juridice diferă în funcție de natura funcției lor. Limba franceză juridică poate fi văzută ca fiind compusă din mai multe feluri de text. Astfel, există trei tipuri diferite de texte juridice: a) texte academice care sunt compuse din jurnale de cercetare academică și manuale juridice, b) texte juridice tratând sentințe judecătorești sau rapoarte juridice și c) texte legislative sau normative conținând acte ale parlamentului, acorduri, tratate etc.

Textul-sursă fiind unul în domeniul juridic, este caracterizat de anumite trăsături specifice - gramaticale, lexicale și terminologice. Pentru a avea o traducere bună și, de asemenea, pentru a face procesul mai ușor, este nevoie ca traducătorul să cunoască și să urmărească câțiva pași elementari; de exemplu, de a citi, în primul rând, întregul text pentru a face o idee generală a textului, de a-l analiza, în al doilea rând, din perspectiva unui traducător, adică specificitatea textului, apoi de a observa ce terminologie sau ce fel de registru și stil de exprimare a ideilor să fie folosite și, nu în ultimul rând, intenția traducătorului să fie clară. Textul-sursă este o hotărâre juridică cu scop informativ și executiv răspunzând unei cereri adresate Curții și care are ca obiect pronunțarea unei hotărâri preliminare privind libera circulație a lucrătorilor, procedura de anulare în tot sau în parte a datoriilor, debitorul ca persoană fizică și reglementarea națională care condiționează acordarea unei măsuri de anulare a datoriilor bazată pe domiciliu. Tipul descriptiv de text este static, cu accent pe ver-

be și adjective specifice domeniului. Aceste texte, de obicei, utilizează caracteristici limbajului specializat, precum substantive specifice și verbe cu nuanță imperativă care nu sunt comune altor tipuri de texte. Un factor de încetinire a învățării unei limbi străine, din cauza folosirii mai îndelungate și intense a limbii materne: „Nu traduce niciodată: interpretează” [2].

Limbajul este un ansamblu care utilizează sistemul complex al limbii, dar care, în interiorul acestei limbi, a stabilit un cod și și-a organizat un sistem propriu. Fiecare limbaj utilizează într-o anumită măsură complexitățile sistemelor organizaționale – fonologia, morfologia, sintaxa, stilistica – organizând o rețea terminologică de semnificații pornind de la resursele lexicale ale limbii comune în scopul de a exprima noțiunile și de a conceptualiza sistemele specifice domeniului avut în vedere. Un limbaj precum limbajul juridic utilizează toate sistemele formale ale limbii, dar are și o rețea terminologică ce cuprinde noțiunile specifice domeniului său. Este vorba așadar despre un limbaj special sau specializat, calificat uneori drept *sociolect*, *tehnolect*.

De cele mai multe ori se preferă însă întrebuintarea sintagmei *limbaj juridic*, deci a termenului *limbaj* în loc de *sociolect* sau *tehnolect*, având în vedere faptul că acesta nu reprezintă numai o serie de termeni tehnici utilizați pentru a descrie obiecte sau noțiuni, discursul juridic cuprinde elemente sintactice, lexicale, stilistice și semantice care îi sunt specifice și care trebuie folosite în împrejurări foarte precise. Este vorba de elemente de limbă, constituite în unități foarte greu de divizat și pe care lingvistica le separă numai atunci când își propune analiza lor.

Abordarea interdisciplinară a limbajului juridic a dus la conturarea a două noi domenii de cercetare – lingvistica juridică și semiotica juridică. Domeniul semioticii juridice vizează – din perspectiva lingvistului – descrierea discursului / textului juridic prin raportare la o gramatică și un dicționar de specialitate. Primul model semiotic aplicabil dis-

cursului juridic se găsește într-un studiu consacrat argumentării în domeniul dreptului. În sens strict, lingvistica juridică presupune examinarea celor două componente esențiale ale limbajului dreptului: vocabularul juridic și discursul juridic, domeniul ei fiind delimitat prin raportare la lingvistica generală și la știința dreptului.

Disciplina care este numită lingvistică juridică sau jurilingvistică, inițiată în spațiul francofon de Gérard Cornu, Jean-Claude Gémar, Louis Jolicoeur, care își atribuie ca obiect de studiu, limbajul juridic sub cele două aspecte care îl definesc, și anume: terminologia juridică și discursul juridic. Acest domeniu începe să fie introdus și la noi prin studii și cercetări cu caracter interdisciplinar ce investighează modul în care dreptul folosește limba pentru a construi, pornind de la resursele acesteia, un limbaj specializat cum este limbajul juridic. Sintagma *lingvistică juridică* este atestată într-un studiu adresat juriștilor, studio realizat de Barbu Berceanu. Potrivit autorului, această disciplină are ca obiect „activitatea lingvistică în domeniul dreptului, având în vedere cuvintele cu semnificație juridică, specifice vieții juridice”, fiind precis delimitată de „activitatea dreptului în domeniul lingvistic, drept care atribuie cuvintelor o valoare juridică independent de domeniul în care se aplică”. În sfera de preocupări a lingvisticii juridice ar intra, așadar, studierea terminologiei juridice – „atât cea folosită de public, cât și cea de utilitate mai restrânsă, a specialiștilor și practicienilor dreptului [...] în vederea alegerii termenilor cei mai economici și mai adecvați (ca apartenență semantică și ca posibilități flexionare) și a găsirii celei mai științifice definiții”, lingvisticii juridice revenindu-i și sarcina elaborării dicționarelor juridice.

O cercetare recentă în acest domeniu examinează în ce măsură normele juridice și actele de justiție respectă normele limbii literare moderne, precum și abaterile săvârșite de la ele, care îi știrbesc din claritate, precizie și accesibilitate.

Cu privire la abordarea studiului terminologiei juridice, unii lingviști sunt de părere că alături de perspectiva diacronică, respectiv stabilirea etapelor de constituire a terminologiei juridice, de o deosebită importanță și utilitate este cercetarea inventarului de termeni juridici pentru diferite epoci și a funcționării lui sincronice.

Terminologia juridică cristalizează în forma sa actuală „evenimentele” lingvistice cele mai importante care au avut loc anterior, studiul acestora interesând cu precădere istoria limbii. De asemenea, stadiul actual al terminologiei juridice se înscrie într-o fază determinată de evoluția acesteia, fiind expresia cercetării sincronice, în timp ce istoria acesteia ține de diacronie. Este vorba, așadar, de două abordări metodologice diferite.

De asemenea, în studiile consacrate acestor termeni, se observă intenția de a nu rămâne într-o perspectivă strict lingvistică, ci de a asocia termenii, ori de câte ori este posibil, cu fenomenele sociale, culturale și politice. În același timp, atenția este îndreptată către legătura strânsă care se stabilește între științele limbajului și realitatea lingvistică pe de o parte, iar pe de altă parte, între drept și terminologia sa.

Mișcarea de reformă în a acorda prioritate vorbirii într-o limbă străină față de scriere a accentuat rolul limbii ca vehicul al comunicării, a insistat pe necesitatea contextualizării actelor de vorbire și a culminat, în privința rezervelor în folosirea traducerilor, cu punctul de vedere exprimat prin metoda audio-linguală (traduceri doar la nivel avansat și fără vreun scop comunicativ) și abordarea comunicativă (traduceri acceptate doar dacă sunt strict necesare și fără a li se recunoaște vreun rol comunicativ în învățarea limbii străine). [3]

În ceea ce privește folosirea termenilor și expresiilor latinești, deși în limbajul curent prezența lor începe să se facă din ce în ce mai puțin simțită, ea se menține în domeniul dreptului și în unele domenii precum biologia, medicina, teologia, latina fiind

în acest caz un instrument al comunicării științifice, metaforic spus „amprenta universalității”. Influența Dreptului Roman și implicit a limbii latine asupra lexicului juridic a fost covârșitoare. Romanii au fost primii în istoria omenirii care au elaborat o știință și o tehnică juridică. Fondul latin constituie baza terminologiei dreptului aparținând tradiției romaniste sau civiliste, din care face parte și dreptul românesc. Acești termeni, locuțiuni și adagii dețin o foarte mare densitate informațională, evitându-se în acest fel recurgerea la perifraze laborioase: *res iudicata pro veritate accipitur* „lucrul judecat e acceptat ca exprimând adevărul”, *onus probandi incubat actori* „sarcina probei revine reclamantului” (regula fundamentală a procedurii de judecată), *testis unus, testis nullus* „un singur martor echivalează cu lipsa de martori” etc.

Lexicul juridic latin cuprinde trei categorii de elemente:

1. cuvinte, unități lingvistice de bază: substantive simple (*erratum*, pl. *errata*) sau compuse (*persona grata*), verbe (*confer*, *exit*), adverbe (*gratis*, *idem*), adjective (*nullius*);

2. sintagme, locuțiuni, cele mai frecvente fiind locuțiunile adverbiale: *in extenso*, *manu militari*, *urbi et orbi* etc.;

3. adagii, propoziții sau fraze constituind un întreg de sine stătător și invariabil, folosite pentru bogata lor încărcătură semantică: *Dura lex, sed lex*, *Jus est ars boni et aequi*, *Nulla poena sine lege*, *Testis unus, testis nullus* etc. Printre termenii și expresiile latinești utilizate în limbajul juridic, remarcăm o seamă de expresii folosite frecvent în limba comună: *ad litteram*, *in abstracto*, *ab initio*, *corpus*, *in fine*, *mutatis mutandis*, *sine qua non*, *stricto sensu*, *sine die*, *sui generis* etc.

Distincția între lexicul comun și lexicul specializat presupune raportarea la *totalitatea lexicului unei limbi*. Delimitarea ține seama de mai multe criterii interdependente: circulația sau frecvența cuvintelor,

factorul stilistico-funcțional (interesul grupelor de vorbitori în funcție de profesia și apartenența social-culturală).

Este evidentă importanța unui nucleu lexical comun oricărei comunicări dintr-o limbă dată, indiferent dacă este numit: limbă generală, vocabular comun, vocabular fundamental sau, mai precis, fond principal lexical sau vocabular reprezentativ. Limbajele specializate sau terminologiile sunt diversificate, individuale, relative independente. Studiul lor presupune, deci, o abordare specială, proprie fiecărei terminologii care își identifică, în primul rând, trăsăturile definitorii.

Limba comună este reprezentată de totalitatea cuvintelor și îmbinărilor de cuvinte care se folosesc în mod curent, în timp ce lexicului specializat îi aparțin toate elementele lexicale care sunt, într-un mod sau altul, legate de o activitate specifică, de un domeniu științifico-profesional, și care sunt folosite de un grup de vorbitori în comunicarea lor scrisă sau orală, în cadrul unui domeniu al existenței sociale, profesionale și culturale. El are o sferă de întrebuințare limitată și, în consecință, este înțeles doar de un grup social strict determinat. De asemenea, relațiile existente între lexicul comun și cel specializat fac posibilă deplasarea unităților lexicale dintr-un registru în celălalt. Pe de o parte, vocabularul specializat atrage prin specializare și transfer elemente curente ale lexicului comun, iar pe de altă parte, el împrumută altor arii lexicale termeni, care pot fi supuși unei alte specializări sau unui nou transfer metaforic. În principal, prin limitarea câmpului obiectual-noțional, cuvintele din lexical comun pot trece în componența lexicului specializat.

În cazul limbajului juridic, o legătură foarte strânsă între acesta și limba comună se stabilește la nivelul cuvintelor care au unul sau mai multe sensuri comune și un sens specializat: este vorba de cuvinte, în general, polisemantice, create fie prin dezvoltarea unui sens juridic, alături de sensul sau sensurile din

limba comună (*amprentă, incident, parchet*), fie prin extensia semantică a anumitor termeni juridici prin excelență (*alibi, crimă, pledoarie*). Există și termeni care au un sens juridic, precum și unul sau mai multe sensuri aparținând altor limbaje specializate (*anchetă, ordonanță, recidivă*) și termeni aparținând exclusiv limbajului juridic (*achiesa, casație, extrăda*). Sintagmele *lexic specializat (lexic de specialitate)* sunt folosite frecvent ca sinonime pentru sintagmele *vocabular specializat (vocabular de specialitate)*, deși mai mulți lingviști (Ullmann, Baldinger, Coșeriu) fac distincția între *lexic*, prin care se înțelege ansamblul cuvintelor pe care o limbă le pune la dispoziția vorbitorilor, și *vocabular* considerat ansamblul cuvintelor utilizate de un vorbitor, cuprinzând deci numai o parte a lexicului desemnând numai un domeniu din vasta realitate pe care o acoperă lexicul. Astfel de „domenii” care se pretează la inventariere și la descriere sunt, spre exemplu, *vocabularul juridic, vocabularul politic (sau social-politic), vocabularul economico-financiar, vocabularul sportiv, vocabularul aviației, al marinei* etc. R. L. Wagner propunea folosirea termenului de *lexic* pentru definirea unităților semnificative din planul limbii (*langue*), iar pe cel de *vocabular* pentru o parte a lexicului actualizat în vorbire (*parole*). Pe de altă parte, unii cercetători stabilesc o opoziție între *lexicul limbii* și *vocabularul unui text dat* atunci când fac ceea ce numim statistică lexicală. În lingvistica, aceste distincții, de dată relativ recentă, se fac de când a început să se aplice metoda statistică în descrierea vocabularului, cei doi termeni – *lexic* și *vocabular* – sunt adesea considerați sinonimi și sunt folosiți în mod alternativ. În prezent, vocabularele specializate sunt studiate în cadrul disciplinei mai noi, *terminologia*, care analizează logica cunoștințelor, ierarhia conceptelor, codajul lingvistic și non-lingvistic și problemele creației de cuvinte necesare diverselor domenii profesionale. Aceasta reprezintă de asemenea și un ansamblu de termeni sau cuvinte specia-

lizate aparținând unui subsistem lingvistic, termenii caracterizându-se prin univocitate, non-ambiguitate și relații lexico-semantice proprii. Se delimitează astfel, în primul rând, *terminologia* ca știință interdisciplinară și *terminologiile*, limbaje de specialitate cu un corpus de termeni corespunzând diverselor domenii de activitate.

Această legătură este justificată pe planul teoretic: unitatea de bază a terminologiei fiind termenul, termenul juridic nu dobândește și nu dezvoltă o semnificație decât la nivelul exprimării dreptului, deci în textele juridice.

Traducerea juridică este o traducere cu un scop special, și anume, de a păstra sensul textului sursă și de a conduce la aceleași rezultate în practică. După Robinson, traducerile sunt „activități inteligente, care implică procese complexe ale conștiinței precum și învățarea inconștientă” [4]. Aceasta se încadrează într-o categorie de specialitate, a traducerii tehnice, deoarece implică utilizarea unui limbaj special (un punct de vedere tehnic a LSP) într-un context tehnic, și anume cel al legii. Prin urmare, limbajul juridic se distinge atât de limbajul comun cât și de limbajul special al altor domenii. Limbi diferite împart spațiul semantic în moduri diferite. Acest aspect exclude posibilitatea de a se găsi o echivalență deplină între termeni. Teoria traducerii limbajului juridic ne ajută pentru depistarea unei serii de alternative și posibilități în realizarea acesteia în practică. În traducerea juridică, mulți cercetători au depistat o echivalență juridică a termenilor, în măsura în care același efect juridic poate fi produs în textul tradus, în timp ce fidelitatea este menținută în textul sursă. Această tehnică este descrisă ca fiind o procedură care ocupă spațiul dintre limba sursă (SL) și limba de traducere (TL), și este adesea menționată ca fiind o echivalență funcțională. Atunci când se ocupă de documente legale, cum ar fi contractele, traducătorul trebuie să se concentreze pe abordarea comunicativă, care este orientată TT.

Traducere juridică poate deveni necesară în mai multe situații și cel mai important, pentru diferite scopuri. Un text de lege ar putea avea nevoie de o traducere în scopuri informative și prescriptive, cu diferențe de rezultate în ceea ce privește forța juridică. Traducerea ar putea fi necesară la nivel internațional, în timpul unui tratat bilateral sau multilateral, care implică părți ce vorbesc limbi diferite, sau în timpul scrierii unui contract, pentru același motiv; precum și la un nivel intern, în cazul unei țări bilingve sau multilingve, pentru reglementarea litigiilor între oameni aparținând diferitelor comunități lingvistice.

Texte cu caracter neobligatoriu - cum ar fi hotărârile judecătorești - pot fi traduse la fel de bine, creând un precedent în țările de drept comun și pentru un scop informativ în celelalte. Având în vedere că sensul textelor juridice este determinat de contextul juridic, ar trebui să se țină seama de criteriile legale atunci când se selectează strategia cea mai potrivită pentru o traducere. Se susține ideea conform căreia traducerea juridică ar trebui să formuleze două versiuni egale pentru același instrument, pentru puritate lingvistică în limitele de echivalență juridică. Este destul de clar faptul că traducerea nu este doar o simpla transpunere. [5] Aceasta este o declarație universal valabilă pentru traducere în general, și pentru traducerile juridice, în special. Când traduce un limbaj legal, traducătorul trebuie să transmită nu numai o traducere lingvistică, ci și una juridică, ceea ce înseamnă ca ceea ce ar trebui să fie tradus, nu este textul în sine, ci cuvintele mesajului legal exprimat. Este tipic pentru traducerea juridică să aibă de-a face cu mai mult de un sistem juridic, astfel că traducerea ar trebui să fie nu numai terminologică, dar, de asemenea, și conceptuală. Prin urmare, traducătorii ar trebui să poată produce un text ușor de înțeles, nu numai din punctul de vedere al cuvintelor, cât și în ceea ce privește ideile. O traducere literală pune accentul pe terminologie, înlocuind cuvinte și expresii ale

limbajului sursă, cu echivalenți. Dar acest lucru nu poate fi realizat atunci când se lucrează pe documente legale, deoarece mai multe implicații sunt în joc, mai ales contextuali. Acesta este motivul pentru care o traducere juridică este în esență un proces de traducere al sistemelor juridice, ce aduc un alt considerent în discuție: întrepătrunderea traducerii juridice cu dreptul comparat. Este greu de spus care disciplină este un instrument pentru cealaltă, deoarece traducătorii juridici au nevoie de tehnicitatea avocaților pentru a disipa îndoielile conceptuale. Cu toate acestea, avocații cer, în multe cazuri, ajutorul traducătorilor atunci când se confruntă cu probleme terminologice sau lingvistice.

Problema echivalenței în traducere juridică echivalența terminologiei își are originile în diferite traduceri juridice. Prima etapă în traducerea conceptelor juridice, sugerează studierea sensului limbii sursă și a termenului legal care urmează să fie tradus. După ce a comparat sistemele juridice implicate, traducătorul trebuie să caute un termen cu același conținut în sistemul juridic al limbii țintă. Echivalența urmărește să ofere sens și semnificații egale terminologiei a două limbi diferite. De asemenea, se străduiește să obțină același efect juridic, care se bazează pe interpretarea juridică a informațiilor textului sursă. O echivalență cât mai apropiată - se produce atunci când concepte juridice în două limbi diferite, împărtășesc cele mai multe dintre caracteristicile lor primare și suplimentare.

Echivalența parțială - apare atunci când conceptele legale în două limbi diferite, sunt destul de similare, iar diferențele pot fi clarificate (de exemplu, prin extindere lexicală). De exemplu, directorul pe termen lung, nu trebuie să fie membru al Consiliului de Administrație pentru a deține acest titlu în Polonia, dar în Marea Britanie, aceasta este o cerință necesară. Non-echivalența - se produce atunci când niciunul (sau doar câteva) dintre cele mai importante aspecte ale conceptelor juridice din cele două limbi coincid.

De asemenea, se produce atunci când nu există un echivalent funcțional în sistemul juridic țintă pentru un context specific al unui text sursă (ST). Cel mai bine este ilustrat acest tip de echivalență funcțională în certificatele de contractare cu informații suplimentare în sistemele de pensii, pentru că se referă la o opțiune acordată anumitor angajați. Acest tip de contract nu există în tradiția juridică a multor țări. Echivalența alternativă și metodele de traducere Atunci când un traducător nu poate folosi un echivalent funcțional, deoarece ar putea duce la o interpretare greșită (la fel ca și în cazul non-echivalenței), el trebuie să selecteze o alternativă, un alt echivalent, pentru a servi ca un semnal pentru judecători, de exemplu, pentru a indica sistemul juridic din cadrul căruia face parte un anumit termen ce urmează a fi definit. Această metodă poate avea uneori un efect semnificativ asupra interpretării unui întreg text de tradus (TT). De exemplu, termenul *common-law wife* descrie o femeie care coabitează cu un bărbat ca soție a sa, fără a fi căsătorita cu el. Acest termen este adesea tradus în română ca concubină. În limba engleză, o *common-law wife* are anumite drepturi, și, în anumite aspecte ale legii, ea este recunoscută ca fiind echivalentul unei persoane căsătorite. Beneficiază de acest statut, cu scopul protecției împotriva violenței domestice, de exemplu, în timp ce în dreptul civil, o concubină nu are drepturi legale. Prin urmare, termenul concubina, nu oferă o corespondență legală precisă pentru traduceri oficiale, pentru a fi utilizată într-o instanță legală. Atunci când se utilizează un echivalent alternativ, o regulă importantă pentru traducere este că traducătorul juridic ar trebui să aibă în vedere principiul consecvenței limbii - folosind același echivalent pretutindeni referitor la o anumită noțiune juridică. În instanțele de judecată engleze, o diferență de terminologie implică o diferență de sens, și utilizarea de sinonime este contestată.

Cel mai eficient mod de a traduce termenii juridici, potrivit avocaților, este de a se folosi definiții și

parafraze descriptive, care vor compensa congruența terminologică, prin prezentarea informațiilor juridice într-o limbă neutră. Această metodă necesită un anumit grad de cercetare, cunoștințe generale relevante și instruire juridică din partea traducătorului. Avocații recomandă menținerea echivalentului funcțional, dar urmată doar de paranteza care conține termenul împrumutat, cu scopul de a face clar că termenul provine de la un sistem juridic străin. În situația în care un text legal se referă la un termen tehnic specific, acesta poate fi folosit ca un împrumut în textul tradus (TT). Împrumuturile fără explicații, modificate grafologic sau fonologic, trebuie evitate ori de câte ori un echivalent acceptabil există deja în sistemul juridic țintă. Traducătorii care se angajează în traducerea oficială a contractelor, care pot fi utilizate în instanțele judecătorești, sunt supuși unor factori sociologici și juridici, ce condiționează modul în care face traducerea. Poziția traducătorului are un grad de importanță semnificativă în alegerea metodei de traducere, urmată de transferul terminologiei juridice în traduceri oficiale.

Există diferite coduri de etică și legi pentru a monitoriza traducerea ca profesie, legi care reglementează relațiile traducătorului cu clienții sau cu alți traducători. Aceste coduri sunt impuse de guvern sau de asociațiile profesionale ale traducătorilor. În scopul de a traduce terminologia contractelor oficiale cu precizie, chiar dacă acestea sunt scrise în diferite tradiții juridice, este necesar să se înțeleagă aceste tradiții, deoarece principala provocare a traducătorului juridic este incongruenței sistemelor juridice. Sistemul juridic polonez, de exemplu, se bazează pe dreptul roman, în timp ce Marea Britanie nu are o constituție scrisă. Datorită faptului că tradițiile și istoria poloneză și engleză au puține în comun, limbajul juridic a fost supus diferitelor influențe. Limbajul juridic englez își are rădăcinile în limbile latină, greacă, franceză, anglo-saxonă, în timp ce terminologia poloneză provine din limba latină și un

subgrup din limbile slave. Traducătorii oficiali au multe provocări de înfruntat, din cauza diferențelor mari din istoria legilor poloneze și engleze.

Înainte de traducerea contractelor ca documente oficiale care pot fi utilizate într-o instanță de drept, traducătorii ar trebui să stabilească modul în care acestea sunt definite în cele două sisteme juridice diferite, pentru a identifica scopul lor, și, prin urmare, impactul posibil asupra traducerii [6]. Cel mai important aspect pentru un traducător ar trebui să fie faptul că aceste contractele sunt acorduri legale, care servesc ca instrumente care conțin norme de conduită, iar acestea sunt interpretate în conformitate cu legea, indiferent de limba în care sunt scrise. Funcția și efectul ne permit să facem o distincție: atunci când lucrează pe texte juridice cu scop informativ, traducătorii sunt mai liberi în exprimare, decât atunci când lucrează cu contractele juridice, și trebuie să ia în considerare efectele pe care le va produce, fiind aplecat mai puțin spre personalizare și inițiativa stilistică. Această tendință a fost susținută de credința că cea mai importantă unitate care urmează să fie luată în considerare a fost cuvântul și, în consecință, prin modificarea formulărilor, efectul dorit ar putea fi ratat. În concluzie, traducătorul juridic este în mod constant sub presiunea a două forțe opuse, una - păstrând-l cât mai aproape posibil de textul original, cu respectarea regulilor pentru a se evita imprecizia, neînțelegerile și interpretări tendențioase, iar pe de altă parte - lăsând mai mult spațiu pentru a reformula mai mult sau mai puțin liber, concentrându-se mai mult pe înțelegerea mesajului.

Concluzii

Traducătorul poate alege fie o abordare lexicală sau literală, favorizând așa numita echivalență funcțională, și, prin urmare, o abordare mai interpretativă. Termenul tehnic tradus trebuie, prin urmare, să prezinte toate calitățile terminologice ale termenului

inițial. În frazele standard, foarte frecvent întâlnite în limbajul legal, traducătorul trebuie să caute expresii corespondente pentru exprimarea în limba țintă. Aici, regulile de joc devin mai inflexibile, ceea ce face posibilă lăsarea frazei netradus, lucru nu doar posibil, ci uneori chiar recomandabil. În astfel de circumstanțe, traducătorul trebuie să ofere o explicație pentru ea, în paranteze sau cu o notă. Se pare că producerea de versiuni complet identice cu originalul este imposibil. Poate suna evident, dar nu este. Limba este un produs al culturii, și, ca atare, răspunde la nevoile aceluia mediu special [7]. Prin urmare, este imposibil de a avea două texte absolut egale, nu numai în ceea ce privește cuvintele (echivalența literală fiind imposibilă), dar și de sens, deoarece unele concepte nu pot avea un corespondent perfect în limba, cultura și sistemul juridic țintă.

Terminologia juridică reprezintă un cod metalingvistic, riguros definit, în interiorul căruia cei mai evidenți sunt termenii care desemnează funcții, relații și instituții sociale sau care exprimă un ordin, o decizie, o cerință. Termenii din această categorie se caracterizează prin univocitate semantică, semnificație obiectivă și închisă, datorită faptului că în procesul receptării, semnificația, decodificată în aceleași împrejurări cu elaborarea textului nu poate fi decât acceptată sau respinsă. O altă particularitate este caracterul istoric al semnificației care rămâne obiectivă și constantă într-un cadru socio-politic și juridic strict definit, ceea ce explică schimbările surprinzătoare care intervin câteodată în evoluția terminologiei de specialitate [8]. Chiar dacă pragul accesi-

bilității termenilor juridici a crescut în timp, datorită nivelului mai ridicat de instruire al populației, pentru un „nespecialist” există totuși dificultăți în procesul de receptare și utilizare adecvată a acestora.

Referințe bibliografice

1. F. von SCHLEIERMACHER (1998, p. 47). 'Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens'. În W. Wilss, *The Science of Translation. Problems and Methods*. Tübingen, Günther Narr, 2003, p. 33.
2. TITONE, R. *Teaching Foreign Languages: An Historical Sketch*, 1997, p. 100-1; J. C. Richards, T. S. Rodgers, *Approaches and Methods in Language Teaching*, Cambridge, 2009, p. 10.
3. RICHARDS, J. C., RODGERS, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*, Cambridge, CUP, 1991, p. 15.
4. ROBINSON, D. *Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation. Practice of Translation*, London, Routledge, 2003, p. 49.
5. ALTAY, Ayfer (2002) *Difficulties Encountered in the Translation of Legal Texts*, Translation Jur.
6. HAMMOND, Matt (1995) *A New Wind of Quality from Europe: Implications of the Court Case*.
7. HILTUNEN, Risto (1999) *Aspects Past and Present of the Language of the Law*, Academic Bookstore.
8. NIDA, Eugene (2011) *Principles of Correspondence* in L. Venuti (ed), *The Translation Studies Reader*, Routledge: London and New York.
9. SARCEVIC, Susane (2014) *Insights Into Specialized Translation*, Peter Lang Publishing.
10. EMIL, P. *Dicționar de termeni juridici uzuali* – București: Editura Proteus. 2016.

CUNOAȘTEREA JURIDICĂ PRIN PRISMA UNUI NOU ORIZONT METODOLOGIC

Bogdan CUZA

Doctor în economie, doctorand la drept în Școala Doctorală în Drept, Științe Politice și Administrative a
Consortiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE „Constantin Stere”,

Doctor Honoris Causa,

Berlin, Germania

e-mail: cuza@online.de

<https://orcid.org/0000-0001-8993-1271>

În acest articol, autorul scoate în evidență importanța metodologiei juridice în procesul cercetării, pentru că scrierile despre drept trebuie să constituie vasi totalitatea preocupărilor teoretice, centrate pe exegeza dreptului pozitiv, a jurisprudenței, în special în aria interpretării, a hermeneuticii juridice. Acest studiu este important inclusiv prin prisma transdisciplinarității, unde s-a evidențiat tot mai mult nevoia ca la cunoașterea juridică să contribuie și reflecția dreptului, configurată în alte domenii precum cel filosofic, teologic sau artistic. În acest sens, avem în vedere calitatea definitorie a dreptului ca produs cultural, ca o creație a spiritului uman integral. Cercetarea fenomenului juridic trebuie neapărat să țină cont și de investigațiile efectuate deopotrivă în alte domenii ale științei universale. Astfel, demersul științific al cercetării de față vizează existența ignorată sau estompată a unor semnificații juridice importante în creația culturală, istorică, artistică, literară, religioasă și care sunt extrem de benefice pentru teoria și practica dreptului. Metodologia cercetării antrenează metode tradiționale precum metoda istorică, logică, comparativă, sistemică, dar și metode actuale precum cele informațional – comunicaționale, cât și a strategiei integrative, fără a afecta specificitatea fenomenului juridic.

Cuvinte-cheie: istoricitate, identitate spirituală, profil spiritual românesc, tradiție, drept cutumiar, cultură populară, metodologie.

LEGAL KNOWLEDGE THROUGH THE PRISM OF A NEW METHODOLOGICAL HORIZON

In this article, the author highlights the importance of legal methodology in the research process, because the writings about law must comprise almost all theoretical concerns, centered on the exegesis of positive law, of jurisprudence, especially in the area of interpretation, of legal hermeneutics. This work is also significant from the standpoint of transdisciplinarity, as the necessity for legal knowledge to contribute to the contemplation of law, constituted in other domains such as philosophical, theological, or artistic, has become increasingly apparent. In this sense, we consider the defining quality of law as a cultural product, as a creation of the integral human spirit. The research of the legal phenomenon must necessarily take into account the investigations carried out equally in other fields of universal science. Thus, the scientific approach of the present research aims at the ignored or blurred existence of some important legal meanings in the cultural, historical, artistic, literary, religious creation and which are extremely beneficial for the theory and practice of law. The research methodology involves traditional methods such as the historical, logical, comparative, systemic method, but also current methods such as the informational - communicational ones, as well as the integrative strategy, without affecting the specificity of the legal phenomenon.

Keywords: historicity, spiritual identity, Romanian spiritual profile, tradition, customary law, popular culture, methodology.

LA CONNAISSANCE JURIDIQUE À TRAVERS LE PRISME D'UN NOUVEL HORIZON MÉTHODOLOGIQUE

Dans cet article, l'auteur souligne l'importance de la méthodologie juridique dans le processus de recherche, car les écrits sur le droit doivent constituer presque toutes les préoccupations théoriques, centrées sur l'exégèse du droit positif, la jurisprudence, en particulier dans le domaine de l'interprétation, l'herméneutique juridique. Cette étude est également importante en termes de transdisciplinarité, où le besoin de connaissances juridiques pour contribuer à la réflexion du droit, configuré dans d'autres domaines tels que philosophique, théologique ou artistique, a été de plus en plus mis en évidence. En ce sens, nous considérons la qualité déterminante du droit comme un produit culturel, comme une création de l'esprit humain intégral. La recherche du phénomène juridique doit nécessairement tenir compte des recherches menées dans d'autres domaines de la science universelle. Ainsi, l'approche scientifique de cette recherche concerne l'existence ignorée ou floue de significations juridiques importantes dans la création culturelle, historique, artistique, littéraire, religieuse et qui sont extrêmement bénéfiques pour la théorie et la pratique du droit. La méthodologie de recherche fait appel à des méthodes traditionnelles tels que la méthode historique, logique, comparative, systémique, mais aussi aux méthodes actuelles telles que les méthodes informationnelles–communicationnelles, ainsi qu'à la stratégie intégrative, sans affecter la spécificité du phénomène juridique.

Mots-clés: historicité, identité spirituelle, profil spirituel roumain, tradition, droit coutumier, culture populaire, méthodologie.

ЮРИДИЧЕСКОЕ ЗНАНИЕ СКВОЗЬ ПРИЗМУ НОВОГО МЕТОДОЛОГИЧЕСКОГО ГОРИЗОНТА

В данной статье автор подчеркивает важность юридической методологии в исследовательском процессе, в свете того, что исследования по праву должны охватывать также теоретические проблемы, сосредоточенные на экзегезе позитивного права, юриспруденции, особенно в области толкования, правовой герменевтики. Это исследование также важно с точки зрения трансдисциплинарности, где все больше проявляется необходимость правового знания, чтобы способствовать отражению права, сконфигурированного в других областях, таких как философская, теологическая или художественная. В этом смысле, мы рассматриваем определяющее качество права как культурного продукта, как творения целостного человеческого духа. Исследование правового явления обязательно должно учитывать исследования, проводимые в равной степени и в других областях мировой науки. Таким образом, научный посыл данного исследования направлен на изучение некоторых игнорированных или размытых, но важных правовых смыслов, существующих в культурно-историческом, художественном, литературном, религиозном творчестве и чрезвычайно полезных для теории и практики права. Методология исследования включает в себя традиционные методы, такие как исторический, логический, сравнительный, системный подход, наравне с современными методами, такими как информационно-коммуникативный, а также интегративную стратегию, не затрагивая специфики правового явления.

Ключевые слова: историчность, духовная идентичность, румынский духовный профиль, традиция, общее право, народная культура, методология.

Introducere

O privire, fie chiar sumară asupra doctrinei juridice contemporane, de pildă asupra opțiunilor de abordare desprinse din analiza unor liste bibliografice publicate de marile edituri, în special în spațiul european relevă, cu mici excepții și la

modul adiacent, absența în zona centrală a teoriei juridice a creațiilor literar-artistice, a produselor culturale pentru a le desprinde semnificațiile juridice. Altfel spus, s-a considerat că scrierile despre drept trebuie să constituie cvasitotalitatea preocupărilor teoretice centrate pe exegeza dreptului pozi-

tiv, a jurisprudenței, în special în aria interpretării, a hermeneuticii juridice. Fără a nega importanța tradițională a acestei abordări, care totuși a devenit, la un moment dat, dogmatică, exclusivă, în raport cu complexitatea dreptului și a vieții sociale, nu putem să nu constatăm ruptura în cunoașterea juridică, cu consecințe nefaste și pentru practică, dintre concept și imagine, aceasta din urmă fiind considerată nespecifică și incababilă de a servi demersul juridic teoretic și practic. Date din ce în ce mai numeroase, din perspective diferite, au relevat caracterul nevralgic, păgubos, blocant al acestei abordări. Astfel, din perspectiva transdisciplinarității, s-a evidențiat tot mai mult nevoia ca la cunoașterea juridică să contribuie și reflecția dreptului, configurată în alte domenii precum cel filosofic, teologic sau artistic, având în vedere calitatea definitorie a dreptului ca produs cultural, ca o creație a spiritului uman integral. Iar elaborările exemplare din aceste domenii trebuie atrase în centrul teoriei juridice pentru a le examina semnificațiile juridice și consecințele teoretice și practice în lumea juridică, în viața socială.

Față de această problemă configurată în situația de cunoaștere juridică, ipoteza generică a demersului științific cuprins în cercetarea de față, vizează existența ignorată sau estompată a unor semnificații juridice importante în creația culturală, istorică, artistică, literară, religioasă și care sunt extrem de benefice pentru teoria și practica dreptului, a rostului său omenesc. Am ales ca arie și obiect de cercetare câteva creații ale sufletului românesc, înțeles ca spiritualitate specifică, impregnată de afectivitate, configurată istoric în existența neamului românesc.

Principalele direcții de cercetare vizează:

- fundamentele conceptuale ale cercetării;
- configurarea orizontului metodologic contemporan în cunoașterea juridică sub incidența căruia se plasează cercetarea;
- conceptul de cunoaștere juridică integrativă;
- relația dintre afectivitate și drept;

- sufletul ca spiritualitate impregnată de afectivitate în comunitatea umană;
- imaginea, metafora, emoția și creația literar-artistică în aria juridică;
- trăsături definitorii ale neamului românesc în istorie;
- sufletul românesc între avataruri și arhetipuri juridice;
- geneză, evoluții și momente cardinale în istoria neamului românesc din perspectiva juridicității;
- semnificații juridice ale marilor creații ale sufletului românesc;
- perenitatea și genialitatea românească din perspectiva patrimoniului spiritualității juridice universale.

Metodologia [3, p. 3-41] cercetării temei de față antrenează metode tradiționale precum metoda istorică, logică, comparativă, teleologică, sistemică, dar și metode actuale precum cele informațional-comunicaționale, cât și a strategiei integrative, fără a afecta specificitatea fenomenului juridic. S-au configurat conceptele fundamentale implicate în cercetare și s-a valorificat platforma metodologică oferită de lucrările unor autori contemporani precum M. Van Hoecke sau S. Douglas Scott, cât și a unor Congrese mondiale de filosofie a dreptului în privința rolului imaginii, a metaforei și afectivității, în teoria dreptului. S-a acordat atenție unor metode specifice obiectului cercetat, precum cele folosite de etnografia juridică, sau de exegeza creațiilor literar-artistice sau mitologice.

Rezultatele estimate ale cercetării ca urmare a unui demers științific care s-a dorit fundamentat, creativ, novator, apt să propună pregnant o nouă abordare în teoria dreptului, dar și restituirea unor semnificații juridice cardinale cuprinse în câteva creații culturale ale sufletului românesc, vizează:

- relevarea faptului că dreptul este și un concept cultural, iar toate valorile din aria culturii îl marchează în mod decisiv;

- promovarea extensiei conceptului de doctrină juridică în sens larg, care alături de scrierile despre drept trebuie să cuprindă și marile creații literar-artistice în care sunt cuprinse semnificații juridice cardinale;

- configurarea faptului că teoria generală a dreptului [10, p.12-34] nu poate oferi o imagine integratoare deplină, în absența dimensiunii culturale a dreptului;

- cooptarea pregnantă pe terenul metodologiei juridice a unor mijloace ale creației literar-artistice, istorice și culturale, relevante pentru investigarea fenomenului juridic, în special a spiritualității juridice;

- restituirea unor momente ale spiritualității juridice din mari creații ale neamului românesc, care au fost ignorate sau estompate, ca valori naționale, dar și ca aparținătoare patrimoniului cultural universal;

- evidențierea faptului că învățământul universitar, în special teoria generală a dreptului [12, p. 9], dar și alte discipline juridice trebuie să cuprindă analiza semnificațiilor juridice ale unor mari creații spirituale;

- cultivarea faptului că profesiunea juridică are ca fundament și dimensiune constitutivă marea cultură, tot ceea ce a creat mai valoros umanitatea, altfel riscă să rămână un instrument steril și chiar nociv, care nu va putea să își realizeze rostul său omenesc.

Idei principale ale cercetării

Familia de concepte aptă să configureze diferite domenii ale cunoașterii, să traseze diferite granițe epistemologice, mai mult sau mai puțin relative și deschise, evocă abordări disciplinare, pluridisciplinare, interdisciplinare, transdisciplinare, participative, integrative [6, pp.253-256] ș.a. Astfel, fără a exclude interferențele și constatând diferențe de grad și calitate, se poate reține la modul extrem de schițat că:

- **Abordarea disciplinară** trimite la cunoștințele din interiorul și în limitele unei discipline unice;

- **Abordarea pluridisciplinară** constată prezența unei probleme în mai multe discipline, situație care permite comparații, fără a se escalada granițele convenționale dintre discipline, coexistența unor abordări diferite, care vizează un obiect comun;

- **Abordarea interdisciplinară** trece de granițele disciplinare pentru a crea noi teorii;

- **Abordarea transdisciplinară** constată interdisciplinaritate și participări diverse, dinamice, apte să coopteze paradigme contrastante, configurate în domenii diferite. Se depășesc puncte de vedere particulare ale unor discipline pentru a produce o gândire relativ autonomă, un nou obiect, o nouă metodă, un limbaj nou și comun – un esperanto științific. Acuzată de utopic, pentru că este asaltată de toate câmpurile științifice cunoscute;

- **Abordarea participativă**, de coagulare a unor diverși participanți în jurul soluționării unei probleme;

- **Abordarea integrativă** de relaționare, concertare, fuzionare.

Cu privire la statutul științific al cunoașterii integrative, indicat de filosofia științei [9, p. 5] , menționăm sinteza și rezultatul cercetărilor autorilor Frodeman, R, Klein, Jt., Mitcham, C, expuse în lucrarea „*Handbook of interdisciplinarity*” [4, pp.1-31], care relevă:

- Să o abordăm ca o problemă taxonomică, de organizare a cunoștințelor, aptă să coreleze cunoștințe teoretice, instrumente și proceduri metodologice, cât și aplicații practice. Poziția sa se conturează în raport de: o anumită zonă ontologică, un anumit obiect de cercetare, care în cazul cunoașterii integrative ar survola granițele dintre diverse realități și s-ar întemeia pe multiplele straturi ale realității – micro – macro – cosmic – unitare; tipul de cunoaștere promovat este configurat nu din concepte primare despre realitate, ci din concepte din diverse discipli-

ne, care în relație cu o anumită disciplină științifică vizează structuri mai profunde, configurându-se o știință structurală, concertând patternuri, abstracțiuni, structuri specifice și elemente de autoorganizare; o anumită metodologie care valorifică metode cu potențial metadisciplinar, precum modelarea sau simulările pe calculator, dar și o strategie specifică; problemele identificate, abordarea fiecărui caz nou, valorifică prin munca diverșilor experți experiența din diferite contexte, din mii de cazuri, coordonând o anumită metaînțelegere în atingerea unui scop orientat interdisciplinar. Se abordează deductive, aplicând viziuni generale asupra unui caz, dar și inductive, ridicând un caz în orizont general, relevând cazuri exemplare, elemente de validitate universală, conceptualizând, construind tipuri ideale (Max Weber), care pot fi exportate spre alte sisteme. Astfel, se stimulează o anumită convergență teoretică privind elemente dispersate în cunoașterea locală, societală sau universală;

- Conceptul de cunoaștere integrativă s-ar configura ca un concept de coordonare a unui tablou caleidoscopic a cunoașterii juridice, care estompează excluderea dogmatică și intoleranța. El încearcă să coreleze diverse moduri de gândire, unele neglijate sau greșit apreciate, într-o activitate comună de soluționare a problemelor juridice.

În acest context, virtuțile abordării integrative par a fi promițătoare și în cunoașterea juridică. Aceasta poate fi aptă să inspire un program epistemologic integrativ minimal, în care să combată cu argumente dogmatismul, să reanalizeze granițele epistemologice ca închideri care deschid, cu accent pe cooperare și nu pe excludere. De exemplu, diviziuni și frontiere, ca: știință - doctrină; știința naturii - știință socială, știință juridică; public - privat; drept intern - drept extern; abordare doctrinară internă - abordare externă; teorie juridică - filosofie; concept - practică; drept - filosofie, sociologie [12, p. 9], politică; drept – cultură ș.a.;

Schimbările cardinale în privința relației dintre drept și afectivitate au constituit tematica principală a Congresului de filosofie a dreptului și filosofie socială (IVR) [5], care a avut loc în perioada 27 iulie -1 august 2015, în Washington D.C. Tema centrală a congresului - „*Drept, argument și emoție*” – promovează de o manieră inovatoare termenul de emoție, în mod tradițional considerat în lumea dreptului ca adiacent, secundar, sau chiar nociv. Din perspectiva pozitivismului, a kelsenianismului în special, teoria dreptului trebuie să fie „epurată”, împreună cu alte conținuturi filosofice sau psihosociale, în care dreptul este doar norma ca abstracție, abordare necesară până la un punct, aptă să instituie rigoare și în care raționalitatea este înțeleasă numai ca logicitate, coerență și consistență a argumentelor - seci, reci, neutre, prin definiție, ferite de „coloritul emoțional”. Așadar, analiza științifică a dreptului trebuie să evite emoția, ca entitate a afectivității, în numele raționamentului, singurul științific în drept, apt să conducă la o justiție, „oarbă” și imună la emoție, pasiuni, sentimente. Emoția, ca termen cardinal în drept, alături, solidar și interferent cu argumentul, relevă că analiza teoretică nu poate, fără efecte deformatoare, să ignore total „viața dreptului” (K.A. Appiah), iar sistemele de drept își propun și servesc justiția, care nu poate fi ruptă de baza emoțională a societății umane. Emoția, în ipostaza ei exemplară, ca sentiment al dreptății prin drept trăit de o comunitate umană a unui timp istoric, se poate ridica la rang de finalitate a dreptului (M. Sellers). De aceea, „mâniei” argumentului i se poate opune și propune, invocând o complementaritate inerentă, „grația, harul” sentimentelor, iar emoția poate fi revendicată în drept (P. Mindus). Abordarea menționată, cu privire la care am evocat câteva ilustrări, nu reprezintă o simplă ipoteză sau o simplă afinitate subiectivă pentru câțiva autori. Legitimitatea acesteia se întemeiază pe multiple cercetări privind emoția

în topografia minții, pe abordarea sa multinivelară, aptă să sesizeze scopul funcțional adaptativ al emoției, funcția sa algoritmică de implementare a entităților cognitive, cât și de configurare a acestora, de instituire a unor priorități și finalități (D. Murr, 1982). S-a relevat, de asemenea, rolul reglator al emoției în privința mecanismelor de constrângere și direcționare a atenției (Matthews și Wells, 1994), de cadru și potențial de instituire a unor parametri în procesul deciziei juridice, de implicare a sa în orice demers argumentativ (Evans, 2004), importanța acesteia în diferite contexte sociale (Greenspan, 1988, 2000), variabilitatea și posibilitatea manipulării emoției autentice (Kraemer, 2011), ipostazele sale dezirabile în relație cu responsabilitatea (Sartre, 1948, Solomon, 1980), rolul acesteia în reglarea vieții sociale și a calității vieții ș.a. Cooptarea conceptuală a emoției în doctrina și filosofia dreptului, conjugarea acesteia cu principalele entități juridice este complexă și dificilă, nu lipsită de avataruri, în condițiile în care emoția, ca entitate teoretică, nu se prezintă ca un dat imuabil, „clar și distinct”, ci se configurează de o manieră dinamică și controversată, ea fiind mult timp ignorată, în mod surprinzător, de către psihologie și psihologia minții, promotorii abordării ei contemporane fiind cercetătorii în materie de robotică!

Emoția este definită ca o reacție afectivă de intensitate mijlocie și de durată relativ scurtă, însoțită adesea de modificări în activitățile organismului, oglindind atitudinea individului față de realitate. Gama emoțiilor de bază cu valențe pozitive și negative ar putea reține:

- calm; surprindere; recunoaștere; dorință; mândrie; entuziasm; bucurie; dor; fericire; extaz;

- apatie; goliciune, anxietate, confuzie, îndoială, autocompătimire, tristețe; supărare; teamă; frică; nesiguranță; frustrare; dezamăgire; milă; uimire; oroare; rușine; remușcare; tristețe; umilintă; dezgust; depresie; dispreț; durere; panică; furie; mânie.

Afectivitatea are rolul de a regla toate procesele și activitățile psihice, de la cele inferioare la cele superioare, de a ne permite să facem aprecieri și valorizări cu privire la obiectele, evenimentele sau fenomenele pe care le întâlnim în activitatea cotidiană. La rândul ei, funcționarea proceselor afective este mediată și corectată în mod continuu de către procesele psihice cognitive superioare, în special, de gândire.

Se poate conchide că emoția se regăsește în geneza dreptului; ea impregnează argumentele; potențialul emoțional al dreptului - cu elemente pozitive, dar și negative - este imens; trebuie să promovăm valorile emoționale, cât și idealul justiției ca justiție trăită, (R. West); rolul emoțiilor colective în crearea și funcționarea instituțiilor juridice, inclusiv a constituției; există o corespondență între sentimentele constituționale și constituționalism (A. Sajo); abordarea cognitivă a emoțiilor în drept este necesară, iar justiția pentru a fi predictibilă trebuie să promoveze echitatea, iar empatia nu micșorează rigoarea dreptului (P. Mindus); argumentele în drept interactivează și interferează cu emoțiile, în special în cazul conflictelor dintre diverse sisteme normative (K. Hasegawa) ș.a.

O expresie majoră a spiritualității impregnată de afectivitatea unei comunități umane este sufletul.

Sufletul [6, pp. 1066-1067] desemnează principiul imaterial care guvernează viața conștientă. S-a remarcat ambivalența semantică a acestuia, principiu care guvernează (latinescul anima, grecescul psyche) și forță care menține în viață (grecescul anemos - vânt).

Spiritul, entitatea care dă energie, coerență și sens în cadrul activității psihice a omului. Spiritul (Geist) este „principiul raționalității lucrurilor, cu alte cuvinte, înțelegerea treptată de sine a realității...” (Hegel). În epistolele apostolului Pavel scrie: „*Omul spiritual judecă fiecare lucru, fără ca el să poată fi judecat de vreunul*” (I. Corinteni, 2, 15). Creațiile

sale sunt dintre cele mai diverse. G.W.F. Hegel în doctrina sa reține „spiritul subiectiv” (cel finit, sufletul sau intelectul), „spiritul obiectiv” (instituțiile fundamentale ale lumii oamenilor, dreptul, morala, eticul) și „spiritul absolut” în care se manifestă artele, religia, filosofia.

O incursiune în antropologie și istoria religiilor demonstrează că – în ciuda faptului ca nu la toate popoarele există termeni traductibili prin *suflet* – la majoritatea este prezentă experiența și semnificațiile generale ale sufletului.

Experiența ca limită a morții relevă cel mai bine semnificațiile complexe și funcțiile sufletului. Astfel, în trup își poate găsi sediul un suflet imaterial ca principiu permanent care preexistă nașterii și supraviețuiește decesului și un suflet corporal, sediu al energiilor care comandă funcțiile vitale, destinat să dispară în momentul morții. Alături de sufletul material și de cel care se găsește în corp, poate apărea și cel de al treilea tip de suflet, care rămâne exterior timpului, ca principiu cosmic. În acest sens, au apărut numeroase concepții care vizează reîncarnarea și metempsihoza, precum șamanismul, hinduismul sau orfismul. Astfel, orfismul schițează o teorie a nemuririi și a eternității, corelată în parte cu tema memoriei, care a fost dezvoltată amplu în opera lui Platon [13, p. 5].

Nemurirea, în sens filosofic general, a fost înțeleasă ca supraviețuirea după moarte a sufletului individual sau, mai larg, ceea ce fiecare persoană are comun cu principiu etern, ca viață dincolo de moarte în ținuturi imaginare infinite și nepieritoare. Moartea ca sacrificiu suprem a constituit în multe culturi accesul la viață veșnică.

La Pitagora sufletul este armonie. La stoici sufletul este principiu divin și inteligență cosmică, la care participă însuși sufletul individual al omului. La Plotin sufletul este ipostază a Unului, care devine Demiurg divin al cosmosului sensibil, produce și dă viață tuturor lucrurilor care sunt, le pune în ordine

și le cârmuiește. După Aristotel, conform tratatului său despre suflet, sufletul este principiul vital al trupului, fără de care un corp fizic nu are viață în potență. Conform teoriei sale a tripartiției, distingem sufletul vegetativ - care este centrul vieții, sufletul senzitiv - care domină simțul comun, fantezia, memoria, experiența, și sufletul intelectual - sub dublul aspect activ și pasiv.

Conform teoriilor din epoca creștină, în suflet se reflectă, împreună cu urmele Creatorului, semnele infinite ale creației. La autori din curentul scolastic, precum Abelard, Bernardus Silvestrus sau Theodoric de Chartres, tema sufletului lumii este asimilată celei a Spiritului Sfânt. În Renaștere sufletul este înțeles ca formă universală și vitală a ființei, principiu spontan de activitate internă al Întregului viu și divin. Marile viziuni renaștentiste relevă o altă imagine a sufletului – cosmică, care operează asupra formelor universale ale creației. Începând cu epoca modernă, conceptul de suflet se identifică, rând pe rând, cu conceptele de conștiință, intelect, spirit. Sufletul (*psyche*) este spiritul transfigurat de afectivitate. Spiritualitatea este spirit în acțiune, întrupat în modalități diverse și care își caută finalitățile exprimându-se pe sine. După Hartman, spiritul obiectiv indică sfera superioară a realității spirituale, cuprinsă în arte, literatură, științe, religie, filosofie.

Configurarea conceptuală a unor termeni relevanți din perspectiva relației drept – estetică – creativitate artistică, ar putea reține o serie de aspecte relevante pentru cercetarea temei de față [7, pp. 395-492].

Astfel, *termenul de estetică* este propus de către A. G. Baumgarten în 1750, pentru a denumi un domeniu al reflecției filosofice - cunoașterea „zonei sensibilului”, „a simțirii”. Câteva formulări sintetice, intrate, de-a lungul timpului, în patrimoniul spiritualității filosofice, sunt relevante și pentru lumea dreptului: „din lucrarea spiritului se naște frumoșea, din ea se naște dreptatea, din ea se naște

virtutea”(Plotin), „frumusețea presupune integritatea sau perfecțiunea, proporția necesară și claritatea”(Toma d’Aquino), „numim frumos ceea ce este reprezentat fără concept, ca obiect al unei satisfacții universale”(Kant); „obiectul esteticii este întinسا împărăție a frumosului... domeniul ei este arta, mai exact, artele frumoase”(Hegel). „Estetica a depășit sfera frumosului, ea a înglobat în aria ei categoriile sau modificările frumosului: sublimul, tragicul, comicul, nobilul, grandiosul, pateticul, etc., în fine, chiar urâtul”(M. Florian). Artă este pentru Heidegger „punerea în operă a adevărului”, deoarece în ea se manifestă sensul raportului omului cu lumea.

Toate aceste semnificații ilustrative relevă complexitatea abordării estetice în drept, uneori redusă, în mod tradițional, la un sentiment estetic doar adiacent, resursele ei fiind încă neexplorate sistematic, dar care pot îmbogăți cunoașterea și lumea juridică, ca de pildă, monumentalitatea estetică a codurilor juridice, justiția între categoriile estetice de sublim și tragic, estetica adevărului juridic, estetica luptei pentru drept (Ihering) ș.a.

Așadar, abordarea specifică creației artistice, care, după Platon, derutează și eludează adevărata cunoaștere științifică, nu poate fi redusă la simple efecte estetice. Ea relevă, între altele, că dreptul este parte a culturii, impregnat de cultura unui timp istoric, iar estetica este și „o poartă spre adevăr”; complexitatea dreptului, nevoia de a depăși imagini reduționiste și mecaniciste; dreptul este multidimensional, iar dimensiunea emoțională, psiho-socială este dintre cele mai semnificative.

Față de aceste invocări conceptuale, cercetarea științifică contemporană a dreptului propune noi orizonturi. Astfel, așa cum am menționat, autorul Sionaidh Douglas-Scott [1, pp.383-397], configurează o viziune complexă asupra dreptului. Problematika este analizată în relație cu timpul istoric, cu sintagma modernitate, după modernitate, cu valențele

imaginii în drept, având în vedere caracterul superfluu al autonomiei dreptului, faptul că înțelegerea dreptului ca un sistem ignoră multidimensionalitatea acestuia, reconsiderând aria juridică, în condițiile pluralismului juridic, criticând justiția legală, analizând in justiția și justiția transnațională. În acest sens menționăm câteva coordonate, în special privind imaginea, metafora, creația literar artistică și dreptul:

- plasarea dreptului în context cultural este o abordare benefică pentru cunoașterea dreptului;
- în analiza dreptului unui timp istoric poate fi valorificată calea metaforică a imaginilor pictoriale. Astfel, Gustaf Klimt, în tabloul *Jurisprudența* (1903), evocă Justiția ca incertă și opacă, depinzând de soartă, în fața căreia omul este izolat și nesigur;
- Abordarea culturală nu este inadecvată, pentru că dreptul este o creație a culturii;
- Pozitivismul prin argument și deducție a izolat dreptul de artă și moralitate. Imaginea permite experiența poetică;
- Explicația artistică trebuie cooptată alături de altele. Are virtuți complementare, provoacă imaginația juridică și nu rupe argumentul de dimensiunea emoțională;
- Lumea juridică a construit o panoplie de imagini, unele sacrosante, altele manipulative – balanța, roba, bara. Dreptul este expresiv prin imagini, dar nu se reduce la ele. Se formează o rețea de coimplicare și de interacțiune. Imaginile pot ilumina profunzimi, obscuriza sau deruta. Consecințele asupra cunoașterii sunt inevitabile;
- Dreptul este o formă simbolică, ce își are propria sa înțelegere. Ca fenomen complex, nu poate fi înțeles dintr-o singură perspectivă, fie ea chiar internă, a tradiției și a elementelor sale imanente. El antrenează perspective și dimensiuni precum cea istorică, socială, politică, culturală. El este permeabil la umanitate, ca parte a civilizației [8, p. 15] și culturii. Implică recursul interdisciplinar și transdisciplinar.

Este și o artă, implică imaginarul și esteticul, la fel de mult ca și o știință. Dreptul, în conexiune cu literatura, îmbogățește imaginația juridică. Relația dintre drept și cultură este de coimplicare. Teoria dreptului trebuie să respingă reducționismul, de exemplu, homo-aeconomicus – ca figură centrală a dreptului, în care omul este pentru profit și nu invers.

Concluzii

- Normativitatea juridică ruptă de celelalte dimensiuni ale cunoașterii juridice, concepție persistentă și astăzi în doctrina juridică, riscă să nu mai înțeleagă viața socială, să fie tot mai precară.

- Dreptul este un concept integrativ și deschis, fundamentele dreptului sunt inerente și extrajuridice, la plămădirea dreptului participă numeroși factori, inclusiv cei afectivi, emoționali.

- Spiritualitatea juridică nu se poate configura numai din valorile juridice. Ea este rezultatul contribuțiilor în diverse grade și ponderi a tuturor formelor și tipurilor de spiritualitate umană, inclusiv a creațiilor literar artistice.

- În acest context, lucrarea de față cercetează spiritualitatea juridică nu numai izvorâtă din operele juridice, cantonată de către juriști în doctrina juridică, ci ca produs al întregului spirit în creațiile artistice, literare, culturale, istorice.

- Lucrarea de față investighează spiritualitatea juridică emanată din câteva creații remarcabile ale sufletului românesc – expresii de spiritualitate impregnate de o afectivitate inconfundabilă, născută din istoria profundă a unui neam, cu rădăcini în protoistorie dintr-o geneză uimitoare, din eșecuri, victorii, avataruri, tragedie și supraviețuire.

- Ipoteza generică a demersului științific cuprins în cercetarea de față vizează existența ignorată sau estompată a unor semnificații juridice importante în creația culturală, istorică, artistică, literară, religioasă și care sunt extrem de benefice pentru teoria și practica dreptului, a rostului său omenesc.

- Familia de concepte aptă să configureze diferite domenii ale cunoașterii, să traseze diferite granițe epistemologice, mai mult sau mai puțin relative și deschise, evocă abordări disciplinare, pluridisciplinare, interdisciplinare, transdisciplinare, participative, integrative.

- Familia de concepte disciplinar – multidisciplinar – interdisciplinar poate coopta cu o fizionomie distinctă, integrativul, ca un nou membru apt să aibă competențe în depășirea a ceea ce este blocat, izolat, fragmentar, întrerupt, în promovarea complementarității în numele soluționării unor probleme, ca o expresie cardinală, performantă a interdisciplinarității.

- O expresie majoră a spiritualității unei comunități umane este sufletul – spiritualitate impregnată de afectivitate.

- Abordarea culturală este adecvată pentru că dreptul este o creație a culturii.

- Pozitivismul prin argument și deducție a izolat dreptul de artă și moralitate. Imaginea permite experiența poetică.

- Relația dintre drept și cultură este de coimplicare. Teoria dreptului trebuie să respingă reducționismul, abordarea dreptului dintr-o singură perspectivă.

Referințe bibliografice

1. DOUGLAS-SCOTT, S. *Law after modernity*. Oxford and Portland: Oregon, 2013. 428 p. ISBN: 9781782251200.

2. CRAIOVAN, I. *Tratat de teoria generală a dreptului*. București: Universul Juridic, 2015, 591 p. ISBN 978-606-673-612-1.

3. CRAIOVAN, I. *Metodologie Juridică*. București, Universul Juridic, 2005, 256.p.

4. FRODEMAN, R.; KLEIN, JT.; MITCHAM, C. *Handbook of interdisciplinarity*. Oxford: University Press, 2010. 620 p. ISBN: 9780198733522.

5. CRAIOVAN, I. *Câteva însemnări privind Congresul de filosofie a dreptului și filosofie socială, I.V.R.* În: *Revista Dreptul*, 2015. nr.12.
6. MELCHIORRE, V.; et all. *Enciclopedie de filosofie și științe umane*. București: All Educational, 2004. 1208 p. ISBN: 973-684-561-33.
7. CRAIOVAN, I. *Filosofia dreptului*. București, Pro-Universitaria, 2012. 475 p. ISBN:978-606-647-382-8.
8. ALBICI, M. *Despre drept și știința dreptului*. Editura All Beck, București 2005. 214 p.
9. HUSSERL, E. *Filosofia ca știință riguroasă*. Editura Paideia, București, 1994, 158p. ISBN: 973-9131-02-6.
10. DOGARU, I., DĂNIȘOR, D. C., DĂNIȘOR, Gh. *Teoria generală a dreptului*. Editura Științifică, București, 1998. 288 p.
11. LUBURICI, M. *Teoria generală a dreptului*. Editura Pro Universitaria, București, 2014, 194 p. ISBN 978-606-26-0148-5.
12. POPESCU, S. *Sociologie juridică*. Editura Lumina Lex, București, 2001, 206 p. ISBN:973-588-330-9.
13. VOINEA, M., BANCIU, D. *Sociologie juridică*. București, 1997. 206 p.
-

Revista Națională de Drept

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 1 (247), anul 23 (2022)

Formatul 60x80 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 26,0. Coli editoriale 23,5.
Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009